Österreichische Nationalbibliothek

Titel: Magyar Törveny-Tar melly magaban foglalja nemes Magyar [...]

ID: 105FA9E9
Weitere ID: ABO_+Z167531008
Titel (komplett) : Magyar Törveny-Tar melly magaban foglalja nemes Magyar orszag harmas sorveny könyvet. Ford. Nagy-Banyai Perger Janos. (Ungarische Gesetzsammlung, enthaltend Verböczy's Tripartitum und einen Kommentar dazu.) hung
Ort: Pest
Publisher: Trattner und Karolyi
Autor: Perger de Nagy-Banya, Janos
Jahr: 1830
Signatur: *69.B.94
Zitierlink: https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088
Umfang: Seiten 1 bis 170 (Komplettes Werk)
PDF erstellt am 12.11.2026 10:20

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

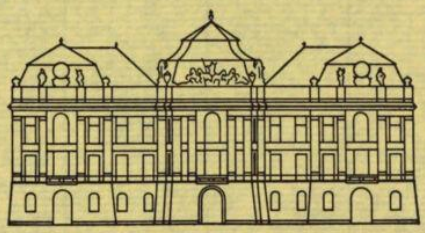
Nutzungsbedingungen

[ABO] Dieser Text ist konfiguriert in "copyrightText.properties". Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich. Dieses Werk wurde im Zuge einer Public-Private Partnership mit Google digitalisiert.

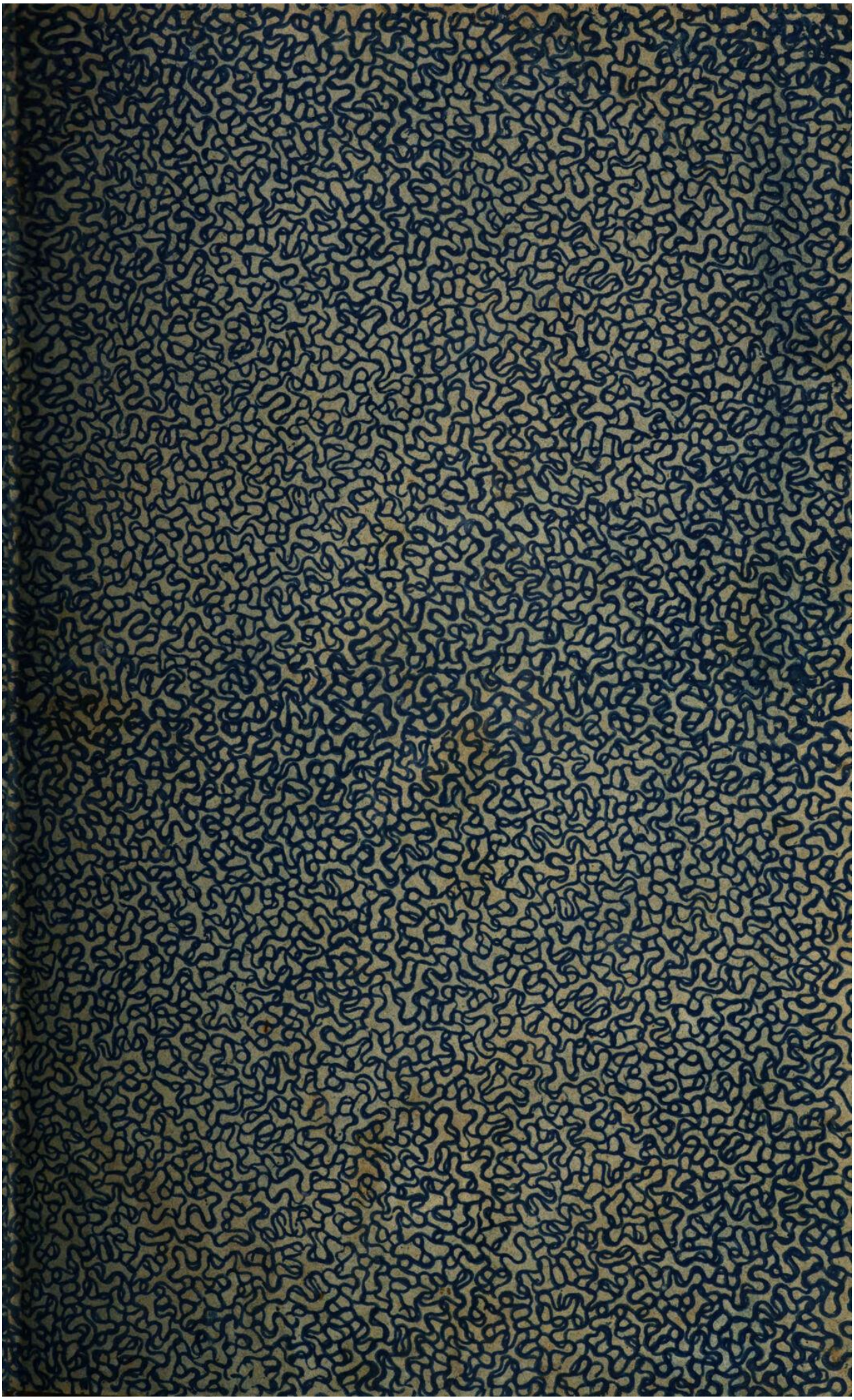
*69. B. 94.

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

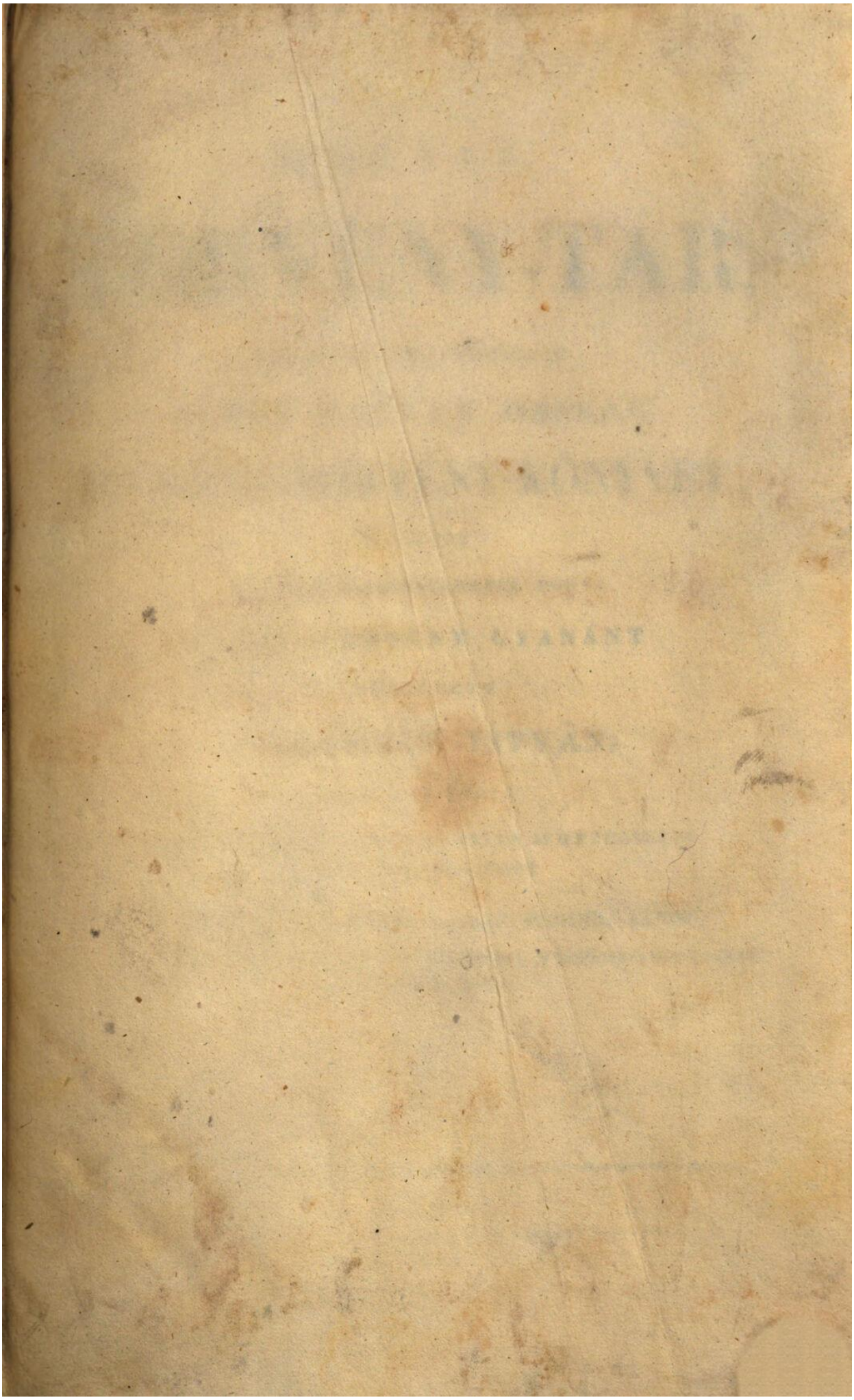

K.K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

*69. B. 94

MAGYAR

TÖRVÉNY-TÁR,

MELLY MAGÁBAN FOGLALJA

NEMES MAGYAR ORSZÁG'

HÁRMAS-TÖRVÉNY-KÖNYVÉT,

MELLYET

FELSŐBBI RENDELÉSEKNÉL FOGVA

IROTT-TÖRVÉNY GYANÁNT

KÉSZÍTETT

VERBÖCZY ISTVÁN;

MOSTAN PEDIG

MEG-MAGYAROSÍTOTT, 'S NÉMELLY JEGYZÉSEKKEL
MEG-VILÁGOSÍTOTT

NAGY-BÁNYAI PERGER, máskép' PERGEL JÁNOS,

A' TEKINTETES KIRÁLYI TÖRVÉNYES TÁBLÁNÁL ÜGYVÉD, 'S TEKINTETES HEVES VÁRMEGYÉNEK TÁBLA-BIRÁJA.

PESTEN,

NYOMT. PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTVÁNNÁL.

1830.

Il y a peu de Lois, qui ne soient bonnes, lorsque l'État n'a point perdu ses principes.

Montesquieu
De l'esprit de Lois.

FŐ MÉLTÓSÁGÚ
GALANTHAI HERCZEG
ESTERHÁZY MIKLÓS
URNAK,

FRAKNÓ' ÖRÖKÖS URÁNAK, EDELSTAETTENI HERCZEGI-GRÓFNAK, AZ ARANY-GYAPJAS REND'; SZENT ISTVÁN MAGYAR KIRÁLY'; SZENT HUBERT BAJOR KIRÁLY'; HANNOVERAI KIR. GUELFEK' RENDE' NAGY-KERESZTES VITÉZZÉNEK; Ő CSÁSZÁRI KIRÁLYI FELSÉGE' VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOSSÁNAK, 'S ARANY-KULCSOS HIVÉNEK, TEKINTETES SOPRON VÁRMEGYE ÖRÖKÖS, 'S VALÓSÁGOS FŐ-ISPÁNYÁNAK, HADI TÁR-MESTERNEK, A' 32dik SZÁMÚ MAGYAR GYALOG EZERED' TULAJDONOSSÁNAK, 'S A' MAGYAR NEMES TEST-ŐRZŐ SEREG' KAPITÁNYÁNAK, NAGY KEGYELMESSÉGÜ Ő HERCZEGSÉGÉNEK A' LEGMÉLLYEBB TISZTELETTEL.

Nagy Kegyelmességü Herczeg!

Hazám' Százados-Törvényeinek egy részét, a' Nagy Verböczy' Munkáját Anya-Nyelvünk' díszes köntössébe öltöztetve, vagyon szerencsém Nagy Kegyelmességű Herczegségednek a' legmélyebb alázatossággal benyujtani. Szemérmes elpirúlással, 's nem kevés aggodalommal járúlok Hozzád Nagy-Kegyelmességű Herczeg! midőn szorgalmatosságomnak e' csekély Gyümölcsét Uri Nagy Nevednek szentelni, 's kegyes Pártfogásodba ajánlani bátorkodom. Nem azért ugyan, mintha a' Tárgy a' maga elrendeltetésének meg nem felelne, mert valóban semmit szebbet, semmit Nemesebbet nem gondolhattam, mellyel Nagy Kegyelmességű Herczegséged' Kegyelmének illendőbben tömjénezhettem volna; hanem azért, mivel a' Tárgy, mellyet foglalatosságom' eszközévé tettem, sokkal terhesebb, mint sem azt az én gyenge vállaim elbirhatták volna: Ugyan is egy ollyan Remek-mívet, melly azon híres Magyar-Justinianust vallja Mesterének; egy ollyan munkát, melly a' Szabad Magyar Nemzet' Alkotó-Törvényeiből, 's Ős régi Szokásaiból vagyon merítve, 's szerkeztetve; egy

ollyan munkát, a' mellybe foglaltáttak' nagyobb részére több Századoknak huzamos lefolyása, 's a' Haza' több rendbeli viszontagságai sűrű fátyolt vontanak, megmagyarosítani, 's az elavult Régiségeket magyarázni, 's mintegy ujj életre hozni, kisded tehetségemet jóval felül múló dolog. Leginkább öregbiti azonban aggodalmomat annak felgondolása, hogy szorgalmatosságomnak e' kisded szüleményét Néked Nagy Kegyelmességü Herczeg! Hazám' egyik Főbb Oszlopának nyújtom be, ki mind régi tős gyökeres Uri Nagy Nemzetségedre, mind pedig a' Király, 's Haza eránt való érdemeidre nézve a' Fél-Világ előtt esméretes vagy. Hizelkedő volnék Nagy Kegyelmességü Herczeg! ha hires nevezetes Uri Nagy Nemzetségednek dicső tetteit, 's tulajdon érdemeidet itten voltakép pen előszámlálnám, a' miket különben is annyi Könyvek, 's számtalan Törvényeink bizonyitanak, 's a' minek Nagy Kegyelmességü Személyedbe, 's szinte Nagy Kegyelmességü Fiadba Pál Herczegbe, elég, 's legnyilvánosabb Tanubizonyságára találunk. Különben is édesen emlékezik most is a' Haza azon dicső Eleidről, kik a' siralmas Mohács mezején, 's a' híres Vezekényi ütközetbe Vitéz véreiket a' Király', 's Haza' dicsőségéért kiontani Nemzeti becsülletnek tartották; Friss emlékezetbe vagyon a' Haza előtt azon Nemzetségedből való Fő-Papoknak érdemeik, kik a' Keresztény Anya-Szent-Egyház' gyarapitásáért annyira fáradoztak; valamint azok sincsennek a' Haza előtt elfelejtve, kik a' Király' 's a' Haza' legfényesebb Hivatalaiba rész sz erént mint Nádor-Ispányok, mások mint Ország-Birák, 's Királyi Kanczelláriusok, 's más főbb Hivatalba lévők a' Köz jót előmozdítani annyira iparkodtak; el halgatom a' Többieket, egyedűl Nagy Kegyelmességű Herczeg! a' Te tulajdon, 's szinte Nagy Kegyelmességü Fiadnak Pál Herczegnek azon érdemeiteket említem, melly szerént mind ketten a' Király', 's Haza' szolgálatjába, a' Külső Fejedelmek Udvaránál, 's különösen a' Brittusok' Nagy-Országába, mint Követek, a' Nemzeti becsülletnek fenntartásáért Vagyonotokat sem kémélvén, annyi Éveket eltöltöttetek, 's Nagy Kegyelmességü Fiad máig is azon terhes hivatalba fáradozik. — Ezen előszámlált környülállások Nagy-Kegyelmességü Herczeg! valóban elegendők arra, hogy midőn e' kisded áldozatot Kegyelmességed' Zsámolyához a' legmélyebb alázatossággal le tészem, szemérmes elpirulással megvalljam gyengeségemet, 's alázatos engedelmet kérjek arról, hogy Uri Nagy Nevednek érdemesebb Mivet nem szentelhettem. Bizok mindazáltal Nagy Kegyelmességü Herczeg! Nagy-Lelküségedbe, 's hiszem azt, hogy szorgalmatosságom' e' gyenge szüleményébe nem annyira a' hibát, 's fogyatkozásokat, mint inkább a' bennem buzgó hálaadatos indulatot, 's mélly tiszteletet, mellyel Nagy Uri Személyed, 's dicső Nemzetséged eránt mint Hazafi minduntalan viseltetek, fogod tekinteni. Vedd tehát kegyesen Nagy Kegyelmességű Herczeg! e' csekély ajándékot legalázatosabb Tisztelő szolgádtól, a' ki nem szünök meg a' Magyarok' Istene előtt minduntalan azért könyörögni, hogy Tégedet Nagy Kegyelmességü Herczeg! minden Hozzádtartozandóiddal eggyütt, még számos Évekig friss egésségben éltessen; dicső Nemzetségedet pedig sok Századokig virágoztassa!

legalázatosabb szolgád

Az Iró.

Édes Hazám!

Imé második csekély, de Hazafiui indulatból származott áldozatomat teszem le a' Te' Szent Oltárodra; Ollyba' vedd azt Jó Hazám! mint azon Pogánynak kegyes tettét, kinek csak egy Barma volt, 's aztis Isteneinek áldozta. — Százados Törvényeid azok Nemes Nemzet! mellyeknek meg magyarositására vakmerő tollamat fel fogtam, 's foglalatosságomat a' Nagy Verbőczy' munkáján el is kezdettem. — Jól láttam én azt, hogy azon Oriási munka az én csekély tehetségemet meg haladja, következésképpen aztis láttam hogy fel tett czélom nem egyébb vakmerőségnél; Ugy de Édes Hazám! hány Magyart tett már a' Király eránt való hüség, 's a' Haza-szeretet Vakmerőkké? Vagy én vagyok e' az első, ki erömet, 's tehetségemet haladni tetszö dolgot mozgatni, vagy feszegetni bátorkodtam? A' jóra való igyekezet, 's a' Hazafiui indulat vezette vakmerö tollamat, 's ha hibáztam Nemes Nemzet! mérsékellye erántam való Itéletednek keménységét annak meg-gondolása; hogy ezen munkám, mellyet egyébb kötelességeim számtalanszor félbe szakasztattak velem, csak mellesleges foglalatosságom volt; ismét: hogy azon kútfejeknek, mellyekből magamnak erre nézve, bövebb tudományt, 's esméretet szerezhettem volna, hijjával vagyok, és végre: hogy a' mit csekély erömböl, 's tehetségemböl tettem, az valódi Hazafiui buzgóságból származott. — Csekély igyekezetemért eléggé megleszek jutalmazvó, ha Te Jó! Te Édes Haza! majd egykor, midőn az emberiség' adóját le fizetem, meg emlékezel róllam csekély érdemü Fiadról, hogy valaha én is vóltam.

Az Iró.

)(

Azon Nagy Méltóságú, Méltóságos, Fő Tisztelendő, Tisztelendő, Tekintetes, Nemzetes, 's Vitézlő, 's Nemes Uraknak Neveik, kik ezen Munkának kiadását Előfizetéseikkel elősegélleni méltóztattak.

T. Arad Vármegyéből.

	Példány
Aczél Sándor, Fő Szolgabiró —	1
Deseő 'Sigmond, Fő Szolgabiró —	1
Markovics József, K. Kamarai Praefectus, 's T. Biró	1
Hendrey Pál, Táblabiró — —	1
Tzútz István, Táblabiró — —	1
Tóth Károly, Táblabiró — —	1
Aczél Antal, Táblabiró — —	1
Biró Albert, Táblabiró — —	1
Török (Váradi) Gábor, Első-All-Jegyző, 's Táblabiró	1
Edelspacher Imre, All-Jegyző —	1
Porubszky János, Szolgabiró —	1
Sánka Lajos, Szolgabiró — —	1
Vánk Péter, Tiszt. Szolgabiró —	1
Kiss Gergely, All-Ügyész — —	1
Gábry Sándor, Eskütt — —	1
Fascho József, Fő-Ügyész, és Táblabiró	1
Dankó János, Levél-Tárnok, és Táblabiró	1
Mialovics Lázár, Arad Várossa' Jegyzője, 's Ügyvéd	1
Nikolics Ábrahám, hites Ügyvédő —	1

T. Abauj Vármegyéből.

Kazinczy (Kazinczi) József, Táblabiró —	1
Patay (Báji) Sámuel, Fő Szolgabiró —	1
Bodnár (Fügei) Lajos, All-Szolgabiró —	1

T. Bihar Vármegyéből.

Vulcán Sámuel, Görög egyesült N. Váradi Püspök	1
Laicsák Ferencz, Deák szertartású N. Váradi Püspök	2
Gálbory Sámuel a' M. Belényesi Uradal. Inspectora *Velin*	1
Fándli László, ugyan azon Uradalom' Fiskálissa	1
Popovics Mojzes, ugyan azon Uradalom' Perceptora	1
Papp János, ugyan azon Uradalom' Kulcsárja	1
Tarcza Tódor, ugyan azon Uradalom' Kasznárja	1
Péter János, ugyan azon Uradalom Ispánya	1
Gramma Sámuel, detto detto detto	1
Tanaszi Miklós, detto detto detto	1
Pap Sándor, detto detto detto	1
Domsa János, detto detto detto	1
Gecze Sándor, ugyan azon Uradalom' Cancellistája	1
Erdélyi Basilius, Belényesi Görög egyesült hiten lévő Plébános — —	1
Patay József, Belényesben. — —	1
Miklositza Antal, a' Nagy-Váradi Academiában a' Honyi Törvénynek Professora —	1
Király Ignácz, a' Nagy-Váradi Kamarai Uradalom' Számtartója — —	1
Hajdú (ifiabb Bogáthi) Ferencz, Hites Ügyvéd	1
Szabó Ferencz, Debreczenbe —	1

T. Borsod Vármegyéből.

Bernáth (Bernáthfalvi) Ferencz, Csász. Kir. Kapitány, 's Táblabiró — —	1
Szepesy (Negyesi ifiabb) 'Sigmond, Táblabiró	1

T. Békés Vármegyéből.

Bodroghy István, Hites Ügyvéd —	1

T. Csongrád Vármegyéből.

Rózsa Imre, Hites Ugyvéd Szegeden —	1
Tary Pál, Hites Ügyvéd Szegeden —	1
Zöld Antal, a' M. Gróf Károlyi Familia' Uradalmi Ispánya Derekegyházán —	1
Dombrády János, a' M. Gróf Károlyi Familia' Uradalmi Számtartója H. M. Vásárhelyen	1

T. Esztergom Vármegyéből.

	Példány
Kaménszky István, Vármegye Fő Orvossa	1

T. Fejér Vármegyéből.

Szücs Sándor, Táblabiró — —	1
Mészöly József, Táblabiró — —	1
Kenessey Károly, Szolgabiró —	1
Kiss (Gyöngyösi) Antal, Szolgabiró —	1
Sárküzy Kazimir, Szolgabiró —	1
Baur György, Első All-Jegyző —	1
Kandó (Egerfarnosi) József, All-Jegyző —	1
Kustor István, a' M. Kálozi Uradalom' Számvevője	1

T. Gömör Vármegyéből.

Abaffy (Abafalusi, és Felső Lehotai) Károly, Első All-Ispány — —	1
Szilassy (Szilassi és Pilisi) Ferencz, Második All-Ispány — —	1
Márjássy (Márkusfalusi ifiabb) Pál, Fő-Jegyző	1
Hubay (Hubói) Pál, Fő Ügyvéd —	1
Ragályi (Kis-Csoltói) Ferencz, Hadi Fő-Adószedő	1
Lakatos László, Házi Fő-Adószedő —	1
Rakovszky (Nagy Rákói) József, Fő Szolgabiró	1
Kubinyi (Felső Kubini) Gedeon, Fő Szolgabiró	1
Márjássy (Markusfalusi) 'Sigmond, Fő Szolgabiró	1
Szontagh (Zabári) Vilmos, Számvevő —	1
Holló Pál, All-Szolgabiró —	1
Eöttvös József, All-Szolgabiró —	1
Kende Sándor, All-Szolgabiró —	1
Bornemisza István, All-Szolgabiró —	1
Márjássy (Markusfalusi) István, All-Szolgabiró	1
Kubinyi (Felső Kubini) Silvester, Esküt	1
Draskóczy (Draskóczi) Sámuel, Táblabiró. *Velin*	1
Szuhay (Szuhafői) József, Táblabiró —	1
Marton János, (ifiabb) Táblabiró, 's Ügyész	1
Hámos (Pelsüczi) József, Táblabiró —	1
Mumhárt János, Táblabiró —	1
Bakay Ignácz, All-Adószedő —	1
Farkas Miklós, Tiszt. Jegyző —	1
Dobos Ferencz, Táblabiró, 's Ügyész —	1
Király (Szathmári) Antal, Táblabiró —	1
Czeglédy Sámuel, Táblabiró, 's Ügyész	1
Huszt József, Táblabiró, 's Ügyész —	1
Gyulay Sándor, M. Gr. Andrássy Károly Ur' Fiskálissa	1
Liptay József, Táblabiró, 's Ügyész —	1
Dants (Követsesi) László, Ügyész —	1
Jakab Ádám, Táblabiró — —	1
Markus (ifiabb) András, Táblabiró, 's Ügyész	1
Szontagh (Zabári) Imre, Ügyész —	1

T. Komárom Vármegyéből.

Kürthy (Faj-Kürthi) Lajos, Második All-Ispány	1
Kürthy (Faj-Kürthi) Alajos, Fü-Fiskális	1
Miskey Lázár, All-Szolgabiró —	1
Huszár Ferenz, All-Szolgabiró —	1
Baranyay 'Sigmond, Táblabiró —	1
Prusinszky 'Sigmond, Fiskális —	1
Pulay Gábor, All-Adószedő —	1
Csorba (Alsó-Borsai) László, Fiskális —	1
Csorba (Alsó-Borsai) Károly, Eskütt —	1
N. N. — — —	1
Konkolyi Bálá's, Eskütt — —	1

T. Neográd Vármegyéből.

Beke Imre, Mélt. Gróf Forgács Familia' Uradalmi Inspectora, Széchénybe *Velin*	1

Azon Nagy Méltóságú, Méltóságos, Fő Tisztelendő, Tisztelendő, Tekintetes, Nemzetes, 's Vitézlő, 's Nemes Uraknak Neveik, kik ezen Munkának kiadását Előfizetéseikkel elősegélleni méltóztattak.

T. Arad Vármegyéből.

	Példány
Aczél Sándor, Fő Szolgabiró —	1
Deseő 'Sigmond, Fő Szolgabiró —	1
Markovics József, K. Kamarai Praefectus, 's T. Biró	1
Hendrey Pál, Táblabiró — —	1
Tzútz István, Táblabiró — —	1
Tóth Károly, Táblabiró — —	1
Aczél Antal, Táblabiró — —	1
Biró Albert, Táblabiró — —	1
Török (Váradi) Gábor, Első-All-Jegyző, 's Táblabiró	1
Edelspacher Imre, All-Jegyző —	1
Porubszky János, Szolgabiró —	1
Sánka Lajos, Szolgabiró — —	1
Vánk Péter, Tiszt. Szolgabiró —	1
Kiss Gergely, All-Ügyész — —	1
Gábry Sándor, Eskütt — —	1
Fascho József, Fő-Ügyész, és Táblabiró	1
Dankó János, Levél-Tárnok, és Táblabiró	1
Mialovics Lázár, Arad Várossa' Jegyzője, 's Ügyvéd	1
Nikolics Ábrahám, hites Ügyvédő —	1

T. Abauj Vármegyéből.

Kazinczy (Kazinczi) József, Táblabiró —	1
Patay (Báji) Sámuel, Fő Szolgabiró —	1
Bodnár (Fügei) Lajos, All-Szolgabiró —	1

T. Bihar Vármegyéből.

Vulcán Sámuel, Görög egyesült N. Váradi Püspök	1
Laicsák Ferencz, Deák szertartású N. Váradi Püspök	2
Gálbory Sámuel a' M. Belényesi Uradal. Inspectora *Velin*	1
Fándli László, ugyan azon Uradalom' Fiskálissa	1
Popovics Mojzes, ugyan azon Uradalom' Perceptora	1
Papp János, ugyan azon Uradalom' Kulcsárja	1
Tarcza Tódor, ugyan azon Uradalom' Kasznárja	1
Péter János, ugyan azon Uradalom Ispánya	1
Gramma Sámuel, detto detto detto	1
Tanaszi Miklós, detto detto detto	1
Pap Sándor, detto detto detto	1
Domsa János, detto detto detto	1
Gecze Sándor, ugyan azon Uradalom' Cancellistája	1
Erdélyi Basilius, Belényesi Görög egyesült hiten lévő Plébános — —	1
Patay József, Belényesben. — —	1
Miklositza Antal, a' Nagy-Váradi Academiában a' Honyi Törvénynek Professora —	1
Király Ignácz, a' Nagy-Váradi Kamarai Uradalom' Számtartója — —	1
Hajdú (ifiabb Bogáthi) Ferencz, Hites Ügyvéd	1
Szabó Ferencz, Debreczenbe —	1

T. Borsod Vármegyéből.

Bernáth (Bernáthfalvi) Ferencz, Csász. Kir. Kapitány, 's Táblabiró — —	1
Szepesy (Negyesi ifiabb) 'Sigmond, Táblabiró	1

T. Békés Vármegyéből.

Bodroghy István, Hites Ügyvéd —	1

T. Csongrád Vármegyéből.

Rózsa Imre, Hites Ügyvéd Szegeden —	1
Tary Pál, Hites Ügyvéd Szegeden —	1
Zöld Antal, a' M. Gróf Károlyi Familia' Uradalmi Ispánya Derekegyházán —	1
Dombrády János, a' M. Gróf Károlyi Familia' Uradalmi Számtartója H. M. Vásárhelyen	1

T. Esztergom Vármegyéből.

	Példány
Kaménszky István, Vármegye Fő Orvossa	1

T. Fejér Vármegyéből.

Szücs Sándor, Táblabiró — —	1
Mészöly József, Táblabiró — —	1
Kenessey Károly, Szolgabiró —	1
Kiss (Gyöngyösi) Antal, Szolgabiró —	1
Sárközy Kazimir, Szolgabiró —	1
Baur György, Első All-Jegyző —	1
Kandó (Egerfarnosi) József, All-Jegyző —	1
Kustor István, a' M. Kálozi Uradalom' Számvevője	1

T. Gömör Vármegyéből.

Abaffy (Abafalusi, és Felső Lehotai) Károly, Első All-Ispány — —	1
Szilassy (Szilassi és Pilisi) Ferencz, Második All-Ispány — — —	1
Márjássy (Márkusfalusi ifiabb) Pál, Fő-Jegyző	1
Hubay (Hubói) Pál, Fő Ügyvéd —	1
Ragályi (Kis-Csoltói) Ferencz, Hadi Fő-Adószedő	1
Lakatos László, Házi Fő-Adószedő —	1
Rakovszky (Nagy Rákói) József, Fő Szolgabiró	1
Kubinyi (Felső Kubini) Gedeon, Fő Szolgabiró	1
Márjássy (Markusfalusi) 'Sigmond, Fő Szolgabiró	1
Szontagh (Zabári) Vilmos, Számvevő —	1
Holló Pál, All-Szolgabiró —	1
Eöttvös József, All-Szolgabiró —	1
Kende Sándor, All-Szolgabiró —	1
Bornemisza István, All-Szolgabiró —	1
Márjássy (Markusfalusi) István, All-Szolgabiró	1
Kubinyi (Felső Kubini) Silvester, Esküttt	1
Draskóczy (Draskóczi) Sámuel, Táblabiró. *Velin*	1
Szuhay (Szuhafői) József, Táblabiró —	1
Marton János, (ifiabb) Táblabiró, 's Ügyész	1
Hámos (Pelsüczi) József, Táblabiró —	1
Mumhárt János, Táblabiró —	1
Bakay Ignácz, All-Adószedő —	1
Farkas Miklós, Tiszt. Jegyző —	1
Dobos Ferencz, Táblabiró, 's Ügyész —	1
Király (Szathmári) Antal, Táblabiró —	1
Czeglédy Sámuel, Táblabiró, 's Ügyész	1
Huszt József, Táblabiró, 's Ügyész —	1
Gyulay Sándor, M. Gr. Andrássy Károly Ur' Fiskálissa	1
Liptay József, Táblabiró, 's Ügyész —	1
Dants (Követsesi) László, Ügyész —	1
Jakab Ádám, Táblabiró — —	1
Markus (ifiabb) András, Táblabiró, 's Ügyész	1
Szontagh (Zabári) Imre, Ügyész —	1

T. Komárom Vármegyéből.

Kürthy (Faj-Kürthi) Lajos, Második All-Ispány	1
Kürthy (Faj-Kürthi) Alajos, Fő-Fiskális	1
Miskey Lázár, All-Szolgabiró —	1
Huszár Ferenz, All-Szolgabiró —	1
Baranyay 'Sigmond, Táblabiró —	1
Prusinszky 'Sigmond, Fiskális —	1
Pulay Gábor, All-Adószedő —	1
Csorba (Alsó-Borsai) László, Fiskális —	1
Csorba (Alsó-Borsai) Károly, Esküttt —	1
N. N. — — —	1
Konkolyi Bálá's, Esküttt — —	1

T. Neográd Vármegyéből.

Beke Imre, Mélt. Gróf Forgács Familia' Uradalmi Inspectora, Széchénybe *Velin*	1

Példány

T. Nyitra Vármegyéből.

Folkusházy (Folkusházi) Pál, Megyeri Uradalmi Kasznár — — — 1

T. Pest Vármegyéből.

Báró Rudnyánszky 'Sigmond — 1
Báró Podmaniczky (Aszódi) Sándor — 1
Csausz István, Váczi Kanonok — 1
Kovács (Dicskei) György, Első All-Ispány 1
Sárközy Imre, Fő Jegyző — 1
Szögyényi (M. Szögyényi) László, Tiszt. Fő-Jegyző 1
Simontsits János, Fő Szolgabiró — 1
Friebeisz István, Fő Szolgabiró — 1
Batta (Vattai) Sámuel, Fő Szolgabiró — 1
Tahy (Tahvári) Károly, Fő Szolgabiró — 1
Zlinszky János, Fő Szolgabiró — 1
Földváry (Bernáthfalvi) Miklós, All-Szolgabiró 1
Szilassy (Szilassi és Pilisi) György, All-Szolgabiró 1
Bernáth (Bernáthfalvi) György, Első All-Jegyző 1
Nagy István, All-Jegyző — — 1
Festetits (Tólnai) Sámuel, All-Jegyző — 1
Eckstein Rudolf, All-Jegyző — 1
Rákóczy András, Első All-Ügyvéd — 1
Madarassy (Mező-Madarassi) István, Táblabiró 1
Halász Miklós, Táblabiró — 1
'Sigray Józef, Táblabiró — — 1
Kiss László, Táblabiró — — 1
Szalay Pál, Táblabiró — — 1
Szilassy (Szilassi, és Pilisi) László, Táblabiró 1
Ferenczy Gergely, All-Adószedő — 1
Halász (Dabasi) Pál, Fő Eskütt — 1
Szeless Józef, Fő Eskütt — — 1
Rédli Ferencz, Trans. Biztos, 's Táblabiró 2
Lázár Imre, Trans. Biztos — — 1
Forián György, Trans. Biztos — 1
Gál János, Eskütt — — 1
Szalay Józef, Levél-Tárnoki Segéd — 1
Jenovay Károly, Váczi Megyeb. Áldozó Pap, és Baghi Plébános — 1
Szily János, Táblabiró — — 1
Fáy (Fái) György, Táblabiró — 1
Ottlik (Felső Ozori, és Kukhanóczi) Sándor, Táblab. 1
Onody (Szent-Mártoni) 'Sigmond, Táblab. 1
Szabad Kecskemét Várossa Tanácsa — 1
Ferenczy László, Kecskemét Várossa' Adó-szedője 1
Maximinovics György, hites Ügyvéd — 1
Kovács Mihály, M. Gróf Keglevics László Ur' Uradalmi Tisztartója — — 1
Villinger Antal, M. Gróf Keglevics László Ur' Uradalmi Számtartója — — 1
Polgár Józef, a' M. Hevizi Uradalom' Tisztartója 1
Krahl Józef, Sz. Kir. Pest Várossa Levél Tárnokja 1
Lóóg Károly, Hites Ügyész — 1
Aichmayer Józef — — 1
Hankóczy Mihály, Kecskeméten — 1

Tabularis Prókátor Urak Pesten.

Strokay Antal, Táblabiró — — 1
Jankovich (Jeszeniczei) Vincze, M. Gróf Károlyi Familia' Tab. Fiskálissa, 's Táblabiró 1
Szathmáry Józef, a' M. K. Helytartó Tanácsnál Ágens, 's Táblabiró — 1
Résó En'sel Sándor, Táblabiró — 1
Hubay (Hubói) Józef, Királyi Fiskális — 1
Fejes Antal, Királyi Fiskális — 1
Nagy (Tólcsvai) Barnabás, Táblabiró — 1
Porkoláb Dániel — — 1
Hidegh Ábrahám — — 1
Résó En'sel Józef — — 1
Mészöly Ferencz — — 1

Példány

A' Tek. Királyi Tábla' Hites-Jegyzői.

Bogyay Miklós — — 1

T. Sopron Vármegyéből.

Nagy Ignácz, a' M. Győri Püspökség' Uradalmi Ispánya Himódon — — 1
Ribiánczky János, Uradalmi Tisztartó Szakonba 1

T. Somogy Vármegyéből.

Gróff János, Seggesdi Uradalmi Tiszttartó 1

T. Szala Vármegyéből.

Martinkovics Józef, Pölöskei Uradalmi Tiszttartó 1

T. Torna Vármegyéből.

Szilassy (Szilassi és Pilisi) Józef T. Torna Vármegye' Fő Ispánya 's a' t. — 1
Chászár (Jólészi) Mihály, Fő-Ügyvéd, és Táblabiró 1

T. Temes Vármegyéből.

Bogma (Neboyszai) István, Fő-Szolgabiró, 's T. Temes, Krassó, és Csanád Vármegyék' Táblábirája — — — 2
Cápdebó (Barátházi) János, All-Adószedő, 's Táblabiró — — — 3

T. Vass Vármegyéből.

Batthyáni (Batthyáni) Fülöp Ő Herczegsége, Német-ujvárnak Örökös Ura, T. Vass Vármegyének Örökös 's val. Fő-Ispánya 's a' t. 1 *Velin*, és 2 *Nyomt.* 3

T. Zemplén Vármegyéből.

Szikszay (Tállyai) János, Fő-Ügyész 1
Rhédey (Kiss Rhédei) László, Szolgabiró 1
Klobusitzky (Zétényi) András, Fő-Eskütt 1
Konstantin Miklós, Tólcsva Várossa' Fő-Birája 1

N. Erdély Országból.

Máté (Havadi) Farkas, Táblabiró 1
Vita Sámuel, T. Küküllő Vármegye' Első All-Ispánya — — — 1
Szathmáry Elek, T. Küküllő Vármegye' Táblabirája 1
Tóth András, T. Torda Vármegye' Táblabirája 1
Vass Ádám, T. Doboka Vármegye' Táblabirája 1
Keserü (Barothi) Ferencz, T. Hunyad Vármegye' Szolgabirája — — 1
Miske (M. Cseszvei) Sámuel, Tanúló — 1
Miske (M. Cseszvei) Farkas, Tanúló — 1
Felszegy Mihály, Tanúló — — 1
Szathmáry László, Tanúló — — 1
Szathmáry Elek, Tanúló — — 1
Tilsch János, Kereskedő Kolosvárott — 2

N. Horváth és Tóth Országokból.

Hoblik Márton, T. Verőcze Vármegye' Fő-Ügyvédje, 's Táblabiró — — 1
Zsitvay Józef, T. Szerem Vármegye' All-Jegyzője, 's Táblabiró — — 1
Po'sonyi Józef, T. Verőcze Vármegye' Fő-Adó-szedője, 's Táblabiró — — 1
Fésüs György, T. Szerem Vármegye' Táblabirája, és a' Csalmai Uradalom' Fiskálissa 1
Somogyi Ferencz, a' Kórógyi Helvecziai Vallástartó Ekklésia' Lelki Pásztora — 1

VERBŐCZY ÉLETÉNEK RÖVID RAJZOLATJA.

Egy ollyan embernek emlékezetét fenn tartani, ki Hazánkba a' Görög Solonnak, Likurgusnak, 's a' Romai Justinianusnak személlyét viselte, kit a' külföldiek Magyar Ulpianusnak, Tribonianusnak, Gratianusnak, 's a' t. neveztek, *a)* ki Hazánknak széjjel szórt törvényeit 's Szokás-törvényeit rendbe szedvén, irott-törvényjé változtatta, 's ki ha ne talán Hazánknak akkori zürzavaros állapotjába a' Haza' boldogságára nézve mindenekben eleget nem tehetett is, mindazáltal hazafiui igyekezetébe mindenkor a' Haza' javát 's boldogságát előmozditani kivánta, nem csak illő dolog, hanem egy Nemes Nemzetnek szent kötelessége is. Érzette ezen nagy emberünkre nézve a' hiánosságot, a' mi köz hálát 's tiszteletet érdemlő ***Horvát Istvánunk***, 's azért nem késett annak életét 1819dikbe világ' eleibe bocsájtani, de fájdalom! meggátoltatott azon igyekezetébe, mivel azon munkájának csak II-dik Része, tudniillik az Okleveles-Gyüjtemény láthatott világot, az I-ső része pedig, a' mint köz hirből hallatszik, az előfizetőknek következésképpen a' költségnek, mellybe azon munkának elkészitése kerül, 's kinyomtatása kerülhetett volna, hiánossága miatt elmaradott, reménylem azonba, hogy azon már csak Szerzőjének nevéről is betses munka nem fog végképpen örök setétségben senyvedni. — Ez igy lévén addig is még a' tisztelt nagy érdemü Hazánkfia emlitett munkájának közrebotsájtása által bennünket megőrvendeztettne Verbőczynknek életéből a' tisztelt Urnak 's más nagy érdemü Iróknak utmutatások szerint is csak némelly töredékeket kivántam az érdemes Olvasókkal közleni.

A' Verbőczy Nemzetségi-ág már Geyza Magyarok' Vezére Szent István Királyunknak pedig atyja idejétől fogva veszi eredetét, 's származik azon hires Hunt, Pázmán, két egy testvér régi Német Nemzetségből, kik a' Magyarok' vitézségének hallására, dicsőségre való vágyásból Hazánkba bévándorolván, Nemzetünknek vele született barátsága, Szent Királyunknak kegyelme 's tulajdon vitéz tetteik által a' Magyar Nemzet' tagjává lettek, 's Szent István Királyunkat az akkori szokás szerént a' Garam vizénél vitéznek ütötték. Ezek közül Hunt nyerte Hont várát, Pázmán pedig Posony várát kormányképen, hüséges szolgálatjoknak jutalmául, kiktől mai napig is azon Vármegyék neveztetnek, *b)* Mennyi jeles férfiakat szült ezen idegen Nemzetség Hazánkba bizonyitják a' több oklevelekbe előforduló „***Magister Mikou et Chepanus***, ***Magister Lampertus***, ***Magister Felicianus***, ***Comes Marcellus***, ***Comes Felicianus***, ***Comes Fancsika***, 's több eféle nevezetek; bizonyitják a' későbbi időkbe élt hires Pázmán Péter, Esztergomi Érsek, 's Verbőczynk. Elágasodván később az emlitett Hunt-Pázmán Nemzetség, a' mint egyik Nemzetsegi-ágazat egy vagy más jószágot birt, vagy kapott osztályba, szinte attól vette nevezetét is. Igy neveztettek azok közül némellyek ***de Kerepecz***, ***de Verbőcz***, ***de Ardó***, ***de Magfalva***, ***de Király***, ***de Endred***, *'s a' t.* Némellyek ismét azok közül néha Eleikneк neveket használták, mint ***de Genere Hunt-Pázmán***, ***Zovárdfy*** 's a' t. *c)* A' mi Verbőczynknek Nemzetségi-ágazatja, minthogy a' többi közt Ugocsa Vármegyébe lévő Verbőcz helységét kapta osztályul a' később időkbe ***de Verbőcz*** nevezettel élt, 's ugyan azért ezen hires Törvény-tudónk is magyarul, Verbőczynek neveztetett. Ki is született Verbőcz helységében 1460dik esztendő tájba. *d)* Némelly Irók azt tartották, hogy Verbőczynknek atyja János, ki abba az időbe Prokátor volt, az anyja pedig Deák Apollonia volt légyen, *e)* én azonban ha nem csalódom T. T. Horvát István Urnak fentebb is emlitett Okleveles-Gyüjteményének utmutatása szerént azt találom, hogy Verbőczynknek atyja nem Jánosnak, hanem Osváldnak hivattatott; kinek is nehány izbeli származását nagyobb világosságnak okáért ide iktattni jónak láttam

Verbőczynknek természeti szép tulajdonságai utat nyitottak nékie az Ország' főbb hivatalaira emelkedni. Ugyan is minekutánna kissebb oskoláit a' Budai hires Akadémiába, a' nagyobbakat pedig részszerént a' Hazába, részszerént Bétsbe kijárta volna, nem sokára olly kedvességet nyert a' Király 's Haza előtt, hogy a' legdiszessebb 's fontosabb Követségek reája bizattattak; különben már 1498dikba, és igy mint egy 38 esztendős korába Ország-Birói Itélő-Mester, 1505dikbe egyszersmind Erdély Országi Itélő-Mester, 1517dikbe pedig már Personális volt, melly hivatalába mind addig megmaradott, miglen

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 17 von 170

Hazánknak azon szerentsétlen zürzavaros állapotjába, midőn 1525dikben Szent György napján tartatott Rákosi Országos-Gyülekezet az Ország' Nagyjai, 's a' Nemesség között támadott egyenetlenség miatt *f)* a' Nemesség által Hatvanba által vitettvén, ottan Báthory István akkori Nádor Ispány az Ország' Gyülése által hivatalából letétetett 's helyette Verbőczy Nádor-Ispánynak kikiáltatott. *g)* Több régiségek bizonyítják, hogy Verbőczy ezen hivatalát egész a' következendő esztendő mint egy Szent György' napjáig vitte, a' minthogy maga Lajos Király is ezt némelly oklevelébe megismérte, *h)* mindazáltal az időnek akkori mostohasága, meg lehet a' hatalmas Báthory Háznak megbántása miatt is azt hozta magával, hogy Verbőczy kiesvén a' Királyi kegyelemből az Ország' Nagyjainak tanátstsából Zób Mihályjal egyetembe kinek Verbőczy mint egy fogadott fia volt, hüségtelennek kiáltatott, 's az 1526diki Szent György ünnepére Budára rendelt Ország-Gyülésén azon Gyülés által mind ketten a' hüségtelenség' vétkébe marasztaltattak, azon okból, mintha Verbőczy és Zób a' Hatvani Ország-Gyülésen Factiosusok, vagy is csempeskedők lettek volna, 's mintha Verbőczy Factio által, nem pedig köz megegyezésből tétetett volna Nádor-Ispányjá, ámbár ha az akkori Ország-Gyülés alkalmatosságával történt dolgokról szólló hiteles oklevelet, melly a' Pesti Nemzeti iskola' könyvtárába tartatik, megtekintjük, annak némelly czikkelyje bizonyitja, hogy Verbőczy sirva vette fel a' Palatinusságot 's minden módon le akarta azon hivatalt magárul rázni, de semmi mentségei sem szabadithatták meg őtet attól. *k)* Illy szomoru helyheztetésbe lévén Verbőczy, kéntelen volt az akkori Erdélyi Vajda Zápolya Jánoshoz, kivel atyafiságba is volt szaladni, kinél is menedék helyet nyervén, már egy 1526dik Lukáts Evangelista napján kiadott oklevelébe magát *Servus Regni Hungariae* czimmel illette, 1527dikbe pedig Zápolya részéről Királyi Kanczellariusnak neveztetett. Elfoglalván a' Török Hazánknak Fő-várossát, Verbőczy választatott annak, ki Budán a' Kereszténynek' részéről, a' Budai Basa pedig a' Törökök' részéről igazságot szolgáltatott 's ezen hivatalát folytatta mind addig, miglen némelly Irók szerént Budán nagy szegénységben élvén, 1542dikben Hazája sorsán való bánatjába meghalálozott, 's a' keresztényi módon való temetés' tisztessége nélkül csakugyan Budán a' Zsidó temetőbe eltemettetett. *l)* Ezen hibás vélekedést azonban szépen megczáfolta T. T. Vadasi Jankovich Miklós Ur, az 1829dik esztendei *Tud. Gyüjt.* Xdik köt. Iső — 33dik lap. a' holott is a' tisztelt-Ur Vranchich Antal Érseknek nálla találtató eredeti kéziratából igen szépen megmutatja, hogy Verbőczy azon szerentsétlen időben is a' legnagyobb tiszteletbe tartatott mind addig; miglen a' Budai Basa által csak ugyan 1542dikben bizonyos vendégségben méreg által megétetett, melly miatt harmadnap mulva meghalálozván, igen nagy keresztényi halotti pompával eltemettetett, *m)* melly bizonyság alkalmasint eléggé megczáfolja azt is, hogy Verbőczy a' Zsidó temetőbe temettetett légyen el, mivel ha keresztényi szertartással történt az eltemettetés, ugy bizonyosan a' Zsidó temetőbe el nem temettethetett. Egyébaránt közönséges bal vélekedés volt az mind eddig, hogy Verbőczy Hazáját elárulta, 's a' Török járom alá keritette légyen, ezen hibás vélekedést azonban Verbőczynek a' Török' bejövetele előtt Hazája eránt való gondoskodása, a' Törököknek Hazánkba létte alatt pedig az ő maga viselete eléggé megczáfolják. Ugyan is némelly régiségek is bizonyitják, hogy Verbőczy Hazáját a' Törökök ellen nem szünt meg buzditni 's a' jó rendelések tételére serkenteni, *n)* midőn pedig azon szerentsétlen zivatarban hüségtelennek lenni kiáltatott, nem volt más módja, mint egyedül Zápolyánál menedék helyet keresni. Midőn ismét a' Török Hazánk' Fő-várossát elfoglalta, hogy Verbőczy a' Törököknek nagy barátja nem lehetett abbul is kitetszik, hogy Verbőczy a' Törökök által az Ország' kormányszéki hivatalától elmozditatott, 's egyedül mint egy szabadon lévő ugyan, de mindenkor szemmel tartott rab a' személyes perek' elintézésére használtatott, legnagyobb világosságra hozza azonban a' Törököknek Verbőczyben volt bizodalmatlanságát azon környülállás, hogy a' Budai Basa által utoljára is méreggel végeztetett ki a' világból. Illyen vége lett tehát azon nagy emberünknek, kiről egy külföldi régi Irónál is (lásd Joannis Cammertis Minoritani etc. *in C. Julii Solini ΠΟΛΥΪΣΤΑΡΑ enarrationes* Basileae 1522. p. 163) illyen emlékezet vagyon: „*Stephanus Verbeutius vir si humanitatem quaeras humanissimus, si ingenium expostules, ingeniosissimus, si studiosorum amatorem exquiras, is huius genus hominum amantissimus, si in rebus agendis consultorem expetas Stephanus se offert consultissimus. Id fatebuntur profecto omnes, qui eius Pannonicas Institutiones (a' Tripartitumot érti alatta) nuper ab eo editas introspexerint. Praetereo ejus in Deum et Sanctos alios Cultum solertissimum in Deo dicatos homines, in cunctos reliquos Charitatem, eos praesertim quos praeditos bonis moribus animadverterit. Ejus munificentia tanta est, ut non aliam ob causam divitias expetendas existimet, nisi ut eas ad beneficentiam liberalitatemque conferamus. Taceo in praesentia quantis qualibusve me muneribus honestaverit. — Non mirum igitur, si ob tantas, talesve virtutes Pannoniorum Regibus, Optimisque Regni Principibus semper fuerit acceptissimus.* Egyébaránt Verbőczynnek egyik fia Imre Ferdinand Király pártjára állott, 's ugyan azon Királytól kegyelmet nyervén 's az atyai jószágába meghagyatván, *o)* már 1542dikbe Tolnai Fő-Ispánnyjá tétetett, *p)* 's a' Haza' javán élete folytáig munkálódott. Némelly Irók azt tartották, hogy ezen Imrébe a' Verbőczy Nemzetségi-ágazat a' férjfi-ágban megszakadott *q)* de ez nem igaz, mivel némelly oklevélnek bizonyitása szerént, még azután is, sőt még 1594dikbe is vagyon a' Verbőczy Nemzetségi-ágazatból való Verbőczy Gergelyről, mint akkor életben lévőről emlékezet. *r*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 18 von 170

Ez tehát a' mit Verbőczy életéről rövideden előadhattam; nem hágy el a' reménység, hogy T. T. Horvát István Ur ezen nagy emberünknek már kidolgozott élete historiájával rövid időn meg fogja örvendeztetni Hazánkat.

a) Lásd *Hist. Jur. Priv. Hung.* etc. Budae 1818 pag. 497.

b) 1821. *Tud. Gyüjt.* IIIdik köt. 48 lap.

c) Magyar Ország gyök. régi Nemzetségeiről. Pest, 1820. 108. lap.

d) Ant. Szirmay *in notit. polit. Hist. Topogr. Cottus Ugocha pag.* 78. *et* seq. Ismét *Hist. Jur. Priv. Hung.* Budae 1818. pag. 497—8. Frank *Spec. elabor. Inst. Jur. Civ. Hung.* 1823. pag. 42.

e) Lásd a' *d* alatt lévő jegyzésbe emlitett könyveket.

f) *Verbőczy István emlékezetét* II. köt. Pest. 1819. 208. 's köv. lap.

g) Az *f* jegyzésbe mondott könyv 217dik lapján lévő oklevélbe olvastatik: „*Cum autem ad locum Conventus devenissent Officiales priores, Palatinum Cancellarium Summum, Provisorem Regni Officiis privaverunt; — Stephanum Verbőczy Palatinum elegerunt, is autem erat Orator Conventus, et suae Majestati supplicaverunt, quatenus huic non contradiceret. — Majestati suae placuit.*

h) Lásd a' most említett könyvbe a' 103. és 104dik szám alatt lévő okleveleket, holott ezen utolsóba a' többi között Lajos Király mondja: „*Fidelis noster Spectabilis ac Magnificus Stephanus de Verbőcz nunc huius Regni nostri Hungariae Palatinus, tunc vero Personalis Praesentiae nostrae Locumtenens* 's a' t.

i) Lásd a' most mondott könyv. a' 108. oklevelet.

k) Lásd a' mondott könyv. 217. 's köv. lap. holott mondatik: „*Jam electus Palatinus* (scilicet Verbőczy) *Majestati Sacrae ter cum fletu supplicavit, item et Conventui, ne se hoc onerarent, et aggravarent officio, quia nullo modo esset ad hoc idoneus, ex quo pauper esset, et Palatinus sine omnium favore et amicitia cuncta agere et judicare deberet, et tunc multa illegitima forent, quae sine magno discrimine bene agere non posset. Sed istae excusationes, ab hac dignitate eum non liberaverunt. Dicebat etiam Palatinus si justitiam administrare vellet, potentes Barones contra eum consurgerent, et non haberet quibus obstare posset. Conventus dixit viriliter contra tales penes eum consurgere, dum modo fidelis sit, ac justitiam administret, alias crudelissima morte eum interiment.*"

l) Lásd Práy *Ann. Reg. Hung.* T. V. pag 358. ismét Kelemennek mondott könyvét az 502. lap. ismét Franknak m. k.

m) Ezen reánk nézve valóban fontos Iromány eképpen szóll: „Erat Verböczyus Religionis suae apprime studiosus, eamque quo se cumulatius profiteri operibus comprobaret, quot annis fere ex Turcia Captivos, quosquos facultas offerebat, aere suo redimebat, interque ceteros, quos Legatione proxima Constantinopoli redemtos indultu Caesaris in libertatem quoque asseruit, unum non ultimo Nobilitatis loco natum, honesto apud se muneri praefecerat, quod ad genus in homine, virtus quoque et ingenium gerendis rebus accesserat. — Die quadam conscenso curru, nam interdum podagra laborabat, nec alioquin etiam propter jam inclinatiorem aetatem poterat equitare, in Consilium ad Passam Jus dicturus solito more pergebat, quumque jam propius Passae domum accessisset, frequenti Clientum stipatus famulitio, Praetoriani Passae, uti ex Officio soliti erant quotidie Domini jussu insignem Virum excipere, plures tunc, quam alias consveverant, occurrunt turbidi, Verbucziogue nec salutato, extemplo in eum Captivum irruunt, crine comprehendunt collumque expedire jussum, in medio vico, horrentibus aliis ac in stuporem versis, capite plectunt. Inde citi ne verbum quidem elocuti ad Praetorium revertuntur. — Verbucius vix rumore rei excepto, quum jam prostratus jaceret miser ille, Praelato e curru capite quidnam esset turbarum perquirit, quippe quod neque vel cogitare unquam de tanto scelere potuisset: verum occisi demonstrato capite hic, illic cadavere, causaque prorsus omnibus ignorata, edito graviore in coelum gemitu, manuque illisa pectori, Turcovium (Turkovics Miklós Buda várossa akkori Birája) qui eo anno Praetor Urbanus erat uti jam diximus, et penes Currum ejus gradiebatur intonat, exclamatque rem male agi, curruque statim circumacto, qui octo equis vehebatur, domum repetere instituit. Vix ex eo vico excesserat, accurrunt novi nuncii, et quidem alii post alios, jubent bono esse animo, ad Passam revocant, scelerati servi casum parvi pendat, rem ejus salvam, suosque reliquos omnes procul a discrimine esse: nec scelerati servi casum magniducendum, intellecturus a Passa mortem meruisse, et puniendos esse etiam sine quaestione, qui produnt Caesarem. Diu ille reverti obstitit, magisque furore obiniquitatem perfidorum agebatur, quam pavore: subinde in medio foro clamitans indignum facinus Jusque et Ordinem perverti violentorum audacia, ignorare ejusmodi Caesarem, justissimum Principem, Praetores ejus scelestos, ac nequam esse homines. Tandem ab amicis repressus et alioquin ipse etiam pro sua prudentia altius expenso negotio, veritus scilicet ne in se quoque inciperetur vis intendi, atque ad Passam indignius raperetur, celeriusque de se etiam statuatur, quod paulo post evenerat, obsecutus est. Sed ubi ad Consessum venit, quamvis assurexisset illi Passa cum caeteris Senatoribus blandoque simul atque honorifico alloquio ut assideret, hortaretur, respuit tamen mira audacia, animoque plus quam Senatorio, et dixit se nec sedere prius, nec quicquam aliud acturum, quam ei ratio redderetur, quare occiderint famulum suum. Jusque de nece illius hominis innocentissimi administraretur. — Summa id cum sua, dignitatisque iniuria perpetratum. Hic quum ob injustissimum dolorem temperare sibi nequiret, praerumperetque in verba, quibus plane haud parum videbantur et Passa et sui Assessores erubescere, utrinque coeperunt in iram succendi, praesertim quod Verbucius nulla Turcarum festivitate nullis blanditiis leniri ac sedari poterat: quum quidem neque causae tales de interfecto homine afferebantur, quae satis idoneae fuissent visae ad eam necem excusandam, adeoque tunc nihil aliud ea de contentione transactum, quam quod ab iis iratis iratus ille discesserat, et quum de gradu abiens discederet, inclamasse quosdam fertur, execrantis in morem, nemine nominato, quamquam asperius de integritate illorum quaestus. Eas vox notata ab amicis creditumque haud falso auctore Collegas suos castigasse, quorum fastu innuebat se in ea claustra atque pericula conjectum, quum ipsi obtinuissent libertatem. —

Postero die, quum Passa Caesaris indignationem pertimescebat, cujus aequitatem et munificentiam crebro quam in se et Gentem Hungaram tum in filium Regis et Budenses Cives ingeminaret et extolleret Verbucius, denunciaretque palam, id injuriarum se nunquam passurum, nunquam Budensi Passae in subditos Caesaris tantum licentiae traditum, nec diu crudelem hominem eo loci dominaturum se vivente. — Submissi qui Verbucium

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 19 von 170

placare conarentur, pollicerenturque illi de se ea, et omnia quaecunque exoptasset, — frustra tamen conati, quum Verbucius expedire currus, caeteraque omnia rerum domesticarum colligere et ad abeundum Buda parare famulis praecepisset, jamque instructa cuncta et in procinctum apposita, ecce a Passa advolant insignes Viri, aliique eum quam svavissimis vocibus, et apparatis argumentis poscunt detinent, et dehortantur a discessu, alii exoneratis curribus, suis ipsorum tergis supellectilem, rejectis longe pueris in Domum referunt, Verbucioque omnia pro voto deinceps futura apud Passam Solimanum pollicentur, modo id solum errati eius, quod jam Commissum erat, aequo animo ferre vóluisset. Nihil ultra neque in suos peculiares homines, neque in reliquam Plebem Christiani nominis, Passam profecturum, sine eius consortio atque consilio. — Delinitus his Verbucius, rediit cum Passa in gratiam quamvis simulanter magis, quam vere: nec enim secus poterat, quia clandestino praecepto magni Turcae *sub summi honoris et libertatis nomine, egregius Captivus erat;* — Paucis diebus post, quod ex usu saepius alias fecerat, Passa eum ad solemne epulum apud se invitavit. In eo convivio, quum splendide ac magnifice fuisset habitus, merumque pro incolumitate Caesaris, pro futura Joannis Filii, et pro fausto statu Hungarorum fallacibus praecationibus fuisset exhaustum, Verbucio toxica propinata, quae statim saevirent, et ad praecipitem mortem adigerent, priusque quam ad Caesarem expedisset quaerimonias desiisset vivere, et prope palam egere omnia, nec tanti tamque nefandi facinoris notitia vulgi declinata. — Eo die, quo satis de tempore domum reverterat, nocte etiam in sequenti nihil prorsus doloris in se sensit, forte id, donec per totos artus effusum virus perniciosius evaluisset, secunda luce torminibus intestinorum coepit cruciari, ac paulatim ante quam advesperasceret, vox ei consopita, tantoque tumore corporis opressus est, ut neque capitis, neque colli, neque manuum, neque pedum digitorumque sua forma constaret. — Ut rem totum seu potius massam carnis dixisses, quam humanum corpus, quum ad haec et os, et oculos, et ungves non inibi natos, sed aliunde appositos quilibet judicasset; stupor omnes et commiseratio hauserat, tacitique ii, qui ei aderant, Turcae perfidiam, et crudelitatem abominabantur. — In hunc modum actum etiam die tertio, quum jam dudum Turcia custodia a Passa missa, portas domus eius obsederat, qua turba prohibebatur, numerosa enim confluebat ad spectandum tam atrox facinus, ne magis, quod nequiter perpetraverat, divulgaretur. Proximis tandem tenebris, vigilia circiter secunda vitam efflavit, curatumque pro nostro ritu ad sepeliendum corpus omni diligentia, sed ne id quidem officii, quod postremo solemus mortuis exhibere, sine sua custodia conficere (Turcae) permiserunt: summa enim pertinacia et condiendo, et in scrinium claudendo corpori, in quo in Sepulchrum debebat inferri, interesse contenderunt, inhibuereque gravissimo interdicto, cadaver dum effertur, patere spectantibus ne tam enormis occubitus considerari, ac miserari latius posset. In res ac bona eius Turca non irrupit, tota supellex, et quidquid auri, argenti, pecuniarumque et vestis habuerat, integrum salvumque ad Emericum filium adferri concessum, servi quoque atque clientes, et qui aere suo meruerant, una cum amicis Buda inoffensi abire permissi. — Illud solum, ubi excessit, a Turcis jussu Passae executum. — Cunctae sarcinae et quidquid impedimentorum atque arcularum habuerat excussum, quaesitaeque Epistolae et Diplomata Turcica, eaque omnia, quae reperta sunt fuere ablata. In quo quantum perfugii perfidiae suae prospectum voluere, *enecto prius Optimo Viro, et hoc licebit probe* perspicere. *Honore postremo sepulturae, ac pompa exequiarum non caruit. Justaque illi non aliter persoluta sunt Religionis nostrae instituto, annuente Passa, ut etiam e vicinis pagis ac municipiis accerserentur Sacerdotes, quicunque proximae cladi superfuerant, quam si Buda nullius hostis vulnus accepisset.* Cur autem hominem illum legitime redemptum ex Caesaris etiam indultu libertati suae restitutum tam furibunde saeva gens exstinxerat, ea causa est, quod apud nos gnaros lingvae ac morum homines non facile ferant, suspicantes semper, ne doli ac technae, quibus nobiscum agunt, subinde detegantur, minusque illis procedat, quidquid in nos machinentur. Quod in hoc quoque infelicissimo homine conspicati, quem quum in tanto Magistratu Verbucius ab se non dimittebat, ut caeteros, quam plurimos quos redemptos abire in sua permiserat, in his omnibus ab eo edoceri credebatur, quibus crebro malignitati Turcicae occurrebat, eludebatque eorum in nostrates calumnias. — Atque sublatus est et ille per contumeliam, et per dolum Verbucius. Frustraque certe nos et Turcae perfidiam execramur; et obsequia nostra, nostramque in eum fidem jactamus. Spes enim omnes nostrae, in Victoris barbari proventum rediguntur, quantumvis nobis ipsis assentemur.

n) T. T. Jankovich Miklós Ur a' mondott *Tud. Gyüj.* köt. 31. lapján közöl egy oklevelet, mellyet Verbőczy irt 1515. Bayomi Jánoshoz az eránt, hogy minekutánna Bihar Vármegye nem akarta az Ország-szerte rendelt adót, melly a' Török háború folytatására volt szánva, megadni, serkentse őket annak megadására, 's a' többi között eat irja: „*non est enim laudabile cum pernicie et periculo totius Regni injuriam non restitutorum ipsorum articulorum vindicare* 's a' t.

o) Lásd *Verb. emlék.* a' 128dik oklevelet.

p) Lásd a' Törvény-Tárba *Const. Dietae Novizol. Anno* 1542. *celebratae Art.* 4.

q) Lásd Kelemennek 's Franknak említett könyveit.

r) Lásd *Verb. emlék.* a' legutolsó oklevelet, mellybe mondatik: „*Quod Nobilis Gregorius filius Nobilis quondam Stephani de Verbőczy* 's a' t.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 20 von 170

FELSÉGES FEJEDELEMNEK
U L Á S Z L Ó N A K
ISTEN KEGYELMÉBŐL
MAGYAR, CSEH 's a' t. ORSZÁGOK KIRÁLYJÁNAK
LEGKEGYELMESEBB URÁNAK
VERBÖCZY ISTVÁN
FELSÉGED' ORSZÁG BIRÁJÁNAK ITÉLŐ-MESTERE SZOLGÁLATJÁT ALÁZATOSAN AJÁNLJA.

Jóllehet ezen Nemes Magyar Országnak Honyi 's Nemzeti törvényeit bizonyos rendbe, 's formába szedni, 's öszve irni terhes, 's igen nehéz, 's ugy szólván az emberi elmét felül haladó dolog volna. Minthogy nállunk, az efélébe mind eddig eredetére nézve semmi tartós, erejére nézve állandó, 's huzamos időkig való használás által megerősített nem volt, hanem majd minden Fejedelmeknek, 's Királyoknak kényjek, 's kedvek szerént nem csak kevés idő, hanem néhány esztendők lefolyta alatt ujjabb meg ujjabb törvények, 's rendelések hozattak: mellyeket minthogy azok egymástól többnyire különböznének, 's egymással világos ellenkezésbe volnának, egy testbe öszveszerkeztetni, 's egyeztetni nem könnyen lehet. Ehez járul még az is, hogy mind azokat, mellyek az ügyes bajos dolgoknak folyamatjában elő fordulnak, 's a' törvénykezésbe használtatnak, elmébe megtartani, az emberi elmének tehetségét meghaladni látszanak.

Mellyek minthogy eképpen vagynak, mindazáltal a' Felséged' parantsolatjának, mellynek minden részben eleget nem tenni mindenkor véteknek lenni tartottam, engedelmeskedni kivánván, csekély erőmhez képest sokkal nagyobb terhet magamra válalni nem irtóztam: ki is jóllehet gyengeségemet megesmérem (mivel anyira távul vagyok attól, hogy ez által magamnak nagyobb tudományt, vagy szorgalmatosságot tulajdonitsak, hogy inkább a' hozzám hasonlók, 's vélem ugyan egy dologba foglalatoskodók között is utolsónak tartom lenni magamat), mindazáltal Felséged szerencsés vezérlése, 's uralkodása alatt ezen Tartományokban ugy szóllván hallatlan 's az Országnak szégyenére 's elég veszteségére anyi századoktól fogva elhagyatott dolgot, tudniillik az Országnak eddig széjjel hányott vetett, öszve zavart, 's öszve nem illő végzéseit, törvény-könyveit, törvényeit 's szokásait egybe szedni, 's öszve irni, 's a' közönséges haszonvételre való közönségessé tevés végett Felségednek benyujtani magamra vállaltam.

Nincs is semmi dolog, mellyet Felséged nékem nagyobb dicsőséggel parancsolhatott, én pedig serényebb igyekezettel felvállalhattam volna. Mert mit tehetett volna Felséged Alattvalóinak békességére, 's csendességére nézve a' Királyi fényhez méltóbbat, mint annyi háboruságok, 's fegyverzőrgések után, melly által az ellenségtől való félelem megszünt, a' békességről gondolkodni? melly ha csak a' törvények által nem kormányoztatik, állandó, 's erős nem szokott maradni. Tudni való dolog pedig, hogy sokkal többet ártanak a' belső, mint a' külső háborúk, 's több Köztársaságok dültek öszve belső zenebona, mint a' külső ellenség' fegyvere által.

Arra pedig Felséged' tetszése szerént is igen vigyáztam, hogy az Országnak minden szokásait, törvényeit 's végzéseit, világos, nyilvánságos, 's mindenek előtt könnyen érthető beszéd módjával irjam, 's azokat fejezetekre, czimekre, 's czikkelyekre felosszam, hogy az Ország' törvényeinek első zsengéjét ezután nem a' régi mesékből, mellyel eddig magunkat minden időben ujjabb meg ujjabb törvények' hozása által haszontalanul gyötröttük, hanem a' törvény' tudománynak első kutfejéből merítsük, 's kinek kinek elméjében az méljebb gyökeret verjen.

Melly dolog (az én vélekedésem szerént) a' jövendő világnak annál kedvesebb léend, mennyivel inkáb a' mi Eleink, 's Eldődeink az efféléktől idegenkedtek. Mert ugy látszik, hogy ezen mi Nemzetünk az Ország' kezdetétől fogva inkább a' fegyverbe, mint a' tudományokba gyönyörködött.

Ugyan is a' Magyarok a' Szityáktól származván, 's szakadván, 's elhagyván elébbeni honyjokat, felső Pannoniába (melly a' Dunán innen 's túl terjed) telepedtek meg; 's Atilla vezérlése alatt az Ország

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 21 von 170

széleit nagyobbitani kivánván, győzedelmes fegyvereik által Német, Olasz, 's Spanyol Országoknak határaiba is beütöttek:

Továbbá pedig Szent István Király mint valamelly Égből küldetett világosság által, elhagyván pogány szertartásaikat, a' Katholika hitre vezéreltettek.

Melly után minden irigység nélkül legyen mondva, semmi Nemzet a' Katholika hitnek terjedéséért, 's védelmezéséért állandóbban 's erősebben nem vitézkedett a' Magyaroknál. Kik a' bárdolatlan Mahumedánusokkal több kétséges, 's veszedelmes csatákba dicséretesen harczolván (hogy a' régibbeket ne emlitsem) mint egy száz negyven esztendőknek elfolyása alatt, a' számtalan Törökökkel hol oltalmazólag, hol támadólag a' legvérengzőbb háborút folytatták. És az ő véreik, sebeik, 's vesztességeik által a' többi Kereszténységet (ne hogy az ellenség dühössége a' gátnak elrontása után tovább terjedjen) megoltalmazták, 's megváltották olly áldozattal, hogy többnyire fegyverbe állani kéntelenittettek.

Semmi kereskedésbeli, 's közönséges mesterségekre nem adván magokat, egyedül vitézség határozta a' Nemességet. Mellyből következett, hogy a' törvényeknek gondos megerősitésére, 's megrostálására elegendő idejek nem lehetett.

De mostan már Felségednek különös atyai gondoskodása által jelen lenni látom azon időt, a' midőn a' többi Nemzeteknél e' részben sem leszünk alábbvalók.

Ugyan is Te legjobb 's legkeresztényebb Fejedelem! valamint Királyi széked' nagyságára nézve a' többieket felül haladod, ugy szinte megfoghatatlan, 's mint egy Menyei virtusokkal bővölködöl, melly a' Hitnek megtartása, 's az Istennek igaz tisztelete által leginkább ékesitetik. Ugyan azért Te nem csak cselekedeteidbe, hanem szinte gondolataidba a' Menyei parancsolatot követed. És valóban helyesen. Mert akkor vagyunk igazak, ha a' kegyességet, melly által az Istent tiszteljük, mindenkor szemünk előtt hordozzuk. Mert az emberi igasságot, ha csak az az Isteni igasságtól (melly maga a' kegyesség) nem származik, a' legnagyobb igasságtalanságnak lenni vélem.

Engem *Cyprián Mártir* mondása is gyönyörködtett: *A' Király igassága* (ugymond) *a' Nemzeteknek békessége; a' Hazának oltalma; a' Népnek erőssége; a' Nemzetnek védelme; a' bádjattaknak orvoslása; az embereknek öröme; a' levegőnek mérséklete; a' tengernek csendessége; a' földnek termékenysége; a' szegényeknek vigasztalása; a' fiaknak öröksége; és magának az embernek a' jövendő boldogságra való reménysége.*

Az igazság pedig nem annyira természet, mint tudomány által merittetik, és pedig azon tudomány által, mellyet nékünk a' törvényeknek, 's törvényes-igaznak tudománya szolgáltat. Mellyet *Euripides* szerént az estvéli, 's hajnali csilagnál inkább csudálhatunk. Mert ugyan is azon egyetlen egy Virtus mindeneknek Ura, 's a' Virtusoknak Királynéja 's az örök kedvességnek hirnek allapja.

Ugyan azért *Agesilaus* midőn azt kérdeztettnék tőlle, mellyik lenne jobb az erősség e', vagy az igasság? Azt felelte, *hogy ha igazak lennénk, erőre nem volna szükségünk.* Mert a' világi dolgoknak az a' természetek vagyon, hogy sokáig nem allandók, hanem mindenkor változandók. Ugyan is maga a' szerencse, melly változandó, 's csalfa légyen, az *Assiriusoknak*, *Medusoknak*, *Persáknak*, *Macedoniáknak*, 's *Romaiaknak* birodalmok eléggé bizonyitják. Egyedül az igasság az, melly állandó, 's semmi változandóságnak nincsen alája vettetve, hanem mindenkor ugyan az marad, 's hihetetlen erősséget hordoz magával.

Mellyre való nézve Felségednek minden alattvalóinak nevekben igen nagy, 's örökös köszönetet teszek azért, hogy Nemes Magyar Országodat ollyan törvényekkel kivántad megerősiteni, 's állandóvá tenni, mellyeket sem a' szerencsének forgandósága, sem az embereknek gonoszságok semmivé nem téend. Mert ki nem tudhatja azt, hogy a' törvények az emberi életnek csendessége, 's boldogsága végett találtattak fel? mellyek nélkül sem ház, sem város, sem nemzetség; ssm semmiféle emberi-nem, sem a' világon semmi, sőt maga a' világ sem álhat fel.

Mellyeknek ki lett légyen első feltalálója, nincs eléggé tudva. A' Zsidók bizonyosan *Mojzest* akarnák. Az *Athenebeliek*, *Cecropsot* és *Solont*. Az *Argivusok Phoroneust*. A' *Kretabeliek Minoat*, és *Rhadamantust*. A' *Lacedemonbeliek Lycurgust*. Az *Egyiptombeliek Trismegistust*. A' *Persák* pedig *Zoroastert*. De akár ki volt légyen az; az emberi-nemre nézve olly nagy jót tett, hogy nagyobbat 's jobbat alig lehet az Istentől kivánni. Mert a' törvények az egész emberi élet' vezérei 's oktatói. Azoknak mindnyája az egyenességen, a' józan okosságon, 's a' legmélyebb bölcsességen vagynak állapitva; 's az életnek boldogságára vagynak feltalálva.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 22 von 170

Ugyan azért semmi Birodalom, semmi Köztársaság sem lehet törvények nélkül állandó. Mert a' Birodalmok fegyver által szereztettnek, a' törvények pedig a' szerzettet megtartják. Mert a' törvények az Országoknak keritett falai, 's alapjai; Azokba találtatik a' jónak megmaradása, 's a' békességnek tanácsa. Hogy állunk, hogy megyünk, hogy alszunk, 's hogy bátorságba élhetünk, azt mind a' törvények' védelmének kelletik tulajdonítanunk.

Mellyek ha eltörültettnének, a' jó emberek a' Köz-társaságokba meg nem maradhatnának, vagy mindenkor bosszusággal illettettnének. Mert Szent Ágoston bizonyitása szerént: *Eltávoztattván az igasságot; Mik lennének az Országok, mint nagy latorkodó helyek?* A' törvények azok, mellyek megoltalmaznak bennünket a' szerencsétlenségtől, és a' méltatlanságtól, mellyek a' gyilkosoknak gátot vetnek, 's az úton-állókat, 's a' cselt-vetésnek szerencsétlenségeit messzire távoztatják tőllünk. Mellyek végtére a' legnagyobb csendességbe, 's békességbe őriznek bennünket.

Ugyan azért ezen időben semmi sem lehetett volna a' kimondhatatlan nagy dicséretre méltóbb, 's az örök dicsősségnek elérésére nézve foganatosabb. De a' Felséged virágzó Országainak elválhatatlan egyessége megállapitására sem lehetett volna alkalmatosabb mint az, hogy ezen Országnak törvényei, mellyek ez előtt a' legnagyobb setétségbe, 's homályba senyvedtek, a' Felséged' utmutatása, 's tekintete által irásba tétettvén, Felséged által közönségessé tétessenek.

Melly hivatalt, a' mint nékem Felséged legelőbbször parancsolni méltóztatott, jóllehet igazán megvallom, minden erőmet, tehetségemet, 's igyekezetemet arra fordítottam, hogy Felséged parancsolatjának tellyes erőmből megfelelhessek. Mindazáltal tudom lesznek ollyanok elegen, kik az irigységnek fáklájától ingereltettvén, ezen a' jövendő kornak olly hasznos munkát gyalázni meg nem szünnek. Mert a' dühös irigységnek az a' természete, hogy mindenkor azokra, mellyek legjelesebbek, 's dicséretre méltóbbak, önti ki legveszedelmesebb mérgét.

De bizom tökélletesen Felségedbe, hogy engemet azon csuda szörnyetegnek rettentő torkából meg fog szabadítani, magam pedig Felséged' paissának oltalma alatt akár melly gyalázók szórják is reám mérges nyilaikat, rettenthetetlenül álva vagy visszahajtom, vagy elszenvedem azokat.

Ezen munkámért pedig ugy vélekedem eléggé meg vagyok jutalmazva, ha jövendőben meg fogják azt esmérni, hogy e' részben mind Hazámnak, melly eránt minden jó Hazafi határtalan szeretettel viseltetik javát igyekeztem, mind pedig Felségednek, kinek magamat örökre lekötöleztem, tellyes erőmből eleget tehettem. Mellyre nézve ujjra, 's ujjabban könyörgök Felséged előtt, hogy ezen Felséged' Szentséges nevének ajánlott munkámat ismét, és ismét elolvasni, megvisgálni, 's megrostálni méltóztassék.

És minthogy az emberi miveknek az a' tulajdonsága, hogy semmit sem lehet olly tökélletest csinálni, mellynél tökélletesebbet ne lehetne feltalálni. A' Felséged' éles itéletére bizom, hogy ezen munkába mind azokat, mellyeknek elvételét, megváltoztatását, vagy hozzá-adását jónak látandja, a' legegyenesebb megrostálása által ugy jobbitsa Felséged, hogy a' rossz akaróknak, 's vélem vetélkedőknek abba semmi ocsárlásra való ne maradjon.

Azt pedig senki se hidje, mintha én magamnak annyi hatalmat tulajdonitottam volna, hogy valamelly ujj törvényeket elő adni, vagy a' többihez hozzá toldani kivántam volna. Hanem egyedül azokat szerkeztettem egybe, mellyek Eleimről maradtak, 's a' mellyek köz használatba voltak, 's a' mellyeket a' törvénykezésbe 's perlekedésbe láttam, hallottam, tanultam, 's tapasztaltam: mindazáltal ezeket is elébb a' Haza' törvényébe jártas Törvényestársaimmal közölvén. Melly munkát is mostan Felségednek ajánlok, 's alázatosan könyörgök Felséged' kegyes szine előtt, méltóztassék azt kegyelmesen elfogadni, és azokat, mellyeket méltónak látand Felséged, megerősiteni, 's a' Haza' atyjainak használás, 's megtartás végett eleikbe adni.

Ezen munkában pedig inkább az indulatót, 's igyekezetet, mint az ajánlott dolognak csekélységét tekintse Felséged. Mert ez akár melly csekély ajánlás legyen is, igazi engedelmességből, 's őszinteségből származott. Jövendőben pedig tellyes erőmből igyekezni fogok, hogy Felséged eránt viseltető Jobbágyi engedelmességemet 's szolgálatomat valósággal is bebizonyithassam. Az akarat 's a' hűség bennem valóban mindenkor meg lészen. Éljen Felséged sok időkig szerencsésen.

---

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 23 von 170

MEGERŐSITÉSE
A' NEMES MAGYAR ORSZÁG SZOKÁS-TÖRVÉNYEIRŐL
IRT
HÁRMAS KÖNYVEK.

Ulászló Isten Kegyelméből Magyar, Cseh, Dalmát, Horváth, Bosnyák, Servia, Gallicia, Lodomeria, Kun és Bolgár Országoknak Királya: Silesiának 's Lucenburgnak Herczege: nem különben Morvának, 's Lusatziának Markgrófja (az az a' Véghelyek Ispánya) örök emlékezetnek okáért:

Minthogy a' minden dolgoknak Teremtője az okos Teremtményeinek első megteremtetésektől fogva az emberek között olly különbséget kiván tenni, hogy egy része az embereknek Alattvalók, mások ismét Feljebbvalók legyenek, némellyek uralkodjanak, mások engedelmeskedjenek. Némellyek legyenek Királyok, 's Fejedelmek, kik a' többieket igasságosan kormányozzák; mások ismét Alattvalók, kik azoknak parancsolatjokat kövessék, 's azoknak engedelmeskedjenek, és ezen két részre az egész emberi Nemzet igen bölcsen osztatott fel.

A' Királyokat pedig leginkább két dologgal kivánta felruházni, 's felékesiteni, tudniillik törvényekkel, 's fegyverekkel azért, hogy az elűzött ellenséget az Ország széleitől messzire tartóztassák, 's távoztassák: a' törvényekkel pedig azért, hogy a' Hazafiakat kötelességekbe tartsák, 's felsőbbeket az alábbvalókkal, 's középszerüekkel, a' gazdabbakat, 's hatalmasabbakat a' szegényebbekkel, 's erőtlenebbekkel egyforma törvényes-igazzal élni kénszeritsek. Ugyan is ezen két dolgokra minden Fejedelmeknek annyira szükségek vagyon, hogy azok nélkül a' világon semmi állandó, semmi erős, 's az emberek között semmi békesség, 's csendesség nem lehet, 's azok olly annyira össze illenek, 's olly erős lánczokkal vagynak egymáshoz kapcsolva, hogy egymástól elválasztani semmikép' sem lehet.

Mert ki nem tudja azt, hogy akkor az Országon kivül a' fegyvert sem használ semmit is, midőn a' Hazába több a' rosz, 's gonosz, mint a' jó Polgár; és hasztalanok akkor a' törvények, 's az igasság kiszolgáltatások, midőn a' Polgárokat az Ellenség fegyvere ijeszgeti?

Mi tehát kik Isten Kegyelméből ezen fényes Királyi-székre emeltettünk, 's annyi földeknek, 's Népeknek, 's annyi erős, 's Vitéz Nemzeteknek, 's Birodalmoknak Fejévé, 's Urává tétettünk, már Országlásunk' kezdetétől fogva mindenkor arra forditottuk minden gondoskodásainkat, gondjainkat, munkálódásainkat, igyekezetünket, tudományunkat, 's figyelmünket; hogy ezen két mesterség által a' mi Alattvalóinknak csendességet, 's békességet szereznénk. Mert a' menyire tőlünk kitelhetett, mind fegyver által az Ellenségtől őket megoltalmaztuk, mind pedig az igasság kiszolgáltatásába, semmit el nem mulasztottunk, a' mit egy igaz, 's szorgalmatos Fejedelemnek tennie kelletett.

És minekutánna ezen Nemes Magyar Országnak Királyi pálczáját Isten Kegyelméből kezünkbe vettük, 's a' Szent Koronával megkoronáztattunk, a' hadi foglalatosságok, 's az Országnak mind külső mind belső ellenségeitől való megszabaditása után legfőbb gondunk volt Országunkat, 's Alattvalóinkat Hazai békesség, 's törvények által megerősiteni, 's állandóvá tenni.

Ugyan azért abban az időben, 's azután is részszerént önkényes akaratunkból, részszerént a' mi hűséges Prelatussainknak, Báróinknak, 's a' többi Proceresseinknek, 's Nemesseinknek kéréseikre, Országunk boldogságának, csendességének, békességének, 's szabadságának tekintetéből nem egyszer többféle törvényeket, 's végzéseket szerzettünk. Jóllehet az előtt is voltak ezen Országnak törvényei, de a' mellyek minthogy irásba nem tétettek inkább Szokásoknak *nevezteténhettek* a)

De minthogy a' mi általunk hozott végzésekből, 's az Ország' törvényeinek magyarázásából, gyakran sok alkalmatlanságok történtenek, ugy magyarázván kiki azokat, a' mint akarta. És a' törvényhezésbe, vagy az igasság követelésébe, némellyek az Ország' szokásait, mások a' végzéseket követték, 's feleselték annyira, hogy néha nem csak a' Perlekedő felek, hanem magok a' Birák, 's a' Hazai törvénybe jártasok között is az e'féle Hazai törvények', szokások', 's végzések' magyarázatja eránt nagy villongások támadnának; Hogy néha azok, kik inkább erejekbe, 's hatalmakba, mint a' törvényekbe, 's az igasságba biztanak, a' Törvény-székeket sokad magokkal megtámadnák olly véggel, hogy azt a' mit okosság, 's törvény által ki nem vihetnének, lárma, és sokaság által nyerhetnék meg. És a' szerént azok, kiknek kevesebb igasságok volna, nem törvény, 's igasság, hanem sokaság, 's lárma által győznének.

a) *Egyeztesd ezen kitételt az Előbeszéd* 10dik *czimjébe mondandókkal.*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 24 von 170

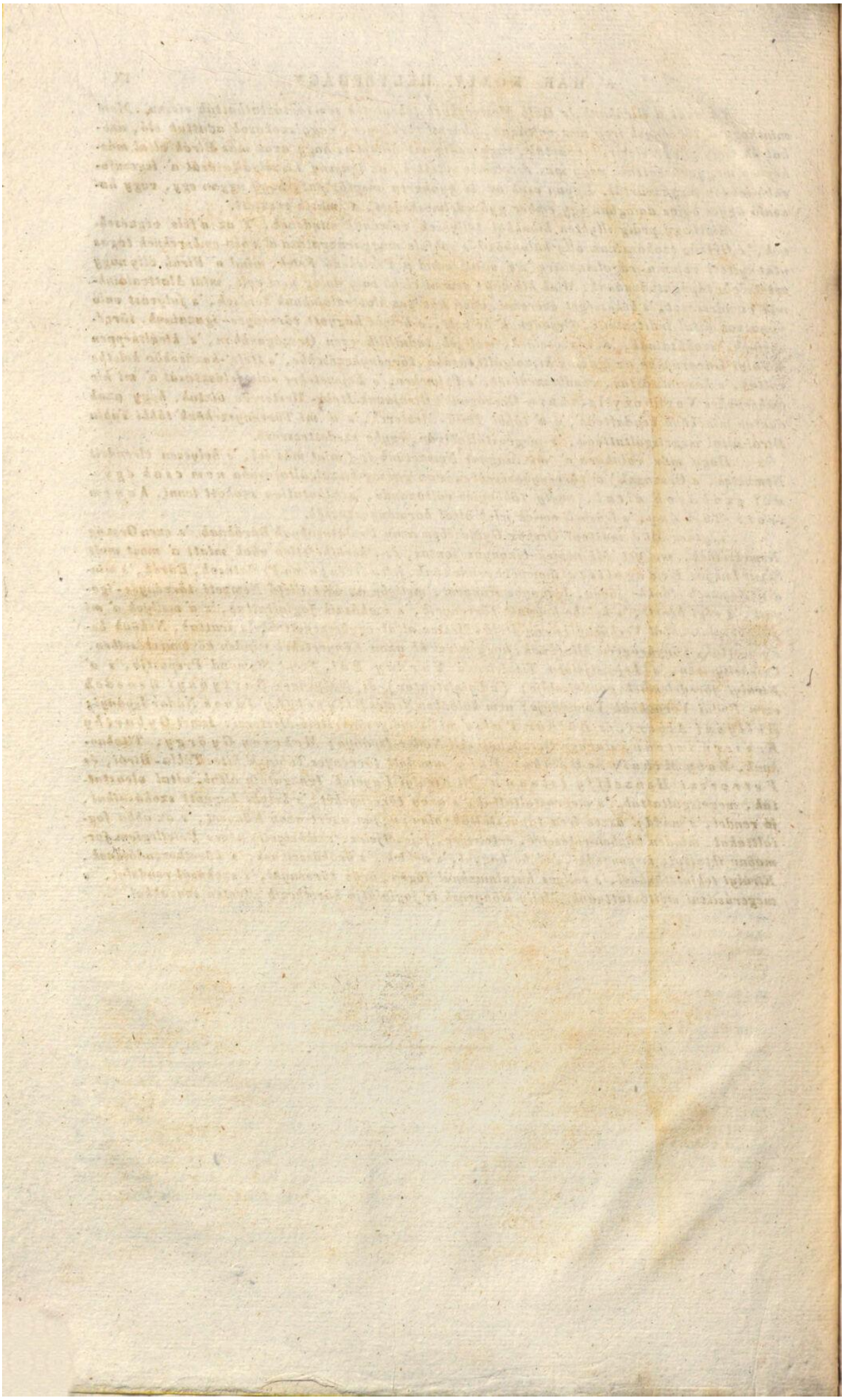
'S azokat a' Bíráknak, 's Itélő Mestereknek tekéntetek sem tartóztathatták vissza. Mert minthogy a' törvények irva nem voltanak, akármi törvények, vagy szokások adattak elő, azokat ők vagy más értelemre csavarták, vagy pedig azt állitván, hogy azok más Bírák által másképpen magyaráztattak, vagy más értelembe vétettek, az igasság' kiszolgáltatását a' legcsufosabb módon megzavarták. Ugyan csak az is gyakorta megtörtént, hogy ugyan egy, vagy hasonló ügyes bajos dologban egy ember győzedelmeskedett, a' másik vesztett.

Minthogy pedig illyetén hibákkal tellyesek volnának mindenek, 's az a'féle végzéseknek, 's Ország szokásainak olly különböző 's sokféle magyarázgatása a' rosz embereknek tágas utat nyitott volna a' rágalmazásra 's e' miatt mind a' Perlekedő Felek, mind a' Bírák olly nagy setétségbe tapogatódznának: Mink kik előtt semmi elébb való dolog nem volt, mint Alattvalóinknak csendességet, 's békességet szerezni, azon hűséges Alattvalóinknak kérések, 's folyvást való panaszok által indittatván, Országunk' bé vett, 's helybe hagyott törvényes-igazainak, törvényeinek, szokásainak, 's végzéseinek, mellyek tudniillik ezen Országunkban, 's kiváltképpen Királyi Udvarunkba az igasság kiszolgáltatásába, törvénykezésekbe, 's Itélet-hozásokba keletbe voltak, 's használtattak, rendbeszedését, 's Czimekre, 's Fejezetekre való felosztását a' mi hív emberünkre Verbőczy Istvánra *Országunk' Birájának Itélő-Mesterére biztuk, hogy azok azután minékünk beadattván, 's a' többi Itélő-Mesterek, 's a' mi Törvényszékünk' többi Tábla Birái által megvisgáltattván, 's megrostáltattván, egybe szedettessenek.*

Hogy már valahára a' mi Magyar Nemzetünk is (mint más jól, 's helyesen elrendelt Nemzetek, 's Országok) a' törvénykezésekbe, 's az igasság-kiszolgáltatásába nem csak egyedűl szokások által, melly többnyire változandó, 's álhatatlan szokott lenni, hanem irott-törvény, 's irásbeli emlék jelek által kormányoztassék.

Végtére Mi e' mostani Ország Gyülésében azon Prelatusoknak Báróknak, 's ezen Ország Nemesseinek, mellyet Mi nékiek bizonyos fontos, és elkerülhetetlen okok miatt a' most mult Szent Lukács Evangelista ünnepére rendeltünk, jelen lévén; azon Prelatusok, Bárók, 's minden Nemesek előnkbe jövén, bizonyos Könyvet, mellybe az őket illető Nemzeti törvényes-igazaik, 's régi bévett, 's helybe hagyott törvényeik, 's szokásaik foglaltattak, 's a' mellyek a' mi parancsolatunkból Verbőczy István Itélő-Mester által egybeszedettek, 's irattak, Nékünk benyujtottak, könyörögvén Minékünk, hogy mivel ők azon Könyvetskét minden közbenvetéseiben, Czikkellyeiben, 's Fejezetjeiben Tisztelendő Várday Pál, Szent Sigmond Prépostja, 's a' Királyi jövedelemnek gondviselője; (administrator) és Nagyságos Battyányi Benedek ezen Budai Várunknak Várnagyja; nem különben Nemes Ellyvelghy János Nádor Ispányi; Bellyéni Albert, és Bolyár Pál, a' mi Személyesünk' Itélő-Mesterei: Ismét Gybarthy Kesserű István, Magyar Országunk' All-Nádor-Ispánya; Mekcsey György, Titoknokunk, Zoby Mihály és Domboy Pál a' mondott törvényes Táblánk' hites Tábla-Birái, és Petrovczi Henzelffy István a' Mi Királyi Ügyeink' Igazgatója által, által olvastatták, megvisgáltatták, 's megrostáltatták, 's azon törvényeket, 's helyhe hagyott szokásaikat, jó rendel, 's móddal öszve irva tapasztultak volna; ugyan azért azon Könyvet, 's az abba foglalttakat, minden közben-vetéseire, értelmére, fejezetjeire, czikkelyeire nézve Privilegium formában iktattni, megengedni, helybe hagyni, 's nékiek, 's örökösseiknek, 's következendőiknek, Királyi tekintetünknél, 's tellyes hatalmunknál fogva, örök törvényül, 's szokásúl rendelni, 's megerősiteni méltóztattnánk. Melly Könyvnek is foglalatja következik illyetén szavakkal.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 25 von 170

NEMES MAGYARORSZÁG'
SZOKÁS-TÖRVÉNYEI' HÁRMAS TÖRVÉNY-KÖNYVÉNEK
ELŐLJÁRÓ BESZÉDJE.

Nemes Magyar Országnak Törvényeit, és megrögzött Szokásaiból eredett Törvényeit (Consvetudo) *) irásba foglalni akarván, némelly nevezetesebb ezen tárgyat illető dolgokról kivántam rövideden értekezni. *Először* pedig az Igasságról (Justitia) *Másodszor* a' Törvényes-Igazról (Jus) és annak elosztásáról. *Harmadszor* a' Törvényről, és annak nemeiről. *Negyedszer* a' Szokás-Törvényről (Consvetudo) és annak tulajdonságairól. *Ötödször* és utóljára a' jó Birónak tulajdonságairól, és más az Itélethez tartozó dolgokról; feltévén ezen kérdést: Ha vallyon a' Biró a' Perbe elő adott szóváltásból (replica) és bizonyságokból, vagy pedig a' maga ismérete szerént, a' hogy tudja, vagy érti a' dolgot, tartozzék itélni? Melly dologról rövideden szólván, a' dicsősséges Istennek segitségével a' feltett dologhoz kezdek, és Magyar Országnak Honyi-Törvényeit, 's helybe hagyott Szokás-törvényeit, mellyekkel a' Törvénykezésbe közönségesen szoktunk élni (a' mennyire azokat elmémmel, 's emlékezetemmel felérhetem) rendszerént elő adni szándékozom.

1. CZIM.

Az igazságról, mi légyen az megfejtve? és annak elosztásáról.

Az Igasság (Justitia) tehát az embernek állandó, 's szüntelen való mindennek a' magáét megadni kivánó akaratja. És ezt nem csak mindenkor cselekvőképpen (quantum ad actum) hanem csupa indulatból is. — Mert az Igasság az ember lelkének jóra való hajlása, és elméjének indulatja, melly miatt valaki igaznak lenni mondatik, midőn tudniillik valaki személy válogatás és megkülönböztetés nélkül, megkivánja adni a' mennyiben tőlle kitelhetik, kinek kinek a' maga törvényes-igazát.

1. §. Ismét az Igasság, jó tulajdonság, melly kinek kinek megadja az ő méltóságát, Istennek a' valóságos tiszteletet, Szülőknek az engedelmességet, az Előbbkelőknek a' becsületet, hasonlóknak az eggyességet, kissebbeknek a' fenyitéket, maga magának az embernek a' tiszta életet, és a' szegényeknek 's ügyefogyottaknak segitő sajnálkozást, vagy is részvételt.

2. §. Ismét másképpen: az Igasság a' Léleknek jó tulajdonsága, melly a' köz jó fentartása mellett kinek kinek meg adja a' maga méltóságát. És e'képpen az az ember' akaratjának ollyatén illendő elrendelése, melly minden dolgokban egyenes itéletet tészen. Mert *Szent Gergely* szerént; a' világi dolgokba legnagyobb jó az igasságot követni, és mindennek a' maga igazát meg adni. Mert a' hol igasság vagyon, ott minden jó erkölcsöket is fel lehet találni. Mivel minden jó erkölcsöknek nemei *Hieronymus* szerént az egy igasságnak nevezete alatt értetődnek. Mellyet *Hesiodusnak* ezen Versecskéje is bizonyit: *Az Igasság magában foglal minden jó erkölcsöket.* Melly legtökélletesebb erkölcs a' halandóknak szemei előtt olly fénybe ragyog, hogy Aristoteles szerént sem az estvéli, sem hajnali csillag annyira nem tündöklik.

3. §. Kétféle pedig az Igasság tudniillik: Természetes, és Törvényes. A' Természetes Igasság a' mint mondatott, állandó, és szüntelen való akarat mindennek a' maga igazát, vagy is sajátját megadni. És e' nélkül senki sem birhatja az Isten' Országát. Törvényes Igasságnak pedig mondatik a' Törvény, melly gyakorta változik, és a' melly nélkül sem Nemzetek, sem Országok sokáig fel nem álhatnak. A' honnét valami kétféleképpen lehet igaz, egyképpen a' dolog természetéből, melly mondatik Természeti-igaznak (Jus naturale) másképpen az emberek közt lévő bizonyos végzés szerént, melly Tett- vagy is, Szerződött-igaznak (Jus positivum) neveztetik.

2. CZIM.

A' Törvényes-Igazról (Jus) és annak elosztásáról.

A' Törvényes-Igaz, a' mennyire a' mi Czélunkat illeti: annyit tészen mint egyenes, vagy igasságos, melly az igasságtól származik. És a' felvett czélra nézve értjük alatta a' mi irott, vagy nem irott Szokás-törvényeinket.

1. §. A' honnét az törvényes-igaz nevezet közönséges, a' törvény pedig neme az törvényes-igaznak. Mert minden törvényes-igaz, törvény, és szokás; az az: irott, és nem irott törvényes-igazból áll. Mellyet Cicero igy magyarázott: a' jónak tudománnya, vagy is mestersége, mellynél fogva mi áldozat-tévőknek (Sacerdos) vagy is a' Szent-törvények', 's kinek kinek az maga igazát kiszolgáltatóinak hivattatunk.

2. §. Másképpen pedig az törvényes-igaz mondatik a' törvényes parancsolatok' egybe gyüjtésének, melly minket kötelez a' jónak és egyenesnek, az az: az igasságot tévő hasznosnak egyenességnek, vagy valóságnak megtartására.

3. §. A' törvényes-igaz tehát kétféle. Ugymint némellyike Közönséges (publicum) némellyike Magános, vagy is Különös (privatum.) *A' Közönséges* az, melly főképpen az Birodalmot,

*) Némellyek, sőt majd közönségesen a' *Consvetudo* szót a' törvényekben *törvényes szokásnak* magyarázták, én azonban bizonyos okokból, mellyeket a' következő 10dik Czim alatt elő fogok adni megforditva Szokás- vagy Honyi-törvénynek nevezem, mellyre nézve ezen könyvbe ezután a' Szokás-törvény szavak alatt Consvetudot kell érteni.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 27 von 170

az Ország' kormánnyát, 's a' közjót illeti: és a' szent dolgokból, 's a' Tisztviselőkből áll. A' honnét a' ki az Isten szolgáit, a' szent dolgokat, és a' Tisztviselőket, az az a' Népnek Igazgatóit megbántja, mindenek által, mint közönséges vétekért bévádoltatthatik. *a)* A' *Magános*-törvényes-igaz, pedig különös, melly az eggyes személyeknek hasznokra tartozik: És az háromféle tudniillik: Természeti, Nemzeti, és Polgári törvényes-igaz.

4. §. A' Természeti törvényes-igaz minden Nemzetekkel köz azért, mivel mindenütt a' természet befolyásából, nem pedig valamelly szerződésből származik, vagy is mivel a' természet tanit, 's tanitott minden állatokat. És ez nem csak az embernek, hanem minden állatnak tulajdona. Innét származik a' hímnek a' nővel való párosodása, magzatoknak nemzése, 's felnevelése, mindeneknek egyenlő szabadsága, és azoknak megszerzése, mellyek az égben, földön, 's tengerben találtattnak. Ismét a' gondviselés alá adott vagyonnak, 's kölcsönözött pénznek vissza adása; az erőszaknak erőszakkal való vissza verése. Mert ez, és ehez hasonló soha igasságtalannak nem, hanem mindenkor természetesnek, és egyenesnek lenni tartatik.

5. §. Ismét másképpen a' természeti törvényes-igaz alatt értjük azon törvényt, melly Mojses Törvényei közt, 's az Evangeliumba találtatik: Melly azt parancsolja, hogy másoknak is azt tegyük, a' mit önnön magunknak tételni kivánunk, és megtiltja azt tenni, a' mit önnön magunknak sem kivánunk. Mellyről illyen deák Vers vagyon: *Quod tibi vis fieri mihi fac, quod non tibi, noli. Sic potes in terris vivere jure poli.*

6. §. A' Természeti törvényes-igazat tehát kétféleképen lehet tekinteni: elsőképpen a' menyibe az emberbe okos természet vagyon, mellynél fogva az Isteni dolgokba részesülhet: És e' szerént a' Természetes törvényes-igaz az emberekre nézve Isteni törvényes-igaznak (Jus Divinum) mondatik. Másképpen a' Természeti törvényes-igaz tekintetik az emberre nézve, a' menyire érző tehetségei vagynak, mellyekbe a' többi állatokkal részesül; ugymint érzésbe, mozgásba, és ösztönbe. És az e'képpen értett törvényes-igaz az emberre nézve mondatik Természeti törvényes-igaznak.

7. §. A' Nemzeti törvényes-igaz (Jus Gentium) kétféle tudniillik: *Elődi*, és *Utóbbi*. Az *Elődi* (primaevum) Nemzeti törvényes-igaz az; mellyel a' Nemzetek örök időtől fogva éltek, 's a' melly nem valamelly szerződésből, hanem a' természeti okosságból eredett, mint *senkit meg nem bántani* 's a' t. És ez a' Természetes törvényes-igaztól nem különbözik, egyedül különböző tekintetből. Mert mondatik Természeti, és Nemzeti törvényes-igaznak egyszersmind, de külön tekintetből. Természetinek tudniillik, a' menyiben természeti okosságból származik; és Nemzetinek a' menyiben azzal a' Nemzetek a' világ eredetétől fogva, minden más szerződésnek közbenjövetele nélkül éltek. És az illyen törvényes-igaz szerént szolgaság állapotja nincsen: Mivel a' természet szerént minden ember szabadon születik.

8. §. Az *Utóbbi* (secundarium) Nemzeti törvényes-igaz, melly a' Nemzetek között nem természeti okoknál fogva, hanem a' köz-jó, és haszon fentartása végett szereztetett. És ez gyakorta különbözik a' Természeti törvényes-igaztól: mivel a' Természeti törvényes-igaz szerént mindenek közösök, mindnyájan szabadok valának; a' Nemzetek' törvényes-igaza által pedig keletbe jöttek az Uradalmaknak, és a' vagyonoknak felosztása, 's külön választása, a' hadakozások, fogságok, a' szolgaság, és más e'félék, mellyek a' természet' törvénnyével ellenkeznek. És ezen Nemzeti törvényes-igaznál fogva jöttek keletbe majd mindenféle kötelezések, vagy is Szerződések (Contractus) mint az adás, vevés, szegődés, 's több e'félék.

9. §. *A' Polgári törvényes-igaz* pedig az, mellyet minden Nép, vagy Köztársaság (Civitas) *b)* Isteni, és emberi okoknál fogva magának rendelt. És mondatik Polgári törvényes-igaznak, mint egy Köz-Társaság' tulajdon törvényének. Mellyet kétféleképpen lehet érteni. *Először* közönségesen, melly minden Polgári-társaságban keletbe vagyon. *Másodszor* különösen, mellyet minden Nép, vagy Polgári-társaság Isteni, és emberi okoknál fogva magának szerzett. *Harmadszor* jelesen (excellenter) a' Romai Birodalom jelességére nézve, melly másképp' Birodalmi törvényes-igaznak is mondatik. Mert midőn a' törvény említése alkalmával egyik, vagy másik Köztársaság nem említetik, akkor jelességére nézve az alatt a' Romai törvényes-igazat, vagy is a' Romai törvényt kelletik érteni, *c)* mint a' Görögöknél a' Poeta, vagy is Vers-szerző nevezet alatt *Homerus*, a' Latinusoknál *Virgilius* értetődik. És az Apostolnak név nélkül való említése alatt Szent Pál Apostolt kelletik érteni.

3. CZIM.

Mibe különböznek a' Természeti, Nemzeti 's Polgári törvényes-igazak egymástól.

Tudni kell tehát, hogy a' Természeti törvényes-igaz a' többi törvényes-igazaktól háromféleképpen különbözik. *Először* eredetire nézve: mivel az a' teremtéstől fogva veszi kezdetét. *Másodszor* méltóságára nézve: mivel azt minden Nemzetek bevették mint Istentől rendeltetett állandó, 's változhatatlan törvényt: holott ellenben más törvényes-igazak, mellyeket valamelly Nép, vagy Polgári-társaság magának szerzett, gyakor változások alá vagynak vetve, vagy ellenkező szokás-törvény (Consvetudo) vagy más később hozott kissebb törvények által. *Harmadszor* kiterjedségére nézve, mivel Természeti törvényes-igaz szerént az emberek között mindenek közösek, holott Nemzeti, vagy Polgári törvények szerént az enyim, 's a' tiéd nyilván meg vagyon határozva.

1. §. Többiben, minden Népek, kik törvények, és szokások által kormányoztatnak, vagy tulajdon, vagy pedig minden emberekkel köz

a) A' Deák kiadásban erre az a' jegyzés tétetett, hogy innét vette légyen eredetét a' Törvényszékek megsértésének büntetése, de a' mellyet azért is bajos hinni, mivel a' *Crimen publicum* nevezet nagyobb vétkes tettet jegyez, 's arra mutat, hogy ezen kitétel a' Római törvényekből kölcsönöztetett. Különben az 1723diki 57. Törvény-Czikkely sem emlékezik Verbőczy ezen Czimjéről, hanem e' helyett ottan az II. R. 69. és 72. Czimjei említtetnek.

b) A' *Civitas* szót itten Köz-társaságnak kell érteni, nem pedig városnak, mint azt, az 1779diki magyarázó fordította.

c) El ne felejtsd érdemes Olvasó Verbőczy ezen mondását, midőn a' következő 10dik Czimet, és a' II. R. 6. Czimjét olvasni fogod.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 28 von 170

törvényekkel élnek. Midőn valamelly nép csak tulajdon, nem pedig közönséges törvényekkel él, az olyan saját törvényeket nevezzük *Polgári-törvényes-igaznak* (Jus Civile). Az ped g, melly minden Nemzeteknél keletbe vagyon, *Nemzeti törvényes-igaznak* (Jus Gentium) hivattatik.

4. CZIM.

A' Hadi törvényes igazról (Jus Militare) és a' Törvénytudásról (Juris prudentia.)

A' Hadi törvényes-igaz áll a' had inditásnak jelességében (Solemnitas) frigynek szerzésében, jeladás után az ellenséggel való szembeszállásban. Ismét katonai fenyitékben, az az, annak büntetésében, a' ki a' rendelt helyét elhadja. Ismét a' zsold kiadás, és a' Tisztségek osztogatása módjában, a' jutalomnak becsében, mint midőn valakinek koronás Czimer, vagy arany láncz ajándékoztatik. Ismét a' nyereségnek elrendelésében, és annak kinek kinek személyes tulajdonságához, 's cselekedetéhez képest való elosztásában, és a' Fejedelem' részének kiszolgáltatásában.

1. §. A' Törvénytudás pedig az Isteni és emberi dolgoknak értelme, az igaznak, 's igaztalannak tudása. Az igaznak tudniillik azért, hogy azt cselekedjük: az igasságtalannak pedig, hogy azt eltávoztassuk.

2. §. Mivel nem elég csak azt tudni, mi igaz, vagy igazságtalan, ha a' testi 's ellenkező dolgokról egyszersmind nincs tudományunk, mellynél fogva az előforduló különböző eseteknek állapotjához képest több különbbféle törvényeket is kelletik szabni.

5. CZIM.

Mi különbség vagyon az Igasság, a' Törvényes-igaz, és a' Törvénytudás között?

Különböznek pedig egymástól az Igasság, a' Törvényes-igaz, és a' Törvénytudás.

1. §. Mert az igasság a' jó erkölcsökben; a' törvényes-igaz az igasságnak végrehajtásában, vagy is használásában, a' törvénytudás pedig a' törvényes-igaznak esméretében, vagy is tudásában áll.

2. §. Ismét az igasság a' jó erkölcsök között legnagyobb, a' törvényes-igaz a' közép, és a' törvénytudás a' legcsekélyebb jó.

3. §. Továbbá az igasság mindenkinek megadja a' magáét, a' törvényes-igaz azt elősegíti: a' törvénytudás pedig megtanit, miképpen kellessék azt tenni.

6. CZIM.

A' Törvénynek magyarázatjáról, 's annak tulajdonságáról.

Mivel fellebb *a)* már mondatott, hogy minden törvényes-igaz *vagy* törvényekből, vagy szokásokból, az az: vagy irott, vagy nem-irott törvényes-igazból áll: Az irott törvényes-igazról tehát, az az: a' világi törvényről (lex humana) rövideden tudni kell, hogy a' törvény különbbféleképpen fejtegettetik.

1. §. Ugyan is először az irott-törvény a' Népnek végzése, melly által a' főbb emberek a' köznéppel (plebs) egyetemben valami rendszabást megállapitanak. *b)* De ezen megfejtés a' mi czélunkra nézve nem hellyes, mivel a' törvénytévő, 's alkotó hatalom, melly régenten a' Néphez tartozott, mostanában a' Fejedelmünkhöz tartozik *c)*, a' mint odább erről nyilvábban fogunk szólni. *d)*

2. §. Másképp' a' törvény végzés, melly a' tisztességes, vagy illendő dolgokat parancsolja, az illetleneket, és ellenkezőket pedig tiltja.

3. §. Vagy másképp': az egyenességtől (aequitas) kölcsönözött helyes okosság, melly az illendőket parancsolja, az illetleneket tiltja.

4. §. Ismét *Papinianus*, és *Demosthenes* szerént, a' törvény ember' találmánya, Isten' ajándéka, Bölcseknek tanitó-mondása (dogma) az erőszakos kicsapongásoknak megjobbitója, az Országnak szerkeztetése, a' véteknek eltávoztatása. Melly megfejtésből kitetszik, hogy a' törvény emberi találmány légyen.

5. §. Mert minekutánna az emberek megszaporodásával, 's a' vétkeknek eláradásával, az Országok a' Martalóczok (Tyrannus) kegyetlen uralkodása alá estek volna, szükségesképpen törvényeket kellett szabni. Mellynek első feltalálói kik voltak légyen? már feljebb megmondatott.

6. §. Mondatik továbbá a' törvény a' megfejtésben *Isten ajándékának* mert *Aranyszájú-Szent-János* szerént az Isten törvénye egyetlen egy út, melly sem jobbra, sem balra nem tér. A' törvény nélkül élő Nép tehát, melly az Isten' mondásait, és a' törvények' intéseit megveti, a' tévelygésnek utján, a' [illegible]hozat tőribe esik. És minden törvény hijábavaló, ha csak az Isten' törvényéhez nem hasonlit, mivel a' világi törvények csak akkor érnek valamit, ha az Isteni törvényekkel nem ellenkeznek, a' mint a' Bölcs is mondja: *A' Királyok általam uralkodnak, és a' Törvény-tévők általam végeznek igazat.*

7. §. Azért a' világi törvénynek az Isteni törvényből kell származni. Mert csak az a' Köztársaság vagyon jól elrendelve, melly az Isteni törvényhez szabott törvények által kormányoztatik. Azon törvény tehát, melly az Isteni törvények ellen vagyon, sem a' Nép' egyetértésével, sem szokás által nem lészen állandóvá.

8. §. *A' Harmadik* tulajdonsága a' törvénynek, a' mint megfejtetett, a' *Bölcsek' tanitó mondása* (Dogma). Mellyre tudni kell, hogy a' Fejedelmeknek valamint nem kell az ártatlant megbüntetni, ugy a' vétkest sem kell felszabaditani, 's a' gonoszt fenyiték nélkül, 's büntetetlen hagyni, főképpen midőn valaki a' Köztársaság ellen vét: *mert mind a' ki igazolja az* Istentelent, mind a' ki kárhoztatja az ártatlant, gyülöletes az Isten előtt.

9. §. *Negyedik* tulajdonsága a' törvénynek, *az erőszakos kicsapongásoknak megjobbitása.* Mert azért hozattak a' törvények, hogy az azoktól való félelem által az emberi vakmerőség megzaboláztassék, 's az ártatlanság a' feslett erkölcsüek között bátorságba lehessék. Mert másképp' nem követnék az emberek a' törvényt, ha csak a' törvényes Tisztviselők által reájok szabandó büntetéstől nem félnének.

10. §. *Ötödik* tulajdonsága a' törvénynek, az Országnak, vagy is Köz-társaságnak szerkez-

a) 2dik Cz. 1. §.

b) Meg kell jegyezni, hogy ez alatt Verbőczy a' Római törvényt értette, mivel ott volt a' Nép' kezébe a' törvényhozás.

c) Valamint a' mérsékelt Királyi Uralkodásba szokott lenni.

d) II. R. 3. Czim.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 29 von 170

tetése. Mert a' Köz-társaság a' Népeknek egyesületéről neveztetik. A' Bíráknak tehát minden törvényeket ezen Országba is a' Köz-társaság' javára kell használni. Mert valamint az orvosságtól semmit egyebet nem kell várni, mint a' mi a' test' egésségére tartozik, ugy a' törvényekből sem kell egyebet kiszemelni, mint a' mi a' Köz-társaság' hasznára vagyon, mivel azon okból, 's a' végre szerezték azokat.

11. §. *Hatodik* tulajdonság, hogy a' törvény a' *véteknek eltávoztatása* légyen. Mert *Szent Tamás Doctor* szerént a' világi törvények azért vagynak szerezve, hogy az embereket a' vétkektől elvonják, és a' jó erkölcsökre vezéreljék. Mert az emberekbe természetesen meg van a' jó erkölcsök eránt való hajlandóság, de azonba szükség, hogy az az emberbe bizonyos fenyiték által gerjesztessék fel, melly leginkább a' törvények megtartása által szokott előmozdíttatni. Ugyan azért mondá azon Szent Tamás „hogy *a' törvény az észnek a' Közjóra való elrendelése, melly kihirdettetik az által, kinek gondja vagyon a' közönségre. És még rendszabása, 's mértéke annak, mit kellessék cselekedni, 's mit elhagyni.*

12. §. Mellynél fogva a' törvénynek igaznak, illendőnek, lehetségesnek, természetesnek, 's az Haza' szokásaihoz alkalmaztathatónak, a' helyhez és időhöz szabottnak, szükségesnek, és hasznosnak kell lenni: azon kivül nyilvánságos értelműnek, ne hogy a' homályossága miatt hamis fogásokra adjon alkalmatosságot (az az, ne hogy valaki azt fonákúl magyarázhassa). Ha azonban valamellyik homályos, vagy kétséges értelmü volna; azt az magyarázhatja meg, a' ki alkotta. *a)* Vagy ne hogy az által valakinek tőr készitessék, semmi személyes könyebbség végett, hanem egyedül a' Polgárok' köz hasznára légyen szerezve.

13. §. Ezeket pedig azért kelletik figyelemre vennünk, mivel midőn már a' törvények egyszer alkotva vagynak, többé nem kelletik azokról, hanem csak azok szerént itélni.

7. CZIM.

Miért szerződtek a' törvények? és a' törvénynek négyféle kötelességeiről, vagy is természetéről.

Minthogy minden törvények vagy Isteniek, vagy Világiak: az Isteniek a' természettől; a' Világiak pedig a' Nemzetek' szokásaiból 's erkölcseiből veszik eredeteket, ugyan azért ezen utóbbiak egymástól különböznek is. Mivel egy Nemzetnek egy, másnak másfélék tetszenek.

1. §. A' mi szabad az Isteni-, az törvényes-igaz pedig emberi, vagy is világi törvény. Mert az Isten' törvénye szerént más szántóföldjén szabad által menni, mivel az Istené a' föld, 's minden a' mi abba foglaltatik, de nem szabad világi törvény szerént, mivel a' végzés, vagy szokástörvény által tiltatik.

2. §. Mellynél fogva kérdés: Miért szerzették a' világi törvényeket? Felelet, azért: hogy azoktól való félelem által az emberi vakmerőség megzabolásztassék, 's az ártatlanság a' gonoszok között bátorságba legyék, és a' gonoszokba a' büntetés rettentősége által a' vakmerőség, és az ártani kivánó szándék meggátoltassék. *b)*

3. §. Négyféle természete, vagy is kötelessége vagyon pedig a' törvénynek, mert minden törvény vagy enged valamit, vagy tilt, vagy büntet, vagy parancsol. Megenged valamit, hogy tudniillik az erős Vitéz, és jó erkölcsü ember jutalmat kérjen. Tilt, tudniillik: hogy az Apácza Szüzek férjhez ne menjenek. Büntet: hogy ki gyilkosságot követ el, fejét veszitse. Néha pedig parancsol: hogy tiszteljed a' te Uradat Istenedet. A' honnét ezen deák vers származott: *Quatuor ex verbis virtutes collige legis: permittit, punit, imperat, atque vetat.*

8. CZIM.

Az Állapitott (Statutum) és Helybeli törvényekről (Municipale).

Elő adván a' törvénynek minéműségét, 's különbbségét, most már szóljunk az Állapitott törvényekről (Statutum).

1. §. Az Állapitott törvény (Statutum) mellyet közönségesen Végzésnek (Decretum) nevezünk, az Országnak törvényes erővel biró Közönséges törvényes-igaza. És mondatik Állapitott törvénynek, minthogy állandóul, és tartandóul vagyon elrendelve. Vagy mintha a' köz állapotot jegyezné (Status publicus). Gyakorta pedig a' Polgári törvényes igaz nevezete alatt is Állapitott-törvények értetődnek.

2. §. Mellyre nézve meg kell jegyezni: hogy a' Polgári törvényes-igaz kétféle. Némellyike közönséges (Commune) és ez az, melly a' Polgári, vagy is Romai Törvény-Könyvbe (in Libris Juris Civilis) találtatik, és ezt nem hozhatja más, mint a' Császár (Imperator) vagy más fő Fejedelem. Némellyike pedig különözött, vagy is saját (privatum), melly Helybéli, vagy Állapitott törvénynek is mondatik. És ezt minden Ország, vagy Tartomány, sőt néha Város is hozhat magának. *c)*

3. §. A' Helybeli törvényes-igaz pedig valamelly helynek tulajdon törvényes-igaza: Annak mondatik azért, mivel csak azon felekezetben (az az Városban) vagy helyben tartatik meg. És ez a' mint elébb mondatott Állapitott-törvénynek is neveztetik.

9. CZIM.

Megállhat e' az Állapitott törvény, ha az az Egyházi, Természeti, és Isteni törvényekkel ellenkezik?

De kérdés, ha vallyon megállhat e' az Állapitott-törvény (Statutum) az Egyházi, Természeti, vagy Isteni törvények ellen? Felelet, az Egyházi törvényre nézve, ha az Állapitott-törvény az Ekklésiáknak, vagy is Egyházaknak megrögzött, 's Szabadság-levelekkel (privilegium) megerősitett szabadságaik ellen vagyon, meg nem állhat. Ugyan azt kell tartani arról is, ha az eránt hozatnának megállapitott-törvények, a' mi

(*a* Lásd az 1715. 16dik Czik. végén ezen szavaktól: „*Cui videlicet.*"

b) Lásd elébb a' 6dik Czim 8. §.

c) Meg kell jegyezni, hogy a' Romai törvényes-igaz minden Országokba *Jus Commune* az az: közönséges törvénynek neveztetett, mivel az közönségesen minden Országokba bévételett; voltak azonba ezen közönséges Romai törvényeken kivül, a' Romai Birodalomba lévő némelly Tartományoknak, 's Városoknak is különös megállapitott törvényei, 's ezek *Statutorium* vagy *Municipale* törvényeknek neveztettek, valamint nállunk is.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 30 von 170

a' lelkünk' üdvessége ellen volna. A' Világi dolgok eránt hozott Állapitott polgári-törvények pedig felbontják az Egyházi-törvényeket, sőt azokat el is törlik. —

1. §. A' mi pedig a' Természeti, és Isteni törvényeket illeti: jól lehet az Állapitott-törvények azokat tökélletesen el nem törölhetik, mindazáltal különböztetést tehetnek azokba; példának okáért: az Isteni törvény minden különböztetés nélkül azt parancsolja: *ne ölj*, mégis a' Világi 's Állapitott-törvények megengedik az emberölést több esetekben. Azt kell tartani a' tizedről is, mellyeket Isten' törvénye szerént kell adni; a' Pápa mindazáltal sokakat felszabadit azoknak adásától.

2. §. Mondjuk tehát, hogy az Állapitott-törvény, és a' Királyi parancsolatok a' természeti, és Isteni törvényeket tökéletesen el nem törülhetik: Mert sem a' Pápa, sem más valaki nem tilthatná azt; hogy az ó és új Testamentom ne tartassék meg, vagy hogy a' Gyermekek a' Szülők által ne neveltessenek. De némelly eggyes esetekben igasságos okoknál fogva megállhat az Állapitott-törvény az Isteni, 's természet-törvénye ellen is p. o. hogy a' rablókat, és az éjjeli tolvajokat szabad légyen megölni.

10. CZIM.

Mi légyen a' Szokás-törvény? és mi szükséges annak megerősitésére?

Most már szóljunk a' szokásból eredett törvényről is (Consvetudo). Holott tudnunk kell, hogy a' Szokás-törvény emberek erkölcséből, vagy is szokásából (mos) szerződött törvényes-igaz (Jus) melly törvényül vétetik be, midőn valami dologról nincs törvény. Nincs is különbbség benne akár irva legyen az, akár okból származzék az, mivel a' törvényt is az ok javalja. Továbbá ha a' törvény bizonyos okból származik, akkor mind törvény lészen, csak azért is, hogy okból származott, *) csak hogy az az Isteni tisztelettel, 's a' jó rendtartással megeggyezzék, és lelkünk üdvösségére szolgáljon. Mondatik pedig szokásnak, mivel közönségesen élnek vele az emberek.

1. §. De világosabban, a' mint a' mi czélunkhoz tartozik a' Szokás-törvény nem egyéb, mint bizonyos, annak erkölcséből származott törvényes-igaz, a' kinek a' törvényhozásra hatalma vagyon. Ugyan azért a' törvényes-igaz alatt értetődik a' Szokás-törvény is. *a)* És ha a' Fejedelem parancsolja, hogy itéltessék a' törvények szerént, akkor a' Biró hozhat itéletet a' Szokás-, és Helybeli-törvények szerént is. Valamint szinte a' Szokás-törvény nevezete alatt értetik a' ***Közönséges törvényes igaz is*** (Jus commune). Azért ha valaki a' kereset-levelébe emlitést tészen a' Szokás-törvényről, azon emlités alatt a' Közönséges törvényes igazat is (Jus Commune) érteni kivánja. *b)*

2. §. Minden Nép pedig hozhat magának Helybeli Szokás-törvényt, de hogy az állandó légyen, 's törvényes erővel bírjon, arra nézve némellyek szükségesek.

3. §. ***Először*** hogy az az okossággal megegyező légyen. Akkor lészen pedig az, midőn az a' törvényes-igaz czéljához közelit Az Egyházi, és Isteni törvénynek czélja a' lélek boldogsága. A' Polgári törvénynek (Jus Civile) czélja ismét a' köz-jó. Azért ha a' Szokás-törvény a' lélek boldogságára czéloz, akkor az Egyházi, 's Isteni törvények szerént hellyes, és az okossággal megegyező, ha pedig az örökké valóság czéljával ellenkezik, akkor helytelen lészen. A' Polgári törvény szerént pedig (Jus Civile) akkor lészén hellyes, és az okossággal megeggyező, ha a' köz jót tárgyazza. És minthogy arra nézve nincsennek bizonyos rendszabások, csak azt mondhatod: hogy ha a' Szokás-törvény nincsen a' Természeti, Nemzeti, 's Isteni (positivum) törvényes-igaz ellen, akkor fel lehet rólla tenni, hogy hellyes, és az okossággal megegyezik.

4. §. De minthogy a' törvényes-igaz az okosságon épűlne, ugy látszik, mintha semmi Szokás-törvény sem lehetne hellyes, ha az a' törvényes-igaz ellen vagyon? Erre azt lehet mondani: hogy több okokra tekintvén, a' Szokás-törvény hellyes lehet, ha mindjárt az az okosságon épült törvény ellen volna is. Mellyre nézve a' különböző tekintetből két egymással ellenkező dolog is elférhet egymással, mint férjhez menni, és nem menni.

5. §. ***Másodszor*** megkivántatik, hogy az idősitve (praescripta) légyen, az az: hogy elégséges, és a' kiszabott Időmulás által meg légyen erősitve. De ez csak az Egyházi törvények szerént kivántatik meg, és azok szerént is csak akkor, midőn az az Isteni törvények ellen vagyon (Contra jus positivum). A' Polgári (Civilis) törvény szerént pedig a' Szokás-törvénynek szerződésére, vagy is behozására elég tiz esztendő *c)* az az tiz esztendőnek lefolyta, abba az esetbe is, ha az a' Polgári törvényes-igazzal ellenkezne. Ha pedig a' Szokás-törvény, az Egyházi törvénnyel ellenkezne, akkor annak szerződésére negyven esztendő kivántatik. De ha a' szokás nyilvánvaló ellenkezésbe nincs a' törvénnyel, akkor az Egyházi törvényes-igazra nézve tiz esztendei Időmulás elegendőnek látszik leuni. Ezen tiz esztendei idő pedig onnét számláltatik, a' midőn a' Nép legelőbbször kezdett élni a' szokással.

6. §. A' mit pedig mondottam, hogy a' Polgári-törvény szerént az Időmulásra tiz esztendő elégendő légyen, azt ugy kell érteni, ha a' Szokás-törvény nem a' Fejedelem' főbb hatalmát illeti. Mivel abba az esetbe a' Szokás-törvény megnem állhatna, ha csak nem olly régi, mellyre

*) Verbőczynek ezen törvény czikkely elején találtató következendő előadása „*Nec differt* (*Consvetudo*) *scriptura, an ratione consistat, quandoquidem et legem ratio commendat. Porro si ratione lex constat: lex erit omne, jam quod ratione constiterit*" megvallom kétséges értelmü volt előttem, 's igazán nem tudtam hogyan értsem, azt értsem e' az alatt; hogy mind egy, akár irásba légyen a' Consvetudo, akár okból származzék az? vagy pedig, hogy mind egy, akár irásba tétessék a' Consvetudo, akár pedig csak észbe, vagy elmébe tartassék az meg? Mind a' két magyarázatra vagynak okaim, és pedig az első magyarázatra, az az okom volt, mivel tudva vagyon, hogy a' Romaiakhoz az irott törvény a' Görögöktől jött legelőször által, következésképen azokat semmi ok sem szülte, a' Consvetudo pedig mindenkor valami okból származott t. i. ha nem volt valamire irott törvény, vagy más egyébb; hozzá jövén ehez az is, hogy *Tacitus* és *Plinius* azt e'képpen értették. Az utóbbi magyarázat Verbőczy szavaira szinte reá illik: mivel a' Görögöknél a' Lacedemonbeliek a' törvényt könyv nélkül tanulták meg, de nem irták le, az Athenebeliek pedig szorgalmatossan irták, a' honnét jött a' Romaiakhoz a' *Jus scriptum* és *non scriptum* nevezet is.

a) Lásd a' 6dik Czimet.

b) Egyeztesd ezen kitételt az előbbi 8dik Czim 2dik §ba mondattakkal, mellyekből ki lehet venni, hogy Hazánkba a' Romai törvények szerént is itéltek.

c) A' tiz esztendős Időmúlás szinte a' Romai törvény szerént kivántatik meg.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 31 von 170

ember emlékezetétől fogva ellenkezöt nem lehet mutatni.

§. 7. *Harmadszor* megkivántatik a' Törvénytudóknak közönséges véleményök szerént (Doctorum communis sententia) a' Szokás-törvénynek szerzödésére, *gyakori tett* (frequentia actuum). Jegyezd meg mindazáltal, hogy magába a' gyakori tett a' Szokás-törvény szerzödésére nem szükségesképpen megkivántató, egyedül mivel a' gyakori tettekből tetszik ki leginkább a' Népnek egyetértése, nem pedig egyetlen egy cselekedetből, tehát a' gyakori tett ugy tekintetik mint ok, a' szokás pedig mint okoztatott. Megkivántattnak pedig annyi, és olly nyilvánságos tettek, hogy azokból a' Nép' egyetértése világossan kitessék. Mellyre néve valamikor csak a' Nép' néma egyetértése a' környülállásokból bizonyos, akkor a' gyakori tettel nem sokat kell gondolni. Söt néha a' Szokás-törvény szerzödhetik csak egy cselekedetből is, ha aztat az Idömulás beteltéig követik, ugymint ha valaki a' közönséges úton hidat csináltatna, vagy más e'féle. **)

**) A' *Consvetudot* vagy is a' Szokásbeli-törvényt ime megmagyarázta elöttünk Verböczy, 's még is máig sem értjük valóban mi a' *Magyar Consvetudo?* söt némelly Törvénytudók azt máigis hibásan magyarázzák. Hogy tehát nemü némüképpen figyelmetessé tegyem Nemzetemet ezen észrevételemet kivántam az érdemes Olvasóval közleni. Hogy minekutánna a' Görög Köztársaságok közt a' pallérozodás, 's kimiveltség lábra kapott volna, olly nevezetes törvényeket szerzettek Köztársaságaikba magoknak, hogy azok minden Nemzetek' figyelmét magokra vonták; Athenébe nevezetesen Solon, Spártába pedig Likurgus két nevezetes Törvény-tudók tették hiressé abba az idöbe különös törvényszerzéseik által magokat, 's innen jön a' *Jus Civile* nevezetnek eredete, mint egy *Jus Civitatis*, vagy *Civium*, minthogy a' Görögök mind annyi Köztársaságokra lévén oszolva, egyik Köztársaság Fő Várossába egy, másikba másféle törvény uralkodott; Innen származik szinte a' *Jusscriptum* és *Nonscriptum* nevezet is, mivel a' mint már feljebb is említém, a' Lacedemonbeliek törvényeiket nem irták, hanem könyv nélkül megtanulták, az Athenebeliek pedig szorgalmatosan irták ugyan, de olly szentül mint amazok meg nem tartották. (Lásd *Praelec. publicae in D. Just. Inst. Juris in quatuor libros compositae, a Joanne Cristo. Schambogen Vetero-Pragae* 1696. *pag.* 63.) A' Görög Köztársaság' ezen törvényeit a' hires Roma nevekedésével a' Romaiak is be vették; Nevezetesen pedig a' Romaiak tiz személyeket küldöttek Görög Országba, kik mind az Athenieknek irott, mind a' Lacedemonbelieknek nem irott törvényeiket tiz táblákra felmetzve magokkal kihozták, de minthogy még ez reájok nézve hiános volt, ismét husz személyeket választottak, kik azokat kipótolták, 's megjobbitották, olly formán; hogy azon tiz törvény táblákhoz még kettőt kapcsoltak, és igy a' Romai legelső Irott-törvény tizenkét táblákból állott. Nevekedvén a' Romai Birodalom, a' Nemzet szokásaihoz képpest több törvényeket hozott, de a' mellyek egész Justinianus idejéig nem voltak rendbe szedve, 's csak a' most emlitett' idejébe szedettek azok rendbe, mellyből azután eredett a' valóságos *Jus Civile Romanum*. Ezen *Jus Civile Romanumot*, minekutánna a' Romaiak lassan lassan több több Birodalmokat hajtottak hatalmok alá, majd minden pallérozottabb Nemzetek, kik kénszeritettve, kik pedig önkényesen bévették, igy bevették azokat az Alemannok, Gothok, Frankok, Olaszok, 's mások is, kiknek ezekkel közösülések volt, 's ez volt azon Nemzeteknél a' *Jus Civile Commune*, és a' *Jus Scriptum*, vagy is *Irott-törvény*, de minthogy mind e' mellett, minden Nemzeteknek voltak bizonyos sajátt szokásaik is, a' Romai Jus Scriptum mellett tulajdon szokásaikhoz alkalmaztatható törvényeket is szereztek magoknak, mellyek *Consvetudo* vagy *Jus Consvetudinarium* nevezetet nyertek régenten is. Már, hogy a' Magyarok is más pallérozott Nemzetek példájára az Ország kezdetétől fogva bevették a' Romai törvényt, arra több bizonyságaink vagynak. A' többi közt már Szent István Király II. Törvénykönyvének Előbeszédjében igy szóll „*Antiquos et modernos immitantes Augustos*" tudhatjuk pedig, hogy az *Augustus* Czim régenten egyedül a' Romai Imperatorokat illette, következésképpen az alatt Sz. István Királyunk is azokat értette, kiket a' törvényhozásba követni is akart. Legvilágosabban bizonyitja azonban azt Verböczy II. R. 6. Czimjében a' hol igy szóll: „*Sciendum quod quamquam omnia fere jura Regni hujus originaliter ex Pontificii Caesareique juris fontibus progressum habeant*" Ismét szinte azon Czimbe Verböczy azt bizonyitja; hogy a' perlekedés formája I. Károly, 's I. Lajos Királyok alatt származott Franczia Ország széléről (hol a' Romai törvény szinte keletbe volt) Hazánkba. — Ugyan a' Romai Törvény-könyvnek keletét bizonyitják I. Ferdinánd Király idejében a' *Quadripartitumnak* Szerkeztetöji is az Elöbeszédben. (Lásd Kovachich *Astraea* T. II. pag. 151.) a' hol mondják: „*Unde factum est, ut hoc quoque I. Regnum Hungaricum ingenio suo congrua jura admittere debuerit nec omni ex parte sequi potuit exemplar, et formulam Juris Civilis Romanorum, tam etsi id non minus politicis moribus, quam aequitati conveniat.*" Továbbá bizonyitja ezt szinte Verböczy I. R. 8odik Czimje, a' hol a' Romai Törvényeknek Hazánkba való keletét ezen szavaival adja tudtunkra: „*Quoniam tamen Leges Imperiales, atque Civiles ejus usum* (scilicet bonorum impignorationis) *admittunt, adeo in hoc Regno — usus iste perniciosus multum inolevit*" 's a' t. Végtére hogy többet elő ne hozzak, bizonyitja a' Romai Törvények' keletét csak az is, hogy Verböczy munkájába több ollyanok vagynak, mellyekről az ő idejéig világos törvényeink nem voltak. 's egyenesen a' Romai Törvényekből kölcsönöztettek, mint a' Testamentomi solemnitások, 's az Atya, 's Fiu között kénszeritett osztályok 's a' t. — Ez igy lévén, már csak ezen előadattakból sem lehet semmi kétség arról, hogy Eleink a' Romai Törvénykönyvet más Országok' példájára is már az Ország kezdetétől fogva be vették légyen; de minthogy az mindenben alkalmatos nem volt ezen Nemzet' szokásaihoz, szükség volt szinte a' Magyaroknak mint más Nemzeteknek is szokásaikhoz, 's erkölcseikhez illendő törvényeket a' Nemzet' szokásaiból meriteni, mellyeket a' mint törvényeink bizonyitják szereztek is. Ezeket előre bocsájtván, most már könyü megérteni, mit kell a' Verböczyben előforduló *Jus Scriptum*, *Non Scriptum*, és *Consvetudo* szavak alatt Magyar Országra nézve érteni; tudniillik: a' *Jus Scriptum* nevezett alatt érteni kell a' Romai törvényt, mivel tudhatjuk, hogy abba az időbe más Nemzeteknek rendbe szedett, 's öszve irott törvényei nem voltak, egyedül a' Romaiaknak, kiknél Justinianus idejében szedettek rendbe, 's irattak öszve a' törvények, mint hogy pedig azokat Nemzetünk mint kész, irott 's rendbe szedett törvényeket be is vette, reánk nézve azokat méltán Irott-törvényeknek nevezhetjük; valamint a' Romaiak annak nevezték magokra nézve legelöször a' Görög törvényeket. *Non Scriptum*nak pedig nevezetik a' Magyar törvény azért, mivel Verböczy idejéig nem voltak rendbe szedve, és öszve irva a' Magyar törvények, és minthogy ezek a' Magyar Nemzet' szokásaiból merittettek, Verböczy által méltán *Consvetudónak*, vagy *Jus Consvetudinarium*nak neveztetthettek. Minekutánna azonban Verböczy a' Romai Justinianus szerént Nemzetünknek bé vett törvényeit, 's Szokás-törvényeit rendbe szedte, az ő munkáját már mai időben Országunk' *Jus Scriptumának* vagy is Irott-törvényének szinte méltán nevezhetjük, 's azt már Királyaink is annak nevezték. Igy ezen munkának Ulászló Király által való Helybehagyásába ezeket olvashatni „*Ut jam Gens etiam nostra Hungarica — non sola Consvetudine — sed Jure Scripto niteretur.*" — Ismét II. Lajos az 1519diki 41. T. Cz. 5. §ban Verböczy ezen munkáját e'képpen nevezi: „*Et de caetero; secundum Jura Regni Scripta ad Universos Regni Comitatus jam destinata*" — Továbbá hogy a' *Consvetudo* szó alatt, nem akármelly szokásait a' Nemzetnek, hanem a' Magyar szokáshoz szabott, Ország-Gyülésein hozott, 's helyben hagyott Ország' törvényeit kell érteni, arra a' törvényekbe számtalan bizonyságok vagynak. Mindjárt ezen Hármas-Könyv II. Részében az 1só Czimben Verböczy igy szóll: „*Jam speciatim de Consvetudinibus J. hujus Regni Hungariae tractandum superest.*" Ismét ott „*Quia igitur omnis Consvetudo Juris qua utimur.*" Ismét ott „*de duabus re-*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 32 von 170

11. CZIM.

Mibe különbözik a' Szokás-törvény a' törvénytől; és a' Szokás-törvénynek háromféle tulajdonságairól.

Különbözik pedig a' törvény a' Szokás-törvénytől háromféleképpen. *Először* mint a' *néman megegyezett* (tacitum) *és a' nyilván kijelentett* (expressum).

1. §. *Másodszor* mint *irott*, és *nem irott*. Ámbár ez nem valódi különbség. Mert jól lehet a' Fejedelem által hozott törvény nem volna irott, azért még sem szünne meg törvény lenni. És ha a' Szokás-törvény irásba tétetnék, vagy öszveiratatnék, mégis azért az csak Szokás-törvény maradna, mint a' Romai Feudalis Szokás-törvények (Consvetudines Feudorum), mellyek irásba tétettek fel, 's még is azért nem irott, hanem csak Szokás-törvények maradnak. *a)*

2. §. *Harmadszor* mint *hirtelen való* (momentaneum) és *lassan következő* (successivum). Mivel a' Szokás-törvény azonnal, vagy hirtelen nem szerződik. *Mert lassabb lépésekkel haladnak a' néman megegyezett* (tacita) *mint a' nyilván kijelentett* (expressa) *dolgok*. 'S nem is olly bizonyosak a' vélekedésből (ex conjecturis) származottak, mint a' nyilván kijelentettek (expressa), azért a' Szokás-törvény a' Nép által azonnal nem szerződtetik, hanem csak idővel. *b)*

3. §. A' Szokás-törvénynek pedig háromféle ereje 's tulajdonsága vagyon. Ugymint: *magyarázó* vagy is *megfejtő* (interpretativa), mivel a' törvényeknek a' Szokás-törvény a' legjobb magyarázója, ugyan azért, midőn a' törvény kétséges, akkor a' helynek szokására kell tekintenünk, és ha az nyilvánságos, nem kell eltávoznunk annak értelmétől.

4. §. Másodszor *meggyengítő*, vagy is *felbontó* (derogativa) ereje vagyon, mivel meggyengíti, vagy is felbontja a' törvényt, ha azzal ellenkezik.

5. §. Harmadszor *követő* vagy is *hasonlító* (imitativa) ereje vagyon, mivel a' törvény nem léttébe törvény gyanánt használtatik. *c)*

12. CZIM.

Az egymással ellenkező törvényről, Alapitott-törvényről, és Szokás-törvényről mit kell tartani?

De kérdés, hogy ha egymással ellenkező törvény, Állapitott törvény, és Szokás-törvény találtatik, mellyiket kelletik megtartani? Mondjad: hogy ha a' törvény elébb hozattatott, mint az ellenkező Szokás-törvény, akkor a' közönséges (generalis) Szokás-törvény egyáltaljában meggyőzi a' törvényt. Ha pedig a' Szokás-törvény csak helybeli, nem győzi meg a' törvényt közönségesen mindenütt, egyedül azon a' helyen, a' hol a' Szokás-törvény keletbe van. Ha pedig a' Szokás-törvény szerződésére nézve megelőzi az ellenkező törvényt, akkor a' Szokás-törvény nem győzi meg a' törvényt, sőt inkább az az utóbbi törvény által eltörültetik.

1. §. Az Egyházi Törvénytudók azonban ellenkezőt állítanak, azt állítván, hogy a' Pápa' törvényei nem törlik el némelly helynek ellenkező Szokás-törvényeit, ha csak arról emlékezet nem tétetik, mivel a' Pápa nem tudhatja minden helyeknek ellenkező Szokás-törvényeit. A' honnét ellenben következik, hogy ha valamelly Köztársaság (Civitas) vagy Község a' maga Szo-

liquis Consvetudinarii Juris partibus." Ismét azon Rész 5dik Czimjében „*Et inde traxit originem, ac fundamentum illa laudabilis, ac vetustissima, olimque approbata Consvetudo nostra, quod scilicet quilibet Dominorum Baronum, ac Magnatum, et Nobilium de, et super universis rebus bonisque, et Juribus Possessionariis per eum acquisitis liberam (prout voluerit) disponendi semper habeat potestatis facultatem*" tudhatjuk pedig, hogy a' szabad dispositioról, már Sz. István, Kálmán, András, 's Béla Királyaink számtalan törvényeket hoztak, még is Verbőczy ezen törvényt is *approbata Consvetudónak* nevezi, holott világos régi törvényeink szóllanak arról. Ugy szinte Consvetudónak nevezi Verbőczy a' hozott törvényt II. Résznek 44. Czim. 8. §ba, a' hol is ezeket mondja: „*Et haec Consvetudo ex Generali maxime Decreto Serenissimi Principis quondam Domini Alberti Romanorum, et Hungariae Regis excerpta est, atque processit*". De hogy többeket az unalomig elő ne hozzak legvilágosabban kitetszik ezen állitásom Verb. II. R. 6. Czimjéből a' hol magyarázza, hogy a' Magyar Törvényes-igaz miből áll? ott igy szóll: „*municipalis tamen haec nostra Consvetudo qua in Judiciis modo generaliter utimur, ex tribus fundamentis constat* 1mo. *Ex Constitutionibus et Decretis publicis*, 2do *Ex Principum Privilegiis.* 3tio *Ex Judicum Regni Ordinariorum Sententiis*". Itt tehát világosan *Consvetudonak* nevezi Verbőczy a' Magyar Királyok' Törvény-könyveit, holott ellenben a' Magyar Törvényes-igaz (Jus) fundamentomául egyedül a' Decretumok, vagy is az Ország-gyülési Végzések, a' Privilegiumok, és a' Királyi Kuria' végzései emlitettnek, a' némellyek által rosszúl értett Consvetudóról pedig szó sincs, holott arról, ha nálunk maga a' puszta szokás is csinálhatna törvényt, bizonyosan Verbőczy egészen el nem felejtkezett volna. Hogy tehát hosszas ne légyek a' dologba, több példákat, mellyeket a' Régiségekből számtalanokat előhozhatnék, itten a' hely szüke miatt elő nem adok, egyedül utasitom még az érdemes Olvasót az 1222: 27. és 1498: 67. Czikkelyekre. — Ez által leginkább arra kivántam Nemzetemet figyelmetessé tenni: hogy az *approbata Consvetudo* alatt nem valamelly akár melly szokását a' Nemzetnek, sem valamelly partialis törvényt, hanem valóságos Ország-Gyülésén hozott, 's megrögzött törvényeket, Privilegiumokat, Kurialis Decisiókat kelletik érteni. Egyébaránt a' kik erre figyelmetesek lésznek a' régiségekbe állitásom' igasságának több nyomait fel fogják találni. Ha pedig valaki a' Hármas könyv' Előbeszédjéből valamelly kifogást, vagy ellenkezést találna állitásommal, csak azt jegyezze meg, hogy Verbőczy az Előbeszédbe nem egyedül, 's különösen a' Magyar, hanem a' Közönséges Törvényes-igazról beszél, 's azonnal elosztik minden ellenvetése, hogy pedig az Előbeszédbe a' Magyar Törvényes-igazról különösen nem beszél, csak abból is kitetszik, hogy mindjárt az I. R. kezdetén a' Magyar törvényről igy szóll: „*Jam speciatim de Consvetudinibus I. Regni Hungariae tractandum superest.* — A' mi az *approbata* szót illeti: vagyon nyoma annak is, hogy némelly Országoknak mint Lengyel Országnak bizonyos Ország-gyülési végzéseit, vagy szokás-törvényeit régenten a' Romai Pápák approbálták, vagy is helyben hagyták légyen, 's ekkor az ollyatén Consvetudó *approbata Consvetudónak*, vagy is helybe hagyott Szokás-törvénynek neveztetett, de vallyon gyakorlották e' a' Pápák ezen hatalmokat Magyar Országra nézve? annak nyomára nem akadtam, következésképpen azt nem is állíthatom.

a) A' *Feudum* régi Gothus eredetü szó, 's igazi értelmében ollyan Jószágot jelent, melly nem valóságos örökös jussal tartozik valakihez, hanem csak bizonyos időre, vagy csak annak jövedelme; különbözik azonban mind az Arendától, mint a' Zálogtól, mivel ezeknél erőssebb Just foglal magába. Lásd erre *Jacobi Cuiacii Juris Consulti opera Francofurti* 1595. *pag.* 4 *et* 296—398.

b) Valóban csak idővel szereztetik a' Nemzet szokásából meritett Törvény, a' mint tapasztalhatjuk Hazánkban is, melly sok Századok eltöltek, miglen csak nehány Törvény-könyvek születtek. —

c) Itten a' törvény nevezet alatt mindenkor a' Romai törvényt értette Verbőczy.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 33 von 170

kás-törvényeivel ellenkező Állapitott törvényeket szerez, akkor jóllehet a' Szokás-törvényről nincsen emlékezet, azt mindazáltal eltörli, mivel minden Ország, vagy Nép tudhatja a' maga Szokás-törvényeit.

2. §. Mondok tehát kétféle rendszabást. *Első az*, hogy mikor a' Közönséges törvény későbbi, mint a' Szokás-törvény, akkor az előbbi Szokás-törvényt eltörli. *Második* az: hogy midőn a' törvény korábbi, mint az ellenkező Szokás-törvény, akkor ez eltörli amaztat. Ezt pedig ugy értsd, mint fellebb mondám, *a)* ha tudniillik a' Szokás-törvény közönséges, és azon Néptől hozattatott, a' kinek hatalma vagyon Közönséges törvényt, 's Szokás-törvényt béhozni. Mert ha csak bizonyos helybeli volna, akkor csak azon helyen győzné meg a' törvényt, a' hol a' Szokás-törvény uralkodik.

3. §. A' midőn pedig olly eset adja elő magát, mellyről sem törvény, sem Szokás-törvény nem találtatik, és egy részről az Irott-törvényhez, más részről a' Szokás-törvényhez alkalmaztatható, mit kelletik tartani többen kétségeskednek eránta? Mellyre tehát mondjad: hogy minden esetbe, ha valamelly eset csak a' Szokás-törvényre alkalmaztatható, akkor erre, ha pedig csupán a' törvényre alkalmaztatható, akkor a' törvényre kell figyelmezni. Ha pedig mind a' törvényre, mind a' Szokás-törvényre alkalmaztatható, akkor előbbször azt kell tekinteni, mellyikre alkalmaztathatóbb: másodszor mellyik helyesebb és igasságosabb. Ha mind a' két tulajdonságba hasonlók egymáshoz, akkor ha a' Szokás-törvény kérdésébe vagy körébe tartozik az eset, a' helybeli Szokás-törvénybe, ha pedig törvényes kérdésbe forgolódunk, az Irott-törvényekbe előforduló hasonló esetre kelletik figyelmeznünk.

13. CZIM.

Mi a' Biró, mi a' Bíróság, mi a' Peres vagy Ügyes-bajos dolog, mi a' Fel, és mi az Allperes?

De minthogy a' törvények' kiszolgáltatására a' Birák lennének rendelve, kik az őket illető Bírósági hatalmoknál fogva egyenes itélettel mindeneket megvisgálnak, azért nem lészen szükségtelen azokról is valamit szóllni.

1. §. Mellyre nézve tudni kell: hogy a' Biró deákul *Judex*nek mondatik, mintegy a' *Jusdicens* szavaktól, minthogy a' Törvényes-igazról itél, az az, a' Népnek igasságot szolgáltat. *b)*

2. §. A' Törvényes-igaz pedig tárgya az igasságnak, ugyan azért a' *Bíróság* (Judicium) nevezeténél fogva nem egyéb, mint az igaznak, vagy Törvényes-igaznak meghatározása azon dologban, melly a' Biró előtt megfordul.

3. §. Az Ügyes-bajos dolog pedig az ügytől, vagy esettől ered; 's nem egyéb mint még meg nem visgált müszere (materia) vagy is kezdete a' dolognak, melly midőn előadatik Ügyes-bajos, vagy Peres dolognak (Causa), midőn megvisgáltatik, akkor Elintézés, vagy is Itélet-tevésnek (Judicium) 's midőn elvégződik, Igasságnak (Justitia) tartatik. És e' helyen igasságnak hivjuk azt, melly törvénynek lenni mondatott. A' törvény pedig a' Törvényes-igaz állapotjának nevezt tik, mivel az Itélet, vagy is a' Birói-értelem (Sententia) által magába Törvényes-igaz nem szereztetik, egyedül a' Törvényes-igaznak állapotja nyilatkoztatik ki, vagy is magyaráztatik.

4. §. Minden itélendő ügyes-bajos dologban pedig ezek a' személyek kivántattnak meg, t. i. Biró, Fel- és Allperes. Az nem egészen világos, vagy nem nyilvánvaló dologban pedig Tanuk is szükségképpen megkivántattnak.

5. §. A' *Felperes* tehát - melly deákul *Actor* mintegy az *accusator*, vagy is vádoló szótól, mivel ő idézett mást Perbe, *Az Allperes* pedig, melly deákul *Reus*, a' *res* szótól, vagy is a' peres dologtól mellyért idéztetik, neveztetik, ha mindjárt valóban semmibe sem volna is vétkes.

6. §. A' Tanúk régenten deákul *Superstites* néven hivatattak azért, mivel a' *Causa státusáról*, vagy is az ügyes-bajos dolog állapotjáról tettek bizonyságot.

7. §. A' honnét *Aristoteles* szerént az emberek a' Bíróhoz folyamodnak, mint valamelly lelkes igassághoz.

14. CZIM.

Mi kivántatik meg a' Birói Itéletbe, hogy az igasság-tételnek lenni mondassék? és a' Birói hatalomról, kötelességről 's a' jó Bírónak tulajdonságairól.

Hogy pedig a' Birói-Itélet az igasságnak tette (Actus Justitiae) legyék, arra nézve *Szent Tamás* szerént három dolog kivántatik meg. *Először* hogy az az igasságra való hajlandóságból. *Másodszor.* Az Elölülőnek vagy is a' Bíróságnak tekintetéből (auctoritas) és Birói hatalmából. *Harmadszor* hogy előrelátásból, 's józan észből (recta ratio) származzék.

1. §. Mert ha a' Birói-itélet az igasság ellen, vagy azok által, kiknek itélő hatalmok nincsen, vagy okosság, 's előre-látás nélkül mondatnék ki, akkor az nem igasságos, hanem hibás és tilalmas Itéletnek lenni tartatnék.

2. §. A' Jurisdictio, melly magyarul Birói-itélő-hatalmat tészen, a' Közönséges-törvényes-igaz (Jus publicum) által felállitott hatalom, és származik a' *ditio* szótól, az az hatalomtól, és a' *juris* szótól, mintegy törvényes-igazi-hatalomtól.

3. §. A' Birói Kötelesség vagy is Tisztség, a' Birót illető törvényes hatalom azokra nézve, mellyeket mint Biró tartozik tenni, 's végezni. Különbözik pedig a' Birói tisztség, a' Birói hatalomtól, mint a' Vádlevél (Actio) a' Kötelezéstől (obligatio). Mert a' mint valaki a' Vádlevél által hozzá jut a'hoz, a' mi a' Kötelezésbe foglaltatik; ugy a' Biró hivatala által végre hajtatik az, és tetté válik, a' mi a' Birói-hatalomba foglaltatik.

4. §. A' Bíróhoz pedig különösen tartozik mindeneket érett elmével megvisgálni, a' Birói-értelem, vagy Itélet (Sententia) hozásba nem hirtelenkedni, mivel különben az ő hirtelensége az igasság' mostohájának lenni mondattnék. Egyik vagy másik részre kedvezéssel ne legyen; sem pedig személyválogató; 's másnak szükségét a' magáénak lenni vélje. Leginkább pedig szükséges, hogy indulatjain uralkodni tudjon, hogy könyörgés, gyülölség, és szeretet által meg ne

a) Lásd a' 6. Czim 1. §.

b) A' deák *Judex* szó Verbőczy szerént a' *jusdicens* szavaktól, a' magyar *Biró* szó pedig a' *birni* vagy *birtok* szavaktól, veszi származását, mivel a' Magyarnak csak a' lehetett minden időben Bírája, a' ki jól birta magát, vagy is gazdag volt, hogy könnyen meg ne vesztegethessék, 's a' hatalmas emberektől olly könnyen ne félhessen.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 34 von 170

illettessék. Mert a' Biró ha mindjárt igasságos Itéletet, vagy is Birói értelmet (Sententia) hozand is, ha azt inkább gyülölségből |mint az igassághoz való szeretetből hozta volna, arról lelkiesméretével felelni tartozik.

5. §. A' Biró ne légyen az Itélethozásba sem igen kegyetlen, sem igen kegyes, hanem egyenes. Mert minden Itélettétellel öszve vagyon kötve az irgalmasság, és a' jó erkölcs, az az, igasság, és ezeknek öszvevegyitéséből áll az egyenesség. (aequitas) Ugyan azért mondja Szent Gergely is: *Minden ki igazán itél, mérő serpenyőt tart kezében; és annak mind a' két serpenyőjébe igasságot tészen, de az igasság által a' bűn eránt itéletet hoz, az irgalmasság által pedig mérsékli a' bűnnek büntetését, hogy igaz mérték szerént némellyt egyenesség által megjobbitson, némellyt az irgalmasság által megengedjen, ki az Isten Itéletéről mindenkor megemlékezvén, minden dologban retteg, ne hogy az igasság utjától eltávozván, kárhozatba essék.* Mert ha az igasság a' maga módját meghaladja, kegyetlenség' vétkét szüli; és a' feletébb való kegyesség a' fenyiték' feláldozását származtatja.

6. §. Az emberi itélet pedig négyféleképpen forgattatik fel. Ugymint: *Félelem* által, midőn valami hatalmastól való féltünkben az igazat kimondani félünk. *Kivánczisság* által (Cupiditate) midőn adományokkal, vagy is jutalmakkal valakit megvesztegetünk. *Gyülölség* által, midőn valaki eránt gyülölséggel viseltetünk. *Szeretet* által, midőn jó Barátunknak, vagy Rokonunknak valamibe segiteni akarunk. Mellyektől a' Biró igen óllja magát, 's a' mint lehet kerülje azokat.

15. CZIM.

Ha vallyon a' Biró a' Perbeli Szóváltásból, vagy is Feleselésből (Allegata, Repplica) és bizonyságokból, vagy pedig a' maga tudománnya, 's lelki-esmérete szerént tartozik itélni?

Most már kérdés; ha vallyon a' Biró a' Feleknek Szóváltásaikból, vagy is Feleseléseikből (allegata) és bizonyságaikból, *a)* vagy pedig a' maga tudománya, vagy lelki esmérete szerént tartozzék itélni? Példánakokáért, valaki vádoltatik Fejvesztést tárgyazó, vagy más bűn eránt, 's a' Biró tudja a' vádoltattat abba ártatlannak lenni, mivel látta, hogy a' gonoszságot más követte el, és mégis a' Tanuk ellene vallanak; vallyon kárhoztathatja e' ekkor az ártatlant? Mondjad: hogy a' Birónak kötelessége ugy itélni, mint tiszti kötelessége hozza magával, azért az Itélethelyén ö vele az ügyes-bajos dolgot meg kell esmértettni: nem ugy, mint különözött, vagy magános emberrel, hanem mint közönséges hivatalbeli személlyel.

1. §. Annak pedig a' Biró kétfélekép' jöhet esméretére; vagy közönségesen a' közönséges Isteni, 's világi törvények által, mellyek ellen semmi bizonyságok bé nem vétettnek, vagy különösen a' Perbeli-irományok, Tanuk, és más e féle törvényes Oklevelek által, mellyeket az itéletben a' Birónak jobban kell követni, mint valamelly dolog felül való tulajdon tudományát, vagy esméretét. Azért mondja Sz. Ágoston: „*A jó Biró nem a' maga akaratjából, hanem a' törvények, és a' törvényes-igaz szerént cselekszik.*

c) II. R. 75. Czim.

2. §. Arra azonban nagyon gondos legyen a' Biró, hogy azon Részt, kit a' maga tudta szerént ártatlannak lenni tart, ápolgassa, vagy is pártfogolja, ne hogy az a' Tanuknak és Ügyvédöknek hibájok miatt elveszszen.

3. §. Ha pedig annyira megy a' dolog, hogy az előadott erős próbákat, sem elvetni, sem elháritani nem lehetne, a' Biró minden mesterségével, 's tudományával azon legyen, hogy az ártatlanul kárhoztatott megszabadittassék.

4. §. Ha semmi utat módot ebbe nem találhat, keressék arra okot, ha botránkoztatás nélkül megeshetik, hogy a' Peres-dolgot másra bizhassa, ha ez sem lehet meg, hozzon Itéletet a' Perbeli-szóváltások, 's próbák szerént. Mert a' Birónak kötelessége inkább a' Közjónak, mint eggyes személynek elömenetelén munkálódni, minthogy ő maga is közönséges személy, és a' közönséges dolog elébbvaló, mint az eggyes embereké, a' mint *Aristotelesnek* Erkölcsi első Könyvében is mondatik.

5. §. Mert ha a' Biró a' Biróiképpen bűnösnek tartatott ártatlan' részére hozna Itéletet, az a' Közjó veszedelmére háromlana, mivel a' Nép megbotránkozna, és út mutatódna az ártatlanoknak elnyomattásokra, és a' vétkeseknek felmentésekre. Mert ha a' Biró akarna valamelly ártatlant megbüntetni, azt erősitené, hogy ö tudománya, vagy lelki-esmérete szerént azt bűnösnek lenni tudja, vagy esmeri. Szinte a' szerént cselekedne, ha a' bűnöst felmenteni akarná. És a'-képpen az igasságtalan Biráknak az igasságtalan Itéletekre utmutatódna. Megvallom, vagynak, kik ezzel ellenkező értelembe vagynak, de ezen vélemény közönségesebbnek, 's egyenesebbnek látszik lenni.

16. CZIM.

A' Birónak kétféle lelki-esméretéről, tudniillik a' dologra, és ismét az előadattakra nézve.

De minthogy a' Szent Irás-Magyarázók (Theologus) abba az állandó értelembe lennének, hogy a' ki lelki-esmérete ellen cselekszik, vétkezik.

1. §. Tudni kell tehát, hogy a' lelki-esméret kétféle, tudniillik a' *dologra* vagy is *tárgyra*, és az *előadattakra* vagy is *mondattakra* nézve. Azért, hogy ha a' Biró lelki-esmérete ellen cselekszik is a' dologra, vagy tárgyra nézve, nem cselekszik egyszer'smind a' mondottakra, vagy előadattakra nézve is. Mert más valamit külön, mint eggyes személy tudni, más pedig a' szerént, mint Biró tartozik tudni.

2. §. A' Biró pedig két személyt visel, magányost, vagy is különöst, és közönségest. Megtörténhetik, hogy valamit tudhat, mint különös, vagy is magános, és azt nem tudhatja, mint közönséges személy, mint mondatik: hogy Kristus tudhat valamit mint Isten. és nem tudhat mint ember; a' mint az Evangeliumi bizonyság is szóll: „*Azon napot pedig, és órát (tudniillik az utolsó Itélet napját) senki sem tudhatja előre, sem az Isten Angyalai, sem a' Fiu, egyedül az Atya*" mellyet ugy kell érteni: hogy a' Fiu nem tudja ugy, mint ember, tudja azonba mint Isten. Ugyan azt kell tartani a' Gyóntató Papról is, a' ki tanubizonyságképpen kérdeztettvén, mondhatná a' Gyónásban hallotakról, hogy nem tudja, mivel nem tudja ugy mint tanu. Szinte a'képpen kell alkalmaztatni a' lelki-esméretét a' Biró-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 35 von 170

nak is, mint magános személynek, arra nézve, mellyet ugy kell nékie tudni, mint Birónak.

3. §. Ezekhez még kettőt adok: *Első* az: hogy a' Főbb Birónak, mint a' Pápának, és Császárnak (Imperator) vagy másnak, kit a' törvények nem kötelesznek, a' valóságot, vagy is bizonyosságot, a' hogy tudniillik a' dolog vagyon, kell követni; Az alsóbb Birónak pedig lelki-esmérete, vagy is tulajdon tudta ellen is a' Perbeli szóváltások, 's próbák szerént kelletik ítélni, 's az által nem is vétkezik, mivel arra a' törvények szerént kötelesztetik.

4. §. *Második* az, hogy ha a' Biró az ítélőszékbe ülend, és történetből valaki előtte valami csint téend, azt azonnal megbüntetheti, valamint ha a' dolog Tanuk által bizonyitatnék be. Mert jobb valamit magával a' tettel megbizonyítani, mint Tanuk által. Ha pedig nem ül az Itélőszékbe, akkor másképpen van a' dolog. Mert ha a' Biró a' Törvényház', vagy tulajdon háza' ablakából venne észre valami gyilkosságot; és ezen gyilkosság vagy nem jelentetnék be a' Birónak, vagy bejelentetvén, az bé nem bizonyítattnék, és a' Biró a' bűnöst még is kinzásra vagy kinzó eszközre (tortura) akarná vonatni *a)*, hogy az valóságot az által belőlle kivallathassa, azt nem tehetné. Mert a' Birónak saját tudománya arra nem elégséges, hogy a' bűnös kinzó eszközre vonattassék, minthogy ő a' dolgot nem tudja mint Biró, csak mint magános személy; 's az ő bizonysága e' részben nem is ér semmit; minthogy ugyan egy dologban Tanu is Biró is egyszer'smind senki sem lehet. Másképpen kell tehát a' dolgot bebizonyitani, vagy Tanuk, vagy más Irományok által, arra nézve, hogy a' bűnöst kinzás alá lehessen vonni.

5. §. Kétség vagyon azonban a' Birói-segédekre, és Végrehajtókra nézve, ha azok tudják, hogy a' Tanuk hamissan vallottak légyen, és még is kénszeritettnének az ártatlant kivégezni, vagy másképpen megbüntetni. Mellyre a' Theologusoknak; vagy is Szent Irás-magyarázóknak közönséges értelmek az, hogy azok nem tartoznak engedelmeskedni, ha a' dolgot voltaképpen tudják, tartoznak pedig ha a' felől kételkednek. Mivel ezen utolsó esetben az engedelmesség szine alatt kimentettnek. Azért Szent Tamás szerént ha az Itélet szenvedhetetlen hibát, vagy nyilvánvaló méltatlanságot foglalna magában, akkor nem tartoznak engedelmeskedni, mert e'képpen mentségek lehetne azon hóhéroknak is, kik a' Mártirokat megölték. Ha pedig nem olly szembetünő igasságtalanságot foglalna magában, akkor nem vétenek, ha kötelességeket tellyesitik is, mivel ők a' Felsőbb Biróságnak itéletét nem visgálhatják: 's nem is ők ölik meg az ártatlant, hanem a' Biró, kinek szolgálatot tesznek. *)

a) Lásd a' 3. R. 20. és 32. Czimeket.

*) Meg kell jegyezni, hogy a' mint már elébb is mondottam Verbőczy ezen egész Előbeszédjében a' Közönséges Polgári, vagy is a' Romai Törvényes-igazról szóll, melly régenten majd minden miveltebb Nemzetek által bevétetett, következésképpen a' hol *Lex* és *Jus* szavakhoz nem tette oda valamellyik Nemzetnek, vagy Országnak nevét, az alatt a' Romai törvényt kell érteni. Maga is értésére adja ezt az Olvasónak feljebb is mondott Előbeszédje 2. Czim 9. §ban, midőn mondja: „*dum non exprimitur nomen hujus vel illius Civitatis, tum per Excellentiam Jus Romanum significatur.* Sőt hogy a' Magyar törvényről éppen nem beszél, kijelenti azt következő I. Résznek elején, a' hol mondja: „*Expeditis opitulante Deo notabilibus, quae ad introductionem hujus opusculi praemittenda videbantur, jam speciatim de Consvetudinibus hujus I. Regni Hungariae tractandum superest.*" Bővebb meggyőződésnek okáért meg lehet tekinteni ezen Könyveket: *Instit. Juris D. Justiniani* a' Sylvestro Aldobrandino Florentino, notationibus illustrata. Lugdinini in Veronica Vicentiana 1547. — *Jacobi Cujacii Juris Consulti opera, quae de Jure fecit, et edivoluit.* Francofurti 1595. — *Codex Zoesianus* Coloniae Agrippinae 1660. 's a' t.

NEMES MAGYARORSZÁG' TÖRVÉNYES-IGAZÁNAK ÉS SZOKÁS-TÖRVÉNYEINEK HÁROM RÉSZEKRE VALÓ ELOSZTÁSÁRÓL ÁLTALJÁBAN.

1. CZIM.

Elvégezvén Isten' segitségével a' nevezetesebbeket, mellyek ezen munkának bévezetésére szükségeseknek lenni látszattanak, most már különösen ezen Nemes Magyar Országnak Szokás-törvényeiről kelletik szólnom.

1. §. Minthogy tehát a' Törvényes-igazat tárgyazó minden Szokás-törvények, mellyekkel a' törvénybe élünk, vagy a' *személyekre*, vagy a' *dologra*, vagy a' *cselekedetre* tartoznak, és minthogy bizonyos, hogy minden törvényes-igazok, a' személyekre nézve szerződtenek légyen, azért méltónak látszik a' személyeknek törvényes-igazaitól kezdeni a' felvett tárgyat, azután pedig Szokás-törvényeinknek két többi részéről szólni, nem ugyan mindenkor rendibe, hanem néha visszás rendel is, a' mint tudniillik az Itélettételekbe előforduló rend, és mód fogja kivánni, és e' szerént ezen munkámat három Részekre osztani jónak véltem.

2. §. Ugyan is az *első* részben szóllok azokról, mellyek a' személyekre tartoznak, t. i. a' Nemességnek eredetéről, szabadságáról; a' birtokos jószágoknak, 's jussoknak szerződéséről, kormányozásáról, elosztásáról, eladásáról, elidegenitéséről, elcseréléséről; az Időmulásról (praescriptio) Zálogositásokról, Határozásokról,

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 36 von 170

a' Negyednek (quartalitium) és Özvegyi-Jutalomnak (Dos) kielégitéséről, és az ingó, 's ingatlan jószágoknak megbecsüléséről.

3. §. A' *Második* részben az elébb említett jószágok, 's birtokos jussok, 's más tárgyak eránt támadni szokott perekről, itéletek végbeviteléről (Executio), és az azokról hozandó itéleteknek, vagy Birói-értelmeknek (sententia) rendjeiről, vagy is sorairól.

4. §. A' *harmadik* vagy is utolsó részében ezen munkának az Ügyeknek, és Birói itéleteknek minden Vármegyékből a' Királyi Kuriára való fellebb-viteléről, és ismét Horváth, Tót, és Erdély Országokból, és a' Szent-széktől való fellebb vitel módjáról, 's rendéről. Ismét a' Királyi Városok' törvényeiről, a' büntető-perekről, 's azoknak elintézéséről, 's ezekhez megkivántató, 's szükséges dolgokról fogunk szóllani.

AZ ORSZÁG' TÖRVÉNYES-IGAZAINAK, 'S HONYI-VAGY IS SZOKÁS-TÖRVÉNYEINEK

ELSŐ RÉSZÉRŐL KÜLÖNÖSEN,

ÉS PEDIG ELŐSZÖR:

2. CZIM.

Hogy Országunkba mind az Egyházi, mind a' Világi személyek ugyan egy szabadsággal élnek.

Kiváltképpen tudni kell, hogy azon személyeknek, kiknek Törvényes-igazairól, 's Szokás-törvényeikről most szóllunk, némellyike Egyházi, némellyike Világi.

1. §. És jól lehet az Egyházi személyek (kik által a' mi Urunk, 's Megváltónk az Üdvességet kiszolgáltatni, 's hirdetni akarta), a' Világiaknál méltóbbaknak lenni tartatnának *a)*, mindazáltal ezen Magyar Országnak minden Fő Papjai, vagy is Praelatusai *b)* az Eklesiáknak Kormányozói *c)* (Rectores) Szabad Zászlóssai, vagy is Bárói, és más Nagyságos Urai, (Magnates) Nemessei, és Proceressei *d)*, Nemességekre, 's világi Javaikra nézve, ugyan azon egy szabadsággal, kivétel, 's ment-létel elsőbbségével birnak, 's élnek; nincs is sem valamelly Urnak (Dominus) több, sem valamelly Nemesnek kissebb szabadsága. Mellynél fogva mindnyájan ugyan azon egy törvényel Szokás-törvényel, és törvénykezéssel élnek, csupán dijjokra nézve (homagium) különböznek egymástól.

2. §. Mert a' Püspököknek, és a' Bároknak száz, a' Nemeseknek pedig ötven Márka *e)* a' dijjok (homagium), a' mint utóbb világosabban meg fog mondattni. *f)* De ez sem szabadságokra, hanem méltóságokra, 's hivataljokra nézve, ugymint a' Püspökök Papi méltóságok; a' Bárók pedig hivatalok' tekintetéből *g)*, mellyeket viselnek, 's mellyekkel a' Fejedelem által megtiszteltetnek.

3. §. Mellyre nézve a' tanátskozásokba is a' Királyhoz legközelébb állván, vagy ülvén, 's a' magok véleményeiknek előadásában, 's a' Közjó előmozditásában, és a' Haza védelmében elsőségek lévén, méltán méltóságokra, 's tisztségekre nézve a' többi Nemeseknek eleibe tétettnek. *h)*

3. CZIM.

A' mi Nemességünk' eredetéről. És arról, hogy miképpen adatott által a' Királyi Kormány a' mi Fejedelmünknek?

Jóllehet nem történetet, hanem ezen Országnak szokásból eredelt, 's helybe hagyott törvényeit kivántam leirni, minthogy azonban a' Praelatusokat, Bárókat, 's Nemeseket ugyan azon egy szabadsággal élni mondám, 's különben is némellyek kétségbe lennének a' mi Nemességünknek eredete felől, a' honnét a' Báróságok, 's minden Főbb-Rendek is (Principatus) származtanak *i)*, 's arról, hogy kik értetődjenek az

a) Szent István I. K. 3. Fej. — 1687. 10. Cz.

b) Hogy a' *Praelatus* nevezet alatt nem csak az Érsekek 's Püspökök, hanem a' Prépostok is értetődnek, erre való nézve bizonyságot tesz Verb. II. R. 49dik Czimjének 5dik §ban. Roszszul van e' szerént Verböczy 1779dik fordításába a' Praelatus szó Papi Rendnek magyarázva.

c) Ugy látszik, hogy az *Ecclesiarum Rectores* szavak alatt régenten csak a' Főbb Papok mint Érsekek, Püspökök, Prépostok, Apátok, Fő Esperesek és Kanonokok értetődtek, mivel régi törvényeink a' Plébánusokat, vagy is Megyés Papokat nem *Ecclesiarum*, hanem *Altarium Rectores* Czimmel ruházták fel. Igy az 1662. 5dik T. Czikkelybe mondatik: „*Ditiores vero Parochi Altaristae; sive Rectores Altarium, et Magistri Capellarum*". Szinte az 1681. 46. T. Czikkelybe is a' 7. §. ezek vagynak: „*Ditiores vero Parochi Altaristae, seu Rectores Altarium, et Magistri Capellarum*". Elő kerül ezen nevezet több törvényeinkbe is, mint 1545. 23. 1552. 3. 1598. 15. 's a' t. Ellenben az Egyházi törvények szerént a' Plébánusok is *Rectores Ecclesiarum* névvel neveztetnek. Valamint szinte a' *Formulae Solemnes Styli* Czimü Könyv 517. lapján a' 291. Formulában olvashatni a' többi közt: „*Cum nos Plebaniam, seu Rectoratum Ecclesiae Parochialis*" 's a' t.

d) Ugy látszik, hogy törvényeinkben a' *Proceres* szó Főbb embert Fő Rendet jelent, de ugy látszik, mintha Verböczy idejében nem abba az értelembe vétetett, a' mibe azt mai időben veszik, mivel Verböczy mind ezen, mind a' következő 13dik Czimben a' Nemesek után említi őket; több Czikkelyekben pedig a' *possessionati homines* emlitetnek a' Nemesek után, 's ottan a' Procerésekről nincs emlékezet. Ha ugyan a' régiségeket tekintjük Kelemen *Instit. Juris Privati* Pessini 1814. L. I *pag.* 206. Könyve szerént is Procereseknek hivattatnak régenten a' Sz. István Király' Szabadjai (liberi S. Stephani), kik pedig abba az időbe az Ország Fő Rendeit nem tették, mivel akkor az Ország' Nemzetségei, kik ké-őbben Bároknak neveztettek, voltak az elsők az Országba. Most azonban az Ország' Fő-Rendeit hivják azon nevezet alatt.

e) Egy Márka, melly nehéz Márkának (gravis ponderis) hivattatik, a' millyet itt is kell érteni, négy forintot, de nem Rftot, hanem Magyar, vagy Vonásforintot tészen, kitetszik ez Verböczy I. R. 133. Czimjének, Sz. László Király III. Könyve 29dik Czikkelyével való összeegyeztetéséből is, holott is Verböczy' azon Czimjébe egy ökörnek becsü ára egy Márkára tétetik ki, Sz. László mondott törvénye pedig egy ökör' árát tiz pensára teszi; egy pensa pedig tett 40 denárt, és igy tiz pensa 400 denárt, melly szinte egy Márkát, vagy is négy Magyar forintot tészen; a' kissebb, vagy is könyebb mértékü Márka (levis ponderis) pedig egy Magyar forintot tészen, de a' mellyet közönségesen mostan szinte mint a' nehéz Márkát hibásan Rhenes forintokkal számláljuk; holott Verböczy I. Rész 93ik Czimjébe világossan kimondja, hogy Magyar forintot kelletik érteni. Különben az 1723. 68. T. Cz. rendelését a' Márkára nézve nem lehet vonni, mivel az csak forintokról szóll.

f) Lásd Verböczy II. R. 40, és 43. Czimjét.

g) Ezen Báró nevezet alatt a' hivatalbeli Bárókat érti Verböczy, kiket az I. R. 94. Czimjébe kinevez, nem pedig kik születésekre nézve Bárók.

h) 1655. 7. 1723. 11.

i) Lásd erre nézve T. T. Horvát István Urnak a' „*Gyökeres Magyar Nemzetségekről*" irt Könyvét.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 37 von 170

Ország' valóságos Nemessei alatt? Ugyan azért a' Nemességnek eredetét, 's kezdetét kivántam rövideden elő adni.

1. §. Mellyre nézve tudni kell; hogy jólhet a' Tudósok' vélekedése szerént „*az mondatnék Nemesnek, kit virtussa, vagy is jó erkölcse nemesit*" a' mennyiben azonban a' mi tárgyunkat illeti; ugy tartják, hogy a' *Nemesség*, kik *Szabad*, vagy *Szabados* (liberi) *a)* név alatt is előfordulnak, legelőbbször a' Hunnusok, vagy Hungarusok között, midőn azok Scithiából, Panoniába; mostani Magyar Országba által költöztek, kezdődött légyen illy formán:

2. §. Hogy midőn a' Hunnok Feleségeikkel, Gyermekeikkel, 's minden Nemzetségeikkel egyetemben Scithiából kijövén, több Tartományokat bevándoroltak, 's magoknak Kapitányokat, és az ügyes-bajos dolgoknak eligazitására, 's a' tolvajoknak, latroknak, 's más gonosztévőknek megbüntetésére nézve egy Kormányozót választottak volna, közönséges akarattal ollyan végzést tevének: Hogy midőn a' Köztársaság' állapotját egyenlően illető, vagy közönséges hadifelkelést tárgyazó dolog adná magát elő, akkor vérbe mártott tőr, vagy kard hordattnék a' Hunnok' lakásai, vagy tábora körül, és a' hirdető ezen szavakat mondaná: „*Az Isten' igéje, 's az egész Közönségnek parancsolatja az, hogy kiki ezen, 's ezen a' helyen* (megnevezvén a' helyet) *fegyveresen, vagy akár hogy jelenjék meg, a' közönséges végzésnek, 's parancsolatnak meghalgatása végett.*"

3. §. Ezen szokás a' Magyarok között egész Geiza Herczeg', dicsőséges Szent István első Magyar Királyunk' Attyának idejéig megtartatott. Melly szokás sok Hunnokat örök szolgaság alá vetett.

4. §. Mert az végeztetett; hogy a' kik ezen parancsolatnak nem engedelmeskednének, ha csak arra nézve helyes mentségek nem volna, vagy derékon ketté metszessenek, vagy pedig örök szolgaságra vettessenek.

5. §. Ezen végzés, a' mint mondatott, sok Magyarokat paraszti állapotra juttatott. Mivel minthogy ugyan azon egy Nemzetségből tudni illik a' *Hunnor*, és *Mágor*tól származtanak mindnyájan, máskép lehetetlen lett volna, hogy egyik Ur, másik szolga, egyik Nemes, másik Nemtelen, 's Paraszt légyen. *b)*

6. §. Minekutánna pedig a' Szent Lélek' kegyelméből az igasságnak, 's a' Katholika Hitnek megesmérésére Sz. István Királyunknak munkálódása által eljutottak, 's azon Királyt megkoronázván, magok Királyává választották volna; minden nemesités, és jószág-ajándékozás, mellyel a' Nemesek diszesítetnek, 's a' Nemtelenektől megkülönböztettnek, az Ország' Szent Koronájának birtokába, következésképpen a' Királyra, az országlással, 's kormányozói hatalommal együtt, az egész Közönségnek akaratjából által adatott. A' kitől most már minden Nemességnek eredete, mintegy kölcsönös általadásból, 's öszveköttetésből mindenkor olly kölcsönösen függ, hogy azokat egymástól elválasztani nem lehet, 's egyik a' másik nélkül fel nem állhat.

7. §. Mert valamint a' Király a' Nemesek által választatik *c)*, ugy a' Nemesek is a' Király által tétettnek *d)*, 's nemesi szabadsággal diszesítettnek.

4. CZIM.

Hogy az igazi Nemesség, hadi szolgálat, és más virtusok, vagy is jó erkölcsök által nyerettetik, 's Jószág-adomány által megerősittetik.

Az igazi Nemesség tehát hadi szolgálat 's tudomány, 's más testi, 's lelki tulajdonságok, 's jó erkölcsök által nyerettetik. Mert ha a' Fejedelem akár melly állapotu embert, az ő nevezetes tetteiért, 's hűséges szolgálatjáért, Várral, Mezővárossal, vagy Faluval, vagy akármelly birtokos-jószággal megajándékozand, azon ember ezen Királyi Adomány által, ha abba törvényesen be is iktattatik, valóságos Nemessé léend, és a' paraszti tehertől megszabadul. *e)*

1. §. És az eféle Adomány által szerzett szabadság mi nállunk Nemességnek hivattatik. Mellyre nézve az illy Nemeseknek gyermekei méltán örökösöknek (haeredes) *f)*, és szabadoknak (liberi) neveztettnek. És az eféle Nemesek az fellebb említett bizonyos öszveköttetés, és részesülés által (t. i. *a' Földes Uraságba*) a'

a) A' *Szabadosok* vagy *Szabadok* (liberi) régenten többfélék voltak, mivel a' privatus Nagy Uraknak is voltak Szabadjaik. Igy olvastatni a' régiségekben: „*Liberi S. Stephani, hospes liber.* Ismét a' Váradi tüzes vas próbáról szólló Regestrumba ezeket: „*Ibrahim Archi-Diaconus de Zobuslou quemdam Adolescentulum nomine Paulum servum suum ut ipse dixit emptitium manumisit, ita ut quandiu viveret ei servire teneretur, post mortem autem ipsius ita liber foret, ut et ipse Paulus et omnis generatio ab ipso successura ubicunque vellet, manendi fas haberet.*" Ismét: „*Chygz et Jacob — ceperunt Servum suum nomine Cucus* (Kokos) *apud Budam filium Forcosii, quem cum diceret liberum esse, sed Consilio amicorum memoratus Buda, memoratum Cucus redemit a servitute in absolutam libertatem* 's a' t. Nem jól mondja tehát Verbőczy, hogy a' Szabadosok egyszer'smind Nemesek is lettek volna. mivel számtalan Oklevelek szerént némelly Szabadok csak azután tétettek Nemesekké, a' mint a' következendőkben is ki fog tetszeni.

b) Nem tudta Verbőczy azt, hogy a' Magyar Nemzetségek ide jövetelekkel is hoztak magokkal Rabszolgákat, következésképpen eredetitől fogva voltak köztök Nemesek, 's Nemtelenek is; a' *Hunnor és Mágortól* való származtatások pedig csak Mese-beszédek. Lásd erre T. T. Horvát István Urnak „*Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb Történeteiből*" Czimü Könyvét, a' honnét jobban megesmérheted Nemzetedet.

c) Lásd 1547. 5. 1687. 2. 1715. 1. 2. 3. Czimeket.

d) 1606. 14. Cz.

e) Hogy régenten nem minden Királyi Adomány nemesített, arra több példák vagynak Okleveleinkbe. Igy a' Váradi tüzes vas próbáról szólló Regestrumba több nyomaira akadunk annak, hogy a' Castrensisek a' Vár Jószágaiból Királyi-Adomány mellett jószágot birtak, de azok azért nem voltak Nemesek. Ugy szinte *IV.* Béla Király is egy 1258. Adomány levelébe ezeket mondja: „*quod cum terram Nadosth in Scepus hospitibus Slavis dederimus, ut nobis de eadem Censum solvant, sicut in ipsorum Privilegio plenius continetur, terram quatuor aratrorum quae ex eadem vacua remanserat, quam quidem antea quidam Conradus nomine dicebatur tenuisse, fidelibus nostris Geublino, et Termano ejusdem Fratri, ac per ipsos suis haeredibus, haeredumque successoribus duximus conferendam, ita quod pro eadem fertonem auri annis singulis — pro censu nobis solvere teneantur, ac eadem libertate perfruantur, qua alii de Scepes, qui nobis aurum pro terragio solvunt, gratulantur.* (Lásd *Suppl. ad Annal. Scep.* 91. l.) Illyeneket számtalanokat lehet találni a' régiségekbe.

f) A' *Haereditarius* nevezet csak az örökséggel biró Nemesecket illette; a' mint utóbb erről bővebben fogunk szóllani. Lásd T. T. Horvát István Ur' *Gyök. Nemz.* irt Könyvét.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 38 von 170

Szent Korona' tagjaivá lésznek, és senkinek másnak, mint törvényesen megkoronázott Királyaiknak vagynak hatalmok alá vetve.

5. CZIM.

Hogy ki ki szolgálatja által szerzett jószágairól, szabadon rendelkezhet.

Az a'féle jószág, melly Katonai szolgálat által szereztetik, a' Deák Irás-tudók által *peculium castrense*, vagy is magyarul *Tábori szerzemény*, a' melly pedig tudomány, vagy tanultság által szereztetik *peculium quasi castrense*, vagy is magyarul, *Tábori forma szerzemény* nevezettel diszeskedik. És mondatik mintegy tulajdon, vagy saját Szerzeménynek azért: mivel arról a' Fiu rendelkezhet az Atya' akaratja ellen is a' mint tetszik, valamint viszont is.

1. §. És innét vette eredetét, és allapját (fundamentum) azon dicséretes, és régi megrögzött Szokás-törvényünk, hogy tudniillik: minden Báró, Mágnás, és Nemes a' tulajdon szolgálatja, 's munkája által akármiképpen szerzett jószágairól, 's birtokos jussairól, az Atyja, vagy Testvéreivel teendő osztály előtt szabadon, a' mint akar rendelkezhet *a)*, valamint 'alább az Testvérek köztt való osztály leirásában ez nyilvábban elő fog adattni. *b)*

6. CZIM.

Hogy Nemességet Jószág-adomány nélkül is lehet nyerni. És hogy a' Nemesi-Czimer a' Nemesség' megpróbálására nézve a' törvény előtt nem szükségesképpen kivántatik meg.

Továbbá tudni kell, hogy Nemessé Jószág-adomány nélkül is lehet valaki, midőn tudniillik, a' Király valamelly paraszt sorsú embert nemtelen állapotjából kivévén, az Ország' Nemessei közzé iktatandja. Mert illyenek Jószág-adomány nélkül is igaz Nemesek lesznek. Kik mind a' két módon tétetett Nemesek, 's azoknak a' Fiu ágon származandó Örököseik (ha mindjárt Nemesi-Czimereik, vagy pedig ezekről szólló Leveleik nincsenek is) mindenkor valóságos Nemeseknek lenni esmértettnek.

1. §. Mert a' Fejedelem által ajándékoztatott Nemesi Czimer nem szükségképpen megkivánható a' Nemességre nézve, egyedül csak annak diszére szolgál. Mivel a' csupa Nemesi-Czimernek ajándékozása senkit sem nemesit, minthogy a' Polgárok, 's Köz-emberek közül is sokaknak vagyon a' Király által ajándékoztatott Czimereik, a' nélkül, hogy azért ezek is a' Nemesek közé számláltatnának.

2. §. A' Nemesség megpróbálására tehát nem kivántatik meg a' Törvényben a' Nemesi Czimereknek előmutatása, egyedül a' csupa Adomány-leveleket, vagy Beiktató-leveleket, mellybe az Adomány-levél is foglaltatik, szükség előmutatni *c)*, sőt az nem lévén, a' csupa Leány-negyed kiadásáról szólló Nyugtató-levél (ha t. i. az a' Királyi-igaz ellen való Idömulást már meghaladta), elégséges a' Nemességnek megpróbálására.

3. §. Mert a' Leány-negyed csak a' szerzett birtokos-jussokból fizettetik.

4. §. A' *vett* jussokból pedig a' Bárók, Mágnások, 's Nemesek' Leányainak nem Leány-negyed, hanem illendő rész adatik. *d)*

7. CZIM.

Hogy a' Nemes Atyától, és Nemtelen Anyától született Gyermekek Nemeseknek lenni tartattnak, de nem ellenkezőképpen.

Ismét azok, kik csak Nemes Anyától, de Nemtelen Atyától származtak, valóságos Nemeseknek lenni nem mondattnak. Ha csak az Asszony a' Király által az Atyai örökségbe (mind az által az egyenes örökösöknek károk nélkül) igaz örökösnek nem tétetik, vagy is meg nem fiusittatik (praefectio).

1. §. Mert e' szerént a' megfiusitott Asszonynak Gyermekei, ha mindjárt Nemtelen Atyától származtak is azok, minthogy a' Fiusitás az Királyi-adomány természetével bir, valóságos Nemeseknek lenni tartattnak.

2. §. Ellenkezőül pedig a' Nemes Atyától, és Nemtelen Anyától született Gyermekek igaz, és valóságos Nemeseknek lenni tartattnak.

3. §. Mert az Atyja nemzi, az Anya pedig csak a' nemzés formáját adja meg.

4. §. Hogyan kelletik pedig a' Fiusitásnak megtörténni, alább megláthatod. *e)*

8. CZIM.

Hogy Örökbe-fogadás (Adoptio) által is tétettnek Nemesekké a' Hazafiak.

Ismét lesznek még más módon is Nemessekké a' Hazafiak, és pedig az *Örökbefogadás* (Adoptio) által, midőn tudniillik valamellyik Ur, vagy Nemes valamelly Parasztot, vagy is Nemtelent Fiává fogadván, azt a' maga jószágainak Örökössévé teendi, 's azt Királyi Helybenhagyással is (Consensus) megerősítvén, az Örökbe-fogadottat jószágaiba törvényesen béiktatattja. Mivel illy módon az Örökbe-fogadás a' Királyi Helybe-hagyás által Királyi Adomány' erejével bir, 's azon Nemtelen, és annak Fiai valóságos Nemesekké lesznek.

9. CZIM.

A' Nemeseknek négy privilegiált, 's főbb szabadságaikról.

Jóllehet a' Nemesek sokféle szabadságokkal vagynak a' Fejedelmek' privilegiumai, 's törvényei által felruházva, mind az által azok között négyféle szabadságok főbbek, 's legjelesebbek; tudniillik:

1. § Az *első* az, hogy azokat személyekben,

a) Verbőczy idejébe már nem volt a' jószágos-birtokok közt az a' különbbség meg, mint a' mellyet később-ben hellyel hellyel meg fogunk mutatni.

b) Lásd I. R. 57. Cz.

c) Verbőczy ezen Czimben mondotta, hogy még másképp' is nemesittetnek mi nálunk a' Hazafiak, nem csak jószág által, de azt elég világossan ki nem fejtette, hogy miképpen? Ugyan azért szükség tudni, hogy régenten csupa Czimeres Levelek is adattak Nemesség nélkül, következésképpen különböző volt a' Nemes, és különböző a' csupa Czimeres-levél. Most azonban Armalisnak hívjuk közönségesen a' minden jószág-adás nélkül Nemesitő-leveleket. Mind a' kétféle Levelek pedig leginkább 'Sigmond Király alatt jöttek keletbe, ámbár Iső Lajos alatt is vennі észre Czimer adásról szólló Leveleket. Lásd *Magyar Diplomatika* III. R. 142. lap.

d) Lásd erre az 1222. 4. 1231. 11. 1435. 19. és 20. Czik., a' honnét megértheted, hogy mikor 's minő jószágból fizettettek a' Leány-negyedek? mert Verbőczy a' jószágok közt lévő régi különbbséget ugy látszik már nem értette.

e) Lásd I. R. 17. 50. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 39 von 170

ha csak törvénybe idézve, 's a' törvény rende szerént megitélve nem volnának, senki kérésére, vagy kivánságára letartóztatni nem lehet. *a)*

2. §. Kivételt szenved azonban ezen szabadság a' büntetést magok után vonszó tettekbe, 's esetekbe (Causae Criminales) ugymint ha a' Nemes szántszándékos gyilkosságot, Faluk' felperzselését. tolvajságokat, ragadozásokat, útonállásokat, vagy Fehér-személyen való erőszakot követend el, melly esetekbe minden nemesi Szabadságát, 's Czimjeit elveszti; *b)* És akkor a' gonosztétel helyén akármelly Paraszt által is szabadon megfogattathatik, 's megitéltetvén, méltó büntetéssel meg is fenyítethetik.

3. §. Hogy ha azonban a' gonosztétel helyéről elszaladand, 's az üldözők kezeit kikerülendi, azután nem egyébkép' mint törvénybe idézés, 's törvényes per utján kelletik megbüntetteni, 's valamibe marasztalni. *c)*

4. §. *Második* Szabadság ez; hogy az Ország' Nemessei, senkinek, mint törvényesen megkoronázott Királyaiknak hatalmok alá tartoznak; 's a' Fejedelem sem károsithat meg azok közül, sem személyében, sem vagyonjában csak akárkinek puszta, vagy bal vádjára, 's egyedül Fejedelmi hatalmánál fogva, a' törvény utján kivül, 's minden kihalgattatás nélkül senkit is. *d)*

5. §. *Harmadik* szabadság ez: hogy a' Nemesek földjeik' határában lévő, 's igasságosan szerzett vagyonjaikról, 's minden jövedelmeikről mindenkor tetszések szerént rendelkezhetnek, 's azokat tetszések szerént használhatják; nem különben minden szolgaság neme, adó, vám, 's harminczad fizetések alól fel vagynak mentve, egyedül az Ország' védelme azt kivánván katonáskodni tartoznak. *e)*

6. §. *Negyedik* és utolsó szabadság, (hogy többet ne említsek), ez: hogyha valamellyik Királyaink közül a' második, vagy Jerusalemi András Király' Törvénykönyvébe találtató nemesi szabadság ellen, (mellynek megtartására Királyaink minekelőtte megkoronáztatnának, hitet szoktak tenni), valamit cselekedne, szabadsága vagyon akármelly Nemesnek, minden hűségtelenség' vétke nélkül az ollyan Királynak magát ellene szegezni, 's annak ellent állani mind örökké. *f)*

7. §. A' Nemesek alatt pedig e' helyen értsed közönségesen, minden Prelatusokat, Bárókat, Mágnásokat, 's az Országnak minden Proceresseit, a' kik (a' mint elébb is mondatott), mindnyájan ugyan azon egy szabadsággal élnek.

10. CZIM.

Hogy a' mi Fejedelmünk az Ország' Báróinak 's Nemesseinek igazi, 's törvényes örökösse légyen.

Mivel fellebb mondottuk, hogy minden nemesitési, 's jószág-ajándékozásbeli hatalom Királyainknak általadatott; azért szükség megjegyezni: hogy a' Király minden Bárónak, Magnásnak, 's az Ország Nemesseinek a' magva szakadás esetébe, és törvényes örökös nem léttébe, igaz, 's törvényes örökösse légyen.

1. §. Mert minden jószágok, 's birtokos jussok a' mondott általadásnál fogva eredetiképpen a' Szent Koronától függenek, 's a' magva szakadás' esetében reá is szállanak.

2. §. A' honnét már megrögzött nállunk azon régenten is helybehagyott Szokás-törvény, hogy a' magva szakadás' esetébe örökös nélkül lévő eggyes személy a' birtokos jussairól, 's jószágairól Királyi Helybe-hagyás nélkül nem rendelkezhet. *g)* Sőt azokat zálogképpen is a' közönséges becsün *h)* felül meg nem terhelteti *i)*, a' mint odább világosabban ki fog tetszeni.

3. §. Ezen kivül a' mi Királyunk minden Prelatusnak, 's Egyházi-személynek is igazi, 's törvényes örökösse: mellyet nem ugy kell érteni; mintha a' Király az Éklésiakhoz tartozó jószágokat azoktól elvonhatná, hanem ha valamelly Prelátusnak, vagy Egyházi-személynek a' helye megüresedne, azokat az Egyházi hivatallal egyetemben más akármelly Egyházi személynek tulajdon tetszése szerént által adhatja. Fent maradván a' Romai Pápának jussa, a' Püspököknek, 's Érseknek hivatalokba leendő megerősitésére nézve.

11. CZIM.

Hogy a' Pápának az Egyházi jószágok' jövedelmeinek osztogatásában ezen Országra nézve semmi egyéb, mint megerősitő hatalma vagyon.

Tudni kell: hogy jóllehet a' Pápának mint legfőbb Papnak, mind a' világi, mind a' lelki dolgokra

a) Ide kell érteni a' Nemesek' személyéhez a' jószágokat is; mellyről Verbőczy a' második szabadság' pontjába emlékezik. Lásd erre 1222. 3. 1231. 4. T. Cz.

b) Ezt azonban nem ugy kell érteni, mintha az ollyan gonosztévő Nemesi szabadságát végképp elvesztené; hanem hogy azon esetben nem használ nékie nemesi szabadsága, kiszenvedvén pedig a' büntetést, ismét ollyan Nemes marad, mint az előtt volt. Egyébaránt mai időben ehez már több kivételek is tartoznak, ugymint: ha a' Nemes embernek semmi egyebe nincs, mint lakhelye, 's félni lehet az elszökéstől; Ismét, ha az Ország vagy Király ellen támadand, vagy Hűségtelenség' vétkébe esend; Ismét ha Katonai szolgálatba volna, vagy ha magát különösen lekötelezné. Lásd 1715. 7. 1723. 5. 1791. 56. 1598. 31. 1625. 13. 1655. 38. 1687. 14.

c) III. R. 32. Cz. 1659 16.

d) Ezen szabadság mai időben már majd egészen megváltozott, mivel miolta a' Királyok magok személyében az ügyes-bajos dolgokat itélni megszünték, azolta a' törvényes Jurisdictiók alatt vagynak a' Nemesek is.

e) Lásd 1222. 7. 1231. 16. 1557. 6. 1715. 8. 1723. 6. 14. 92. 's a' t. A' vám, 's harminczad fizetésekre mai időben értsd oda, hogy csak a' magok tulajdonoktól, nem a' kereskedésre viendő holmijoktól, mivel ezektől a' Nemesek is tartoznak fizetni. Lásd az 1723. 14. 1807. 19. T. Cz.

f) Ezen utolsó, visszaélést, 's zenebonát okozó szabadság még II. András Király 1231. T. Könyvéből kimaradott, I. Leopold alatt pedig végképpen eltöröltetett. 1687. 4.

g) Már Verbőczy idejébe nem volt a' jószágok közt az a' régi különbbség, mellynél fogva az valóságos örökös jószágról (haereditas) a' birtokos a' magvaszakadás esetébe is rendelkezhetett; ámbár Verbőczy I. Rész 64. Czimjébe maga is megvallya, hogy az régenten keletbe volt; Lásd az ezen Czikkelyre tett jegyzést, valamint Sz. István II. 5. Fej. Kálmán I. T. K. 20. és 21. Fej.

h) Millyen légyen a' *Communis Aestimatio*, vagy is a' *közönséges becsü* az I. R. 133. Czimjéből megtetszik.

i) Honnét vette Verbőczy ezen törvényt, hogy a' magvaszakadott közönséges becsü ezerént a' jószágot elzálogithatja? nem tudhatom, mivel a' Várakhoz tartozó Királyi Adomány mellett szerzett jószágokat Királyi Helybehagyás nélkül sem eladni, sem semmiképp megterhelni szabad nem volt; az Örökös jószágokat pedig régenten nem csak zálogképpen, hanem örökösen is eladni a' magvaszakadás esetében is szabad volt; lásd Kálmán I. K. 21. Fejez. Ismét 1222. 4. 1231. 11. T. Czik. — Ismét egyezt. az 1715. 26. T. Czik. És Vzrböczy I. R. 65. Cz. az *a)* jegy alatt.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 40 von 170

nézve törvényes hatalma vagyon, mindazáltal Országunkba a' megüresedett Egyházi helyek' jószágainak 's jövedelmeinek osztogatására nézve, semmi egyéb, mint abba leendő megerösitö hatalma vagyon. És pedig négyféle okokból.

1. §. *Először* az Eklésiáknak felállitása, vagy is szerzése tekintetéből. Mivel minthogy a' Magyar Királyok ebbe az Országba minden Eklésiákat, Püspökségeket, Prépostságokat, és Apátságokat magok állittottak, 's szerzettek légyen; ugyan azért ezen felállitás, 's szerzés által, az üresedett Egyházi hivataloknak betöltésére, az Egyházi javaknak, 's jövedelmeknek osztogatására nézve a' Pártfogói-just, vagy Igazat magoknak feltartották. Mellyre nézve az Egyházi javaknak osztogatása, a' Pártfogói-igaz' tekintetéből mindenkor Királyainkat illetik Országunkba.

2. §. *Másodszor* a Keresztény hit felvétele tekintetéből; mivel a Magyarok nem az Apostoloknak, (kiknek a' földön Egyházi Fejedelmek a' Pápa) predikálása, 's hirdetése, hanem a' mint feljebb is említettük a' Királyoknak, tudniillik Sz. István Királynak oktatása által tértek a' Keresztény hitre. Ki a' Püspökségeket, Apátságokat, 's Prépostságokat legelsőbben maga szerzette Hazánkba, és az Egyházi Tisztségeket, 's javakat a' Pápa' megegyezésével, jó erkölcsü jámbor embereknek maga osztogatta ezen Eklésiákba, kiről az Anyaszentegyház is igy szól: „*Ez* (t. i. Szent István) *Salamon szerént Templomokat épit; ajándékokkal gazdagitja, gyöngyökkel, 's koronákkal ékesiti a' kereszteket, 's az oltárokat*". És utánna: „*Ezeknek kormányozóivá tudós, igaz, hüséges, és próbált Püspököket tészen a' híveknek megerősitésére nézve. És igy a' néki adatott kincset (talentum) készszeresen adja vissza az Istennek, és az örüktől fogva nékie rendelt Tronust elfoglalja az Egekben*". Itt en világosan le vagyon irva, hogy az általa szerzett, 's adományokkal megajándékozott Egyházaknak kormányozására ő rendelt jámbor, és hüséges Püspököket; a' mint ez, az ő történeteiből, és az Eklesiáknak felállitása eránt kiadott több rendbeli privilegiumaiból világosan kitetszik. Azon kivül a' Romai, 's Egyházi Törvény-magyarázók, a' magok irásaiban erről nyilván emlékeznek.

3. §. Mellyre nézve Apostoli Királynak méltán neveztetthetett azért, mivel a' földön a' jó cselekedetek, és példa adás által az Apostolok' kötelességét tellyesitette. És azért a' Pápa által ajándékozott Kettös-kereszt Czimert, szentsége' jeléül tudniillik, hogy Apostoli Királynak neveztetett, méltán, megérdemlette. A' honnét azon időtől fogva a' Magyar Nemzet Kettős-keresztet szokott használni mindenkor Nemzeti-Czimer gyanánt. Mert a' négy folyó vizeket ábrázoló Czimert ez Ország' négy folyó vizeitől, ugymint Duna, Tisza, Száva, 's Dráva folyóktól kölcsönözték.

4. §. *Harmadszor* törvényes Időmulás (praescriptio) tekintetéből, minthogy a' Magyar Királyok Szent István Király uralkodásától fogva, a' ki Kristus' felfeszitése után 1001dik esztendőben választatott, 's koronáztatott Királynak, egész mostanáig mindenkor valóságos, és csendes birtokába voltak az Egyházi javak' osztogatásának, melly idő-szakasz minthogy több mint öt Századot *(t. i. Verbőczy idejébe)* tenne, az Egyházi, sőt az Apostoli Szentszékre nézve megkivántató Időmulást több izben, 's már régen felül multa.

5. §. *Negyedszer* mivel az Országnak az Egyházi javak' osztogatására nézve kiterjedett e'béli szabadsága, az Országnak több egyéb szabadságaival egyetemben, Sigmond Császár, 's Királyunk idejében, a' Konstancziai hires, 's nevezetes közönséges Gyülésben (a' hol több Egyházi személyeken 's Keresztény Fejedelmeken kivül, harmintzkét Kardinálisok is jelen voltak), hit letétel által is megerősitetett: a' mint az arról szólló Bullában, vagy is Oklevélben világosan mondatik.

6. §. Ezen Egyházi-gyülekezet pedig (hogy rövideden elő adjam) négy esztendeig tartott. Mert az Ezer négyszáz tizennegyedik esztendőben kezdődött. Melly Gyülekezetbe Ezer négyszáz tizenhetedik Esztendőbe *Otto*, ki *ötödik Márton* Pápának neveztetett, Pápává választatott. Azután pedig a' következő tudniillik Ezer négyszáz tizennyolczadik esztendőben, azon Gyülekezet Márton Pápa', és Sigmond Császár parancsolatjokból széjjel oszlott, és azon Gyülekezetbe *huszonharmadik János Pápa* a' Pápaságot akaratja ellen is letenni kéntelenitetett. — *György* Pápa pedig maga önként tette azt le. De *Benedek* Pápa azt le tenni nem akarván, a' Gyülekezet' végzése szerént a' Pápaságból letétetett. És azon Gyülekezet alkalmával *Huss János*, és *Prágai Jeremiás* annak tanitványa *mint Eretnekek megégetteték, 's hamuvá tétettek. a)* Azon szakadás pedig mellynek eltörlése végett azon Gyülekezet egybe gyült, harminczkilencz Esztendeig tartott: mellynek Sigmond Császár munkálódása által utóbb csak ugyan vége lett, 's az Isten' Anyaszentegyházába a' kivánt békesség helyre állott.

12. CZIM.

Hogy minden Prelatusok, 's Egyházi-személyek a' Király eránt hüséggel viseltetni tartoznak. És hogy a' világi javakra nézve a' világi Birák előtt tartoznak törvénybe állani.

Minthogy tehát az Egyházi javaknak osztogatása minden más egyéb Eklésiákhoz tartozó jószágokkal egyetemben a' Királyhoz tartoznának; ugyan azért minden, akár mellyrendü, vagy méltóságú Egyházi személyek, kik Magyar Országon Várakat, Kastélyokat, Erősségeket, Városokat, Mezővárosokat, Falukat, és Pusztákat, vagy akármelly fekvő jószágokat birnak, ellent nem állván Méltóságaik, Szabadságaik, Magyar Ország' törvényesen megkoronázott Királya, 's Fejedelme eránt szinte mint más Világiak hüséggel viseltetni tartoznak. *b)*

1. §. És ezen világi javakra nézve, mellyeket birnak, akár melly hatalmasságbeli (Actus potentiarius) vagy más onnét származó ügyes-bajos esetekbe az Ország' akár melly Rendes-Birái eleibe (Judices Regni ordinarii) akár melly Ellenfél által is szabadon Törvénybe, 's Perbe idéztethetnek. Kik előtt szinte mint más világiak felelni 's törvénybe állani kötelesek. *c)*

31. CZIM.

A' Királyi Adományokról (Donatio Regia), és azoknak Nemeiről általjában.

Minthogy Magyar Országnak, 's ehez tartozó Országoknak, 's Részeknek, akár melly álla-

a) Egyezt. II. Lajos 1529. 54. 1525. 4. Mátyás I. T. K. 2. Cz. Ulászló II. T. R. 4. Cz. Verb. I. R. 14. Cz.
b) II. R. 44. 54. Cz.
c) II. R. 48. 49. Cz. 1647. 16.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 41 von 170

potba, 's méltóságba lévő Prelatusai, Bárói, Magnásai, Nemesei, és Proceresei, minden birtokos jószagaikat, a' Magyar Királyok' Adományai után birják. *) Ugyan azért mindenek előtt a' Királyi Adományokról, 's azoknak nemeiről szükséges általjában szóllni.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' Királyi Adomány kétféle, t. i. *tiszta*, és *vegyitett* (mixta).

1. §. A' *tiszta* Adomány nem egyéb, mint a' Királyi Koronára törvényesen szállott birtokos jussoknak, vagy is jószágoknak, valakinek hűséges szolgálatjáért, és más jól viselt dolgáért a' Fejedelem által lett ajándékozása.

3. §. A' *vegyitett* Adomány pedig az, midőn az ajándékozandó jószágért, a' hűséges szolgálaton felül, bizonyos summa pénz is adatik, és ez deákul közönségesen *Inscriptionak* hivattatik.

4. §. Mert a' Királyi Felséghnek, a' Szent Koronának elébb említett törvényes hatalmánál fogva, minden Magva-szakadtaknak, vagy örökös nélkül Kimultaknak birtokos jószágaira nézve tökéletes hatalma vagyon, 's azokról szabad tetszése szerént rendelkezhet, azokat akár magának tarthatja, akár más akár kinek *a)*, szabadon ajándékozhatja, 's adhatja.

5. §. És ne hogy a' gonosz embereknek gonoszságaik büntetlenül maradjanak, ne hogy továbbá a' Nemesség, és Parasztság egy forma becsületbe tartassék, ne hogy ismét a' hűség, 's hűségtelenség egy forma jutalmat nyerjen. A' hivtelenek', lázzasztók', 's gonosztévők' hűségtelenségeinek, 's gonoszságainak megzabolázására, 's elnyomattatására nézve a' mi Eleink azt rendelték *b)*, hogy nem csak a' magva szakadtaknak, hanem az Ország' köz-állapotja' megháboritóinak, 's ez által a' Királyi Felség' méltóságán vakmerően felül emelkedni vágyakodóknak, 's másokat törvénytelenül szántszándékkal, 's vakmerően megzavaróknak, 's háborgatóknak jószágai, még azoknak életekben szinte az Ország' Szent Koronájára, következésképpen a' Királyra száljanak, azt kivánván a' törvény' keménysége, 's a' Köztársaságnak java, hogy ezen gonoszoknak megbüntetése által mások a' hasonló gonoszságtól elrettentessenek, mások pedig, kik az e féle jószágadományba részt veendenek, a' hűséges cselekedetekre annál inkább serkentessenek.

14. CZIM.

A' Hűségtelenség' vétkét magokra vonó esetekről.

A' hűségtelenség' vétkét magokra vonó esetek pedig, a' midőn is a' Király némellyeknek birtokos jószágait még azoknak életekben törvényesen, és szabadon másnak, a' kinek akarja, ajándékozhatja *c)*, e' következendők:

1. §. *Első* eset a' Felség-sértés' vétke (Crimen laesae Majestatis), midőn tudniillik: valamelly gonosztévő kézzel, vagy karddal, 's fegyverrel a' Fejedelem' személyét megtámadni bátorkodik, vagy méreg által a' Fejedelem' életére törekszik, vagy pedig azon falak közé, vagy épületbe, 's házba, a' hol a' Fejedelem tartózkodik, erőszakosan bérontand. *d)*

2. §. *Második* eset, ha valaki nyilván a' Király, 's a' Kormány' köz-állapotja (Status publicus) ellen feltámadand. *e)* Ezen feltámadás azonban, ha valaki magát igasságosan védelmezni kéntelenítetik, hűségtelenség' vétkét nem von maga után.

3. §. Ismét, ha ki hamis leveleket koholand, vagy azokat tudva a' törvény előtt használandja; vagy ki hamis pecséteket csináland, 's azokat használandja.

4. §. Ismét a' hamis pénzverők, vagy csinálók, vagy azokat tudva, 's nyilvánságosan nagyobb menyiségben használók.

5. §. Ismét a' negyed-iziglen való Atyafiaknak, vagy Rokonoknak gyilkossai. Nem különben Atya', Anya', 's Feleség' gyilkosok. A' Feleség, és Anya gyilkosságot azonban ugy értsd, ha az a' törvény' folyásán kivül, 's igasságtalanul követtetett el. *f)*

6. §. Ismét a' negyed iziglen való Atyafiakkal közösködők, vagy is azoknak megfertőztetői. Ugy szinte a' Mostoha-anyákkal, vagy Véreikkel közösködők, vagy is fertelmeskedők, midőn azok nyilvánságos Itélet által abba marasztaltatnak, vagy számkivettetnek.

7. §. Ismét a' Faluknak, 's birtokoknak nyilvánvaló felperzselői, vagy is gyujtogatói.

8. §. Ismét külföldi fogadott, vagy zsákmányozó, 's fosztogató embereknek behozói, az Ország' állapotjának megzavarása végett.

9. §. Ismét a' Köz-hitelességü, vagy Oltalom-leveleknek (litterae salvi conductus) megsértői, vagy hamisitói, midőn abba Itélet által nyilván marasztaltattnak.

10. §. Ismét a' tulajdon Urok' Várainak feladói, vagy akármelly Hazafi' Várainak, Kastélyjainak, 's Erősségeinek ostromlói, vagy erőszakkal való megvevői, ha abba Itélet által marasztaltatnak.

11. §. Ismét az Ország' Rendes-Biráinak, 's azok' Képviselőinek gyilkossai, letartóztatói, megsebesitői, 's megverői.

12. §. Ismét azon ügyes bajos embereknek meggyilkolói, kik a' Királyi Felség' eleibe, vagy az Unnep-nyolczadi Nagyobb, 's Rövid (Octavae majores et breves) Törvénytartásra, vagy valamelly Vármegye' vagy más helyütt tartandó Törvény-székekre dolgaiknak előmozditása végett menni szándékoznak; vagy ismét a' Király által rendelt Ország-gyülésére menőknek meggyilkolói.

13. §. Ismét a' Királyi, és Káptalan, 's Konventbeli valamelly törvényes Végre-hajtásba foglalatoskodó Bizonyságoknak gyilkossai, 's megsebesitői.

*) Nem tudta már azt Verbőczy, hogy az Ország elfoglalásakor Királyi Adomány-levél nélkül is birtak a' Nemzetségek jószágokat. Illyen jószág említettik a' Noszlopi Nemzetségnek 1425diki Perében is, a' hol a' többi közt mondatik: „*Ex quo etiam praefati Elias, et Gregorius de dicta Noszlop terram hanc cum monte Somilo, ab ingressu Scytharum Duce Arpád, primaque Coloniarum Regni hujus inter Nobiles distributione, sui juris fortiter, et valide etiam demonstrassent.*" (1819. Tudom. Gyüjt. IV. Kötet. 89. lap.)

a) Értsd oda Hazafinak, 's nem Külföldinek, ha csak nem hazafiusíttatott (Indigena) 1599. 31. 1608. 15. 1630. 31. 1659. 75.

b) 1715. 7. és 9. Cz.

c) 1715. 9.

d) Egyezt. 1715. 7, 9, és 62. 1723. 5. 9. Sz. István 2. K. 35. és 51. Fejez. ismét 1791. 56.

e) Tudniillik ha valaki az Ország' Polgári Alkotmányát felforgatni akarja.

f) Ugy látszik, hogy ezen 5. §. Verbőczy a' következő I. Rész 105. Cz. 1. §ra, és Sz. László I. K. 15. Fejezetjére czéloz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 42 von 170

14. §. Ismét a' nyilvánságos Eretnekek, tudniillik: kik valamelly Ország-szerte kárhoztatott Eretnek társasághoz adják magokat.

15. §. Ismét kik másokat tagjokban megcsonkítják, vagy másoknak szemeiket kiássák: A' Bánokon, Vajdákon és azokon kivül, kik a' határ-széleken Országos Tisztségeket viselnek. *a)*

16. §. Ismét a' Vég-Váraknak feladói.

17. §. Ismét kik az Ország' ellenségeinek, ugymint a' Törököknek, 's másoknak is fegyvert, 's eleséget, vagy is életet szereznek, és szolgáltattnak.

18. §. Ismét azoknak kárositói, fosztogatói, 's letartoztatói, kik az ő kárhoztatott vallásaikat elhagyni akarván, Török Országból ide jövendenek. **)*

15. CZIM.

Hogy a' Latroknak, Útonállóknak, Tolvajoknak, és Gyilkosoknak jószágaik Királyi Adomány alá nem tartoznak.

Az előbbi Czimbe előadott esetekre nézve következik, hogy a'Tolvajoknak, Latroknak, Útonállóknak, vagy más e'féle Fosztogatóknak, ugy szinte a' Gyilkosoknak, vagy kik a' Nemeseket megsebesítik, 's megverik, (kivévén az előbbi Czimbe előadott eseteket) vagy azoknak házaikra reá rontanak, 's jószágaikat, 's birtokaikat felprédálják, azoknak jószágaik, 's birtokaik a' Királyi Fiskusra nem szállanak, sem azok a' Király által másoknak nem is ajándékoztatthatnak, hanem az ollyanok csak Fejvesztés' büntetésébe marasztaltatnak; a' tolvajok tudniillik akasztófára itéltetnek, a' fosztogatók, vagy utonállók pedig karóba huzatattnak, vagy kerékbe törettnek, a' többiek pedig gonoszságok minéműségéhez képpest karddal kivégeztettnek.

1. §. A' jószágaik, 's birtokaik pedig azoknak (ha halálra itéltettnének) a' Fiaikra, vagy ezeknek nem léttében Testvéreikre, *kik a' nemzésre elégségesek, 's alkalmatosak léendenek*, vagy más örökösseikre szállanak. *b)*

2. §. Ha pedig az e'félék Királyi kegyelmet nyerendenek ugyan, de az itélet mind a' mellett is végre hajtatik, *c)* akkor azoknak jószágaikat, 's birtokaikat a' Biró', 's Ellenfél' kezeiből, *d)* a' Megitéltnek Fiai, Testvérei, vagy más törvényes Örökössei közönséges becs ár (Communis aestimatio) fizetés mellett visszaválthatják, a' mint ez a' Birói itéletek' soraiba a' második Részben bövebben elő fog adattatni. *e)*

16. CZIM.

Hogy a' Hűségtelenség' vétke, és a' Fejvesztő Itélet kétféleképpen különböznek egymástól.

A' Hűségtelenség' vétke, 's a' Fejvesztő Itélet között tehát kettő a' különbbség. *Először* mivel a' *Hűségtelenség vétkébe* esett ember mind fejét, mind örökségét, 's birtokát elveszti, és azon jószágnak, vagy örökségnek a' vétkesre esendő része, a' Hűségtelennek Fiaira, Testvéreire, vagy Atyafiaira (ha mindjárt feje vétetik is a' vétkesnek) többé nem háromlanak.

1. §. Sőt a' jószág háromlására nézve a' Nemzetségi ágazat 's származás a' Hűségtelenség' vétkének megutálása, és a' Hűségnek dicsérete' tekintetéből reá nézve egészen megszakad. Itt azonban már a' szülött Gyermekeket, nem pedig a' születendőket kell érteni. Mert azon Gyermekek, kik a' hűségtelen Atyjoknak vétekbe esése után születnek, az Atyai jószágokba (ha az Atyjok Királyi kegyelmet nyerhet, és az maga részére esendő birtokát vissza nyerheti), törvényesen örökösödhetnek.

2. §. Azon Királyi kegyelem azonban a' jószágba való köz örökösödésre nézve az ő Familiájának, vagy is Nemzetségének (kivévén a' megitéltetés után születendőket), semmi esetbe sem használ. 'S nem is teszi a' Királyi kegyelem a' Megitéltetett, 's ennek már született Gyermekei 's Atyafiai között az örökösödést az előbbeni, vagy is az itélet előtt való állapotba vissza, hanem ha közöttök valamelly ujj kötések, vagy jószágos Bevallások ujra történnének, 's arra Királyi Helybe-hagyás következne. Mivel illy formán, 's nem másképpen a' megszakadott örökösödés ismét megujjul, 's folytatódik.

3. §. A' *Fejvesztő-itélet* által pedig, *f)* a' jószágba, 's birtokba való örökösödés el nem enyészik, hanem ha a' Meg-itéltetett kivégeztetnék, akkor annak minden jószága, 's birtokos jussa a' Gyermekeire (ha léendenek), vagy közelebbi Atyafiaira, vagy más törvényes Örökösseire háromlanak.

4. §. Ha pedig azután Királyi kegyelmet nyerend, mindazáltal az itélet az Ellen-fél által végre hajtatik, akkor azon birtokos jussokat a' Gyermekei, Atyafiai, vagy más törvényes Örökössei (mint fellebb mondatott), közönséges becs ár mellett a' Biró által rendelendő határ idő alatt magokhoz válthatják. *g)*

5. §. Ismét *más különbbség* a' Hűségtelenség' vétke, 's a' Fejvesztő-itélet között az, hogy a' Fejvesztés' büntetése esetében, ha a' megitélt ember, már a' hozott itélet után, de annak végrehajtása előtt az Ellenféllel megbékélend, akkor annak Királyi kegyelemre sincsen szüksége, sem pedig a' Biró az illy megitélt embernek jószágába, 's birtokos jussaiba nem részesülhet.

6. §. De ha valaki Hűségtelenség' vétkébe esend; ha mindjárt azzal, kit az előbb mondott esetekbe megsértett, megegyezend is, mindazál-

a) Ezen §ból úgy látszik, hogy régenten a' Bánoknak, Vajdáknak, 's más Véghelyen lévő Tiszteknek igen nagy hatalmok volt.

**)* Ezen törvény-czikkelybe említett hűségtelenség' eseteinek nagyobb része az 1723. 10. 11. és 12. T. Czikkelyek' értelménél fogva ki vannak véve a' hűségtelenség' vétke alól, 's mai időben egyedül halállal, vagy nagyobb hatalmasságbeli büntetéssel, vagy a' mint a' környülállás hozza magával, gyengébben is büntetettnek. Ezen esetek közül tehát csak az 1. 2. 4. 8. 14. 16. 17. és 18dik §ba említettek maradtak meg a' hűségtelenség' vétkének terhe, 's büntetése alatt, a' 3dik §ba említettek pedig olly módositással, hogy ha a' hamis-levél, vagy pecsét-koholók azok közül valók lennének, kiknek hiteles pecsétjek vagyon az Országba; és igy mostanában csak kilencz esetek vagynak, mellyek hűségtelenség' vétkét vonják magok után. Lásd az 1723. 9. T. Cz.

b) II. R. 55. Cz. 1486: 55.

c) Ezeket ugy kell érteni, hogy régenten a' Királyi kegyelem az illyen esetbe csak akkor ért valamit, ha a' bűnös az Ellenkező-féllel, vagy a' meggyilkolt embernek Attyafiaival esztendő alatt megbékélt, mivel különben az itélet Királyi kegyelem mellett is végrehajtatott, a' mint ezt Verbőczy is a' II. R. 56. Cz. 4. §. világosan kimondja. Különben egyeztesd erre nézve az 1486. 55. T. Cz.

d) Egyez. a' II. R. 60. Cz.

e) II. R. 55. 56. 57. Cz.

f) Ulászló I. T. K. 74. Cz.

g) Lásd ezen §ra a' 15. Czikkelyre a' *b* alatt mondottakat.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 43 von 170

tal annak keresetétől meg nem menekszik, kinek a' Felség az ő birtokát ajándékozta: Mivel ezen Ország' Szent Koronájának hatalmánál fogva, a' kinek méltósága, 's tekintete ellen az olly Hűségtelen vétett, következésképpen a' Királyi Felség' Adományánál fogva az illy jószágok' Felkérőjének tellyes hatalma vagyon a' törvények' rendes utján azon jószágok eránt kereskedni, 's azokat mágáévá tenni.

17. CZIM.

Kik értetődnek az Örökösök (haeredes) *és Maradékok alatt? és melly jószágok illetnek Férjfi-, mellyek Leány-ágot?*

Egyéberánt, minthogy az elkezdett dologtól (az előforduló, és itten szükségképpen megkívántatott Hűségtelenség' vétkének, 's Fejvesztésbeli ítéletnek magyarázatja, 's megkülönböztetése által) el kellett térni, ugyan azért a' Királyi Adományoknak fejtegetésére vissza térvén, *elsőbben is* az Adomány-levelekbe előforduló azon közbenvetést: *sine haerede decedentium, vel in semine deficientium, a)* az az magyarul: „*mag nélkül kihaltaknak*" szükség megmagyarázni.

1. §. Meg kell jegyezni: hogy jól lehet a' *posteritas*, vagy is *maradék* nevezet alatt mindenek, kiknek Atyjok, vagy Anyjok után örökösödni (succedere) kell, oda értvén az Árván-szülötteket is (posthumus) mind Férj, mind Asszony-személyek; a' *proles* vagy is *gyermekek* nevezete alatt pedig mind Fiak, mind Leányok, kik már megszülettek, de nem Árván-szülöttek; a' *liberi* vagy is *magzatok* nevezete alatt pedig szinte mind a' Fiak és Leányok, mind az Unokák értetődjenek, mindazáltal a' mi régi, és helybehagyott Szokás-törvényeink szerént a' *haeredes*, vagy is *Örökös* nevezet alatt csupán a' törvényes Fiak, kik az Atyjok' jószágaiba örökösödni szoktak, értetődnek.

2. §. Jóllehet azon esetbe, ha az atyai, vagy anyai jószág, 's birtokos jus, mind a' két ágot, tudniillik: mind a' Férjfiakat, mind a' Leányokat egyformán illetik; a' *haeredes*, vagy is *Örökös* nevezetet (ámbár nem helyesen) a' Leányokra is ruházzák. A' Leányok tehát, kik nem mindenféle atyai jószágból részesűlnek, inkább *posteritásoknak*, vagy is *Maradékoknak*, mint sem *haeredeseknek*, vagy is *Örökösöknek* neveztettnek.

3. §. És *posteritásoknak*, vagy is *Maradékoknak* mondom neveztettni, nem annyira az atyai minden jószágokba való részesűlés, hanem a' vérségi öszveköttetés tekintetéből, és azon esetbe, midőn az atyai, és anyai jószágokban törvény szerént örökösödnek.

4. §. Mert egyedül az atyai, vagy anyai pénzen vett; ezen kivűl a' meggyilkolt Nemes ember' díjjába adott, 's kötelezett; Ismét a' Leány-negyedbe, vagy is annak fejébe örökösön által adott (ha t. i. az örökös által-adás a' Fiu-testvérek', vagy mások' kárával nem történik). Ismét a' Királyi Felség által a' Férjfi-testvéreknek megkárositása nélkűl, mind a' két ágra ajándékoztatott jószágok, 's birtokos jussok, illetik egyformán mind a' Leányokat, mind a' Férjfiakat.

5. §. Minden más akármiképpen szerzett birtokos jószágok pedig egyedül a' Férjfi ágot illetik.

6. §. És mondám nevezetesen: „*atyai vagy anyai pénzen vett*", mivel némelly Férjfi-testvérek által tulajdon pénzeken szerzett jószágokból, 's birtokos jussokból a' Leányok, vagy is az Asszony-személyek, tudniillik a' Leány-testvérek semmi részt nem kapnak, sem pedig Rokonképpen a' Leányok valamiben nem részesűlhetnek: Hanem csupán csak a' fentebb megnevezett esetekbe az atyai, 's anyai jussokból illendő részt, vagy Leány-negyedet *b)* kivánhatnak.

7. Mondám továbbá megjegyzésképpen azt is, hogy „*mind a' két ágra*". Mert abba az esetbe, ha a' Királyi Felség valamelly Leányt, vagy Asszonyt az atyai, vagy Férfi testvéreknek birtokos jussokba, (ha tudniillik a' Férfi-testvérnek gyermeke nem volna, és a' fiusitásba megegyezne), valóságos Férfi-örökösnek teendené *c)*, és a' Fiusitó-Oklevélbe mind a' két ágot nem említené, akkor az e'féle birtokos jussok, a' Fiusitott-Asszonynak halála után csupán annak Fiaira, ha volnának, azoknak nem léttekben pedig ismét a' Királyi Fiskusra szállanak; És a' Leányoknak az Ország-törvénye szerént csupán a' Leány-negyeddel kelletik megelégedni.

18. CZIM.

A' szolgálatért szerzett jószágok miért nem illetik mind a' két ágat?

Ha pedig kérdeztettnék, hogy a' *szolgálatért* szerzett *d)* birtokos jussok miért nem illetik a' Leány ágot? Felelet azért; mivel ezen Ország hozzá kapcsolt Részeivel egyetemben Ellenségek közé lévén helyheztetve, azt mindenkor karddal, 's fegyverrel kelletett oltalmazni, 's védelmezni, mellyre nézve a' jószágokat, 's birtokos jussokat is Eleink közönségesen hadi szolgálat, 's vérontás által szerzették, 's máig is ugy szerzik. Az Asszonyok pedig 's Leányok a' hatonai szolgálathoz, 's az ellenséggel való szembe szálláskoz nem értenek, 's azt nem is tehetik. És ezen okból azon jószágok a' Leány-ágot nem illetik.

19. CZIM.

Ellenkezőképpen miért a' pénzen vett jószágok, 's birtokos jussok a' Leányokat szinte mint a' Férjfiakat illetik?

Ha pedig ellenkezőkép' kérdeztetnék, miért (a' mint elébb is mondatott) az atyai, 's anyai pénzen vett birtokos jussok illetik a' Leányokat szinte ugy, mint a' Fiakat? Mond azért: mivel a' pénz az *ingó javakhoz tartozik e)*, az ingó javakból pedig akár atyaiak, akár anyaiak legyenek azok, mind a' Fiak, mind a' Leányok egyformán részesűlnek; következésképpen azon jószágokból is, 's birtokos jussokból, mellyek olyan pénzből (mellyből tudniillik Atyjok, és Anyjok halála után a' Leányok is részt kaptak volna), szereztettnek, a' Leányok is illendő részt nyernek.

1. §. Jóllehet az eredetire tekintvén, minthogy a' pénz is nagy szolgálat, munka, 's néha vérontás által is szereztetik. Az Asszonyok pedig, 's Leányok a' hadi-szolgálatra, 's a' Haza' védelmére alkalmatlanok lennének, a' pénz által szerzett jószágokból, 's birtokos jussokból sem érde-

a) I. R. 60. Cz.

b) I. R. 88. Cz.
c) Egyezt. I. R. 7. és 50. Czim.
d) I. Rész 5. 57. Cz. 1715. 26.
e) I. Rész 102. Czim.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 44 von 170

melhetnének örökös részt: ne hogy mindazáltal a' Leányok minden atyai jószágokból kizárattatni látszassanak, a' testvéri szeretet, mellyel a' Fiak a' Leány-testvérekhez viseltettnek, 's azokhoz az Isteni törvény szerént is viseltetni tartoznak, az ollyan emlitett pénzen vett jószágokból, 's birtokos jussokból a' Férjfiakkal egyenlő részt nékiek is engedett, bizván e' részben a' hadi szolgálatot, 's a' Haza' védelmét Urokra, vagy is Férjeikre. *)

20. CZIM.

Vallyon a' Hűségtelenség' vétkébe Esettnek elvett, de kegyelem által vissza adott jószága mind a' két ágot illetendi e'?

Továbbá kérdés, vallyon a' Hűségtelenség' vétkébe marasztaltatott embernek jószágába, 's birtokos jussába, melly az előtt mind a' két ágot egy formán illette, ha a' Hűségtelen mind életére, mind jószágára nézve Királyi kegyelmet nyerend, a' Hűségtelenség vétke után születendő Leányok azon emlitett atyai jószágba a' Férjfiakkal egy formán osztoznak e', vagy sem, minthogy az előbbeni Adomány-levélnek ereje a' Hűségtelenség' vétke miatt megsemmisitetett?

1. §. Felelet: hogy igen is osztoznak. Mivel a' Királyi kegyelem által az előbbeni privilegiumai a' Hűségtelenségbe-esettnek az Örökösökre, 's Maradékokra, de csupán csak az egyenes-lieánvalókra, nem pedig a' melleslegvaló Atyafiakra nézve is megujjúlnak, 's előbbeni erejeket vissza nyerik, következésképpen azon jószágok ismét mind a' két ágot fogják illetni.

2. §. Ha csak netalántán a' Kegyelem-levélbe az eránt nyilvánvaló kifogás nem tétettnék. Mert a' Fejedelem hatalmába vagyon a' kegyelem adás, és a jószágnak vissza bocsájtása.

3. §. A' millyen feltételek alatt adja tehát a' Fejedelem a' kegyelmet, és a' miképpen bocsájtja vissza a' jószágot, szinte a' szerént fog a' jószágba való örökösödés következni.

4. §. Az Atyának megitéltetése előtt született Leányokra nézve pedig kérdés sem lehet; Mivel azok a' magok részeket az Atyjok' vétke miatt el nem vesztik *a)*, de még is a' Köz-osztályba az megitélt Atya által vissza nyert jószágra nézve, (a' mint a' Hűségtelenség' vétke, és a' Fejvesztő-itélet' fejtegetésébe megmondottuk) *b)* nem részesülnek.

21. CZIM.

Ha vallyon a' szolgálatért, és egyszer'smind pénzért szerzett jószágok mind a' két ágot illetik e'?

Kérdés továbbá; hogy ha a' Királyi Felség *vagy valamellyik Ur, vagy Nemes* **) valakinek valamelly Birtokos-just, Várat, vagy Erősséget, Mező-várost, vagy Falut, vagy Pusztát, mind hüséges szolgálat fejében, mind pedig egyszer'smind az Adomány-levélbe kinevezett bizonyos summa pénzért örökre ajándékozand, vallyon az e'féle birtokos jus mind a' két ágot, vagy csak a' Férjfi-ágot illeti e'?

1. §. Felelet: hogy egyedül a' Férjfi-ágot illeti *c)* azért; mivel a' jószág' szerzésbe mindenkor annak eredetét vagy gyökerét, nem pedig annak ragasztékját, vagy is ágát kelletik tekinteni, azért az ollyan jószág szerzésének gyökerénél fogva örökös (haereditarium), nem pedig vett jusnak lenni *d)* tekintetik.

2. §. Mindazáltal a' Leányok, vagy is az Asszony személyek, az ollyatén summa pénzből a' magok részeket kikaphatják.

3. §. Ha pedig az arra adott summa pénz olly nagy, és nevezetes, hogy az mondott módon adott jószágnak értékét felül haladná, akkor azon birtokos-jus a' Biró, és valamelly Hiteles-hely beliember által, közönséges becs (communis aestimatio) mellett megbecsültettvén, azon becs árából, a' Leányokat illető summa pénzt tartoznak a' Fiak kifizetni.

4. §. *Következtetés* (Corollarium) A' honnét a' jószág' szerzésének gyökeréből következik: hogy ha valamelly Testvér, vagy Atyafi a' maga

*) A' régi időkben nem azért tartozott valamelly jószág a' Leány-ágra is, hogy az pénzen szereztetett, hanem azért, hogy az valóságos örökség (haereditas) volt légyen, mivel az örökségeket szabadon lehetett eladni a' magva szakadás esetében is, a' Várhoz tartozó jószágokat pedig Királyi-helybehagyás nélkül éppen nem; a' honnét következik, hogy azon Szokás, melly szerént a' pénzen vett jószág a' Leány ágat is illeti, nem a' Verbőczy által elő adott okból, t. i. *minthogy a' pénz ingó jószág*, hanem azért, mivel pénzen csak valóságos örökséget, a' mellyel kiki a' Leányokra nézve is szabadon rendelkezhetett, lehetett venni. Lásd Kálmán Király I. T. K. 20 és 21. Fejezet. — — Ismét egyezt. az 1222. 4. 1231. 11. és 1267. 9. T. Cz.

a) 1715. 9.

b) I. R. 16. Cz.

**) Az Urak, vagy is Nemzetségek, 's a' nagyobb Nemesek szinte adtak ki Verbőczy szerént, de csak a' magok örökös jószágaikra nézve Adomány-leveleket; igy a' többi közt a' hires Csáky Nemzetség (*Suplem. ad anal. scepus. pag.* 1. 2. 3.) már 1091be a' nevéről is hires falut ajándékozott illyen formán: „*Mauricius, et Chák Magistri filii Demetrii Bani beate memorie omnibus Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem in Domino sempiternam. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire: quod no. consideratis meritoriis serviciis, et diversis fidelitatibus Comitis Petri filii Johannis, et Johannis fratris ejusdem cognatorum nostrorum primo Patri nostro eidem Bano pie recordacionis postmodum nobis exhibitis, quamdam terram nostram Chatabérfalva (Csatabérfalva) vocatam juxta Rabam adjacentem cum omnibus suis utilitatibus, suisque pertinenciis, contradictione quorumlibet non obstante dedimus, donavimus, et contulimus predicto Comiti Petro et Joanni fratri suo ac eorundem heredibus, heredumque successoribus perpetuo, et irrevocabiliter possidendam in eodem statu prout etiam in Litteris patentibus charissimi Patris nostri Demetrii Bani plenius vidimus contineri. Ut igitur series hujusmodi Donationis firma semper sit, atque rata, Nos eisdem Comiti Petro et suo fratri nostras Litteras Privilegiales concessimus sigillo nostro roboratas. Datum in villa Papuch in vigilia assumptionis Beate Virginis anno Domini* 1091"

c) A' Deák kiadásba ez §ba az mondatik, hogy az ott emlitett jószágok a' *Commissio Systhematica* szerént mai időben mind a' két ágot illetik, de azt nem kell hinni, mivel azon Commissiónak munkálódása nállunk törvénybe soha sem ment, következésképpen nékünk csak a' világos törvényekhez kell magunkat szabni. Egyéberant minthogy ezen törvény nem csak a' Királyi, hanem a' privat Adományokról is szóll, 's az még eddig világos törvény által nincsen megváltoztatva, ha a' jószág' Szerzője másképpen nem rendelkezik a' jószágról, Verbőczy ezen Czimjének mostan is állani kell. Többiben ha a' legrégibb időkre tekintünk, a' Leányok az ajándékozott Vár' jószágból különben sem kaptak egyebet, ha az pénzen szereztetett is, mint a' Leány-negyedet, 's azt is csak akkor, ha az egyenes lineán lévő fiu ág kihalt (Lásd az 1231. 11. Cz.) Az örökös jószágokkal (bona haereditaria) pedig a' Nemzetségek azt tehették, a' mit akartak, mivel azok szabad rendelkezések alá tartoztak. Egyez. Sz. István II. T. K. 5. Fejez. Kálmán I. T. K. 21. F.

d) 1715. 26.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 45 von 170

rész jószágát más Testvérnek, vagy Atyafinak a' kire különben is az Eladónak halálával az örökösödés utján az e'féle jószág háromlott volna, eladandja, azon rész jószág Leány-ágot nem fog illetni.

5. §. És a' mit a' rész-jószágra nézve mondottam, azt az egész Falukra, vagy más nagyobb Birtokos-jussokra nézve is kell érteni.

6. §. Ugyan azért vigyázók legyenek a' jószágoknak Szerzői, vagy Vevői: Mert a' mint a' jószágról való Leveleiket formálják, szinte a' jószágnak háromlása is a'képpen történik meg.

22. CZIM.

Ezen közbenvetésről (Clausula) per defectum seminis, ***melly annyit tesz, mint: magva-szakadtával; és ismét mit kell a'*** semen ***vagy is az emberi mag, vagy magzat alatt érteni.***

Minthogy a' jószágokról, 's birtokos jussokról szólló azon Adomány-levelekbe, mellyek által az elébbi Birtokosnak magva-szakadtával maradott jószág valakinek ajándékoztatik, mindenkor ezen közbenvetés (*per defectum seminis talis vel talis* etc. az az: *ennek 's ennek magva-szakadtával*) foglaltatik, ugyan azért gondolták némellyek, hogy ha azon Úr, vagy Nemes, kinek magva-szakadott Leányokat hagyand maga után, akkor az Adomány-levélbe azon közbenvetést nyilván ki kell tenni, hogy ennek 's ennek Férjfiága' magva-szakadtával (*per defectum seminis masculini sexus talis aut talis* etc.) mert másképp' az ollyan Adomány-levél erőtelen lészen, 's a' Felkérőnek (impetrator) sémmit sem fog használni, azt mondván: hogy annak, mivel Leányai maradtak, magva-nem-szakadott légyen.

1. §. De azt nem kell tartani. Mivel a' *Semen* vagy is *mag* alatt csupán a' Férjfi, nem pedig a' Leány-ág is értetődik. Hasztalan tehát, és feleslegvaló, azt oda tenni, vagy ragasztani, a' mit különben is a' szónak értelméből meg lehet érteni.

2. §. És ennek az az oka: mivel többnyire a' Férjfi-magnak bővségéből fogantattnak a' Férjfigyermekek, és ellenkezőkép a' Fehér-személynek magvából leginkább a' Leányok származnak. Igazán mondatik tehát az, Magva-szakadottnak (ha mindjárt Leányai vagynak is), kinek Férjfi-magzatjai nincsenek.

3. §. Innét vagyon az is, hogy a' Nemes Atyától, és Nemtelen Anyától született Gyermekek, valódi Nemeseknek lenni tartattnak, és az Atyjok' familiáját, 's állapotját követik, de nem ellenkezőkép, mint elébb is *a)* megmondottuk.

4. §. Ha mindazáltal valakinek jószága, és birtokos jussa mind a' két ágot *nyilvánságosan* illetend *b)*, és mind a' két ág kihaland, akkor bátran, és helyesen iktattatik az Adomány-levélbe ezen közbenvetés *per defectum seminis utriusque sexus talis* etc. az az: *mind a' két ágnak magva-szakadtával*, hogy e' részben a' *semen* szó alatt az örökösödés értetődjék.

23. CZIM.

Mennyi ideig tart a' Királyi-igaz (Jus Regium) ***és mennyi idő szükséges az ellene megkívántató Időmulásra*** (Praescriptio).

Mivel a' mint mondatott, a' Király minden magva-szakadott Bárók', Mágnások', Proceresek', és az Ország' Nemessei' valóságos, és törvényes örökössének lenni tartatik *c)*, vagynak több Nagy Urak, és Nemesek, 's más Birtokos-emberek kik a' Király' jussát, vagy igazát (Jus Regium), mellyet vagy Zálogképpen, vagy Királyi Helybehagyást kivánó erőtelen Örök-vallás mellett, vagy más törvénytelen, 's igazságtalan úton, leginkább háborús, és zenebonás időkben magokhoz vonták, 's magoknál lappangtatják olly végből, hogy az Időmulás által magokat abba megerősíthessék, azt állítván, mintha azon jószágörökösödés utján, vagy mint tulajdon örökségek szállott volna reájok.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' Királyi-igaz az a'féle jószágokban Száz esztendeig tart, 's azt azon idő alatt ki is lehet keresni, nem állván annak ellent a' mondott ideig valamelly rosz lelkű Birtokosnak az Időmuláshoz való ragaszkodása, *d)* mivel a' Király' igaza ellen Száz esztendei Időmulás kivántatik.

24. CZIM.

Mi légyen a' Király' Jussa, vagy Igaza, és mi a' Birtokos-Jus vagy Igaz? (Jus Possessionarium.)

A' Királyi Igaz tehát az Ország' Szent Koronájának rejtve, vagy titokba lévő törvényes hatalma (jurisdictio) ***vagy jussa, azon jószágokra, és birtokos jussokra nézve, mellyet valaki rosz lélekkel, és Királyi Helybehagyás nélkül bir.***

1. §. A' Birtokos Jus, vagy Igaz (jus possessionarium) nevezet alatt pedig közönségesen a' Várak, Kastélyok, Erősségek, Városok, Mezővárosok, Földek, Erdők, és Puszták értetődnek. *e)*

2. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' *Possessio* vagy is *Birtok* nevezetnek kétféle értelme vagyon. Elsőbben értetik az alatt Uradalom, 's ingó, 's ingatlan vagyonnak használása, 's kormányozása, és e' szerént a' *Possessio* mintegy *pedum positio* vagy is *belélépés* azon dolognak használásába, 's Uradalmába, mellyet valaki valósággal bir, és kormányoz.

3. §. Másképpen ismét (mint dolgunkra is tartozik) a' *Possessio* nevezet alatt igazabban csak *Falut* értünk: Mivel a' Váraknak, Kastélyoknak, Városoknak, Mezővárosoknak, és Pusztáknak külön nevezetjei vagynak.

4. §. Mindazáltal ezen helyen a' Birtokos-jus (jus possessionarium) nevezet alatt közönsegesen Várakat, Kastélyokat, Erősségeket, Városokat, Mező-városokat, Falukat, Birtok-részeket, Földeket, Mezőket, Erdőket, és Pusztákat kell érteni.

5. §. *Praediumnak (mai értelembe Puszta)* pedig mondjuk azon puszta földet, mellyet valaha emberek laktak, mostan azonban azon semmi épületek nincsenek, sem azt jobbágyok nem lakják. Mint egy prédának kitétetett (praedae expositum) szavakból származtatták a' Régiek, kik a' fegyver által elnyert földeket *préda* nevezettel ruházták fel. *)

a) I. R. 7. Cz.
b) 1715. 25.

c) Fellebb a' 10. Czimbe.
d) Alább a' 78. Czimbe.
e) A' régi időbe a' *Jus-Possessionarium* alatt mind azok nem értetődtek, a' miket Verbőczi ezen §ba elő számlál, hanem csak leginkább a' Várakhoz tartozó, 's elajándékozott birtokok, mellyek a' régi Levelekbe többnyire *Possessio* vagy *Jus Possessionarium* névvel emlitettnek. Lásd T. T. Horvát István Úr' *Gyökeres Nemzetségeit.*

*) A' Praedium régenten nem Pusztát jelentett, 's nem is az *praedae expositum* szavaktól származik, mint

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 46 von 170

6. §. Azon Nemesi, vagy Jobbágyi Házhelyet is, mellyen semmi épület, sem lakóhely nincsen, hasonlóul *Praediumnak* hivjuk. *a)*

7. §. A' Várok pedig, Kastélyok, Erősségek, Városok, Mező-városok, és Faluk mik légyenek? ki ki tudja, azért azokat nem szükség magyarázni.

8. §. Mert a' *pertinentia* vagy is a' *hozzá tartozandó* nevezet alatt értetődnek mindazok, mellyek a' Városhoz, Mező városhoz, 's Faluhoz tartoznak, ugymint a' mivelt, 's miveletlen földek, szántóföldek, gyepek, kaszálók, legelők, mezők, erdők, bokros ligetes helyek, hegyek, völgyek, szőllők, szőllőhegyek, folyó vizek, halas-tók, halászatok, vizek folyásai, malmok és azoknak helyei; És közönségesen minden haszonvételek, 's jövedelmek *b)*, mellyek a' Városhoz, Mező-városhoz, vagy Faluhoz tartoznak.

9. §. Sokszor pedig a' *hozzá tartozandók* nevezetje alatt értetődnek minden törvényeshatalmai (jurisdictiones) valamelly Várnak, vagy akár hol fekvő 's a' Várhoz tartozó ingatlan jószágok: Mint a' Városok, Mező-városok, Részjószágok, Faluk, és Puszták. Még is ollyan nevezettel ezekre nézve ritkán élünk, hanem a' Várakhoz tartozó Városokat, Falukat, Rész-jószágokat, és Pusztákat, ha nem eggyenként, legalább közönséges kitétellel ki szoktuk nevezni.

10. §. És jóllehet a' Király-igaza a' Királyi Adomány levélbe akár melly mód, és szin alatt foglalt birtokos jusra nézve alkalmaztatható, 's kiterjeszthető légyen; mindazáltal, ha valamelly Ur, vagy Nemes Hűségtelenség' vétkébe esend vagy pedig valamellyiknek legközelebb (de recenti) magva-szakadand, az ollyannak, vagy ollyanoknak jószágai, 's birtokos-jussai nem egyedül Királyi-igaz nevezet, hanem kinyilatkoztatva, Hűségtelenség-vétke, vagy magva-szakadás' szine alatt kérettettnek fel, 's azon kivül, ha ne találtán azon jószágban a' Király-igazat másképpen is lappangana, az Adomány-levélbe minden esetre ezt is hozzá szokták ragasztani. Ugyan azért az ezen czimben magyarázott Királyi-igazat nem a' közelebb említett nyilvánvaló, hanem a' lappangó Királyi igazra kelletik érteni, 's alkalmaztatni.

25. CZIM.

Hogy a' Királyi-igaznak igasságtalan Felkérői a' jószágnak örökös becs** (perennalis aestimatio) **árában marasztaltattnak.

Ha tehát valaki Királyi-igaz szine alatt magának ollyatén jószágot, mellynek csendes birtokában valamelly Ur, vagy Nemes léend, felkérendene, és az, az eránt indítandó Perre nézve a' törvény által rendelt határ-idő, melly négy Ünnep-nyolczadi Törvényszakasz alatt (termini octavales) végképpen el szokott intéztetni, *c)* elmulván, azon Ur, vagy Nemes megmutatandja azt, hogy azon felkért jószágot igasságos, 's jó jussal birja, 's birta légyen, akkor az ollyan Felkérő azon jószágnak, mellyet más igaz birtokosnak megfosztása által magának kivánt tulajdonitani, örökös-becs-árában (perennalis aestimatio) marasztaltatik azon okból; ***Hogy ollyan mértékkel mérettessék néki vissza, és azon kárt szenvedje, mellyet másnak igyekezett okozni.***

1. §. És azt kell tartani azokról is, kik az elébb mondott esetekre alkalmaztatható hűségtelenség' vétke szine alatt valamelly birtokos just a' Felségtől felkérnek, és az efféle vétket arra, kinek jószágát felkérték, nem tudják bébizonyitani: Hogy tudniillik az ollyanok is a' jószágnak örökös-becs-árában, (ha a' Pert nem akarják abba hagyni), *d)* marasztaltattnak.

2. §. Jól lehet többen ugy hiszik, hogy az ollyanokat csak a' *Nyelv-váltság'* (emenda lingvae) büntetésébe kelletik marasztalni azért, hogy az Ártatlanokat a' Felség előtt rosz hirbe hozták légyen.

26. CZIM.

Hogy a' jószágoknak a' mag-szakadás szine alatt találkozható Felkérői, semmi teherben nem marasztaltattnak.

Ha valaki magva-szakadás' szine alatt valamelly jószágot, mint az Ország Szent Koronájára háromlottat a' Királytól felkérend, és azután a' Per' vizsgálatja alatt az irásbeli bizonyságokból az tetszene ki, hogy azon jószág nem a'

Verbőczy tartja. T. T. Horvát István Ur a' *Régi Gyökeres Magyar Nemzetségekről* szólló Könyvében igen szépen magyarázza azt, hogy valamint a' Romaiaknál a' Praediumok rakva voltak mindenféle Rab, és Szabad-szolgákkal, következésképpen puszták akkor sem voltak; ugy szinte a' mi Praediumaink is másfélék, 's alábbvalók azoknál nem voltak. Bizonyitják ezen állitást régi Törvényeink, nevezetessen pedig az 1222. 5. T. Czikkely, mellybe ezek mondattnak: „*Comites Parochiani praedia Servientium non discutiant*" melly annyit tesz: hogy a' Fő-Ispányok a' Serviensek' praediumain ne bíráskodjanak. Itten a' bíráskodás nyilván azt bizonyitja, hogy a' Praediumokon embereknek kelletett lakni. Ismét az 1231. 26. T. Czikkelybe olvastatik: „*Integros Comitatus, vel dignitates in praedia, vel possessiones non conferemus*" melly annyit tesz: hogy egész Vármegyéket örökösen, vagy birtokképpen el nem idegenitünk, már pedig ha lehetett egész Vármegyéket is praedium gyanánt elidegiteni, természetes, hogy az egész Vármegyébe embereknek kellett lakni, következésképpen a' *Praediumokba* is Nagyobb világosságot ád azonban nékünk erre nézve András Királynak egy 1304dik Oklevele (Lásd *Verbőczy emlékezete* II R. 21. 's 22. lap) a' hol ezek mondattnak „*in concambium praefatae possessionis Visk cum castro suo, et villa sub eodem existente, quasdam possessiones nostras, seu villas nunc ad praedium nostrum de Ugocha pertinentes*" Ezen Oklevélnek szavaiból kitetszik mind az, hogy a' praediumhoz több Faluk is tartoztak, vagy is inkább, hogy a' Praedium nevezet alatt több Faluk is említetnek, következésképpen azok lakosok nélkül nem lehettek; mind pedig az, hogy magoknak a' Királyoknak is voltak régenten Praediumaik vagy is örök jószágaik. Ugyan ezt bizonyitja a' Praediumokra nézve Sz. László Királynak 1082diki Oklevele is, mellybe több Praediumok, mint lakosokkal tele lévő helyek említettnek. Hogy tehát hoszszas ne legyek ezen dologra nézve, az érdemes Olvasót csak arra kivántam figyelmetessé tenni, hogy a' praediumok nállunk régenten ollyatén Nemesi jószágot jelentettek, melly valakihez nem csak birtokképpen, hanem valóságos örökös jussal (jure haereditario) tartoztak, és azokat a' régi nagyobb Nemesek, 's Nemzetségek a' Romaiak szerént Praediumnak is nevezték.

a) Mai időben az üres Házhely deákul nem *Praedium*nak, hanem *deserta Sessiónak* hivattatik.

b) Ugymint a' bormérés, mészárszék, serház 's több efélék jövedelmei.

c) Mostan azon négy octavalis terminusokat arra magyarázzák, ha tudniillik a' Felkérő minden Juridicum Remediumokkal, 's Novumokkal is él, és egyszersmind a' Pert minden Törvényszékeken keresztül viendi. Lásd Kelemen *Inst. Jur. Priv. Hung.* L. III. p. 1554—1556.

d) Mostan ezt némellyek ugy értik, ha tudniillik a' Felperes a' Pert a' végső Itélet hozása előtt abba nem hagyja, vagy is le nem téendi (depositio). Lásd Kelemen *Inst. Jur. Priv. Hung.* T. II. V. I. pag. 634. Egyeztesd erre nézve a' következő 26. Cz. 2dik §. és ismét *Plan Tab.* pag. 68. Dec. 8.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 47 von 170

Királyi Adományra tartozandó, hanem az vér szerént való Atyafiakra, vagy a' meghalt embernek Leány-ágára, vagy más Örökösseire háromlandó lenne, akkor a' Felkérő azért semmi büntetésnek, vagy tehernek alája nem vettetik: Azért, mivel a' Felkérő olly embernek jószágát kérte fel, kiről minthogy Férjfi-gyermek nélkül halt meg, kétséges volt, ha vallyon nem magba-szakadott volt e'? következésképpen azért is kértefel, hogy az Ország' Szent Koronájának jussa, 's törvényes-hatalma kikerestessék, és a' jószág háromlásáról való kétség eloszoljék.

1. §. Mert meg lehet, hogy az is, ki a' Pert megnyerendi, 's a' jószágnak reá léendő háromlását megmutatandja, a' Meghaltnak életében azon jószágnak valódi birtokába nem volt. Mellynél fogva ha az a'féle mag-szakadás' szine alatt kiadott Adomány-levelekbe a' felkéréshez minden esetre a' Királyi-igaz is hozzá ragasztatik, akkor a' Felkérő a' Királyi-igaz' kikeresése szine alatt a' dolgot folytathatja, és azért semmi Birói-teherbe sem marasztaltatik.

2. §. Ha mindazáltal a' Királyi-igaz szine alatt a' Perlekedést vakmerőképpen hosszason folytatni meg nem szünik *a)*, 's a' keresetétől ujra elvettetik, akkor az ollyan szinte a' fellebb mondott büntetésbe marasztaltatik.

3. §. A' Királyi-igaz eránt indított ügyet pedig a' Felkérő ha akarandja, törvényesen tovább is folytathatja.

4. §. Mert jól lehet némellyek az Adomány-levelekbe beiktattni szokott ezen közben-vetést: „*Praemissis, sic, ut praefertur stantibus, et se habentibus*" az az: „*Előre bocsájtván azt, ha a' dolog a' szerént vagyon*" megfontolásánál fogva olly vélekedésbe voltak, hogy az Adomány-levél első részének, tudniillik a' magva-szakadásnak megsemmisitésével annak a' többi része is, tudniillik a' Királyi-igazra nézve azonnal megsemmisítetik. Minthogy mindazáltal csakugyan igaz volt az, hogy a' meghalt ember magva-szakadott volt légyen, ugy látszik, hogy azon mondott közben-vetés az egész Adomány-levélnek, következésképpen a' Királyi-igaznak ártalmára nem lehet, 's ugyan azért a' Felkérő, ha akarandja a' Pert., a' Királyi-igaz szine alatt törvényesen tovább folytathatja. *b)*

27. CZIM.

Hogy a' Perbe vett jószágokat magva-szakadás szine alatt felkérni nem lehet.

Meg kell pedig jegyezni, hogy ha valaki valamelly jószágba való örökösödés szine alatt Pert inditand, és minekelőtte azt végrehajthatná mag nélkül meghalálozand, azon esetben a' Fejedelemtől azon Perbe-vett jószágokat, a' most mondott Meg-halálozattnak magva-szakadtából felkérni nem lehet.

1. §. Mivel a' Vérségi származás, mellynek tekintetéből a' meg-halt-ember azon jószágok eránt Pert folytatott semmivé lett. A' Fejedelem pedig jóllehet azon magva-szakadott embernek azon jószágaira nézve, mellyeket az még életébe birt, valóságos Örökösse légyen, nem tartatik, mind az által olly származásbeli, vagy is vérségi Örökösnek, hogy azon jószágokat is, mellyeket a' Meg-halt még magáévá nem tehetett, hanem annak elnyerhetése még a' Per' kétséges kimenetelétől függött; törvényesen követelhesse.

2. Mindazáltal ha azon meghalt embernek valamelly jószága zálogképpen, vagy Özvegyi-jutalomért, vagy Leány-negyedért, vagy más visszaváltható módon lenne idegen kezeknél le kötve; az ollyan jószágokat akár a' Király, akár más, a' kinek adandja, szabadon magához válthatja.

3. §. Mert az ollyatén lekötés nem zárja ki a' sajátság jussát (proprietas), melly a' meghalt embert azon jószágokra nézve még életébe illette.

4. §. És ezt kell tartani az örökbe-fogadott Testvérekről is mindenekben, kik a' meghalt Testvér' törvényes, de azonba nem valóságos Örökösseinek lenni tartattnak, 's az e'féle kivalthatható jószágokat törvényesen magokhoz tulajdoníthatják.

5. §. Innét származik azon régi köz-példa-beszéd is: *hogy a' Pereket sem eladni, sem meg venni nem lehet*" (lites pretio venumdari, et coemi non possunt·) Mellyet nem ugy kell érteni, mintha valamelly szegény ember, a' szükségtől, vagy más egyebektől kényszerítettvén, az őtet igaz jusson illető jószágainak vissza-szerzését, 's az az eránt indított, vagy inditandó Perének kormányozását, vagy folytatását másnak nem ajánlhatná, vagy hogy az a'féle Pert, vagy perbe-vett jószágot jó feltételek alatt el nem adhatná; hanem azon példa-beszédet ugy kell érteni; hogy az, kinek az a'féle jószág eladatott, vagy kire a' Pernek folytatása bizattatott azon jószágokat az Eladónak sem életébe, sem halála után a' maga neve alatt nem követelheti, hanem a' Pert az Eladónak neve alatt kelletik vinni, 's folytatni.

6. §. Mert a' Pernek kimenetele kétséges, 's ugyan azért, miglen a' Felperes részére a' Per véget nem érend, az Eladó azon jószágot tökélletesen magáénak lenni nem mondhatja. Mellyre nézve a' Törvény előtt a' Vevő sem kereskedhet a' maga neve alatt az Eladónak jószága eránt.

7. §. Mellyhez képpest ha az Eladó Per közbe, minekelőtte tudniillik a' Perbe végső-itélet hozattatnék, meghalálozna, *akkor a' Vevőnek mind költsége, mind fáradsága hiába való leend.* Mert az előbb mondott okoknál fogva azon Pert nem folytathatja; a' honnét világos, hogy a' peres-jószágot pénzen venni nem lehet.

28. CZIM.

Hogy a' Királyi Adomány mellett szerzett jószág, ha az Ellentmondóknak (Contradictor) *bizonyos summa pénz fizettettnék is, Leányágot nem illet.*

Ismét sokszor megtörténik, hogy a' jószágoknak Magva-szakadás', Hüségtelenség', vagy Királyi-igaz' szine alatt találkozható Felkérői, az Ellentmondókkal (Contradictor), kik a' jószágba való Béiktatás alkalmatosságával megjelentek, 's a' Beiktatásnak ellene mondottak, megegyeznek, 's azoknak, hogy a' Pertől mennél előbb szabaduljanak, 's a' jószág' birtokába, hová hamarább juthassanak, az ellentmondásról való lemondásért bizonyos summa pénzt feladnak. Vagy pedig azért is fizetnek, hogy azon jószágot minden tehertől, mint Leány-negyed', Özvegyi jutalom' (Dos) Hozomány', vagy is Menyasszonyi ajándék', kiszolgáltatásától, 's más e'féléktől felszabadithassák.

a) Lásd az előbbi Czimre az *c)* és *d)* jegy alatt mondottakat.

b) Egyezt. Mátyás VI. T. K. 26. és 27. Cz. Ulászló I. T. K. 63. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 48 von 170

1. §. A' honnét ugy vélekedtek, hogy az ollyatén jószágok mind Fiu, mind Leány-ágot egy formán illetik, melly semmiképpen sem látszik igasságosnak lenni. *a)* Mert a' mint fellebb is rövideden megmondatott, *b) a' birtokos jussoknak sajátságát mindenkor a' szerzés' gyökerétől, 's eredetétől kell származtatni*, 's ugyan azért azon jószágok a' szerzés, eredeténél fogva Adomány által szerzett, 's csupán csak melleslegesen tartathatnak pénzen vett jószágoknak lenni.

2. Mert a' megelőző Adomány volt oka, hogy a' jószágra pénz fizetés következzék.

29. CZIM.

Hogyan kelletik a' magva-szakadás szine alatt felkért Királyi Adományokba munkálódni, vagy is minő lépéseket kell azokba tenni?

Minõ lépéseket kelletik pedig a' magva-szakadás' szine alatt felkért Királyi Adományokba tenni, *c)* 's miképpen kell a' felkért jószágokkal a' Per' lefolyta alatt bánni, 's hogyan a' Pert elvégezni? minthogy a' Közönséges-Törvény-Könyvekben *d)* világos emlékezet, 's irott-törvény-czikkelyünk vagyon a' felől; ugyan azért az ottan feljegyzett módot kelletik követnünk, jól lehet az régi Szokás-törvényeinkel némelly részben ellenkezni látszatik. Mindazáltal, hogy azt jobban megérthessük, azon Törvény-Könyvbe találtató Törvény-czikkelyt, szó szerént ide ki irom, melly igy kezdõdik:

1. §. *Ismét* ha valamelly Vármegyébe bizonyos jussok akárkinek magva-szakadtával a' Királyi Koronára szállandanak, és nyilvánságos nem volna, ha vallyon azon birtokos-jószágok a' Királyi-igazhoz tartozzanak e', vagy pedig valamelly Osztozó-atyafiakat, vagy a' Leány-ágot illetnék? hanem ezen kettõ között tudniillik a' Királyi-Jus, és az Atyafiak, vagy Leány-ág' jussai között kétség támadand, akkor minden Vármegyében a' Vármegye' Fõ-Ispánja a' Szolgabirákkal, és az egybegyült Vármegyebeli Nemesekkel egyetemben egy közönséges alkalmatos Nemes-embert, de ne a' Bárók, vagy Hatalmasabbak, hanem a' középszerü Nemesek közül válasszanak, ki az illyetén magva-szakadásból háromlott kétséges birtokos-jussokat tartsa kéznél, 's arra gondot viseljen minden kártétel nélkül (kivévén, hogy addig az ideig, méglen a' jószág kezei között leend, annak rendes jövedelméből mértékletes költséget tehet, és vehet), mind addig, méglen az ollyatén magva-szakadásból háromlott jószág a' Királyi Kuriának Törvény-székén ki nem hirdettetik, melly kihirdetés után, ha valaki azon birtokot magáénak lenni mondandja, esztendõ alatt a' maga jussát kinyilatkoztatván, azt magáénak lenni bizonyitsa be. Mellyet ha meg tehet, az ollyat az Ország'-Birája a' jószágba be-iktatni parancsolja, 's vitesse is azt véghez.

2. §. Ha pedig azt bé nem tudná bizonyitani, akkor a' jószág a' Királyi-igazra, vagy is jusra maradjon. *e)* És ha továbbá még valaki azon jószághoz just tartana, a' Királyi kézből törvényes úton keresse.

3. §. Ha pedig az ollyatén Férjfi-ágba Magva-szakadtaknak az a'féle birtokban Feleségei, 's Gyermekei maradnának, akkor azon jószágok azoktól el ne vétessenek mind addig, miglen ki nem tudatik, ha vallyon azon jószágok örökségképpen és örökösen tartoznak e' a' Leány-ágra, vagy sem? *f)*

4. §. Melly ha kinyilvánságosodna, hogy azok Leány-ágot nem illetnek, akkor az olly Magva-szakadtaknak Feleségei a' Király, vagy mások által, kikre a' jószág háromland, a' birtokból ki ne zárattassanak, minekelõtte azoknak Özvegyi-jutalmok, 's Özvegyi-jussok eránt elég nem tétetõdik. *g)*

5. §. A' Leányoknak pedig Férjhez menetelek idejeig az Ország' Szokás-törvénye szerént az atyai ház a' jószág negyed-részével együtt Leány-negyed fejében külön választatván, birtokokba hagyassék.

6. §. Ha pedig Férjhez menendenek, a' Leány-negyed nékiek pénzbe fizettessék ki.

7. §. Ha pedig valamelly Leány birtoktalan emberhez menend Férjhez, szinte az Országnak azon Szokás-törvénye szerént, azon Leány-negyednek örökös birtokában maradjék.

8. §. Olly móddal mindazáltal, ha az Leánynak birtoktalan emberhez való Férjhez-menetele, Férjfi-testvéreinek, kikre a' Férjhez-menetel után azon negyed-résznek háromlani kellene, akaratjokkal, 's helybehagyásokkal történik meg.

9. §. Különben ha a' Férjfi-testvéreknek, 's Atyafiaknak akaratjok, 's megegyezések nélkül akár az atyai házból, akár a' Bároknak, 's nagyobb Nemeseknek Kuriájokból, vagy birtokaikból menend ollyanhoz Férjhez, a' Leány-negyedet nem jószágban, hanem csak pénzben követelheti, és ugy is fogja ki kapni.

30. CZIM.

Magyarázatja a' magva-szakadásból felkért jószágok eránt szólló Törvény-Czikkelynek.

Melly Törvény-czikkely a' mint említettük, az Ország' Szokás-törvényeivel ellenkezni látszik, *h) Először* a' kétséges jussoknak a' megírt módon való kinyilatkoztatása, vagy hirdetése miatt.

1. §. *Másodszor* az Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' határ idejének elõre való meg nem rendelése miatt.

2. §. *Harmadszor* mivel a' birtoktalan emberhez való Férjhez-menetel' esetére a' Leány-negyed vissza-adattni rendeltetik.

3. §. Mert a' régi, 's megrögzött Honyi-törvények szerént az ollyas jussok kihirdetésének, nem a' Királyi Kurián, hanem a' helyszinén, a' hol a' jószág vagyon, 's leginkább a' Magva-szakadottnak szokott lakhelyén a' Beiktatás' alkalmával megjelenendõ Szomszédoknak, 's Vidékieknek jelenlétében kelletik megesni, és ezen kihirdetéstől fogva számlálandó esztendõ eltölte alatt, akárki a' mondott Béiktatásnak ellene mondand, vagy mások is, kik magokat azután Perbe avatni akarandják, légyenek azok akár az atyai házban maradott Leányok, akár vérszerént való Atyafiak, tartoznak a' magok jussaikat az arra különösen rendelt Biró elõtt, 's most nevezetesen az Ország' Birája előtt (mivel máskor a' Pa-

a) Egyezt. I. R. 21. és 73. Cz.
b) A' 21. Czimbe.
c) 1715. 25. 26.
d) Sigmond VI. T. K. 17. Cz. Mátyás VI. T. K. 26. Cz. Ulászló I. T. K. 63. és VII. T. K. 62. Cz.
e) 'Sigmond VI. T. 2. 18. Cz.
f) I. R. 90. Cz.
g) 'Sigmond VI. T. H. 2. 18. 19. és 20. Cz.
h) Lásd 1715. 25. 26. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 49 von 170

latinus előtt szokták), akár tartattnak Ünnepnyolczadi Törvény-székek (Octavae) akár sem, bébizonyítani. Mert máskép az ollyan jószág a' Királyra, vagy pedig arra, kinek a' Felség azt adandja, háromoland.

4. §. Valamint ez néhai Mátyás Király' Törvény-Könyvébe is, *a)* mellyből ezen némelly részben megváltoztatott Czikkely ki vagyon véve, találtatik.

5. §. Mert az illyen magva-szakadásból inditott dologba azért volt bizonyos Biró kinevezve, hogy mindenik Fél tudhasson a' rendelt határ-időre a' maga Birájához folyamodni, 's az elébbeniekre nézve tőlle igasság' kiszolgáltatását kérni.

6. §. A' Leányok pedig (a' mint azon Törvény-czikkelybe vagyon), Férjhez menetelek' idejéig az atyai háznak, és a' jószág' negyed részének birtokában maradnak.

7. §. A' Meghaltnak Feleségét vagy Özvegyét pedig, ha csak másodszor Férjhez nem menend, a' meghalt Férjének házából, 's Kuriájából kizárni nem lehet. A' mint erről alább, a' hol az Özvegyi-jutalomról szó léend *b)* világosabban fogunk szóllni.

8. §. A' Nemes Leányokat is, nem azoknak megegyezésekkel, kikre a' Leány-negyed háromlik, hanem az Atyjok', 's Testvérek' megeggyezésével, kik a' Negyedet fizetni tartoznak, kelletik Férjhez adni.

31. CZIM.

Arról, ki a' Király-igazával magát valaki Perébe avatja.

Ismét az ujjonan felkért Királyi-igazról; ha valaki Adomány-levelénél fogva, magát valakinek ügyében avatja; nem tartozik a' Perbe-idéztetett, vagy a' Felperes arra felelni, vagy leveleit azonnal előmutatni, hanem a' Felkérő az Ország' Szokás-törvénye szerént *c)* állyon elő a' Királyi-igazzal, és ezzel akkor, ha vagy a' Felperes, vagy az Alperes győzedelmeskedend Mert ha mind a' kettő vesztend, a' Királyi-igaznak helye lészen.

1. §. És ebbe az esetbe a' Pernek Birája a' Perlekedő-felek között hozott itélet után is a' Királyi-igazat magában foglaló Adomány-levelet a' Felkérőtől ismét magához veheti, és az eránt itéletet is hozhat.

32. CZIM.

Hogy minden Királyi Adományokat Esztendő elfolyta alatt törvényes Beiktatással (Statutio) *kelletik megerősíteni.*

És tudni kell, hogy minden Királyi Adományokat, akár valakinek magva-szakadtából, akár valamelly gonosztévőnek Hűségtelenségéből, akár némelly roszlelkű birtokosoknál lappangó, Királyi-igazból, akár pedig Ujj-adomány (Nova Donatio) nevezet alatt szereztettek azok, a' Királyi Adomány-levélnek kiadásától számlálandó egy esztendő lefolyta alatt, törvényes (Beiktatás (statutio) *d)* által kelletik megerősíteni, *e)* akár jöjjön közbe valami ellentmondás, *f)* akár sem. *)

1. §. Mert máskép az Adománynak törvényes ereje, vagy is foganatja elmulik, 's az Adomány erőtelen, és sikeretlen maradand. *g)*

33. CZIM.

A' Beiktató, Határjáró, Megintő, 's a' Rövid Idéző levelekről. Mennyi ideig tart törvényes erejek, 's foganatjok, a' végrehajtásra (executio) *nézve?*

Mellyre nézve meg kell jegyezni, hogy a' *Bevezető* (Introductoriae) valamint szinte a' *Béiktató* (Statutoriae) Királyi Levelek, akármillyen hűséges szolgálatnak kinyilatkoztatását tárgyazó Adomány-levelet foglaljanak is azok magokban, mellyek igy kezdődnek: „*Cum nos debitum habentes respectum*" etc. magyarúl; „*Mivel mi figyelemre vévén* ennek, 's ennek *hűséges szolgálatjait*" 's a' t. mint tudniillik az Adomány-leveleknek kezdete vagy foglalatja vagyon; a' Királyi Adomány' Béiktatásának véghez vitelére nézve esztendeig törvényes erővel birnak.

1. §. Más pedig akár melly hasonló Levelek, ugymint: *Bevezető* (Introductoriae) *Beiktató* (Statutoriae) vagy *Vissza-szerző* (Recaptivatoriae) ugy szinte *Határjáró* (Reambulatoriae) 's mindenféle *Megintő*-Levelek, mellyek *Dicitur nobis* az az: *Mondatik mínékünk* szavakkal kezdődnek, 's ezen közben vetést „*ad terminum competentem* etc.; az az: „*elégséges ha-*

a) Mátyás VI. T. R. 26, 27. Cz.
b) I. R. 98. és 99. Cz.
c) II. R. 84. Cz.
d) Tudniillik a' hely szinén, vagy az 1563. 45. T. Czikkelybe említett esetbe, a' közelébb lévő helyen.
e) Lásd 1563. 32. és 45. 1493. 43. 1655. 32. 1647. 135. 1543. 35.
f) Ha a' törvényes tizenöt napok alatt a' Beiktatástól fogva Ellentmondás nem tétetik, a' Beiktatás tisztává lészen. 1563. 46.
*) A' Beiktatásra nézve szükség tudni, hogy régenten a' jószágba való Beiktatás sokszor a' Privilegialis Adomány-levélnek kiadása előtt történt meg; a' dolog tudniillik igy ment végbe: hogy ha valaki valamelly jószágot felkért, arról kapott *Nyilt* vagy is *Patens* Adomány-levelet, melly csak ideig óráig való volt, 's örökös just nem adhatott; ekkor parancsoltatott a' Királyi, 's Káptalanbeli Személyeknek, hogy a' Felkérőt a' jószágba iktassák be, ha valaki ellent mondott, aztat azonnal az ellentmondás okának előadására Törvénybe idézték, 's ha az ellentmondás törvénytelen volt, vagy pedig, ha nem jött volna közbe semmiféle ellentmondás, akkor a' Felkérőnek a' *Privilegialis* Adomány-levél kiadatott, a' *Patens* levél pedig egy úttal vissza-vétetett, 's ezen Privilegiális Levél tulajdonított örökös just a' Felkérőnek; ha pedig az Ellentmondás a' Törvény előtt igasságosnak lenni találtatott, akkor a' Felkérő Privilegialis-levelet nem kapott, 's a' jószághoz nem is juthatott. Hogy pedig ez illy formán ment végbe, arra több régi Oklevelek bizonyságot adhatnak, a' többi közt pedig IV. László Király' egy 1278diki Adomány-leveléből erre nézve egy kevés tudományt lehet venni, melly igy szóll: „*Proinde ad Universorum noticiam volumus pervenire, Quod Comes Elyas filius Jordani — quamdam villam Gorgou vocatam a nobis sibi dari postulavit; verum cum de qualitate ipsius ville nobis veritas non constabat, fidelibus nostris Capitulo Scepusiensi dedimus in mandatis, ut daret unum ex ipsis pro testimonio, coram quo Comes Kulucz Thavernicus noster de facto ipsius ville, utrum sit nostrae collacioni pertinens? nec ne? sciret, et inquireret veritatem, qui postmodum nobis rescripserunt, quod praefatus Comes Kulucz ipsam villam coram testimonio ipsorum statuisset, eidem Elye nullo contradictore apparente. Nos itaque consideratis servitiis, et fidelitatibus etc. — presentes concessimus litteras dupplicis Sigilli nostri muniimine roboratas etc.* (a' kettős pecsét privilegialis pecsét volt régenten.) Lásd ezen Oklevelet „*Supplem. ad Analect. Scepus.*" Czimű könyv 119. és 120. lapján.
g) Sigmond 1. T. K. §. *Praeterea quicunque etc.*

táridőre" foglalják magokban, a' kiadások' napjától számlálandó hatvan napokig a' dolognak végben vitelére nézve törvényes erőben vagynak.

2. Ha azonban az a'féle Bevezető, vagy Vissza-szerző, vagy Határjáró, vagy Megintő-levelekben, valamelly Ünnepnyolczadi (octavalis) határ idő, mellyre az abba előadott okoknál fogva az Idézésnek meg kellett lenni, kijegyezve találtatik, akkor nyolczad napig attól az Ünneptől, mellynek Octávája benne foglaltatik, a dolognak végre-hajtása törvényesen megeshetik. A' nyolczadik napot, azonban az Ünnep előtt, nem pedig azután kell érteni.

3. §. A' mostani szokás szerént a' harminczkettedik napra szólló Idéző-leveleket is, a' kiadástól számlálandó hatvan napokig használni kell. Mert különben azok törvényes erő nélkül szűkölködnek. **)

34. CZIM.

Mit érnek a' jószágba való Beiktató-levelek kinyilatkoztatással (cum declaratione) ***és mit a' nélkül?***

Továbbá azt is kell tudni; hogy minden Királyi Adományokat, akár melly szin, nevezet, vagy jus alatt adattak is azok, nem csak kinyilatkoztatott, vagy is ezen szavakkal *cum nos* etc., hanem minden kinyilatkoztatás nélkül egyűgyű, 's ezen szavakkal *Dicitur nobis* etc. kezdődő 's akármelly Rendes-Országos-Biró (Judex Regni Ordinarius) által kiadott Bévezető, 's Iktató levelek mellett is végre lehet hajtani.

1. §. Mindazáltal ha a' Beiktatás a' *Dicitur nobis* szavakkal kezdődő Beiktató-levél mellett történik meg, akkor a' Törvény előtt történendő perelés esetébe' a' Beiktató-levél mellett az Adomány-levelet is elő kelletik mutatni azért, hogy ki tessék belőlle, micsoda jus, szin, vagy feltételek alatt adatott az Adomány? Mert másképp' a' Törvény előtt előforduló ollyas Beiktató-levél erőtelennek lenni tekéntetik.

2. §. Ha pedig *Cumnos* szavakkal kezdődő Beiktató-levél mellett menend végbe a' jószágba való Beiktatás, abba az esetbe, ha mindjárt a' jószágról szólló Adomány-levél történetből elveszne is, a' Törvény előtt maga a' Beiktató levél elegendő lészen. Minthogy az a'féle Beiktató-levél az Adomány-levelet következésképpen az ajándékozásnak okát is magában foglalja. *a)*

35. CZIM.

A' Királyi Helybe-hagyó-levelekről (Litterae Consensuales), ***mellyekbe a' Bévallás szóról szóra nem foglaltatik.***

És ugyan azt kell tartani, a' mit a' Beiktató-levelekről mondottunk, a' Királyi Helybehagyást tárgyazó Levelekről is. Hogy ha tudnillik azon Bevallás (Fassio), melly eránt a' Felség a' maga Helybe-hagyását adta, a' Helybehagyólevélbe szóról szóra nem irattatik, akkor ha csak a' Törvény előtt maga a' Bévalló-levél is elő nem mutattatik, a' Királyi Helybe-hagyás erőtelen, 's hasztalan lészen. *b)*

36. CZIM.

A' Királyi Ujj-Adományról (Nova Donatio) ***általjában, és honnét vette az eredetét?***

Ismét szokták némellyek jószágaikat, 's birtokos jussaikat Ujj-Adomány nevezet alatt néha Királyi-igazzal egyetemben magok', 's Maradékaik' részére a Felségtől felkérni: azt állitván, hogy Eleik régtől fogva, vagy magok is a' jószág' szerzésének idejétől olta, azon jószágoknak mindenkori csendes birtokába voltak légyen. *c)*

1. §. És jóllehet az a'féle Ujj-Adományok' szerzésével sokan igasságosan, 's jó úton módon élnek, mindazáltal viszont sokan vagynak ollyanok, kik lelkek' idvességéről megfelejtkezvén, azok által többféle csalárdságokat visznek véghez.

2. §. Ugyan is némellyek az által a' Leányágon lévő Atyafiakat a' jószágba való örökösödésből kizárni igyekeznek, eldugván, égetvén, vagy szaggatván az eredeti Leveleket, mellyekből kitetszene az, hogy az Ujj-Adomány mellett felkért jószág eredetiképpen pénzen vett, vagy másképpen is szinte mind a' két ágot egy formán illető légyen. Némellyek ismét a' testvéri, vagy atyafi szeretetről megfelejtkezvén, Feleségeik, 's Leányaik eránt való kedvezésből, leginkább akkor, midőn látják magokat férjfi-magzat nélkül maradni, azon féltekben, hogy osztozó Attyokfiaira szálland a' jószág, Feleségeiknek, 's Leányaiknak neveiket az Ujj-Adomány-levélbe iratják, osztozó Attyokfiainak neveiket pedig abból kihagyatják, hogy a'képpen azokat reájok törvényesen háromlandó jószágaiktól, 's birtokos jussaiktól megfoszszák.

37. CZIM.

Mi légyen az Ujj-Adomány megmagyarázva? és kétféleképpen lehet azt tekinteni.

Tudni kell tehát, hogy szokásba vagyon *mostani időben* az Ujj-Adomány-levelekbe ezen közbenvetést „*In cujus, vel quarum pacifico dominio progenitores suos perstitisse, seque persistere asserit etiam de praesenti*" az az magyarul: „*mellynek csendes birtokába mind Elei voltak, mind magát mondja lenni mostanában is*" beiktatni; melly nem egyebet tesz, mint az

**) Meg kell jegyezni, hogy az *Introductoria Statutoria*, *Recaptivatoria*, 's *Reambulatoria* levelek régenten mind jószágba való Beiktató-levelek voltak, csak hogy külömbbféle dolgokba, 's esetekbe használtattak; az Introductoria, 's Statutoria levelek jószágba való valóságos Beiktatásra használtattak, és pedig akár zálogképpen, akár örökösen, akár osztályképpen, akár Bíróí Itélet által nyert, 's általadandó jószágokra nézve; a' *Recaptivatoria*, 's *Reambulatoria* levelek szinte Beiktatásképpen használtattak, a' Határ-járás, Határ-ujjitás és Jószágos Per' esetében. Igy a' Kovachich által kiadott *Formulae Styli Solemnes* Czimü Könyvbe az I-sö Lájos Király alatt használt *Ars notarialisban* a' 144. és 145. lapokon ezeknek több példájára találhatni, a' hol a' többi közt egy helyen mondatik „*ad faciem dictae possessionis accedendo recapiat eandem, et per suas metas et antiquas reambulet, reambulatamque a vicinariis Possessionibus distinctam, et separatam statuat eidem Magistro etc.* A' Statutoriák ismét régenten kétfélék voltak, ugymint a' mellyekbe Contradictio foglaltatott, 's ezek *Statutoria simplex* nevezettel jönnek elő a' törvénybe, ismét a' mellyekbe semmi Contradictio nem foglaltatott, a' melly mellett tudniillik a' Beiktatandó a' jószágnak valóságok birtokába lépett 's ez *Statutionalis perpetua* nevezetet nyert, a' régiségekbe, a' mint annak helyén mind ezek világosan ki fognak tetszeni.

a) A' *Cumnos*, és *Dicitur nobis* szavakkal kezdődő Beiktató levelek közt az a' különbbség vagyon, hogy az elsőbe az Adomány-levélnek foglalatja is beleiktattatik, nem pedig az utóbbiba.

b) Lásd a' 64. Czimre mondandókat.

c) Lásd 1464. 20. 1492. 78. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 51 von 170

előbbeni Adomány-levélnek, ujjonan való megerősitését.

1. §. Melly szavaknak értelme mindenkor azt bizonyítja, hogy azon jószág eránt kiadott Ujj-Adományt, már valamelly elébbeni Adomány, vagy más Szerző-levélnek kellett megelőzni.

2. §. De hogy az Ujj-Adománynak elébbeni magyarázatja világosabban kitessék: Meg kell jegyezni, hogy az Ujj-Adományt kétféleképpen kelletik tekinteni. *Először* az Ország' Szent Koronájának, vagy is a' Fejedelemnek, kihez az Adomány-adás tartozik törvényes hatalmára, vagy jussára nézve. *Másodszor* a' vér szerént való Atyafiakra, 's a' Leány-ágra nézve.

3. §. A' Fejedelem' törvényes hatalmára, 's jussára (jurisdictio) nézve szükségképpen nem megkivántató dolog, hogy az Ujj-Adományt valamelly elébbeni Adomány-levél megelőzte légyen. Mert ha valamelly jószágról elébbeni, 's jószágba iktatással megerősített Adomány-levél lenne, akkor nem volna szükséges azon jószágot ujra felkérni, hanem inkább az elébbeni Adományt kellene megerősiteni.

4. §. Sőt a' megerősités sem látszik szükségesnek lenni, mivel a' megerősités, nem az Adománynak megerősitésére, hanem csak annak jóvá hagyására nézve munkálkodik (non est de necessitate, sed solum modo de bene esse Donationis.)

5. §. Nem is ér semmit a' megerősités, ha különben az abba foglalt Adomány erőtelennek lenni találtatik. Mellyre nézve Ujj-Adományt, vagy Királyi-igazzal egyetemben, vagy csak a' nélkül egyszerüen szokták felkérni azért; mivel jól lehet a' Felkérő a' jószágnak birtokában vagyon, mindazáltal meg lehet, hogy az őtet törvényesen nem illeti, hanem a' Szent Koronának, vagy is a' Királynak-igaza, vagy is jussa lappang abba. Mert az Urak' 's Nemesek nem mindenkor Királyi Adomány által szerzik, 's birják jószágaikat, hanem néha Örökbe-vallás mellett, 's más egyéb módon is. Következésképpen jussaiknak azon hiánosságát Királyi Adomány által kivánják helyre hozni, 's kipótolni.

6. §. Mondatik pedig azon Adomány Ujj-Adománynak azért, mivel a' jószág akkor ujjonan adatik a' Fejedelem által. *A' mint hogy néhai Lajos, és 'Sigmond Királyoknak némelly Adomány-levelei, 's Privilegiumai közt magam is láttam, 's olvastam ollyakat, mellyekbe semmi közbe-vetés, sem pedig az, hogy valaha a' Felkérőnek Elei, vagy maga is az Ujj-Adományba foglalt jószágoknak csendes birtokába lettek volna, nem találtatik, egyedül a' hüséges szolgálat, (melly minden Adomány-levélben közönséges kitétel) emlitetik.* *) Melly Adományokat még is a' fellebb mondott okokból azért tartom Ujj-Adományoknak lenni; mivel tudniillik akár volt a' Felkérő, akár sem, a' felkért jószágoknak birtokában; minden esetre az Adomány ugy tekintetik, mintha csak akkor, és nem valamikor elébb adatott volna a' Felség által.

7. §. Mert ha a' mint fellebb is mondottam, a' Felkérőnek azon jószágról eléhbi Adomány

*) Verbőczy mind ezen, mind az elébbeni Törvény-Czikkelybe azt vallya, hogy a' *Nova Donatiót* vagy is Ujj-Adományt csak akkor szokták kérni, ha valaki valamelly jószágot hirván, az arról szólló elébbeni Adomány-levelét valami úton módon, vagy ellenség, vagy tűz által elvesztette volna, 's ugyan azért kelletik az Ujj-Adományba belé tenni ezen közbenvetést „*mellynek csendes birtokában mind ő* (t. i. az Impetrans) *mind Elei régtől fogva vagynak*", melly nélkül az Ujj-Adomány erőtelen lenne. Ellenben ezen Czikkely elején Verbőczy ismét azt vallya, hogy a' most említett közben-vetés csak akkori időben (praesenti tempore) jött volna keletben, sőt a' 6dik §ba azt is mondja, hogy Lajos, 's Sigmond Királyoknak több Ujj-Adomány-leveleit olvasta, mellybe az említett közbenvetés nem találtatott, de annak világos okát nem adja, miért maradott az ki? Következésképpen Verbőczynek már csak ezen habozásából is kivehetjük azt, hogy ő se tudta valóban mit tett légyen eredetére nézve a' *Nova Donatio*? Hogy tehát világosabban megérthessük mit tett régenten a' *Nova Donatio*, 's honnét vette légyen eredetét szükség tudni: hogy régenten nem csak akkor adatott Ujj-Adomány által valamelly jószág valakinek, ha tudniillik a' jószágról szólló elébbeni Adomány-levél elveszett, hanem akkor is, midőn valamelly ember, vagy Familia elébbeni Királyi Adomány mellett birván valamelly jószágot, az első Donatióba ki-tett örökösödés, vagy magva-szakadás által, vagy hűségtelenség vétke miatt megszakadott, 's a' jószágnak a' Királyra kellett volna szállani, ekkor tehát, ha az első Donatioba emlitett ember, vagy annak Successori, a' Király, 's Haza eránt hűséges szolgálatjok által magokat megkülönböztették, szinte Nova Donatio által adatott azon Familiának vissza a' jószág. Világosan bizonyitja ezen állitásomat 'Sigmond Királynak egy 1396dik Oklevele, a' hol ezeket mondja: „*Cum Stephanus filius Joannis de Fancsika, Aron, filium Dominici de eadem Fancsika fratrem suum patruelem diabolo instigante perhibetur interemisse. Ob hocque Possessiones, et jura possessionaria ejusdem Stephani fratricidae juxta Regni nostri approbatam consvetudinem ad nostram Majestatem existerent devoluta, nos recensitis fidelitatibus praefati Dominici Patris, nec non Moysis, Georgii, Joannis, Stephani, et Lazari fratrum annotati Aron interempti ipsas Possessiones, et jura possessionaria universa praelibati Stephani Fratricidae eisdem Novae nostrae Donationis titulo duxerimus perpetuo conferenda, volumusque easdem ipsis lege Regni nostri requirente statui facere etc.* (Lásd Horvát István *Verbőczy emlékezete II. R.* 56. 57 *lap.*) Ezen Ujj-Adománynak szavaiból kitetszik, hogy az abba emlitett jószág hűségtelenség' vétke miatt a' Királyra szállott ugyan, azt mindazáltal a' Király a' Hüségtelenségbe-esett' Atyafiainak Ujj Donatio mellett ismét vissza adta, és az illyen *Nova Donatiokba* nem volt szükségképpen megkivántató azon *Clausula*, mellyről emlékeztünk, 's a' mellynek az Ujj Donatioból való gyakori kimaradását maga Verbőczi is a' 6. §ba elesmérte, de annak valóságos okát adni nem tudta Ez igy lévén kiki láthatja, hogy más volt a' dolog, ha valamelly jószág ugyan azon Familiának ujjonan, más ismét, ha az valamelly más Familiának ajándékoztatott, mivel az első esetbe *Nova Donatio* által, a' másik esetben pedig *ex defectu* vagy *ex nota* kellett annak megtörténni. — — — — Adattak azonban Ujj-Adományok a' Verbőczy által emlitett okból is, ha tudniillik valamelly Familiának az elébbi Donatioja elveszett volna. Következésképpen ha Verbőczy az Ujj-Adománynak eredetét igazán értette volna, jobban magyarázhatta volna azt e'képpen, tudniillik: *hogy az Ujj-Adomány nem egyéb, mint valamelly jószágnak, melly elébbi Királyi Adomány mellett valamelly Familiához tartozott, de a' melly törvényes okokból a' Királyra szállott, vagy a' mellyről az elébbeni Adomány-levél elveszett, ugyan azon Familiának részére a' Király által ujjonnan lett ajándékoztatása.* Egyébaránt meg kell jegyezni azt is, hogy az Ujj-Adományok régenten leginkább a' Várhoz tartozó, 's a' Királyi Adomány által ajándékozott jószágokat, nem pedig a' valóságos örökségeket (haereditas) mellyeket a' Magyar Nemzetségek a' Haza elfoglalásakor osztályképpen nyertek illették: mivel azon örökségek nem Adomány-levél mellett szereztettek, következésképpen az olly Örökösök az Adomány-leveleket a' mi nem volt, el sem veszthették, hogy annak elvesze miatt Ujj-Adomány-levelet kelletett volna kérniek. Kivévén erre nézve azon esetet, ha az örökös jószágok közül valamellyik bizonyos törvényes oknál fogva a' Királyra szállott volna, mivel ezen esetbe az illyen örökséget Ujj-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 52 von 170

ja lett volna, nem lett volna szükséges ujjat kérni, hanem inkább az elöbbenit kellett volna megerösiteni.

8. §. És az e'féle Ujj-Adomány, akár a' mint mondatott, Királyi-igazzal, akár a' nélkül kéretessék fel, a' Szent Korona', vagy is a' Fejedelem' jussára nézve, vagy is az ellen mindenkor elégséges, 's az e'féle jószágot azután senki többé sem Királyi-igaz, sem pedig magva-szakadás szine alatt fel nem kérheti.

9. §. Mert a' Király az egyszer már adott Adományt, sem maga, sem más által vissza nem vonhatja. Egyedül az légyen igaz, hogy a' Felkérö maga, vagy annak Élei azon jószágnak csendes birtokába (az az, hogy azt nem valamelly erőszakos foglalással birja), voltak légyen. Mert különben ha azon szin alatt igazságtalanul, 's csalárdúl kérendi fel azon jószágot valaki, azt állítván tudniillik, hogy valamelly Falu, vagy Helység az övé, 's annak birtokába már régtől fogva légyen, holott pedig az nem ő hozzá, hanem a' Felséghez, vagy valamelly Királyi Várhoz rég időtől fogva tartozandó lenne, akkor, 's az illyes esetekbe az Ujj-Adomány éppen semmit sem ér, sőt a' Felkérő, mint *hazug*, és *csalárd* ember kemény büntetést érdemel.

10. §. Hasonlóúl van a' dolog akkor is, ha valamelly hatalmas ember erőszakosan, vagy vakmerö hatalommal foglalna el magának egy Falut, 's azon igazságtalan birtokban egy esztendöt eltöltene, 's azután azt állitaná a' Felség előtt, hogy azon Falunak régtől fogva való birtokában légyen, 's azt magának Ujj-Adomány' szine alatt felkérné. Mert illyen esetbe is az Ujj-Adomány, ha mindjárt Királyi-igazzal kérettettnék is fel a' jószág, annak jussa ellen, a' kitől a' Falu elfoglaltatott; semmit sem ér, 's erőtelen lészen, azért, mivel az előadás, valamint szinte a' felkérés hamis úton módon történt meg.

11. §. *Másodszor*, az Ujj-Adományt tekinteni lehet a' vérszerént való Atyafiakra, és mint mondatott a' Leány-ágra nézve. És ezen tekintetből kell az Ujj-Adomány' magyarázatját érteni.

12. §. Annak bebizonyitására tehát, hogy a' mondott közben-vetéssel „*In quorum pacifico Dominio* etc." felkért Ujj-Adomány Leány-ágot nem illet, az Ujj-Adomány-levél, sőt a' Férjfi-ág körött lévő Osztály-levél, és a' Leány-negyed' kiadásáról szólló Nyugtatvány (expeditoriae) a' Törvény előtt elégtelenéknek lenni tartatnak. Hanem arra nézve szükséges, hogy a' Törvény előtt az eredeti-levél, mellyből tudniillik az ujjonan felkért jószágnak előbbeni szerzése, vagy vevése kitetszik, elömutattassék. *a)*

13. §. Mellyeket ha azoknak nem léte miatt elő nem lehet mutatni (minthogy sok Nemeseknek, 's Birtokos-embereknek Privilegiumai, 's Oklevelei vagy a' háborgós időkbe az Ország' ellenségei által semmivé tétettek, vagy pedig békesség' idején is tűz által megemésztettek) akkor a' perbe-vett Félnek esküdése mellett ötven valóságos Nemes embernek kelletik hitet tenni, vagy is megesküdni. *b)*

14. §. Ki ha megesküdhetik, a' jószágból esendö osztályos résznek kiadásától felmentetik, 's egyedül csak a' Leány-negyed' kiadásával tartozik, abba az esetbe, ha annak fizetéséről Nyugtatványa nem volna.

38. CZIM.

Honnét ered a' Vér-tagadás (proditio fraterni sanguinis)?

A' midön pedig a' Felkérö az e'féle esküvést letévén, az elrejtett elsö eredeti Adomány-levelet, vagy maga, vagy Ügyvédje által használandja, 's az világos próbák által bebizonyitatik, hogy a' Felkérö azon Ujj-Adomány-levelet, az Atyafiai', vagy a' Leány-ág' jussainak sérelmére csalárdúl kérte légyen fel, 's azoknak neveit, kiket a' jószág illetett volna az Ujj-Adomány-levélből kihagyatta, 's ez által a' Férjfi, 's Leány-atyafiait az örökségből kitagadni akarta, akkor az e'féle embert méltán a' *Hitszegés'*, vagy is *Ludasság'* (perjurium) *c)*, és a' *Vértagadás* büntetésébe kelletik marasztalni.

1. §. A' mellette Esküvök pedig szinte a' Hitszegés' büntetésébe marasztaltattnak azonnal.

2. §. Ha pedig esküvés, vagy is hit-letétel előre ugyan nem történt, de különben az örökségből a' hamisan való kitagadás kivilágosodik, a' Hitszegés' büntetésétől ugyan az ollyan ment lészen, de a' Vértagadás' büntetését el nem kerülheti.

39. CZIM.

Mi légyen a' Vértagadás megmagyarázva? és annak büntetéséről.

A' Vértagadás valamelly vér szerént való Férjfi, vagy Leány-testvérnek, más Férjfi, vagy Leány-testvér által az igaz örökségből való hamisan, 's csalárdul lett kitudása, vagy tagadása.

1. §. A' Vér szerént való Férjfi, vagy Leány-testvér nevezet alatt pedig itten értsed minden Atyafiakat, 's Rokonokat, kiknek egy forma részek vagyon az örökösödésben, vagy is kiknek egyformán kellene örökösödni valamelly birtokban.

2. §. A' Vértagadásnak büntetése pedig az abból származó *szégyen* és *becstelenségen* (infamia) kivül ez: hogy a' megitéltetett Vér-áruló minden jószágaitól, 's örökségeitől örökre megfosztatik, és a' jószág arra a' Férjfi, vagy Leány-testvérre, vagy is Atyafira, kit igaz jussaiból, 's birtokából ki akart tagadni, háromlik 's a' Vér-áruló is tulajdon személyében annak szolgaképpen által adatik. Kit is a' kitagadott Atyafi méglen az életbe léend, mint tulajdon Familiájából valót, étellel, 's ruházattal tartani tartozik.

3. §. És ugyan ezen büntetést kell érteni minden Uraknak, 's Nemeseknek Asszonyszemélyeire vagy is Leányaira nézve is, ha valamellyik magát azok közül ollyan atyai jószágba, melly különben mind a' két ágot illetné, a' Felség által megfiusitattná (praeficere) 's a' vér szerént való Leányokat, 's Asszonyokat igaz jussaikból kitagadni, vagy is megfosztani mesterkedne.

4. §. Ezen kivül ha valamelly Fiu, vagy Leány-testvér valamelly vérszerént való Atyafiának Nemzetségi, vagy Vérségi származását *d)*

Adomány mellett szinte vissza ajándékozhatta a' Király ugyan azon Familiának. Többiben egyeztesd ezzel Kálmán I. Törvény-Könyvének 20, és 21. Fejezetjeit.

a) Egyez. II. R. 15. Czim.

b) Szokásba volt régenten hogy valaki esküvésének igassága felől többen is megesküdtek, mellyről odább világosabban fognak szólni.

c) II. Rész 30. Czim.

d) Mostanában csak a' negyed iziglen való Vértagadást tartják vétkes dolognak lenni. Ezt tartja *Kitonich is Cap. 9. quaest. 25.*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 53 von 170

vakmerően tagadná, 's az ollyan irásbeli, vagy ezeknek nem létében, *ha a' dolog hatvan esztendőt felül nem haladná*, *a)* tanubizonyságbeli próbák által ugyan azon Nemzetségi, vagy is Vérségi származását bébizonyítaná, az illy esetekbe a' Vértagadás' bűntetésének szinte helye vagyon. Mert az által az ollyan eléggé kinyilatkoztatja, hogy más Atyafit igaz jussaitól meg akart fosztani. *b)*

40. CZIM.

A' Testvéreknek az atyai, 's ősi jószágokban való osztozásokról.

Elvégezvén a' Királyi Adományoknak magyarázatját, most már szóljunk azoknak ágairól.

1. §. És pedig először az *Atyáról-való Testvéreknek* (fratres carnales) Adomány által szerzett jószágaikról, 's birtokos jussaikról, azután pedig más szin, és nevezet alatt szerzett jószágokról, 's azoknak elosztásairól.

2. §. Mellyre nézve meg kell jegyezni, hogy minden Uraknak, Bároknak, Magnásoknak, 's Nemeseknek akár melly néven nevezendő atyai, 's ősi jószágaik azoknak Gyermekei, tudniillik az *Apáról-való testvérek* között egyenlően *c)* 's *annyifelé a' mennyi Testvérek vagynak*, osztattnak fel. *Az atyai ház* pedig a' legfiatalabb Fiúnak adatik lakhellyül által, olly formán, hogy a' jószágnak köz jövedelmeiből a' többi Fiaknak, 's Testvéreknek valamelly közönséges hellyen, a' hol kinek-kinek tetszik az atyai házhoz hasonló házak építtessenek.

3. §. Melly lakóhellyekhez a' közönséges szántóföldekből, erdőkből, legelőkből, 's kaszálókból ugyan annyi, a' mennyi az atyai házhoz tartozott, metszettessék ki, 's adassék által *örök birtokul*.

4. §. És ezt akkor kell tenni, ha a' közönséges földekből, erdőkből, 's mezőkből annyi léend, mellyekből az é féle osztályt meg lehet tenni.

5. §. Mivel különben az atyai házhoz tartozó földeket, erdőket, mezőket, 's kaszállókat annyi felé kelletik osztani, a' mennyi nemesi ház, vagy lakó-hely építtetik, 's azokból minden házhoz egyenlő rész adassék.

6. §. Oda kell azonban mindenkor azt a' darab szántó, 's kaszálló földet, 's erdőt is tudni, melly az ujjonnan be-épített, 's Nemesi-házhellyé tett, *Jobbágy-ház-helyhez* tartozott.

41. CZIM.

Mit kelletik tenni, ha az atyai Ház kőből, avagy nagy kölcséggel építtetett volna?

Midőn pedig az apai ház kőből, vagy téglából, vagy másképpen is tetemes költséggel építetett volna, 's olly sokat érne, hogy a' jószágnak köz jövedelméből ollyan házat csak egyet sem lehetne, könnyen építeni. Akkor azon házat valamelly jó lelkű Biró, 's értelmes Kőmüves, 's Ács-Mesterek által meg kell becsültetni, 's annyi felé osztani, a' mennyi osztozó Testvérek vagynak, mellyből az iffiabb Fiu, vagy is Testvér, a' nékie jutandó részt ingyen fogja kapni.

1. §. De a' többi Testvéreknek esendő részt, a' végbe vitt becsű szerént pénzül tartozik vissza téríteni, 's kifizetni.

2. §. És ezt ugy kell érteni, ha a' kissebbik Fiu olly fiatal volna, hogy a' maga dolgának gondját nem viselhetné, mivel különben az olly kölcséges épület eránt a' Testvérek közt egyforma osztálynak kelletik végbe menni.

3. §. Többiben, ha azon jószágok, 's birtokos jussok a' *Leány-ágot is* szinte mint a' *Férjfiakat* egy formán illetik, 's a' Köz-atya' halála után Leányok, 's Fiak is maradtak, 's azok között valamelly Leány a' legfiatalabb volna, akkor az atyai ház nem a' legfiatalabb Leánynak, hanem inkább az utánna következő legfiatalabb Fiunak, mint a' Familiára nézve érdemesebb személynek adatik által lakásul, mindazáltal az elébb említett feltételek alatt.

42. CZIM.

Hogy a' Familia' jussait illető Levelekre, vagy Irományokra az öregebb Testvér tartozik felvigyázni, 's gondoskodni.

És ugyan azt kell érteni a' Familiát illető Leveleknek, 's Irományoknak őrzése, vagy is azokra való felvigyázat felől is. Hogy tudniillik: a' Familia' jószágait, 's birtokos jussait illető Leveleknek vegy Irományoknak őrzése nem az idősebb Leány, hanem 'a' Fiu-testvérnek, ha mindjárt ez fiatalabb lenne is, adatik által. Mellyekről mindenkor az idősebb Fiu-testvér szokott gondoskodni.

1. §. És ez akkor igaz, ha az öregebb Testvér hellyes eszű, nem pedig dühös bolond, vagy féleszű, vagy jószág pazarló leend: vagy ha a' többi Testvérjeit az atyai, ősi, őket is illető jószágokból nem akarja világosan kizárni, vagy kitudni.

2. §. Mert ezen esetekben; a' Familiát illető Leveleknek, 's Irományoknak őrzése nem bizattatik az öregebbik Testvérre, hanem masikra, ki az atyai származásbeli ágozathoz legközelébb valónak lenni találtatik.

3. §. A' Leányok pedig a' mind a' két ágot illető jószágokról szólló Leveleknek, vagy Irományoknak az Ország' Rendes-Birái *d)* előtt való lemásoltatását magok részére kivánhatják, 's azt tartoznak is a' Férjfi-testvérek, midőn kivántatik nékiek megtenni.

4. §. Tudni kell még továbbá, hogy az osztályos Atyafiak ellen, az osztály megtétele előtt indított, vagy indítandó Perekre való felvigyázat, 's gondoskodás 's azoknak közös kölcséggel való folytatása azt fogja illetni, kire a' Leveleknek őrzése bizattatik.

43. CZIM.

Az osztozó Testvérek által szerzett jószágoknak elosztásáról, és az Adomány-levélnek ezen közbenvetéséről: Per eum.

Továbbá meg kell jegyezni, hogy ha az atyai, vagy ősi jószágokban osztatlan két vagy több Atyáról, vagy Anyáról is való Testvérek közűl egyik a' Királyi Udvarba, vagy valamelly Nagy Ur mellett szolgálatot vállaland, a' másik pedig othon a' jószágba gazdálkodást folytatand, 's a' szolgálatba-lévő hüséges szolgálatja által szerzett érdemei tekintetéből, Ő Felségétől vagy valamelly Nagy Urtól valamelly jószágot felkérend, vagy szerzend, és az Adomány-levélbe

a) Lásd I. R. 47. Czim.
b) Egyezt. 1723. 46. Cz.
c) I. R. 45. Cz. 1655. 54. 1729. 36. T. Czik.
d) Mai időben a' Királyi Kuria előtt megyen ez véghez.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 54 von 170

osztályos Testvéreinek nevét ezen közben-vetéssel: „*Per eum*" vagy is magyarul: „*Ő általa*" beiktatandja, abba az esetbe jóllehet a' Felkérő, vagy Szerző, minekelőtte osztályos Testvéreivel megosztozna, azon általa szerzett jószágokról, szabadon rendelkezhet, (az az másnak elidegenítheti, de maga, vagy maradéki számára semmi szin alatt sem tartóztathatja) az osztály' alkalmával mindazáltal abból minden osztályos Testvér a' maga részét, szinte mint a' Felkérő, vagy Szerző törvényesen kívánhatja.

1. §. Mert akármelly Adomány-levélbe foglalt birtokos jussokat annyi részre kelletik osztani, a' mennyi személyek, vagy emberek találtatnak név szerént feljegyezve azon Levelekbe.

2. §. Ha csak azokban az eránt valamelly kivétel, vagy különböztetés nem foglaltattnék.

3. §. Azon közbenvetést tehát: „*Per eum*" az az: „*Ő általa*" nem ugy kell érteni, mintha azt tenné „*Post eum*" az az, *Ő utánna* mint némelly *kelletinél többet tudni akarók* vélekedtek; azt állítván, hogy az olly módon szerzett jószágokból a' Felkérőnek életében a' többi osztályos Testvérek részt nem vehetnek, egyedül az ő halála után annak Gyermekeivel osztozhatnak. Mellyet nem kell hinni.

4. §. Mivel az osztozatlan Testvéreknek *az osztály' ideje előtt mind hasznot, mind kárt egy formán kelletik szenvedni, 's viselni.*

5. §. 'S innét vagyon az, hogy ha valamelly Apáról, vagy Anyáról való osztozatlan Testvéreknek, vagy Két-Atyafi-Gyermekeknek neveik az a'féle Adomány-levelekbe bé-iktatva nem volnának, mégis abból az osztály' alkalmával kiki a' maga részét, a' mint mondatott, törvényesen kiveheti.

6. §. Mellyre nézve ezen kitétel alatt „*Per eum*" az az *Ő általa* mindenkor azt értsd, hogy a' *Felkérő által*, vagy is *ő miatta* (medio ejus). Mintha a' Király azt mondaná, hogy ennek, 's ennek hüséges szolgálatja' tekintetéből *ő általa*, vagy *ő miatta* másnak is valamelly jószágot ajándékozott légyen.

44. CZIM.

Mit kell tartani arról, ha valamelly Testvér az általa szerzett jószágokat magának akarná tartani?

Ha pedig valamelly Testvér, a' többi restségbe, 's tunyaságba idejeket töltő Testvérek közül kivállalkozván, katonai, vagy más egyéb szolgálatra adandja magát, 's azon idő alatt vitézsége, vagy más egyéb szolgálatja, 's jó erkölcse által magának némelly jószágokat, 's birtokos jussokat szerezend, 's azokat a' többi Testvérei között köz osztályra bocsájtani nem akarandja; azt ugyan megteheti, 's az általa szerzett jószágait magának, 's Maradékinak megtarthatja, olly móddal mindazáltal, ha minden atyai jószágokról, 's birtokos jussokról lemondand.

1. §. A' honnét következik; hogy a' Vértagadás, nem mint némellyek gondolták, jószág' szerzése, hanem az atyai, 's ősi jószágokból való kitagadás, 's kitudás által történik meg. *)

*) Ezen, 's az előbbeni Törvény-Czikkely némelly részben megmagyaráztatott, az 1723diki, 47dik T. Cz. által.

45. CZIM.

Hogy az Apáról-való-testvérek között történendő jószág osztálynak nem Per által kelletik végbe menni.

Tudni kell továbbá, hogy az Apái, vagy akár Anyái osztozatlan Testvérek között is történendő osztálynak nem Per által; hanem egyedül azon Vármegyében lévő Fő- vagy Al-Ispányokhoz, és Szolga-Birákhoz, a' hol az elosztandó jószág fekszik, vagy ha a' jószág több Vármegyébe feküdne, valamelly Itélő-Mesterhez intézendő Királyi Meg-hagyó-parancsolat mellett (Mandatum Praeceptorium) kelletik véghez menni. *a)* A' ki, vagy a' kik által minden atyai, 's ősi, sőt az osztályos Atyafiak által közösen szerzett jószág, akár melly néven nevezendő ingó bingó javakkal egyetemben, ellent nem állván e' részben akár melly Testvérnek ellentmondása, annyi részre osztatik, a' mennyi osztozó személyek találtatnak.

1. §. Végbe menvén pedig már egyszer köztök a' megírt módon az osztály, ha valamellyik osztozó Testvér az ollyatén elosztott jószágokban törvényes okoknál fogva ismét osztályt kivánna *b)* azt állítván, hogy az ő osztályba jutott része a' többinél kissebb, vagy haszontalanabb, vagy hogy az ő részét Törvény' utján elvesztette légyen, akkor az Ujj-Osztálynak egy Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' ideje alatt (ha tudniillik a' Bíró a' Peres-feleknek szóváltások', 's elő-adásokhoz képpest azt megengedi), elvégzendő Per által kelletik megtörténni: Mert sokszor minden helyes, 's igaz ok nélkül kivántatik némellyek által második osztály.

2. §. És ezen Törvény-Czikkelyt az osztozatlan állapotba lévő Két-atyafi-gyermekekre (patrueles) nézve is kell érteni.

46. CZIM.

Mikor engedtetik meg az osztályos Atyafiak között az Ujj-Osztály, 's mikor nem?

Az osztályos Atyafiak között pedig, ha az Nagy-apák, és Szép-apák, vagy az Ősök' Őseinek idejében is bizonyos jószág eránt egyszer az osztály megtörtént, 's az eránt az Osztály-levél meg volna, többé más osztály meg nem engedtetik.

1. §. Ha csak ne-talán-tán valamellyik hatalmasabbá lett Atyafi a' megtörtént osztály után valamelly részt, a' másik Atyafinak jutott birtokból erőszakosan el nem foglalt volna, 's a' Gyengébb-rész azon erőszaknak ellene nem állhatván, Ujj-Osztályt kérne. *c)*

2. §. Mert ebbe az esetbe az osztálynak ujjra: és pedig hosszú-folyamatú Perrel kelletik megtörténni; olly formán mindazáltal, hogy ha

a) Erdélybe az Itélő-Mester által Királyi parancsolat mellett véghez viendő osztoztatást máig is hiven meg tartják. Magyar Országban azonban ez mai időben nem igen vagyon keletben, jóllehet ezen törvényt sem az 1655. 54. sem az 1723. 47. Törvény-Czikkelyek el nem törölték, egyedül az 1655. 54. T. Cz. még más módon is, t. i. a' köz akaratból választott Birák által való osztoztatást is megengedte; mellyből bátran következtethetjük, hogy ezen törvény' rendelését mai időben is lehet használni.

b) Lásd az 1729. 36. T. Cz.

c) Az ezen 1ső §ba kitett esetbe, ugy vélem, mai időben nem Ujj-Osztályos, hanem Hatalmaskodásbeli Pernek vagyon helye. Egyeztesd ezt a' 4ik §ba mondottakkal.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 55 von 170

az osztályt kérő Atyafi, mint fellebb mondatott, törvényes okát adja kérésének.

3. §. Mert ha egyik Atyafi csak azon okból kérne Ujj-osztályt, hogy a' másik Atyafi a' vele, vagy Eleivel tett osztály után a' maga részét szőllővel beültette, hasztalan vesszős helyeket kiirtatott, 's az által a' hasztalan földeket haszonvehetőkké tette, azon esetbe hosszú-folyamatú Per által, az az négy Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' ideje alatt sem kérhet Ujj-osztályt.

4. §. Ha pedig azt erősitené, hogy a' másik Atyafi által valamelly rész az ő részéből vakmerően, vagy is erőszakosan elfoglaltatott: akkor azon résznek hatalmas elfoglalása eránt a' másik Atyafit Rövid-törvénybe-idéző-levél által is (insinuatione mediante) *a)* Perbe veheti.

5. §. De ezt is csak ugy teheti meg, ha a' dolog a' hatalmaskodásbeli esetekben tartatni szokott Időmulást; mellynek harminczkét esztendő a' határ ideje, meg nem haladja.

6. §. Mert az osztályos Atyafiak közt az örökösödésbeli jusra, 's a' birtokos-jussoknak sajátságára (proprietas) nézve, az Idő-mulás soha sem engedtetik meg. *b)*

7. §. Ezen kivűl ha az osztályos Atyafiak az osztály által jutott részeket valaha határ-jelekkel is egymástól megkülönböztették, akkor többé azon jószág eránt köztök, 's Maradékaik között osztály nem lehet. *c)*

8. §. Az a'féle határ-jelekkel való megkülönböztetés is azonba, az osztozó Atyafiak között az osztályos jószágnak egyikről a' másikra való háromlását ki nem zárja, 's el nem rontja. *)

47. CZIM.

Hogy az osztályos Atyafiak között megosztott jószágoknak egyik Atyafi' magvaszakadtával a' másikra kelletik háromlani, ha mindjárt az alatt házasság jött volna is közben.

Tudni kell továbbá, hogy az osztályos Atyafiak között megosztott akár mi néven nevezendő jószágok egyik Atyafinak magva-szakadtával *száz*, *két száz* vagy több Esztendők mulva is ha mindjárt köztök, vagy Maradékaik közt, negyed iziglen való házassági öszveköttetés történt volna is, a' másik élő, 's gyermekes osztályos Atyafira szállanak, *d)* csak hogy az életbe lévő Atyafiak hiteles irásbeli próbák által megmutassák azt, hogy a' magva-szakadott Atyafi az egyenes Nemzetségi ágozaton velek vérségi öszve-köttetésben volt légyen, és hogy az ő Eleik a' magva-szakadott Atyafinak Eleivel, a' Magva-szakadottról maradott jószágokban osztoztak légyen.

1. §. Ha pedig irásbeli próbák nem volnának *hatvan esztendős dolgot meg nem haladó e)* Tanúvallatás által Nemzetségi-ágazatjokat, 's vérségi öszveköttetéseket bébizonyithatják.

2. §. A' honnét következik, hogy az osztály' megtétele után *f)* valamelly Atyafi által szerzett, 's keresett jószágok, a' Szerzőnek magva-szakadtával a' többi osztozó Atyafiakra nem háromlanak, hanem a' Királyi Fiskusra szállanak. *g)*

3. §. Sőt itt azt is szükség tudni, hogy ha a' Felség által, három, vagy négy, egymashoz idegen személyeknek, valamelly jószág, vagy birtok akármikép' ajándékoztatik, egyiknek magva-szakadtával, az ötet illető rész, ismét a' Királyra szálland.

4. §. Mert csak a' *vérségi-származás* 's az *atyafiságos osztály* teszi azt, hogy egyikről a' másikra háromlik az osztályos jószág, ellent nem állván abba semmi némü Idő-mulás.

48. CZIM.

Ha vallyon a' Férjnek, 's Feleségnek egyszer'smind adatott jószágok egyiknek halálával a' másikra szállnak e', vagy sem?

Minthogy némelly Urak, 's Nemesek a' hűséges szolgálatjokról szólló Adomány-leveleikbe Feleségeiknek neveket is bele szokták iktattattni, azért kérdés *másodszor:* ha vallyon mag nélkül ki-halván a' Férjfi, az ollyan jószág a' Feleségére száll e', minthogy az nem Testvérnek, vagy Atyafinak, hanem csak Feleségnek lenni tekintetik? És viszont a' Feleség előbb meghalván, az ollyatén jószág a' Férjére száll, vagy háromlik e'? Mellyre azt kell mondani, hogy igen is.

1. §. Mivel jól lehet, hogy sem a' Férj a' Feleségének, sem ez viszont annak nem Testvére, vagy Atyafia, mindazáltal a' házassági öszveköttetés, 's egyesülés által közelébb valóknak lenni tartatnak, mint Testvér egymáshoz. Mert az Evangeliumnak tanusága szerént, a' *házasok együtt nem két, hanem egy testet tesznek*, a' Testvér pedig Testvérhez más testet.

2. §. A' mondott esetbe tehát a' házassági öszveköttetés miatt a' Férjfinek rész jószága az Asszonyra, 's viszont ennek része amarra szálland.

3. §. Itt azonban meg kell jegyezni; hogy ha az említett e'féle Adomány-levelekbe ki nem tétetik ezen közbenvetés „*utriusque sexus*" az az *mind a' két ágra*, hanem csak közönséges, 's egyszerű kitétellel adatik az ki, akkor az ollyan jószágok, 's birtokos jussok ha mindjárt az Asszonynak Leány-gyermeke maradna is, azok

a) Itten az *Insinuatio* alatt a' Rövid-törvénybe-idézőlevelet, mellyek *Peremptorialis*, és *Insinuationalis* nevezetet is nyerték a' régiségekben, kelletik érteni; hivattak pedig azok *Rövideknek is* (Breves) azért, mivel a' melly esetekben azok használtattak, nem volt szükség többszöri idéztetésre; *Insinuationalisoknak* pedig azért hivatattak, mivel e' következendő foglalatúak voltak „*insinuando eisdem ibidem ut sive ipsi termino in praedicto coram eadem vestra Personali-praesentia compareant, sive non, eadem ad Partis comparentis Instantiam id faciet inpraemissis, quod juri videbitur expediri*" Mai időben a' Törvénybe-idéző-levelek közt semmi illyes törvényes külömbbségek nincsennek.

b) Itten a' Praescriptiot ugy kell érteni, hogy az osztálynak bár mennyi időre is meg kell az osztatlan jószágban az osztozó Atyafiak között történni; valamint szinte hogy jóllehet egy Testvér a' másiknak osztályba jutott részéből valamit elfoglalt, 's az eránt praescribált volna, mindazáltal ha azon foglaló Atyafinak magva-szakadna, az ő részének az elfoglalttal együtt a' foglalást-szenvedett Attyafira, vagy annak Maradékira akár mikor vissza kelletik jönni. (Lásd erre *Planum Tabulare de praescriptione* Dec. 17.)

c) Ezen 7. §ba mondottak mai időben nem állanak, mivel Osztály-igazitást és Ujjitást illyen esetben is szoktak kérni.

*) Ezen Törvény Czimnek megértésére nézve a' mint azt mai időben használják, szükség tudni, hogy mostanában, ha az első osztályban nevezetes megcsalodás, vagy hiba valamellyik részre nem történt, akkor az Osztály-igazitásnak, vagy Jobbitásnak (Rectificatio Divisionis), ha pedig nevezetes megcsalódás vagy hiba történt, Ujj-osztálynak (Nova Divisio) vagyon helye. (Lásd erről *Planum Tabulare de nova Divisione.* Ismét 1729. 36. T. Czik.)

d) I. R. 67. Cz.

e) Az az, ha a' Tanuk hatvan Esztendőt meghaladó dologról nem beszélnek, mivel ha azon túl történt dolgot emlegetnek, annak a' törvénybe hitelt nem adnak.

f) 1723. 47 T. Cz.

g) 1715. 26. T. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 56 von 170

egyedűl Fiu-, nem pedig Leány-ágot fognak illetni. *a)*

4. §. Ha azonban az Adomány-levél azt foglalná magában, „*hogy arra az esetre, ha a' Felkérő Férjfi-mag nélkűl meghalálozand, a' jószág a' Leányaira szállyon*", akkor azon jószágok, 's birtokos jussok, midőn már a' Leányok' birtokába jöttek, az elébb előadott közbenvetés, és ok miatt mind a' két ágot fogják illetni.

5. §. És azt kell tartani a' pénzen vett jószágokról is, ha az azokról szólló levelekbe a' Feleségnek neve is bele vagyon iktatva, hogy az fentebbi mód szerént egyiknek halálával a' másikra száll a' jószág. *b)*

49. CZIM.

Ha vallyon a' hűségtelenség' bűntetésébe marasztaltatott embernek jószága Királyi helybe-hagyás mellett a' Fiuvá-fogadott-testvérre** (frater adoptivus) **száll e'?

Minthogy a' jószágoknak háromlásáról kezdénk szóllani; kérdés ha vallyon valamelly hűségtelenség' bűntetésében marasztaltatottnak jószága, 's birtokos jussa, midőn életére, 's jószágára nézve Királyi Kegyelmet nyerend, azon fiunak fogadott Testvérre szálland e', kivel a' jószágnak reá háromlása eránt Királyi Helybe-hagyás mellett kötelezést tett, vagy sem? Felelet: hogy nem.

1. §. Mivel a' kötelezés a' jószág' háromlására nézve *osztályos-atyafiságbeli erővel* nem bir, már pedig tudnivaló dolog, hogy a' hűségtelenség' vétkébe esett embernek jószága sem a' már született Fiakra, sem pedig a' Testvérekre, 's osztályos Atyafiakra nem származik, *c)* anyival inkább tehát nem a' fiuvá-fogadott Testvérre, ha az a' mint mondottuk Királyi Helybe-hagyás által erősitetett volna is meg.

2. §. Azon jószágoknak háromlására nézve pedig a' Királyi Kegyelem' megnyerése előtt kérdés sem lehet; Mivel azok akkor azokra szálltak volna által, kiknek a' Fejedelem ajándékozta volna. Mert miglen valaki valamelly jószágnak valóságos birtokában vagyon, azokat az ő elkövetendő vétkei miatt örökre el is veszthetí, nem állván abba ellent a' Testvérnek Fiuvá-fogadása.

50. CZIM.

Mit kell a' két Testvér' különkülön megfiusitott Leányainak örökösödésekről tartani?

Továbbá kérdés; hogy ha az Apáról való, vagy osztályos Testvérek Férjfi-gyermek nélkűl lévén, mind ketten egyetértőleg a' magok' Leányaikat különböző időkben tulajdon jószágaikba, 's birtokos jussaikba a' Fejedelem által megfiusítják, vagy akár mind a' két ágra nézve Örökösökké tétetik, vallyon egyik Testvérnek Leányai, 's Maradéki kihalván, annak része az atyafiság' jussán a' másik Testvérnek életbe maradott Leányaira, vagy Maradékaira, vagy pedig a' Királyi Fiskusra háromland e'?

1. §. Felelet; hogy a' Királyi Fiskusra száll, *d)* mivel azok nem örökösödés, 's atyafiság' jusán, hanem a' Fiusitás által jutottak azon jószágnak birtokába.

2. §. Már pedig a' Fiusitás a' Királyi Adomány' természetével bir *e)* 's azon Adomány nem együtt, hanem külön külön adatott mindegyiknek; következésképpen az ugy tekintetik, mintha két egymáshoz idegen embereknek, különböző időben adatott volna, mellyhez képpest azon jószágnak a' Fiskusra kelletik szállani.

3. §. Szinte a' szerént valamint az Apáról való Testvérek között a' megosztozás után keresett jószágokra nézve, midőn az Adomány-levélbe a' másik megosztozott Testvér' neve bé nem iktattatik szokott történni. Hogy t. i. az osztály után szerzett jószágok a' Felkérő-testvérnek magvaszakadtával nem az életbe lévő már megosztozott Testvérre, hanem a' Királyra szállanak.

51. CZIM.

***Az Atyák, 's Fiak közt leendő osztályról, 's az Atyai-hatalomról** (Patria potestas.)*

Tudni kell továbbá; hogy jól lehet az Atya, 's Fiu között a' jószágbeli osztály nem mindenkor engedtetik meg, vagynak mindazonáltal több esetek, a' midőn a' Fiu ha nem akarandana is, erőltetthetik az Atyja által, és viszont az Atya ha nem akarna is erőltetthetik a' Fiu által a' megosztozásra.

1. §. De minekelőtte azon esetek előadatnának, szükséges tudni, millyen, 's hányféle módon lehet az Atyának a' Fiára nézve hatalma. Mellyre nézve meg kell jegyezni, hogy minden Atyai hatalom alatt lévő Fiak, 's Leányok akár törvényes idejüek legyenek azok, akár sem, miglen szárnyokra, vagy is szabadságba az Atyjok által nem bocsájtattak (melly a' Honyi törvények szerént a' Fiakra nézve az Atyjokkal való jószágbeli megosztozás; a' Leányokra nézve pedig az eljegyeztetés, 's férjhez-menetel által történik meg), mindenkor Atyai-hatalom alatt vagynak.

2. §. A' kik tehát tőlled, 's Feleségedtől születnek, miglen fel nem szabadulnak, vagy is szárnyra nem kelnek, a' te hatalmad alatt lesznek, sőt nem csak azok, hanem az Unokáid is, az az: azok, kik a' te fel nem szabadult Fiadtól származtak.

3. §. A' kik azonban a' te Leányadtól születnek, azok nem a' te, hanem az Atyjoknak, vagy Nagy-atyjoknak hatalma alatt lesznek, légyenek azok Nemesek, vagy Nemtelenek. Mivel *a' Fiak nem az Anyjok', hanem Atyjok' familiáját követik.* *f)* És onnét van az, hogy a' Nemes Anyától, de Nemtelen Atyától született gyermekek, a' valóságos Nemesek' közé nem számláltatnak.

4. §. Az Atyai-hatalmak közül tehát az *Első* az; hogy a' Fiu miglen Atyja' hatalma alatt léend, az Atyai ingó, 's ingatlan jószágokból Atyjának megegyezése nélkűl semmit el nem adhat, vagy idegenithet, sem pedig azokról senkivel valamelly kötelezést nem tehet.

5. §. *Második* az, hogy az Atyák Fiaikat ha mindjárt azok törvényes idejüek lennének is, rosz magokviseletekért megfedhetik, 's megdorgálhatják, sőt ha a' rosz tettnek nagysága kivánja, tömlöczre is vettethetik.

6. §. *Ismét* hogy a' szükség ugy hozván magával, az Atyák Fiaiknak terheket magokra ve-

a) Kiknek kihaltok után a' Királyi Fiskusra száll a' jószág az 1715diki 26. T. Cz szerént.
b) 1687. 11. 1715. 26. Egyezt. az I. R. 102. Cz.
c) I. R. 16. 20. Cz.
d) 1715. 26. Cz.
e) I. R. 7. 17. 57. Cz.
f) Elébb a' 7. Czimbe.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 57 von 170

hetik, 's sokszor a' még köztök fel nem osztott jószágot utolsó szükségben, (mellyről alább lesz szó *a)* el is adhatják 's idegeníthetik.

7. §. *Ismét* hogy az Atya' hire, vagy akaratja nélkül annak Fiát senki le nem tartóztathatja.

8. §. *Ismét* hogy az Atya, ha ellenség kezébe kerül a' Fiát maga helyett fogságba adhatja, de nem viszont a' Fiu az Apját.

9. §. *Ismét* hogy a' Fiak az ingó-javakról Utolsó rendelkezést nem tehetnek egyébrül, mint a' mire az Atyjok engedelmet ád. Mivel az Utolsó-rendelkezésnek (testamentum) *a' Rendelkezőnek szabad akaratjából kell történni.* Az ollyan Fiak pedig nem a' magok', hanem az Atyjok' hatalmába vagynak. Másképpen vagyon azonban a' dolog azon vagyonokra nézve, a' mit a' Fiak a' magok szolgálatjok, 's tudományok által szerzettek, mivel azokról az Atyjok' akaratja ellen is szabadon rendelkezhetnek.

52. CZIM.

Azon eset, mellybe az Atya a' Fiát, osztályra kénszerítheti.

Ismét továbbá tudni kell; hogy az Atya a' felserdült, 's törvényes idejű, de nem a' férjfikoron alól lévő Fiát az alól irt esetekben az ősiségnek, 's más egyéb vagyonnak *b)* megosztására kénszerítheti, de *azonban azokból ki nem tagadhatja.*

1. §. *Először* Ha a' Fiu Szülőit veréssel, *c)* vagy más nevezetes, és terhes boszusággal illeti.

2. §. *Ismét* Ha a' Szülőit valamelly vétkes dologba bevádolja, melly a' Köztársaság' 's a' Király' veszedelmére nem czéloz.

3. §. *Ismét* Ha a' Szülőinek életére törekeszik méreg által, vagy más egyéb módon.

4. §. *Ismét* Ha valamelly gonosz, 's rosz életü emberekkel társalkodik, 's azokkal Atyja' akaratja ellen is barátkozik, 's az Atyai jószágot vesztegetné.

5. §. *Ismét* Ha az elfogattatott Atyát az Ellenség' kezei közül, vagy a' rabságból, midőn lehetne, ki nem váltja, ki nem szabadítja, 's érette kezességet vállalni nem akar.

53. CZIM.

Azon esetekről, midőn viszont a' Fiu is tehet az Atyjával osztályt.

Viszontag pedig az Atyai-hatalom alatt lévő Fiu is kénszerítheti az Atyját osztályra az alább megirt esetekben, ellene nem állván annak az Atyai hatalom.

1. §. Midőn az Atya a' jószágait tékozlani, 's pazarolni kezdi, 's a' maga Fiainak jószágait nem szükségből, vagy helyes okból, hanem inkább csalárdságból eladogatja, vagy elidegeníteni kívánja, és az Atyának ezen akaratját a' Fiu világosan tudja. *d)*

2. §. *Ismét* ha az Atya az örökséget, vagy is ősi jószágot, jól lehet eladni nem igyekszik, mindazáltal azt rosszul miveli, 's oltalmazza, 's pusztulni hagyja.

3. §. *Ismét* Ha az Apa a' Fiával minden igaz ok, 's nevezetes hibája nélkül kegyetlenül bánik.

4. §. *Ismét* Ha az Atya a' tökélletes törvényes időt elért Fiát *e)* megházasodni nem engedi.

5. §. *Ismét* ha az Atya a' Fiát vétkezni kénszeríti.

6. §. Jól lehet a' mint elébb mondatott, a' Fiu az Atyját büntetést maga után vonszó dologban bé nem vádolhatja, minthogy azonban inkább kell engedelmeskedni az Istennek, mint a' Szülőinek, az illyes esetben becsületes okoknál fogva kénszerítheti az Atyját a' megosztozásra, de nem bévádolásképpen, hanem inkább hibáján való szánakozásból, arra inditván, 's kénszerítvén őtet.

7. §. Az előadott esetekben való osztályt pedig mindenkor csak az ősi ingó, 's ingatlan javakra nézve kell érteni, nem pedig az Atyjának tulajdon szolgálatja, vagy más egyéb érdemei által szerzett jószágokra nézve. **)*

8. §. Mert ha az Atya a' fellebb mondott esetekben kénszeritendi a' Fiát az osztályra, akkor nem tartozik az Atya akármiképpen szerzett ingó, 's ingatlan jószágait, 's vagyonyait a' Fiával köz osztályra bocsájtani.

9. §. *De ha az osztály az Atya, 's Fiu közt a' fellebb említett eseteken kivül történik meg, akkor minden néven nevezendő jószágnak minden különbbség nélkül osztály alá kelletik menni.*

10. §. Mivel *a' Természet törvénye szerént az Atya a' Fiunak, 's viszont a' Fiu az Atyának tartozik keresni.* ***)*

a) I. R. 59. és II. R. 57. Cz.

b) Itten ősi vagyonokat kell érteni, a' mint ez a' következő 53. Cz. 8. §. kitetszik.

c) A' Szülőknek megverői, 's sebesitői a' környülállásokhoz képpest halállal is büntetettnek az 1723. 11. T. Czikkely szerént.

d) Az 1723. 48. T. Cz. értelménél fogva.

e) A' tökélletes törvényes idő alatt a' huszonnégy esztendőt kell érteni.

**)* A' Római Törvény az elébbeni két Törvény-Czikkelyekbe emlitett illyes esetekbe az Atya, 's Fiu közt nem osztályt parancsol, hanem az örökségből való kitagadást engedi meg, 's ugy lá szik Verbőczy is azon eseteknek nagyobb részét onnét költsönözte, mivel Hazánk' törvényei, mellyek Verbőczy idejéig világot láttak, azokról éppen nem emlékeznek. A' Romai Törvénytudók pedig tizennégy eseteket adnak elő, mellyekbe az Atya a' Fiát az örökségből kitagadhatja, mellyek illyen versekbe foglaltatnak *„Bis septem ex causis exhaeres filius esto. Si Parentem feriat; vel maledicat ei; Carcere detrusum, si negligat; aut furiosum? Criminis accuset: vel paret insidias. Si dederit damnum grave; si nec ab hoste redemit, testarive vetet; se societve malis, si inimicos sequitur; vitietve cubile paternum; Non Orthodoxus: filia si meretrix"* Viszont pedig hét eseteket adnak elő, mellyekbe a' Fiu az Atyját kitudhatja az örökösödésből, de a' mellyek különböznek a' Verbőczy által elő adott esetektől, azok pedig ezen Versekbe foglaltatnak: *„Sed Pater ex septem, si nati spernat honorem. Hunc accusabit, dira venena dabit. Testari vetat, aut Uxorem diligat ejus. Nec redimit captum; dum furit, odit eum."*

***)* Ezen két utóbbi §nak értelme kétségessé tette Hazánkban azon kérdést, ha vallyon az Atya kizárhatja e' a' Fiát Utolsó-rendelkezés (Testamentum) által mindenféle kereset jószágából, vagy sem? Ezen kérdésre a' Magyar Törvénytudók között több egymással ellenkező vélekedések forogtak fenn. (Lásd *Institutiones Juris privati hungarici etc. Lib. II. Vol. I. de Testamentis pag.* 883—886. Ismét *Elementa Juris prudentiae Hung.* Lib. I. pag. 240. 241.) mindazonáltal nagyobb része abban állapodott meg, hogy igen is kizárhatja az Atya a' Fiát a' keresményéből: csupán csak a' neveletlen Gyermekeknek nevelésére tartozik valamit rendelni, ezen utóbbi állitásokat azonban semmi világos törvénybe nem gyökereztetik. Minekelőtte tehát ezt megfejtenénk, szükségesnek láttam előre bocsájtani: hogy mikor még a' Consvetudoról szóllottunk, megmutattuk azt, hogy Nemzetünk már az Ország' kezdetétől fogva szinte bévette a' Romai Törvény-Könyvet, vagy is az Irott-törvényt, 's a' Testamentom' dolgába annyival inkább, mivel ta-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 58 von 170

54. CZIM.

Még az Osztálynak egy esetéről, és a' Fiakat Anyai jusson illető jószágokról.

Tudni kell továbbá; hogy minekutánna a' Fiu az Atyja' jóvá-hagyásából törvényes Feleséget véend, a' fent említett eseteken kivül is kénszerítheti az Atyját (törvényesen azonban, és illendöen) az osztályra, *a) a' midőn is mind az Atya', mind a' Fiu' jószágait egyenlően kelletik felosztani. b)*

pasztalhatjuk, hogy a' Testamentom-tételt illető környülállások többnyire a' Romai Törvényből költsönöztettek; ugyan ezt bizonyítja az 1715. 27. Tör. Czikkely is, a' hol ezek mondattnak: „*Neque praeterea Haeredum-institutio de substantia Testamenti a modo in posterum requiratur.*" Már pedig tudhatjuk, hogy a' *Haeredis-Institutio* egyenesen Romai Törvény szerént kivántatik meg, és arról semmi más Szokás-törvényeink nem is szóllanak. — A' mire tehát e' részben nincsen világos Szokás-, vagy is Honyi-törvényünk, szükség Verböczyhez folyamodnunk, mivel az ő Törvény-könyvét Nemzetünk a' régi időtől való használás által is Honyi-törvénynek tacite bevette, 's az Királyi Helybehagyás által meg is erősitetett, ha pedig sem abba, sem emebbe valamelly esetre törvényünk nem találtatik, Verböczy' Előbeszédje' értelme szerént is, a' Romai Törvényeket kell segédül venni, kivált ha valamelly Honyi dolgunk, mint a' testamentomi környülállások is, onnét vette eredetét. Ezeket előre bocsájtván részemről azt állitom; *Először* hogy az Apai ősi vagyonból az Apa soha sem exhaeredálhatja a' Fiát. *Másodszor* hogy ha ősi javak vagynak, akkor az utóbb eléadott exhaeredatio' magyarázatjának értelménél fogva ugy tartom, hogy a' keresményből mind az Apa, mind a' Fiu exhaeredálhatják egymást. *Harmadszor* Ha ősi javak nincsennek a' keresményből, kivévén az fellebbi 52. és 53. T. Czimben előadott eseteket, sem egyik, sem másik nem exhaeredálhatják egymást. — És pedig az első esetben nem exhaeredálhatja az Apa a' Fiát, mivel arra világos Honyi-törvényeink, különösen pedig a' Felséges Királyi Kuria által megállapított Végzéseink vagynak. A' második esetben exhaeredálhatják mind az Apa, mind a' Fiu egymást, mivel az ősi jószágból részesülvén tökéletesen egyik sem exhaeredáltatik, mert a' Romai-törvények szerént az exhaeredatio e'képpen magyaráztatik: „*Exhaeredatio est exclusio ab haereditate, seu a successione in universum jus, quod defunctus habuit tempore mortis.*" Melly magyarázatból kitetszik, hogy ha szinte bizonyos, 's világos törvényeink nincsennek is erre nézve, de azért sem a' Hazai, sem a' Romai-törvények ellen az által nem vétünk, sőt azt követjük, mivel az ősi-jószágból, és igy a' haereditásból is részt adni engedünk, már pedig a' Romai-törvény szerént is csak az az exhaeredatio, midön valaki tökélletesen minden vagyonból kizárattatik, melly ezen esetbe nem történik. — A' mi a' harmadikat illeti: hogy abba a' fellebb is említett 52. és 53. Czimbe előadott eseteken kivül a' keresményből sem egyik, sem másik nem exhaeredálhatják egymást e' következendők erősitik:

1ször. Mivel ezen esetre nézve semmi bizonyos Honyi-törvényeink, Verböczyn kivül nincsennek; szükség tehát ebből, 's a' mi ebbe világos nem volna, a' Romai törvényből kölcsönözni, 's egyiket a' másikkal egyeztetni. Mellyre való nézve már elébb a' *) jegy alatt megmondottuk, hogy Verböczy a' kérdésbe lévő Törvény-Czimekbe előadott eseteknek nagyobb részét a' Romai-törvényekből költsönözte, a' Romai-törvények pedig azon esetekben nem osztályt, hanem exhaeredatiot engednek, következésképpen a' Verböczybe előadott eseteket, nem csak az osztályra, hanem az exhaeredatiora is alkalmaztathatjuk, annyival is inkább, mivel a' mint az 51. Czim utólja bizonyítja, ezen dologba maga Verböczy is a' Testamentomot bele egyelitette, 's másutt az egész munkájában a' Nemesek' Testamentomáról különösen nem is emlékezik; Ugyan ezt hozza magával a' dolog természete is, és a' Törvény' lelke, mivel különösen az Atyának mi czélja lehetne abba, hogy az Atyai-hatalom alatt lévő Fiával az atyai, 's ősi jószágon, mellyet külömben is míg él, használhat, megosztozzék,

1. §. Mindazáltal ha a' Fiunak anyai jusson maradott jószágai léendenek, azokat akár az Anyja' életébe, akár annak halála után nem tartozik az Atyával köz osztályra bocsájtani.

2. §. Mivel azon jószágok a' részben nem az Atya', hanem egyedül az Anya familiáját követik, mellyet maga az okosság is nyilván javasol.

55. CZIM.

Hogy a' dühös bolond, 's esztelen Fiak, vagy is Gyermekek mindenkor Atyai-hatalom alatt maradnak.

Ezt sem kell elfelejteni: hogy a' dühös bolond, esztelen, 's eszekbe megbömlott Fiak, mint-

egyéb mint az, hogy akkor az osztály által a' Fia' hibáját megmutatván, a' rosz, és hibás Fiut Testamentom által keresményéből kirekessze, hogy pedig Verböczy az emlitett két Törvény-Czikkelyekbe nyilván ki nem jelentette azt, hogy azok az exhaeredatiora is tartozzanak, annak az egyik oka az, mivel ő jól tudta, hogy Hazánkba az ősi jószágból az Atya a' Fiát nem exhaeredálhatja, következésképpen a' Hazai-törvények' ellenére ebbe részbe mindenben a' Romai-törvényeket nem követhette, és igy Hazánkba osztályra kiványa azokat Verböczy alkalmaztatni, a' mit az exhaeredatiora a' Magyar ősi-jószágoknak más tulaidonsága miatt egészen nem alkalmaztathatott: másik oka pedig az, mivel Verböczy idejébe még kevés Honyi-törvényeink lévén, a' Romai-törvény Hazánkba nagyobb keletbe volt, következésképpen nem volt szükséges azt kijelenteni, a' mi különben is a' keletbe lévő Irott-törvénybe világos volt; egyebet tehát Verböczy nem cselekedhetett, mint azt, hogy a' Romai-törvényt a' mi Szokás-törvényünkhöz alkalmaztatta, de azonban az e'féle esetekről szólló Romai-törvénynek keletét világosan el sem törölte. Ez igy lévén, minthogy a' fellebb is emlitett 1715. 27. T. Czikkely' bizonyítása szerént a' Testamentomokra nézve a' Romai-törvény nállunk keletbe volt, 's minthogy az elébbenick szerént a' Verböczy által előadott, kérdésbe lévő eseteknek nagyobb része az exhaeredatioról szólló Romai-törvényekből költsönöztettek, 's ezen harmadik pontba fel tett esetre semmi világos Honyi-törvényeink nem lennének, természetesen következik, hogy azt az eredeti kútfőre kelletik alkalmaztatni, a' mi pedig Verböczybe homályos volna, azt az eredeti kútfőből, az az: a' Romai-törvényből kelletik megvilágositani; minthogy pedig a' Romai-törvény csak a' *) alatt említett esetekbe engedi meg az exhaeredatiot, mink is bátran mondhatjuk, hogy az ősi jószág' nemléttébe, következésképpen a' tökélletes exhaeredáltatás' esetébe, nem máskor, mint a' Verböczy 52. és 53. Czimjébe kitett esetekbe exhaeredálhatják az Apa, 's a' Fiu egymást.

2szor. Bizonyítja ezen állításomat Verböczy 53. Czimjének 9. §. a' hol mondatik, hogy ha az előadott eseteken kivül történik osztály az Apa 's Fiu között, akkor minden jószágoknak minden különbbség nélkül osztályra kelletik menni, ezen Törvény-Czikkelyt pedig a' következendő 54. Czim még jobban erősíti, a' hol mondatik, hogy a' Fiu' házassága esetébe, mind az Atya, mind a' Fiu jószágait egyenlőképpen kelletik felosztani: ha tehát életébe tartozna az Apa a' keresmény jószágait is az elébb előadott eseteken kivül osztály alá bocsájtani a' Fiával, 's viszont ez az Apjával, természetesen következik, hogy a' miből életébe részt tartozott volna adni egyik a' másiknak, szinte a' Testamentom' esetére is tartozik abból egyik a' másikat részeltetni, annyival inkább, mivel ezt semmi Törvény sem tiltja, sőt Verböczy 53. Czimjének 10dik §ba világosan ki mondja, hogy mind az Apa a' Fiunak, mind a' Fiu az Apjának Természet-törvénye szerént is keresni, 's szerezni tartozik. Hozzá jön még ehez az is:

3szor. Hogy Verböczy az 57dik T. Czikkelybe a' szabad dispositiot, vagy is rendelkezést a' kereset vagyonra nézve világosan a' Szerzőnek csak életébe, az az *vita comite* engedi meg, mellyet bizonyosan olly világosan ki nem tett volna, ha a' kérdésbe lévő esetekbe az exhaeredatiot megengedte volna.

Minekutánna tehát mind a' Törvényeknek eredete, 's lelke, mind pedig Verböczy az osztály' esetébe a' kereset javakat is világosan osztály alá paran-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 59 von 170

hogy soha el nem érhetik azon időt, midőn már okosan gondolkozhatnának, soha az Atyai-hatalom alól fel nem szabadulhatnak.

1. §. Ugyan azért az ollyanoknak Szülői őket minden igasságos, 's tisztességes dolgokra kötelezhetik. Azoknak jószágait a' nyilvánságos szükségben elidegenithetik. De azonban a' Szülők is tartoznak az ollyan Gyermekeknek tisztességes élet-módjokról, 's ruházatjokról gondoskodni.

2. §. Ugyan azt kell érteni az Atya' halála után az esztelen Testvérekről is, hogy tudniillik a' helyes eszü, 's idősebb Testvér fogja az Esztelennek gondját viselni. *c)*

csolta, ellenkező Törvényeink pedig, mellyekből ezeknek világosan ellene lehetne mondani, nincsennek, én csekély vélekedésem szerént továbbá is azt tartom, hogy az ősi jószágnak nem létében sem az Apja a' Fiát, sem a' Fiu az Apját tökélletesen nem exhaeredálhatják.

Vagynak azonban ellenkező észrevételek is, mellyek ezen állításommal ellenkezni látszanak, hogy tehát azokra is megfeleljek, szükségesnek láttam azokat elő hordani, 's megczáfolni. Es pedig azt mondják némellyek:

A) Minthogy Verbőczy az I. R. 51. Czimjébe megengedi a' Fiunak, hogy a' maga keresett jószágáról szabadon testálhasson, 's rendelkezhessen, tehát az sem igaz, hogy az Atya a' tulajdon keresményéből a' Fiát nem exhaeredálhatja. — Ezen észrevételre azt lehet viszonozni, hogy igen is megengedi azon említett Törvény-Czikkely a' Fiunak tulajdon keresményéről Testamentomot csinálni, de nem mondja egyszer-'smind azt, hogy szabad az Atyját abból tökélletesen exhaeredálni, már pedig más valamiről szabadon testálni 's más ismét valakit egészen exhaeredálni; szabadon testálhat az Atya is, az az: többeknek hagyhatja a' maga keresményét, de azért a' fellebb említett eseteken kivül a' Fiát tökélletesen nem exhaeredálhatja. Megálhat tehát ezen Törvény-Czikkelynek értelme a' következő 52 és 53. Czikkelyek' rendelésével annyival inkább, mivel azon 51. Czikkelybe a' Fiu' szabad testálására nézve nem említ Verbőczy világossan valamelly *Birtokos-jószágot*, egyedül bizonyos ingó-bingó holmikat, mellyeket a' *res* deák szóval akart kifejezni.

B) Azt vetik ellen némellyek, hogy ha az Atya életében szabadon bánhat a' maga jószágaival, tehát abból a' Fiát exhaeredálhatja is. — Melly ellenvetésre ismét azt lehet felelni; igen is szabadságba áll az Atyának, sőt a' Fiunak is a' maga jószágával életébe, a' mit tetszik, cselekedni, azokat el is adni, de azonba ha azok az Atya', vagy Fiu' halála' órájáig megmaradnak, már sem egyik, sem másik Testamentom által egymást nem exhaeredálhatják; ugyan is több több szüksége. 's kinézései lehetnek az Apának a' maga jószágait életébe eladni, de a' Testamentom tétel esetébe, ha a' Fiunak semmit sem akarna hagyni, egyedül az volna a' fő czél, hogy a' Fiát exhaeredálja. Megálhatnak tehát a' szabad-rendelkezésről szólló Törvények is az 52. és 53. Czim' értelmével a' nélkül, hogy azok ezekkel ellenkezésbe jőjjenek. Egyébaránt ezen ellenvetésre védelmül szolgál az is, a' mit fellebb a' 3dik pontba mondottunk.

C) Mondják némellyek, ha lehet az Atyának Majorátust, és Senioratust a' maga keresményéből rendelni, tehát lehet exhaeredálni is. — Erre ismét azt lehet viszonozni. Minthogy a' Majoratus, és Senioratus rendelés a' Familiának inkább fényére, mint rontására szolgál, és minthogy csak ugyan a' Familiából valamelly Maradékra háromlik a' jószág, nem lehet azt valóságos exhaeredationak tartani, mivel csak az neveztetik valóságos exhaeredationak, midőn valaki minden keresményét idegeneknek testálja, a' Gyermekeinek pedig abból semmit sem hágy, melly ebbe az esetbe nem történik.

Egyébaránt vagynak még ezeken kivül több más ellenvetések is, de a' mellyeket az elébbenieknek összehasonlitása által kiki könnyen megfejthet, 's itt a' hely' szüke sem engedi meg a' hosszas dissertatiót; egyedül e' csekély észrevételeimmel Hazámfiait kivántam figyelmetessé tenni. —

a) Egyezt. 1659. 36. T. Cz.

b) Lásd fellebb az 53. Czimbe a' **) alatt mondottakat.

56. CZIM.

Hányféle módon enyészik, 's töröltetik el az Atyai-hatalom?

Jól lehet a' mint fellebb is mondatott a' Fiak a' megosztozás által az Atyai-hatalom alól felszabadulnak, vagynak azonban ollyan esetek is, mellyekbe elenyészik, 's eltöröltetik az Atyai-hatalom.

1. §. *Először.* A' Testamentom nélkül kimult Atyának halála által, ha tudniillik a' törvénytelen idejü Fiunak Testamentom által Gyámot (Tutor) nem rendelt; ez azonba csak abban az esetben áll, ha már az Atya is a' maga hatalmába, nem pedig szinte Atyai-hatalom alatt volt, mert illy módon a' Fiu a' Nagyatyjának hatalma alá esik.

2. §. *Ismét* eltöröltetik az Atyai-hatalom, ha az Atya hűségtelenség' vagy egyéb elkövetett nagy vétke miatt jószágaitól, 's birtokos jussaitól megfosztatik, 's fejvesztésre itéltetik: Mert valamint azon nagy vétkek miatt a' jószágnak viszonos háromlására nézve a' Fiaitól, 's Testvéreitől elszakad, szinte a' szerént az Atyai-hatalom is felbomlik, 's elenyészik.

3. §. *Ismét* elenyészik az Atyai-hatalom, ha az Atya Ellenség' kezébe, 's fogságba kerül: *Mert a' ki fogva vagyon, az mást hatalma alatt nem tarthat.* Mivel akkor maga sem szabad. És ezt ugy kell érteni, miglen az Atya fogságba léend. Mert a' kiszabadulása, 's visszatérése után az Atyai-hatalom ismét megujjul, 's feléled.

4. §. Innét vagyon az: hogy azon idő alatt sem ő ellene, sem ő általa más ellen az Időmulás (praescriptio) nem folytathatik, hanem a' vissza-jövételéig mindennek a' maga elébbeni állapotjában kelletik maradni, és a' vissza-jövetel után, minden Peres, 's Ügyes-bajos dolgaira, 's azoknak Czikkelyeire nézve magát az elébbeni karban, 's állapotban találandja.

57. CZIM.

Hogy minden Ur, és Nemes a' maga tulajdon jószágáról szabadon rendelkezhet.

Tudni kell továbbá, hogy minden Ur, Báró, Mágnás, Nemes, és *Birtokos ember* *), kinek

c) A' mit itt Verbőczy a' Fiakról mond, azt a' Leányokról is kell érteni.

*) Verbőczy világosan kiteszi, hogy nem csak a' Nemes hanem a' Birtokos ember is szabadon rendelkezhet a' maga vagyonjáról, 's jószágáról. Melly kitétel ismét figyelmetessé tesz bennünket arra, a' mit az I. R. 4dik Czimjére az *e*) jegy alatt mondottunk; hogy tudniillik nem mind Nemes ember volt az régenten is a' ki jószágot birt, 's nem is minden Királyi-Adomány nemesitett. Igy a' Váradi tüzes vas-próbáról szólló Regestrumba több nyomára akadunk annak, hogy az ugy nevezett *Castrensisek* Királyi-Adomány mellett birtak légyen a' Vár' jószágaiból, de azért azok Nemesek nem voltak. Ugy szinte számtalan régi Oklevelekből láthatjuk azt is, hogy az 1222. 15. T. Czikkelybe említett Királyi Vadászok 's Kaszások is birtak jószágokat, a' nélkül, hogy ezek egyszer'smind Nemesek is lettek volna. Hogy tehát hosszas ne legyek ezen dologba, itten csak egy példát hozok fel, mellyből állításom valósága ismét kitetszik: Igy László Király egy 1278diki Oklevelébe igy szóll: '*Quod accedentes ad nostram praesentiam*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 60 von 170

Fiai, 's Leányai vagynak, minden általok akár szolgálatjok által, akár pénzen szerzett, 's vett vagyonjokról, 's jószágaikról, Gyermekeiknek helybenhagyások nélkül, 's azoknak akaratjok ellen is *éltekben* (vita sua comite) *a)* szabadon rendelkezhetnek, 's azokat szabadon el is idegenithetik, nem állván annak ellent Gyermekeiknek ellentmondások, eltiltások, vagy más ellenkezések.

1. §. És azon osztályt, mellyet az Atyja a' vagyonról, jószágról, 's birtokos-jusról életébe Gyermekei között téend, ne hogy az ő halála után a' miatt közöttek vissza-vonások, gyülölségek, 's ellenkezések történjenek, az Atyjok' halála után is tartoznak a' Fiak, 's a' Leányok azt megtartani, 's azon osztályba örökké megnyugodni.

2. §. És ugyan azt kell tartani azon jószágokról, 's birtokos-jussokról is, mellyek valamelly Kötelezés, vagy Örökbe-fogadás, vagy Fiusitás által háromlanak valakire. Mivel az ollyanok ollyba tekintetnek, mintha azon javakat magok keresték, vagy szerezték volna. —

58. CZIM.

Hogy az Atya az ősi jószágot Gyermekeinek rövidségével el nem idegenitheti.

De azonban az Atya a' Fiaknak, vagy ha mind a' két ágot illeti a' jószág, a' Leányoknak rövidségével is, az ősi jószágokat, 's a' birtokos jussokat ugy szinte a' Testvér, más Testvér' rövidségével az atyai, vagy ősi birtokokat 's jószágokat, a' Fiaknak, Leányoknak, vagy Testvéreiknek megegyezések nélkül el nem idegenithetik, sem azokról Bevallást (Fassio) nem tehetnek. *b)* Mellyet ha tennének, az minden erő nélkül valónak lenni tartatik.

1. §. Ugyan is vagynak ollyanok, kik az atyai, 's ősi jószágokat néha szükségtől kénszeritetve, néha pedig semmi helyes okból nem indítatván, egyedül csak torkosságból, tobzodásból, néha pedig a' Testvér, vagy is Atyafi ellen való gyülölségből, 's ördögi incselkedésből, néha jól, és helyesen, de sokszor csalárdúl elzálogosítják, vagy örökre eladják, és több más külömbbféle szinek, 's nevezetek alatt lekötelezik, és hogy az az eránt költ Bevalló-levél nagyobb erejű legyen, 's azt elrontani ne lehessen, némellyek a' Bevalló-levél' foglalatjába Fiaiknak, Leányaiknak, 's Testvéreiknek, vagy is Atyjokfiainak terheket magokra, 's Maradékaikra felvállalják.

Arnoldus filius Arnoldi, Ivan Andreas — a Celsitudine Regia humiliter petierunt, ut terram, quam ad usum quatuor aratrorum, vel paulo plus in eadem villa Thomasi sub libertate ejusdem villae, ac provinciae Sclavorum hactenus habuerunt, liceret eisdem ex munificentia Regalis Culminis habere liberam, et exemptam ab omni exactione. Nos igitur eosdem cum praefata terra a nexu obnoxietatis pristinae absolventes applicavimus libertati Nobilium de Zepes." (Lásd *Supplem. ad analecta Scep. pag.* 122—125.) Már csak ezen egyetlen egy Oklevélből is láthatni, hogy az abba emlitett emberek Királyi Adomány mellett földet birtak ugyan, de azért nem voltak egyszer'smind Nemesek, hanem csak ezen most előadott Oklevél által tétettek világos szavakkal Nemessekké. Kik a' régiségeket figyelmetesen olvassák, számtalan illyen példákra találhatnak. Egyéberánt lásd a' 4dik Czimre mondottakat.

a) Lásd a' *vita comite* kitételre az 53. Czimre a' **) jegy alatt mondottakat.

b) 1723. 47. T. Cz.

59. CZIM.

Mi légyen a' Teher-felvétel, vagy Felvállalás, és hányféleképpen lehet a' Fiaknak, 's Atyafiaknak terheket felvenni, vagy is felvállalni?

A' Terhét valakinek fel venni, vagy is vállalni annyit tészen, mint a' Jószág-vevőnek az Atya, vagy Atyafi által tett Bévallás' megtartása eránt kezességet vállalni. *) Mellyre nézve tudni kell; hogy a' Fiaknak, 's Atyafiaknak terheket három módon lehet felvenni. *Először* minden ok nélkül (simpliciter). *Másodszor* helyes okból. *Harmadszor* pedig, és utoljára szükségből.

1. §. *Először* tehát. *Minden ok nélkül*, midőn tudniillik azoknak terheket semmi nyilvánságos szükségből, sem, mint elébb mondatott, valamelly helyes okokból, egyedül csalárdságból, vagy boszszontásból vesszük, vagy vállaljuk fel magunkra. És e' szerént a' Törvény előtt az semmit sem ér, hanem az ollyan Felvétel egy általjában megmásoltatik (revocare) 's a' Bevallás elrontatik (Fassio invalidatur).

2. §. *Másodszor helyes okokból*, Ha tudniillik valamelly nyilvánságos helyes ok adja elő magát, ugy mint: ha idegennél zálogba lévő valamelly birtokos just, 's jószágot akarnánk kiváltani, vagy Özvegyi-jutalmat (dos), Menyasszonyi ajándékot (paraphernum), vagy Leánynegyedet (quartalitium) akarnánk kifizetni, a' midőn tudniillik egy részét a' jószágnak el akarnánk adni azért, hogy a' jószágnak többi részét a' tehertől felmenthessük.

3. §. *Ismét*, Ha halastókat, malmokat, házakat, 's nemesi lakóhelyeket szükségesképpen kellene épiteni, vagy az eladott jószágnak árán, más jószágot, 's talán hasznosabbat vehetnénk, vagy valamelly hasznos cserét csinálhatnánk.

4. §. Mellyek, minthogy a' Fiak', 's Atyafiak' örökösödésének hasznára volnának, ugyan azért az e'féle teher-felvételt az illyen esetben egy általjában megmásolni, és vissza vonni nem lehet: Hanem ha a' Bevalló-levélbe megnevezett Fiu aztat megmásolni akarja, akkor az Atyja' életében az Atyja' dijja, és minden akárhol találta-

*) Verbőczy a' Teher-felvételt (onus alicujus in se assummere), melly mai napig is közönségesen majd minden Bevalló-levelekben foglaltátik, ugy látszik magyarázni; hogy az nem egyéb, mint valaki által vállalt kezesség a' Vevőnek részére az Atya, 's Atyafi által tett Bevallás' megtartására, 's helybehagyására nézve. En azonban a' régiségek' utmutatásából ezen magyarázatot kevéssé érthetetlennek lenni tartom, 's azt ugy magyarázom, hogy a' Teher-felvétel az; midőn magamra, 's jószágomra vállalom a' terhet azon esetbe, ha én, és azok, kikért név szerént a' terhet felvettem a' jószág' eladásba meg nem egyeznének, következésképpen az inkább az elégtételnek magára, 's jószágaira való vállalása arra az esetre, ha ő, tudniillik a' Bevalló, és a' Bevalló levélbe emlitett többi illető Felek, a' jószág' eladásba meg nem egyeznének, sőt azt elrontani kivánnák. Világositja ezen állitásomat a' Váradi Káptalannak egy 1416diki Oklevele, mellybe ezek mondattnak: „*Quod Andreas filius Thomae de Endréd pro se personaliter, ac pro eodem Thoma Patre et Stephano Fratre Carnale suis, quorum onera, et gravamina, si iidem in subscriptis contraire laborarent, per omnia super se, et Bona sua assumendo.*" (Lásd *Verbőczy emlékezete* II. Kötet 71—72. lap.) Ezen Teher-felvállalásban azonban, miolta a' Bevallott summa' letétele megkivántatik, mai időben Törvény-székeink keveset, sőt semmit sem ügyelnek, ámbár ez, csekély tudományom szerént, máig sincs semmi bizonyos Törvény által eltörölve. Mostan némelly jószág Adók, 's Vevők azt sem tudják, miért szokták a' Bevallóslevelekbe a' terhet felvállalni?

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 61 von 170

tó jószágnak közönséges becs-ára; (communis aestimatio); az Atyja halála után pedig csupán a' közönséges becs-ár' letétele mellett; hatalma vagyon azt megmásolni, 's megsemmisíteni. És ugyan ezt kell az Atyafiak' Bevallásáról is érteni.

2. §. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ha a' teher csak általjában vétetik fel, és a' Bevalló-levélbe a' Fiak, 's Atyafiak név szerént ki nem neveztetnek, akkor az ollyan teher-felvétel semmit sem ér, hanem egy általjában (simpliciter) elrontathatik.

6. §. *Harmadszor* és utolsóképpen *utolsó szükségtől kénszerítetve*, midőn tudniillik, valaki Törvény által fejvesztés' bűntetésébe marasztaltatott, sőt azon Itélet szerént ne találtán személyébe is letartóztatott, 's a' megitélt bűntetésnek véghezvitelére Bírói kézhez adatott, vagy lehet, hogy le nem tartóztatott, Királyi kegyelmet azonban nem nyert, vagy ha nyert is, az alatt a' feltétel alatt, hogy az Ellenkező Féllel megegyezzen (mivel a' Felség által adatott kegyelem sem foganatos egyébként, ha csak az ollyan ember az Ellenkező Féllel meg nem eggyezik), vagy pedig Török, Saracenus, Tatár, 's más egyéb ellenséges fogságba esvén, onnan nem egyébként, mint bizonyos kötelezések alatt szabadulhatnak ki; ezekbe az esetekbe tehát a' teher-felvételt megmásolni, 's vissza vonni soha sem lehet.

7. §. És az illyen módon tett Bevallást a' Fiu, vagy Atyafi semmi úton módon meg nem másolhatja; sőt ha az Atyja a' Fiu' részét is, (ha tudniillik a' maga része fejének váltságára elég nem lenne), a' mondott esetekbe, minekelőtte a' Fiával megosztoznék, elidegenítené, a' Fiu azt szenvedni, 's eltürni tartozik.

8. §. 'S az illyen Bevallásnak megerősítésére, ha mindjárt a' Bevalló csak eggyes-személy, az az, minden Maradék nélkűl való volna is, sem Királyi Helybehagyás, sem az osztozó Atyafiaknak megeggyezések nem szükséges, hanem az mindenkor állandó, 's tellyes erőben fog maradni. **)

9. §. *Következtetés.* Az előbbeniekből tehát következik, hogy a' birtokos jószágoknak eladattatása háromféle; Tudniillik: minden-ok-nélkűl-való, helyes-okból-való, 's szükségből-való. A' *minden ok-nélkül* való eladás semmit sem ér. A' *helyes okból* való, néha ér, néha megmásoltatik. A' *szükségből* való pedig mindenkor ér, és állandó, 's soha el nem rontatik; a' mint fellebb a' Fiak, 's Atyafiak' terhek' felvétele' magyarázatjából világosan kitetszik. ***)

**) Kelemen *Instit. Jur. priv. Hung. Vol. II.* 1070-dik lapon azt mondja, hogy mai időben az illyen Bevallásokra nézve is szükség vagyon Királyi Helybehagyásra, mivel ugymond: az usus mai időben ellenkezőt mutat. De én részemről ugy vélekedem, hogy az illyes esetekbe a' Consensus nem szükségből, hanem a' dolognak jóvoltából használtatik, következésképpen, hogy ezen Törvénynek is mind addig ereje léend, míg az ellenkező Törvény által el nem töröltetik.

***) Ezen Törvény-Czikkelyre meg kell jegyezni, hogy ez az utóbbi Törvények által sokba megváltoztatott, 's mai időben nem minden részében tartatik meg, mivel jóllehet Verbőczy az ok nélkül való Bevallást *simpliciter*, az az minden fizetés nélkül, 's jóllehet a' helyes okokból valót, csak közönséges becs ár' (communis aestimatio) letétele mellett rendeli megmásoltatni; azokat azonban mai időben akár ok nélkül, akár helyes okból történjenek a' Bevallások, a' megalkudott, 's le tett árnak megtérítése mellett szokták megmásolni, vagy is elrontani. (Lásd erre az 1647. 125. Czik.) Egyébaránt pedig Törvényes-Tábláink előtt mai időben nem mind helyes okok azok, mellyeket Verbőczy ezen Czikkely 2. és 3. §ba felhoz, 's ezeken kivűl mostan több helyes okok is vagynak, mellyek a' Bevallást állandóvá teszik. Lásd *Planum Tabulare adinvalidationem Fassionum ex praejudicio.*

60. CZIM.

A' jószág eladásban előre bocsájtandó törvényes Meg-intésről.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy mivel az Atyafiaknak (Fratrum) károkra, 's rovidségekre mind az őrők, mind a' zálogképpen való Bevallásokba olly kárhoztató visszaélések történnének; hogy tudniillik némellyek jószágaiknak bevallása' alkalmával alig vesznek fel ötven forintokat az Uzsorástól, 's még is a' Káptalan vagy Konvent, 's Ország' Rendes-Birái előtt száz, s kétszáz forintokat vallanak be. A' Káptalanok, Konventek, 's az Ország' Rendes-Birái pedig a' Bevalló-levélbe annyit tartoznak beiktatni, a' mennyit előttök vallottak. És illy módon némellyek jószágaikat annyira elmerítik, 's megterhelik, hogy azok alig látszanak felényit érni. Mellyből következik, hogy az a'féle jószágok a' Familiától örökösen elidegenitettnek.

1. §. Ugyan azért minden jószágbeli őrők, vagy zálogképpen való eladás' alkalmával a' Fiaknak, vagy Leányoknak, vagy azoknak, kikre az eladandó jószág háromlandana, előre bocsájtandó törvényes Meg-intések megkivántatnak azon okból, *a)* hogy azokat, ha akarják, magokhoz vehessék. Kik ha törvényesen megintetvén, azon jószágokat, vagy birtokos-jussokat a' közönséges becs-árok szerént magoknak megtartani akarnák, azokat minden más idegenek, 's uzsorások előtt magoknak szabadon megtarthatják.

2. §. Ha pedig az Eladó, vagy Zálogositó azon előre való meg-intést elmulasztaná, 's a' jószágot Gyermekeinek, 's Atyafiainak hirek, 's helybe-hagyások nélkűl valakinek elidegenitené, vagy elzálogositaná, 's ezen okból a' Gyermekek, 's Atyafiak közül valamellyik az e'féle jószágoknak Meg-vevőit a' Királyi Kuriára *b)* törvénybe idéztetné, akkor csak egy Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' határ ideje (termino juridico octavali) alatt a' Pert el kelletik végezni, 's a' Felperes azon jószágokat, 's birtokos jussokat egyedül közönséges becs-ár mellett magához veheti. Nem állván annak ellent, akár melly nagy summa pénz lenne az arról szólló irásba feltéve.

3. §. Kivételt szenved mindazonáltal erre nézve az az eset, ha valaki fejvesztés' büntetésében marasztaltatván, az Itéletnek végrehajtása végett Bírói kézhez adattnék: Mivel ezen esetben, nem lévén a' megitéltetett embernek az Ellen-féllel való meg-eggyezésre több szabad ideje három napnál, a' mondott megintést megtenni nem tartozik, hanem a' jószágot, a' kinek, 's a' mennyi summa pénzbe akarja, mindenkor szabadon eladhatja.

4. §. És ugyan ezt kell tartani arról is, a' ki valamelly külső Ellenségnél fogságba tartatik. Hogy tudniillik az szinte feje' váltságáért, jószágait, minden meg-intés nélkül el is adhatja, 's örökre elidegenítheti.

a) Ezen megintés véghez vitethetik mostan nem csak a' Szolga-Birák 's Jurátusok által, hanem a' Vármegyék' közönséges Gyülésein is, a' hol tudniillik a' jószágok fekűsznek. A' midőn egyszer'smind az eladás feltételeit is ki kelletik nyilatkoztatni.

b) Egyezt. 1723. 47. 1655. 52. 's ott többeket.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 62 von 170

5. §. Ha pedig a' jószágnak örök eladását az e'féle törvényes-meg-intés megelőzte, 's a' Gyermekek, 's Atyafiak közül sem egyik, sem másik azokat megtartani nem akarnák, vagy szükségbe lévén azt magoknak meg nem tarthatnák, akkor a' Gyermekek, 's Atyafiak azon jószágokat nem egyébként, mint a' Bevalló-levélben kitett summa pénz' lefizetése, vagy pedig a' jószágnak örök becs (perennalis aestimatio) ára' letétele mellett, 's hosszas Per' utján válthatják magokhoz.

6. §. Mivel a' jószágaiknak Eladóit sem kell, a' hellyes, és megengedhető esetekben olly szűk korlátok, 's határok közé szorítani, hogy a' magok' igaz jussaikkal, 's vagyonaikkal szabadon ne élhessenek, 's azokat szabadon ne használhassák.

7. §. Azonba ha a' Gyermekek, 's Atyafiak közűl valamellyik a' megintés' alkalmával kijelentené, hogy az eladandó jószágot magához venni kivánja, akkor a' jószág' köz-becs-árának letétele; 's az Eladóval teendő megeggyezés végett, a' Biró által, ki által a' meg-intés véghez vitetett, a' megjelenésre egy rövid határ-idő rendeltetik, 's eljövén azon határ-idő, ha azon Atyafi a' Birói-itélet által ki-szabott, 's a' jószág' közönséges-becs-árával, eggyező summa pénzt letenni nem akarná, az Eladónak szabadsága lészen a' jószágot elidegeniteni.

8. §. A' jószágoknak elzálogositásáról pedig másképpen kelletik gondolkozni: Mivel a' jószágokat, 's birtokos-jussokat, akár ment végbe előre törvényes-meg-intés, akár sem, a' Gyermekeknek, 's Atyafiaknak, vagy a' Királyi-igaznak is rövidségével, 's kárával közönséges-becs-árokon felül senkinek elzálogositani nem lehet. A' becsültetésbe azonban bele kelletik foglalni nem csak a' Mezö-városokban, Falukban, 's Helységekben találtató házakat, Nemesi Kuriákat, népes, népetlen 's pusztai jobbágy ház-helyeket, hanem egyszer'smind a' földeket, erdőket, mezőket, halastókat, es malmokat, szinte a' szerént, mint a' Leány-negyednek kiadásában. És a' mennyit a' Biró által meghatározott becsű teend, ugyan annyit tartoznak azon elzálogositandó jószágért a' Gyermekek, Atyafiak, vagy azok, kik ne-talán-tán az Elzálogositónak magvaszakadtából Királyi-igaz mellett kereskednének, letenni.

9. §. Az emlitett esetekre pedig akkor kelletik a' Leányokat, 's Asszonyokat meginteni, ha az eladandó, vagy zálogositandó jószág mind a' két ágot egyformán illeti. Mivel ellenkező esetben a' Leányok, 's Asszonyok e' részben idegeneknek lenni tartatnak, 's csak ugy kereskedhetnek mint a' Szomszédok, 's Vidékiek, kivévén, hogy azon esetre, ha azon jószágokat magokhoz váltani kivánnák, a' Szomszédok, 's Vidékiek fejett elsőségek lehet.

10. §. A' Szomszédok, 's Vidékiek pedig a' mondott törvényes-meg-intés után, az eladandó jószágokat minden más idegen Vevők előtt magoknak megtarthatják ugyan, de nem ugy, mint a' Gyermekek, 's Atyafiak közönséges-becs-áron, hanem a' Bevalló-levélbe kitett summa, vagy pedig a' jószág' örök-becs-árának letétele mellett, 's csak egy Ünnep-nyolcyadi-törvénykezés' határ ideje alatt le folyandó Per által, ha tudniillik a' megintés nem az Eladó, hanem mint szokásba van, *ő általok* vitetetett véghez. Kik az elzálogositott jószágokért szinte az egész Zálogos summát tartoznak lefizetni, 's nem is avatkozhatnak valamelly becsültetésbe, minthogy a' jószág tulajdonképpen, 's örökségben hozzájok nem tartozik. *)

61. CZIM.

Ha egyik Testvér, vagy Atyafi (Frater) másik Testvérjének, vagy Atyafiának részét valakinek eladja, vagy elzálogositja, hogyan kelletik azt vissza venni?

Meg kell jegyezni továbbá; hogy néha az idősbb Testvérek, néha ismét a' Fiatalabbak is, kik más Testvérjeknek, otthon nem laktokba az atyjai, 's ősi osztatlan jószágok' birtokába magok maradnak, felvévén a' többi Apáról 's Anyáról való Testvéreiknek, vagy Atyjokfiainak (Fratrum) terheket, azoknak a' közös jószágból öket is illető részeket elszokták zálogositani, 's néha örök áron is adni. Mellynél fogva a' jószágnak Megvevői, azon jószágból nem csak az Eladónak részét, hanem a' többi Tereh-fel-vett-Testvéreknek, vagy Atyafiaknak (Fratrum) részeket is magokhoz tulajdonítgatják.

1. §. Ugyan azért tudni kell; hogy ha valaha illyes eladás minden helyes ok nélkül (simpliciter) történne, akkor az eladásba nem-részesült Testvérnek el-adott rész-jószágát a' Felperesnek kérésére egy Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' ideje alatt minden legkissebb fizetés nélkül vissza kelletik adni. Az Eladó-Testvérnek pedig része megbecsültetik, 's annak közönséges becs-ára a' Vevőnek megtérítetik, 's akkor szinte az Eladó-Testvérnek része a' Felperes Testvérnek birtokába adatik, a' felvett tehernek minden legkissebb megmásolása, vagy letétele nélkül. A' Bevalló-levélbe ki tett, 's a' közönséges becs-árt meghaladó, 's azon felül maradott summa pénzbe pedig az Eladó-Testvérnek más jószágából annyi, a' mennyi a' Birói becsültetés szerént, arra nézve elegendőnek lenni itéltetik, azonnal 's minden Per-folytatás nélkül a' Bevalló-levélbe kitett feltételek mellett a' Vevőnek által adatik.

2. §. Ha pedig az Eladó-Testvérnek az eladott jószágon kivül más egyéb jószágai, vagy tulajdon részére esendő ingó-bingó vagyonjai nem volnának, mellyekből a' most fent nevezett summát le lehetne tenni, akkor a' Jószág-vevő az a' féle kárát szükségképpen szenvedni tartozik, de csak a' mint fellebb mondatott abba az esetbe, ha az eladás minden helyes ok nélkül történt volna meg.

3. §. Mert ha *helyes okból* adatott volna el a' jószág, akkor a' teher-felvétele' megmásolásának a' fellebb előadott módon kell megtörténni, 's a' közönséges-becsüt meghaladó summát a' mennyibe lehetséges, a' Vevőnek vissza kelletik téríteni.

*) Ezen törvény Czikkely az 1647. 125 Törvény-Czikkely által némelly változást szenvedett, mivel mai időben akármiképpen légyen eladva valamelly jószág, annak nem valamelly becs árát, hanem a' Bevalló-levélbe kitett summát kelletik letenni, az egyenes Successorok által is, kivévén a' következő Czimbe előforduló esetet. Ugy szinte a' Kuriális-Végzések szerént is, ha a' meg-intetett Atyafiak a' meg-intés után magokat ki nem nyilatkoztatják, többé a' bevallott jószágok eránt nincsen kereseti jek, egyedül a' Successorok *ex praejudicio* kereskedhetnek. Különben mostan a' Per sem végeztetik el egy Terminus, hanem a' dolog környülállásaihoz képpest több Esztendők alatt. Egyéberánt Egyezt. erre nézve *Dec. Cur. de Fassionibus ex neglecta Praemon.* Ismét 1635. 90. 1638. 29. 1681. 33. 1723. 48. T. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 63 von 170

4. §. 'S ugyan ezt kell tartani az Atyákról is, kik Fiaiknak ősi jószágait a' Fiaknak rövidségekre, 's azoknak megeggyezések nélkül, minden helyes ok nélkül örökre elidegeníteni, vagy elzálogosítani akarják, hogy tudniillik a' minden ok nélkül tétetett Bevallások, egy általjában elrontatnak, 's a' Fiaknak részeik, minden fizetés nélkül, az Atyák' része pedig közönséges becsár' letétele mellett a' Fiaknak által adattnak. *)

62. CZIM.

Azon Bevallásokról, mellyeket meg nem lehet másolni, vagy is el nem lehet rontani.

Itten figyelmezzünk, 's eszünkbe tartsuk azt, hogy ha valamelly Testvér vagy Atyafi, (Frater) a' más Testvér vagy Atyafi (Frater) által tett Bevallást megmásolni, vagy elrontani akarná, de azonban az eladott jószágon cserélt, vagy szerzett jószágot minden törvényes ellentmondás nélkül tudva használandja, 's annak jövedelmét vagy hasznát valósággal szedendi: akkor azon Bevallást soha meg nem másolhatja, **) mivel a' *valódi használás által abba megegyezni láttatik.*

1. §. És ugyan azt kell az Atya által tett, Bevallásokról is tartani, ha azt a' Fiu megmásolni kivánná.

2. §. Valamint szinte azt kell tartani, azon Bevallásokról is, mellyek az osztályos, vagy Vérszerént-való-Atyafiak, vagy más idegenek között is a' Perbe vett birtokos-jószágok eránt, egyezésképpen történnek.

3. §. És az e'féle egyezés által bizonyos része azon birtokos-jószágnak egyik Félnek a' birtokba lévő Fél által, kinek azon peres birtokos jószághoz netalántán több igaza is volna, által adatik, 's engedtetik, a' többi része pedig azon jószágnak békesség', 's egyesség' okáért örökre nálla hagyatik. Melly e'féle Bevallásokat, *minthogy a' Pernek bizonytalan kimenetele volna*, mindenkor meg kell tartani, 's megmásolni soha sem lehet.

4. §. Mert különben is azon említett Bevallásoknak elrontását, 's megmásolását, nem a' jószágoknak magunkhoz való vevése', 's szerzése', hanem azoknak magunktól való elidegenitése' tekintetéből kelletik érteni.

63. CZIM.

Melly Bevallások kivánják meg a' Beiktatást (Statutio) 's mellyek nem?

Ismét: a' vér szerént való, 's osztályos Atyafiak között ollyan birtokos jussok eránt történt Bevallások, mellyek különben is egyikről a' másikra háromlanának, akár az Ország' Rendes Bírái, akár Hiteles-helybeli személyek előtt menjenek azok véghez, sem Királyi Helybe-hagyást, sem Beiktatást nem kivánnak.

1. §. Minden más örök Bevallások pedig akár melly jószágról szólljanak is azok, mellyek idegenek közt mennek véghez, sőt az elzálogositások is, mellyek ötven forintnál nagyobb summát foglalnak magokban, esztendő' eltölte alatt a' törvényes Beiktatást megkivánják.

2. §. És ezt csak akkor; ha az, a' ki' részére a' Bevallás megtörtént, a' Bevallott jószág' birtokán kivül volt. Mert ha azon jószágot már az előtt is birta, vagy pedig ha a' Bevalló által azon jószágnak birtokába azonnal behelyeztetett; akkor a' Beiktatás esztendő mulva is megtörténhetik.

3. §. Jól megjegyezvén azt is, hogy ha ne talán valamelly Bevallásra nézve Királyi Helybe-hagyás kivántatnék, 's azon Királyi Helybehagyást esztendő alatt megnyerni nem lehetne, akkor azon Bevallást nem előbb, mint a' Királyi Helybe-hagyásnak megnyerésétől számitandó esztendő alatt kelletik Beiktatással megerősíteni, akár következzen a' Beiktatás' alkalmával ellentmondás, akár sem.

4. §. És ezt ollyan Bevallásokra nézve kelletik érteni, mellyek nem valamelly következendő feltételekre vagynak épitve, hanem akkoriban mindjárt tökélletességre mentek. Mivel az ollyan Bevallásokra nézve, mellyek valamelly következendő Kötelezést, vagy Örökbe-fogadást, vagy a' jószágnak egyikről a' másikra való háromlását, vagy pedig viszonos örökösödést foglalnak magokban olly formán tudniillik: hogy ha valamellyik mag nélkül meghalálozna, a' jószágnak az életbe lévőre kellene szállani, 's a' Felség az e'féle Bevallásra, Kötelezésre, vagy Örökbe-fogadásra Királyi Helybe-hagyást adandana; Minthogy az e'féle Bevallás, következésképpen a' Királyi Helybe-hagyás is bizonyos feltételekre épittetett, 's csak valamellyiknek magvaszakadtával jutnak tökélletességre; Ugyan azért miglen mind a' két illető Fél, vagy pedig azon személy, ki a' Bevallást bizonyos feltételek alatt tette, életbe léendenek, mind addig a' Beiktatásra semmi szükség nincsen.

5. §. Ha csak ne talán a' jószágok, 's birtokos-jussok egyszer'smind Királyi-igaz' (Jus Regium) szine alatt is kérettettek volna fel. Mivel abba az esetbe a' Királyi-igazra nézve, melly sokaknak jószágában titkon lappang, a' törvényes Beiktatásnak meg kell történni.

6. §. Ugyan azt kell az elébb említett Királyi Helybe-hagvásról is mondani: hogy az illető Felek közül valamellyik meghalálozván, a' Királyi Helybe-hagyást (mellynek akkor Királyi-Adomány természete léend), következésképpen az abba iktatott Bevalló-levelet is esztendő alatt Beiktatással szükség megerősiteni. ***)

*) Ezen Törv. Czimre meg kell jegyezni, hogy mostan az Eladó' tulajdon része szinte a' szerént váltatik viszsza a' többi Testvérek, vagy Atyafiak által, mint az előbbeni Törv. Czimre tett jegyzésbe megmondottuk, 's az 1. §ba említett pótolásnak sincs mostani időbe helye. Valamint szinte a' 4dik §ba kitett rendszabás sem áll, mivel mostan a' Fiaknak az Atyjok által bevallott ősi jószágért is az egész bevallott summát le kelletik tenni az 1647. 125dik 's más T. Cz. értelmének fogva. Különben ezen Törvény Czim némelly részben megmagyaráztatott az 1723. 47. T. Cz. által is.

**) A' deák kiadásban az vagyon, hogy az illyen Bevallásokat is el lehet esztendő alatt rontani, de én megvallom annak nyomába nem akadhattam, mellyik törvényből költsönöztetett légyen ezen állitás, mivel a' felhozott Kitonich 29. Dubietássa e' részben nékünk törvényül nem szolgálhat, minthogy azt törvény gyanánt a' Haza mind eddig be nem vette. Sőt a' Fő Mélt. Királyi Kuria' Végzései is ellene mondani látszanak ezen állitásnak. (Egyezt. *Plan. Tab. ad invalid. Transact. Dec.* 3.)

***) Ezen Törvény-Czimre nézve meg kell jegyezni, hogy mai időben nem szükség sem a' zálogba vett, sem az örökösön be-vallott jószágokra nézve a' Beiktatás, ha csak ahoz Királyi Helybe hagyás, vagy Királyi-igaz' felkérésére egyszer'smind nem járult, mivel ekkor a' Beiktatást a' jövendőre való tekintetből elmulasztani nem tanácsos. Lásd erre az 1647. 125. T. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 64 von 170

64. CZIM.

Mi légyen a' Királyi Helybehagyás, vagy is Engedelem (Consensus Regius) *megmagyarázva?*

A' Királyi Helybehagyás pedig *a) a' Királynak, az Ország' Szent Koronájának törvényes hatalmáról, vagy is jussáról önként való lemondása azon jószágokra nézve, mellyeknek jövendőben törvény szerént a' Koronára, vagy is a' Királyra kellene szállani.*

1. §. Melly mostani időben gyakorlott e'béli Törvényes-Hatalma a' Szent Koronának, az a'féle jószágoknak, 's birtokos jussoknak reá háromlására nézve Lajos Király' Uralkodásától, vagy is az Ur' Megtestesülésének Ezer három száz ötvennegyedik Esztendejétől fogva vévén eredetét, az a' következendő Királyok alatt egész mostanáig sérthetetlenül megmaradott, 's megerősítetett, 's az Uraknak, Bároknak, Mágnásoknak, 's az Ország' Nemesseinek, 's Proceresseinek minden némű jószágaikra, 's birtokos jussaikra nézve, a' magba-szakadás esetében, a' törvényes örökösödés' természetével bir.

2. §. *Mert a' mondott Király' ideje előtt minden Báró, Mágnás, Nemes, és Birtokos ember, ha mindjárt mag-szakadásba lett volna is, a' maga jószágáról, 's birtokos jussairól minden Királyi Helybehagyás nélkül szabadon rendelkezhetett.*

3. §. És csak abba az esetbe volt a' fellebb említett Törvényes-hatalomnak helye, ha közülök valamellyiknek Maradéka, 's más egyéb Atyafi örökösse nem lévén, egyszer'smind *testamentomtétel*, vagy is *Utolsó-rendelkezés* nélkül meghalálozott volna. *)

a) A' *Consensus Regiust* a' mostani értelembe *Királyi Helybehagyásnak*, régi értelme szerént pedig jobb *Királyi engedelemnek* nevezni. (Lásd mindjárt a' következő *) jegy alatt.)

*) Verbőczy a' *Consensus Regius*' magyarázatjában, 's leirásában ismét ollyan tévedésbe esett, mint a' *Nova Donatio*' fejtegetésében, 's a' tetszik ki az egész Törvény-Czimjéből, hogy tudott ugyan valamit a' dologról, de tudományát nem a' valóságos kútfőből merítette, hogy tehát e' részben Verbőczyt csekély tapasztalásomhoz képpest megvilágosítsam, e' következendőket kívántam az érdemes Olvasókkal közleni: „A' *Consensus Regius* nem csak I. Lajos Király' idejétől fogva veszi eredetét, mint Verbőczy tanítja, hanem a' Magyar Királyság' kezdetétől. Igy már Ifjabb István Királynak egy 1266diki Bevallásra adott Consensualis-levelébe ezeket olvashatni: „*Terram Castri de Karasson Kuke vocatam, et terras Castri de Tymes* (Temes) *Réty vocatam, praeterea de terra Popthvocata, quae jacet in Comitatu Tymisiensi, quam terram Keyran — ex collatione Karissimi Patris nostri, et nostra possidebat — ex nostro permissu, et Consensu, voluntate, et collatione ex post facta, eidem Parabuch Comiti vendidit pro XL. marcis, quas plenarie persolvit coram nobis.*" Illyen Consensust ád már előre is IV. László Király egy 1285diki Adománylevelébe „*a nobis petiit humiliter et devote, quod ipsum si absque liberorum propagine mori in aliquo casu contingeret, praedictas suas aquisitorias a nostra Regia Majestate Fratribus suis — liberam haberet allegandi et donandi facultatem*". Több példákat is hozhatnék itt fel, ha a' hely' szűke engedné, 's ha nem tudnám, hogy illyenekre a' régiségeket Olvasók elégre akadhatnak. Nem lévén tehát semmi kétség arról, hogy a' *Consensus Regius* már I. Lajos Király előtt is kelethe volt, szükségesképpen a' Verbőczy magyarázatjának is változtatást kelletik szenvedni. Tudni kell tehát, hogy a' *Consensus Regius* régenten akkor volt szükséges, ha valaki Királyi Adomány mellett a' Vár-jószágaiból nyert birtokát más valakinek el akarta adni, akár volt az Eladó magva-szakadás' esetébe, akár sem; mivel azon Vár-jószágait Királyi Consensus nélkül eladni senkinek, és semmi esetbe sem lehetett. Ugyan azért kellett a' fellebbi 1266diki Levélbe említett eladásra nézve is Consensust kérni; mivel az a' Vár-jószágából való Adomány volt, a' mint annak szavaiból is kitetszik. Ellenben el lehetett minden Consensus nélkül idegeníteni a' valóságos haereditarium, vagy is örökös jószágokat, mellyeket a' Magyar Nemzetségek a' Haza' elfoglalásakor osztályba nyertek, vagy pedig mellyeket a' Királyok Adomány mellett is, de azonban *haereditario jure* adtak, 's ezekre nézve nem volt szükség Consensusra; 's ugyan azért mondja Verbőczy ezen Czimjébe, hogy I. Lajos előtt Consensusra nem volt szükség, 's hogy csak akkor szállottak az előtt a' jószágok a' Királyra, ha a' Nemes ember Maradék, és egyszer'smind testamentom nélkül meghalt volna. Látszik, hogy tudott Verbőczy valamit, de nem ugy, a' hogy kelletett; azt kellett volna tehát nékie mondani, hogy Lajos Király előtt is volt ugyan kelethe a' jószág eladása esetébe a' Consensus, de csak a' Vár-jószágaira nézve, a' valóságos haereditásokra, vagy is Örökségekre nézve pedig az eladás' esetére nem kelletett, mivel azokat a' mag-szakadás esetébe is el-testálhatta az Örökös, a' kinek tetszett, annál inkább tehát Királyi Consensus nélkül el is adhatta. Hogy pedig a' Királyi Consensus valósággal csak a' Várakhoz tartozó jószágokra nézve volt szükséges, az Örökségekre nézve pedig éppen nem, az, hogy több példát elő ne hozzak, Béla Királynak egy 1235. (1236.) Okleveléből (lásd *Magyar Gyökeres Nemz.* 93. lap.) eléggé kitetszik, mellybe is ezek mondattnak: „*memorata siquidem Possessio decedente Turda Filio Mortn absque haerede ad manus nostras secundum approbatam Regni nostri Consvetudinem fuerat devoluta, cum non esset haereditaria ipsi, sed a felicis memoriae Bela Rege Avo nostro per Antecessores ipsius Turdae Seud videlicet, et Martinum acquisita — Terras autem haereditarias ipsius pariter cum Libertinis, ac aliis attinentiis Cognatis suis duximus relinquendas — Nec hoc volumus praetermittere; quod Magister Domus Hospitalis S. Regis de Strigonio antedictum Dionisium super Possessione supradicta coram nobis, et Baronibus nostris in causam atrahere attentaverit, allegans contra ipsum, quod memoratus Turda Possessionem praescriptam, et quasdam alias Domui Hospitali contulisset, verum quia collatio praedicta praeter nostram conscientiam, et consensum fieri non poterat, nec debebat, et requisitio a nobis facta non fuit, memoratus Magister se deficere in causa cognoscens cum praedicto nostro fideli Dionisio composuit in hunc modum etc. etc.*" Mind ezeknek előre bocsájtásokból tehát világos, hogy a' Consensus Regius régi értelembe nem egyéb volt, mint Királyi-engedelem-adás arra nézve, hogy valaki a' Vár' jószágaiból a' Királytól nyert birtokát másnak eladhassa, akár volt mag-szakadás' esetében, akár sem. Egyéberánt hogy a' Consensus I. Lajos Király idejétől fogva, midőn már a' Tatárfutás után a' Nemesi jószágok öszvezavartattak, kezdett vétetni a' mostani értelembe, abba Verbőczynek igaza lehet.

65. CZIM.

Melly Bevalló-levelekre nézve vagyon szükség Királyi Helybe-hagyásra, vagy is Engedelemre, 's mellyekre nézve nincs?

A' honnét tudni kell, hogy mostani időben minden eggyes, vagy is magános vagy másképpen is magva-szakadáshoz közelgető Ur, vagy Nemes által akármelly okból, 's feltételek alatt, 's akármelly jószágok, 's birtokos jussok eránt *örökösen tétetett Bévallásokra* nézve a' fellebb említett törvényes örökösödésbeli hatalom', vagy jus' tekintetéből, Királyi-engedelemre, vagy is Helybe-hagyásra vagyon szükség.

1. §. Mert Királyi Helybe-hagyás nélkül nem csak az örökös, hanem zálogképpen, a' jószág' közönséges becs-árán felül, a' mint mon-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 65 von 170

datott, akár mi módon tett Bevallások is erőtlenek lesznek. *a)*

2. §. A' honnét következik; hogy azon Bevallásra nézve, melly több atyafiságba lévő, vagy idegen személyek között, 's többek által költsönösen, vagy csak egy részre is megyen végbe, Királyi Helybe-hagyás nem szükséges.

3. §. Mivel a' Királyi örökösödésnek abba az esetbe, midőn mind a' két részről lévő személyeket az örökösödés' útján is illeti a' jószág, semmi helye nincsen.

4. §. És ez akkor igaz, ha a' Bevallást tévő egyik részen lévő személyek közt költsönös örökösödésbeli öszveköttetés vagyon, 's ugyan ezt kell tartani a' másik részen lévő személyekre nézve is. Mert máskép' a' Királyi Helybe-hagyásnak felkérése elmulhatatlanul szükség.

5. §. Mivel a' személyeknek többsége, ha különben köztök semmi vér szerént való, vagy osztályos atyafiság, vagy pedig költsönös örökösödésbeli öszveköttetés nincsen, a' Királynak törvényes-hatalmát, 's jussát ki nem zárja. **)*

66. CZIM.

Mi légyen a' Kötelezés vagy is inkább Örökbefogadás (Contractus) *megmagyarázva? és mikor kíván Beiktatást?*

Meg kell tehát jegyezni, hogy minden Birtokos, vagy más emberek, sőt a' fellebb említett módon több Bevalló személyek között is végbe ment, 's akár melly jószágnak egyiknek magva-szakadtával a' másikra leendő háromlását magokban foglaló, 's Királyi Helyben-hagyással is megerősített akár melly Kötelezéseket, valamellyik Félnek magva-szakadtától számlálandó egy esztendő alatt Beiktatással kelletik megerősíteni.

1. §. De azonban addig az ideig is az életbe megmaradott Félnek azon Kötelezésből, vagy Atyafi-Örökbe-fogadásból eredett örökösödési jussánál fogva (ha különben más törvényes akadály annak ellene nem állana), szabadsága vagyon a' Magva-szakadottnak, mint osztozó Atyafiának jószágbeli birtokába magát bele helyeztetni.

2. §. A' Kötelezés pedig, vagy is az *Atyafi-örökbe-fogadás* (Fraternalis adoptio) *b)* nem egyéb, mint akár melly idegen embernek valamelly Maradék, vagy is Örökös nélkül lévő ember által jószágának örökösödésében való megengedtetett örökbe-fogadása.

a) Mai időben a' Zálogképpen szerzett jussokra nézve az 1647. 125. és 1715. 26 T. Czikkelyek' értelmétől fogva kiki szabadon rendelkezhet, a' magvaszakadás' esetébe is, és azt tetszése szerént meg is terhelheti, de a' Királyi Adomány mellett szerzett jószágokat az említett 1715. 26. T. Czikkely szerént nem; ha csak arra Királyi engedelmet nem nyerend.

**)* Meg kell ezen Törvény-Czimre közönségesen jegyezni, hogy a' *Consensus Regius* azért szükséges az örök Bevallásokra nézve mostani időben, hogy ha ne talán a' Bevallónak valamikor magva-szakadna, 's a' Bevallás ezen közbenvetést *nullum jus*, *nullamque proprietatem* foglalná magába, a' Királyi Fiskusnak azért azon jószághoz jussa ne légyen, mind addig, miglen a' Vevőnek is magva-szakadása nem történne. Mivel még a' Bevallónak magva nem szakad, akár van a' Bevallásra Királyi Consensus hozva, akár sincs, a' Királyi Fiskusnak ezen az úton ahoz semmi jussa sem lehet. Lásd erre a' következő 69. Czimet. Egyébaránt mikor nincsen szükség az örök Bevallásokra nézve Királyi Helybe-hagyásra? azt az előbbeni 59. Czimbe meg lehet látni.

b) Lásd az I. R. 8. Cz.

3. §. Mondottuk pedig, hogy *Maradék, vagy Örökös nélkül lévő embernek:* Mivel az igazi, 's törvényes Örökösök' léttében az Atyafi-örökbe-fogadásnak nincs helye. Hanem ha azok is Maradék nélkül meghalnának, akkor az örökbe-fogadott Atyafira, vagy Fiura háromlik a' jószágbeli örökösödés.

4. §. Mondatott továbbá, hogy *megengedtetett örökbe-fogadás*, mivel Királyi Engedelem, vagy Helybe-hagyás nélkül az e'féle Örökbefogadásnak semmi ereje sem lehet. Hanem a' jószág a' Királyra, 's a' Szent Korona' törvényes hatalmába háromlik, 's az e'féle örökbe-fogadott Atyafi, vagy Fiu, Királyi Helybe-hagyás nélkül a' jószág' birtokát el sem nyerheti, 's magának nem is tulajdoníthatja.

67. CZIM.

Hogy kétféleképpen mondatthatik valaki valamelly jószágnak birtokában lenni. És végtére a' Kötelezésekről.

Eszünkbe vegyük pedig, hogy kétféleképpen mondatik valaki valamelly jószágot birni. Először birtokos jussal, midőn valaki valamelly jószágnak valóságos, 's csendes birtokában vagyon, mind a' jószág jövedelmének szedése, mind pedig a' Jobbágyi szolgálatoknak használása által. És ezen mód közönséges, 's mindenek előtt nyilvánságos.

1. §. Másodszor mondatik valaki jószágot birni örökösödés' utján 's jussán, midőn tudni illik: valamelly birtokos jószágnak *c)* háromlása nyilvánságosan valakit illet; valamint a' közelről lévő Véreknek jószágaiban, 's birtos jussaikban. Példánakokáért jóllehet a' Testvérek közt végbe ment osztály után egyik Testvér a' másik Testvérnek jutott rész jószága' valóságos birtokában nincsen, de örökösödésbeli jussa, 's birtoka azonnal vagyon. Mellynek erejénél fogva egyik Testvérnek magva-szakadtával a' másik Testvér amannak jószágát azonnal, 's minden törvényes Beiktatás, vagy Per nélkül elfoglalhatja, 's Maradékaira méltán 's igasságossan által ruházhatja.

2. §. És ha a' meghalt Testvérnek Felesége, 's Leányai maradnának, a' jószágok pedig Leányágot nem illetnének olly formán, tudniillik: hogy az előtt a' meghalt Testvérnek életébe, vagy Összeinek is idejébe azon jószágoknak birtokába valamelly Leány nem lett volna, akkor az életbe lévő Testvér a' Leányokat Férjhez menetelek' idejéig, a' Feleséget vagy is Özvegyet pedig mind addig, miglen meghalt Ura', vagy is Férje' nevét viselendi, 's Özvegyi állapotba maradand, a' jószágnak mennyiségéhez képpest szinte a' szerént, mint a' meghalt Testvér cselekedett volna. étellel, ruházattal, 's az életre minden megkivántatókkal tiszteségesen tartani, 's nevelni, a' Leányokat tisztességesen Férjhez adni; az Özvegyet (ha akarand), szinte Férjhez adni, 's azon felül az Özvegyi jutalmot (Dos) 's az Özvegynek Menyasszonyi-ajándékát kiadni törvény szerént tartozik. 'S ugyan ezt kell a' Kötelezésekről, vagy is Atyafi-örökbe fogadásról is (ha az Örökbe-fogadás nyilvánságos) tartani. Mert jóllehet az előre meghalt Testvérnek tulajdon Ivadékából Örökösse nem maradna is, marad mindazonáltal ollyan, ki *Törvényes-Örökösnek* neveztetik.

3. §. Máskép vagyon azonban a' dolog azon Atyafiakra nézve, kik valamelly jószágban, 's

c) Ezen Törvény-Czikkely kiterjesztetett az ingó jószágokra nézve is az 1655. 56. T. Czik. által.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 66 von 170

birtokos jussokban száz, kétszáz, vagy több esztendők előtt osztoztak, 's olly régi időtől fogva Nemzetségi-származásokra nézve is alig volna emlékezet, egyedül csak nevezetjekre nézve láttatnának osztályos Atyafiaknak lenni. Mert ebbe az esetbe a' szerént kelletik munkálódni, mint valakinek magva-szakadtából a' Királytól felkért jószágokra nézve szoktak cselekedni. *a)*

68. CZIM.

Hogy tudniillik a' jószágoknak erőszakos Elfoglalóit, szinte erőszakkal ki lehet vetni a' jószágból.

Ismét ha valaki erőszakosan ollyan jószágnak birtokába helyheztetné magát, mellynek nem ő reá, hanem másra kellett volna háromolni, akkor az, kinek a' jószághoz igaza vagyon, vagy is kit a' jószág' háromlása illet, a' jószágnak erőszakos Elfoglalóját esztendő' elforgása alatt hasonló' erő hatalommal kivetheti, 's kikergetheti. Mivel ebbe az esetbe *erőt erővel viszonozni lehet. b)*

1. §. Eltelvén pedig az esztendő Törvény', vagy Per' utján kelletik a' Foglaló ellen törvénykezni, 's őtet *a' jószágnak igasságtalan elfoglalásáért, 's bitangolásáért* Rövid, vagy is Insinuatiót magában foglaló Idéző-levél által Törvénybe lehet idéztetni. A' midőn is az olly Erőszakoskodót, azért mivel másnak Törvényes-igaza ellen erőszakkal foglalást tett, szinte a' szerént valamint ha valakinek tulajdon birtokába lévő jószágát ragadta volna el, fejvesztés' büntetésébe kelletik marasztalni. Ugy azonban, ha a' Felperes megbizonyítandja azt, hogy azon jószágnak örökösödés' jussán reá kellett volna szállani. *c)*

2. §. És ugyan azt kell tartani az ollyan jószágoknak, 's birtokos-jussoknak erőszakos elfoglalásáról is, mellyeknek birtokába valaki rég időtől fogva tartozkodott. Hogy tudniillik a' jószágból erőszakkal kivettetett, az erőszakos Foglalót esztendő' elforgása alatt erő hatalommal kivetheti, 's kiverheti.

69. CZIM.

Ezen közbenvetésről Nil Juris, 's melly jószágoknak kelletik az Ajándékozóra, vagy Eladóra ismét vissza szállani?

Továbbá tudni kell, hogy ha valamelly örök Bevalló-levélbe ezen közbenvetés „*Nullum jus nullamve juris, et dominii proprietatem pro se reservando*", az az magyarul: „*semmi just, sem sajátságot ahoz nem tartván*" akár akaratból, akár tudatlanságból bele-iktattatnék az ollyan jószág, 's birtokos jus, mellyről illyen Bevallás költ, ha mindjárt a' Vevő mag nélkül meghalálozna is, soha a' Bevallóra vissza nem származik, hanem egyenesen a' Királyra, vagy a' kinek a' Király ajándékozandja háromlik.

1. §. Mindazonáltal, ha a' Bevalló-levélbe, akár a' költsönös jószágbeli Cseréről, akár pedig valamelly hűséges szolgálatnak megjutalmazásáról (mint az Örök-Bevallásban többnyire szokásban vagyon), vagy más helyes okból kőltek is azok, a' fent említett közbenvetés nem foglaltatnék, akkor a' Bevallót jószág a' Jószág-vevőnek, vagy is kinek részére a' Bevallás tétetett, halálával, 's magva-szakadtával *d)* ismét a' Bevallóra, és annak Maradékaira, 's Örökösseire terend vissza azért, mivel a' jószágba való örökösödés' sajátságát a' Bevalló magának fent tartotta, 's azt másra örökösen nem ruházta.

70. CZIM.

Mi légyen a' jószágbeli Csere, 's miért találtatott az fel?

Minthogy pedig a' jószágos Cseréről több helyen szóllottunk: Tehát tudni kell; hogy *a' jószágos Csere két, vagy több részből álló jószágoknak egymással való költsönös felcserélése, 's azoknak egyikről a' másikra való törvényes által ruházása.*

1. §. Feltaláltatott pedig az, mind a' jószágoknak nyugodalmasabb, 's könnyebb használása, mind pedig a' jövedelemnek gyarapitása végett.

2. §. Ugyan is többen lakóhelyeiktől olly távol lévő jószágokat birnak, hogy többet kéntelenek annak gondviselésére költeni, mint a' mennyi jövedelmet abból be vesznek. Némellyeknek ismét jószágaik a' hatalmas, 's erőszakos Szomszédok miatt végső pusztulásra jutnak. Többeknek ismét azon jószágok miatt annyi veszödségek, 's perlekedések vagyon, hogy a' miatt nyugodalmas éjjelek sincsen. Annyira, hogy több kárát mint hasznát látják jószágaiknak.

3. §. Ugyan azért minden birtokos ember, a' maga jószágát, 's birtokos jussát haszonnal, 's elömenetellel, *törvényesen 's szabadon* elcserélheti, nem állván abba ellent, Leányainak, 's Atyjafiainak ellent mondások.

4. §. Mindazáltal azon rész jószág, mellyet valaki cserébe nyerend, a' cserét-tevő Atyafinak magva-szakadtával, a' többi vérszerént való, 's osztályos Atyafiakra háromland, szinte azon szerént, valamint azon rész-jószág, mellyet cserébe adott, az örökösödés' utján azon Atyafiakra háromlott volna.

71. CZIM.

Mit kell tartani a' csalárdsággal történt, 's végbe ment Cseréről?

Az a'féle jószágbeli elcserélésekbe azonban igen sok csalások, 's csalárdságok szoktak történni, 's végbe vitetni. Mert sokan a' jószágokat Attyokfiainak kárával, 's megrontásával nem igazán, sem pedig egyenes úton, módon, hanem hamisan kigondolt, 's álnok szin alatt kivánván eladni, 's elidegeníteni, ne hogy az Atyafiak az olly Vevőktől, vagy is igazabban szólván Uzsorásoktól a' jószágot magokhoz vehessék, 's válthassák, a' Bevalló-Oklevélbe Csere nevezetet, vagy szint, (melly különben igaz úton módon megtörténhetne), ruháznak a' dologra, azt valván, hogy a' Jószág-vevő, vagy is Uzsorás által nékiek bizonyos távul, vagy akár közel-lévő jószág adatott légyen költsönös cserébe, holott azon jószágnak birtokába, hogy a' csalárdság annál inkább elpalástoltassék, csak kevés ideig maradnak, vagy ahoz talán soha sem jutnak, 's illyen-

a) Lásd I. R. 27. és 29. Cz. Ismét 1715. 25. T. Cz.
b) Lásd III. R. 22. Cz.
c) Az az, a' Nagyobb-hatalmaskodás' büntetésében. Én azonba kételkedem, ha ezen Institutum megállana e' mostani időben Törvényes Tábláink előtt?

d) Ide kell érteni azt is, ha egyszer'smind Utolsó-intézet által más rendelést nem tészen, mivel ha téend, akkor arra száll a' jószág, a' kire az hagyatott.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 67 von 170

képpen az Atyafiakat, kiket azon szin alatt eladandó jószágba való örökösödés illetne, megcsalván, kivetkeztetik őket azon jószágból is, mellyet a' Vevö cserébe adni szinlett, de a' melly örökre a' Vevőnél maradand.

1. §. Ne hogy tehát az *álnokság, 's csalárdság által valaki boldogúlni látszassék, a)* minekutánna a' Bevalló' Atyjafiainak az a'féle álnokul végbe ment csere tudtokra esend, azonnal az Atyafiaknak kérésére a' törvényes Idéztetés' előre bocsájtása után, az ollyan módon eladott jószág egy Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' ideje alatt a' jószágnak közönséges becs ára' letétele mellett a' Felperesnek Biróiképpen által itéltetik, 's adatik. *b)*

72. CZIM.

Mikor nem lehet a' jószágos Cserét elrontani?

Ismét ha az Apa, vagy az Atyafiak közül valamellyik jószágos Cserét csináland, 's a' Fiu, vagy más Atyafi aztat minden törvényes ellentmondás nélkül helybe hagyandja, vagy az elcserélt jószágnak hasznát, 's jövedelmét valóban szedendi, többé azután a' Fiu vagy Atyafi azon cserét el nem ronthatja, *c)* mivel a' jószágnak valóságos használása által az olly Fiu, vagy Atyafi az abba való megegyezését, 's helybehagyását eléggé kijelenti. *d)*

73. CZIM.

Ha a' jószágos Cserére egyszer'smind pénz is adatik fel, vallyon az ollyan jószág-Leányágot illet e'?

Ismét minthogy a' kölcsönös cserébe adandó jószágok mennyiségekre, jövedelmekre, 's értékekre nézve nem mindenkor egyeznek meg egymással, azért szoktak némellyek az ollyan jószágokra, mellyek kevesebbet érnek, a' Cserének egyenlőségére nézve bizonyos summa pénzt feladni. Mellyre való nézve némellyek ugy vélekedtek, hogy az e'féle jószágoknak a' pénz' reá adása miatt mind a' két, tudniillik Fiu, és Leányágot egy formán kell illetni: Mellyet nem kell tartani.

1. §. Mert a' birtokos jószágoknak megtartásában, 's háromlásában nem a' szerzeménynek, 's keresetnek mellesleges ágára tudniillik a' pénz' reá-adásra- *e)* hanem annak eredetére, 's gyökerére kelletik tekinteni, 's ugyan azért az illyen esetbe a' Leány-ágból-valók csupán a' felül adott pénzbe részesülhetnek. A' jószágnak sajátsága, 's öröksége pedig a' Férjfi-ágnál maradand.

2. §. És ez akkor igaz, ha az e'féle jószágok szerződéseknek eredeténél, 's gyökerénél fogva Leány-ágot nem illetnek. Mivel ha valamikor kétség támadand a' felől, hogy tudniillik valamelly jószág szinte Leány-ágot is illet e'? azon esetbe mindenkor az első, vagy is eredeti Szerző-levélhez, mellynél fogva azon jószág szereztetett, kelletik folyamodni.

a) II. R. 83. Czim.

b) A' csalárdsággal végbe ment Cserékről szinte az a' rendszabás áll, a' mit a' Bevallásokról mondottunk az elrontás' esetében.

c) Ha tudniillik a' Fiu, vagy Atyafi a' törvényes időt már akkor elérte volna, mivel ha még akkor el nem érte, azután is elronthatja.

d) Lásd az I. R. 62. Czimjét.

e) I. R. 21. és 28. Czim.

74. CZIM.

Mi légyen, 's mit érjen a' Szavatosság (Evictio) vagy is az Oltalom-felvállalás?

Egyéberánt minthogy a' költsönös jószágbeli elcserélésekbe a' Szavatosságnak, vagy is Oltalomnak, melly a' Törvény-tudók által *Cautio de Evictione* deák nevezettel hivattatik, felvállalása, többnyire bele iktattatik. Ugyan azért, ha az egyik rész az illy felvállalt Szavatosságnál fogva a' másik részt azon elcserélt jószágnak birtokába *a' törvényes Meg-támadók, vagy is Jószág-keresők* ellen meg nem tarthatná, vagy oltalmazhatná akkor a' cserébe adott jószágot, ha még az meg vagyon, a' maga valóságába kell visszsza adni, ha pedig az kéznél nem lévén, el volna idegenítve, 's vissza nem lehetne venni, vagy szerezni, akkor az, ki azon jószágnak birtokában a' másik Félt meg nem oltalmazhatta, a' megkárositott Félnek a' tulajdon magáéból hasonló hasznú, értékű, 's nagyságú jószágot tartozik adni.

1. §. És ez akkor igaz, ha a' Szavatosság vagy Oltalom-felvállalás a' közönséges mód szerént vagyon a' Bevallásba béiktatva; Mivel különben ha az bizonyos mód 's feltételek szerént vállaltatott fel, akkor azon feltételeket kelletik követni.

2. §. 'S ugyan ezt kell minden törvényes jószág-eladásba, 's vevésbe felvállalt Szavatosságra nézve is érteni. Hogy tudniillik: ha az Eladó a' Vevőt a' jószág' birtokába meg nem oltalmazhatná, akkor hasonló nagyságú, mennyiségű, hasznú, 's értékű jószágot tartozik a' helyett adni. *f)*

75. CZIM.

Kiket kell a' törvényes Megtámadók vagy is Jószág-keresők (Impetitores) alatt érteni?

A' törvényes Megtámadók, vagy is Jószágkeresők alatt értetődnek a' Törvény', vagy Per' utján kereskedők, nem pedig az erőszakos Foglalók, 's Hatalmaskodók. Mert ezek ellen senki sem tartozik a' másikat az eladott jószágba oltalmazni. *g)*

1. §. A' Jószág-vevő tehát, ha valaki által Per' utján megtámadtatik, 's Perbe idéztetik, a' jószág' Eladóját minekelőtte a' Per elvégeztetnék, tartozik maga mellé Perbe idéztetni.

2. §. Mert ha a' Perbe idéztetést elmulasztandja, 's az a'féle jószágokat Törvény' utján, elvesztendi, *h)* az Eladó a' Szavatosság', 's Törvényes-oltalom' terhe alól felszabadíttatik, 's többé a' Vevőt a' jószág' birtokába megtartani, 's megoltalmazni nem tartozik.

76. CZIM.

Nevezetes Kérdés a' Szavatosságról, vagy is a' felvállalt Törvényes-oltalomról.

Ismét kérdés; hogy ha valaki valamelly embert jószágának birtokában törvényesen megoltalmazni magát kötelezendi, és azon jószágnak

f) Lásd az Evictioról az 1659. 35. T. Cz.

g) Ha csak különösen ugy nem kötelezné magát, de a' mellyet semmi okos ember nem vállal magára.

h) Megujjított Per által (Via-novi) azonban ismét Perbe lehet venni a' Szavatost az 1659. 35. T. Czikkely szerént.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 68 von 170

valamelly része idővel akár Határozás', vagy is Határjárás, akár más szin alatt törvényesen elvétetik; vallyon tartozik e' a' Szavatos a' másik Részt azon jószágnak törvényesen elvett részében megoltalmazni?

1. §. Felelet; hogy nem tartozik: Mivel a' Szavatos a jószágot, vagy is birtokot annak minden törvényes haszonvételével, 's hozzá tartozandókkal egyetemben adta által, következésképpen csak az azokba való megoltalmazást vállalta magára. Azon elvett része pedig a' jószágnak törvényesen ahoz nem tartozott; következésképpen az is, ki azt eladta azon elvett résznek jó lelkű birtokossa nem volt. Ugyan azért másnak jussát el sem adhatta, a' minthogy ezen közben-vetés mellett: „*ad eandem Possessionem de jure spectantibus, et pertinere debentibus*" vagy is magyarul: „*azon Helységhez vagy jószághoz törvényesen tartozandókkal*" azt el sem is adta.

2. §. Ha csak ne talán magát arra kötelezte volna, hogy a' másik részt a' jószágnak birtokában az általadáskor kijelelt, vagy fenn álló határok szerént tartozik megoltalmazni, 's védelmezni. Mert ezen esetben az elvesztett rész helyett, más hasonló rész jószágot tartozik adni.

77. CZIM.

Hogy a' jószágoknak Elajándékozói, 's Eladói a' jószág' Birtokossai ellen tulajdon magok nem kereskedhetnek.

Azt az egyet meg kell azonban jegyezni, hogy az említett Szavatosság, vagy is felvállalt Törvényes-oltalom mindenkor csak az idegen Perlekedők 's törvényes Meg-támadók ellen, nem pedig magokra a' Jószág-ajándékozókra, 's Eladókra nézve foganatos; mint magam is tapasztaltam némellyeket, kik jószágaikat másoknak elidegenítvén, azon jószágoknak Vevői, 's Birtokossai ellen tulajdon magok Pert indítottak azon szin alatt, mintha őket a' jószágban meg nem oltalmazhatnák, következésképpen azokat ismét magoknak vissza tulajdonítani igyekeztek, mellyet soha sem kell megengedni.

78. CZIM.

Mi a' Törvényes-Időmulás (Praescriptio) megmagyarázva, 's mennyi idő kivántatik meg arra különbbkülönbbféle tekintetből?

Minthogy a' Törvényes Időmulást (Praescriptio) mind az örökös jószágok, mind pedig a' Zálogos-birtokok, sőt a' Hatalmaskodást tárgyazó dolgok eránt is gyakorta szokták emlegetni a' Birák, 's Törvény-székek előtt, arról is tehát némelly mondani valók adják elő magokat: És pedig először annak mivoltáról; Azután pedig annak foglalatjáról, és külömbbféleségekről.

1. §. Tudni kell tehát, hogy *a' Törvényes-Időmulás a' jószágok' törvényes megtartására, vagy is eltulajdonítására, és vissza szerzésére nézve a' törvény által rendelt határ' időnek betöltése, vagy is lefolyása.*

2. §. Melly a' Királyi vett, foglalt, vagy akármiképpen elideg nített, 's tulajdonított jószágokra, 's birtokos jussokra nézve *száz.* Az Egyházi jószágokra nézve *negyven*; a' Nemesi jószágokra nézve *harminczkét*; 's a' polgári jószágokra nézve *tizenkét esztendők* alatt telik be. *a)*

3. §. A' Hatalmaskodást tárgyazó dolgokba az Időmulásra szinte *harminczkét* esztendő kivántatik.

4. §. A' Falusiakra nézve pedig az Időmulás *esztendő, 's egy nap* alatt telik be.

5. §. A' Vérszerént való, 's osztályos Atyafiak között a' birtokos jussokra nézve, kivévén a' hatalmaskodásbeli dolgokat, ugy szinte az Özvegyi-jutalom', 's Leány-negyed ki-elégitésére nézve az Időmulás soha sem engedtetik meg. *b)*

6. §. Az Egyházi Törvényszékeken pedig az Időmulás másféleképpen magyaráztatik. De minthogy azt elő adni nem ide tartozik, ugyan azért azt elmellőzvén, hagyom azokra, kiket a' dolog illet. *c)*

7. §. Többiben jóllehet a' Törvény-tudók közönségesen ugy vélekednének, hogy a' Határujjitásokra, *d)* 's a' Zálogos-jussokra, *e)* nézve az Időmulást nem kelletik megengedni. Minthogy azonban ezt nem egy általjában (simpliciter) kelletik érteni, hanem egyenes itélettel szükség megvisgálni, ugyan azért azt alább annak helyén világosan meg fogom magyarázni.

79. CZIM.

Mi időben nem folyik az Idő-mulás, 's mikor nincs annak helye?

Tudni kell azonban, hogy ha valaki Török', Saracenus', Tatár', vagy más Hitetlenek' fogságába esend, 's azon idő alatt az Időmulásnak ideje betelend, abba az esetbe az Időmulásnak semmi ereje sincs; Hanem a' jószága-vesztett Nemes, midőn Honyjába vissza térend, azon jószágokat Törvény-utján vissza szerezheti, nem állván abba ellent semmi Időmulás.

1. §. És ha valaki a' Fejedelem által számkivettettvén, a' Fia a' Királytól való féltébe, vagy fiui szeretetétől ösztönöztetvén az Atyját a' számkivetésbe kisérné, 's ottan tartózkodása' ideje' alatt a' más kezénél lévő birtokára nézve a' Nemesi-jussok eránt rendelt Időmulás bételne; vissza térvén a' Fiu, ki az Atyja gonoszságáért szenvedni nem tartozik, a' maga részére esendő elidegenitett jószágát az Időmulás' ellenére is vissza veheti, 's szerezheti.

2. §. Melly Időmulást minden Perlekedés nélkül, a' csupa Megtiltó, vagy Protestáló-levél által is félbe lehet szakasztani.

3. §. Mert *mostani időben* a' Perlekedésnek is nem több, mint harminczkét esztendei ideje vagyon. Melly ha az alatt nem folytattatik, azon idő' teltével ujra kelletik azt kezdeni. *f)*

80. CZIM.

A' Zálogos Birtokos-jussokról általjában.

Megfejtegetvén fellebb az örökös, 's tulajdon birtokos-jussokat, 's azoknak nemeit, most már a' Zálogos-jussoknak miném̃üségéről szükség szóllani. *g)*

1. §. És jóllehet azon zálogos birtokos-jussokat nem csak birni, 's kormányozni kárhoza-

a) Most a' polgári jószágokra nézve csak egy esztendő 's egy nap. Lásd az III. R. 15. Czimjét.

b) Egyeztesd erre nézve az 1729. 36. T. Cz.

c) Lásd Jos. Joan. Nep. Pehem *Praelectiones in Jus Ecclesiasticum* Pars II. pag. 517. et seq.

d) Alább a' 84. és 85. Cz.

e) Alább a' 82. Cz.

f) Az az Megujjitó Per' utján (Novum.)

g) Lásd 1635. 90. 1647. 125. 1655. 52. 1681. 33. 1723. 48. T. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 69 von 170

tos, hanem még arról irni is iszonyatos dolog lenne, minthogy azonban a' *Romai Birodalombeli* (Imperiales) *'s Polgári* (Civilis) *a)* törvények azt megengedik; ezen Országba, 's annak Részeibe ezen veszedelmes szokás annyira elhatalmazott, 's nagy elömenetelt tett, hogy ha némellyeket a' Közönséges Törvény-könyvbe a' többek közt rendelt, 's ezen dolgot illető büntetés el nem rettentené, az illető summa pénz' letétele mellett sem eresztenék ki a' zálogba lévő jószágot, hanem lelkek' kárhozatjára addig tartóztatnák azt, a' meddig csak lehetséges lenne. Mellyre nézve az Elzálogositás' módjáról, 's erejéről keveset ide kapcsolni jónak láttam.

81. CZIM.

Mi a' Jószág-elzálogositás? 's hányféleképpen lehet azt érteni?

Tudni kell tehát; hogy a' birtokos-jussoknak elzálogositását kétféleképpen kelletik érteni, tudniillik a' *Zálogba-adóra*, és ismét a' *Zálogba-vevőre* nézve. A' Zálogba-adóra nézve tehát, *az El-zálogositás a' maga saját jussának, vagy is igazának, szükségtől kényszerítetett ideig óráig való általengedése.* A' Zálogba-vevőre nézve ismét az *Elzálogositás más jussainak, a' jószág' jövedelmének szedése, 's a' zálogos summának vissza kivánása mellett ideig óráig való kárhozatos b) 's veszedelmes letartóztatása.*

1. §. És ezen magyarázat nem oda céloz, hogy valaki a' jószág' hasznát, 's jövedelmét vegye, 's azon fellül a' jószágra adott summa pénzt is vissza kivánja. Mert a' ki a' zálogos jószágot a'képpen használja, nyilvánságos uzoráskodást követ el. *c)*

2. §. Ha azonban valaki minden jövedelmet (kivévén azon költségeket, mellyet a' jószág' Tulajdonossa is kételenítetne a' maga jószágának megtartása végett tenni), a' zálogos summába bele számlálná, vagy is azt abból levonná, olly módon zálogba jószágot tartani nem volna kárhozatos, sőt dicséretes dolog, mert az által a' Zálogba-vevő Felebarátja eránt való szeretetét, 's kegyességét bizonyitaná be.

82. CZIM.

Hogyan kell azt érteni, hogy a' Zálogos-jószágokra nézve az Idő-mulást nem kell megengedni?

Jól lehet pedig már köz-példa-beszéddé vált volna, *hogy a' zálogos ügyes-bajos dolgokba, az Időmulást nem kelletik megengedni;* azt mindazáltal nem egy általjában (simpliciter) kell érteni, hanem a' mint elébb meg-mondottuk, tudniillik a' *Zálogba-adóra*, 's ismét a' *Zálogba-vevőre* nézve.

1. §. Azon közmondásnak tehát csak a' Zálogba-adóra nézve lehet hellye 's ereje. A' Zálogba-vevőre nézve pedig annak semmi ereje sincs, 's nem is kelletik azt megengedni.

2. §. Ugyan is megtörténik, hogy némellyek szükségtől kénszerítetvén, jószágaikat zálogba adják, 's azokat éltek' fogytáig ki sem válthatják. A' Fiak, vagy Testvérek, 's Atyafiak szinte az Atyjok', vagy Testvérek' halála után vagy szegénységgel küszködvén, vagy restségbe, 's tunyaságba élvén, néha ismét nagy Uraknak szolgálatjába messze földön távúl lévén, vagy az Országon kivűl lenni kéntelenítetvén, azon Zálogos-jószágokat vissza nem válthatják, 's illyenképpen az Időmulásra megkivántató határ-idő az Időmulást néha jóval is meghaladja, mellyet ebbe az esetbe a' *Zálogba-adó részéről* nem kelletik megengedni. *)

3. §. Hanem a' midőn az elzálogositó Nemesnek Gyermekei, Testvérei, 's Atyafiai, 's azoknak Maradéki megtudják azt bizonyitani, hogy a' Zálogos-jószág idegen-kézre zálogképpen kerűlt légyen, 's azokat magokhoz akarják venni, 's váltani, akkor a' Zálogos-jószágnak Birtokossa, ha mindjárt az Idő-mulás kétszer, háromszor, vagy többször is betelt volna, 's ha azon Birtokos, hogy ne mondjam Uzsorás, azon jószágot az alatt Királyi-igaz' szine alatt fel is kérte volna, azon jószágot vissza ereszteni tartozik.

4. §. És ha azon jószághoz valamelly Just tartana, azt birtokon kivűl Per által követelheti.

5. §. És ezt ugy értsd, ha az Elzálogositás után a' Zálogositó a' jószágot örök áron ismét le nem kötötte volna. Mert ezen esetben azon jószágot vissza ereszteni nem tartozik, hanem ha a' Zálogba-adónak Fiai, 's Testvérei azt erősítenék, hogy azon jószágokat az ő károkkal nem lehetett volna örök áron eladni; ollyan Per utján a' millyenen az örökös jussokat, 's jószágokat szokták követelni, tartoznak a' magok jószágaikat, 's birtokos-jussaikat vissza kérni, 's kivánni.

6. §. Mert két nevezet alatt, tudniillik *zálogba, 's egyszer'smind örökösen senki jószágot nem birhat:* hanem minekutánna az örök áron megszereztetett, az elzálogositásnak ereje elenyészik.

7. §. Mindazonáltal, minthogy azon közmondás értelmét, hogy tudniillik, *a' Zálogos-jussokba, Perekbe, 's dolgokba az Idő-mulást nem kell megengedni*, némellyek rosszúl, 's fonákúl értvén, s magyarázván, a' Prelatusoknak, Báróknak, 's az Ország' Nemesseinek jószágait, 's Birtokos-jussait hatvan, hetven, száz, vagy több esztendőkkel is elébb költ Zálogos-levelek' erejénél fogva zálogképpen kivánják magoknak tulajdonitani, 's magokhoz vonni.

8. §. Ugyan azért meg kell jegyezni, hogy minden a'féle régi Zálogos-levelek, *a) mellyek az Idő-mulás' határ idejét koros voltokra nézve meghaladták*, (ha csak a' Felperes vagy is azon jószágnak Szerzője törvényes Bizonyság-levelek által meg nem mutatja azt, hogy erőszakkal, vagy törvénytelenűl vettetett ki azon jószágnak

a) A' Romai Törvény' keletét ezen szavak is eléggé bizonyitják, valamint azt is, hogy ha azok valamelly Törvényeinkel nem ellenkeztek, követtük is azokat. Lásd az Elő-beszéd' 10. Czimjére, 's ismét az I. R. 53. Czimjére mondattakat.

b) Egyezt. 1715. 51. 1723. 120. T. Cz.

c) Mostani időben éppen ugy értjük a' zálogot, a' mint Verbőczy azt kárhoztatta.

*) Kitonich a' Zálogos-jószágokra nézve az Időmulás' keletének Verbőczy által ezen Czimbe való megkülönböztetését a' 4. *Fej.* 21. *Kérdésbe* haszontalannak lenni tartja, sőt a' 44dik *Kétségeskedésébe* Verbőczyt ellent-mondással is vádolja; De ha valaki ezen T. Czimet vigyázva megolvasandja, 's fontolóra véendi, reméllem Verbőczy azon különböztetését az ezen Czim 10dik §, tekintetéből sem fogja egészen haszontalannak tartani, sem pedig őtet ellent-mondással nem fogja vádolni.

a) Uászló IV. T. K. 17. Fejez. Egyezt. az 1729. 36. és 37. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 70 von 170

birtokából) haszontalanoknak, 's erőteleneknek lenni tekintetnek.

9. §. A' jószágból való a'féle erőszakos, vagy törvénytelen kiverettetésnek bebizonyitására nézve pedig hatvan esztendőt felül nem haladó Tanu-bizonyságok is, (ha tudniillik azokból elegendőt, 's igasságost mutathat elő a' Felperes), elégségeseknek lenni tartatnak.

10. §. Ugyan is sokszor megtörténik, hogy a' Zálogba-adó a' jószágért esendő egész zálogos summát vissza fizeti, de a' Zálogos-levelet vissza nem nyerheti, hanem csak Nyugtatvány-levelet kap helyette, melly sokszor el szokott tévedni, leginkább ollykor, ha azon ember mag nélkül meghalván jószágai a' Királyra, vagy másra, kinek a' Felség adandja, szállandanak. A' hasonló esetbe tehát az Elzálogositónak meghaltával, vagy magva-szakadtával a' régi Zálogos-levél ellen nem tartozik senki, 's különösen idegen ember Nyugtatvány-levelet elő-mutatni, hanem ha a' mint mondatott a' Zálogos-jószágnak a' Birtokostól erőszakkal, 's igasságtalanul való elvételét be lehetne bizonyitani. Mivel ezen esetbe nem volna igazságos azt pénzétől megfosztani. *Mert a' Vagyon, 's a' Birtok e' részben teherrel jár, 's haromlik. a)*

11. Ha mindazáltal emlékezend arra, hogy a' zálogos summát már egyszer az Elzálogositón megvette volna, *hadjon fel inkább azon Zálogos-jószággal, mint lelkének kárhozatot készitsen.*

83. CZIM.

Hogy a' Birtokos-jussokat közönséges becs-árokon felül elzálogositani nem lehet.

Azt az egyet azonban jegyezd meg, mellyet fellebb is rövideden emlitettem, hogy akár melly állapotú, sorsú, tekintetű, 's méltóságú Uraknak, Magnásoknak, Nemeseknek, Birtokos-embereknek jószágaikat, 's Birtokos jussaikat, akár melly esetben közönséges becs-árokon felül elzálogositani nem lehet. *b)*

1. §. Ha mindazáltal valamelly ollyas jószág a' közönséges becs-árán felül valakinek elzálogositтatnék, akkor a' Zálogba-adó ön-maga még életbe léend nem másképp', mint az egész zálogos-summának letétele mellett válthatja vissza a' jószágot.

2. §. Meghalván pedig a' Zálogositó, vagy ha még életbe leend is, annak Fiai, 's Atyafiai a' kikhez tudniillik a' jószág' kiváltása tartozik, a' közönséges becs-árnak letétele mellett azt magokhoz válthatják. Követvén e' részben mindenkor az eladásba, és elzálogositásba előforduló, 's fentebb megnevezett eseteket.

3. §. A' közönséges becs-ár alatt pedig itten nem kell érteni ökröket, lovakat, teheneket, juhokat, vagy más eladható marhákat, 's holmikat, hanem az elzálogositott jószágnak, 's birtokos-jusnak értékét; a' mennyit tudniillik azon jószág közönséges-becsű szerént (oda értvén mint fellebb is megmondatott a' szántóföldeket, erdőket, mezőket, 's minden más ahoz tartozandókat, 's használandókat) érne, szinte annyit kelletik azért kész pénzbe fizetni.

a) Lásd az 1647. 105. T. Cz.

b) Ezen Törvény-Czikkely a' későbbi Törvények által változást szenvedett, 's mai időben már csak a' Zálogos-levélnek törvényes, 's igasságos feltételei jönnek tekintetbe, 's ugyan azért mostan a' Zálognak kiváltása esetében az egész zálogos summa' letétele kivántatik meg az Elzálogositónak tulajdon rész-jószágára nézve. Lásd erre nézve az 1635. 90. 1647. 125. 1655. 52. 1688. 33. 1723. 48. T. Cz.

84. CZIM.

A' Határoknak megkülönböztetéséről, 's azoknak megujjitásáról általjában.

Ismét minthogy fellebb mondottuk, hogy a' Határ-ujjitásokra, 's Igazitásokra nézve az Időmulásnak nincs helye, *c)* ugyan azért a' Határjárásokról, 's azoknak Megujjitásokról szükség valamit rövideden szóllani.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy minekutánna ezen Nemes Magyar Országnak Királyiszéke, 's Kormányja megerősitetett, 's minekutánna a' Magyar Nemzet a' Szent-Lélek' sugallásából a' Keresztény igaz hitre tért volna, Dicsősséges, 's Apostoli Szent István; ugy szinte hires; 's kegyes Szent László Királyaink, 's Magyar Országnak más Szentséges, 's Felséges következendő Királyai, *sok földeket, mellyeket most Possessióknak, az az: Birtokoknak nevezünk, a' Király i-Várakról, mellyekhez az Ország Szent Koronájának törvényes jussa 's hatalma szerént tartoztanak, elszakasztván, részszerént Monostoroknak 's Egyházaknak örökös alamisnául, részszerént pedig a' Királyi Servienseknek, mellyeket most Nemeseknek nevezünk, szolgálatjok' érdeme szerént örökösen, vagy is örökös örökségül* (in perpetuam haereditatem) *elajándékozták. *)*

c) I. R. 78. Cz.

*) Verbőczynek ezen Törvény-Czikkelye arra nézve, hogy régibb törvényeinket megérthessük különös figyelmet érdemel; Mivel ez világosan előnkbe adja, hogy valaha a' Várakhoz tartozandó jószágok csak ugyan voltak, 's hogy ezek többnyire *possessio*, vagy is *birtok* névvel, a' valóságos örökségek pedig *haereditas perpetua* nevezettel, (mellyeket Verbőczy' ezen Czimje', 's több régi Ok-levelek' bizonysága szerént is, a' Vár-jószágaiból is adtak néha a' Királyok), ruházattak fel. Ezen dologról azonban minthogy a' Magyar Országi jószágoknak illyetén régi különbbtételeségeiről ezen Rész' 64. Czimjében a' *) alatt szóllottunk, 's még helyel-helyel szóllani fogunk, itten ismét hoszasan beszélni szükségtelen; Egyedül arra kivántam az érdemes Olvasót még figyelmetessé tenni, hogy Verbőczy e' következendő szavaiban: „*tum vero Servientibus ipsorum*" (*quos jam Nobiles appellamus*), mint egy maga is megesméri, hogy a' Serviensek csak későbben tétettek Nemeseknek, de egyszer's-mind mintegy abba a' vélekedésbe is láttatik lenni, mintha a' Serviensek lettek volna az Országnak valóságos Nemessei, holott ha a' Serviensek csak később időben neveztettek Nemeseknek, természetes dolog, hogy azokon kivül, minthogy a' Nemesség Hazánkba az Ország' kezdetével egy idős, más Nemeseknek is kelletett lenni, a' honnét világos, hogy Verbőczy már a' Magyar Országi Nemességnek eredetét nem értette, hogy tehát e' részben Verbőczyt némü-némüképpen megvilágositsuk, 's annak tévedését megesmértessük, rövideden csak azt akartam az érdemes Olvasóval közleni, hogy az Országnak első Nemessei azok a' Magyar Nemzetségek voltak, kik az Ország' elfoglalása alkalmatosságával osztályba örökös jószágokat nyertek, valamint szinte azon jövevény Nemzetségek, kik a' dicsősségre való vágyás végett Hazánkba jövén, itten Vitéz tettek' tekintetéből a' Magyar Vezéréktől, 's utóbb a' Királyoktól örökös jószágot Királyi Adomány mellett nyertek. Idővel pedig, midőn az Országnak Polgári Alkotmánya változást szenvedett, 's midőn a' Serviensek is mint egy Nemesi szabadsággal felruháztattak volna, a' tehetősebb Nemzetségekből lettek a' Bárók, vagy is Szabad-Zászlósok, 's Nagy Uraknak is (Magnates) neveztettek. Illyen Nemzetségek közül már többeket hozott világosságra nagy ér-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 71 von 170

2. §. Melly földeket az Adomány alkalmatosságával határ jelek által is egymástól megkülönböztetni rendelték.

3. §. Megszaporodván idővel a' Bárók, Magnások, és az Ország Nemessei, némellyek egy földnek, vagy is birtoknak határában néha két vagy három, néha több Falukat is ültettek, 's Népekkel meg is telepítettek, 's a' Faluk' határainak egymástól való megkülönböztetésére nézve ollykor semmi határjeleket sem tettek, egyedül a' földekre nézve bizonyos meghatározott használást rendeltek. Némellykor azonban azon Falukat egymástól határjelekkel is megkülönböztették.

4. §. Idő-haladtával ismét az Urak, Bárók, Mágnások, 's Nemesek birtokos-jussaikat egymás között elosztván egyik Falu egyiknek, másik másiknak részébe jutott. Kiknek halálok, 's néha magva-szakadások történvén, az a'féle Faluk, 's Birtokok a' Magyar Királyok' Adományai által, vagy másképpen is a' Határ-levelekkel egyetemben különbféle kézre kerültek, következésképpen akkoron mindjárt a' Határozásokban, 's Határ-ujjitásokban több visszavonások, 's egyenetlenségek történtek.

5. §. Mert azok, kikre a' birtok a' Határlevéllel egyetemben szállott: azt gondolták, hogy a' Határ-levél' ereje mellett azon határba más Faluk, 's Birtokok is foglaltatnának. A' legujjabb időkben ugyan is a' Hatalmasoknak nyilvánságos erőszakos foglalásaik által a' határoknak megujjitásában, 's igazitásában külömbbféle vetélkedések támadtanak.

85. CZIM.

Hogyan kell azt érteni, hogy a' Határ-ujjitásokban, vagy is Igazitásokban nem kell megengedni az Idő-mulást?

Jóllehet tehát a' Határ-ujjitásokban nem kell megengedni az Idő-mulást, mindazáltal egész határokat, Falukat, vagy Helységeket, mellyek valamelly Határ-levélben foglaltatnak, (főképpen az előbb mondott esetekben), ugyan azon Határlevél' erejénél fogva elfoglalni, 's magáévá tenni nem lehet.

1. §. Ugyan is azon időben, midőn azon Határt, vagy Helységet leg-előbbször akarták megűlni, vagy is midőn azon meg akartak telepedni, szükség lett volna, annak a' kihez a' föld, vagy Határ tartozott, a' dolgot *ellentmondással 's eltiltással* megelőzni, hogy tudniillik ott Helység, vagy Falu ne építtessék.

2. §. De ha már azon Határ-járó levélbe fog-

demű Hazánkfia T. T. *Horvát István* Ur a' *Régi Magyar gyökeres Nemzetségekről* irt könyvébe; mellyet bizonyos töredékkel szaporított egy más Hazánkfia T. T. *Czech János* Ur az 1828diki *Tudom. Gyüjt.* V. Köt 79.'s köv. lapjain, 's a' fentebb tisztelt Ur azon tudós értekezésében sokkal világosabban kimerítette ezen dolgot, mintsem hogy arról itten bővebben értekezzünk, egyedül annak bővebb bebizonyitására, hogy később időbe a' Servienseken kivül más Nemesek is voltak légyen, egy 1243diki Oklevélnek (inter *Supplemen. ad annal. scep. pag.* 34 *et sequen.*) e' következendő szavait kivántam előadni: „*Quod Nos Universis Nobilibus de Scepus eandem quam ab antiquo habuerunt conservare volentes libertatem, statuimus quod nullus ipsorum aliquam collectam, vel exactionem solvere teneatur, nisi ipsa collecta ad Servientes Regis, et alios quoslibet Nobiles fuerit generalis.*" A' mi a' Servienseket illeti: illyen Serviensei voltak mind a' Királyoknak, mind pedig a' tehetőssebb, 's előbbkelő Magyar Nemzetségeknek, de azért ezek, mihelyest Serviensek lettek, a' régi időben azonnal Nemesek nem voltak, ha csak nem a' Nemzetségek' Tagjai közül valók voltak, hanem inkább idővel hüséges szolgálatjok' tekintetéből tétettek Nemesekké. Bizonyítja ezen állitásomat Kéza Simon Kronikája is (*Edit. Horány. pag.* 141.) a' hol is azon Iró mondja: „*Intraverunt quoque temporibus tam Ducis Geichae* (Geisae) *quam aliorum Regum Boemi, Poloni etc. et fere ex omni extera natione quae sub caelo est, qui Servientes Regibus vel caeteris Regni Dominis ex ipsis phaeuda* (az az bizonyos jószágnak hasznát, 's jövedelmét, de nem örökös jussal) *aquirendo, Nobilitatem Processu temporis sunt adepti*". Illyen Serviensekről, kik később lettek Nemesek, beszélnek e' következendő Okleveleknek szavai is, II. András Király egy 1228diki Oklevelében, Kun Lászlónak 1284diki Másolatjában, (a' Nemzeti Museum Kéziratai között), ezeket mondja: „*Quod cum dilectus et fidelis noster Simon Comes ab extrema gente profectus, non necessitatis, aut alicujus inediae causa, sed solius Nostrae benignitatis fama de remotis Regionibus scilicet de Aragonia — nos visitaturus accessisset, — petitionibus et donariis nostris ipsum ad hoc induximus, ut in Regno nostro commoraretur, et se nostro manciparet Servitio. Qui cum se in omnibus voluntati nostrae inclinasset, et in longum Servitiis nostris se applicasset, et ad bene placitum nostrum in cunctis servivisset postulavit a nobis ut locum Descensionis* (Szállás) *in Regno nostro sibi, et Cognatis suis qui cum eo aderant Jure haereditario possidendum conferremus, eodem titulo, et privilegio libertatis quo caeteri Hospitum Nobilium ex gratuita donatione praedecessorum nostrorum obtinuerunt*" Igy III. András Király egy 1300diki Oklevelébe (*Inter Supple. ad anal. Scepus.* pag. 439. et sequen.) ezeket mondja: „*Quod quum Magister Svetho filius Gerardi de Civitate Florentina oriundus de genere Cyprianorum — familiaris juvenis noster a primo adventu nostro in Regnum nostrum — imo puerilibus aetatis suae temporibus semper, ac indefesse nostro Regio adhaerens lateri, diurnis ac nocturnis obsequiorum fidelissimis famulatibus gratis nobis et acceptis multis modis, ac multifarie meruit complacere — Nos consideratis et in memoriam revocatis tot et tantis fidelitatibus et meritoriis Servitiis ejusdem — ne ipse ad supportandum onus Servitii nobis exhibendi per eundem in futurum, et ad conservandum inter praefatos Nobiles cum honore, vacuum se sentiat, seu inanem, licet majora mereatur in aliqualem tamen recompensationem Servitiorum suorum — quamdam terram, seu possessionem Castri nostri Saarus Sebus vocatam cum omnibus utilitatibus etc. — ipsi Mag. Svethoni et haeredibus, haeredumque suorum successoribus dedimus donavimus et*

contulimus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendam — ita quod eandem possessionem Sebus possidendi, per se, et haeredes suos cambiandi, seu permutandi vendendi, legandi in vita, et in morte locandi, et transferendi plenam et liberam ex nunc ut voluerit, aut cuicunque voluerit, habeat facultatem. (Lásd ezen szabadságra nézve a' 64. Czimre a' *) alatt mondottakat) *verum etiam praerogativam sibi duximus conferendam devocto ac maturo Consilio Praelatorum pariter ac Baronum nostrorum eidem Svethoni, et suis haeredibus faciendam, quod quia ipse novus incola in Caetum Nobilium est ingressus*" 's a' t. Vagynak azonban nyomai annak is, hogy nem csak a' Királyi, hanem a' Nagy Urak' Serviensei között is találtattak Nemzetségből való emberek, 's ezek valóságos Nemesek is voltak. Igy a' fellebb említett 1828diki *Tud. Gyüjt. V. Köt.* 84. *'s követ. lapján* egy 1268diki Oklevélbe Ugrinus Szörényi Bán a' Sadán Nemzetségből lévő Dienes nevü embert két Faluval meg-ajándékoz a' többi közt illyen szavakkal: „*Igitur ea de causa quia in Magistro Dyonisio filio — de genere Sadan nostro Servienti omne fidelitatis Servitium fuit nobis impensum — concessimus eidem, duas Villas Peggen nuncupatas*" 's a' t. — Légyen ez elég annak megmutatására, hogy a' Serviensek mint Serviensek a' régibb időbe azonnal Nemesek nem voltak. — Különben a' szorgalmatos Olvasó e'féle példákra számtalanokra akadhat a' régiségekbe.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 72 von 170

laltatott határban Falu, vagy Helység lenne építve, abba az esetbe a' Rendes Birónak (Judicis Ordinarii) egyenes, 's igasságos itélete, 's meghatározása, ugy szinte a' régi használás, 's valóságos birtok szerént kelletik a' Falu' Lakossai által birt földekre, erdökre, hegyekre, szőllőhegyekre, 's mezőkre nézve a' határt megkülönböztetni, s annyi földeket, erdőket, berkes helyeket, hegyeket, szőllőhegyeket, vizeket, mezőket, vagy legelőket, 's kaszállókat kelletik ahoz kapcsolni a' mennyi a' Jobbágyok', vagy Lakosok' számára elégségesnek lenni látszik; épen hagyván a' Felperesnek, vagy is a' Tulajdonosnak részére a' Határ-levélnek egyéb foglalatjait, 's közbenvetéseit.

3. §. Azon részeket pedig, vagy is azon darab földeket, erdőket, szőllőhegyeket, 's mezőket: mellyek tudniillik az egész birtoktól akár mi módon elfoglaltattak, vagy elestek volna, a' Határ-levél' erejénél, (ha tudniillik az törvényesen készült), *'s az Ország' régi megrögzött, 's helybe-hagyott Szokás-törvényeinek értelménél fogva*, az elfoglalt résznek menyiségéhez, 's becsűjéhez képpest hit-letétel mellett, az egész birtok-testhez lehet, 's kelletik is vissza kapcsolni, *ellent nem állván abba akár melly Idő-mulás.* a)

4. §. Hogyan kelletik pedig az e'féle földeket, vagy erdőket becsülni, 's mit érjenek két, három, 's több hold földek, kaszállók, vagy erdők, utóbb' a' becsültetés' rendei között meg lehet találni. b)

86. CZIM.

Melly Határ-levelek érnek valamit, 's mellyek nem?

Tudni kell továbbá, hogy a' Határjárásokba, 's azokról kiadandó Levelekbe sok csalárdságok, 's nyilvánvaló botránkoztatások szoktak történni.

1. §. Mert némelly lelkek' idvességéről, 's becsületekről megfelejtkezők, kinyervén a' Királytól, vagy az Ország' Rendes-Birájitól az ezen közbenvetéssel „*Dicitur Nobis*" magában foglaló Határjáró-Levelet, a' határozásra kiküldetett Királyi-, Nádor-Ispányi-embert, 's Káptalan, vagy Konventbeli Bizonyságokat, pénzzel 's ajándékokkal megvesztegetik, 's azoknak Jelentésekre, vagy is Tudósításokra (Relatio) magok részére Privilegium formába kiadandó ollyan Leveleket készittetnek, a' millyet akarnak, 's azt a' Káptalanból 's Konventből a' magok részére ki-adatják, a' nélkül, hogy a' másik Fél, kinek határa megjárásáról hamis Jelentést tesznek, a' dologról tudna valamit, a' Határ-járást pedig tiz, tizenhat, husz, 's néha több esztendőkig is titokba tartják, az arról szólló Leveleket magoknál rejtegetik, 's végre meghalálozván ne talán azon idő alatt azon Királyi Káptalan, vagy Konventbeli emberek, valamint a' Szomszédok, 's Vidékiek is, kiknek neveik csalárdul a' Határlevélbe iktattattak, azon hamis Határjáró-levél' erejénél fogva a' Határjárást nyilvánságossan, 's törvényesen megtételik, 's a' szerént több földeket hamisan, 's fortélyosan magokhoz vonnak, 's tulajdonítának.

2. §. Hogy tehát az e'féle csalárdságokat meg lehessen gátolni, 's az a'féle Levelekből az igasságot ki lehessen meríteni, az ollyan Királyi, vagy Nádor-Ispányi, 's Káptalan vagy Konventbeli emberek' tudósitására kiadott *Dicitur Nobis* közben-vetéssel kezdődő Határ-levelek az Ország' Rendes-Birái, 's azoknak Itélő-Mesterei által szorgalmatosan, 's gondosan visgáltassanak meg, 's azoknak használásáról, vagy is velek való éléséről, ha tudniillik a' megtörtént Határjárás után azon Levelek' ereje mellett a' Felperes bé ment e' azon Határjáró-levelekbe említett földeknek birtokába, vagy birta e' azokat valamikor? a' valóság tudakoztassék ki. És ha kivilágosodik, hogy azon Levelek' erejénél fogva nem ment volna a' kérdéses földnek birtokába, sem azokat nem használta volna, akkor világosan ki fog tetszeni, hogy azon Levelek törvénytelenül, 's az Ország' igasága ellen koholtattak légyen; következésképpen foganatlanok is maradnak.

3. §. Ellenben az Ország Rendes Birái közül akár mellyik által kiadott. Nem különben a' Felek' megeggyezéséből az egy, két, vagy több Felek között végbe vitt törvényes Határjárásokról költ; azon kivül Eggyesség, vagy Bevalló formában a' Felek között végbe ment; (csak hogy más valakinek jussát, vagy földjét egymás között alatomossan fel ne osszák.) Ugy szinte a' Királyi, vagy Nádor-Ispányi, 's valamelly Hiteleshelybeli emberek által, a' Szomszédoknak, 's Vidékieknek leginkább kikhez azon föld, vagy legalább az azzal határos föld tartozik, jelenlétekben, nyilván, 's törvényesen végbe ment Határjárásokról szólló Levelek, mindenkor foganatosaknak, 's törvényes erőben lévőknek tartattnak.

4. §. *Magyar Ország' törvényes Királyainak* Adomány-leveleikben foglalt, 's kijelentett határbeli különböztetések, 's azoknak folyásai szinte megtartattnak. És ezen mondást ugy értsd, ha azon földek, vagy birtokok az ajándékozás, 's határbeli megkülönböztetés után, más különböző földekre, 's birtokokra felosztva, vagy pedig a' használás, 's birtok által, határok által elválasztva nem volnának. c)

87. CZIM.

Mit kell tudni a' viznek sebessége által elszakasztott Földekről?

Ismét minthogy több Városoknak, Faluknak, 's Helységeknek, 's sok Mező-városoknak, 's Pusztáknak Folyó-vizek lennének folyó-határai, azon Folyó-vizeknek kiáradása, 's sebessége által pedig gyakorta nagy darab földek, rétek, 's erdők egyik birtoktól elszakasztatván, a' másik szomszéd Város', Mező-város', vagy Helység' határához kapcsoltatnának. Mivel a' sebes Folyó-vizek néha régi folyásokat elhagyván, magoknak ujj folyást csinálnak. Mellyre nézve némellyek ugy vélekedtek, hogy azon darab földeknek, réteknek, vagy erdőknek, mellyeket a'

a) A' Határozásokról, 's Határ-ujjitásokról több törvények hozattak Verbőczy' idejétől fogva Hazánkba, mellyek a' régi rendszabásokat sokakba megváltoztatták. Mostan ha Per nélkül megyen végbe a' Határ-ujjitás, 's ha egy Vármegyébe vagyon a' határbeli villongás, a' Vármegye Al-Ispányja, Szolga-Biró, 's Eskütjével egyetemben; ha pedig több Vármegyébe, akkor a' Nádor-Ispány, vagy Horváth, 's Tóth Országokra nézve a' Horváth Országi Bán által kirendelendő Kiküldöttek szokták azokat elintézni. Lásd erre az 1625. 20. 1613. 34. 1715. 40. 1802. 23. 1807. 13. Törv. Cz.

b) Lásd az I. R. 133. 's 134. Cz.

c) Lásd a' *Tyroc. Jur. Ung.* Czimü könyvet erre a' Czimre. Ismét 1635. 19. 20. 1647. 127. T. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 73 von 170

sebes Folyó-viz' folyásának megváltozása által a' szomszéd Városhoz, Mező-városhoz, vagy Helységhez kapcsolt, azután ugyan azon Városhoz, Mező-varoshoz, vagy Helységhez kellene tartozniok, azt állítván, 's erősítvén, hogy határjaikat a' Víz' folyása különbözteti meg egymástól, mellyet nem kell tartani.

1. §. Mert ez által több csalfaságok történnének, 's a' Folyóvizeket valamelly titkos vagy is rejtek néha igen csekély csatornákon, 's folyosókon, néha ismét valamelly gátvetés vagy töltés csinálás által arra lehetne vinni, a' merre az ember akarná 's a képpen másnak földjeit, erdeit, vagy mezeit könnyen el is lehetne tulajdonitani.

2. §. E'képpen tehát az ellenkező vélekedést kell tartani, leginkább a' hajókázható folyóviznek igen nagy jövedelme tekintetéből is, 's ugyan azért akár hová változtassa a' Folyó-víz a' maga folyását, azért azon Város, Mező-város, vagy Helység, mellynek határából a' Folyó-víz más határba elszármozott, 's ez által a' maga jövedelmét, ugymint: Malmokra, Révekre, Vámokra, Halászatra, 's más egyéb hasznokra nézve el nem vesztendi. Hanem valamint elébb, midőn a' viz a' maga régi árkába folyt, ugy szinte most is, midőn folyását változtatandja, telyes hatalma' lészen annak jövedelmeivel élni, 's azokat szedni.

3. §. De azonban az a'féle erdők, mezők, 's földek ismét azé lésznek, ki azoknak előbbeni békességes birtokába volt. Innen vagyon az is, hogy némellyeknek a' magok földjeik', erdeik', 's mezeik' megoltalmazására nézve a' mások' határában a' viznek gátot vetni, 's azt jó karban tartani megengedtetik. Ne hogy tudniillik a' víznek kiáradása, 's sebessége miatt a' magok határában kárt szenvedni kéntelenitessenek. Ez által azonban más földjét magoknak el nem tulajdoníthatják.

4. §. Hasonlóképpen kelletik vélekedni azon Folyó-vizeken lévő malom-gátokról, töltésekről, mellyeknek fele egyik, fele másik birtokoshoz tartozik. Melly gátoknak, 's töltéseknek végei, jól lehet a' másik Birtokos-embernek földjére be nyulnak, 's azokat oda törvény szerént be is lehet nyujtani, (csak hogy azok által másnak nyilvánságos kár ne tétessék), még is az által másnak a' földjét el nem lehet tulajdonitani, hanem az, az igazi Tulajdonosnak birtokába maradand. *a)*

88. CZIM.

Mi a' Leány-negyed, 's kiknek kell azt fizetni?

Elvégezvén eddig mind az örökös jussal, mind Zálogképpen szerzett jószágok' megtartása' módjának, ugy sintén a' határok' megjárásának, 's megujjitásának magyarázatját, most már következőleg a' Leány-negyed (Quartalitium), az Özvegyi-jutalom (Dos), és a' Meny-asszonyi, vagy is Menyegzői-ajándék (Paraphernum) adásról, 's fizetésről fogunk szóllani.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' *Leány-negyed az Atyai örökös jószágokból, 's jussokból *) a' Leányoknak, 's Asszonyoknak Atyai származás' jeléül nem örökösen, (non perennali, vel haereditaria), hanem kiváltható képpen rendelt rész jószág. b)*

2. §. Miért pedig az szolgálattal szerzett Atyai jószágok Leány-ágot nem illetnek 's a' Leányok abból a' Fiakkal, 's a' törvényes Örökösökkel egyenlő részt nem kaphatnak, 's millyen Birtokokból kaphatják ki az örökségeket? a' midőn az Örökösöknek az Atyai jószágba léendő örökösödésekről szóllottunk, elég világossan megmondottuk. *c)*

89. CZIM.

A' Leány-negyed' kifizetésének módjáról.

Meg kell pedig jegyezni, hogy minden Báró, Mágnás, vagy Nemes akár egy, akár tiz, vagy több Leányai legyenek is azoknak, a' Leány-negyednek egyszeri kifizetésével mindnyáját kielégítheti olly formán, tudniillik, hogy az atyai minden Birtokos-jussok, minden haszonvételeikkel, 's hozzá tartozandókkal egyetemben négy egyforma részekre elosztatnak, mellyekből a' Leány-negyedre eső egyik negyed rész közönséges becs szerént megbecsültetik, 's a' most említett becs szerént az, valamenyi Leányoknak egy izben, 's pedig kész pénzben, nem pedig valamelly eladható holmikba *d)* kifizettetik.

1. §. Azon negyed-rész pedig a' többi részekkel egyetemben örökre a' Fiaknak, 's Örökösöknek birtokában hagyatik.

2. §. Kérheti pedig mind egyik Leány a' maga részét a' Leány-negyedből. Mindazáltal az Örökösök vigyázók legyenek, ne hogy egynek annyit fizessenek, a' mennyit mindnyájának tartoztak volna fizetni.

90. CZIM.

Hát ha egyik Leánynak kifizettetett a' Negyed, azért a' másik Leány örökösödést kereshet e'?

Ha pedig egyik Leánynak az atyai Birtokos-jusból járó Negyed Törvény-utján kivűl, 's azon jószágot illető Leveleknek előmutatása nélkül kiadatattnék, a' másik Leány mind a' mellett is, ha akarja, az atyai Birtokos-jussokba való örökösödést az illető Felen a' Törvény előtt keresheti, 's aztat ki is tapasztalhatja, ha vallyon azon jussok Leány ágot illessenek e', vagy sem? *e)*

91. CZIM.

Hogy a' Hajadon-leányok Jószág-Bevallást nem tehetnek.

De minthogy a' Leányokat többnyire az ő gyenge természetek, vagy is könyen hivőségek

a) Lásd az 1655. 81. T. Cz.

*) Hogy a' Leány-negyed régenten nem a' valóságos örökös jószágokból (haereditas), hanem csak a' Possessiokból, vagy is Birtokokból adatott ki, azt minekutánna a' Magyar Országi jószágoknak régi különbféleségeiről szóllottunk, az 1222. 4dik, és 1231. 11dik Törvény-Czikkelyek' értelméből meglathatjuk. Valamint azon Törvény-Czikkelyekből az is kitetszik, hogy azon jószágokból is a' Leány-negyed csak a' Férjfi ág' magva-szakadtával adatott ki a' Leányoknak, a' mint azon 1222. 4dik T. Czikkelynek e' következendő szavai: „*Siquis Servicus sine filio decesserit, quartam partem Filia obtineat*" azt nyilván bizonyítják.

b) Egyezt. erre nézve az I. R. 29. 's 30. Czimjébe mondottakat. Ismét Sigmond VI. T. K. 20. Cz.

c) Lásd az I. R. 17. 18. 19. 20. és 21. Cz.

d) Méneses lovakkal is lehet kifizetni az I. R. 101. Czimje szerént.

e) 1545. 36. Egyezt. az 1715. 25. és 26. T. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 74 von 170

miatt könnyen el lehetne csábítani, ugyan azért a' Hajadon-leányok ha mindjárt törvényes és tökélletes *a)* idejöket elérték volna is, sem örök, sem ideig való Bevallásokat a' magok', Maradékaik', 's Atyokfiainak kárával soha sem csinálhatnak.

1. §. 'S innét származik az, hogy a' Leányok' az Ország' Szokás-törvénye szerént is kissebb, vagy is fiatalabb Testvéreiknek Gyámjok nem lehetnek.

92. CZIM.

Hogyan maradnak a' Leányok hajadon korokig az atyai Házba?

Mi módon maradhatnak pedig meg a' Hajadon-leányok, Férjhez-menetelek' idejéig az atyai Házba, 's Birtokos jussokba, 's hogyan kelletik öket onnét Férjhez adni? fellebb, a' hol a' magva-szakadástól felkért jószágokról szóllottunk, *b)* világossan megmondottuk.

1. §. Hogyan kell pedig a' Leány-negyedet megbecsülni, 's mit érjenek a' Várak, Nemesi-Kuriák, Jobbágyi-házhelyek, 's a' t. alább ki fog tetszeni. *c)*

93. CZIM.

Mi az Özvegyi-jutalom, 's mi a' Menyasszonyi-ajándék, megmagyarázva?

Ismét az Özvegyi-jutalmaknak (Dos), 's a' Menyasszonyi-ajándékoknak (Paraphernum) kifizetéséről azt kell megjegyezni; hogy jól lehet ae Özvegyi-jutalom, az Adomány, 's a' Menyasszonyi-ajándék igen különböznek is egymástól, mink azonban a' Deák *Dos* és *Donatio* szavakat öszve-vegyítvén, Deákul az Özvegyi jutalmat *Dotalitiumnak*, vagy másképp *Dosnak* is nevezzük, *melly a' Feleségnek, Férje' jószágából Szüzessége' elvétele, vagy is annak elhálása tekintetéből adatik.*

1. §. *Menyasszonyi-ajándéknak mondjuk pedig mind azokat az ingó, bingó jószágokat, mellyek a' Menyegzőkor, vagy Eljegyzéskor az Asszonynak Férje, Szülői, Testvérei, vagy más akár ki által adattnak.*

2. §. A' honnét tudni kell, hogy az *Özvegyi-jutalom az Ország' régi, 's helybehagyott Szokás-törvénye szerént a' törvényessen Férjhez adott Asszonyoknak állapotjok' minéműségéhez képpest Férjek' Birtokos-jussaiból, házassági kötelességből kiadatni szokott jutalom.*

3. §. Mert az Özvegyi-jutalom a' Férjnek állapotjához, 's méltóságához, valamint a' Jószágok', 's Birtokos-jussoknak mennyiségéhez képpest szinte külömbbféle szokott lenni, példának okáért a' Szabad-Zászlósnak vagy is Bárónak *d)* Özvegye, Özvegyi-jutalom fejében többet kap, mint valamelly Magnásnak Felesége; 's ismét száz, vagy ötven Jobbágyal biró Nemes' Özvegyének nagyobb az Özvegyi-jutalma, mint más kevesebb Jobbágyal biró Nemes'-Özvegyének.

4. §. Mert ha a' Férj *Bárói-tisztséget*, vagy is *Méltóságot* viselend, akkor az Asszony száz márkát; ha pedig Magnás, vagy pedig csak *név szerént való Báró* léend, 's Bárói-hivatalt nem viselend, vagy valamelly ötven, 's több Jobbágyokkal biró előkelő Nemes, vagy Katona léend, ötven markát nyerend Özvegyi-jutalomúl, *minden markát négy Magyar-forintba, vagy is negyven denárba mostani pénzbe számlálván.*

5. §. Az alsóbb rendű Nemeseknek Özvegyeik pedig Özvegyi-jutalmokat Férjeiknek jószágaiból azoknak menyiségekhez képpest közönséges becs szerént (nem értvén a' becsűbe a' földeket, erdőket, mezőket, 's egyéb hozzá tartozandókat, 's a' jószágoknak külső jövedelmeit), megkaphatják. *e)*

6. §. A' Feleségnek halála után pedig az, ki hozzá vérszerént legközelebb való, az Özvegyi-jutalmat maga részére követelheti. *f)*

94. CZIM.

Kik légyenek az Ország' valóságos Szabad-Zászlósai, vagy is Bárói, 's kik értetődjenek azon nevezet alatt?

Ne hogy pedig a' Bárói-tisztség, 's nevezet, vagy is az eránt, hogy kik légyenek az Ország' valóságos Bárói kétség támadhasson, azokat itt feljegyezni jónak láttam.

1. §. Az igazi Ország' Bárók, vagy is Szabad-Zászlósai tehát, kiknek neveiket a Törvénykönyvekbe, 's a' Királyi, Megerősitő-levelekbe már régtől fogva beszokták iktatni, *g)* ezek

2. §. Az Ország' Nádor-Ispányja; az Ország' Birája Dalmát, Horvát, 's Tóth Országok' Bánja: az Erdélyi Vajda, *h)* 's a' Székelyek' Grófja, vagy is Ispánja a' Szörényi Bán, *i)* mert a' Makói Bánság a' mi időnkben a' Török által eltöröltetett. Ismét a' Király', és a' Királyné' Tárnok, Ajton-álló, Pohárnok, Asztalnok, 's Lovász-Mestereik, nem különben a' Temesi, *k)* és a' Posonyi Grófok, vagy is Ispányok. *l)*

a) I. R. 111. és 112. Cz.
b) Lásd az I. R. 29. és 30. Cz.
c) I. R. 133. és 134. Cz.
d) Itt a' hivatalbeli Bárókat érti Verbőczy, a' mint a' 4. §. is kitetszik.

e) Már mintegy szokássá vált, hogy a' kissebb értékü Nemesek Özvegyeinek is Özvegyi-jutalmok 50 markával fizettetik ki. Különben itten a' Törvényes, nem pedig a' Hőlelezett-Özvegyi jutalmat kell érteni, mellyet az Ősi, sőt elzálogolt jószágból is ki kell fizetni.

f) Ezen Törvénynek utolsó §-sa az 1687. 11. T. Czikkely által változást szenvedett, a' Férjfi, 's Feleség közt meghatározott költsönös örökösödés által, mivel mostan a' Feleség' meghaltával a' Férjnél marad az Özvegyi-jutalom, ennek magva-szakadtával pedig az 1715. 26dik T. Cz. szerént a' Királyi Fiskusra száll az.

g) A' Deák kiadásban erre az a' megjegyzés vagyon, hogy az Ország' Báróinak nevei csak I. Lajos' idejétől fogva láttattnak beiktatva lenni a' Királyi Törvény-Könyvekbe, de azért nem kell azt tartani, mintha azoknak nevei a' régibb Királyi Oklevelekbe is ne találtattnának, mivel ezeknek nevei a' XI. és XII. Századi Oklevelekbe már gyakran előfordulnak (Lásd *Bevezetés a' Diplomatikába* III. R. 143. 's követk. lap.; ismét ottan az okleveles gyüjtemény között 222. 's követ. lap.) szükség azonban azt is megjegyezni, hogy régenten nem csak ezeknek, hanem más Fő Ispányoknak nevei is találtattnak a' Királyi Oklevelek' végein.

h) Miolta Erdély Ország ezen Magyar Hazától megvált, 's különös Fejedelemséggé leve, az Erdélyi Vajdaság lenni meg-szünt, következésképpen ezen Vajdaság mostan az Ország' Bárói közé nem számláltatik.

i) A' Szörényi Bánság *Timon* szerént (*Imago antiquae Hungariae* pag. 26.) egy része volt Oláh Országnak, de ezt a' Törökök által az azon nevezetű Várral edgyütt elpusztíttatván, szinte megszünt lenni.

k) A' Temesi Grófság szinte az *i)* alatt említett Iró szerént Mátyás Király alatt állíttatott fel, utóbb Bánsággá lett, de mai időben ottan semmi Bán sincsen, következésképpen ez is az Ország' Báróinak sorából kimaradott.

l) Verbőczy ezen Czimjében említetteken kivül mai időben az Ország' Bárói közé számláltattnak a' Fő-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 75 von 170

3. §. A' most elő számláltak' Özvegyi-jutalom, és Menyasszonyi-ajándék fejében, a' mint mondottuk, az illető Fél által száz márka' szokott adattatni. *)

Szoba, és a' Fő-Udvarnok Mesterek, ismét a' Magyar 'Test-őrző-sereg' Kapitánya.

*) Csekély belátásom szerént ugy vélekedem, hogy már Verbőczy idejébe a' Magyar Báróság, vagy is Szabad-Zászlóság esméretét homály boritotta el, 's már Verbőczy is csak a' homály boritott ösvényen járkált, ki után magunk is mind addig tévelygtünk, miglen tudós 's megbecsülhetetlen érdemü Hazánkfia T. T. Horvát István Ur, a' Magyar Szabad-Zászlósság', vagy is Bárság' esméretét a' *Magyar Országi régi gyökeres Nemzetségekről* irt könyvébe világosságra nem hozta. Azon tisztelt érdemes Hazánkfiának útmutatását követvén tehát, minekutánna több régi Oklevelek' végein a' mostan is tartott hivatalbeli Bárók' nevezetjein kivül, több számtalan Fő-Ispányoknak nevezetjeit is olvastam, kételkedni kezdettem arról, hogy csak azok lettek volna régenten az Ország' Bárói, vagy is a' hivatalbeli Bárók, kiket Verbőczy is ezen Czimjébe előszámlált; hogy tehát érdemes Hazámfiait e' részbe figyelmetessé tegyem, kivántam röviden ezen dologról szóllani. A' Bárói méltóság nállunk az Ország' kezdetétől fogva veszi eredetét, 's hivattak magyarul *Szabad-Zászlósoknak* azért, mivel magoknak volt Zászlójok, melly alatt tulajdon Vitézeiket vitték a' Királyi Táborba. Illyen Szabad-Zászlósok voltak a' Bárók külső Országban is *Du Fresne Glossariuma* szerént, a' hol mondja: „*Quo sensu etiam Franci Barones appellant, qui Vexilla in praeliis educunt, et cum Vasallis suis praeeuntibus iisdem Vexillis in praelio pro Rege pugnant.*" — Mennyi számu népet vittek pedig magokkal legelőször a' Bárók, az nem bizonyos. ha azonban a' Zászló magyar név eredetét vizsgáljuk, melly ezen szótól *Száz ló* veszi eredetét, hihető, hogy valaha egy Zászló allya, Száz lovas katonaságból állott légyen; jöllehet ezen kevés számot a' Bárók' Zászlóallyára alkalmaztatni azért is kétséges, mivel Kéza Kronikájába (*Edit. II. Horany.* pag. 38) azt irja, hogy egy egy Magyar Nemzetségekből tiz ezer fegyver-viselők mentek a' táborba. Akár hogy légyen azonban erre nézve a' dolog, annyi igaz a' tisztelt Irónk szerént is, hogy a' Bárók, vagy is Szabad-Zászlósok Magyar Országban azok a' Magyar Nemzetségek voltak, kik az Ország' elfoglalása alkalmatosságával osztályban, vagy pedig azon idegen Nemzetségek, kik későbben Királyi Adomány mellett valóságos örökös jószágokat (*haereditas perpetua*) 's számos Vasallusokat birtak. Illyen tehetős örökös jószággal biró emberek viselték régenten az Országba a' főbb hivatalokat; 's ezek közül tétettek a' Nádor-Ispány, az Ország' Birája, a' Bánok, a' Birák, 's a' Fő-Ispányok. — Azok a' Bárók, kik hivatalt viseltek, hivatalbeli Bárók lettek, kiknek pedig hivatalok nem volt, természetes Bárók maradtak, 's ez a' hivatalbeli Báróknak első eredete. Bizonyitja ezen állitásomat I. Lajos Törvény-könyvének is végezetje, a' hol mondatik: „§. 4. *Magnificis Baronibus Nicolao Palatino etc. et aliis quam plurimis Regni nostri Comitatus tenentibus, et honores*", mellyből világos, hogy az elején emlitett Báró szó a' Vármegyék' Kormányozóira, vagy is a' Fő Ispányokra is értetődik. Ugy szinte Béla Királynak egy 1238diki Oklevelébe olvashatni ezeket: „*Praesentibus — Andrea Posoniensi Comite, Dominico Magistro Tavernicorum nostrorum et Comite Nitriensi, Nicolao Csongradiensi, Renoldo Vesprimiensi Comitibus, Thoma Comite Capellae nostrae – aliisque Compluribus Regni nostri Baronibus.*" Utóbb azonban, midőn Országunkat, 's annak Polgári-állapotját az első halálos csapás, tudniillik a' Tatár futás megrenditette, 's a' Magyar Nemzetségek' jussai némü-némü zavarodásba jöttek volna, 's minekutánna sok alsóbb rendü emberek is magokat vitézségek, 's hüséges szolgálatjok által megkülönböztetvén 's a' Királyok által szép jószágokkal megajándékoztatván, az Ország' főbb méltóságainak 's hivatalainak elviselésére alkalmatosak lettek volna, a' főbb hivatalokra a' Nemzetségeken kivül mások is, kik valóságos Nemzetségek, vagy is Bárók nem voltak, alkalmoztattak, 's ez tette későbben szükségessé a' régiségekben előforduló *Barones Regni*, vagy *ex officio tales* és *Barones puri, veri, et naturales* nevezeteket, 's megkülönböztetéseket. Egyébaránt miért iktattak leginkább csak a' Verbőczy által emlitett Bárónak nevei a' régi Oklevelekbe? annak az az oka volt, mivel egy része azoknak az Ország', 's a' Király' legfőbb emberei voltak; egy része pedig az Ország' Véghelyeit kormányozták, kik a' többi Fő Ispányoknál, 's Báróknál előbbkelők, 's az Udvar előtt kedvesebbek voltak a' Vég-helyek oltálmazásának tekintetéből. Ez tehát a' Báróság meg-esmértetésére nézve itten elég légyen. a' következendőkbe ugy is ezekről ismét fogunk emlékezni. (Lásd ennek bővebb megértésére a' fentebb nevezett Könyvet)

95. CZIM.

Hogy az Özvegyi-jutalmok részszerént készpénz által, reszszerént pedig könnyen eladható holmik által fizetessenek ki; 's mik legyenek a' könnyen eladható holmik?

Az Özvegyi-jutalmokat pedig részszerént kész-pénzzel, részszerént ingó, 's könnyen eladható holmikból, vagy jószágokból, (de azoknak igazi árok, 's értékek szerént) szokták mindenkor kifizetni.

1. §. Ide nem értetődnek azonban a' foldozott ruhák, fegyverek, sánta béna lovak, ökrök, 's más marhák: Mellyek Özvegyi jutalom' fejében el nem vétettnek.

2. §. Az ingo', 's könnyen eladható jószágok pedig e' részben illyanok legyenek, mellyeket a' mindennapi Vásárba el lehet adni, mint a' juhok, ökrök, lovak, ketskék, tehenek, borjúk, és sertvések, mellyeket egy helyről más helyre könnyen által lehet tenni. *a)*

96. CZIM.

Hogy a' Feleség az első Férjétől egész, a' második Férjétől pedig fél Özvegyi-jutalmot nyerend. És honnét fizettetik az ki?

Ismét megjegyzésre méltó, hogy minden Aszszony az első Férjétől virágzó szüzessége' tekintetéből, egész, a' másodiktól pedig, minthogy már szüzességét elvesztette, csak fél, a' harmadik Férjétől negyed rész, a' negyediktől pedig csak nyolczad rész Özvegyi-jutalmat nyerend.

1. §. Ha pedig valamellyik még ötödször, hatodszor is Férjhez menend, Özvegyi-jutalma annyira megkissebbedik, hogy utóljára csak igen csekély léend.

2. §. Fizettetik pedig az Özvegyi-jutalom a' Férjnek azon Jószágaiból, 's Birtokos-jussaiból, mellyre a' Feleség vitetett.

3. §. Mert az atyai jusból nem Özvegyi-jutalmat, hanem Negyedet *b)* nyerend; ha csak ne talán valaki az Anyjának, vagy Nagy-anyjának Özvegyi-jutalmát követelendeni, mellyet törvény szerént követelhet is, ha arról előbb Nyugtatvány nem találtatik.

97. CZIM.

Hogyan kell az Özvegyi-jutalmat, 's a' Leány-negyedet egyszer'smind követelni?

Tudni kell azonban, hogy az Anyja' *c)* 's Nagy-anyja' Özvegyi-jutalmát egyszer'smind ugyan egy személy nem követelheti.

a) Ismét kitetszik, hogy az Ozvegyi-jutalom' kifizetésére csak készpénz 's markák lehetnek alkalmatosok, nem pedig mindenféle ingó vagyon.

b) Avagy egyenlő részt a' Férji-ággal egyetemben, ha tudniillik mind a' két ágot illetné a' jószágot.

c) Ugy látszik ezen törvénynek a' Czimjével való összve-egyeztetéséből, hogy itten a' *Lecartalicium*, vagy is *Leány-negyed* szó kimaradott, 's igy kellene lenni: „*Tudni kell azonban, hogy az Anyja' Negyedet, 's a' Nagy-Anyja' Özvegyi-jutalmát.*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 76 von 170

1. §. Mert ha az Anyám' Negyedét keresem, akkor a' Nagy-Anyám' Özvegyi-jutalmát kell követelnem; mert az Anyám Anyja az én Nagy-Anyám.

2. §. Ha pedig az én Anyám maga keresi az Atyai jószágból a' Negyedet, akkor õ nékie az Anyja', 's nem a' Nagy-Anyja' Özvegyi-jutalmát kell keresni. Mert a' Nagy-Anyja' Özvegyi-jutalmát a' hozzá közelebbi Vér keresheti, kinek Nemzetségéből az Asszony származott. *)

98. CZIM.

Hogyan lehet a' Feleséget a' Férj' jószágaiból kizárni, 's hogyan nem? és az ingó javaktól.

Ismét minden akár mi névvel nevezendõ ingó javai, a' mag, 's Utolsó-intézet nélkül meghalt Férjnek a' Feleségére háromlik. *a)*

1. §. Kit is miglen Özvegyi állapotban a' Férje nevét viseli, 's máshoz Férjhez nem menend, a' Férje' jószágából, 's birtokos-jussából, ugy szinte a' Férje' házából, 's Nemesi-udvarából kizárni nem lehet. *b)*

2. §. Minekutánna azonban az Özvegy valakihez férjhez menend, az által, kit a' meghalt Férj' jószágába való örökösödés, 's a' jószágnak háromlása illetend, azon jószágból, az Özvegyi-jutalom' ki-elégítése után kizáratatthatik.

3. §. Söt ha a' Férjnek olly kiterjedett, 's nagy jövedelmü birtokos-jussai volnának, hogy az Özvegyi-jutalmat sokkal felül haladnák; akkor az, kire a' jószág háromland; ha mindjárt a' Feleség a' Férje' nevét viselendi is, azon részéből a' jószágnak, melly az Özvegyi-jutalomnak becs-árát felül haladná, Törvény' utján az illetõ Biró elõtt kirekeszthetí, 's azon birtokos-jusból használás végett annyit engedhet, a' mennyit az Özvegyi-jutalomnak mennyisége kivánni fog.

4. §. A' Férje' lakásából azonban, 's Nemesi Kuriájából, vagy is Udvarából, a' Feleség ki nem zárattatthatik. Ha csak a' Ház nem valamelly *Vár*, vagy is *Erősség* lenne; melly nékie nem engedtetik, hanem a' Férjnek az Erõségen kivül találtató Háza adatik által lakásúl.

5. §. Másképpen van pedig a' dolog akkor, ha a' Férjnek több lakó helyül szolgáló Erõssége vagynak. Mert abba az esetbe a' Feleségnek is lehet egy Erõsséget lakó-helyül engedni. *c)*

99. CZIM.

A' Férjről maradott ingó-javaknak a' Feleség, a' Gyermekek, 's Atyafiak között való elosztásáról.

Midõn pedig a' Férj Fiakat, 's Leányokat, 's egyszer'smind Özvegyet, 's osztozatlan Testvéreket hagyand a' házba maga után, akkor mindenek elõtt azon ingó-javakból az osztozatlan Testvéreknek részeit külön kelletik választani. *d)*

1. §. 'S azután a' meghalt Férjnek esendõ akár melly néven nevezendõ ingó javak, az Özvegy, 's a' Gyermekek között közönségesen annyi részre osztattnak fel, a' mennyi osztozatlan, 's házasulatlan személyek találtattnak közöttök, 's kinek kinek a' maga része által adatik, *e)* azon kivétellel, hogy a' hámos lovak', 's a' Férj' ruháinak java, 's nagyobb része az Özvegyre magára maradnak.

2. §. A' Katonai fegyvereket pedig osztatlanúl a' Fiak, vagy az osztozatlan Testvérek veszik magokhoz.

3. §. Ezeknek nem léttével, vagy meghaltával pedig, nem csak azok, hanem a' mint mondatott minden ingó javak az Özvegyre, ha csak a' Férj Utolsó-intézet által máskép nem rendelkezett volna, *f)* szállanak.

4. §. Itten pedig érteni kell, az Atyával meg nem osztozott Fiakat, 's a' jószágból Férjhez nem adott Leányokat. Mert a' Fiak az osztály után, 's a' Leányok a' Férjhez-menetelek után *g)* az atyai ingó-javakból nem részesülhetnek.

100. CZIM.

A' Meny-Asszonyi, 's Menyegzõi-ajándékokról 's Hozományokról. (De Paraffernis et rebus cum Sponsa; ac tempore nuptiarum sponsae Datis.)

Meg kell jegyezni mindazáltal, hogy minden ruhák, 's más egyéb holmik, mellyeket a' Feleség a' Szülõitõl, Atyafiaitól, vagy mint mondatott akár kitõl Menyegzõjekor, vagy eljegyeztetésekor ajándékba nyerend, 's a' mellyet mi Menyasszonyi, vagyis Menyegzõi ajándéknak (Paraffernum) hivunk, a' Férjnek mag nélkül való kihaltával az Özvegyi jutalommal egyetemben az életbe lévõ Nõre, az az: Feleségre maradnak, 's ezek a' többi ingó javaknak elosztása alkalmával osztály alá nem tartozandanak.

1. §. Söt ha a' Férjnek Gyermekei tudniillik: Fiai, 's Leányai is maradnának, vagy az Özvegy másodszor is valakihez Férjhez menendene, vagy másképp is a' Gyermekeivel lakni nem akarna, azon holmikat magának szabadon megtarthatja.

2. §. A' Nõnek mag 's Utolsó-intézet nélkül való kihaltával pedig azon holmikat annak Szülõi; vagy közelébb lévõ Atyafiai magok részére követelhetik. *h)*

3. §. Ha azonban gyermekei maradnának, azokra háromlanak.

4. §. Azon holmik pedig, mellyeket Menyegzõi ajándékul, vagy eljegyzés alkalmatosságával a' Võ adánd a' Nõnek, ha mindjárt a' Nõ

*) Ezen Törvény-Czikkelynek megértésére nézve szükség tudni, hogy Verbóczy itten azt akarja megmagyarázni, hogy mikor, 's hogyan követelheti ugyan egy személy, ugyan egy Kereset-levél mellett a' Leány-negyedet, 's egyszer'smind Özvegyi-jutalmat, 's mikor nem? P. o. a' magam Leány-negyedét, 's az Anyám' Özvegyi-jutalmát a' Fiu-testvéremen követelhetem, mivel mind a' kettõt nálla találhatom fel. Ellenben az Anyám nem keresheti az atyai jószágból a' Leány-negyedet, 's a' Nagy anyja' Özvegyi-jutalmát egyszer'smind, mivel azt mind a' kettõt a' Fiutestvérnél fel nem találhatja; mert Verbóczy 93dik Czimje szerént még akkor az Özvegyi-jutalom nem a' Férjre, 's annak Maradékaira, hanem az Asszony' Attyafiaira szállott. Különben lásd erre Kelemen *Instit. Jur. Priv. Hung.* L. II. VI. pag. 771.

a) És az 1687diki II. T. Cz. értelménél fogva, viszont a' Férjre is, ha a' Feleség Gyermek, 's Utolsó-intézet nélkül meghalálozand.

b) Élébb a' 30dik Czimbe.

c) Lásd 's egyezt. ezen Czimre az 1618. 61. 1622. 67. 1647. 105. 1655. 25. T. Cz.

d) Olly formán, hogy a' Testvérek fejenként, az Özvegy, 's Gyermekei pedig általjában egy részt kapnak.

e) I. R. 40 Cz.

f) 1687. II. T. Cz.

g) I. R. 101. Czim.

h) Már az 1687. 11. és az 1715. 26. T. Czikkelyek értelme szerént azok a' Férjre, 's ennek magva-szakadtával a' Fiskusra szállanak.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 77 von 170

a' Menyegzõ előtt az életből kimulna is, a' Vő azokat többé vissza nem nyerheti: Ha mindazáltal az elhálás után a' Nő Gyermek, 's Utolsóintézet nélkül (mivel ezt tehet azokról) meghalálozand, mind azok a' Férjnél maradnak. *)

101. CZIM.

Az ötven darab lovakból álló Ménesről.

Ismét arra is kelletik figyelmezni, hogy ha a' Férjnek ötven darabon alól lévő Méneses lovai léendenek, mellyeket a' Felesége' éltébe szerzett volna, azok közöttök egy formán osztatnak fel.

1. §. Sõt ha a' Férj azon Méneses lovakat házassága előtt szerzette volna is, ha azok ötven darabból nem állanának, szinte egyenlõ osztály alá jönnek.

2. §. Ha azonban azon Méneses lovak ötven számot tennének, vagy azt felül is haladnák, akkor a' Férj azokról, mint általa keresettekről Utolsó-intézet által szabadon rendelkezhet. De ha nem rendelkezett, azok a' Fiak' örökségéhez fognak tartozni. Hogy ha pedig azok Ősről maradottak lennének, akkor a' Férj' Utolsó-intézetének arra nézve nincs helye, csupán a' reá esendő részére nézve, melly törvény szerént meg is engedtetik.

3. §. A' többi rész pedig a' birtokos-jussokkal egyetemben a' Fiakra, 's az osztozatlan Atyafiakra, vagy más törvényes Örökösre háromland: Mellyekkel az Özvegyi-jutalmat ki lehet elégíteni, ne hogy a' miatt az Örökösök kéntelenítessenek a' magok örökségeiket elidegeníteni, kik különben is az atyai birtokos-jussokból a' Leányokat férjhez adni tartoznak.

4. §. És ezt akkor, ha a' Leányok az atyai ingó javakból annak halála után a' magok részeiket ki nem vették. *a*) Mert ezen esetbe, a' ki vett rész a' férjhez adásokba tudatik, 's azon felül a' Leány-negyed nékiek kiadatik.

102. CZIM.

A' Férjnek Feleségével együtt keresett birtokos-jussairól.

Ismét továbbá tudni kell, hogy ha a' Férj házasságának ideje alatt birtokokat, 's birtokos-jussokat, pénzen szerezend, és a' Bevalló levélből a' Felesége' nevét kihagyandja, akkor azon birtokokból, 's birtokos-jussokból, ámbár azok pénzen vettek légyenek is, a' Feleség nem részesülhet.

1. §. Ha azonban a' meghalt Férjének nevét viselendi, miglen él a' Fiainak, 's *Leányainak* jószágaiba, 's birtokos-jussaiba megmaradhat, azon feltétel alatt azonban, mellyeket azon Czimbe: *Hogyan kelessék a' Feleséget a' Férj' jószágaiból kizárni?* világosan elő adtunk. *b*) Mondám pedig *Leányainak*, ha tudniillik a' jószág Leányágot is illetend.

2. §. Midõn pedig a' Feleség másodszor is Férjhez menend, kiadatván Özvegyi-jutalma, azon jószágokból az illető Örökösök által kirekesztethetik. *Mert ki a' Feleségének örökséget kíván hagyni, igyekezzen annak nevét a' Bevalló-levélbe is iktatni.*

3. §. De ha a' meghalt Férj akár melly időben, akár házassága előtt, akár az alatt szerzett Zálogos-jószágokat *c*), hagyand maga után azok, ha mindjárt a' Feleségének neve a' Zálogos-levélbe iktattva nem volna is szinte mint az ingó javak, a' Feleség, Fiak, Leányok, 's osztattlan Atyafiak között *egy formán* osztatnak fel.

4. §. Mivel a' Zálogos-jussok kiválthatók, 's a' kiváltás után pénzzé változnak. *A' pénz pedig az ingó javak közé számláltatik.* És ezt ugy kell érteni, ha az a'féle Zálogos-jussok utóbb örökössen meg nem szereztetnének. *)

a) I. R. 99. Cz.
b) I. R. 98. Cz.
c) I. R. 48. Cz. utolsó §.

*) Ezen, 's több ehez tartozó Törvény-Czikkelyekből tehát következik:

1ször. Hogy a' Nemes ember' Feleségére csak abba az esetbe szálhat az együtt keresett jószág, ha a' Férj azokról másképpen nem rendelkezett.

2szor. Ha a' Férj nem rendelkezett, de Gyermekek maradtak a' Feleség' neve nélkül örökösen szerzett jószágok a' Gyermekekre szállanak, a' Zálogképpen szerzettek pedig, egy formán a' Gyermekekre, 's a' Feleségre.

3szor. Ha a' Férj nem rendelkezett, 's a' Felesége nevének beiktatásával örökösen jószágot szerezend, annak fele a' Feleségre marad, fele pedig a' Gyermekek, 's Feleség között egy formán osztatik fel.

4szer. Ha a' Férj nem rendelkezett; 's mag, 's Utolsó-intézet nélkül meghalálozand, a' Feleségével együtt keresett jószágok, akár örökösen, akár zálogképpen, 's akár a' Feleség' neve alatt, akár a' nélkül szereztettek azok, a' Feleségre háromlanak, kivévén a' Királyi Adomány által szereztetteket, mivel ezekre nézve csak a' jószágra adott pénzbe, 's az Özvegyi-jussokba részesülhetnek. Lásd ezeknek megvilágositására *Planum Tabulare de Divis. Succes.* Ismét *ad acquisitionem mobilium.*

A' Férj azokat többé vissza nem nyerheti: Ha mindazáltal az elhálás után a' Nő Gyermek, 's Utolsóintézet nélkül (mivel ezt tehet azokról) meghalálozand, mind azok a' Férjnél maradnak. *)

*) Meg kell jegyezni, hogy Verbőczy ezen Czimjébe, azon ingó javakról nem emlékezik, mellyeket a' Feleség vagy Örökösödésképpen, vagy pedig a' Menyegzõn kivül a' Férje' Házához hozott, 's a' mellyet deákul *Allatura*, magyarul pedig *Hozománynak* nevezünk, holott eztet öszve-keverni az ugy nevezett *Paraffernum*mal, vagy is *Menyegzői-ajándékkal* csak azért sem lehet, mivel ezen utóbbiról ezen Czimben, 's ennek következésében az 1687diki 11diki Törvénybe világos rendelés vagyon, az Allaturára nézve pedig ezen most említett Törvény kevéssé homályosnak lenni tapasztaltatik. Ugyan is némellyek (lásd *Inst. Jur. Priv. Hung.* L. II. V. I. pag. 762. 914—916) azt tartják, hogy a' most említett Törvény-Czikkely következésében csak a' keresett, nem pedig az Ősi ingó javak is háromlanak a' Házasok között egymásra, következésképpen ha a' Feleségnek az Attyáról maradott valami pénzbeli örökösödése, azon pénz a' Feleségnek magva-szakadtával, 's kihaltával nem az életbe lévő Férjre, hanem az Asszony Atyafiaira háromlik, is ezen állitásokat gyökereztetik az I. R. 47. 's 67. Czimjeibe, valamint a' *Planum Tab.* a' 140. lapon lévő 22dik Decisióba. Én azonba az most említett 1687diki 11dik T. Czikkely ezen szavának: „*et res mobiles ejusdem Cujusvis generis, et speciei Censendae*" értelménél fogva ugy vélekedem, hogy az ingó jószág akár ősi, akár keresett légyen az, az egyik Házas-társnak kihaltával, 's magva-szakadtával a' másik élethe lévő Házas-társra háromlik, és csak ennek szinte elhalttával háromolhatnak az Ősi ingó vagyonok az illető Atyafiakra; és ez anyival is inkább igaznak látszik lenni, mivel ha az állana, hogy csak a' keresett ingó vagyon háromolhat egyik Házas társról a' másikra, ugy a' Férj a' Felesége után többnyire semmi Allaturába sem részesülhetne, mivel a' Feleség Leány-korába természetes, hogy nem kereshet, ha pedig Férjhez megyen, akkor sincs az Asszonynak külön keresetje, hanem az õ iparkodása által gyüjtött vagyon is, vagy együtt keresett, vagy pedig a' Férje' keresetje léend, a' mit ismét a' Feleség Férjhez menetele után Szüleinek vagy éltekben, vagy halálok után azoktól, vagy azok után kapna, az reá nézve Ősiségnek lenni tekintetik, következésképpen e' szerént a' mondott Törvénynek lelke a' Férjre nézve minduntalan kijátszattatnék.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 78 von 170

103. CZIM.

Hogy a' Feleség a' Férjének elzálogosított jószágából is követelheti Özvegyi-jutalmát.

Tudni kell továbbá, hogy ha a' Férj szükségtől kénszerítetvén, a' mi sokszor megtörténik, a' maga birtokos jussát, főképpen Felesége' egyet-értése nélkül elzálogosítandja, akkor a' Férjnek elhaltával a' Feleség Özvegyi-jutalmát attól, ki azon jószágot Zálogba birja követelheti, 's vissza is veheti. *a*) Minthogy az elzálogosítás nem örökös eladás, ***következésképpen az a' birtoknak sajátságát, 's örökségét ki nem zárja.***

1. §. Mert különben is ha a' Feleség azoknak kiváltása' idejét elvárná, 's addig az Özvegyi-jutalmát nem keresné; meg lehet, hogy addig meghalálozna, következésképpen Özvegyi-jutalmától megfosztatnék.

2. §. Mindazonáltal a' kiváltás' idejekor az a' kihez a' jószágnak kiváltása tartozik, nem csak a' Zálogos summát, hanem egyszer'smind a' kifizetett Özvegyi-jutalmat is a' Zálogba vevőnek kifizetni tartozik.

104. CZIM.

Hogy az Özvegyi-jutalmat a' Férje' vétkéért a' Feleség el nem vesztheti.

Ezen kivül, ha a' Férjnek birtokos-jussa az ő rosz tette, vagy hűségtelenségbe esése miatt *b*) törvényesen elfoglaltatnék, ha mindjárt a' Férj fejét vesztené is, a' Feleség azon, ki a' Férje' jószágát birandaná, a' maga Özvegyi-jutalmát követelhetné. *c*)

105. CZIM.

Hogy a' Feleség ki Férjének ágyát megfertőzteti, az Özvegyi-jutalmát elveszti, de nem a' Menyasszonyi-ajándékát.

Azon kivül figyelemre kell venni, hogy ha a' Feleség, ki Férjéhez hűséggel lenni tartozik, esküvését megszegvén, paráznaságba találtatik, és abba találtatván, azt el-válás követendi, az Özvegyi-jutalmát elveszti ugyan, de Menyasszonyi-ajándékát nem, az az: azon holmikat, mellyeket az Asszony Menyegző alkalmatosságával a' Szüleitől, Atyafiaitól, Férjétől, vagy másoktól is kapott. *d*)

1. §. De ha az elkövetett paráznaság után a' Férj a' Felesége' a'beli hibáját elnézendi, 's ismét vele lakván vele háland, akkor az Özvegyi-jutalmát is vissza nyeri, 's azután a' Férj, ha mindjárt másodszor paráználkodik is a' Feleség, őtet meg nem ölheti, mellyet különben akkor hirtelenében, midőn a' parásznaságot meg tudta, szabadon, 's törvényesen megtehetett volna. *e*)

2. §. Midőn pedig a' Feleség az e'féle paráználkodásáért halállal büntettetik, az Atyafiai csak a' Menyasszonyi ajándékot, *) az Özvegyi-jutalmat pedig nem követelhetik. És ezt abba az esetbe, ha az Asszonynak gyermekei nem lennének, 's Utolsó-intézet nélkül mulna ki. Mert különben az is a' Gyermekekre háromlik, vagy pedig az Utolsó-intézet által rendelt örökösökre marad.

106. CZIM.

Az Atyafiak között tudva, vagy tudtok nélkül történt házasságról.

Ismét ha a' Férj 's Feleség egymástól a' a' köztök, de tudtokon kivül lévő Atyafiság, vagy Sógorság miatt elválasztattnának, akkor a' Feleség mind az Özvegyi-jutalmat, mind a' Menyasszonyi-ajándékot a' Férjétől vissza nyerendi, 's a' házasság alatt született Gyermekek is a' Szülőiknek birtokos-jussaikba, az örökösödés utján benne maradnak.

1. §. Ez alatt azonba nem kell azt érteni, mintha mind a' két ág egy formán örökösödne. Hanem ha a' jószág csak a' Fiu-ágot illetendi, akkor csak a' Fiakra, ha pedig mind a' két ágot, akkor mind a' két ágra egy formán háromland a' jószág.

2. §. Mindazonáltal, ha tudva, 's az örökösödő Atyafiak' eltiltása ellen történend az Atyafiak között a' házasság, 's azt akár követendi el-válás, akár sem, akkor a' házasság' ideje alatt született Gyermekek a' Szülőiknek jószágaikba, 's birtokaikba nem örökösödhetnek, hanem azok a' vér szerént való Atyafiakra, vagy más törvényes Örökösökre szállandanak. Melly Gyermekeket, ha mindjárt a' Pápa megtörvényesitenē is, azért azokra nem háromland a' jószág, hanem a' vér szerént való Atyafiakra, 's ezeknek nem léttében a' Királyra, mivel a' Pápa megtörvényesitése e' részben semmit sem érne. Ezen kivül az Asszony Özvegyi-jutalmát elvesztendi, 's csupán Menyegzői-ajándékot nyerheti vissza Férjétől. *f*)

107. CZIM.

Hogyan lehet azt megtudni, ha vallyon az Atyafiak közt végbe ment házasság tudtokkal történt e', vagy sem?

Meg lehet pedig tudni, ha vallyon az Atyafiság az Atyafiak közt végbe ment házasság esetébe tudtokra volt e', vagy sem abból; ha tud-

a) II. R. 60. Czim.
b) A' Felség sértés miatt is 1715. 9. Cz.
c) 1723. 9. Máty. VI. T. K. 7. Cz.
d) I. R. 100. Cz.
e) Sz. László Király I. T. K. 13. és 20. Fejezetjénél fogva.
*) A' Deák kiadásban a' Kiadó az ezen T. Czikkelyre tett jegyzésbe azt erősíti, hogy ebbe az esetbe az Asszony' Atyafiai nyerik el Menyegzői-ajándékot a' Férj és a' Fiskus előtt, nem állván annak ellent az 1687. 11. T. Czikkely, melly csak akkor rendeli a' költsönös örökösödést a' Férj, 's Feleség között, ha azok hiven együtt maradnak, 's élnek, melly ebbe az esetbe éppen ellenkezőképpen vagyon. Részemről azonban ezen kivételt akkor, ha a' Feleség a' paráznaságért halálra ítéltetnék, helyesnek nem tartom, mivel a' fellebb említett Czikkely erre nézve semmi kivételt nem tészen, sőt világosan kimondja, hogy a' magszakadás esetébe, 's Utolsó-intézetnek nem léttébe az a'félék a' házas személyek között egymásra háromoljanak. Helyesnek tartom azonban Verbőczy következő 106. T. Czimjének értelménél fogva is azon kivételt akkor, ha a' házasok egymástól törvényesen elválasztatnának, mivel akkor a' Feleség elvivén magával a' Menyegzői-ajándékát, az elválasztás után pedig egymás eránt idegeneknek lenni tekintetvén, többé az elválasztott Férjre mint idegenre az vissza nem háromolhat, ha pedig az elválasztás után a' Feleség azt el nem vinné magával, a' Feleségnek törvényes Successori azt méltán követelhetik, mivel ekkor már a' kölcsönös örökösödés a' Férj, 's Asszony között lenni megszünt.
f) Lásd az előbbeni Törvény-Czikkelyre mondottakat a' *) jegy alatt.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 79 von 170

niillik a' házasság az Atyafiaknak, vagy azoknak, kikhez a' jószágba való örökösödés tartozik ellent mondások, 's megtiltások ellen, vagy pedig olly közelről való Atyafiak között történt meg, hogy az mind kettőjök előtt esméretlen dolog nem lehetett.

1. §. Mert az Egyházi, 's a' Haza' törvényei szerént is a' házasság bezárólag egész a' *negyed iziglen való Atyafiak a)* között tiltatik.

108. CZIM.

Hogy az Atyafiak közt tudva végbe ment házasságokból törvénytelen, az Atyafiság tudása nélkül történt házasságokból pedig törvényes Gyermekek születnek.

A' honnét következik, hogy az Atyafiak közt az Atyafiságos öszveköttetés' tudása nélkül végbe ment házasságból törvényes, a' tudva lévő Atyafiak közt történt házasságból pedig a' Szüleknek *ingatlan-jószágaikba való örökösödésre nézve* törvénytelen Gyermekek születnek.

1. §. És a' mint mondatott, azokat, a' törvényes Gyermekeknek, vagy más törvényes Örökösöknek akaratjokon kivül, 's azoknak károkkal sem a' Pápa, sem a' Király meg nem törvényesítheti. Kivévén azon esetet, ha a' Fiak', 's Atyafiak' nem létében az ollyas jószágokba való örökösödés a' Királyt illetné. Mert ezen esetbe a' Király azon jószágok, 's birtokos-jussok eránt szabadon rendelkezhet, 's annak adhatja, a' kinek tetszik.

109. CZIM.

Hogyan engedheti el a' Férjnek a' Feleség Özvegyi-jutalmát?

Ismét jól lehet közönségesen a' Férjnek a' Feleség Özvegyi-jutalmát házasságok' ideje alatt csak háromféle esetben engedheti el. *Először* Ha a' Férj Feleségének azon jószágát, melly különben is a' Férjre nem háromlana bővitendi, 's szaporitandja. *Másodszor* Ha azon jószágokra nézve másképpen is a' szükséges kölcségeket megtéendi. *Harmadszor* Ha a' Feleség meghagyandja, hogy a' Férje Özvegyi-jutalom fejében lelke' idvességére valamit fordítson, vagy arról másképpen rendelkezhessen. Mindazáltal a' mostani szokás szerént az emlitett eseteken kivül is, kivált halála' óráján, midőn a' Férjétől való félelem eránt gyanuság nem lehet, elengedheti Férjének a' Feleség Özvegyi-jutalmát.

1. §. De másképpen vagyon a' dolog, ha az Asszony életbe 's jó egésségbe lévén, Férjétől való féltéből annak elengedésére kényszeríttettnék. Mert illyen esetbe ellent mondván az Asszony az a'féle arról szólló Bevallásnak helye nem lészen.

110. CZIM.

Hogyan tehet a' Férj a' Feleségnek, és viszont a' Feleség a' Férjnek Bevallást a' maga jószágáról?

Többiben, minthogy sokaknak vélekedések szerént sem a' Férj a' Feleségnek, sem viszont ez amannak az egymás eránt felettébb való szeretet, valamint szinte az Asszonynak Férjétől való félelme' tekintetéből, a' jószágokról, 's birtokos-jussokról sem örökös, sem ideig való Bevallást nem tehetnének mindazáltal Országunknak régi, 's megrögzött Törvénye szerént mind a' Férj Feleségének, mind pedig ez viszont amannak mindenféle, 's kiváltképpen saját jószágaikat, 's birtokos-jussaikat, (mellyeket törvényes, 's a' jószágoknak adása', 's vevése' magyarázatjában fentebb is előadott feltételek alatt más Idegeneknek is tehetnek) örökössen is szabadon Bevalhatják, 's azokról egymásra nézve is szabadon rendelkezhetnek.

1. §. Csupán csak hogy az a'féle Bevallás a' Fiak', 's az Atyafiak' nyilvánságos rövidségével ne történjen.

2. §. Sem pedig kényszeritésből, és erőszak, vagy félelem ahoz ne járuljon. Mert az illyen módon készült Bevallás, ha az Asszony annak törvényesen ellene mondand, sikeretlen, 's erőtlen lészen.

3. §. A' minden ok nélkül zálogképpen való Bevallás pedig a' Házasok közt meg nem engedtetik, ha csak az helyes okokból nem történik. Ugymint ha a' Feleség a' Férjéhez, vagy a' Szüleitől, vagy az első Férje házától mindenek' tudtára kész pénzt, vagy drága köveket, gyöngyöket, 's függőket, vagy arany, 's ezüst markákat hozott volna, 's azokat a' Férj jószágok' vevésére, vagy azoknak kiváltására, vagy halas tóknak, 's malmoknak csináltatására, vagy házaknak építésére nyilván fordította volna; Mivel ebben, 's hasonló esetekben, *mellyekbe tudniillik semmi csalárdság nem történik*, a' jószág-elzálogositás a' Házasok közt is megtörténhetik.

4. §. Mivel ha az elzálogositás általjában megengedtetnék a' Férj Feleségéhez viseltető szeretetből, kivált ha az illető örökösök eránt gyülölséget forralna magában, a' jószágot annyira megterhelhetné, hogy az illető Örökösök azt a' Feleség, vagy annak kezéből, kinek a' Feleség adta volna ki nem válthatnák.

5. §. És ugyan azt kell érteni a' Feleség áltat Férjének teendő Bevallásokra nézve is, ha csak azok hellyes, 's nyilvánvaló okokból nem történnének.

111. CZIM

A' Gyermekeknek törvényes, 's törvénytelen idejekről, 's azoknak Prókátori vallásokról.

Minthogy a' Bárónak, Magnásoknak, 's Nemeseknek elhaltával azoknak Gyermekei sokszor gyenge, 's törvénytelen korokba jutnának árvaságra, 's másoknak oltalmok, 's gyámságok alá; ugyan azért azoknak gyámságokról, 's neveltetésekről is illik valamit szóllani.

1. §. Minekelőtte azonban a' Gyámságról szóllanánk, szükséges a' Gyermekeknek korokról valamit elő adni.

2. §. Mellyre való nézve tudni kell, hogy a' Gyermekeknek némellyike tökélletes *(perfectae)*, némellyike tökélletlen korú *(imperfectae aetatis.)* A' Férfi-gyermekek *hyszonnegyedik*, a' Leányok pedig a' mostani szokás szerént *tizenhatodik* esztendejekbe érik el a' magok tökélletes korokat.

3. §. A' tökélletlen koruak pedig azok, kik a' tökélletes kort még el nem érték. És ezek közül némellyike *törvényes*, némellyike *törvénytelen* korú. A' törvényes koruak, kik felserdülteknek is neveztettnek mind a' Fiu, mind a' Leány személyekre nézve a' mi időnkben azok, kik a' tizenkettedik esztendejeket elérték.

a) És Sógorságok között.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 80 von 170

4. §. Jól lehet a' mi régi Szokás-törvényeink szerént a' Fiak tizennegyedik, *a)* a' Leányok pedig tizenkettedik esztendejekbe tartatnak törvényes korúaknak lenni.

5. §. Mondattnak pedig törvényes korúaknak azért; mivel akkor már másokkal a' Törvény' útján perelhetnek. Mind azok pedig, kik azon kort el nem érték, törvénytelen korúaknak neveztetnek.

6. §. Jól lehet tehát régi szokás szerént a' Fiak tizennégy esztendős korokba valhattak magok részére Prókátorokat, vagy is Ügyvédeket, a' mi időnkben azonban, 's a' mostani szokás szerént már *tizenkét* esztendős korokba általjában Prókátort valhatnak: *tizenhat* esztendős korokba pedig az adósságokról, 's Zálogképpen valókról *tizennyolcz* esztendős korokba ismét az arany, 's ezüst, marhákról, 's más ingó javakról szabadon rendelkezhetnek, 's Bevallást is tehetnek. Végre *huszonnégy* esztendős korokba minden jószágaikat, 's birtokos-jussaikat szabadon eladhatják, elcserélhetik, 's akár melly szin alatt elidegeníthetik. Mindenkor azonban a' jószágok' eladásáról, 's vevéséről elébb megírt feltételeknek megtartása mellett.

7. §. A' Leányok pedig *tizenkét* esztendős korokba szinte Prókátort valhatnak, *tizennégy* esztendős korokba az adósságokról, 's Zálogos jussokról, ugy az arany, 's ezüst, marhákról, 's más ingó vagyonokról; *tizenhat* esztendős korokba pedig a' Leány-negyedről, az Özvegyi-jutalomról, 's minden más birtok képpen őket illető jussokról is a' fentebb említett, 's előadott feltételek alatt szabadon rendelkezhetnek, 's azokról Bevallásokat is tehetnek.

8. §. Csupán csak hogy a' Hajadon, 's kiváltképpen másoknak gyámsága alatt lévő Leányok tizenhat esztendős korokba, vagy későbben is erőszakkal a' Bevallásra ne kénszeríttessenek. Mert ha ez igy történne, minekutánna Férjhez menendenek, az a'féle erőltetett Bevallásokat általjában megmásolhatják, 's vissza vonhatják *) leginkább ha akkoriban magok hatalmába nem lettek volna. **)

a) Hogy ez valóban ugy volt, bizonyitja a' *Formulae Solemnes Styli* Czimü Könyvnek 269. lapján látható jegyzés, a' hol mondatik: „*Item annorum XIV. procur. Constituent. Item annorum XVI. res disponit in argento. Item annorum XVIII. disponit in auro. Item annorum XX. praedia disponit. Item annorum XXIII. dat haereditates.*" — Egyezt. Kálmán' I. T. K. 56. Fejez.

*) Itten Verbőczy nem mondja, hogy a' Leánynak a' Férjhez menetele után esztendő alatt kelletik az a'féle Bevallásnak ellene mondani, 's arról nincs is világos törvényünk, melly az ellent-mondásnak esztendő alatt való megtételét parancsolná, minthogy azonban Verbőczy I. Részének 68. Czimje szerént az Erőszakos-foglalókat is esztendő alatt kelletik a' birtokból kiverni, mert utóbb különben csak Törvény' utján lehet ellenek munkálódni; ugyan azért azon rendszabást némellyek a' jelenvaló Törvény Czimre is alkalmaztatják. Grusz ugyan *Compendium Juris Privati Hungarici* czimü Könyvének 32. lapján a' Férjhez menetel után esztendő alatt megkivántató ellentmondásra nézve a' Fő Méltóságu Hét-személyes Táblának 1817. 26dik Augustusban hozott Itéletét hozza fel erre nézve bizonyságul, de azon Itéletben az esztendő alatt való ellentmondásról egy szó sincsen, sőt inkább abból a' tetszik ki, hogy a' Bevallás nem is a' Hajadon-leány, hanem a' Gyám által vitetett véghez, következésképpen ezen dologra éppen nem alkalmaztatható. Kelemen pedig kiadott Törvény-könyvébe ezen dolgot egészen elmellőzte.

**) Az 1802dik 21. Törvény-Czikkely tiltja a' tökélletlen idejű, és sajátsággal nem biró Gyermekeknek a' Szülőik', vagy Gyámjok' híre 's megegyezése nélkül adóssági lekötelezéseket magokról csinálni, melly Törvény-Czikkelyből a' *Summarium Elementorum Juris prudentiae Hungaricae* Irója pag. 11. azt magyarázza, hogy az a'féle Gyermekek semmiféle kötelezéseket vagy Bevallásokat sem csinálhatnak. Részemről azonban, minthogy azon egész Törvény-Czikkely csupán az adósságokról, 's uzsorákról szóll, ugy vélekedem, hogy azt egészen kiterjedten nem lehet ugy érteni, mintha az, az I. R. 111. Czimjét a' szabad rendelkezésre nézve egy általjában eltörlötte volna.

112. CZIM.

Kik értetődnek a' magok hatalmába lenni? és a' Gyermekeknek háromféle Gyámságokról.

Mondattnak pedig magok' hatalmába lenni azok, kik senkinek hatalmába sincsenek.

1. §. A' Szüzek pedig, 's Leányok, miglen Férjhez menendenek, folyvást más hatalmába, 's gyámsága alatt vagynak. Mert másképp ha Gyám nélkül lennének, köny-elműségek miatt könnyen elámitathatnának, 's megcsalattathatnának. Mellyre nézve a' Gyermekeknek Gyámságokról, 's Gyámjokról méltán kelletik valamit szóllani.

2. §. Holott is meg kell jegyezni, hogy háromféle a' Gyámság, tudniillik: *Törvényes*, *Utolsó-intézetbeli*, *és Adatott* (Dativa), melly jóllehet, megmagyarázva nem egyéb, *mint a' törvény által adatott*, *'s megengedtetett hatalom annak gyámolitására nézve*, *ki tökélletlen kora miatt magát oltalmazni nem tudja*, mindazáltal a' szónak értelmét tekintvén, az mindenkor oltalmat, vagy védelmet jegyez.

3. §. Mellyre nézve a' Gyámoknak csak a' védelemre, nem pedig az Árvák' jószágainak elidegenitésére vagyon hatalmok.

113. CZIM.

Az első Gyámságról, melly törvényesnek neveztetik.

A' Törvényes-gyámság tehát mondatik Szülők', valamint szinte Atyafiak' védelmének. Mert ha az Atya' elhaltával az atyai házban törvénytelen koru Fiak, 's Leányok maradandanak, azoknak Gyámjok az Anyjok lészen mind addig, miglen az Anya a' Férje' nevét viseli, 's másodszor is Ferjhez nem menend.

1. §. És viszont az Anyának kimultával, ha mindjárt az életben maradott Atya paraszt-vérből való volna is, 's a' birtokos jószágok nem atyai, hanem anyai jusson háromlanának is a' Gyermekekre, a' Gyámságot senki más, mint az Atya fogja viselni: *Mert nagyobb tekintet van a' személy' gyámolitására*, *mint a' jószág' gondviselésére.* De ezt csak akkor kell tartani, ha a' Gyermekek törvénytelen koruak lennének. Jóllehet a' Leányoknak, ha törvényes kort értek is Férjhez menetelek' idejéig Gyámság alatt illik lenni, mint elébb megjegyzettük.

2. §. Meg kell mindazáltal jegyezni, hogy ha a' *Nemtelen Atya* második Feleséget is vénend, és az első Feleségétől az Árvákra maradott jószágokat pazérlani kezdi, a' Gyámságtól elmozditatik, 's az másra bizattatik.

3. §. A' *Nemes Atya* azonban, mint a' Háznépnek Feje, a' Fia elhaltával az Unokáinak is Gyámja léend.

4. §. Azt sem kell elfelejtenünk, hogy ha az Árvák' *Anyjának* tulajdon őtet illető öröksége léendene, a' Férjnek elhaltával, ha mindjárt

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 81 von 170

az Özvegy másodszor férjhez menend is, az Árváknak Gyámságától e' részben nem kelletik őtet kizárni. Mivel a' jószágba való örökösödés lévén oka a' Gyámságnak, és az Özvegy is, ki a' Gyermekeit az e'féle jószágaiba örökösöknek hagyni tartozik, annak tartatik.

5. §. Ha azonban a' Fiunak ollyan Férjfi Atyjafiai volnának, kikre az atyai jószág háromlása, 's az abba való örökösödés tartozni látszatik, azon atyai jószág eránt való Gyámság a' vérséggel közelébb lévő Atyafit fogja illetni, a' mint alább a' Testvérek', 's Atyafiak' Gyámságáról világosabban fogunk szóllani.

114. CZIM.

A' második Gyámságról, melly Utolsó-intézetbelinek hivattatik.

A' második Gyámság *Utolsó-intézetbelinek* (Testamentaria) neveztetik, midőn tudniillik a' haldokló Atyának törvénytelen koru Fiai, 's Leányai maradván, Testvérei pedig, kiket a' Gyámság illetné, vagy nem lévén, vagy pedig az Árvák' jószágaira való ásitozás miatt jövendő *gyanus Gyámnak* tekintetvén, azon elmaradandó Árvákat, Rokoninak, Atyafiainak, vagy néha más jó Barátinak Gyámságok, 's oltalmok alá rendeli.

1. §. És ezen Gyámság nem csak a' már született Fiakra, 's Leányokra, hanem az árván-szülött (posthumus) Gyermekekre nézve is kiterjesztetik. Melly Gyámság (ha csak a' Testvéreknek, 's az Özvegynek igasságos, 's törvényes ellentmondások által meg nem gátoltatik, és ha ollyanoknak adatik, kiknek a' Haza' Szokás-törvényei azt viselni megengedik), mindenkor állandó, 's foganatos léend.

115. CZIM.

A' harmadik Gyámságról, melly Adatottnak (dativa) neveztetik.

A' harmadik Gyámság *Adatottnak* (dativa) mondatik, mivel a' Fejedelem által adatik: Melly egyszersmind Fejedelmi, vagy Pártfogói Gyámnak is neveztetik. *a)*

1. §. És ennek helye vagyon, midőn sem törvényes, sem Utolsó-intézetbeli Gyám nincsen, az az: ha az Atya Utolsó-intézet nélkül meghalálozván, Testvérek, 's Atyafiak, kiket a' Gyámság illetne, nem lennének.

2. §. A' Gyámságnak adása a' Fejedelmet, 's a' Pártfogót illeti. Mivel az Atyafiak nem létében, kik a' jószágba való örökösödés miatt azon terhet viselni tartoztak volna, azon örökösödésbeli jus egyenesen a' Fejedelemre háromlik, ki mint az Árváknak törvényes, 's egyenes Örökösse, 's Pártfogója az Árvák' Gyámságáról gondoskodni szokott, és a' felvett Uralkodói méltóságánál fogva abba nekik segitségül lenni tartozik is.

3. §. Mellyre nézve tudni kell; hogy az előbbeniek szerént a' Fejedelem az Árváknak ollyan Gyámokat tartozik adni, 's rendelni, kikről meg van győződve, hogy az Árvák' jószágaira, 's birtokos-jussaira nem vágyakodnak, 's azon Vármegyébe laknak, a' hol szinte az Árváknak személyes lakások vagyon: És nem lehet attól tartani, hogy az Árváknak jószágait eltékozolják, 's elidegenitik.

4. §. Tartoznak pedig az a'féle *Adatott Gyámok* azon Vármegyének, (hol az Árvák laknak) Fő-, vagy Al-Ispánya, vagy ha ez nem lehetne; ugyan azon Vármegyének egy, vagy két Szolgabirái előtt, vagy pedig ha az Árvák' jószága nagyobb kiterjedésü volna, 's több Vármegyékbe feküdne, az Ország Rendes-Birái közül valamellyik, vagy azoknak Képviselői előtt, (a' mint tudniillik a' jószágnak mivolta, 's állapotja kivánja), az Árváknak minden javairól, 's jószágairól Jegyző-könyvet, 's Lajstromot készíteni, hogy kitelvén a' Gyámoknak gyámságok' ideje, az abba feljegyzett, 's nékiek által adott javakról, 's a' jószágnak időközben vett hasznáról, 's jövedelméről számot adhassanak.

5. §. Mivel a' rosszúl, 's haszontalanul elköltöttekre nézve az Árváknak, midőn már azok törvényes korokat elérték, a' Gyámok eleget tenni tartoznak. És erre nem csak az *Adatott*, hanem a' *Törvényes*, 's *Utolsó-intézetbeli* Gyámok is köteleztetnek.

6. §. Hogy pedig a' neveletlen, 's törvénytelen korú Árváknak Gyámság alatt kelletik lenniek az a' Természet-törvényjével, 's a' józan okossággal megegyezőnek lenni látszik; Hogy azok, kik éretlen, 's tökélletlen korok miatt magokat nem védelmezhetik, másoknak Gyámsága, 's oltalma által védelmeztessenek.

116. CZIM.

Hogyan háromlik a' Gyámság a' Fiu-, és hogyan a' Leány-ágból valókra?

De hogy az előbbenieket világosabban megértsük, szükséges tudni: hogy a' Gyámság' terhe azon renddel háromlik, valamint a' jószágba való örökösödés. Az Utolsó-intézetbeli Gyámoknak nem léttében tehát az elhalt embernek Testvéreire, 's Atyafiaira, kiket tudniillik az elhalt embernek magva-szakadása' esetében a' jószágba való örökösödés illetett volna, szálland az Árvák' Gyámsága.

1. §. Az Atyafiság pedig két ágon szokott leszármazni, tudniillik *Férfi-*, 's *Leány-ágon*. A' Férjfi-ágon származott Atyafiak tehát, kik *Atyáról való Rokonoknak* is (Agnati) neveztetnek, megelőzik a' Leány-ágon származott Testvéreket, 's Atyafiakat, kik *Anyáról való Rokonoknak* is (Cognati) mondattnak, — a' Gyámságba. És ezen Leány-ágon való Atyafiak, vagy Anyáról való Rokonok, csak a' Férjfi-ágon való Atyafiaknak: vagy is az Atyáról való Rokonoknak nem léttében engedtettnek Gyámságot viselni.

2. §. És akkor sem másképen, hanem ha az Árvák' jószága, 's birtokos-jussa mind a' két ágot, tudniillik a' Fiu, 's Leány-ágot nyilván, 's világosan illetend.

3. §. Mert ha kétség volna a' felől, ha vallyon a' jószág 's birtokos-jus mind a' két ágot, vagy pedig csak a' Férjfi-ágot illeti e'? akkor az Anyáról való Atyafiak, ha mindjárt Atyáról való Atyafiak nem lennének is, Gyámságot viselni nem engedtetnek, ne hogy a' Gyámság' szine, vagy őrve alatt, az Árváknak a'féle jószágait magokhoz vonják. Mellyre nézve ebbe az esetbe is inkább Adandó-Gyámokat kelletik a' Fejedelemtől kérni.

117. CZIM.

Mit kellessék a' Gyámságra nézve tenni, ha a' birtokos-jussok mind a' két ágot illetnék?

Meg kell azonban jegyezni; hogy ha az Árváknak birtokos-jussai világossan mind a' két ágot

a) Egyezt. 1655. 24. 1659. 32. 1715. 68. T. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 82 von 170

illetnék, az az: ha a' Leány-ágon lévőknek azon birtokos-jussokból még az Árvák' Atyának életébe valóságos birtokok volt, akkor a' Gyámság' viselésére nézve külömbséget kelletik tenni.

1. §. Mert az Atyáról, 's Anyáról való Rokonok vagy ugyan egy korúak, vagy pedig korokra nézve különböznek egymástól? Ha mind a' két részről ugyan egy korúak, 's a' Gyámságra alkalmatosak, az az: huszonnegyedik esztendejeket betöltötték, akkor a' mint elébb mondatott az Atyáról való Rokonok viselik a' Gyámságot. Ha pedig az Anyáról való Rokonok' korosabbak volnának, mint az Atyáról valók, akkor addig az ideig, miglen az Atyáról való Rokonok a' Gyámságra alkalmatosok léendenek, az Anyáról való Rokonokat kelletik a' Gyámság' viselésére engedni.

2. §. Jól lehet nem szokatlan dolog előttünk, hogy az Atyáról való törvényes idejű, de nem tökélletes korú Rokonok 's Fiu-Testvérek is (Fratres) Gyám-atyákká rendeltettek, leginkább az Árvák' Anyjának másodszori Férjhez-menetele' esetébe, midőn az által az Árvák' jószágát pusztulásra jutni tapasztaltuk. A' most említett esetbe tehát az e'féle Gyámság is helyet talál.

3. §. Mindazáltal ugy kell érteni a' dolgot, hogy mind az Anyáról, mind az Atyáról való Rokonok közül azok engedtettnek a' Gyámság' felvállalására, kik az Árvákkal legközelebbi vérségi összeköttetésbe vagynak, 's azoknál idősebbek, 's korosabbak.

118. CZIM.

Mi légyen az Atyáról, 's mi az Anyáról való Rokon, vagy Rokonság?

Mellyre nézve tudni kell rövideden, hogy ezen Deák név *Agnatio* vagy is Atyáról való Rokonság nem természetes, hanem *Polgári* nevezet: és a' Polgári, vagy is Romai Törvény által *(Jure Civili) a)* találtatott fel a' természet szerént való Atyafiságnak egymástól való megkülönböztetésére nézve, az az: hogy az által a' Férjfi, 's Asszonyi származat egymástól megkülönböztessék.

1. §. Mellyből kitetszik, hogy a' Deák értelem szerént a' kik csak *Agnatusok*, azok egyszer'smind *Cognatusok* is, de nem viszont. Mivel az *Agnatio* egy neme a' *Cognatio*nak, a' *Cognatio* pedig közönséges, 's mind a' Férjfiakra, mind az Asszonyokra alkalmatos nevezet. Jól lehet a' mint mondatott ezen a' helyen az *Agnatio* alatt csupán Férjfi-ágon való, a' *Cognatio* alatt pedig Leány-ágon való személyek értetődnek.

119. CZIM.

Ha vallyon az Utolsó-intézet által rendeltetett Gyámság megelőzi e' a' Törvényes-gyámságot, 's viszont?

De kérdés támad; ha vallyon az Utolsó-intézet által rendelt Gyámság elrontja e', vagy semmivé teszi e' a' Törvényes-gyámságot, és viszont ez amaztat? mellyre mondjad, hogy az Utolsó-intézet által jó móddal rendelt Gyámság ha ollyan személyeket tárgyaz, kik a' Gyámságot viselni törvényesen is megengedtetnek, sokszor megelőzi, és semmivé is teszi a' Törvényes-gyámságot, de nem mindenkor.

a) A' Romai-törvénynek Hazánkba való keletét ezen Törvény-Czikkely is bizonyitja. Lásd az Előbeszédbe a' *Consvetudoról* mondottakat.

1. §. Mellynek világosabb megértésére nézve meg kell jegyezni; hogy ha a' maga hatalmába lévő Atya a' maga gyenge koru Gyermekeinek gyámolitását ollyan személyekre bizná, kik *hitszegők*, 's nyilvánvaló *hamissan esküvők*, kiket magyarul *Ludasoknak* nevezünk, vagy pedig *becse-vesztettek* vagy is becstelenek (infamis), vagy *számkivettettek*, vagy hűségtelenség' vétkével megszeplősítettek lennének, ha mindjárt Atyáról való Rokonok lennének is, minthogy az a'féle becstelenség, 's hűségtelenség miatt a' jószágba való örökösödésből kirekesztettek, más örökösödő Atyafiaknak hátramaradásával a' Gyámság' elviselésére nem engedtettnek.

2. §. Hasonlóképpen, ha a' Fiu-örökös nélkül lévő Atya Utolsó-intézet által valamelly Anyáról való Rokonra bizná Leányainak gondviselését, vagy Gyámságát, ezen Gyámság a' jószágban törvényesen örökösödő, 's Atyáról való Rokonok' jussainak szerentséltetésével szinte meg nem engedtetik. Ne hogy az e'féle Gyámság' örve alatt az Atyafiak igasságos jussoktól megfosztassanak.

3. §. Mert sokszor a' Fiu-magzat nélkül lévő Atya a' Leánya eránt való szeretettől ösztönöztetvén azokat nem csak a' Gyámság által, hanem más kikeresett szin alatt is, az örökösödő Atyafiaknak károkkal, 's hátramaradásokkal, jószágaiba örökösiteni igyekszik.

4. §. Ellenben ha az Atya azt venné észre, hogy valamellyik Férjfi-testvér, vagy Atyáról való Rokon, a' jószágra Ujj-osztály által, vagy más szin alatt vágyakozik, vagy már az eránt valóban Pert is kezdett volna, ellent nem állván abba az örökösödésbeli jus, következésképpen a' Gyámságra való elsőség, a' maga Fiait Utolsó-intézet által annak oltalma, 's Gyámsága alá rendelheti, kinek akarja.

5. §. De még sem az Anyáról való Rokonoknak a' fellebb mondott okokból; Ha csak a' jószág, 's a' birtokos-jus világosan mind a' két ágot nem illetné: Mivel ebbe az esetbe a' Gyermekeit az Anyáról való Rokonok' gondviselése, 's Gyámsága alá is adhatja.

120. CZIM.

Megjegyzésre méltó következtetések a' Gyámság' háromlásáról.

Az elébb mondattakból tehát két következtetések származnak. És pedig *Először* hogy az *Utolsó-intézet* által jó móddal rendelt Gyámatyáknak a' másféle, tudniillik: *a' Törvényes* és *Adatott Gyámok* felett elsőségek vagyon, 's azokat a' Gyámságba megelőzik olly formán, hogy előbbször az *Utolsó-intézet* által rendelt, azután a' *Törvényes*, és utoljára az *Adatott* Gyámok engedtettnek a' Gyámság' viselésére.

1. §. *Második* következtetés az: hogy mivel a' Gyámság a' mint mondatott a' jószágbeli örökösödés' rendje szerént háromlik, ugyan azért az örökbe fogadott Atyafiaknak is, kiket valakinek jószágába 's birtokos-jussába való örökösödés valamelly kötelezés', vagy Királyi Helybehagyás' erejénél fogva illet, a' Fiu nélkül maradott, de Leányokat maga után hagyott Örökbefogadónak meghaltával, a' Gyámság' viselése szinte a' szerént mint más Atyáról való Rokonoknak, megengedtetik. Nem állván ebbe ellent az Anyáról való Rokonoknak akár melly Jussok, 's Gyámságok.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 83 von 170

121. CZIM.

Azon esetekről, midőn a' Férjfi-testvérek, vagy Atyafiak a' Gyámságból kirekesztetnek.

Tudni kell továbbá, hogy kiváltképpen négy esetek vagynak, mellyekbe az Atyáról való Rokonok, vagy az Anyáról, 's Atyáról való Testvérek, 's az osztozó Atyafiak Gyámságot viselni nem engedtetnek.

1. §. *Először:* Midőn valamelly Férjfi-testvér vagy Atyafi fejét, 's jószágát elveszti: Mint azok, kik fejvesztés' büntetésbe marasztaltatnak. Mert valameddig az illy Atyafi ollyan itélet' terhe alatt léend, Gyámságot nem viselhet.

2. §. *Második eset*, ha valamelly Falut melly a' Testvéreket, 's Atyafiakat közönségesen illette, minden helyes, s nyilvánvaló ok nélkül eladandja, 's elidegeníti; Ha ez által fejét váltaná is meg, a' Gyámságtól elmozdittatik. Mert e' miatt gyanuság lehet felőlle, hogy az Árváknak jószágait is eltékozolandja, 's elidegenítendi.

3. §. *Harmadik eset* az, ha valamelly Férjfitestvér vagy Atyáról való Rokon magát másnak hatalma alá adta, vagy engedte volna. *Mivel a' ki maga hatalmába nincsen, másnak Gyámja nem lehet.*

4. §. *Negyedik eset*, midőn valaki Hűségtelenség' vagy Ludasság', 's Becstelenség' vétkébe, vagy pedig számkivettetésbe esend. *Mert valamint az által az ollyan a' jószágba való örökösödéstől elmaradott, szinte a' szerént a' Gyámságot is elvesztette.*

122. CZIM.

Hányféleképpen menthetik fel a' Gyámok magokat a' Gyámság' terhe alól?

Meg kell jegyezni továbbá, hogy a' Gyámok, kivált az Adatott Gyámok többféle módon menthetik fel magokat a' Gyámság' terhe alól.

1. §. *Először;* Gyermekeiknek sokasága, 's a' helynek távul léte miatt. Mivel többféle dolgokra gondot nem viselhetnek.

2. §. *Másodszor;* több különböző helyeken, 's Vármegyékben fekvő Faluknak, 's Birtokoknak sokasága miatt.

3. §. *Ismét*, a' Fejedelemnek folyvást tartó háboruja miatt, ha katonáskodnának, 's abba az időbe is Katonai-szolgálatot viselnének.

4. §. *Ismét*, ha a' Köztársaság' dolgában, 's a' Fejedelem' szolgálatjában foglalatoskodnának, mint a' Kanczelláriusok, külső-országra küldött Követek, Itélő-Mesterek, Udvarbirák, Adószedők, vagy is jövedelmeknek Beszedői; a' holmiknak, 's pénzeknek Sáfárjai, 's más e'féle Hivataloknak Viselői. *a)*

5. §. *Ismét*, a' meggyógyíthatatlan betegség miatt, és sokszor az irás tudatlanságért.

6. §. *Ismét*, ha valaha az Árvák' Atyjának halálos ellenségei lettek volna, 's az Árvák eránt mostan is a'képpen viseltetnének.

7. §. *Ismét*, az öregség, vagy is vénség miatt, ha tudniillik hatvan esztendősöknél idősebbek lennének.

8. §. *Ismét*, ha tökélletlen korúak lennének, huszonnégy esztendős koroknak eléréséig a' Gyámság' viseléstől, ha akarják, magokat felmenthetik.

a) Egy szóval, a' kik csak valamelly számadás terhe alatt vagynak, a' Gyámság' terhe alól méltán felszabadíttathatnak.

123. CZIM.

Hogy a' Gyámok tartoznak a' Gyámsági kötelességeket tellyesíteni; És hány módon lesznek a' Gyámok gyanusok?

Továbbá meg kell gondolni, hogy a' Gyámatyák hiven, 's igazán tartoznak az Árvák' Gyámságát viselni.

1. §. Mert máskép, ha gyanuságba találtatnak, 's a' Gyámságot rosszúl, 's hamisan viselik, nem csak a' Gyámságtól elmozdíttatnak, hanem azon kivűl, ha az Árvák' jószágainak, 's javainak igazgatásában gyanusoknak lenni találtatnak, az Árvák' részére kétszeres vissza fizetésbe marasztaltatnak.

2. §. Ha pedig az Árvák' személyére, vagy pedig azoknak birtokos-jussok eránt indítandó Perre nézve ellenkező, 's hűségtelen munkálkodásba lenni tapasztaltatnának, azt *örök becstelenségnek* (imfamia sempiterna) kelletik követni, 's azon kivűl a' kárt, mint mondatott, kétszeresen kipótolni tartoznak.

3. §. Többféleképpen lehetnek pedig a' Gyámok gyanusok. *Először*, ha a' tulajdon magok jószágait esztelenül elvesztegetik, vagy emésztik.

4. §. *Másodszor.* Ha az Árváknak életek' szükségeire, tudniillik: az élelemre, 's ruházatra megkivántató dolgokat annak rendi szerént ki nem szolgáltatják.

5 §. *Ismét.* Ha az Árvákkal minden igazok nélkül rosszúl bánnak.

6. §. *Ismét.* Ha az Árvákat a' jó erkölcsökre nem taníttatják, vagy magok a' Gyámok is rosz erkölcsűek lennének.

7. §. *Ismét.* Ha igen szegények.

8. §. *Ismét.* Ha az Árvák' Atyjának halálos ellenségei lettek volna, vagy annak elhaltával az Árváknak is nyilvánvaló ellenségei lennének, vagy azok akarnának lenni.

9. §. *Ismét.* Ha attól lehetne tartani, hogy az Árvák' jószágait magoknak akarnák tulajdonítani.

124. CZIM.

Hogyan kellessék a' Gyámokat bévádolni? és az Esztelen-árvákról.

Egyéberánt megjegyzést érdemel az is, hogy az ollyan Gyámok, légyenek azok Utolsó-intézet által rendeltettek; vagy akár másfélék, a' mondott gyanuságért, az az: *az árvák jószágainak rosz gondviseléséért 's azoknak eltékozlásáért*, minden különbség nélkül, akár Férjfiak, akár Asszonyok, akár idegenek, akár Rokonok, Atyafiak, vagy Sógorok, vagy akár ki által is szabadon bévádoltathatnak. Ha azt jó szándékból cselekszik.

1. §. *A' törvénytelen korú Árrák mindazáltal tulajdon magok a' Gyámjokat bé nem vádolhatják.* Hanem elérvén azon idejeket, vagy is korokat, midőn tudniillik Peres dolgaikba már magok is befolyhatnak, ha az Árvák helyes elméjűek a' magok Gondviselőjöket (Curatores) Rokonaiknak tanácsából, bevádolhatják.

2. §. Holott is tudni kell, hogy minekutánna a' Fiak törvényes korokat elérték volna, az Atyjok Utolsó-intézet által az ő megegyezések, 's akaratjok ellen nékiek Gyámot nem rendelhetnek. Mivel már abba a' korba vagynak, hogy Törvény' utján magokat védelmezhetik.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 84 von 170

3. §. Midőn pedig az Árváknak kivánságokra, 's kérésekre az ő törvényes idejek után is az Atyjok Gyámokat rendelend nékiek, azok már nem *Gyámoknak*, vagy is *Gyámatyáknak*, hanem *Gondviselőknek* (Curator) hivattatnak. Mivel a' törvénytelen korú Gyermekeknek akaratjok ellen is Gyám-atyákat, a' törvényes korúaknak pedig, 's csak tulajdon kivánságokra, vagy kérésekre Gondviselőket szoktak rendelni.

4. §. És ezt akkor, ha a' Gondviselőt kivánok, helyes eszűek lennének. Mivel különben ha a' Fiak esztelenek, dühös bolondok, holdosok, vagy hobortosok leendenének, a' törvényes koroknak elérése után is *Utolsó-intézet* által rendelt, vagy ha azok nem lennének a' *Testvéreinek*, vagy *Atyáról való Rokoninak*, és ezeknek nem léttében a' Fejedelem, vagy ne talán az által kirendelendő Rendes-Ország-Birái által *Adatott* Gyámságok alatt maradnak, és jószágaikkal, 's birtokos-jussaikkal egyetemben az által kormányoztatnak.

5. §. Melly Gyámok elkerülhetetlen szükségbe, kivált ha az a'féle Árváknak táplálása megkivánja, az Árváknak mind terheket magokra vehetik, 's vállalhatják, mind pedig a' mint a' szükség kivánja, azoknak jószágaik eránt is rendelkezhetnek. Mindazáltal azokat el nem idegeníthetik. *a)*

125. CZIM.

Hogy a' Fejedelem a' Törvény' rendes folyásán kivül is rendelhet Gyámot valakinek.

Minthogy tehát a' gyámsági terheknek viselése kegyes, és jó cselekedet lenne, ugyan azért a' Gyámoknak gyanuságért való bevádolása, a' szokott Ünnep-nyolczadi *(Octavalis)* és az ugy nevezett Rövid *(Breves)* Törvénykezések' határ-idején, vagy is folyamatján kivül is szabadon megeshetik, 's a' dolog a' Felség' eleibe vitetthetik. *b)* Ne hogy az Árváknak jószágai hasztalanúl elvesztegettessenek.

1. §. És minekutánna valamelly Gyám gyanúságért, az az: az Árvák' jószágaiba való rosz gazdálkodásért, 's azoknak eltékozlásáért, vagy vesztegetéséért bévádoltatott volna, az ollyan a' Fejedelem által a' Gyámságtól, 's az Árvák' jószágainak kormányozásától azonnal eltiltatik. És az Ügynek lefolytáig az Árvák' jószága Köz-kézhez, vagy is Birói-kézhez adatik, 's rendeltetik.

2. §. Ha pedig az a'féle gyanus Gyám az abból származott ügyes bajos dolgának bevégzése előtt meghalálozna, akkor a' gyanuságért érdemlett büntetés elmaradand ugyan, mindazáltal a' Gyámnak Maradéki, 's Örökössei a' rosz gazdálkodásról számot adni, 's azért eleget tenni tartoznak.

3. §. Ha pedig valamelly Gyám a' gyámságnak csalárdsággal való viselésében, 's kormányozásában tapasztaltatnék, ha mindjárt mindenekről elégtételt igérne, 's az eránt kezeseket állítana is, mindazáltal a' Gyámságtól elmozdíttatik, 's a' Fejedelem által helyette más jó hirű, és maga viseletü Gyám rendeltetik. *Mert az elégtételnek ajánlása, a' Gyámnak rosz feltételeit el nem törli, sem pedig a' többszöri rosz cselekedeteknek folytatására való hajlandóságát el nem távoztatja*, sőt inkább az Árvák' jószágait továbbá is tékozlani kivánó szándékát jelenti ki. Az ezekről való gondoskodás pedig, 's ezeknek orvoslása a' Fejedelmet illeti.

126. CZIM.

Hogy a' Gyámok az Árváknak mindenféle ügyes bajos dolgaikat folytathatják.

Ismét azt sem kell elfelejteni, hogy mivel a' Gyámok háromfélék, tudniillik; *Törvényesek*, *Utolsó-intézetbeliek*, *és Adatottak*, azért tehát a' Gyámoknak gyámságokról nyilvánságos bizonyságot kelletik előmutattniok a' Törvénybe.

1. §. Mellyet ha előmutatandanak, 's Gyámságokat bébizonyítandják, az Árváknak minden néven nevezendő ügyes bajos dolgaikban Pereikben, 's más egyéb dolgaikban is, mind az Ország-Rendes-Birái, mind pedig mások előtt is az *Idő-látott-levélnek* Litterae Revisionales) *) ereje mellett, mind addig, mig az Árvák törvényes idejeket el nem érik, szabadon eljárhatnak, 's munkálkodhatnak.

2. §. Kiknek tudtok 's helybe-hagyások nélkül az Árváknak törvényes idejek elérésekor is sem Prokátort vallani nem kelletik; sem pedig mint Pupillusok, vagy is törvénytelen idejüek Bevallásokat nem tehetnek. Kik ha ollyaténképpen Prókátort vallanának, vagy Bevallásokat tennének, azok foganatlanok, 's erőtelenek léendenek.

127. CZIM.

Az Árvák' koros voltának meg-visgáltatásáról, és az arról szólló Idő-látott-levélről.

Az Árváknak korokat, vagy is koros-voltokat pedig az Ország-Rendes-Birái, vagy azoknak Itélő-Mesterei, vagy Hiteles-helybeli, az az: Káptalan, vagy Konventbeli Bizonyságok szokták megvi'sgálni, 's megitélni.

1. §. És az a'féle kor itélés, vagy visgálás, csak hogy arról Idő-látott-levél is készittessék a' Törvény előtt mindenkor hitelt talál. És azon Levélnek ereje mellett a' Gyámok a' gyámságok alatt lévő Árvák' személyébe törvényesen munkálkodhatnak, ellentállhatnak, 's az elő adandó tárgyakra, 's ellenvetésekre felelhetnek is.

2. §. Sőt ha az Árvák, valamelly Perbe, valamelly Itéletbe marasztaltattnának is, szabadsága vagyon a' Gyámoknak az Árvák' hasznára, de nem károkra, azoknak nevében a' mint a' dolog állapotja megkivánja, az Ellen-féllel megegyezni, 's megbékélni.

a) Következésképpen csak Zálogba adhatják, hasznosan elcserélhetik, 's több e'féle.

b) Az Octavalis Törvényszékek eltöröltetvén most már a' helyett a' mai időben keletbe lévő Törvény' folyamatját kell érteni.

*) Régenten, midőn még rendes Matriculák nem voltak, a' Romai-Törvények' rendelésénél fogva nállunk is keletbe jött azon szokás, hogy a' Gyermekeknek korok az Ország-Rendes-Birái, vagy azoknak Képviselői, vagy a' Hiteles-helybeli-személyek által visgáltattak meg, 's midőn azoknak koros voltokat megitélték, arról Bizonyság-levelet adtak ki, mellyet Deákul *Literae Revisionales* nevezettel ruházták fel, a' menyi esztendősöknek lenni bizonyítattak, tehát a' Gyermekek az e'féle Idő-látott-levélbe, ugyan ollyan idősöknek lenni tartattak a' Törvény előtt is, a' mint a' következő T. Czimben is ki fog tetszeni. Egyéberánt a' *Litterae Revisionalest Koritélő-levélnek* mondhatnánk magyarul, minthogy azonban már ez régenten is *Időlátott-levélnek neveztetett*, én is tehát meghagytam annak azon régi nevezetjét.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 85 von 170

128. CZIM.

Mi haszna vagyon az Idő-látott-Levélnek? És hogyan kelletik az Árvák által tökélletlen korokba tett Bevallásokat megmásolni?

Többiben az *Időlátott-Levelek*, mellyek egyszer'smind minden Ügyekben, 's Perekben Prókátori-vallás helyett is szolgálnak, a' törvényes kornak meghaladása után is annyit érnek, és segítenek az Árvákon, hogy ha ne talán-tán az Árvák, törvényes koroknak, vagy is huszonnegyedik esztendejeknek eléréséig, ajándékok, 's hizelkedő beszédek által megvesztegettetvén, jószágaikat, 's birtokos-jussaikat valakinek örökösön bevallották volna; az Idő-látott-levélnek meg-tekintése után *a)* az a'féle Bevallásokat megmásolhatják, 's elronthatják.

1. §. Ugy mindazáltal, ha az Árvák által látván azt, hogy azon Bevallásokat gondolatlanul tették légyen, minekelőtte tökélletes korokat elérnék, azokat az Ország' Rendes-Birái, vagy azoknak Itélő-Mesterei, vagy valamelly Hiteles-hely előtt személyesen vissza hivják, 's megmásolják.

2. §. És az e'féle vissza-hivás, vagy megmásolás nem csak ott mehet végbe, a' hol, vagy a' kik előtt a' Bevallás megtörtént, hanem a' mondott tökélletes korokig akár melly más Biró, vagy Hiteles-hely előtt is, és azért az mindenkor foganatos léend.

3. §. Ha mindazonáltal a' mondott idő alatt azon Bevallásokat, vissza nem hívják, vagy meg nem másolják, azután azon Bevallások mindenkor állandók, 's foganatosak maradnak. Ide értvén szinte a' birtokos-jószágok' eladásába ez előtt is említett feltételeknek megtartását.

4. §. Vissza hivatván pedig, 's megmásoltatván a' Bevallás, szabadságában álland a' Megmásolónak *az Időmulás' határ idejéig, az az: harminczkét esztendő' elfolyta alatt* a' megmásolt Bevallásra nézve akár mikor Pert inditani. *b)*.

129. CZIM.

Hogy az Árvák törvénytelen-koroknak eléréséig senki' kérésére felelni nem tartoznak.

Innét vagyon az, hogy a' törvénytelen kornak folyamatja alatt az Árvák csupán az Idő-látott-levélnek előmutatása által minden ellenek kezdett ügyes bajos, vagy Peres dolgok alól felszabadittatnak.

1. §. 'S nem is kénteleníttetthetnek senki kérésére, akár Birtokos-jus, akár Özvegyi-jutalom, vagy Leány-negyed, akár hatalmaskodást, vagy kártételt tárgyazó, vagy akár mi más dolgok eránt, törvényes koroknak elérése előtt ellenek kezdett Perekbe (kivévén az Atyjok életébe kezdett Pereket) felelni.

2. §. Mindazáltal, ha az Árváknak birtokos-jussaik eránt azoknak törvénytelen korokba ellenek valamelly hosszú folyamatú Per indítattnék, a' Per ugyan a' feleletnek első határ-idejéig folyamatba lészen, de a' felelet' határ idejének eljövetelével, az elő mutatott Idő-látott-levélnek erejénél fogva azon Pernek folyamatja az Árvák' törvényes korának, az az: tizenkettedik esztendejeknek eléréséig, a' midőn tudniillik legelőször valhatnak magok részére Prókátorokat, fel fog függesztetni.

3. §. Mert különben ha elébb kéntelenítetnének felelni, vagy tudatlanságból szántszándékkal felelnének, az ollyan felelet semmit sem fog érni, és általjában megmásoltathatik.

130. CZIM.

Hogy a' törvénytelen korú Árvák az Atyjok' életébe elkezdett Perekbe felelni tartoznak.

Fellebb pedig ezen közbenvetést *„kivévén az Árvák' Atyjának életében elkezdett Pereket"* nem hijába említettük. Mivel azon Perekbe, 's Ügyes-bajos dolgokba, mellyek az Árvák' Atyjának életébe ellenek indítattak, akár melly gyenge korba légyenek is az Árvák, felelni, 's azt bevégezni is tartoznak.

1. §. És ha az e'féle Perekbe valamellyik Árva által leteendő hit-letétel itéltetnék meg, azon hit-letétel mind addig elhalasztatik, miglen az Árva törvényes korának első esztendejét el nem érte. A' mint erről a' hit-letételek' sorába ezen Könyvnek II. Részébe világossabban fogunk szóllani. *c)*

131. CZIM.

Némelly esetek a' midőn a' törvénytelen koru Árvák is tartoznak felelni.

Ezen kivül vagyon még más eset is, a' midőn az Árvák törvényes koroknak elérése előtt is tartoznak Gyám-atyjok által felelni, 's az ügyes dolgot folytatni. Midőn tudniillik valamelly jószágba való *Bevezetés*, vagy *Beiktatás*, vagy *Határjárás* ellen az Árvák' nevébe, és személyébe ellent mondás tétetik. És azon ellentmondásért az Árvák az Ünnep-nyolczadi-törvényes-határ-időre Törvénybe idéztetnének.

1. §. Mert ezen esetbe a' törvénytelen korú Árvák, mint más törvényes kort el-ért emberek a' Torvény' utján felelni, 's ellentmondásoknak okát adni tartoznak. És ennek az az oka, mivel ők szántszándékkal avatják magokat az illyen Perbe. És jóllehet másnak kérésére idéztetnének Perbe, mindazáltal inkább Felpereseknek, mint Allpereseknek látszanak lenni, mivel más jussának igyekeznek nyilvánságosan ellent állani.

2. §. Mert ha a' Beiktatásnak, vagy Határjárásnak, következésképpen a' másik Fél' jussának készakartva ellent nem mondanának, semmi Perbe nem idéztetnének. És ugyan azért ugy látszik, hogy nem ő ellenek, sőt inkább ők más ellen indítanak Pert.

3. §. Másképpen vagyon azonban a' dolog, ha azon jószágokba, 's birtokos-jussokba kivánná magát valaki beiktattatni, vagy azokba kivánna Határjárást tétetni, mellyeknek az Árvák békességes birtokába vagynak. Mert ezen esetben vagy akarnak, vagy sem, a' Beiktatásnak, 's Határjárásnak ellene mondaniok kell.

4. §. Mert máskép a' halgatás által azoknak birtokából kizárattatnának. És ugyan azért e' részben, valamint a' fellebb említett esetekben, törvényes koroknak elérése előtt felelni nem tartoznak.

a) Az az: ha kitetszik abból, hogy a' Bevallás alkalmával még huszonnegyedik esztendejeket be nem töltötték.

b) Ha pedig addig nem indítanának, ugy az Időmulás a' Per' kezdésére nézve betelne, következésképpen többé az eránt perleni nem lehetne.

c) II. R. 37. Czim.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 86 von 170

5. §. A' Fejedelemtől magva-szakadásból felkért jószágok, vagy másra által származott kötelezések eránt indított Perekre nézve pedig az elébb megírt rendszabást kelletik követni. *a)*

132. CZIM.

Hogy kik törvénytelen korú Gyermekeket törvénybe idéztetnek, azoknak Dijjokba marasztaltatnak.

Tudni kell végtére; hogy mivel az Árvák törvényes koroknak eléréséig, a' midőn tudniillik, a' Gyámság alól felszabadulnak, sem a' Gyámoknak tudtával, sem azon kivűl nem tehetnek semmit is, mivel nincsenek magok hatalmába.

1. §. Ugyan azért, ha valaki az illyen Árvákat valamelly hatalmaskodásbeli dologba, (azt mondván tudniillik, hogy azon hatalmaskodások ő általok, vagy az ő meghagyásokból történtek légyen), Perbe idéztetnék, az ollyanok azonnal az Árváknak Dijjokba marasztaltatnak, a' mint ezt a' második Részben, midőn a' Törvénybeidéztetésekről fogunk szóllani *b)*, elő fogjuk adni. *)

133. CZIM.

Mi légyen az ingó, 's ingatlan javaknak megbecsülése, 's hogyan kelletik annak végbe menni?

Minthogy a' jószágoknak becsűje némelly dolgoknak véghez vitelében igen szükséges lenne, *c)* ugyan azért annak rendje, 's módja itten méltán elő-adathatik.

1. §. Mellyre nézve meg kell jegyezni, hogy Országunknak régi, 's helybehagyott Szokás-törvényei szerént, a' Becsű, vagy Becsülés nem egyéb, mint *az ingó, 's ingatlan jószágoknak illendő értékek szerént meghatározott becs-ára.*

2. §. Vagy másképpen: *a' Becsű az ingó, 's ingatlan jószágok' értékének meghatározása.*

3. §. A' Becsű pedig kétféle, tudniillik *Örökös* (perennalis), és *Közönséges* (Communis), az Örökös-becsü, mellynek csak a' birtokos-jussokba vagyon helye, *tizszer annyit tészen*, mint a' Közönséges-becsű.

4. §. Ugyan is a' *Közönséges-becsü* szerént egy Népes-jobbágy-házhely *egy márkába*, *melly négy forintot*, *d)* Örökös-becsű szerént pedig *tiz márkába*, *melly negyven forintot* tészen, számláltatik, vagy is annyira becsültetik.

5. §. Melly Örökös-becsű igen ritka dolgokba, vagy Perekbe használtatik, hanem ugy szóllván valamennyi Prelatusok, Bárók, Magnások, 's Nemesek többnyire a' közönséges-becsüvel élnek. Mert ha csak valamelly Bevallásokba, 's Kötelezésekbe az örök-becsű világosan ki nem tétetik, vagy pedig az Ország' Közönséges-törvényeibe kitéve nem találtatik, annak használása ritkán engedtetik meg.

Melly becsűnek (tudniillik a' közönségesnek) rendje e'képpen következik:

6. §. Egy Kővár, vagy Erősség betsültetik	—	—	100 Márkára
7. §. Ismét egy Monostor, vagy Klas-trom, mellybe a' Pártfogóknak (Patroni), vagy más Fő-Nemeseknek Kriptájok, vagy Temető-hellyek vagyon, becsültetik		100	M.
8. §. Egy Monostor szerént szereztetett, vagy is építtetett két-tornyos-templom, vagy is szent-egyház becsültetik	—	50	M.
9. §. Egy Templom, mellynek két tornya vagyon, de Monostor mellett nincsen, 's nem is Monostor módra vagyon építve, becsültetik		25	M.
10. §. Minden más Anya-Eklésiák (Matronae) *e)* mellyeknek egy tornyok, 's temető-helyek vagyon, becsültetnek	—	15	M.
11. §. Torony nélkül valók pedig, de temető-helyet magokba foglalók	—	10	M.
12. §. Fából csinált, 's temetőhelyet magába foglaló Kápolna		5	M.
13. §. Temető-hely nélkül való pedig	—	3	M.
14. §. Minden más Templomok, 's Kápolnák pedig, mellyek nem Anya-Eklesiák, a' becsü' rendibe nem tétetnek. *f)*	—	—	—
15. §. Ismét egy Nemesi-Házhely, vagy is Kuria	—	3	M.
16. §. A' Népetlen pedig, vagy is a' hol nem laknak	—	1 ½	M.
17. §. A' minden épület nélkül valók pedig	—	1	M.
18. §. Ismét egy Népes-Jobbágy-Házhely	—	1	M.
19. §. Egy Népetlen pedig, de a' mellyen épület vagyon	—	½	M.
20. §. Ollyan pedig, a' mellyen semmi épület nincsen, de azonban még is a' többi Ház-helyek' rendiben vagyon, egy Márkának negyed részére, vagy is száz denárra *g)* becsültetik	—	100	Denárra.

a) I. R. 64. 65. 66. 's a' t. Cz.

b) II. R. 23. Cz.

*) Meg kell jegyezni, hogy Verbőczy a' 111dik Törvény Czimtől kezdve, az itten mondottakat nagyobb részint a' Romai-törvényekből kőlcsönözte. Ez azért is figyelmet érdemel, hogy annál inkább megbizonyodhassunk Hazánkba a' Romai-törvényeknek keletéről. Lásd erre nézve a' már többször is említett Romai-törvény' Irókat.

c) Az itt kitett törvényes-becsűt, melly legalis aestimationak hivattatik, meg kell különböztetni az igazi érték szerént való becsütől, melly *Condigna*, vagy *Competens aestimatio* névvel ruháztatik fel.

d) Lásd a' Márka nevezetre az I. R 2dik Czimjére mondottakat. Különben itt még azt lehet reá nézve megjegyezni, hogy a' Márka Franczia eredetű szó; melly ettől a' szótol *Marquer* származik, 's annyit tészen, mint jegyezni, következésképpen a' *Marque* (Mark) annyit, mint jegy. —

e) *Matrona-Ecclesia* annyit tesz, mint *Parochialis*, vagy is Megyés-Eklésia, 's Templom.

f) Ha tudniillik egy Helységben több Templomok vagynak ottan csak a' Megyés, vagy is Anya-Templom becsültetik meg.

g) Itten egy *denár* anyit tesz, mint fél krajczár, vagy is egy pénz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 87 von 170

A' többi Ház-helyek' rendin kivűl valók pedig mezőnek lenni tekintetvén, a' becsü' rendibe nem számláltatnak.

21. §. Ismét egy Nemesi Gyümölcsös-kert, mellybe már gyümölcs-termő vén fák vagynak, 's a' melly Királyi mérték szerént (Mensura Regalis) való, egy hold térségű földön fekszik — 3 Márkára

22. §. *Csalóköz* Szigetébe mindazáltal minden gyümölcsöt termő vén fa tizenkét számig száz dénárra becsültetik, tizenkét számon fellűl valók pedig akár hány légyen az, öszve számláltatván, becsültetnek 5 Márkára

23. §. Jobbágyi Falun kivül lévő gyümölcsös — — 1 M.

A' Ház-hely' végébe lévő pedig a' becsü' rendibe nem számláltatik.

24. §. Ismét Királyi-mérték szerént egy eke után való, vagy is egy eke allya (adunum aratrum) közönséges, vagy szántható föld becsültetik — — — 3 M.

25. §. Ismét a' közös erdő, mellyből a' Sertésekből tizedet, vagy általjában más egyéb adót nem szednek, 's bizonyos jövedelme sincsen, ugy becsültetik, mint közönséges föld, tudniillik Királyi-mérték szerént egy eke után való föld — — 3 M.

26. §. A' tövises, bokros, 's cserés helyekről is ugyan azt kell tartani.

27. §. Ismét a' közönséges munkára, 's dologra alkalmatos nagy erdő, melly máskép *Szabaderdőnek* (permissoria) hivattatik, ha Királyi mérték szerént három eke után való földet foglal magában, minden eke után való föld becsültetik — — — 10 M.

28. §. A' mi pedig a' három eke után való földet meghaladná, az nem becsültetik; hanem a' becsübe csak három eke után való földnek tétetik.

29. §. Ismét a' nagyobb, mint a' *bárdolásra*, 's *makkoltatásra*, vagy is a' bárdolásra, és vadászatra, 's mindenféle munkára, 's mesterségre alkalmatos erdő, melly Királyi-mérték szerént három eke után való földet foglal magában, becsültetik — — 50 M.

30. §. Ha pedig az ollyan erdőnek jövedelmét tisztán ki lehet számlálni, nevezetesen ha *makktermő* léend, akkor tiz annyira becsültetik, mint a' mennyit az esztendei jövedelme teszen. A' mi pedig Királyi-mérték szerént három eke után való földet meghaladja; az szinte mint a' Szabad-erdő, nem becsültetik.

31. Ismét ha a' szántható föld nem lenne Királyi-mérték szerént egy, vagy fél eke után való földet tevő mennyiségű, olly formán tudniillik: ha csak öt, hat, vagy tiz, 's a' t. holdból állana, akkor némellyeknek vélekedések szerént minden hold negyven denárra becsültetik. És a' Szabad-erdőkről, 's berkes-helyekről is ezt kell tartani.

32. §. Mindazáltal ezen közönséges-becsünek vett becsü az elébbeni §ba mondottra nézve nem látszik egyenesnek, 's igasságosnak lenni, hanem inkább azt meg kelletik vetni. Mert ha a' Királyi-mérték szerént egy eke allyat tevő közönséges földet, vagy erdőt három márkára becsülendesz; és azon eke allya földet száz ötven hold földekre elosztandasz, akkor ha jól felszámlálod, minden hold földre nem több mint tizenkét denár esik, és csak négy hold föld marad becsületlen, mellyek ötven denárra terjednek. Ötven denárt pedig száz ötven kis-pénzre, vagy is negyedrész krajczárra jó móddal elosztani nem lehet. Azért azon négy hold földnek a' nagyobb részre nézve becsületlennek kelletik maradni. *a)*

33. §. Ugy szinte a' Királyi-mérték szerént egy eke után való térségű Szabad-erdőre, vagy berkes helyekre nézve, melly a' mint mondatott közönséges dologra alkalmatos, 's tiz márkára becsültetik, minden hold földre esik 26 ½ denár, 's azon felül huszonöt denár marad. Ha pedig azon summát márkára akarod elosztani, akkor minden hold 27 denárra becsültetik, és azon felül 7 denárt kelletik felül adni. A' fellebb mondatott földel is ha akarod a' felüladással ugy cselekedhetsz. *b)*

34. §. Ismét egy kasza allya mező, vagy is rét, vagy máskép a' melly Királyi-mérték szerént egy hold térségü földön fekszik, egy negyed márkára, az az — 100 Denárra.

35. §. A' mezőségi kaszállók pedig, mellyeket kaszálni ugyan lehet, de a' mellyek még is ritkán, vagy soha sem kaszáltatnak, a' becsü' rendiben nem tétetnek.

36. §. Ismét alól csapó és száraz időben is vizzel bővelkedő malom — — — 10 Márkára.

Szárazságban víz nélkül lévő pedig — — — 6 M.

37. §. Felül csapó, 's szárazságba is vizzel bővelkedő malom 5 M.

Szárazságba víz nélkül lévő pedig — — — 3 M.

38. §. Alól csapó, de elhagyatattott Malom-hely — 3 M.

Felül csapó pedig — 1 ½ M.

a) Verbőczynek ezen §ba való észrevételét a' számadásra nézve igen hibásnak látom; különben Verbőczynek ezen észrevétele nem is áll, mivel a' becsü csak ugyan több Régiségek' bizonyitása szerént is. (Lásd erre nézve alább a' **) alatt említett Könyveket,) ugy ment végbe, mint ezen Czim 31. §ba fel vagyon téve.

b) Ezen §. utolján a' számadást szinte hibásnak lenni tapasztalom.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 88 von 170

39. §. Ismét forrásos, vagy is felül kifolyó, és vízbe meg nem fogyatkozó kút, akár melly Helységbe, mellyből a' Nép vizet szokott hordani, két, 's fél márkára becsültetik. Ha pedig több kút is találtatnék, azok meg nem becsültetnek, hanem mindnyája egybe vétetik, mivel a' Falu' szükségére egy kút elegendő szokott lenni. —

40. §. Ismét kifolyó, 's ki nem száradó Halas-tó — 10 Márkára.

Ki nem folyó pedig, és szárazságban kiszáradó — 5 M.

41. §. A' nagy Halas-tó, mellynek rekesztéke vagyon, 's *Gyalmostó*, vagy pedig *Morótova* nevezettel is hivattatik; ugy szinte a' *Dunába*, *Tiszába*, *Szávába*, és *Drávába* lévő halászat, melly *Thanya* névvel neveztetik; ha ezeknek bizonyos jövedelmek vagyon, akkor tizszer többre becsültetnek, mint esztendei jövedelmek tészen. Ha pedig felszámolt jövedelmek nem volna, mint közönségesen szokásba vagyon, egyik egyik becsültetik — — — 50 M.

42. §. Ismét a' *Varsáknak* helyjét, melly *Vésznek* hivattatik, tiz számig mind egyik egy egy márkára, tizen felül pedig egész százig, vagy tovább is becsültetnek 10 M.

43. §. Ismét víz ki-áradáskor való rekeszték, melly *Rékesznek* hivattatik, 's a' mellynek bizonyos jövedelme vagyon, mindegyik 100 Denárra.

44. §. Ismét a' Vám, mellyet mind a' vizen, mind a' szárazon szedni szoktak, tiz annyira becsültetik, mint a' mennyit esztendei jövedelme tészen.

45. §. Ismét a' szőllőkből be jövő Vám, vagy is Hegyi-vám, mellyből a' Földes-Uraság nevezetes jövedelmet vészen, szinte tiz annyira becsültetik: De ezt csak az örökös becsübe gondolnám helyesnek lenni. Mert Országunknak régi Szokás-törvénye szerént a' szőllőket ugy szokták becsülni, mint a' bokros, 's vesszős helyeket, azért; hogy ha a' szőllőket nem munkálják, hamar vesszős, 's bokros helyekké változnak.

46. §. Ha mindazáltal valamelly parasztot, vagy Nemest is, ki más jószágába szőllőt birna, a' Földes Ur ki akarná irtni, azt ugyan megteheti, nem azonban azon közönséges-becs szerént, mellyet imént elébb a' bokros, 's vesszős helyekre nézve említettünk, hanem a' helybeli Birónak, 's Esküttembereknek egyenes, 's igaz becsüjök szerént annak illendő árát (*Competentem valorem, seu condignum praetium*) kelletik le-tenni.

47. §. *Ezen mérték tizenhatszor vétetvén, tészen egy Királyi-mértéket, vagy is ölet.* (Lásd az 1ső szám alatt.) *)

48. §. Ismét egy hold szántóföld, vagy erdő Királyi mérték szerént hosszuságában hetvenkét, szélességében pedig tizenkét Királyi mértéket foglal magában.

49. §. Ismét a' becsübe egy eke után való, vagy is egy eke allya föld (*aratrum*) foglal magában száz ötven Királyi-mérték szerént mért hold-földet.

A' Barmoknak Becsüjéről.

50. §. Meg kell jegyezni, hogy egy ökör, melly nem sánta, 's másképpen sem hibás betsültetik 1 Márkára.

51. §. Két tehén borju nélkül 1 Márkára.

52. §. Egy tehén borjuval együtt 1 Márkára.

53. §. Négy juh 1 Márkára.

54. §. Négy sertvés 1 Márk.

55. §. Kancza-ló csikó nélkül (*sine poledro*) *a*) 1 Márk.

56. §. Kancza-ló Hím, vagy is Paripa-csikóval együtt 1 Márk.

57. §. Kancza-ló Kancza-csikóval együtt 1½ Márkára.

58. §. Egy nyereg alá való ló pedig a' maga értéke szerént becsültetik. **)

*) Ezen mértékre nézve a' *Formulae Solemnes Styli* Czimü Könyv 268 lapján az I. Mátyás idejébe keletbe lévő Kancelláriai Formulák között ezek találtatnak: „*Item mensura Regalis in longitudine unius jugeris duodecim ulnas in se continet, ulna vero facit quinque brachia, sive quinque cubitus silvarum, aut integram longitudinem unius hominis levando manus sursum.*" Ismét az *Astraea* Czimü Könyvbe II. R. 81. 's köv. lapján, az I. Mátyás' 1486diki Decretuma' végén a' régibb kiadásba a' becsük' rendiben ezek találtatnak: „*Mensura Regalis in latitudine unius jugeris duodecim ulnas, in longitudine vero septuaginta duas ulnas continet. Ulna facit quinquaginta brachia, sive quinque cubitus; silvarum vero, unam integram longitudinem, hominis levando manus sursum.*" Ismét: „*Ista mensura sedecies sumpta, facit unam mensuram Regalem*" az ottan lerajzolt mértéknek nagysága pedig illyen forma (Lásd a' 2dik szám alatt), melly a' Verbőczy által előadattnál sokkal nagyobb, következésképpen ugy vélem, hogy a' Verbőczy mértékének hibásnak kell lenni.

a) *Poledro* Olasz eredetü szó.

**) Az itt előre bocsájtott becsü-formája találtatik Mátyás Király 1486diki Decretumának egy régibb kiadásában is a' végezeten, mellyet Kovachich, *Astraea* Czimü Könyvének II. Darabjában a' 67. 's köv. lap. közre bocsájtott, 's ez a' Verbőczy által elő adott becsütől igen kevésbe, 's csak némelly apróságokra nézve különbözik. Vagyon azonban még nyoma a' becsünek a' Kovachich által kiadott *Formulae styli solemnes* czimü Könyv 267 's köv. lap. holott is kétféle becsü következik egymás után, de a' mellyek a' Verbőczy becsüjétől sokakba különböz-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 89 von 170

134. CZIM.

Hány módon, 's micsoda tekintetből becsültetnek a' jószágok, 's ingó-javak?

Továbbá tudni kell, hogy az előre bocsájtott ingó, 's ingatlan javaknak becsüi több módon, 's külömbbféle tekintetből vitetnek véghez.

1. §. Ugyan is *először* a' *Bírói terheknek* (onus judiciale) lefizetésére nézve, mellyek közönségesen *Birsagiumok*nak hivattatnak. És azokra nézve mind a' barmokat, mind a' földeket, 's birtokokat az elébb előadott meghatározás szerént kelletik megbecsülni, 's bévenni.

2. §. *Másodszor.* A' Leány-negyednek, és a' Zálogos jószágoknak kifizetésére, ugy szinte a' fej-vesztés', vagy fej-váltság' fejében elvett jószágoknak vissza váltására nézve. Melly alkalmatossággal kivévén a' barmokat, mind a' Várak, vagy is Erősségek, Nemesi, 's Jobbágyi Népes, vagy Népetlen Ház-helyek; mind a' földek, erdők, vesszős helyek, rétek, halas-tavak, malmok, kutak, klastromok, Monostorok, és templomok, nem különben vámok, gyümölcsösök, viz-rekeszek, 's rekesztékek. Lásd az előbbeni Czim 42. és 43. §.) 's egy szóval a' birtokos-jussokhoz minden néven tartozandók, az elébbeni mód szerént becsültetnek meg. Mindazáltal azon szántó-földek, 's rétek, mellyek a' Népes-Jobbágy-Ház-helyekhez tartoznak, (kivévén az irtásokat, mellyek tulajdonképpen a' Jobbágyokhoz, 's nem a' Ház-helyekhez tartoznak), nem becsültetnek meg. És az e'képpen végbe vitt becsü szerént kelletik a' Leány-negyed', 's Zálogos-jussok' kifizetésének megtörténni. És ugyan azt kell tartani, az Atyafiaknak rövidségével, vagy másképp is helytelenül eladott birtokos-jussokról is.

3. §. *Harmadszor.* Az Özvegyi-jutalomnak kielégitésében: mellyre nézve csupán csak a' Nemesi, 's Jobbágyi Népes, 's Népetlen, 's Pusztabeli (praediales) Falu sorba lévő Házhelyek szoktak megbecsültetni, a' Falun kivül lévők pedig nem. És a' birtoknak illyeténképpen véghez vitt becslése szerént az Özvegyi-jutalomnak kielégitése részszerént kész pénzbe, részszerént ingó javakban, (ide értvén a' barmokat is), az igazi értékek szerént szokott megtörténni, 's a' piaczi áron kelletik azokat által venni.

4. §. Azt azonban meg kell jegyezni; hogy ha valamelly Asszony életébe a' Férje' nevét viselni akarván, annak jószágában, 's birtokos-jussaiban kiván maradni, és a' Férjének Fia, vagy Atyafia, vagy más Örökösse miglen az Özvegy életbe léend Özvegyi-jutalom' fejében egy részét azon birtokos-jussoknak az Özvegynek kivánja által adni, az illyen esetben, nem csak a' Nemesi, 's Jobbágyi Nemes, 's Népetlen, vagy Pusztai Házhelyek, hanem a' Falun kivül lévő, 's az Özvegynek általadandó földek, erdők, gyümölcsösek, kaszállók, és malmok, szinte a' szerént, mint a' Leány-negyed' fizetésében is becsü alá szoktak jönni. És csak annyi adatik azon birtokos-jussokból nékie által használás végett, a' mennyit az Özvegyi jutalomnak kielégitése foglal magában.

5. §. *Negyedszer.* Az adósságok' kifizetésében, 's az összeszámolt, vagy pedig külön feljegyzett károknak megtérítésében; Nem különben a' Patvarkodás (Calumnia), Nyelv-váltság (Emenda lingvae), és a' Királyi, 's a' Fő Ispányok' Törvény-székeinek megsértése, 's más e'féléknek büntetésében. A' mellyekben hasonlóképpen az ingó javak a' magok igazi értékében, nem pedig az elébb előadott becsü szerént vétetnek el.

6. §. *Ötödször*, 's utolsószor. A' Határjárásokban, 's Igazitásokban a' közönséges-becsü szokott keletbe lenni. De ezen utolsó esetben csak azért szokott a' becsü megtörténni, hogy tudniillik a' mennyi márkára becsültetik a' Felek között perbe-vett föld, erdő, vesszős-hely, vagy rét, és szőllő-hegy, az kinek a' Biró által hit letétel itéltetik, ugyan annyi Nemesek' hit letétele által tulajdoníthatja azon földeket, erdőket, veszszős-helyeket, réteket, 's szöllő-hegyeket magának. *a)* *)

nek, pedig előttök ezen szavak találtatnak: „*Sequuntur aestimationes juxta Regni Hungariae Consvetudinem*" 's a' t.

a) Az az, a' mennyi márkára becsültetik a' Perbe-vett föld ugyan annyi Nemesnek kelletik le tenni a' hitet arról, hogy azon Fél, kinek hit-letétel itéltetett, igazán eskudött légyen meg.

*) Vagynak ollyanok, kik előtt kétséges; ha vallyon az itten leirt becsülés módja mostani időben vagyon e' keletbe, vagy sincs? Ha az ember Törvény-tudoinknak, 's Törvény-tanitóinknak munkáit olvassa, azok többnyire közönségesen azt állitják, hogy a' Verbőczy által itt elő adott becsülés' módja mai időben a' Törvény előtt csak abba az esetbe vagyon keletbe, a' midőn az világos Törvény által parancsoltatik, 's ennek erősitésére nézve leginkább az 1638. 27. T. Czikkely' értelméhez, 's a' mindennapi Usushoz ragaszkodnak. Én azonban a' mennyire csekély belátásom engedi, éppen ellenkező értelembe vagyok, 's azt mondom, hogy csak ottan kelletik a' Verbőczy által előadott becsütől eltávoznunk, a' hol világos Törvény az attól való eltávozást rendeli; Mivel a' világos Törvényt csak az ellenkező Törvény másolhatja meg. Már pedig az 1638. 27diki T. Czikkely csupán csak a' kissebb hatalmaskodásbeli (Violentia) dolgokba végbe viendő becsüről szóll, következésképpen azt nem lehet ugy venni, mintha az a' Verbőczybe elő adott becsülés' módját közönségesen felfüggesztette volna. Az Usushoz pedig szinte nem lehet ragaszkodni csak azért is, mivel erre nézve olly világos Usust nem mutathatunk, melly minden kétségünket elháríthatná, sőt inkább azt tapasztaljuk, hogy az itten előadott becsülés' módját mind a' Hazai törvényeink, mind a' Nagy-Méltóságu Törvényes Királyi-Kuria mostan is figyelembe tartják; és igy méltán lehet állitani, hogy csak azokba a' mellesleges esetekbe vagyon Verbőczy sokszor említett T. Czimje felfüggesztve, a' melly világos Törvények által vagyon megváltoztatva.

(Vége az Első Résznek.)

NEMES MAGYARORSZÁG

TÖRVÉNYES-IGAZAINAK, 'S SZOKÁS-TÖRVÉNYEINEK

MÁSODIK RÉSZÉRŐL ÁLTALJÁBAN.

1. CZIM.

Minek utánna Isten segitségével a' főbb dolgokról tudni illik a' birtokos-jussoknak Adományairól, azoknak nemeiről, elosztásokról, eladásokról, elzálogositásokról, Határ-igazitásokról, özvegyi-jutalmoknak, 's Leánynegyedeknek kifizetéséről, 's más egyéb a'hoz tartozandokról mellyekből tudniillik minden Praelatusoknak, szabad-zászlósoknak, Magnásoknak, 's Nemeseknek birtokai erednek, 's azokba gyökereztetnek rövideden szollottunk volna; Ezen *második* Részében Könyvünknek az Ügyes-bajosdolgokat, 's azoknak folytatását, az Itéletnek Végbe-vitelét, vagy is a' Megdulást (*Executio*) 's azokról hozandó Itéleteknek rendjét fogjuk elő adni.

1. §. De minekelőtte ezen Részbe foglalt dolgokat eggyenként fejtegetném, mivel az Ország' Törvényes végzéseit gyakorta kelletik említenem, ugyan azért arról, hogyan kelletik a' Király' 's az Ország' Köz-állapitványait, (Constitutio) vagy is Köz-végzéseit (Decretum Generale) általjában magyarazni? Ezen kivül honnét vette légyen a' mi Szokás, vagy is Nem-irott-törvényünk, *a)* (mellyekkel mai időben közönségesen élünk) kezdetét, 's eredetét, mindenek előtt rövideden fogok emlékezni.

2. CZIM.

Hány féle képpen kelletik érteni a' Közönséges Ország-gyűlési Végzéseket (Decretum Generale)?

A' Királyi Köz-állapitványokat vagy is az Ország-gyülési Végzéseket tehát, a' mint következik négy féle képpen kelletik tekénteni.

1. §. Mert némelly Köz-állapitványok (Constitutiones) az utóbbiak által egészen eltöröltettek, 's meg másoltattak.

2. §. Némellyek pedig rész szerént eltöröltettek, résszerént helybe hagyattak.

3. §. Némellyek halgatás által elmellőztettek.

4. §. Némellyek ismét ujjonan hozattak.

5. §. Azon Köz-állapitványokra tehát, mellyek végképpen eltöröltettek, mint: a' *Nádor Ispányi-itélő-szék* (Judicium Palatinale) *a' Kihirdetett, vagy Kikiáltott-gyülések* (Proclamata Congregatio) *a' Kettős-viadalbeli Itélet* (Judicium Duelli) *és a' Három-vásáros-ki-kiáltások* (Trinae Forenses Proclamationes)*) szükség az eltörlés idejére figyelmezni. Mivel azok a' jövendőre, nem pedig az elmult dolgokra nézve szabnak törvényt, olly formán: hogy ezután ne

a) Egyeztesd ezen ki mondást azzal a' mit az Előbeszéd 10. Czimjére a' Consvetudoról mondottunk.

*) Jollehet az itten megnevezettek mostan nincsenek keletbe, minthogy azonban a' régi dolgoknak megesmérésére, megitélésére, 's megvisgálására nézve szükség azokat voltaképpen tudni, ugyan azért az ott feljegyzett Itélettételeket, rövideden meg kivántam itten magyarázni. Mellyre nézve tudni kell, hogy az ugy nevezett *Judicium Palatinale* az Országba szerte széjjel lévő Gonosztévők ellen terjesztette Itélő-hatalmat, 's egyedül Criminalis, vagy is Büntető dolgokkal foglalatoskodott. Ezen Itélő-széknek már IV. Béla alatt akadhatni keletére, 's jol lehet később-ben több torvények által eltöröltetett, mind az által csak Uászló I. T. K. 35. Czikkelyje lehetett foganatos e' részben. *A' Proclamata-Congregatiok* két félék voltak, tudniillik egy, vagy több Vármegyék' Kihirdetett-gyülései. Az egy Vármegye' Ki-hirdetett-gyüléseiben itéltettek leginkább a' Nagyobb-hatalmaskodásbeli (Actus majoris potentiae) 's az erőszakos foglalásokat tárgyazó dolgok, de nem a' Kissebb-hatalmaskodásbeliek is (minoris potentiae) mivel ezek az 1439diki 33. T. Czikkely szerént az Octavalis Törvény székeken végeztettek el. Itéltek pedig ezekbe a' Gyülésekbe a' Fő Ispányok, Szolga Birák, Kaptalan, 's Konventbeli személyek, a' honnét a' Királyi Kuriára appelláltatott a' Per. A' több Vármegyék' ki hirdetett Gyüléseibe a' Nádor Ispány az Ország Nemesseinek, vagy is inkább Nemzetségeinek úgyes bajos dolgait itélbe, 's az illyen gyüléseket nem volt szabad a' Várba tartani, hanem a' szabad mezőn, vagy a' Konventekbe, 's ha a' Felek az Itélettel meg nem elégedtek, a' Király' vagy az Ország' Birája' eleibe került a' dolog (Lásd erre nézve Horvát István *Gyökeres Nemzetségeit* a' 105. lapon. Ismét az 1298diki 35. T. Cz. *In Sylloge Decret.* pag. 39.) Különben Verbőczy azt mondja, hogy már akkor, midőn ő a' Magyar Törvény-könyvét megirta, ezen Gyülések eltöröltettek légyen, holott meg II. Lajos idejében is (Lásd az 1523. 50. T. Cz. *in Sylloge Decret.* pag. 342.) találtatik nyoma az e' féle Gyüléseknek. *A' Judicium Duelli* különös igasság' ki szolgáltatás' módja volt, melly e'képpen ment végbe, hogy az, kinek Biroi Itélet által a' kettős viadal kötelességébe tétetet, kéntelen volt néha maga személyében, a' mint az Itélet hozta magával, néha fogadott embere által az Ellenféllel kettős viadalba szállani, a' midőn is a' meg győzettetett, vagy pedig a' ki rendelt helyen, 's napon meg nem jelent Fél Ügye-vesztettnek lenni itéltetett. Használtatott ezen Itélett leginkább a' Nagyobb-hatalmaskodást Ludasság, 's Hűségtelenség' vétkét 's más büntetést tárgyazó dolgokba, 's Uászló Király uralkodása alatt elenyészni látszatik (Lásd Ildik Uászló I. T. K. 37. Cz.) *A' Trina forensis Proclamatio* vagy is *Három Vásáros ki kiáltás* használtatott régenten a' mai *Proclamata* helyett, olly forman; hogy ha a' perbeidéztetett fél a' Törvény előtt meg nem jelent, azon Vármegyébe a' hol azon Fél lakott, vagy birtoka volt három különböző helyeken tartandó Vásárokba a' Királyi, Nádor Ispányi, 's Káptalan, vagy Konventbeli Emberek, 's Kiküldöttek által fent szóval ki kiáltatott az illető Biró előtt való meg jelenésre, mellyre ha a' ki kiáltatott Fél meg nem jelent, minden irgalom nélkül az ellene keresetbe vett dologba marasztatott (Lásd *Formulae Styli solemnes* 264. lap) Eltöröltetett ez II. Uászló Király alatt, 's e' helyet az Insinuatiós Törvénybe-idézőlevelek foglaltak helyet (Lásd II. Uászló I. T. K. 38. 's II. T. K. 7. Czikkellyét).

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 91 von 170

légyenek keletbe a' Nádor Ispányi Itélő székek, a' kettős viadal, a' Ki-kiáltott-gyülések, 's a' Három-vásáros-kikiáltások.

6. §. Azon ügyes bajos dolgokba azomban, mellyeknek kezdetekor azon törvények még keletbe voltak, az elébbeni módot kelletik követni, nem azért ugyan, mintha azokat ismét keletbe kellene hozni, hanem hogy az ügyes bajos dolgoknak folyamatja megtartassék.

7. §. Különben volna a' dolog, ha az ujjabban hozott Köz-állapitványok világosan ki fejezett szavakkal az elmultakat is köteleznék vagy is azokrais ki terjesztetnének. Mert általjában a' Köz-állapitványok, a' mint mondatott, *nem az elmultakat, hanem a' jövendőket kötelezik. a)*

8. §. *Másodszor* pedig midőn tudniillik valamelly Ország-gyülési végzések rész szerént eltöröltettek, resszerént helybe hagyattak volna, az ujjabbi Köz-végzés' és Állapitvány' szavaira kelletik figyelmeznünk, hogy az helybe hagyattak használtassanak, az eltöröltettek pedig keleten kivül tétessenek.

9. §. *Harmadszor* midőn valamelly elöbbeni törvények, vagy Köz-állapitványok halgatás által elmellőztetnek olly formán, hogy az utóbbiakba, semmi emlékezet sem tétetik az elöbbeniekről, vagy azoknak meg változtatása felöl. Akkor azon elébbeni törvények a' magok erejekben megmaradnak. Ha csak a' Nemzetnek ellenkező használása, vagy is élése (usus) azt meg nem gyengiti *b) Mivel a' folyvást való valodi élés, vagy használás sokszor törvénytront* *)

10. §. *Negyedszer* pedig midőn uj törvények hozattatnak, akkor azok szerént kelletik itélni, akárfoganatosak, akár gyengébbek legyenek azok az elébbenieknél. Mert már nem lehet arról itélni, ha valljon jók, vagy rosszak legyenek e' az ujjonan hozott törvények? hanem egyenesen azok szerént kelletik itélni.

3. CZIM.

Kik hozhatnak, vagy szerezhetnek Törvényeket, 's Állapitványokat (Statuta).

De itten azt a' kérdést kelletik meg fejtenünk; Vallyon a' Fejedelem maga hozhat e' Törvényeket 's Állapitványokat, vagy pedig szükséges, hogy a'hoz a' Népnek meg eggyezése, vagy helybe hagyása is hozzá járuljon.

1. §. Mellyre meg kell jegyezni, hogy jóllehet régenten, midőn még a' Magyar Nemzet Pogány-szertartással élt, 's nem Király, hanem Vezérek, 's Kapitányok által kormányoztatott, a' törvény-szerzés' hatalma egyenesen a' Nemzetet illette légyen.

2. §. Minek utánna azonban a' Katholika hitre tértek, 's magoknak kész-akartva Királyt választottak volna; mind a' törvény-hozás, mind pedig a' birtokos jószágoknak elajándékozása, 's minden Birói-hatalmat tárgyazó, 's illető szabadság (potestas judiciaria) az Ország' Szent Koronájának, mellyel Magyar Országnak Királyai meg szoktak koronáztatni, következésképpen törvényesen választott Királyunknak birtokába az Ország' Kormányjával egyetemben által adatott. És igy ezen időtől fogva a' Királyok elébb a' Nemzetet öszve hiván, 's meg kérdezvén kezdettek Köz-állapitványokat hozni, valamint ezt mai időbe is szokták tenni.

3. §. Mind az által a' Fejedelem *egyedül, 's tulajdon maga akaratjából leginkább az Istent, 's Természeti-törvényekkel, 's az egész Magyar Nemzet' régi szabadságával ellenkező Köz-állapitványokat nem hozhat;* hanem a' Nemzetet öszve hiván, megkelletik töllök kérdezni, *ha tetszenek e' nekiek, illyen, 's illyen törvények, vagy sem?* Kik ha azt felelik, hogy *igen is*, akkor azután az a' fele Állapitványok (ha az Isteni, 's Természet' törvényével nem ellenkeznek) törvény gyanánt fognak tartatni.

4. §. Gyakran pedig a' köz-jó elömozditása' tekéntetéből a' Nemzet szokott hozni némelly Végzéseket, 's azokat a' Fejedelemnek irásba be nyujtja, esedezvén a' Fejedelem előtt, hogy azokat törvényül, bevenni méltóztassék. És ha a' Fejedelem az a' féle Állapitványokat elfogadandja, 's helybe hagyandja, akkor azok hasonlóúl törvényes erővel fognak birni, 's azonnal törvényeknek lenni tekéntetnek. *a)*

5. §. Mellyek mindazáltal különösen nem a' Nemzet', hanem a' *Fejedelem'* vagy *Király'* Állapitványainak neveztetnek; azért mivel ha csak az említett, mind a' kétféle mód szerént, a' Fejedelem' helybe hagyása, 's meg erősitése ahoz nem járulna, azon Köz-állapitvány semmi erővel nem birna. Közönségesen mind azáltal azon Köz-állapitványokat gyakorta *Ország'-végzéseinek* (Decreta Regni) szokták nevezni.

4. CZIM.

Kik értetődnek a' Nemzet, (Populos) 's kik a' Nép (Plebs) nevezet alatt?

A' Nemzet nevezet alatt pedig a' hellyen csupán csak a' Prelátusokat, Bárókat, Magnásokat, 's minden más Nemeseket, nem pedig a' Nemteleneket kelletik érteni.

1. §. Mert jóllehet a' Nemzet nevezet, magában foglalja mind a' Nemeseket, mind a' Nemteleneket, mind azáltal a Nemtelenek (kik Nép nevezet alatt jönnek) e' részben *b)* a' dologra nem tartoznak.

2. §. Mert a' Nemzet anyiba különbözik a' Néptől mint a' Nem a' Fajtól *c)* vagy is az egész dolog a' részétől. Mivel a' Nemzet Nevezet alatt minden Nemesek, mind a' Magnások,

a) Lásd Mátyás VI. T. K. 70. Cz.
b) Mint alkalmasint a' tüzes vas próba is igy maradott el.
*) Meg kell jegyezni, hogy itt Verbőczy nem *Consvetudot*, hanem Usust emleget, mellyek különbözőnek értelmekre nézve egymástól, valamint azt is figyelemre kell venni, hogy Verbőczy azt mondja, hogy gyakorta, és igy nem mindenkor, úgy szinte azt is észre kell venni, hogy Verbőczy az Usus' foganatját csak az elébbeni 3. §. értelmének következésében állitja ha t. i. valamelly törvény halgatás által elmellőztetik; mellyre nézve nem ok nélkül hagyta ki Verbőczy a' következő 6dik Czimbe az itt említett Usust, a' *Magyar Consvetudo* tárgyai közül. Ez tehát azon állitásomat, mellyet az, Előbeszéd 10. Czimjére a' Consvetudoról elő adtam, csak azért sem gyengiti, mivel én ottan Magyar Consvetudot, nem pedig Usust magyaráztam, mellyek hogy egymástól igen különböznek, azt ezen Czimnek az elöbbenivel való öszve egyeztetéséből is kiki könnyen által láthatja.

a) Ezen §. meg eggyez az 1635. 18. T. Czikkelly' értelmével.
b) Tudniillik a' törvény' hozásra nézve.
c) A' *Nem* különbözik a' *Fajtól* annyiba, hogy a' Nemnek, valamint az ebből származott Nemzetnek több Fajjai vagynak: p. o. a' Magyar Nemzet' több Fajjai között illyenek a' Jászok, Kunok, Palóczok, Székelyek 's a' t.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 92 von 170

's mind az alább valók a' Nemteleneket is ide értvén; a' Nép nevezet alatt pedig egyedül a' Nemtelenek értetődnek. *)

5. CZIM.

Kiket köteleznek a' Köz-végzések, 's az Törvények.

Továbbá ha kérdeztetnék; kiket köteleznek a' Köz-végzések, 's a' törvények? Tudni kell, hogy *először* kötelezik a' *Fejedelmet* ki a' törvényeket a' Nemzet' kérésére szerzette, *a)* azon köz mondás szerént: *Tartsd meg a' törvényt, mellyet magad szerzettél.* A' Romai Pápára, 's a' Romai Császárra nézve mindazáltal kikről itten semmi emlékezet nem tétetik, ezt nem kell tartani.

1. §. Kötelezik továbbá a' Fejedelem' törvényes-hatalma alatt lévőket *b)*

2. §. És nem csak egyedül azokat, hanem az Országba tartozkodó minden *Idegeneket* is.

3. §. Mind az által ha a' Köz-állapitvány, *büntetésre*, vagy *kárra* czélozna akkor az Idegeneknek *három holnapi* idő haladék engedtetik, melly nékiek a' törvény' ki hirdetése helyet fog szolgálni. Példának okáért ha az végeztetnék és állapitatnék, hogy semmi *Bétsi* vagy *Breslói* (másképp' *Baraszlói* Breslau) vagy más idegen ember fejének, 's javainak elvesztése alatt ne mérészeljen a' Magyar Országba tartatni szokott Vásárra a' maga portékáival jönni, vagy pedig egész nyáj juhokat, ökröket, 's lovakat az országból kihajtani, akkor a' törvény' hozástól számlálandó három holnapok' elfolyta alatt ha mindjárt az idegen az e' féle tetteken rajta kapatnék is, törvény szerént ötet megbűntettni, 's javaitól megfosztani nem lehet. Mivel ő magát az állapitványnak nem tudásával, 's annak ki nem hirdetésével mentheti.

4. §. Ha pedig az Állapitvány nem bűntető, sem nem károsító, hanem valamelly just, vagy itélet tételt orvosló, vagy Per' folytatását modosító lenne, akkor az Idegeneknek csak egy holnapi idő-haladék engedtetik.

5. §. Az Ország' lakossaira nézve pedig, akármelly állapotú, 's sorsuak legyenek is azok, az Állapitványok kihirdetése elegendő. És illy móddal sem a' Bel sem a' Külföldiek nem menthetik magokat. *Mert midőn Romába leéndesz, Romai szokás szerént élj.*

6. CZIM.

Honnét vette eredetét az igasság' ki szolgáltatásában használandó Szokás-törvényünk?

Tudni kell *másodszor* hogy ámbár *Országunknak majd minden Törvényes-igaza, eredeti képpen a' Romai, 's Császári törvényes kutfőből vette volna kezdetét, 's származását, c)* mindazáltal *a' mi Honyi Szokás-törvényeink* mellyekkel az igasság' ki szolgaltatásában élünk, általjában három kutfőkből erednek.

1. §. *Először az Ország-gyülési Közönséges-végzésekből, 's Állapitványokból* (Constitutiones et Decreta publica)

2. §. *Másodszor pedig a' Királyi Privilegiumokból, vagy is Szabadság-levelekből. d)*

3. §. *Harmadszor az Ország' Rendes-Bíráinak Itélet-tételeikből. e)*

4. §. Mondám *először* az Ország-gyülési Végzésekből. Mellynek eredetét hogy távolabbról meg esmérjük, szűkség tudni; hogy mindenek előtt dicsősséges, 's Apostoli Szent István Királyunk (ki Magyar Ország' első Királyja volt, 's ki a' Magyar Nemzetet a' Szent-hitre téritette) jeles Köz-végzéseket szerzett, de a' mellyek inkább a' hit tanitásainak kezdetét, mint a' Per-patvarkodás' élesztését foglalják magokban.

5. §. Annak utánna a' mi Vallásos Szent László Királyunk, ki Dalmát Országot, 's a' Tengeri Részeket Országunkhoz kaptsolta, 's a' ki az Országunkat gyakori be ütéssel rongáló Tatár Nemzetet több izben ütközet által megvervén az Ország' határától meszire el űzte, 's szalasztotta, a' leg jobb Törvényeket szerzette.

6. §. Továbbá győzhetetlen András Király, harmadik Béla Királynak Fia, és özvegy Szent Erzsébeth Királynénak Atya (kit mink Jeru'salemi Andrásnak nevezünk) Jeru'salemi táborozásából való szerentsés vissza jövetele' után, mellyet a' Katholika hitnek védelméért temérdek Magyar-sereget vezérelvén vállalt fel a' Saracenusok ellen, a' Nemeseknek szabadságok, 's elsőségek eránt jeles törvényeket, 's végzéseket állapitott. Mellyeket a' Magyar Nemzet mai napig is az Égig magasztal. *f)*

7. §. Ismét *Lajos*, *Sigmond*, *Albert* és *Mátyás* Királyok a' magok idejében hasonlóúl némelly Országos-végzéseket hoztak.

8. §. Most legujjabb üdőben pedig a' mi Felséges Urunk Uläszló Király a' többieknél nem alább való Törvényeket szerzett. Kinek dicséretes emlékezete a' Magyaroknál mindenkor áldott lészen.

9. §. És jollehet az e' féle Köz-végzések, 's Törvények leginkább pedig Szent István, 's Szent László Királyoknak Törvényei (kik hogy a' Szentek közzé számláltatnak méltán megérdemlették) az ő régiségek miatt majd ugy szolván felejdékenységbe mentenek, 's jollehet azok inkább az Isteni, mint a' Világi Törvényekről emlékeznének; a' több következő Királyoknak Köz-törvényei pedig némelly részbe megváltoztatva lennének, mindazáltal a' rég időtől való használás által a' mi *több mint száz Esztendőktől fogva helybe hagyott Szokás-törvényeinkbe g)* majd minden Királyoknak Köz-végzéseikből jött, 's származott valami törvény által. *h)*

*) Verböczy ki hagyta a' Nemzet' Nevezetjei közül a' *Gens* nevezetet; melly alatt Hazánkba egyenesen a' Nemesek értetődnek. És igy helyesebben lehetett volna igy különböztetni, hogy a' *Populus* nevezet alatt az egész Nemzet a' *Gens* nevezet alatt a' Nemesség, 's a' *Plebs* nevezet alatt a' Nemtelen értetődik. Mostani időben a' *Plebs* nevezet alatt az Adófizető Parasztokat értik törvényeink.

a) A' Fejedelmet annyiba is kötelezi a' hozott törvény Hazánkba, a' mennyiben Királyaink megkoronáztatások' alkalmatosságával az Ország' törvényeinek megtartására magokat hittel kötelezik.

b) Az az: minden külömbbféle Polgári Alkotmány alatt lévő Országokat, 's népeket a' tulajdon Hazai, 's Nemzeti törvények. mivel egy Király hatalma alatt több külömbbféle törvényekkel élő Nemzetek is szoktak lenni, valamint a' Felséges Austriai Ház' dicsősséges Uralkodása alatt is.

c) Lásd az Előbeszéd 10 Czimjére a' mit a' Consvetudoról mondottunk.

d) Lásd a' következő Törvény-Czimre mondandókat.

e) Most ez alatt értsd a' Királyi Törvényes Kuria, 's a' Nádor Ispányi Itélő-széknek Itéleteit.

f) Lásd az 1222. T. Könyvet.

g) Ezen szavak azt láttatnak bizonyitani hogy Hazánkba is szükség volt régenten a' Consvetudónak megerősitésére (Lásd az Előbeszéd' 10dik Czimjére mondottakat).

h) Világosan kiteszi itt Verböczy hogy a' *Consvetudo* általjába a' mi hozott, vagy szerzett Törvényünket

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 93 von 170

10. §. *Másodszor* eredett a' mi Szokás-törvényünk a' Királyi Privilegiumokból, vagy is Szabadság-levelekből. Mellyek, mivel a' dolog ugy hozván magával, a' Törvény Székeken gyakran elő fordulnának, 's fel olvastatnának, 's mint igasságosan, 's illendően, (az az a józan ész szerént) költek, 's szerzettek, helyben hagyattatnának, szinte az e' féle hosszas törvényes gyakorlásból némelly része a' mi Szokás-törvényünknek származott.

11. §. *Harmadszor* pedig, *'s utolszor* a' mi Szokás-törvényünk származott az Ország' Rendes Biráinak ugyan azon egy rend, mód 's törvény folyamotja szerént többszöri, sőt több izben *) hozott, 's költ 's törvényes dulás *a)* (Executio) által is meg erősitett Birói-értelmeikből (Sententia) 's Itélő-leveleikből (Litterae Adjudicatoriae). **)

12. §. Mindazáltal azt állitják, hogy a' peres dolgoknak, vagy is törvény kezéseknek folyamatja mellyet az ügyes bajos dolgoknak *elkezdésében*, *folytatásában*, *megvisgálásában*, *'s elintézésében* követünk Lajos Király Atyjának, Károly Királynak Uralkodása alatt Franczia Ország' széleiről *b)* hozattatott be Hazánkba. Melly az Országos-végzések által némelly változtatást szenvedvén, Hazánkba mindenkor állandoúl megtartatott, *'s jövendőben is meghelletik azokat tartani.*

13. §. Mert máskép az Ország' Nemesseinek Törvényes-igazaik *az ujjabb törvényeknek be hozatala által* (miglen azok megtanultatnának, 's közönséges keletbe jönnének) *szükségképpen semmivé tétetnének. c)*

7. CZIM.

Mi a' Privilegium meg magyarázva, 's hány féle.

Ismét minthogy a' mi Honyi, vagy is Szokás törvényünk némelly részbe, a' mint mondatott, Fejedelmeinknek Privilegiumaiból vették eredeteket, ugyan azért valamit a' Privilegiumokról is kelletik szollani.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy *a' Privilegium egy, vagy csak kevés személyeket illető tulajdon, vagy is különös-törvény.* ***)

teszi, nem pedig csak egyrészét annak. Lásd az Előbeszéd' 10. Czimjére mondottakat.

*) Ebből ki tetszik, hogy a' Kurialis Decisioknak csak akkor vagyon törvényes erejek, ha ugyan egyforma dologba többször is ugyan egy forma Itéletek hozattak, 's azok Executioba is mentek, következésképpen egy Sententia, kivált ha az Executioba által nem ment volna, törvényt nem tehet. Valamint ezen T. Czikkellyből azt is észre vehetjük hogy a' Kurialis Decisiok, mint egy része Honyi Törvényeinknek az Ország-gyülési Végzések ellen foganatosak nem lehetnek, hanem ha ollyan tárgyak adnák elő magokat, mellyek világos hozott törvények által meghatározva, vagy el intézve nem volnának, melly esetbe a' fellebb emlitett módon hozott, 's végbe ment Kurialis Itéletek törvényes erővel birnak.

a) Szegedi *Tyrociniumába* a' 644. lapon fel hoz Posony Varmegyének némelly Magyar nyelven irott régi Statutumait, mellyekbe az *Executio* Magyarúl *Megdúlásnak* neveztetik. Ezt mint régi bévett szótt gondolnám megkellene tartanunk, annyival inkább mivel az Executiónak Magyarán, 's rövideden való ki fejezésére még hellyes szavunk nincsen.

**) Hány egyforma Itélet kivántatik meg arra, hogy a' Decisio törvényjé váljon? nem bizonyos: A' *Commissio syst* három egymás alatt lévő törvény Székeknek ugyan egy dologba hozott egyforma Itéleteit tartja arra nézve elegendőnek lenni. Minthogy azonban Verbőczy világosan az Ország' Rendes Biráinak

2. §. Másképpen pedig a' Privilegium mondatik *különös elsőbbségnek*, *vagy meg tisztelletésnek*. És e' részben a' *Privilegium a' Fejedelemnek jo-tétemenyje*, *melly gyakran a' közönséges Törvényes-igaz ellen is adatik.*

3. §. A' Privilegium pedig kétféle tudniillik *Közönséges* (Generalis), és *Maganos* (Specialis) A' Közönséges az, melly valamelly Közönségnek felekezetnek, vagy Egyetemnek, ugymint Városnak, Káptalannak, vagy Konventnek adatik, és az örökös szokott lenni. *d)*

4. §. A' *Magános* pedig az, melly valamelly Magános vagy Eggyes személynek adatik, 's az, a' személy' ki haltával elenyészik. Ha csak az eránt emlékezet nem tétettnék a' Privilegiumba, hogy az, a' Szabadságositottnak Maradékaira is által szállyon. Mert e'képpen azt a' Maradék, vagy Örökös is használhatja.

8. CZIM.

Vallyon a' Privilegium eltörli, vagy meg semmisiti e', az Ország-gyülési Törvényeket, és viszont?

De kérdésbe jöhet (valamint magam is gyakran hallottam kérdeztetni) vallyon az Ország-gyülési Végzéseket, vagy is a' Közönséges-törvényeket eltörlik e' a' Privilegiumok, és viszont ezek eltörlik e' amazokat?

1. §. Jollehet sokan sokat beszélnek, 's más, más értelembe vagynak, 's lehetne is mind a' két részre némelly probákat elő adni. Mink mindazáltal azt tartjuk hogy általjában minden Privilegiumok eltöröltetnek a' Közönséges-törvény, vagy is az Országos-végzés által azon esetekben, midőn a' Közönséges törvénybe *nyilvánságos emlékezet vagyon* a' felől.

2. Mint a' mostan is Uralkodó Királyunknak Törvénykönyvébe is vagyon emlékezet Visegrád Városa' szabadságának eltörléséről. *e)* A' Királyi Városoktól szedendő kilenczedről, 's több e' félékről.

Itéleteiről 's egyszersmind azoknak Executioba való menetelekről is szóll, természetesen következik, hogy csak a' Kurialis, 's Palatinalis, 's Executio által is végre hajtatott, 's legalább két egy forma dolgokban ugyan egyformán hozott Decisiok mehetnek nállunk törvénybe.

b) A' hol a' Romai Törvény szinte bevétetett csak hogy holmi Hazai Consvetudo által némelly részben megváltoztatott.

c) Jól meg jegyezd Érdemes Olvasó ezen §.

***) A' Privilegium a' Romai Törvényekből veszi eredetét, 's a' mint Verbőczy első magyarázatja is mutatja a' különbözött némelly részben a' Privilegiumnak mai értelmétől. Hogy tehát annak régi jelentését megérthessük a' Romai Törvény szerént az e'képpen adatik elő: „*Hae sunt quae Constitutiones appellantur. Plane ex his quaedam sunt personales, quae nec ad exemplum irahuntur quoniam non hoc Princeps vult. Nam quod ob meritum indulsit alicui, vel si cui poenam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit personam non transgreditur,*“ mellyből világosan ki tetszik, hogy a' Privilegium magános személyre hozatott különös Törvény volt, melly néha büntető is lehetett (Lásd *Instit. Juris Justin.* a' Sylo Aldobrandino *Lugdunni in Veronica Vicentiana* 1547.)

d) Az örökös ki tételt ugy kell érteni a' menyiben azon Polgári Test ki nem hal, hanem állandoúl megmarad, mert elég példa vagyon arra, hogy a' Káptalanoknak Konventeknek adatott némelly Privilegiumok megmásoltattak, vagy semmivé tétettek légyen.

e) Mátyás Király által adatott a' Visegradiaknak ollyan Szabadság, mellynél fogva semmi féle rosz tettekért, vagy adósságért nem tartoztak senki előtt is Törvénybe állani, melly Ulászló I. T. K. 102. Cz. és ugyan annak III. T. K. 39. Cz. által eltöröltetett.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 94 von 170

3. §. Kiknek jól lehet szabadságaikról, 's a' Kilenczed alól való kivételről régi Privilegiumaik vagynak, mindazáltal e' részben nem a' Privilegiumot, hanem az Országos-végzést kelletik követni.

4. §. Azon Privilegium pedig, melly a' Közönséges-törvény által *nyilvánvaló szavakkal* el nem töröltetik, meg nem erőtlenítetik; A' mint ezt fellebb *a*) az Ország-gyülési Végzésekről mondottakból világosabban megértheted.

9. CZIM.

Hogy a' Privilegium kétféleképpen kelhet, és azt kétféleképpen lehet tekinteni; És pedig először törvényesen.

Kétféleképpen lehet pedig valamelly Privilegiumot tekinteni, tudniillik a' mennyibe az a' Fejedelem' tellyes hatalmából, 's törvényesen származik. És a' mennyiben nem, hanem más kárára czéloz, vagy pedig az Ország' közönséges-törvényjével (Constitutioni Communi) ellenkezésbe látszik lenni.

1. §. A' mennyiben tehát valamelly Privilegium a' Fejedelemnek tellyes hatalmából származik, mint a' jószágos Adományok, a' Vám, 's Harminczad fizetésektől való feloldozás, a' Vásártartás', 's Vámszedés' szabadsága, mellyek egyedül a' Fejedelemhez tartoznak, az ollyan Privilegiumokat meg kelletik tartani, csak hogy azok más jussának nyilván való megsértésére ne czélozzanak.

2. §. 'S ugyan azért szokták az e'féle Privilegiumoknak végezetére ezen közbenvetést mindenkor beiktatni: „*Salvo jure alieno*" az az: *más jussának fent maradásával, vagy is annak megsértése nélkül.*

3. §. Mert ha a' Fejedelem valamelly Parasztembert, vagy Várost az Adó-fizetéstől felszabadítaná, elébb azonban azon Adó-beszedést hűséges szolgálatjáért más valakinek ajándékozta volna, akkor, mivel azon utóbbi kivételt tárgyazó Privilegium az Adó' ajándékozásáról elébb költ Privilegiumnak nyilvánvaló sérelmére lenne, az elébb költet, az semmiképpen meg nem erőtlenithetné, sem pedig az Adó-beszedést el nem törölhetné.

4. §. Mindazáltal a' Privilegiumot adó Fejedelemnek tulajdon jószágára 's Adójára nézve az a'féle Adó alól való kivételt tárgyazó Privilegium foganatos léend.

10. CZIM.

Hogy a' Privilegium kétféleképpen sértheti meg másnak jussát vagy igazát.

Ismét a' piaczi Vásári, 's Vám-szedési Privilegiumokról is azt kell tartani; hogy tudniillik azon Privilegiumok mindenkor foganatosak, ha csak más jussainak megsértésére nem czéloznak. Melly kétféle módon eshetik meg.

1. §. *Először.* A' mint elébb mondatott *az időre nézve. b*) Ha tudniillik valamelly Privilegium elébb költ volna, melly esetbe az utóbb költ az elébb költet el nem ronthatja, 's törölheti, ha mindjárt az eltörlő közben-vetést foglalna is magában.

2. §. *Másodszor, a' helyre nézve.* Mivel a' Rév-adókat, vagy is Vámokat csak ugy lehet Privilegium által törvényesen ajándékozni, ha valamelly utóbb adatott Privilegiumba említett Rév, vagy Vám-szedés, a' másnak elébb költ Privilegiumába említett helytől *legalább egy mértföldnyi távolságra volna.*

3. §. Jól lehet egymáshoz közelebb lévő helyekre nézve is lehetne Privilegiumokat adni, abba az esetbe, ha az utóbbi az előbbeninek kárát, vagy megrontását nem vonná maga után.

4. §. A' Héti, 's Országos Vásároknak tartására nézve *ugyan annyi távulságra*, vagy közelebb lévő helyeknek is adhat a' Felség Privilegiumot, vagy szabadságot, csak hogy az utóbbi Privilegiumba engedett Vásár-tartás, az elébb költ Privilegiumba foglalt Vásár-tartással ugyan azon egy napra, vagy időre ne essék, vagy is, hogy a' Vásár mind a' két helyütt ugyan azon egy napon, vagy időben ne tartassék, 's az ujjabb az előbbenit meg ne rontsa.

11. CZIM.

A' Privilegium másképpen is kellhet törvénytelenül.

Más módon ugy lehet tekinteni a' Privilegiumot, a' mennyiben az a' Fejedelemnek teljes hatalmából nem származik, az az: midőn a' Fejedelemnek nincsen igasságos, 's törvényes szabadsága ollyan Privilegiumot adni, *mivel az vagy mások jussainak, vagy pedig a' Közönséges, 's Országos Végzéseknek, 's Törvényeknek megsértésére czéloz.*

1. §. És az e'féle Privilegium foganatlan léend. Mint p. o. a' közönséges Törvény-könyvbe az rendeltetik, hogy az Oktávákon, vagy is az Ünnep-nyolczadi Törvénykezéseken kivül költ Levél-másolatoknak hitelek ne légyen; a' Fejedelem ellenben valakinek Privilegiumát azokon kivül másoltatná le, 's abba ezen közben-vetést iktattná: „*Nem állván ellent a' Közönséges-törvény' 's Országos-végzések' rendelése, kivánjuk, hogy ezen Másolatnak hitel adattassék*" 's a' t. Vagy pedig Kegyelemből költ Beiktató-Levelet (*Statutoriae per gratiam impetratae*) adna valakinek, mellynél fogva parancsolná, hogy tudniillik *nem állván ellent; a' jószág' Adománya' idejétől számlálandó egy esztendőnek elfolyása, a' Beiktatást végbe vinni tartozzanak.* Minthogy az a'féle Privilegiumok az Ország' Törvényes-igazával, 's Szokás-törvényeivel nyilván ellenkeznének, ugyan azért foganatlanok, 's törvényes erőn kivül valók lennének.

2. §. Szinte azt kelletik tartani azokról a Privilegiumokról, mellyeknél fogva valakinek ollyan szabadság engedtetnék, hogy sem a' Vármegye Törvény-széke', vagy a' Fő-Ispányok előtt *c*) sem pedig az Ország' Rendes Birái előtt ne tartozzon Törvénybe állani, egyedül a' Felség', vagy annak Személyesse előtt.

3. §. Ezen kivül ha valamelly Urnak, vagy Nemesnek hit-letétel itéltetnék, és az ollyan bizonyos Privilegiumot mutatna elő, mellynél fogva az parancsoltatnék, hogy ő nem tartozik maga személyében, hanem egyedül valamelly Tisztje által hitet tenni, 's más e'féle. Minthogy ez az Ország' helybe-hagyott Szokás-törvényével ellenkezne, méltán megvetendő lenne. *d*)

a) II. Rész. 2. Czim.
b) II. Rész 9. Czim.
c) Lásd az 1495. 15. T. Czik.
d) Ide tartozik az 1655. 78. T. Czikkelybe említett tárgy is.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 95 von 170

4. §. Mert minden Urak 's Nemesek, mind tudniillik: Egyháziak, mind Világiak, 's más Birtokos *a)* Férjfi, vagy Leány-ágból lévő emberek, kik Magyar Országba jószágokat, 's birtokos-jussokat birnak, birtokos-jussaiknak kormányozására, 's azokból származandó ügyes bajos dolgoknak folytatására nézve egy forma törvényel, 's ugyan azon Szokás-törvényekkel élnek. A' mint ezt az első Részben is megjegyzettük. *b)*

12. CZIM.

Hányféleképpen léend erőtelen a' Privilegium?

Meg kell jegyezni továbbá, hogy többféle módon leszen erőtelen a' Privilegium.

1. §. Mert *először* elenyészik, 's erőtelen léend a' Privilegium; midőn valaki az nékie adatott Privilegium ellen cselekedent, vagy azzal vissza él: *Mivel méltán megérdemli Privilegiumának elvesztését az, ki az abba adatott hatalommal vissza él. c)* Valamint az, ki birtokának határában találtató gonosz embereknek megbüntetésére nézve Privilegiummal bir, 's a' megfogott Tolvajokat, 's Rabokat fel nem akasztatja, sem karóba nem vonatja, hanem felvévén tőllök bizonyos megegyjezett summa pénzt, azokat szabadon bocsátja. Az illyen a' Privilegiumával vissza él: mivel a' Fejedelem nem a' Gonosztévőknek felszabaditására, hanem azoknak megbüntetésére, 's megfenyitésére adott hatalmat, 's szabadságot.

2. §. *Másodszor.* Elveszti a' Privilegiumot az, *ki annak idejébe, vagy is a' törvényes időre azzal nem él. d)* Példánakokáért: Ha a' Királyi Felség valakinek valamelly Várat, vagy más akár melly birtokos-just ajándékozand, és az ollyan Adományt-nyerő az Adomány' kiadásától számlálandó esztendő alatt magát azon jószágba a' Királyi, Nádor-Ispányi, és valamelly Hiteles-helybeli Bizonyságok által be nem iktatandja, akkor az esztendő' eltöltével az a'féle Adomány törvényes erőn kivűl való leszen. *e)* 'S az illyen Adomány (a' mint mondatott, a' Kegyelemből adott Beiktató-levél által sem ujjitathatik meg, *hanem Ujj-adomány kelletik arra nézve kérni. f)* Ha ne talán-tán más valaki az alatt azt fel nem kérné.

3. §. Illyen esetben a' Héti, 's Országos Vásárokról, 's Vámokról szólló Privilegiumokról is azt kell tartani. Hogy ha a' Fejedelem valakinek Héti, vagy Országos Vásár, 's Vámszedésbeli szabadságot adand, az a' Privilegium' kiadásától számlálandó egy esztendő alatt az a'féle Adományt, 's Privilegiumot használja, *g)* 's azzal élni kezdjen; mivel különben esztendő elmultával az foganat nélkűl maradand.

4. §. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ha az esztendő alatt való Beiktatásba, vagy annak véghezvitelében, vagy az arról kiadandó Beiktató-levélben a' Királyi, vagy Nádor-Ispányi, 's a' Káptalan, vagy Konventbeli embereknek gondolatlanságok miatt valamelly hiba követtetnék el, az ollyan esetbe az Adomány foganatos maradand. És az a'féle véghez-vitel a' dolog' minéműségéhez képpest megjobbittathatik, 's meg is kelletik azt jobbitani. *h)*

5. §. Ha mindazáltal a' véghezvitel végképpen elmulasztatik, vagy másképpen is abba tulajdon maga az Adományt nyerő által valamelly hiba követtetnék el, az ollyatén hibát megjobbitani nem lehet, hanem a' mint mondatott, az a'féle Várat, vagy birtokos-jussokat ujjonnan kelletik felkérni. *i)*

6. §. *Harmadszor.* Elenyészik a' Privilegium azon esetbe, *ha valaki Hűségtelenség', vagy Felség sértés' vétkébe esend.* És ezen esetbe a' Vétkes nem csak a' Privilegiumát, hanem fejét 's minden jószágát is elveszti. *k)*

7. §. *Negyedszer. Ha a' Privilegium másnak igen nagy kárát vonná maga után*, a' mint már az elébb is megmondatott. *l)* Mivel fel sem lehet tenni, hogy a' Fejedelem valakinek jussát most, vagy jövendőben is megkivánná sérteni.

8. §. *Ötödször.* Ha a' *Fejedelem, m)* vagy *az Ország Rendes Birái* közül valamellyik bizonyos tudományból által látván a' Privilegiumnak törvénytelen, vagy foganatlan voltát, több izben itélne az ellen (*multis judicaverit contra illud.*) Különben volna azonban a' dolog, ha a' Privilegium ellen hibáson itéltetett volna. Mert ebbe az esetbe a' hibát, következésképpen a' Privilegiumnak foganatját megujjitott Per-utja (*novum judicium*) által, megtartván a' törvény szerént megtartandókat, meg lehet jobbitani, vagy is orvosolni.

9. §. *Hatodszor.* A' Privilegiumról *nyilván*, vagy *némán* (tacite) való lemondás által. *Nyilván* ugy, ha valaki világosan mindenek' tudtára le mondand arról. *n)* *Némán* pedig ugy, ha valaki a' Privilegiummal Birónak tudtára munkálkodik, vagy cselekszik a' Privilegium ellen, és az annak még is ellene nem mond, sőt azt halgatással elmellőzi. Melly halgatás, minthogy a' Privilegiumot Birónak kárára céloz, mintegy arról való lemondást jelent.

10. §. *Hetedszer. Az előbbenit eltörlő utóbbi Privilegium által.* Ha tudniillik mind a' két Privilegium ugyan egy személyre, vagy Köz-

a) Megjegyzésre méltó, hogy Verbőczy itt is a' Nemeseken kivűl a' Birtokosokat ugyan azon törvényes szabadsággal élni állítja. Egyeztesd ezzel az I. R. 10. 64. 2. §. 's 83. III. R. 26. Czimeket.

b) I. R. 2. Czim.

c) Mindazáltal ennek Törvény' utján kelletik megtörténni. Lásd Ulászló I. T. K. 87. 1566. 11. 12. 1715. 48. 1723. 15. T Czikk. 's a' t.

d) Ide kell érteni az elavúlt (obsoleta) Privilegiumokat is az 1622. 17. 1649. 45. T. Cz. értelménél fogva.

e) I. R. 32. Cz.

f) Emlékezz meg Érdemes Olvasó! arról, a' mit a' *Nova Donatio* magyarázatjában mondottam, midőn Verbőczy' ezen sorait olvasod.

g) Az az: ha csak a' Privilegium a' Vármegye' Gyülésén esztendő alatt fel nem olvastatik, vagy is ki nem hirdettetik, erőtlennek lenni tartatik. Kérdést tettek azonban némellyek arról, ha vallyon az Armalis-Leveleknek a' Vármegye' gyülésén való kihirdetése szükséges e', vagy sem? Melly dolgot azért hoztak kérdésbe, mivel Verbőczy ezen Czimjében sem a' kihirdetésről, sem az Armalis-levélről szót sem tészen; ha azonban az 1630. 30. T. Czikkelyt valaki megolvassa, reméllem, hogy a' kihirdetésnek mostani időben való szükséges volta felől nem fog többé kételkedni.

h) Tudniillik *Mandatum. Correctorium* mellett.

i) A' 'Sigmond Király I. T. K. 18. §ba említett esetet, Verbőczy ezen Czimjének rendelése annyiból sem kötelezheti, mivel világos törvény által tétetik a' kivétel eránt emlékezet.

k) I. R. 14. Cz.

l) II. R. 11. Cz.

m) Tudniillik, midőn a' Fejedelem Törvény' utján Itéletet hozna a' Privilegium felől, mint volt régenten, midőn a' Fejedelmek a' magok személlyében itéltek.

n) A' Nemességéről azonban tökélletesen le nem mondhat senki, mivel az nem csak nékie, hanem Maradékának is adatik; le mondhat azonben azon szabadságáról bizonyos környülállásba, 's bizonyos ideig, mint p. o. ha valaki akár melly Biró előtt Törvénybe állani magát kötelezné.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 96 von 170

ségre nézve ugyan egy tárgyról költ volna, akkor az első meg-semmisíttetik, 's a' második megtartatik. *a*)

11. §. *Nyolczadszor* 's utolszór. Eltöröltetik a' Privilegium a' Privilegiumot adó Fejedelemnek *nyilvánságos megmásolása*, vagy is vissza huzása által, *) és pedig a' megmásolásba, vagy vissza huzásba elő adandó helyjes okokból. Mert ha a' megmásolást helyjes okok nem támogatják, hanem az minden ok nélkül történik, a' meg másolásnak, 's vissza huzásnak helyje nem lészen. Mivel e miatt több alkalmatlanságok történnének, 's Privilegiuma eránt kiki minden időben bizonytalanságba lenne. És ennyit a' Privilegiumokról mondani elég légyen. *b*)

a) Ezt azonban ugy kell érteni, ha a' Privilegiummal Biró maga kérne más Privilegiumot, mivel különben akaratja ellen más ellenkező Privilegiumot nem tartozik elfogadni, ha csak Országos-törvény által arra nem kénszeríttetik.

*) Verbőczy ezen Czimjének 11. §. valamint ő általa igen rövideden, és homályosan adatott elő, ugy Törvény-tudóink, 's Tanitóink által mind eddig parlagon hagyatott annyira, hogy a' törvénybe több esztendeig jártas ember sem tudhatja, mi bizonyost hidjen a' felől. Mert Verbőczy szerént annyi igaz ugyan, hogy a' Fejedelem helyes ok nélkül vissza nem huzhatja a' Privilegiumokat, de kérdés, hogy micsoda okok lehetnek azok, 's általjában minden Privilegiumokat kelletik e' az alatt érteni, vagy sem? Ha régi Törvény-könyv' Iróinkat megtekintjük Huszti *Juris Prudentia Practica* könyvének 57. 58. lapjain abba a' vélekedésbe vagyon, hogy a' szolgálatért adott Privilegiumokat nehezen huzhatja vissza a' Fejedelem, a' csupa adakozás, vagy kegyelembelieket pedig könnyebben, 's hogy azoknak helyjes, vagy helytelen voltát a' Királyi Tábla itélheti meg. Kelemen *Inst. Jur. Priv. Hung.* pag. 126. az utolsókra nézve szinte azt hiszi, a' mit Huszti 's a' dolognak bővebb magyarázatjába nem egyeledik, Szegedi *Tyrociniumának* I. R. 304. 's köv. lapján azt állítja, hogy ha a' Privilegium valamelly Eklesiának adatott volna, azt nem lehet megmásolni, az más egyebeknek adattakat pedig, ha azok hüséges szolgálatért, vagy érdemért adattak, csak helyjes okokból, a' csupa jótéteményből, vagy Kegyelemből adattakat pedig minden ok nélkül is lehet vissza huzni. A' Törvény-tárba (*Corpus Juris*) Verbőczy ezen Czikkelyére tett jegyzés szerént a' *Commissio Systhematica* azt tartja, hogy a' revocatio alá nem kell érteni a' Királyi, 's Palatinális Donatiókat. De hogy mind ezen észrevételek közül egyik sem állhat meg a' következendőkből, ki fog tetszeni. Szükség azonban mindenek előtt tudni, hogy a' mint az elébbeni 7dik T. Czimre az ***) jegy alatt már megmondottuk a' Privilegiumnak eredetét a' Romai-törvényekből kelletik származtatni, de a' Romai-törvények szerént annak egészen más értelme, 's tulajdonsága volt, mint ezt mai időbe vesszük, mivel a' Privilegium a' Romai-törvények szerént büntető is lehetett, 's nem is tartatott a' törvények' egyik Hutfejének, mint mi nállunk, következésképpen a' Romai Császár azokat a' mikor akarta, akkor revocálhatta, sőt a' környülállások szerént a' Büntető-törvényt néha revocálni is kelletett; nállunk ellenben a' hol a' Privilegiumok Verbőczy II. Része 6. Czimje szerént törvényeinknek egyik ágazatját teszik, 's Polgári Alkotmányunkal olly nagy összeköttetésbe állanak azokat minden törvényes, 's helyjes okon kivül a' Polgári Alkotmánynak megrázkodtatása, 's a' Törvényt-tevő-hatalomnak nagy sérelme nélkül revocálni nem lehet annyival inkább, mivel Hazánkba nem csak a' Királyi Privilegiumokat, hanem a' Királyi szót, 's igéreteket is mindenkor Szentnek, a' változhatatlannak kelletik tartani. Minekutánna tehát mind a' most mondottak, mint pedig Verbőczy ezen Czimjének 11. §. szerént is csak ugyan igaz az, hogy közönségesen akár melly Privilegiumokat is nem lehet helyjes, 's törvényes okok nélkül revocálni, szükség a' régiségekből megtudni, hogy millyen okok adták elé magokat, midőn Fejedelmeink némelly Privilegiumokat revocáltak. Erre nézve pedig leg első példát ád nékünk Kálmán Király I. Fejezetjének 15. és 16. Czikkelyei, mellyek szerént a' most mondott Király a' Malmokról, 's a' Halastókról, vagy Halászatokról szólló Privilegiumokat revocálta; de kérdés, miért revocálta? azért tudniillik, mivel mind a' Malmok, mind a' Halászatok a' Királyi Hasznok (*Jura Regalia*) közé tartoztak, 's mai napig is a' Halászatot a' Regalék közé számláljuk. Második példára szolgál IV. Béla Király a' Vár' jószágairól adott Privilegiumoknak, vagy is inkább Donatióknak megmásolása, a' mint ezt azon Királynak több Oklevelei is bizonyítják. (Lásd Kálmán I. T. K. 21. Fejezetjét.) Kérdés tehát, miért

13. CZIM.

Mi légyen a' pecsét megmagyarázva, 's hányféle szokott lenni?

De minthogy minden Privilegiumokat pecséttel szoktak fel ruházni, 's megerősiteni, azért

másolta meg az említett Király azon Donatiokat? Felelet azért, mivel azok a' Vár' jószágairól költenek, a' Vár' jószágait pedig nem volt sem szabad, sem tanácsos a' Váraktól elidegeníteni. Kérdés továbbá, mi módon revocálták a' mondott Királyok az említett Privilegiumokat? Felelet; hogy Kálmán Király az Ország-gyülésén jelen lévőknek, Béla Király pedig, a' mint ezen Király több Okleveleinek szavai bizonyítják, a' Báróknak 's az Ország' Főbb embereinek tanácsából. Ulászló Király, Pray *de sigilis* pag. 13. találtató 1498diki Oklevele' értelménél fogva megmásolta a' Diakovári, vagy is Bosnyáki Káptalannak azon hatalmát, hogy Tóth Országra nézve is tehessen Levélbeli-ki-adásokat, 's egyebeket, és pedig az Oklevél' szavai szerént azért, mivel a' Tóth Országi Nemesség maga kérte azon szabadságnak eltörlését, mivel a' sok Hiteles-helyek miatt, a' Levél-kiadásokban sok hamisságok történtenek. Illyen példákat, ha a' hely szüke engedné, számtalanokat lehetne előadni, reménlem azonban ezek is elegendők lesznek mind arra, hogy Verbőczy ezen Czimjének 11. §sát megvilágositthassuk, mind pedig arra, hogy a' fellebb említett Törvény-tudóknak csak kényjek kedvek szerént elő adott okoskodásait megczáfolhassuk. Mert ugyan is kitetszik az előbbeniekből, hogy nem csak az érdemekért, hanem a' csupa kegyelemből adott Privilegiumokat sem lehet minden igaz ok nélkül revocálni, mind azért, hogy Verbőczy ezen Czimjébe illyes különböztetésekről egy szóval sem emlékezik, hanem közönségesen minden Privilegiumokról egy formán beszél; mind pedig azért is, mivel a' Fejedelem egyszer adott szent szavával, 's kegyelem-adásával, annyival inkább a' Privilegiumok által egyszer adott Kegyelmével nem szokott játszani; mint pedig végtére azért is, mivel a' csupa kegyelemből adott Privilegiumok szinte olly nagy befolyásuak Polgári-alkotmányunkra, 's a' Köztársaság' törvényeire nézve, mint akár melly más Privilegiumok. Igy a' *Statutoriae per Gratiam impetratae*, a' *Novum cum Gratia*, a' *Gratia Capitis vel bonorum*, 's több e'féle Privilegiumokat ki nem látja olly nagy tekintetüeknek, 's befolyásuaknak lenni, mint akár melly Donatiokat? Ezeket tehát, 's több e'féléket az Ország' törvényeinek, 's a' Polgári jussoknak minduntalan való felzavarodása nélkül minden igaz okon kivül megmásolni nem lehet, de különben példát sem találunk arra a' Régiségekbe, hogy Fejedelmeink egyedül a' kegyelemből adott a'féle Privilegiumokat revocálták volna; Ellenben a' fentebb emlitettekből tapasztalhatjuk, hogy Királyaink nem csak valamelly kegyelemből adott Privilegiumokat, hanem a' valóságos Királyi Donatiokat, sőt az Eklesiáknak adott jószágokról szólló Privilegiumokat is megmásolták légyen. — Az elébb mondottaknak figyelmetes megfontolása után tehát Verbőczy ezen Czikkelye 11. §nak világositására nézve azt mondhatjuk, hogy Királyaink minden kivétel nélkül mindenféle Privilegiumokat, de csak ollyanokat, mellyek a' Királyi főbb Jussoknak, 's Hasznoknak, 's az Ország' Polgári-alkotmányának sérelmére, vagy a' törvényeknek ellenére czéloznának, tulajdon személyében is revocálhatja. Igy p. o. Ha a' Felség a' Korona jószágait valakinek Királyi Adomány mellett ajándékozná, azon Adományt akár mikor revocálhatja, 's több e'féle.

b) Szegedi említett *Tyrociumába* a' 306. 's köv. lapokon még két okokat említ, mellyeknél fogva a' Privilegiumok megsemmisítetnek: 1ször A' Privilegiumot biró személynek meghaltával, ha tudniillik a' Privilegium csak bizonyos személynek adatott volna. 2szor A' Privilegiumba meghatározott időnek kitöltével, vagy is lefolytával.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 97 von 170

ebbe a' Részbe, a' petsétekről is kelletik valamit szóllani.

1. §. Melyre nézve tudni kell, hogy a' *pecsét aranyba vagy más érczbe, vagy viaszba nyomott, 's minden tettet megerősitő esmertető jegy.*

2. § A' Pecsét pedig kétféle tudniillik *Hiteles* és *Hiteletlen.* Hitelesnek mondatik, mellynek tekéntete, 's hitele vagyon. Illyenek a' Fejedelemnek, *a)* az Ország' Rendes-Biráinak, a' Káptalanoknak, 's Konventeknek pecsétjeik *b)* És az e' féle hiteles pecsétek ha valamelly Levélre fel tétetnek, meg erősitik az abba foglalt tetteket. *c)*

3. §. Vagyon még ezeken kivül a' Városoknak, 's Mezö-városoknak is a' Fejedelem által nekiek adott hiteles pecsétjeik. Mellyeknek az előttök elö forduló, 's végbe ment dolgokra nézve tökélletes hitelek vagyon.

4. §. A' nem-hiteles pecsétek pedig a' magános személyeknek (privata persona) pecsétjeik. És ezek alatt semmi Örökösség véghez nem mehet.

5. §. Ezeknek pedig többféle nemei vagynak; mert azoknak némellyike a' Praelátusoknak, Örökös Fö-Ispányoknak, 's más hivatalbeli Bároknak, vagy is az Ország' Báróinak, és más azon Báróktól származattaknak: Mások pedig az Ország' Nemesseinek 's Proceresseinek *d)* különös ki metszett. Czimereit foglalják magokba.

6. §. Tudni kell mindazáltal, hogy a' Praelátusok, ugy mint: az Érsekek, 's Püspökök; nem különben az Uraniai Perjel (Prior auranae) 's az Országnak Szabad, 's Örökös Fö-Ispányjai. Ugy szinte a' Rácz Despota, a' magok' pecsétjeik alatt is valhatnak magok' részére Prokátorokat. *e)*

a) A' mi Fejedelmeink többféle pecséteket használtak, és pedig *Arany*, *Kettös*, *Titkos*, *Birói*, 's *Gyürüs* pecséteket. Az Arany, 's Kettös pecséteket a' nagyobb tekintetü, 's örökös just tulajdonitó privilegiumokra szokták használni. Ezeknek helyét azonban mai időben a' Titkos-pecsét szokta többnyire elfoglalni, jóllehet régenten a' pecsétek neménck igen nagy befolyása volt az örökösségre nézve, 's azt a' Régiségek' vi'sgálatjában mostan is figyelemre kellene venni (Lásd Magyar Diplomatika II. R. 131. 's köv. lap.) a' Birói-pecsétet a' Personalis, a' Gyürüs pecsétet pedig a' Fejedelem csak különös dolgaiba szokta használni.

b) A' Káptalanoknak, 's némelly Konventeknek kétféle pecsétjeik volt régenten az egyiket a' Privilegialis-levelekre, a' másikat pedig az ugy nevezett Nyilt (*Patens*) 's Zárt (*Clausa*) Levelekre használták. A' Nyilt, és Zárt Levelek akár a' Királytól, akár a' Hiteles-helyektől költenek is azok semmi örökös just nem tulajdonitottak, hanem arra nézve szükséges volt Privilegialis-levelet nyerni. A' Nyilt-levelek nyitva voltak, 's azoknak a' hátára volt ütve a' nyomott pecsét, a' Zárt-levelek pedig zárva, 's be pecsételve voltak. Különben Láss erről többet *Magyar Diplomatika* II. R. 258. 's köv. lap.

c) Ide kell mai időben érteni a' Vármegyéket is, mivel ezeknek szinte hiteles pecsétjei vagynak, kivévén, hogy örök Bevallások előttök nem mennek végbe.

d) A' Proceresek itt is a' Nemesek után emlétetnek; melly környülállás ismét eszünkbe juttatja azt, a mit a' Proceres szónak régi értelmére nézve az I. R. 2dik Czimjére mondottunk, 's valóban ha a' Régiségeket tekéntjük, ugy látszik, hogy a' Proceres szó régenten, a' Várjószágából de nem Örökséggel biró Birtokos-embert jelentet, 's ugyan azért cserélte el Verböczy is némelly Czimjeibe a' *Proceres* szót a' *homines possessionati* nevezettei. Egyezt. az I. R. 2. 10. és 64. Cz. Ismét a' 3 R. 19. Cz.

e) De nem tehetnek magok' pecsétjek alatt sem Bevallásokat, sem pedig Meg-hatalmazottakat nem valhatnak; Lásd erre nézve Kelemen *Inst. Jur. priv. Hung.* Lib III. p. 1377.

7. §. A' többi Bárok, Mágnások, 's Nemesek pedik az Ország' Rendes-Birái, 's a' Hiteles-helyek, mint a' Káptalanok 's Konventek előtt tartoznak Prokátorokat vallani, *f)* 's egyéb Bevallásokat tenni.

8. §. Az Ország' Rendes Birái, 's a' hiteles-pecséttel biró Hiteles-helyek szinte a' magok' pecsétjeik alatt mind Prokátort valhatnak, mind pedig egyéb Bevallásokat is (törvényesen mind-azáltal) tehetnek. *g)*

14. CZIM.

Melly Királyoknak tartatnak meg Privilegiumai, 's mellyeknek nem?

Meg magyarázván e' szerént a' Privilegiumokat, 's Pecséteket, most már szükség tudni, melly Magyar Királyoknak, 's Fejedelmeknek tartatnak meg Privilegiumai, 's mellyeknek Privilegiumai légyenek erötlenek, 's megvetök a' Törvény előtt?

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy Szent István és László Királyoknak. Ezeken kivül Elsö András Salamon' Atyjának; ismét Elsö Béla Szent László Király' Atyjának, és Elsö Geiza ugyan Szent László Király Testvérének, és Kálmán' most említett Geiza Fiának? ki elsö Váradi Püspök volt, de Királyi Örökös nélkül lévén az Ország, az Apostoli feloldozás által az Ország Kormányját által vette, és ugyan azért Magyarúl máig is *Könyves Kálmánnak* hivattatik. *h)*

2. §. Ismét második István; nevezett Kálmán' Fiának.

3. §. És második Béla, Álmos Herczeg' Fiának, ki *Vak* Bélának is neveztetett.

4. §. És második Geiza most nevezett Vak Béla Fiának.

5. §. Nem különben harmadik István második Geiza Fiának.

6. §. Ismét harmadik Béla második Geiza' Fiának, 's harmadik István' Testvérének. És ez az a' Béla, ki a' Tolvajokat, 's Latrokat üldözte, 's az Országból ki pusztította.

7. §. Végtére Imre harmadik Béla' Fiának, melly Imre a' mint mondatik, a' Váradi Eklesiát némelly Adományokkal fel ékesitette, 's gazdagitotta. Ezen meg nevezett Királyoknak Privilegiumai tehát megtartatnak. *i)*

8. §. És ezen Imre Király némellyek által *Heinricusnak* is neveztetik, 's irattatik. De azonban nem a' Magyarok', hanem inkább a' Németek' szokása szerént neveztetett annak.

f) Az 1723: 35. 1765: 28. 1792: 16. T. Czikkelyek' rendeléséngél fogva mostanában mind Meg-hatalmazottat, mind Prokátort, a' Vármegyék, vagy azoknak Vice Ispányai, 's Szolga-birái előtt is lehet vallani, csak hogy ezen utóbbiak tartoznak arról a' Vármegyének jelentést tenni.

g) Egyezt: az 1723: 41. T. Cz.

h) Az ujjabb Historikusok már nem tartják azt, hogy Kálmán Király Váradi Püspök, hanem hogy inkább tanult ember, ki a' jó könyvekben gyönyörködött, volt légyen. Lásd T. T. Virág Benedek Ur, *Magyar Századjainak* I. Könyv. 160. lap.

i) Verböczy ezen Czimjében II. Lászlóról nem is emlékezik, ámbár harmadik Istvánnak ez ragadta ki kezéből az Ország' kormányát, 's vitte azt hat holnapokig. Minthogy azonban III. István, mint törvényes Király' életébe, ezen László törvényesen nem uralkodhatott, ugyan azért kétség sincs benne, hogy az ez által ne talán kiadott Oklevelek törvénytelenek, 's foganatlanok maradtak légyen.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 98 von 170

9. §. Ezen Királyokat nevenként nem is lett volna szükség elő számlálni, hanem lehetett volna róllok rövidebben is szóllani. Mint hogy mindazáltal az Ország' Nemessei, Nemességekre, 's Szabadságokra nézve ezen Királyoktól, (kik inkább az Isten' Házainak gyarapitására, 's a' Keresztény hitnek az Országba való terjesztésére fordították figyelmeket) igen kevés Privilegiumokat nyertek volna, 's különben is azok között némelly ollyan Királyok uralkodtanak volna, ugymint: Német Péter Magyar Aba; Salamon első András' Fia; és Negyedik István mondott Vak Béla Királynak Fia, ki csak öt holnapig Uralkodván, a' Koronától csufosan megfosztatott, 's az Országból ki üzettetett; Nem különben harmadik László mondott Imre, vagy Heinrich' Fia, ki csak hat holnapokig uralkodott, *kiknek Privilegiumaik nem tartattnak;* ugyan azért hogy azoknak Neveiket, 's Privilegiumaikat világosabban meglehessen esmérni, azokat kevéssé kiterjedtebben adtam elő.

10 §. Továbbá meg kell jegyezni, hogy az alább megirt Királyoknak, 's Fejedelmeknek Levelei, 's Privilegiumai akár mi némű dolgokra vagy tettekre nézve költenek is azok meg tartatnak: De ezeknek neveiket azért jegyzettem külön; mivel a' Nemességnek azon dicséretes, 's nevezetes Szabadsága, mellyel mind ekkoráig is élünk ezen második András harmadik Béla Király Fiának *a' ki a' következő Királyok rendiben legelső volt*, tétetett irásba, 's mint Ország' Közönséges törvényje meg is erősittetett.

11. §. Mert noha Szent István első Királyunk, 's a' több utánna következő Királyok' Uralkodása idejében is sok Nemesség volt légyen már ezen Országban, akkor mindazáltal azok némü némü szolgálatnak, 's az Alatt valóik részéről bizonyos Adó fizetésnek voltak alája vettetve: Melly alól a' Nemesek kik akkoriban *Serviensieknek* neveztettek legelőször ezen András Király által szabadittattak fel *a)*

12. §. És ugyan azért mind e' mai napig is, *b)* minden utánna következő Királyok (a' mint mondatott) minek előtte megkoronáztattnának az András Király Törvény könyvének, 's Végzéseinek megtartására, az Ország' Praelátusai, Bároi Magnássai, Proceressei, 's Nemessei előtt hitet szoktak le tenni. *c)*

13. §. Ezen András Királynak *Thábor* nevü hegyen (a' hol a' mi Urunknak, 's Idevezitönknek szine változott) költ bizonyos Jószág' Adományról szólló levele, még mai időben is Honth Vármegyében fel találtatik.

14. §. Vissza térvén tehát az elkezdett dolognak folytatására, a' fent nevezett 2dik Andrásnak, nem különben negyedik Bélának András Fiának, kinek Uralkodása alatt Magyar Ország a' Tatárok által feldulattatott.

15. §. Ezen kivül ötödik Istvánnak mondott negyedik Béla Király' Fiának; kivévén azon leveleket, mellyeket ezen István Király Herczeg korában midőn magát e'képpen nevezte „*Junior Rex Hungariae et Dux Transylvaniae*" „*az az Magyar Ország' Iffiabb Királya, 's Erdélynek Herczege*" adott volna ki: mivel az illyen Levelek foganatlanoknak lenni tartattnak, ha csak az Ország' Kormányának igasságos által vétele után, ugyan azon Király által ujra neg nem erősitettek.

16. §. Ismét negyedik *Lászlónak* ötödik István fiának, ki *Kun-Lászlónak* is neveztetett; ezen Királyoknak Privilegiumai tehát hasonlóul foganatosok, 's meg is tartattnak. *)

a) Verböczy valamint az egész munkájában ugy itt is világos szavakkal azt bizonyitja, hogy az ugy nevezett Serviensek voltak az Ország' leg első Nemessei, 's hogy a' Nemesség ezen II. András által szabadítatott fel némelly terheknek viselésétől; de hogy ezen állitás hibás légyen azt már azt I. R. 84dik Czimjére a' * alatt megmondottuk a' hol megmutattuk, hogy az Országnak első Nemessei azok voltak, kik az Ország elfoglalásakor osztályképpen fekvő jószágokat örökségképpen nyertek; a' Serviensek pedig csak Szent István Király' idejétől fogva veszik eredeteket, 's ugy tartattak, mint a' Királynak mint egy Test őrző Serege, kik mindenkor a' Király oldala mellett harczolni tartoztak. Ezeknek igen szép szabadságot adott ugyan Szent István Király de azon szabadságok a' következő Királyok alatt igen megrongáltattak, 's ugyan ezt erősitette meg II. András 1222ki Arany Bullájába, Mellyre nézve az sem igaz, hogy a' Serviensek csak ezen II. András Király által oldoztattak volna fel némelly terheknek viselésétől, mivel ezen Király egyedül a' régibb Királyok által adott Szabadságokat erősitette meg. Egyebberánt Láss erről bővebben TT. Horváth István Urnak a' *Magyar Országi régi gyökeres Nemzetségekről* irt Könyvében, 's Egyez: az I. R. 84. Czimjére az * alatt mondottakat.

b) Lásd az 1715: 2. T. Cz.

c) Kivévén II. András' Arany-Bullájának azon Czikkellyét melly szerént szabad volt magokat a' Királynak ellene szegezni. Lásd az 1687: 4. Cz.

*) Igen különös, hogy Verböczy II. András, IV. Béla, és IV. László Királyoknak pecsét-változtatásaikról nem emlékezik, holott ezeknek változtatását több Oklevelek bizonyitják. És pedig II. András' pecsétje' változtatásának két nyomára lehet akadni a' Régiségekbe; Először változtatta a' pecsétet András a' Feleségének Gertrudis Királynénak megölettetése után, melly mikor történhetett? nem világos; ugy látszik azonban, hogy az 1214. esztendő táján történt légyen; ekkor tehát a' Királyi pecsét-nyomó ellopattatott, melly helyett a' Király mást csináltatván, ezen ujjabb alatt nyoma vagyon a' Privilegiumok' megerősitésének; Nevezetesen pedig ezen Király egy 1216diki Oklevelébe e'képpen szólt: „*Verum quia praesentis Privilegii Series prioris Sigili nostri munimine, quod in occisione Reginae Getrudis, nostrae dilectissimae Conjugis fuit deperditum, consignata fuerat, praesentem paginam renovandam fore duximus, et alio Sigillo, quod contra falsae cavillationis dolositates, quae possent accidere, parari fecimus, in perpetuum roboravimus.*" Ezen Király' pecsét-nyomójának második változtatásáról ismét egy 1235diki Oklevél igy beszél: „*Ad Universorum notitiam volumus pervenire, quod cum de adulteratione dupplicis Sigilli nostri antiqui, nobis liquido constituerit, propter quod ipsum in medium sequestrari fecimus, coram nobis Patres Capituli Strigoniensis, nobis literas sub eodem sigillo contentas exhibuerunt, humillime supplicantes, ut ipsas auctoritate Sigilli nostri renovati dignaremur renovare*" 's a' t. (Lásd Pray *de Sigillis* 17. lap.) Szükséges volt é a' most említett Királynak régibb pecsétjei alatt költ Okléveleit a' mostan említett ujjabb pecsétekkel megerősitetni? nem bizonyos; az itt előadott Oklevelekuek szavai mindazáltal azt mutatják, hogy csak ugyan ujjittattak, 's erősittettek általok Oklevelek. Ugyan azért nem tartottam egészen haszontalannak ezen Királynak megujjitott pecsétjeit ide metszetni, mellyek közül az első Oklevélbe említett ujjabb-pecsétet *lásd a' 3dik szám alatt.* Ezen pecsétet azonban későbben kevéssé megváltoztatva leni szemléljük némelly Okleveleken annyiba, hogy az ezen pecséten kissebb kör formába látható Béla' mejjképe a' későbben csináltatott pecsétről kimaradott, 's a' helyett az András' Király' képe mellett két felől a' napot, 's holdat kimetszve szemlélhetni. *A' feljebb előadott utobbi Oklevelbe említett legujjabb pecsétet pedig lehet látni a' 4dik szám alatt.* — Továbbá IV. Béla Király' pecsétjének változtatása azután történt, midőn *Rogerius* szerént (*in Scriptoribus rerum hungaricarum*) a' Tatárfutás' alkalmatosságával a' Királyi Kanczellarius azok által megölettetvén, a' Királyi pecsét tőlle elvétetett. Az ezen

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 99 von 170

17. §. Ismét harmadik **András** Királynak, ki *Velenczei* Andrásnak is hivatatott, Privilegiumai *foganatlanok*. Hivévén azokat, mellyek a' mindjárt utánna következő Károly Királynak K. betűt magában foglaló 's a' Király képe mellé jobb oldalról veres viaszra nyomott gyűrűs pecsétjével meg volnának erősítve, mivel az ollyanok foganatosoknak lenni tartattnak. **) *(Lásd ezt a' 6dik Szám alatt.)*

18. §. Ismét Károly Királynak három pecsétjei voltak, mellyeknek két elseje megmásoltatott, 's az azok alatt költ levelek nem foganatosak, ha csak későbben a' harmadikkal meg nem lennének erősitve. Melly harmadik e'képpen esmértetik meg; hogy a' pecsét körében kimetszett paizs mellett, mellybe kettős kereszt vagyon kimetszve, két felől két Sárkányok látszanak. (Lásd az 8dik szám alatt)

19. §. Ismét **Lajos** Királynak, emlitett Károly Király Fiának két pecsétjei voltak, mellyek közül az első, Bosnyák Ország mellyékén (in partibus Uzurd) Miklostól az Esztergomi Érsektől mint Királyi Kancellariustól el-lopattatott, 's ugyan azért azon pecsét alatt kiadott Oklevelek erőtlenek; ha csak a' második *ujjabb* pecséttel nem volnának utóbb megerősítve. Melly ujjabb pecsét alatt, mind Lajos Királynak elébbeni pecsétje alatt, mind pedig ennek Atyja Károly Királynak két megsemmisitett pecsétje alatt költ Oklevelek az *ujjabb*, vagy is második pecsétnek felfüggesztése által megerősítettek, *a)* 's ezek foganatosaknak lenni tartattnak. ***) *(Lásd ezen ujjabb pecsétet az 1-sö szám alatt.)*

20. §. Rövideden tehát Lajos Királynak *Ezer három száz hatvannegyedik esztendőtől* fogva egész azon Király' haláláig, tudniillik *Ezer három száz nyolczvankettedik esztendeig* költ Oklevelei törvényes erőben vagynak. De az elébb költek nem érnek semmit is, ha csak a' fellebb mondottak szerént meg nem volnának erősítve.

21. §. Mellyeket hogy világosabban meg lehessen érteni, Lajos Királynak az a féle megerősített Okleveleibe, (mellyek közül magam is eleget olvastam), be-iktattni szokott, 's onnét ki-irott Czikkelyt, szó szerént ide feljegyezni jónak láttam, melly e'képpen kezdődik.

22. §. „A' dolognak örök emlékezetére. Mi „felül megnevezett Lajos Király adjuk tudtára „mindeneknek, hogy midön Bosnyák Országunk„ba az igaz hitnek ellenére támadott számtalan „sokaságu Eretnekeknek, 's Patarenusoknak, *b)* „az Országból való ki-irtására nézve egy rész„ről mi személyesen hatalmas sereggel indultunk „volna: más részről pedig a' Kristusban Tisz„telendö Atyát Miklós Urat Esztergomi Érseket, „'s Kanczelláriusunkat, kinél a' mi hiteles pe„csétünknek mind a' két párja vala, 's Nagysá„gos Palatinus Miklós Urat, a' többi Praelatusok„kal, Bárókkal, 's Országunknak Proceresseivel „együtt Bosnyák Országba (Uzura) küldöttük „vala: Az említett Esztergomi Érsek Urnak Ör„állására rendelt bizonyos Udvari-emberei, vagy „is Hozzá-tartozandói (*Familiares*) a' mondott „Hiteles-pecsétünknek mind a' két párját előre „ki-koholt gonoszságból el-lopták.

23. §. „Mi tehát tartván attól, ne hogy pe„csétjeinknek illyetén elveszése Alattvalóinknak „jussaira nézve jövendöben veszedelmet, vagy „is kárt okozzon, *Ujj-pecsétet* metszettettünk két „párba, mellyet mi mind az általunk, mind pe„dig a' mi Atyjánk Károly Király által kiadott „azon Privilegiumokra, mellyek elébbeni, tud„niillik megkoronáztatása idejében metszett, de „azzal való több csalfaságoknak elkövetése miatt „öszve-töretett, és ismét Havas-alföldön vélet„lenül elveszett másik pecsétjei alatt költenek, „a' mondott három pecsétek mellé felfüggesztet„ni rendeltük.

24. §. „Az Atyánknak tehát a' most említett „két elébbeni pecsétjei alatt költ akár melly Pri„vilegiumai, melly az Atyánk által az ő utóbbi „pecsétjével, vagy pedig a' mi most említett „módon elveszett pecsétünk által megerősítve „nem volnának, 's azokra a' *mi Ujj pecsétünk* „felfüggesztve nem volna; vagy akár melly Nyilt„levelek (Litterae patentes), *c)* megerősítve nem „lennének; azon Ok-levelek, 's Privilegiumok „valamint az Atyánk által megmásoltattak (re„vocato), *d)* és megsemmisítettek, szinte a' sze-

Királynak ujjabb-pecsétje alatt szükséges volt e' az Okleveleket szinte megerősíteni vagy sem? bizonytalanságba vagyunk mai napig is, mindazáltal nagyobb világosságnak kedvéért *kivántam ezen Királynak megujjitott pecsétjét az 5dik szám alatt az érdemes Olvasókkal közleni.* — Továbbá IV. László Király' pecsét változtatását némelly Okleveleknek szavai bizonyítják, nevezetesen Pray m. k. l. elő adja egy 1278dik Oklevélnek szavait; én ismét a' mondott Királynak egy 1288diki Oklevelébe arról e' következendőket találtam: „*In cujus rei memoriam perpetuamque firmitatem praesentes concessimus literas duplicis Sigilli nostri novi, quod pro bono, et perpetuo statu Regni nostri de Praelatorum, et Baronum nostrorum Consilio innovari, priora, et authentica Sigilla nostra propter varia Regni discrimina, dissensiones, et turbationes, quas ipsum Regnum nostrum et nos usque modo perpessi sumus propria in persona confringendo, munimine roboratas.*" A' mi az elébbi pecsét alatt költ Ok-levelek' megerősitésének, vagy ujjitásának szükséges voltát illeti, arról szinte azt tarthatjuk, a' mit a' két előbbeni Királyokról mondottunk. *Mindazáltal ezen Királynak ujjabb pecsétjét a' 7dik Szám alatt közlöm.*

) Itten szükség megjegyezni, hogy Robert Károlynak azon Verböczy által is említett gyürüs-pecsétje *a' mint a' 6dik Szám alatt is látjuk*, nem az Oklevélre volt nyomva, hanem András Királynak pecsétjére, és pedig igazabban nem is azon Királynak jobb, hanem bal oldala mellé. Különben azon Gyürüs-pecsétjén kivül Károly Királynak, mellyet Verböczy leírt, láttam még ezen Királynak két rendbeli Gyürüspecsétjét, mellyeket **Pray *de Sigillis* említett Könyvébe le is metszetett. Azokat tehát szinte kivántam a' 9dik 's 10dik számok alatt közleni.

a) A' következő megerősitésről szólló Oklevél formája Lajos Királynak I. Törvény-könyve előtt is megtaláltatik.

***) Jóllehet ezen Czimnek 18dik §ban az mondatik, hogy Károly Királynak két elébbeni pecsétje alatt költ Leveleit azon Királynak harmadik pecsétjével kelletett megerősíteni; mivel különben azok foganatlanok maradtak; minthogy mindazáltal a' következő 19dik §ba az mondatik, hogy Lajos Királynak ujjabb-pecsétje alatt, mind ezen Királynak elébbeni, mind pedig Károly Királynak két régibb pecsétje alatt költ Okleveleiket, meg kelletett erősíteni, nyilván következik, hogy ha mindjárt Károly Királynak két régibb pecsétje alatt költ Oklevelei ugyan annak harmadik pecsétjével meg nem erősítettek volna is, ha azonban azok a' következő Lajos Király' ujjabb-pecsétjével megerősítettek, szinte foganatosoknak, 's törvényeseknek lenni tartattnak. Ugyan ezt bizonyítja ezen Czimnek 22. és 24. § is.

b) *Patera* valaha nevezetes Város volt a' Tenger melyékén Lyciában Natoliában, meg lehet innen vette a' *Paterenus* nevezet eredetét; ezen szó azonban I. Lajos' Decretuma előtt találtató hasonló Oklevélbe nem olvastatik.

c) Lásd az elébbeni Czimbe a' *b)* alatt mondottakat.

d) A' Privilegiumok' revocatiojának, mellyről ezen Rész 12. Czimjében szóllottunk, itten is nyoma, 's törvényes oka vagyon, hogy tudniillik a' Levél meghamisitások elkerültessenek.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 100 von 170

„rént azok mi általunk is erötleneknek, 's fo-
„ganatlanoknak lenni rendeltettek.

25. §. „Mellyek között e' jelenvaló minden
„gyanuságon kivül lévö Privilegiumokat, 's min-
„den abba foglaltattakat, 's elö-adattakat, ugyan
„azon T.nek, Maradékainak, 's Örökösseinek
„részekre a' mondott hiteles kettös-pecsétünk-
„nek felfüggesztése által megujjitottuk, 's örökre
„megerösitettük. Kiadatott azon MiklósÉrsekUr,
„'s Kanczellariusunk keze által T. holnapnak ti-
„zedik Kalendássába Ezer háromszáz hatvanne-
„gyedik esztendöbe, Uralkodásunknak pedig hu-
„szonharmadik évében. *a*)

26. §. Ismét 'Sigmond Király, 's Császárnak *Ezer négyszáz hatodik* esztendö előtt költ Privilegiumai nem tartatnak azért, mivel azon 'Sigmond Király a' Praelatusoknak, Bárónak, 's az Ország' Nemesseinek tanácsából törvényképpen azt rendelte, hogy *Ezer négyszáz ötödik* esztendei Szent György Mártir' Ünnepétől fogva, az akkor következö *Ezer négyszáz hatodik* esztendei szinte Szent-György Mártir' Ünnepéig néhai Lajos Királynak egyedül az ő *Titkos* pecsétje (*Secretum sigillum*) alatt, nem különben Erzsébeth, és Mária Királynéknak, az elsö, a' most mondott Lajos Király' Özvegyének, az utóbbi pedig ugyan azon Király' Leányának; ugy szinte 'Sigmond Királynak azon idö előtt akár miképpen költ Adomány, 's Privilegialis, vagy is Szabadságos-leveleik, megerösités végett beadattassanak, vagy hozattassanak, mivel különben azok foganatlanok, 's erötlenek maradnak. (*Lásd ezen ujjabb pecsétet a' 2dik szám alatt.*)

27. §. Ezen idö után pedig 'Sigmond Királynak egész halála idejéig tudniillik *Ezer négyszáz harminczhetedik* esztendeig kiadott minden Oklevelei foganatosoknak, 's törvényes erőben lévőknek tartattnak.

28. §. Hogy pedig minden kétségnek eltávoztatására nézve ezen dolog mindenek előtt nyilvánvaló légyen, 'Sigmond Királynak a' felljebb mondattakról kiadott, 's a' Törvény előtt is helybe-hagyott Adomány-levelének formáját, 's foglalatját szóról szóra minden változtatás nélkül ide iktattam illyenképpen. *b*)

29. §. „Mi 'Sigmond Isten' kegyelméből,
„Magyar, Dalmát és Horváth 's a' t. Országok-
„nak Királyja, Brandenburgi Mark-Gróf, *c*)
„a' Szent Római Birodalomnak Generális-Hely-
„tartója, 's Cseh Országnak Kormányozója a'
„jelenvaló Levelünk által adjuk tudtára minde-
„neknek, hogy midőn mi Országunk' Praelatus-
„sainak, Báróinak, 's Proceresseinek bölcs tanáts-
„kozások szerént Alattvalóinknak javok', hasznok,
„'s békes állapotjok' fent tartása tekéntetéből
„néhai szeretett attyánk, 's Ipunk Lajos Ma-
„gyar Ország' Királya által egyedül az ő tit-
„kos-pecsétje alatt; és a' mi boldog emlékeze-
„tü Anyánk Ersébeth, 's Hitestársunk Mária
„Királynék által; nem különben a' mi általunk,
„a' mondott Királynéknak, 's hasonlolul a' mi,
„akár nagyobb, akár kissebb pecsétünk alatt
„akár melly dolgokról, 's kiváltképpen Birtokos
„jussokról, akár melly Méltóságba lévö embe-
„reknek részére kiadott Ok-leveleket, a' minden
„kétségnek, botránkozásnak, rosznak, 's alkal-
„matlanságoknak eltávoztatásáért, mellyek a' mon-
„dott Királynéknak, 's a' mi pecsétjeinknek el-
„vesztéből, és a' mi, tudniillik: nagyobb ket-
„tös-pecsétünknek törvényes okokból rendeltt
„öszve-törettetéséből, sokaknak jussaira, 's leg-
„inkább birtokos jussaira nézve származhattak
„volna; a' közelébb mult Ezer négyszáz ötödik
„esztendei Szent György Mártir' Ünnepétől szám-
„lálandó egy esztendőnek elforgásáig, a' meg-
„másolás', megsemmisités', és eltörlés' büntetés-
„se (ha azok elö nem mutattattnának) alatt, a'
„mi általunk leendö látás, megvi'sgálás, 's a'
„dolog ugy hozván magával a' mostani ujj hite-
„les kettös-pecsétünk által való megerösités, 's
„helybe-hagyás végett elönkbe adattatni, 's ter-
„jesztetni rendeltük, 's parancsoltuk volna: 's
„végre az e'féle Törvényünknek 's Rendelésünk-
„nek határ-ideje eltelvén, a' mi elönkbe muta-
„tott, vagy nem mutatott, 's mi általunk a' mos-
„tani nagyobb kettös-pecsétünkkel megerösített,
„vagy meg nem erösített e'féle Okleveleknek
„megvi'sgálására, 's megolvasására nézve Ország-
„gunknak minden Vármegyéiben Fő-Ispányaink
„által Köz-gyülést tartattni parancsoltunk.

30. §. „Mivel továbbá T. Vármegyei T. és
„T. Nemesek T. Vármegyében helyheztetett T.
„Helységben lévö Rész-jószágról Mi általunk
„mondott T. Fiának, T. Atyjoknak, következés-
„képpen azon T. és T.nek, 's az ő Örökösei-
„nek már régen ajándékozott Adományokról, mi
„elöttünk, vagy a' mi személyünkbe különössen
„rendelt emberünk, 's mondott T. Vármegyé-
„nek e'féle Köz-gyülésbeli hiteles Tábla-Birái,
„(Jurati Assessores) elött Megerösitő-leveleiket
„elö nem mutathatták; vagy elömutatni nem akar-
„ták; Mi azért az elébb említett Végzésünknek,
„annak erejénél fogva eleget tenni, 's azt örö-
„kös erőben megtartatni kivánván, az elébb em-
„litett T. 's annak T. Fiának következésképpen
„T. és T.nek 's azok Örökösseinek részekre, 's
„elébb mondott rész jószágnak ajándékozásáról
„szólló 's általunk az elébb leirt hiteles-kettös-
„pecsétünkkel meg nem erösített Adomány-le-
„velet, rendről rendre, szóról szóra megmásol-
„ván, megsemmisitvén, 's erö nélkül valónak
„hagyván, 's rendelvén, 's azon Rész-birtokot
„ismét Királyi kezünkhöz kapcsolván, említett
„T. és T.nek 's azok' minden némü Örökösseinek,
„'s Maradékinak a' mondott Helységben hely-
„heztetett, 's megnevezett Rész-jószág, 's annak
„hasznai, 's hozzá-tartozandói eránt örökös, 's
„megmásolhatatlan csendességet parancsolni ki-
„ványtunk, 's a' jelenvaló Levelünk által paran-
„csolunk.

31. §. „Minthogy mi, kik a' felvett Kir. Méltó-
„ság' kötelességénél fogva a' mi hiveinknek érde-
„meiket 's jó erkölcseiket, a' mint a' Kir. Méltóság-
hoz illik, igaz mérték szerént megfontolván, kinek-
„kinek érdeme' nagyságához képpest Királyi ke-

a) *A Commissio Systematica* azt tartja, hogy a' törvény szerént foganatlan (de nem hamis Oklevelek bár ha a' jusra nézve semmit se érjenek is, a' bennek foglalt dolgokra nézve azonban próbát tehetnek; de én részemről ellenkezöképpen vélekedem, mivel az ezen Czikkelybe foglalt Okleveleket azért kivánták revocálni, 's ujj-pecséttel meg-erösiteni Királyaink, mivel tartottak attól, ne hogy az ócska, vagy elveszett, vagy eltökített pecsét alatt Hamis-levelek koholtassanak, nem lehetetlen dolog tehát, hogy azon régi pecsétek alatt Hamis-levelek is kelhettek. 's ha keltek, akkor bizonyosan az ollyan Hamis-levelekben foglalt dolognak is hamisnak, 's csak hazugságnak kelletik lenni, következésképpen azok, ha csak ujjabb pecsét alatt megerösítve nem volnának, igasságos voltoknak kétsége miatt a' Törvény előtt sem just, sem tettet nem próbálhatnak.

b) Lásd ezt a' Törvény-tárba 'Sigmond Király' Törvény-könyve előtt.

c) Értelmére nézve Mark-Gróf annyit tett régenten, mint az Ország szélein lévö Fő Ispány.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 101 von 170

„gyelemmel viseltetni tartozunk, meggondolván, „'s megemlékezvén hűséges, 's általunk igen kedvelt Nagyságos T. és T. Férjfiaknak néhai T. „Fiainak, hűségeket, hűséges szolgálatjokat, jeles 's jó erkölcsü tetteket, 's tetszeni kivánó „szándékjokat, mellyek által ők magokat Nekünk, „'s Királyi Szent Koronánknak különbb-különbbféle időkben, 's helyeken buzgó Őszinteséggel, „heves hűséggel, álhatatos ájtatossággal, 's szünetelen való gondoskodással személyes munkálkodások', 's kőlcségeiknek jó cselekedetekre való „fordítások által, Felséges személyünk előtt kedvessé, 's kelemetes.é tenni igyekeztenek.

32. §. „Ugyan azért a' mostanában előszámlált hűséges szolgálatjok' érdemének tekintetéből némünémű Királyi Kegyelemmel hozzájok „járulni akarván, azon mondott T. Vármegyében helyheztetett T. helységben lévő Királyi „Birtok-részünket minden némű hasznaival hozzá tartozandóival, tudniillik munkált, 's parlagon lévő szántó-földeivel, mezeivel, kaszállóival, erdeivel, berkeivel, vizeivel, halastóival, „malmaival, 's folyó-vizeivel, hegyeivel, szőlőivel, 's általjában azon Rész-birtoknak minden „néven nevezendő hasznaival, 's ugyan azon igaz „'s régi határaival, 's határ-jegyeivel, mellyekkel azon Rész-jószág Tulajdonossai által méltó „jussal tartatott, 's birattatott volna, emlitett „T. és T.nek, 's ő általok mindennémű Örökösseiknek, 's Maradékaiknak a' mi bizonyos tudományunk szerént, 's Praelatusainknak, 's Báróinknak tanácsából a' mi Királyi kezeinkből, „*Ujj-Adománynak nevezete alatt*, 's mind azon „jussal, mellyel azon említett T. Helységben „lévő Rész-jószág mind az előbbeni, mind más „akár melly okokból a' mi Adományunk alá tartozvényesen tartozik; örökös megmásolhatatlan „birtokába adtuk, ajándékoztuk, 's engedtük, „sőt adjuk, ajándékozzuk, 's engedjük, *másnak „jussa fent-hagyatatván:* A' mi, 's következőinknek mint Magyar Királyoknak nevekben, „'s személyekben az említett T. és T. 's azoknak Örökösseit, 's minden némű Maradékait „a' megnevezett Rész-jószágnak, 's említett akár „minémű haszna-vételének, 's hozzá-tartozandóknak birtokában akár melly Keresők, Ügyvédők, és Felperesek ellen Törvény előtt, 's „azon kivűl mindenkor, 's mindenütt tulajdon „magunk, 's azon Következőink' költségével, „'s fáradságával megoltalmazni, megtartani, 's „megőrizni fogadjuk, e' jelen való Levelünknek „bizonyságánál fogva, melly midőn nékünk a' „maga valóságában vissza hozattatik, Privilegium „formában által iratjuk, vagy tétetjük. Kiadatott 's a' t. Ezer négyszáz tizedik esztendőben."

33. §. Ismét a' most említett 'Sigmond Császár után következő Albert Királynak Ok-levelei szinte foganatosak, 's megtartatnak.

34. §. Ismét minden Adomány-levelei 's más akár melly ajándékozásai Erzsébethnek 'Sigmond Király' Leányának néhai mondott Albert Király' Özvegyének; Nem különben Lengyel Lászlónak, (a' ki ezen Országnak nem igazi, 's valóságos Koronájával, hanem azzal, mellyel Szent István Királynak tetemei ékesítettek fel, koronáztatott meg, és a' ki Romania *(Bulgaria)* melyékén Várna nevű tenger-mellyéki, 's a' kikötő-helyhez közel lévő Mező-város mellett Ezer négyszáz negyvennegyedik esztendei Szent Márton Püspök', 's Confessor' nap-tájban meggyőzetetvén, elesett) akár ki részére, 's akár melly ok, szin, vagy nevezet alatt költenek is azok, mindenekben megmásoltattak, megsemmisíttettek, 's megerőtelenittettek. Mellyek nem is tartattnak, kivévén azokat az Adományokat, mellyeket azon Erzsébeth Királyné Alami'snaképpen a' Székes-Fehérvári Eklesiának részére tett.

35. §. Ismét ezen Magyar Ország' Praelatussainak, Báróinak, 's Proceresseinek azon Okleveleik, mellyek kettős-keresztet, mint az Ország' Czimerét magában foglaló pecsét alatt vagynak kiadva, a' mennyiben azok a' Perek' folyását, nem különben Bevallásokat, 's a' Törvénykezéseket illetik, szinte mint az Ország' valamelly Rendes Bíráinak Levelei, megtartatnak. Az Adományokra, Ajándékozásokra, 's Helybe-hagyásokra *(Consensus)* nézve pedig semmit sem érnek. A' mint ez, azoknak Ezer négyszáz negyvenötödik esztendőben Krisztus' Menybemenetele' Ünnepének második napján, melly hetedik Májusba esett, Pest Várossában a' többi közt ezen dologról költ Privilegiumok' értelméből világosan kitetszik, melly minthogy a' mi dolgunkra nem tartozik, 's sok Fejezeteket, 's Czikkelyeket foglalna magában szóról szóra ide iktattni, haszontalannak, 's unalmasnak lenni véltem. Azon Oklevélnek mondott pecsétén lévő metszéséről, 's annak erejéről szólló Czikkelyét mindazáltal ugyan azon szavakkal, mellyekkel azt abba leirva szemléltem ide iktattni kivántam, melly így következik. *a)*

36. §. „*Ismét, hogy akkor készittessék egy „pecsét, mellyre kettős Kereszt mint Magyar „Országnak Czimere metszettessék, és azon pecsét tartassék Budán, hogy azon pecsét „alatt a' Folyamodók, vagy is Ügyes-bajos-„emberek szükséges, 's Memorialis-leveleket „(t. i. Nyilt, és Zárt-leveleket) nyerhessenek, 's ugy munkálódjanak azzal, mint az „igasság 's illendőség kivánja egész a' Király' „megkoronáztatásáig.* Lám nyilván ki vagyon irva, hogy azon pecsét, csak a' Törvénykezésre, 's az igasság' kiszolgáltatására nézve szereztetett, 's csináltatott.

37. §. A' mondott Czikkelybe azon pecsétről szólló Közbenvetést pedig, tudniillik: „*a' Király megkoronáztatásáig*" nem ugy kell érteni, vagy magyarázni, mintha akkor valamelly ujj Királyt kelletett volna megkoronázni. Mivel László Király néhai mondott Albert Királynak Fia már akkor régen, tudniillik: Ezer négyszáz negyvenbe meg volt koronázva. Hanem azon Közbenvetés alatt az Ország' Szent Koronája' jussának, 's a' tellyes Királyi-hatalomnak, mellyet az akkor, mint Gyermek kormányozni nem tudhatott, rövid időn azon László Király' kezében való általadását kelletik érteni.

38. §. A' mondott László Lengyel Királynak halála után pedig egész addig az ideig, miglen Hunyady János Magyar Ország' Kormányozójává lett, Ujlaky Miklós, az előtt Erdély Országi Vajda, Magyar-Ország' *Kapitányává* neveztetett, következésképpen ez magát Magyar Ország' *Helytartójának is* hivatta. *b)*

a) Lásd ezt Árván-szülött Lászlónak (Ladislaus Posthumus) Törvény-könyve előtt.

b) Verbőczy ezen Ujlaky Miklós Ország' Kapitányja által ne talán kiadott Oklevelekről se jót, se rosszat nem szóll, bihető azonban, hogy mivel Kormányozó nem volt, ha adott volna is ki valamelly Privilegiumokat, azok foganatlanok lennének. Ellenben Szilágyi Mihály Kormányozó által ne talán kiadott Privilegiumokról minthogy erről Verbőczy nem is emlékezik, ugy vélekedem, hogy azt kell tartani, a' mit Hu-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 102 von 170

39. §. Ismét Hunyady János Kormányozónak, csupán Kormányozói Hivatalának ideje alatt, de nem elébb, se nem utóbb, kiadott Adományai, 's Adomány-levelei, ha az Adomány *harminczkét Jobbágy-ház-helyeknél* többet magába nem foglalna, megtartatnak.

40. §. A' honnét következik, hogy minden Adományai, Ajándékozásai, 's Helyben-hagyásai a' nevezett Hunyadi János Kormányozónak, mellyek *harminczkét Jobbágy-ház-helynél* többről szóllanak, foganatlanok légyenek.

41. §. Ismét a' most említettnek akár melly kötelezésekre, vagy más dolgokra adott Helybehagyásai, (minthogy azok jövendőbeli feltételeket foglaltak magokban), Kormányozói hivatalának elenyészte után foganatlanok lettek. Példának-okáért ha valakinek olly Helybe-hagyást engedett volna, hogy illyen, 's illyen Nemes-embernek magva-szakadtával maradott jószágok, ez, vagy amaz emberre szálljanak; Ha az a'féle Helybe-hagyás harminczkét Jobbágy-ház helynél többre nem adatott, 's azon Nemes-ember még a' Kormányozói-hivatalnak elenyészése ideje előtt mag nélkül meghalálozott volna, akkor azon Helybe-hagyásnak helye lett volna: ha azonban azon Nemes-embernek már a' Király' Uralkodása ideje alatt, vagy azután szakadott volna magva, akkor az a'féle Helybe-hagyás semmit sem érne. Mivel a' Kormányozó, az ő hatalmának határán tul nem léphetett. A' hatalom pedig nékie a' Kormányozói hivatalát felül muló időre, 's a' harminczkét Ház-helyet meghaladó jószágokra nézve nem adatott, 's jó móddal nem is adatthatott, azért, mivel akkor a' már régen megkoronáztatott László Király Albert Királynak Fia, a' kihez a' Szent Korona' jussa tartozott, életben volt.

42. §. És ne hogy valaki a' dolgot másképpen értse, 's ellenkezőt mondhasson; a' mondott Kormányozónak a' jószágok', 's birtokos-jussok' ajándékozását meghatározó hatalmáról szólló, 's az Ország' Praelatussainak, Báróinak, Nemesseinek, 's Proceresseinek Budán Boldog-Asszony' fogantatása' Ünnepén Ezer négyszáz negyvenhetedik esztendőben kiadott Ok-leveleiben találtató Czikkelyeket, és ismét azon Czikkelyeket, mellyek Pest városában Ezer négyszáz negyvenhatodik esztendőben Pünkösd' Ünnepén tartatott Közönséges-gyülésben, a' midőn tudniillik azon Hunyadi János Ország' Kormányozói hivatalra emeltetett, végeztettek, a' minden kétségeskedésnek eltávoztatása végett szóról szóra minden változtatás nélkül azokat onnét ki-irván, ide iktatni jónak láttam. Melly Czikkelyek is, (elhagyván azon Oklevélnek egyéb foglalatjait), e'képpen következnek. *a)*

„Ismét a' Kormányozó Ur azoknak részére, „kik az Ország' Szent Koronája eránt hűségesek „léendenek azon jószágokból, vagy is birtokok„ból, mellyek más valakinek jussán kivűl nyil„ván, 's törvényesen, magva szakadás'; Ismét „hamis-leveleknek, pénzeknek 's pecséteknek ko„holása által; Nem különben Haza-árulás, vagy „a' Hazába való gyujtogatás miatt a' Koronára „szállandanak, a' melly Helységek tudniillik: nem „több, mint harminczkét Jobbágy-ház-helyet, „vagy ha kevesebbet is foglalnának magokban, „Adományokat, 's Ajándékozásokat szabadon „tehet.

43. §. „Ha pedig valamelly több mint har„minczkét Ház-helyből álló Városok, Mezö-vá„rosok, vagy Helységek szállandanak a' mondott „mód szerént a' Szent Koronára; azokat har„minczkét Ház-helyekre széjjel osztani, 's har„minczkét Ház-hely' nevezet alatt elajándékozni, „vagy is azokról Adományokat adni nem lehet, „hanem az a'féle Városok, Mezö-városok, 's „Helységek osztatlan állapotba a' Magyar Korona' „jussánál maradjanak.

44. §. „Ismét ha a' Kormányozó valakinek „már egyszer a' megirt mód szerént Adományt „adand, annak többet ne adhasson. És minthogy „a' Várak, Városok, Mezö-városok, Helységek, „'s más e'félék egyedül a' Királyi jushoz tarto„zandók volnának, ugyan azért azok, kiknek az „a'félék ajándékoztatnának, tartozni fognak an„nak idejébe a' Királyhoz annak megerősitése vé„végett folyamodni. *b)*

45. §. „Ismét azoknak Birtokait, kiknek jó„szágaik hamis-levél, vagy pénz-koholás, vagy „a' feljebb irt okokból való bevádoltatás miatt „a' Koronára szállandanának, *minekelőtte azok „az illető Bírájok által az Országnak régi „helybe-hagyott Szokás-törvénye szerént tör„vényesen meg nem itéltetnének*, el ne foglal„tathassa, sem másoknak akár miképpen is ne „ajándékozhassa." Azon Ok-leveleknek pedig többi ide nem tartozó Czikkelyeit elmellőzni jónak láttam.

46. §. Ismét azon nevezett László Királynak Albert Király Fiának azon Ok-levelei, mellyek Ezer négyszáz ötvenkettedik esztendőtől fogva, (a' midőn tudniillik már az Ország' Kormányozója azon hivatalát, mellyet hét esztendeig szerencsésen viselt, le tette), a' mondott Király' haláláig, tudniillik: Ezer négyszáz ötvenhetedik esztendeig költenek, megtartattnak. *c)* Jóllehet ugy tartatik, hogy ezen László Király az Ország' Kormányozói-hivatalának letétele után következő esztendőben, midőn tudniillik az említett Király Gyertya-Szentelö-Boldog-Asszony' Ünnepe' táján Bécsből Budára vissza hozattatott, kezdett légyen elöször Jószág-Adományokat, Királyi Helybehagyásokat, 's más egyéb Levél-kiadásokat tenni. *d)*

47. §. Ismét dicséretes emlékezetü győzhetetlen Fejedelem Mátyás Király által meg-koronáztatása' idejétől, melly tudniillik Ezer négyszáz hatvannegyedik esztendőben Nagy-Csötörtökön ment végbe, egész halála' napjáig, melly Ezer négyszáz kilenczvenedik esztendei Virág-Vasárnap után való kedden történt, kiadott Privilegiumai megtartatnak. A' koronáztatása' ideje előtt kőltek pedig nem tartatnak, ha csak későbben általa meg nem erősitettek.

nyady János Kormányozó által kiadattakról a' Törvény rendel.

a) Lásd Árván-szülött László Király' Törvény-könyve előtt a' Törvény-tárba.

b) A' Törvénynek ezen Czimjéből tehát az tetszik ki, hogy Hunyady János Gubernator által kiadott Adomány-levelek, ha csak azok későbben Árván-szülött László Király által meg nem erősitettek, foganatlanok maradtak.

c) Mátyás Király II. T. Könyvének 23dik Czikkelyébe nyilván mondatik, hogy ha csak ezen László Királynak Privilegiumai esztendő alatt megerősités végett elő nem mutattatnak, semmit sem érjenek; igen lehet tehát azon csudálkozni, hogy Verböczy ezt nem említette.

d) Ezen V. László csak 1453dik esztendőbe koronáztatott meg, következésképpen az az előtt kiadott Oklevelei alig ha lehetnek foganatosok, ámbár Verböczy foganatot tulajdonit azoknak is.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 103 von 170

48. §. Ismét a' mostani, 's pedig legkegyelmesebb Ulászló Királynak Ezer négyszáz kilenczvenedik esztendei Szent-Kereszt-fel-emeltetése után következő Vasárnaptól fogva, a' midőn tudniillik: a' mondott Király szerencsésen megkoronáztatott, egész mostanáig kiadott, 's jövendőben is kiadandó Oklevelei mindenkor törvényesen megtartattnak.

49. §. Ismét, mivel a' zűrzavaros időkbe, nevezetesen pedig 'Sigmond Császár, 's Albert Királyoknak halálok után, sok hamis úton módon, 's hamis-pecsétek alatt koholt Ok-levelek, 's Privilegiumok találtattak volna, mellyeknek jóllehet mindenike alig ha napfényre jöhetett, 's mindnyáját bajosan is lehetne tudni, 's megesmérni, hogy azonban azon hamisan koholt Levelek közül, ha általjában nem is, legalább részenként bizonyos tudományunk légyen; az Ország' Praelatussainak, Báróinak, Nemesseinek, 's Proceresseinek a' mondott pecsétjek alatt több a'féle koholt Levelekről kőlt, 's az Itélő-széken előttem is megfordult Ok-leveleket szóról szóra ide iktatni méltónak láttam. Melly Privilegiumnak szóbeli foglalatja e'képpen következik.

50. §. „Mi mindnyájan Magyar Országnak „Fő Papjai (*Praelati*), Szabad-Zászlóssai, Ne„messei, 's Főbb emberei (*Proceres*) adjuk tud„tokra ezen Levelünk által mindeneknek, hogy „Albert Királynak halála után a' mi Országunk„ban sokáig tartó háboruságok támadván, utóbb „pedig Isten' segítségével azon háboruk lecsila„pittatván, 's egy Fejedelemnek tudniillik: Lász„lónak Albert Király' Fiának a' mi természetes „Urunknak választásában megeggyezvén, midőn „a' békességnek köztünk leendő állhatatos fent„maradásáért Törvényt tartani, 's a' Lenyomat„tattaknak igasságot szolgáltatni kezdettünk vol„na, a' perlekedő Felek által Törvényszékeink „előtt itt amott több hamis Levelek előmutat„tatnának.

51. §. 'S midőn az e'féle hamis Leveleknek „koholása felől tanakodni, 's tudakozódni kez„dettünk volna, bizonyos *Zömlényi Gábor Deá„kot*, mint az e'féle hamis Leveleknek koholó„ját, találtunk. Ki is midőn vétkének érdeme „szerént az illető Bíróság eleibe állíttatott vol„na, halála' előtt ezen vétkét lelki-ismeretének „tisztaságára mind szóval, mind tulajdon keze„irása által, (mellynek foglalatját ezen Leve„lünkbe iktattni kivántuk), nyilván megvallotta. „Melly irásának rendje, 's foglalatja e'képpen „következik.

52. §. „Egy Levél Királyi Helybe-hagyással „együtt; tudniillik 'Sigmond Királynak *Kom„polth* Ur' Fiainak részekre költ ollyan Oklevél. „Hogy ha *Solmosi Lászlónak* magva-szakadna, „akkor azon Solmos nevű Falu, (de nem több „Helységek), azon *Kompolth*' Fiaira szállana. „De ezen Oklevél nem költ a' mondott Kompolth „Fiainak tudtokkal.

53. §. „Ismét Sigmond Királynak egy-fejű „Sas-Czimert viselő pecsétje alatt *Gyöngyös* Vá„rossa' szabadságát illető Privilegialis levele.

54. §. „Ismét két Levél, egyik tudniillik „'Sigmond Királynak egy-fejű Sas-czimert mu„tató Titkos-pecsétje alatt kőlt Levél, a' másik „a' Budai Káptalannak pecsétje alatt Privilegium „formába költ Beiktató-levél, mellyek Budán „lakozó Szabó *Polyák Péter*' Feleségének Leá„nya' megfiusitása végett adattak ki.

55. §. „Ismét az Egri Káptalannak pecsét„je alatt Privilegialis formában *Péter* Püspök„nek, és *Rozgonyi Istvánnak*, 's ennek Fiá„nak *Jánosnak Széchényi László*' részére tett „Bevallásról kőlt Bevalló-levél.

56. §. „Ismét egy Levél; 'Sigmond Király„nak egy-fejű Sas-czimert mutató Titkos-pecsét„je alatt kőlt, 's *Szabathka* Helységének sza„badságát tárgyazó Oklevél.

57. §. „Ismét az Egri Káptalan' pecsétje alatt „Privilegialis formában, és 'Sigmond Királynak „nagyobb pecsétje alatt Nyilt-levél formában „kőlt 's *Orros* Fiainak részekre *Garai* Urak el„len *Abon* Helységéről szólló Ok-levél.

58. §. „Ismét privilegiális formában 'Sig„mond Királynak egy-fejű Sas-czimert mutató „Titkos-pecsétje alatt néhai *Thamásy* Vajda Fiai„nak *Lászlónak*, 's *Henriknek* kérésekre arról „kőlt Ok-levél, hogy tudniillik, ha ők mag nél„kül meghaláloznának, akkor azoknak mind örö„kös, mind keresett jószágaik, 's birtokos-jus„saik *Herczeg*' Fiaira háromoljanak.

59. §. „Ismét 'Sigmond Királynak egy-fejű „Sas-czimert viselő pecsétje alatt *Debrői Imre*' „részére egy Nyilt-levél formában készült *Ke„gyelem-levél*, mellynél fogva azon Király a' „mondott Embernek fejére, 's jószágára nézve „különösen megkegyelmezett.

60. §. „Ismét a' Váradi Káptalannak pe„csétje alatt a' *Telky*-Eklesia részére *Kerepesi* „dologról szólló Privilegialis-levél.

61. §. „Ismét két Levél, eggyik tudniillik „Bevalló, a' másik Beiktató; a' Budai Káptalan' „pecsétje alatt *Despota* Ur *Beche* nevű Vára„nak, néhai *László*, *Geszthi Mihály*' Fia' ré„szére végbe ment elzálogositásról kőlt Levelek.

62. §. „Ismét. Kutya-bőrre irt két Császári „Nyilt-formában *Kőlőd* Helysége eránt a' most „mondott *Lászlónak*, *Mihály*' Fiának részére „*Sulyok* Fiai ellen készült Bevalló-levelek.

63. §. „Ismét Zaránd Vármegyei Nemes „*Majsay László*; Bodrog Vármegyei Nemes „*Paka 'Sigmond*, *Pachai Lászlónak*, és más „Marmarosi öt Városok' részére Ulászló Király' „pecsétje alatt kőlt, 's arról szólló Levelek hogy „Helységeiknek határában akasztófát állíthassa„nak fel.

64. §. „Ismét Nagyságos *Cháky* (Csáky) Fe„rentz Urnak részére Leány Meg-fiusitásról szólló „két rendbeli, ugymint egyik a' Váradi Kápta„lan' pecsétje alatt Privilegialis-formában, a' má„sik Albert Királynak Megerősitő szinte Privi„legium formában költ Ok-levele.

65. §. „Ismét *Györgynek Dávid Bán*' Fiá„nak részére két-fejű Sas Czimert mutató Csá„szári titkos-pecsét alatt Privilegium formában, „*Lászlónak*, *Jakab* Vajda' Fiának minden jó„ságaira nézve adott Királyi-kegyelemről szólló „Oklevél. És jollehet ezen Levélnek alsó részén „Mátyás Püspök Urnak másképp Kanczellarius„nak tulajdon keze irása találtatnék, az mind az „által mind a' mellett is hamis Levél, azért mi„vel a' mondott Püspök azon Levélnek felső ré„szén találtató ezen szavakat: *Comissio pro„pria Domini Imperatoris manu mea propria* „a' Király' tulajdon irásának lenni vélte, holott „az nem volt.

66. §. „Ismét az Egri Káptalannak Privile„gium formában készült két Oklevelei, mellyek„nek egyike bizonyos határ-jeleknek fel állitá„sáról; a' másik *Pohárnok Andrással* való Atya„fiságos-örökbe-fogadásról (*spiritualis adoptio*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 104 von 170

„*fraternalis*) *a*) *sandrinus*, 's ***Mátyás***' ré-„szekre költ.

67. §. „Ismét némelly Kúnoknak szabadsá-„gokról tudniillik: ***Sily Péternek*** Ulászló Ki-„rály' pecsétje alatt; És ***Beseg Mátyásnak*** Er-„zsébeth Királyné pecsétje alatt Privilegium for-„mában költ oklevél.

68. §. „Ismét ***Jobbágy Szent Györgyön*** tar-„tozkodó ***Jósa*** nevü embernek részére kutya-„börön Nyilt-levél formában Császári-pecsét alatt „költ Bevalló-levél, mellynél fogva azon Jósa „által meg öletett bizonyos embernek Atyjafiai „azon Jósát mindenek alól feloldozzák, 's meg-„nyugtatják.

69. §. „Ismét mostan ***Madarason*** lakozó „bizonyos ***János Egyed*** Fiának szabadságáról „szólló, 's Ulászló Király' pecsétje alatt Privi-„legium formában ki adott oklevél.

70. §. „Ismét 'Sigmond Királynak a' Levél' „hátuljára ütött nagyobb pecsétje alatt, kutya „börön készült, 's arról szólló Oklevél, hogy „***Lászlónak***, és ***Henriknek*** Vajda' Fiainak mag-„vak-szakadtával azoknak egyedül örökös, vagy „ősi jószágai, ***Herczeg***' Fiaira szályanak.

71. §. „Ismét bizonyos Asszonyságnak tudniillik „***Kokai*** Nemes' Leányának, 's ***Maczonkai*** László „Feleségének részére költ, 's Fiusitásról szólló „két rendbeli Oklevelek, mellyeknek egyike a' „Budai Káptalan' pecsétje alatt készült Beiktato-„levél, a' másik pedig Ulászló Királynák kegyelem-„levele.

72. §. „Ismét Bácsi Kananok ***Erdődy*** György „Ur' részére Nyilt-levél formában készült, 's „Királyi Helybe-hagyásról szólló Császári-Ok-„levél.

73. §. „Ismét bizonyos Kunnak tudniillik „***Gergelynek Pál***' Fiának részére Ulászló Ki-„rály' pecsétje alatt Privilegium formában ké-„szült, 's arról szólló Oklevél, hogy azon Kun, „mint más egyéb Nemes ember Magyar szüle-„tésü Feleségének jószágában tartózkodhassék. „De ezen Levél még ***kézhez nem került***, 's nem „tudom hol vagyon.

74. §. „Ismét 'Sigmond Királynak egy-fejü „Sas Czimert viselő pecsétje alatt Privilegium „formában a' ***Zsidók***' részére költ, 's arról szólló „kegyelem-levél, hogy a' Zsidók ***kereskedést*** „űzhessenek.

75. §. „Ismét 'Sigmond Király' Titkos-pe-„csétje alatt ***Széchényi*** László részére, mintha „az a' most Nevezett Eleinek adatott volna, „'s Privilegium formába készült arról szólló Ke-„gyelem-levél, hogy azoknak jószágaik hüség-„telenség' vétke miatt ne a' Királyra, hanem „azoknak közelébb lévő Atyjafiaira háromolja-„nak. Vagyon más Kegyelem-levél is az arany, „'s ezüst bányákról.

76. §. „Ismét 'Sigmond Királynak Titkos-„pecsétje alatt (Szabadságlevél privilegium) for-„mában ***Györgynek Nemphty Lorand*** Fiának „részére arról költ Helybe-hagyó-levél; hogyha „***János***, ***Thamásy Henrik***' Fia mag nélkül „meg halálozna, akkor annak Várai, 's minden „Birtokos-jussai a' mondott Győrgyre háromol-„janak.

a) Hogy a' *Spiritualis-adoptio*, csak annyit tesz, mint a' közönséges Adoptio, a' *Formulae Styli solemnes* Czimü Könyv' 344. lapján találtató Formulának szavai bizonyitják, a' hol mondatik „*in Filium spiritualem seu adoptivum assumpsisset*" 's a' t.

77. §. Ismét a' Váradi Káptalan' neve alatt „ugyan azon Káptalan ellen Privilegium formá-„mában a' Váradi Püspök részére költ, 's Ti-„zed' adásról szólló Oklevél.

78. §. „Ismét 'Sigmond Király' Titkos-pe-„csétje alatt ***Báthory Thamás*** Fiának részekre, „***Báthory Istvánnak*** Bevallására következett „Fiusitásra költ Királyi Helybe-hagyó-levél.

79. §. „Ismét Albert Király' pecsétje alatt „Marmaros Vármegyébe lévő Városok' szabad-„ságáról Privilegium formában költ Oklevél.

80. §. „Ismét Lajos Király' Gyürüs-pecsétje „alatt Pest, és Buda Városainak szabadságokról „készült Oklevél. De a' Pesti Polgároknak én „általam adatott.

81. §. „Ismét, a' most emlétettek mind, „senki által mint egyedül ***általam Gábor által*** „koholtattak. És mindeneknek tudtára légyen, „hogy mind ezen Leveleket nem azok, kiknek „azon Levelek adódtak koholtatták általam, ha-„nem egyedül én koholtam álnokúl. És azok min-„denkor azt hitték, hogy azon Levelek igaz úton-„módon kerültek, 's adattak légyen. Ugyan azért „senki se gondolja azt, mintha azok lennének az „elő adattakba vétkesek, mivel azok nem az ő „családságokból, hanem az enyémből származ-„tanak. *b*)

82. §. „Mi tehát figyelemre vévén azon ***Gá-bornak*** kárhozatos, 's nyavalyánként ragadható „cselekedeteit, mellyek által nem csak a' maga', „hanem másoknak is testi, 's lelki kárhozatjok-„ra czélozott; az e' féle ragadozó nyavalyáknak „eleitt venni akarván, rendeltük: hogy mind „azok a' Levelek, mellyek az emlétett Koholó-„nak tulajdon irásából ezen Levelünkbe iktatva, „'s nevezetesen ki jegyezve találtatnak, minden „Birák előtt, mind a' Törvénykezésekbe, mind „azokon kivül, mint hamissan koholt Levelek „megvettetteknek, 's erőtleneknek lenni tartas-„sanak. Mellyeket mi is meg vetünk, 's kárhoz-„tatunk ezen Levelünknek erejénél fogva. Ki „adatott a' mi Pesten tartatott Köz-gyülésünk-„ből Urnap' után való hetfön ezer négy száz negy-„ven nyolczadik Esztendöben. ****)

b) Volt még ezen *Zömlényi Gábor Deákon* kivül Magyar Országon egymás hires Levél-hamisitó is, tudniillik *Joannes Litteratus*, vagy is *János Deák*, ki 'Sigmond Király alatt Thurocz Vármegyében számtalan hamis Leveleket koholt. Ezen rosznak meg orvoslása végett ki küldetett 1391be *Bebek Imre* akkori Ország-biró, a' ki Thurotz Vármegyének Közgyülésében az oda való Birtokos-nemeseknek Leveleit megvi'sgálván, 's a' hamisakat az igazaktól külön választván, az igaz Levelekről mellyeknek száma 167tet tett, bizonyos Regestrumot, vagy is Jegyző-könyvet készitett. Le másoltatott ezen Regestrum 1798ba November holnapba. Ezen János Deák a' beli gonosz tettéért megégettetett.

****) Miolta Verbőczy ezen munkáját irta számtalan Királyok diszesittettek Magyar Ország' Koronájával ugyan azért szükség tudni azt is, hogy a' következő Királyok között mellyeknek tartatnak meg Privilegiamaik, 's mellyeknek nem? valamint szinte a' Magyar Királynéknak, 's Király Fiaknak Privilegiumairól is, minthogy azokról Verbőczy csak alig emlékezik, szükség rövideden szóllani; mellyre néz ve:

1ször. II. Lajos Királynak, valamint szinte a' Mohácsi veszedelem után ezen Király' özvegyének Máriának, minden Privilegiumai megtartatnak az 1527: 4dik T. Cz. szerént.

2szor. Zápolya Jánosnak az 1552: 20. 21. és 22. Tör. Czikkellyeknek rendelései szerént készült Privilegiumai foganatosak. — Isabella Kiálynénak, 's ennek Fiának Jánosnak Privilegiumai semmit sem érnek, ha csak azok az 1552: 23. Törvény-Czikkelly' értelménél fogva utóbb meg nem erősittettek.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 105 von 170

15. CZIM.

A' Privilegiumok' Másolatjáról mit kell tartani?

Ismét az elébb mondott hamissan készült Leveleken kivül vagynak még más Oklevelek is, mellyek ha hamissan nem koholtattak is, a' Törvény előtt mind az által nem tartattnak meg, 's figyelmet sem érdemelnek. Illyenek minden *Másolatok*, mellyek csak általjában valamelly Káptalan, vagy Konvent vagy az Országnak Rendes Birái előtt másoltattak le: És az e' féle Másolatok Ország-gyülési Végzés szerént is nem ok nélkül erőtlenitettek meg. *a)* Ha csak ne talán az e' féle Másolatoknak Eredeti-mássát szinte elő lehetne mutatni. Mivel ezen esetbe ha az Eredeti Privilegiumok jó, 's hellyes módon készülteknek leni találtatnak, a' Másolatok is helyt állhatnak.

1. §. *A' Lemásoltattatás pedig nem egyéb, mint valamelly Privilegiumnak szó, nem pedig értelem szerént más Privilegium formába való lemásolása, vagy is által irása.* *)

3szor. I. Ferdinánd Királynak Privilegiumai szinte ha az 1552: 20. 21. és 22. T. Czikkelyek' értelme szerént költek, foganatosok maradtak.

4szer. Maximilián Királynak Privilegiumai megtartatnak, a' koronáztatása előtt ki adott Privilegiumai között azonban csak azok foganatosok, mellyeket már mint Koronás Fejedelem megerősitett. Lásd 1563: 64. T. Czik.

5ször. Rudolf, és II. Mátyás Királyoknak Privilegiumai törvényes erőben vagynak.

6szor. II. Ferdinánd Királynak Privilegiumai szinte megtartatnak, ki vévén azokat mellyek az 1622. 7. Törvény-Czikkelly' rendelése alá esnek.

7szer. III. Ferdinánd Királynak Privilegiumai megtartatnak.

8szor. IV. Ferdinánd Király, minthogy Atyja Uralkodása alatt meghalt, semmi Privilegiumot sem osztogatott.

9szer. I. Leopold Királynak Privilegiumai foganatosok.

10szer. I. Józef Királynak Uralkodása kezdetétől tudniillik 1705diki 3dik Majustól fogva ki adott Privilegiumai megtartatnak.

11szer. III. Károly Királynak vagy is mint Császár, VI. Károlynak Privilegiumai meg tartatnak.

12szer. Mária Therézia boldog emlékezetü Királynénknak, Privilegiumai megtartatnak.

13szor. II. Jo'sef Császárnak Privilegiumai minthogy a' Magyar-koronát fel nem vette, nem tartatnak, ha csak azok a' következő Király által meg nem erősittettek volna.

14szer. II. Leopold Királynak Privilegiumai foganatosok.

15ször. Mostan is dicsőségesen Uralkodó I. Ferentz Király Kegyelmes Fejedelmünknek minden Privilegiumai megtartatnak. —

Ezeket előre bocsajtván most már szóllyunk a' Királynék', 's a' Király-fiak' Privilegiumairól is. A' mi a' Királynékat illeti: azok két félék voltak tudni illik született Magyar Királynék, 's ismét más Uralkodó-házból való Magyar Királynék, az elsők közül csak hármat, tudniillik Máriát I. Lajos Királynak Leányát, 'Sigmond Királynak pedig Feleségét; Erzsébeth, 'Sigmond Királynak Leányát Albert Királynak pedig Feleségét, és dicsőségesen Országlott Mária Therézia Királynénkat, esmérünk. Ezen született Magyar Királynéknak ha megvoltak egyszer'smind koronázva szinte az a' jussok volt, mint a' megkoronázott Királyoknak, következésképpen ezekről szó szem lehet. A' második rendbeli Királynékról szükség tudni, hogy régi Királynéinknak többféle jószágaik voltak, és pedig ollyanok, mellyek egyenesen a' Királynéséghoz tartoztak, 's *Coronale bonumok* voltak, mások ismét ollyanok, mellyeket vagy Férjeiktől nyertek, vagy magok' pénzeiken vettek. A' Királynéséghoz tartozó jószágokat nem volt szabad a' Koronától elajándékozni. a' Férjeiktől nyert jószágokat pedig a' Férjek' meg egyjezésével; a' vett jószágaikat pedig azoknak meg egyjezések nélkül akár kinek elajándékozhatták. Hogy ez igy volt e' következendő Oklevelek szavai bizonyitják. Mária Királyné IV. Béla Király' Felesége egy 1265dik Oklevelébe ezeket mondja: „*quandam terram nostram de gratia Domini Regis Nobis, et non Reginatui Donatam — ad Domini Regis Consensum de plenitudine gratiae nostrae contulimus, dedimus, et donavimus*" 's a' t. Agnes Királyné egy 1321diki Oklevelébe ezeket mondja „*attestamur per praesentes, quod praefatam possessionem Neusydel alio nomine Zumbathely vocatam sine omni contradictione eminus propria pro pecunia ab eo, cui dictus quondam Dominus Ladislaus Rex Hungariae donaverat in perpetuum*" 's a' t. Ezen második rendbeli Királynék között hármatt nyilván tudok kik Privilegiumokat osztogattak, ugymint Máriát IV. Béla Király Féleségét, Agnest, és Fenenna Királynékat. Egyéb eránt arra is vagyon példánk, hogy a' született Magyar Királynéknak Férjei méglen meg nem koronáztattak, a' Feleségeik' helybehagyása nélkül Privilegiumot nem adhattak; ámbár annak is akadtam nyomára, hogy 'Sigmond Király Borbálának a' Feleségének, ki Hermannak Czillei Grófnak Leánya volt, következésképpen nem volt született Királyné, eggyet-értésével adott ki bizonyos Oklevelet. Igy egy 1414diki Oklevelébe (Lásd *Verböczy emlékezetet* az 59. lapon) ezeket mondja „*de Consensu, et bene placita voluntate Serenissimae Principis Dominae Barbarae eadem Dei Gratia I. Reginae Hungariae*" 's a' t. A' mi a' Király Fiakat illeti azok is két félék voltak, némellyek tudniillik ollyanok kik az Atyjok' életében meg koronáztatván az Atyjokkal meg osztva birták az Országot, 's ezek a' Régiségekben *Reges Juniores*, az az *Iffiabb Királyoknak* nevezték magokat; és ismét ollyanok, kik nem voltak megkoronázva, 's az Országnak némelly részét csak mint Herczegek kormányozták. Ezen utobbiakról szinte ugyan azt kellett tartani a' mit fellebb a' második rendbeli Királynékról mondottunk; az első rendbeli Királyfiak pedig mellyek között csak kettőt tudniillik IV. Béla és V. István Iffiabb Királyokat esmerünk, szinte azon jussal adhattak ki Privilegiumokat, mint az Atyjok. Ezen V. Istvánról azonban Verböczy ezen Czimjének 15. §ba azt tartja, hogy ennek Iffiabb Király korába ki adott Oklevelei nem állanak, ha csak utobb általa mint valoságos Király által meg nem erősittettek. Egyéb eránt Lásd ezekről Pray *de sigillis* mondott könyvét, ismét *Magyar Diplomatika* II. Rész 136. 's köv. lap. —

a) Verböczy itten ollyan Másolatokat ért, mellyeknek Eredetimássok a' Hiteles-helyek Leveles-tárába nem találtatnak, hanem csak valaki által vitetnek oda lemásoltatás végett. Ugyan illyet ért a' Verböczy által elő hozott Országos-végzés is, tudniillik: Ulászló' I. T. K. 96dik Czikkellye a' mellynek foglaltajából néműképpen azt is ki vehetjük, hogy azon T. Czikkely a' multakat is, nem pedig csak a' jövendőket kötelezi, melly másképpen nem is lehetett, mivel találkozhatott volna ollyan valaki, a' ki a' törvény-hozás előtt másoltatta ugyan le Okleveleit, de azzal később kivánt volna élni, melly esetbe minthogy a' Másolat a' törvénynél idősebb volt, azon törvény ha a' multakról is nem szóllana, a' régibb dolgot nem kötelezhetné, következésképpen a' törvény valoságos czélját el nem érhetné. Egyéb eránt a' N. M' Királyi Kuriá, Végzései (*Plan. Tab.* p. 30. D. 2.) azt tartják, hogy a' Hiteles-Másolatoknak Hiteles-masolatjai, az Eredeti-levél' szükében a' Törvényes-igaz' keresésére ugyan elégtelenek, de annak védlésére, elégségesek szoktak lenni. Meg állhat e' ez a' fellebb emlitett, 's ismét az alább elö adandó 1723: 42. Törvény-czikkellyek' értelmével? vagy eltöröltheti e' ez e' részben azon Törvényeknek rendelését? abba bele nem avatkozom.

*) Verböczy ezen magyarázatjából tehát a' következik, hogy minden Privilegiumok, mellyek szó szerént nintsenek le másolva semmit sem érnek, holott több számtalan Királyi Privilegiumokat lehett találni mellyek nem szó, hanem csak értelem szerént vagynak le másolva, söt még némellyekbe ezen közben vetés is „*decernentes, ut nunquam ad exhibenda originalia compelli inviti, et cogi valeant*" az az: „*azt végezvén hogy az Eredeti-másnak elö mutatására soha se erőltethessenek*" találtatik. Tehetnek e' az illyenek tökélletes probát, kivált a' Juris Perekbe, 's meg-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 106 von 170

2. §. Millyre való nézve az Okleveleknek lemásoltatása, vagy a' Királyi Táblán a' Perlekedő Felek között; vagy az Ünnep-nyolczadi Törvénykezéskor az Ország Bírái előtt leendő személyes törvénybe idéztetés által, és ismét az Atyafiak között történhető Osztály' esetében, vagy midőn azok között az Okleveleknek, vagy Privilegiumoknak örzéséről, 's gondviseléséről vagyon szó, 's valamelly Atyafi azoknak lemásoltatásokat kivánja, azon Birák előtt az Ország' Szokás-törvénye szerént megtörténhet, de másképʼ nem. Hogy az Ország' Rendes-bírái által az Eredeti-levelek szorgalmatossan megvisgáltathassanak, ha vallyon jó, 's igaz, nem pedig hamis úton módon készültek e' a' Levelek? 's illyetén képpen azok le másoltatván, minden csalárdság nélkül Privilegium formába tétessenek. És az illyen modón készült Másolatok mindenkor helyesek, 's foganatosok léendenek. *b)*

3. §. De másképpen kelletik vélekedni a' Káptalanokba, 's Konventekbe Levél-kuttató parantsolat (*Requisitoriae*) mellett fel talált Oklevelekről, 's Privilegiumokról. Mivel ezek mindenkor megtartatnak csupán csak az Eredeti-levelek, ne légyenek szinte Másolatok, mivel a' képpen a' mint mondatott semmit sem érnek. *c)*

16. CZIM.

Azon Privilegiumokról, mellyekbe ezen Közben-vetés „de cujus vel quorum notitia" az az „a' kiknek tudtokra" találtatik. És az állorczás vagy szinlett személyekről (de larvatis)

Egyéberánt a' Káptalanoknak, 's Konventeknek minden Oklevelei, 's Privilegiumai, mellyekbe ezen közbenvetés: „*De cujus, vel quorum notitia Nos talis homo certificavit, vel assecuravit*" az az: *kinek, vagy kiknek esméretéről minket ez, 's ez az ember tudósított, vagy bizonyossá tett*", találtatik, meg vagynak semmisítve, 's el vagynak törűlve, 's a' Törvény előtt helyett nem találnak.

1. §. Azon okból; mert az illy móddal készült Bevallásból az tetszik ki, mintha az nem a' Káptalan, vagy Konvent, hanem az előtt, ki a' Káptalant, vagy Konventet tudósította, ment volna végbe, azért, mivel nem a' Káptalan, vagy Konvent, hanem azon Tudósító-személy látszatik azt erősiteni, hogy illyen 's illyen ember Bevallást, vagy más Kötelezést tett légyen. Már pedig a' Káptalannak, vagy Konventnek mindenkor kelletik tudni, vagy esmérni a' ki előtte Bevallást tett, hogy azután a' kiadandó Levélbe méltán állíthassa, 's erősíthesse, hogy ez, 's ez előtte megjelenvén, illyen, 's illyen Bevallást tett légyen. Különben is más valakinek tudósitására, 's erősitésére nem tartozik, 's nem is adhat ki a' Káptalan, vagy Konvent Törvényes-levelet, sem pedig helyesen Privilegiumot nem készithet. *)

2. §. Jóllehet találkoznak némellyek kik lelkek üdvességéről, 's becsülletekről megfelejtkezvén, néha a' Káptalanok', 's Konventek', vagy az Ország Rendes Birái eleibe valamelly hamis Bevallásnak végbe vitelére állorczás, vagy is szinlett személlyeket fogadnak, 's azt azokkal véghez is vitetik. Mindazáltal a' Káptalan, 's Konvent, vagy az Ország' Rendes-bírái, kik az e' féle ismeretlen személyek' részére Okleveleket, és Privilegiumokat adnak ki, azzal nem vétenek, mivel ők a' Bevallást-tevőt annak, a' kinek magát nevezi, nem pedig valamelly állortzás, 's szinlett személynek lenni vélik.

3. §. De külömben volna a' dolog ha a' Káptalan vagy Konvent, vagy az Ország' Rendes-Birái, ezt tudva, 's kész akartva cselekednék, vagy máskép' is hamis Leveleket készitenének: Mert ebbe az esetbe azok mint Levél-hamisitók, 's Hiteszegők megbüntettetnének. És pedig a' Káptalan 's Konvent petsétjének a' kik pedig közüllök a' hamis Levél' koholásán, vagy pecsétlésén jelen voltak, vagy abba részt vettek, jövedelmeknek el vesztésében; az Ország' Rendes-Birái pedig Fejek, 's tulajdon részekre esendő jószágaiknak, 's pecsétjeiknek, 's hivatalaiknak elvesztésében marasztaltatnának.

4. §. Ezen kivűl pedig az Ország' törvényje paranssolja, *d)* hogy azoknak a' Káptalanbeli, 's Konventbeli személyeknek homlokokra, 's ábrázatjokra, kik az a' féle hamis Levelek' koholásán, 's megpecsétlésén jelen vóltak, vagy abba részt vettek, tüzes pecsét-nyomó nyomattassék, és süttessék.

17. CZIM.

Mire kelletik figyelmezni a' hamis Levelek' meg esmérésében?

Ismét ha a' hamis Leveleknek visgálatjában szükséges, hogy a' Birák figyelmezzenek az Oklevelek' *ki adására* (Datum) vagy is a' Privilegiumok' ki adásának napjára, 's esztendejére; Nem külömben a' *pecséteknek fel ütésére*, vagy *fel függesztésére*, és azoknak *kerületjeire* (circum ferentia) **) és az *Alá irásra.*

álhat e' ezen utobb emlitett közben vetés Verbőczy ezen Czikkellyében tett magyarázatjával; lássák a' Törvény-tudók: Én részemről az e' féle *Transumptumokat*, kivált Juris Perekbe, és kivált ha valakinek elébbeni Törvényes-igaza forogna kérdésbe; elégségeseknek lenni nem tartom.

b) A' Deák kiadásban ezen Czikkelly 2. §ra a' *D* alatt az a' jegyzés tétetik hogy az illy Leveleknek az Eredeti-mások ha elveszne is, a' Törvény előtt probát tennének, de ezt egészen állitani nem lehet, mivel az 1723: 42. T. Czikkely egyenesen azt mondja, hogy ha a' Hiteles-helyek a' Másolatokba azt bizonyitanák, hogy azoknak Eredeti-mások meg volt ugyan valaha Leveles-tárjokba, de az elveszett; ollyan esetbe az e' féle Másolatok sem a' jusra, sem a' Levélbe emlétett dologra nézve probát nem tehetnek, mivel a' jusnak megprobálására Eredeti-levelek szükségesek, sőt a' Királyi Könyvekből (*Libri Regii*) le másolt Oklevelek sem elégségesek a' Juris Perekben a' jusnak be bizonyitására, a' mint ezt a' Tekintetes Királyi Táblának Onady Jákobnak a' Sréterek ellen folyó Perében 1793diki 8dik Martiusban hozott Itélete is bizonyitja.

c) Láss erről többet Szegedy *Tyrociniumába* ugyan ezen Czimre.

*) Régenten szokásba volt, hogy a' Káptalan, vagy Konventbeliek, 's az Ország Rendes Birái is, ha nem esmérték azon embert ki előttök Bevallást akart tenni, ne hogy a' Bevalló-személy' kezébe, valamelly szinlett személy állyon elő, bizonyságot is kivánták magok eleibe arról, ki azt bizonyitotta, hogy a' Bevalló ugyan az a' személy légyen, a' kinek lenni magát vallya, nem más, 's azt illyen formán jelentették ki mint a' Györi Káptalannak is egy 1381diki Oklevelébe találtatik (Lásd *Tudom. Gyüjtemény* 1819. IX. K. 85. lap.) *Quod Anthonius filius Mathe de Kovachy et Domina Margaretha filia Laurentii, filii Clementis de Salamon prout de notitia ipsorum Paulus Sartor Jobagio noster de Jaurino nos assecuravit.*" Mint hogy azonban e' miatt még több csalfaságok történtek volna, ezen szokás eltörültetett.

d) Ulászló I. T, K. 14. Cz.

**) A' pecséteknek területjeit, sőt nehézségét visgálatra venni nem volt idegen dolog Hazánkba, sőt az a' leg nagyobb pecsét-vi'sgálatok közé tartozott, min-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 107 von 170

1. §. Ismét a' Privilegiumokba, vagy is Oklevelekbe elõ forduló *Személyek*', *'s Helységek' neveibe*, *'s nevezetjeibe* megtörténhetõ *vakarásokra*, 's ha ezek szorgalmatos számadás, 's visgálat alá vétetnek, igen könnyen kitetszik ha a' Privilegium, vagy Oklevél hamisan koholt légyen e' vagy sem? *a)*

2. §. A' jó, 's igaz módon készült Privilegiumok pedig ha mindjárt a' pecsét le töredezett volna is azokról, mindenkor megtartatnak, 's foganatosok maradnak; csupán csak a' töredezett pecsét' kerülete, 's az irás ki tetszhetõ, 's megesmérhetõ legyen.

3. §. A' Bevalló-leveleknek hamisságok pedig, mellyek a' már emlitett állorczás, vagy szinlett személyek által vitettek véghez, leginkább abból tetszenek ki, ha azt hellyes probák által be lehet bizonyitani, hogy azon személy kinek-nevében a' hamis Bevallás tétetett, a' Bevallás' idejekor valahól más helyütt, nem pedig a' Bevallás' végbe vitele helyén tartózkodott légyen.

4. §. Minek utánna tehát valamelly Nemesember megértendi azt, hogy nevében, és személyében a' fent irt mod szerént bizonyos hamis Bevallás tétetett, azonnal annak ellene mondani igyekezzék. Mellyet akármelly Hiteles-helyen megtehet mihelyest a' hamisság értésére esend.

5. §. És ezen Hamis-levél-koholást, a' hamis Levelek' koholásáért Hüségtelenség' büntetését rendelõ Törvény magába foglálja. *b)*

den Hiteles pecséttel biró Helyek tudván pecsétjeiknek nagyságát, 's nehézségét; ezen tárgy azonban annyira ki miveletlen maradott tudományos esméreteink között, hogy annak vizsgálatjába biztos lépésekkel nem mehetünk. Példáját adja egy illyen vizsgálatnak Nagy Lajos Királynak 1347diki Oklevele, mellybe a' Váradi Káptalan a' Királynak e'képpen felel „*Nos itaque in pleno Capitulo simul congregati easdem litteras nostras tam in Sigillo, quam in pargameno et literis atque forma scribendi Notariorum nostrorum illius temporis diligenter examinavimus, mensurando Sigillum, perspiciendo literas nostras, comparando eodem tempore emanatas*" 's a' t. Egyéb arránt a' Királyok a' pecsétlésbe még más modot is gondoltak ki, mellynél fogva a' hamis Okleveleket meglehessen esmérni tudniillik a' nyomott pecsétnek alája, a' pecsétet tartó papiros, vagy bör kötelékre ezen szavakat „*Comissio propria Regis*" vagy *Relatio* hujus, vel hujus Referentis (Lásd a' 9dik szám alatt való pecsétet) vagy más neveket 's szavakat is, 's ugyan ezt az Okleveleknek álsó, vagy felsõ részére is iratták; a' függõ pecsétekre nézve pedig az illyen szavakat egy papirosra irva a' visszkba belé keverték, 's ha az Oklevél igaz volta felõl ketség támadott, akkor a' nyomott pecsétet fel vették, 's ha ugyan az találtatott irva a' pecsét alatt, a' mi az Oklevél' allyán volt irva, akkor igaznak tartatott az Oklevél; a' függõ pecsétekre nézve pedig a' pecsétet megtörték, 's ha benne találtatott azon kis irás, akkor igaznak, ha pedig nem akkor hamisnak tartatott az Oklevél. Lásd erről Pray *de Sigillis* irt könyvét.

a) A' hamis Levelek' visgálásában a' papirosba találtató vak jegyekre is szükség figyelmezni, ha vallyon fennállott e' már azon Papiros-malom vagy sem mikor az Oklevél ki adatottnak lenni olvastatik, a' téntának, 's irásnak egyformaságára. Ismét az irásnak nemére, 's a' Stilusra leginkább kelletik figyelemmel lenni, ha tudniillik az az irás neme, 's az az Okleveles Stilus uralkodott e' abba az idõbe a' midõn az Oklevél készültnek lenni látszik, vagy sem? De az e' féléket a' Diplomatika' segitségével lehet megesmérni,

b) Most már az e' féle, csak halállal büntettetik az 1723: 11. T. Cz. szerént.

A' MÁSODIK RÉSZNEK

FOLYTATÁSA KÜLÖNÖSEN,

ÉS ELSÕBBEN.

18. CZIM.

A' Törvénybe-idéztetésekről.

Elvégezvén e' szerént a' nevezetesebbeket, most ismét a' második Részben elkezdett tárgyakra kelletik vissza mennünk. A' holott is elõször az ügyes bajos dolgoknak kezdetéről, vagy is a' *Perbeidéztetésekről* kivántam szóllani.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' Törvénybe-idéztetés nem egyéb, *mint a' Rendes-Biró eleibe valaki által, és valaki ellen fel adott vádra, vagy keresetre ugyan azon Biró eleibe leendõ törvényes meghivas.*

2. §. Mellynek a' mi idõnkben több nemei vagynak. Mivel azok közül némellyek *Egyszerüek* (simplices) *c)* mások *Halasztást nem-szenvedõk* (Peremptoriales) vagy is *Jelentõk* (Insinuationales) *d)* mások ismét *Megintõk* (Admonitoriae) mások pedig *Beiktatók*, és *Határjárók* (Introductoriae, et Reambulatoriae) *e)*

3. §. A' zálogos jószágok eránt tehát, nem különben a' Leány negyed, özvegyi-jutalom, Menyasszonyi-ajándék, Adósságok, Kötelezések, az Atya, 's Fiu közt leendõ Osztály végett inditott Ügyes-bajos dolgokat, a' Meg-ujjitott-pereket (Novum Judicium) ha mindjárt *Egyszerû* Törvénybe-idéztetéssel kezdõttek volna is, szinte ollyan kurta törvényes határ idõ alatt kelletik elõ venni, megvisgálni, 's elvégezni, valamint a' *Jelentõ*-idéztetéssel kezdetteket.

4. §. A' többi ügyes-bajos dolgokat pedig, mellyek Megintõ, vagy más Egyszerü, vagy Joszágba iktató, vissza-szerzõ, 's Határ-járó idéztetésekkel kezdettek, négy Ünnep-nyolczadi törvényes Határ-idõ alatt elszokták végezni. *f)*

5. §. Ha pedig valaki a' fel vállalt Perbeli-oltalom, vagy is Szavatosság (Evictio) vagy pedig valamelly nálla lévõ elrejtett, vagy letartóztatott Leveleknek ki adása végett, akár melly Idézõ-levél mellett idéztetik is Perbe, az illyen Törvénybe-idéztetést, vagy is Pert szinte mindenkor egy Törvényes-határ-idõ (Terminus) alatt (a' midõn tudniillik a' Fõ-per fel vétetik) szokták elintézni, 's elvégezni. *g)*

6. §. A' Jelentõ-idézõ-levéllel pedig minden hatalmaskodást (actus potentiarius) tárgyazó ügyekbe, mellyek az Idõmulást meg nem haladták, mindenkor helyesen lehet munkálódni.

c) Az *Egyszerû Törvénybe idézõ-levelek* azok voltak, mellyek semmi *Insinuatiot* nem foglaltak magokba, egyedül a' dolog' foglalatját, 's ezek leginkább ollyan hosszú folyamatú dolgokba használtattak mellyekbe három szori idéztetést (t. i. ha az Ellenkezõ-fél az elsõre, vagy másodikra megnem jelent kellett véghez vinni.

d) A' *Jelentõ* vagy is *Insinuatios* Idézõ-levelekről már szóllottunk az I. R. 46. Czimjében az *a* jegy alatt.

e) A' *Megintõ*, *Beiktató*, *Visszaszerzõ* 's *Határjáró* Idézõ-leveleket már a' nevek megmagyarázza, 's éppen ollyan dolgokra használtattak; a' formáját ezeknek itten le irni hosszas volna, de szükségtelenis.

f) Még Verbõczy ezen 4 §. szerént a' leghosszabb Perek is négy Terminus alatt elvégeztettek, nem igaz tehát, hogy Törvényeink volnának annak okai, hogy a' Perek mostanában olly sok ideig folynak.

g) E' szerént az Evictionalis, és a' Levelek' letartóztatásáért kezdett Perek egy Terminus alatt elvégeztettek.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 108 von 170

7. §. A' hosszú folyamatú Perekbe a' Három-Vásáros-Kikiáltás helyett Háromszori-Jelentő-idéztetések következnek. *)

19. CZIM.

Hogyan, 's kik által kell az Idéztetéseknek végbe vitetni?

Minden törvénybe idéztetéseket pedig a' Királyi, vagy Nádor-Ispányi emberek, és a' Hiteles-helybeli személyek által *a*) kelletik véghez vitettni, és pedig a' Törvénybe-idézendőnek Zálogos, vagy örökös birtokos jussaikba, *b*) vagy pedig azoknak Tisztjeik által. *c*)

1. §. És valakinek Tisztje által leendő Idéztetés csak akkor helyes, ha valamelly hatalmaskodásbeli eset, az Idézendőnek valamelly Tisztsége által vitetett volna véghez. Mivel a' birtokos-jussokra, 's más egyébb dolgokra nézve a' Tisztség által való Idéztetés nem hellyes.

2. §. Meg-kivántatik pedig, hogy minden Királyi-, 's Nádor-Ispányi-ember, ki Törvénybe-idéztetést, jószágba való Beiktatást, vagy Újjonnan-való-iktatást (Restitutio) Határjárást, vagy más egyéb törvényes Végre-hajtást viszen véghez, azon Vármegyébe, a' hol az e'féle Végre-hajtásokat véghez viendi, Nemesi örökséggel birjon.

3. §. Mert máskép valamelly törvényes dolognak véghez-vitelét meg nem teheti. Ha csak a' Királyi Kuriából, vagy az Ország' Rendes-Birái által az a'féle dolognak véghezvitelére nem küldettetett.

4. §. Mert illyen módon akár melly Nemes, sőt Nemtelen is, (ha tudniillik a' Nemtelen *Iró Deák*, vagy a' Királyi Tábla' *Hites Jegyzője* léend), akár melly Végrehajtást is megtehet. *d*)

5. §. Mert régenten a Királyi Udvari Katonák, 's más Udvariak tették meg az e'féle Végre-hajtásokat, 's kivált a' Beiktatásokat. *e*)

*) Ezen Törvény-Czikkely már egészen megváltoztatott, mivel mostanában a' Törvénybe-idéztetések között azon régenten szokásba volt törvényes különbbségek egészen elenyésztek, 's most az Actio vagy is Keresetlevél regulázza a' Pereket, 's Feleket, 's akár melly Perbe is minemen szükség több, mint egyszeri idéztetésre. A' mi a' Megintő-Idéző-levelet illeti, az mai napig is keletbe vagyon nállunk, 's különösen a' Zálogos-perekbe háromféle Idéző-leveleket tudniillik Egyszerű, ismét kissebb summával Megintő, és nagyobb summával Megintő-Idéző-leveleket szoktunk használni. Millyen Törvénybe-idéztetések történtek a' legrégibb időkben, lásd arra Sz. László I. T. K. 41. Fej. —

a) Mostani időben a' Királyi Tábla' Notariussai, vagy a' Vármegyék' Szolga-Birái, vagy Esküttjei viszik véghez a' Törvénybe-idéztetéseket, 's arra nézve Hiteles-helybeli Személy nem is kivántatik. Lásd az 1807. 9dik T. Cz.

b) Lásd erre nézve a' következő 24. T. Czimet; mai időben azonban ezen törvényes különböztetésnek nincsen helye, 's mind egy akár valaki személyesen, akár Alattvalója által, akár lakóházának ajtajára az Idéző-levélnek felfüggesztése által idéztetik Törvénybe. Lásd az 1807. 8dik T. Cz.

c) Ha tudniillik valakinek Uradalmi Tisztje hatalmaskodott volna, a' mint ezt a' következő 1. §. mutatja.

d) Az Iró Deákok, ha csak egyszer'smind nem a' T. Kir. Tábla Jurátussai, nem minden Jurisdictióknál tehetnek a'beli munkálódásokat, kivévén némelly Városokba, a' hol ez szokásba vagyon.

e) Hogy régenten az Ügyes-bajos dolgoknak Végre-hajtásait az ugy nevezett Pristaldusok vitték véghez a' Régiségek eléggé bizonyítják. Lásd erre Kálmán Király I. T. K. 40. Fej. De hogy Verbőczy szerént a' Statutiókat Királyi Udvari Katonák vitték volna véghez, azt nem tapasztaltam; ellenben tapasztaltam azt, hogy régenten a' Pristaldusok, 's más Udvari, vagy Vármegyebeli Tisztek, mint Tárnok-Mesterek; Fő-Ispányok 's a' t. vitték leginkább véghez az e'féle munkálódásokat.

20. CZIM.

A' Személyes Törvénybe-idéztetésről, Megintésről, és Meg-tiltásról (Prohibitio.)

Itten azonban tudni kell, hogy ha valamelly Ur, vagy Nemes az Ország-gyülése', vagy Ünnep-nyolczadi, 's más Rövid Törvény-székek' ideje alatt valakit, ki azokon jelen léend, megölne, megsebesítene, verne, vagy másképpen szóval meggyalázna, az ollyat az Ország' Rendes Birái, vagy más arra kirendelt Biró, a' megsértet Fél' kérésére, minden Káptalan, vagy Konventbeli személy nélkül, egyedül Iró-deák, vagy a' Királyi Kuria' Hites-Jegyzője által a' maga eleibe léendő *személyes megjelenés* végett *) Törvénybe idéztetheti.

1. §. Azon kivül az, ki másnak jószágát Zálogba tartja, a' jószágot Elzálogosító, vagy a' kit annak kiváltása illett, vagy egyedül törvényes Prókátora által, pénzének felvételére, 's a' jószág' kibocsájtására nézve a' Rendes-Biró által törvényesen megintetetthetik. És az, ki megintetett harmad napra a' Megintés után, vagy ha akarja elébb is, a' Megintésre felelni tartozik. *f*) Ugy mindazáltal, ha a' Felperes az illető Biró előtt a' Zálogos-levélnek Párját, vagy Másolatját *g*) elő mutathatja.

2. §. Mert máskép a' Megintetett illy módon a' Felperesnek felelni nem tartozik. *h*) Hanem szükséges, hogy a' Felperes az a'féle Törvénybe-idéztetést, 's Megintést Királyi, Nádor-Ispányi ember, és valamelly Hiteles-helybeli személy által *i*) tétesse meg.

3. §. És nem csak a' Zálogos dolgokba a' Megintést, hanem az Örökös-jussokra nézve az

*) A' személy szerént való megjelenés az 1723. 32. Törvény-Czikkely szerént már nem szükséges, elég ha Prokátora által azt nyilatkoztatja ki a' meg-hivott Fél, hogy a' midőn kivántatni fog, személyesen elő álland; Ugyan azt kell érteni minden némű Criminalis, vagy is büntető esetekben is, a' midőn ha valaki személyében elfogattatik, mindazáltal a' Perbe Prokátora által megjelenhet, kivévén mindazáltal az 1715. 7dik Czikkelybe említett Felség-sértés' esetét, a' midőn azon T. Czikkely értelme szerént Törvénybe-idéztetés sem kivántatik. Említetnek ugyan mind az *Inst. Jur. Priv. Hung. Lib. III. pag.* 1410. mind az *Elementa Jur. Prud. Hung.* P. III. pag. 33. és 34. Czimü Könyvekbe illyen forma megkülönböztetések, hogy tudniillik, ha e'képpen idéztetik az Alperes: „*ad personaliter comparendum, et juri standum*", akkor egyedül személye szerént, nem pedig Prokátora által, ha pedig e'képpen: „*ad personaliter comparendum*", akkor lehet az általam felljebb előadott módon is; ha pedig illyen formán „*ad suo modo comparendum*", akkor csak Prokátora által tartozik megjelenni; de én megvallom ezen két előbbi különböztetést Törvényeinkbe észre nem vettem, annyival inkább, mivel a' csupa személyes megjelenésről, mind az fellebb említett Törvény-Czikkely, mind pedig a' *Plan. Tab.* pag. 4. *Decisio.* 4., méllyen halgatnak.

f) A' Megintés után mostani időben legalább tizenöt napi határ idő engedtetik a' feleletre.

g) Ez előtt a' Perbeli-Irományok nem a' Perlekedő-Felek által, hanem a' Birák által másoltattak le, a' mellynek több haszna volt, mint a' mostani hibákkal telljes Perbeli-Copiáknak: meg lehet, hogy később elég nehézséget, 's hibát fognak az illyen hibás Copiák magok után vonni.

h) Az az: mostani mód szerént, ha a' Megintő-levélhez a' Zálogos-levél is hozzá nem kapcsoltatik, a' Megintés semmit sem ér. —

i) A' mint máskor is mondatott mostani időben Hiteles-helybeli-személy az Idéztetésre nem szükséges.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 109 von 170

Ország' Rendes-Birái előtt a' *Személyes Megtiltást is* (Prohibitio personalis) mindenkor, 's mindenütt meg lehet tenni. Csupán csak hogy a' *Meg-tiltó* 's a' *Megtiltott* az Ország' Rendes-Birái előtt személyesen, nem pedig Prókátorok által jelen legyenek. Mert másképpen az a'féle *Személyes-megtiltásnak* hellye nem lészen.

4. §. Melly Személyes-megtiltás leginkább a' Helytelen kereset (Indebita), és a' jószág' letartóztatását tárgyazó dolgokba szokott megtörténni. És annak ollyan, sőt nagyobb ereje vagyon, mint a' Jelentő-törvénybe-idéző-levélnek, (cum insinuatione) mert a' Megtiltott harmadnapra a' Megtiltás után felelni tartozik. Ha pedig a' Megtiltott-Fél felelni nem akarna, jóllehet akkorában ellene Fejvesztésbeli, vagy más egyéb Itélet nem hozattatik is, mindazáltal ha ő a' Megtiltó-Félt esztendő alatt Törvénybe nem idézendi, vagy ha idézendi is, mindazáltal a' Biró azt itélendi, hogy azon jószágokat, 's birtokos-jussokat, mellyekre nézve megtiltatott, igasságtalanúl, 's törvénytelenül tartoztatta le, szinte azon szerént, mint a' Jelentő-idéztetéssel kezdett Perbe; azon Megtiltott-Fél *Fejvesztés'*, vagy a' Perlekedő személyeknek állapotjokhoz képpest *Fejváltság'* büntetésébe marasztaltatik.

5. §. Ha pedig a' *Megtiltó* a' feleletnek napján az illető Biró előtt a' peres dolgot illető minden Irományaival együtt meg nem jelenend, vagy meg nem jelenhetne; akkor a' Megtiltatott-Fél, 's a' Biró ellen, a' Megtiltó-Fél Királyi Birságba, (*Judicium Regale*) tudniillik *hat márkába* marasztaltatik. *a*)

6. §. És ha azon Ügyes-bajos dolgot tovább folytatni akarja, letévén a' hat márkát más Per' kezdésével azt követelheti. *b*)

7. §. És ez akkor igaz, ha a' Megtiltott-Fél a' Feleletnek, vagy is védelemnek napján Törvénybe álland, 's azon Megtiltásra *azonnal* felelend.

8. §. A' midőn pedig a' Megtiltott, vagy is Perbe idéztetett Fél azon birtokos-jus eránt, melly eránt megtiltatott, a' maga Leveleit elő mutatván, bébizonyítandja azt, hogy a' keresett jószág ő hozzá igaz jussal tartozik, akkor a' Felperes vagy is a' Megtiltó-Fél azonnal a' kereset jószágnak közönséges-becs-árában marasztaltatik. *c*)

9. §. Ha pedig a' Megtiltott-Fél a' mondott harmadnapra nem felelend, sem pedig a' Felperest esztendő elfolyta alatt maga ellen Törvénybe nem idézendi, akkor eltelvén az esztendő, a' Megtiltó Félnek a' Megtiltott Félt *először* Egyszerű, *másodszor* Jelentő Törvénybe-idéző-levél által maga ellen Perbe kelletik idéztetni.

10. §. Melly Megtiltott, 's Perbe-vett-Fél (minthogy felelni, 's a' Megtiltó-Félt Törvénybe idéztetni elmulasztotta, következésképpen a' Megtiltás' foganatját meg nem gátolta), a' Per' megvisgálásának határidején, ha a' Megtiltás jószágnak hatalmas, s helytelen letartóztatását, vagy elfoglalását tárgyazná, 's ha a' Felperes azt megmutatandja, hogy a' Peres jószág igazi jussal ötet illeti, azonnal Fejvesztés, vagy Fejváltság büntetésébe marasztaltatik. *)

21. CZIM.

A' Káptalan, 's Konventbeli Bizonyságoknak valamelly dolog' törvényes Végre-hajtására való kiküldettetésekről.

Tudni kell azon kivűl, hogy a' Törvénybe-idéztetések, *d*) nem különben a' jószágba, 's birtokos-jussokba való Beiktatások, Ismételt-beiktatások (Restatutio) Határ-járások, *e*) 's más akár melly dolgoknak Végre-hajtásai a' Királyi, vagy Nádor-Ispányi-emberek, 's ugyan azon Vármegyébe lévő Káptalan, vagy Konventnek Kiküldőtjei által vitetnek véghez, a' hol a' Végrehajtás történik. Ha pedig azon Vármegyébe egy sem találtatnék, akkor a' közelebbi Hiteles-helynek Kiküldőtje által azt mindenkor véghez lehet vinni. *f*)

1. §. Mert másképpen leszállitatik a' Per, 's a' Felperes ha akarandja azt ujjra kezdheti. *g*)

2. §. Kivévén a' Budai, *h*) Bosnyáki, *i*) Káptalanokat, 's a' Fehér-Vári Keresztes-Barát.

a) Ezen büntetés a' II. R. 86. Cz. 12. és 13. §. szerént ha azonnal letétetik minden Márka egy forintba, ha pedig Executiora halasztják a' dolgot, akkor minden Márka négy forintba számláltatik.

b) Mostani időben a' Királyi Tábla előtt való megjelenésre, vagy a' Levátá' beadására három napi határidő vagyon engedve, melly alatt, ha a' Felperes a' Levátát be nem adja, az Alperes pedig a' Pert negyedik napon *ex paribus leválja*, a' Felperes az emlitett büntetésbe marasztaltatik, ha azonban a' Felperes azon Birságba marasztaltatván, tizenötöd nap alatt az Alperes által felvett Perbe megjelenik, 's elmaradásának törvényes okát adandja, a' Birságbeli büntetéstól is feloldoztatik, 's azon kivűl ugyan azon Perfelvétel mellett Perét tovább is folytathatja. Lásd *Plan. Tab. pag.* 5. *Dec.* 10.

c) Ezen büntetés a' Felperesekre nézve mai időben csak a' Verbőczy I. Részének 25. és 26dik Czimjébe említett esetekben vagyon keletbe.

*) Az ezen Törvény-Czikkelyben említett *Prohibitiot* némellyek a' mai *Prohibitának* tartják lenni, de hibásan, mivel az ettől egészen különböző volt. Nem csuda azonban, ha e' tárgyban tévelygésbe estünk, a' midőn ezt régi Törvény-tudóink sem értették tökéletesen. (Lásd Kitonich *Directio Methodica* pag. 48. 49. Quaest. 15.) Sőt régibb Törvényeink is néha a' Prohibitio és Inhibitio szavakat egymással felcserélték. (Lásd és egyezt. az 1550. 54. és 1569. 53. T. Czikkelyeket.) A' Hazai törvényekbe ezen Személyes-Megtiltásról (*Prohibitio Personalis*, *Prohibitio de facie ad faciem*) csak annyit vettem észre, hogy illyen Levelekről 'Sigmond VI. T. K. 11. Cz. 19. §. Ismét Mátyás VI. T. K. 76. Ugy szinte Ulászló I. T. K. 98. Czikkelyeik, az Ok-levelek' Szabott árának (Taxa) meghatározásában emlékeznek. Mindazáltal Verbőczy ezen Czimjéből igen könnyen kivehetjük, hogy az itt említett *Prohibitio Personalis* Perbe idéztetés' erejével birt, 's hasonlított az *Admonitio*-hoz, kivévén, hogy Verbőczy' szavai szerént az *Admonitiot* a' Zálogos dolgokba, a' *Prohibitio Personalist* pedig az örökös-jussokra nézve, 's különösen a' jószágoknak törvénytelen erőszakos, 's hatalmaskodó letartóztatása' esetében, minekelőtte még valaki ellen az eránt Per indítatott volna, és így a' Per' kezdetében használták. Mint ment végbe az azzal való élés? azt Verbőczy elég világosan leírja. Mai időben azonban jóllehet a' Zálogos-perekre nézve az Admonitioval élünk, a' *Prohibitio Personalist* mindazáltal nem használjuk. Volt ezen kivül még más Prohibitio is, mellyről későbben (II. R. 58. 's 77. Cz) lészen emlékezet.

d) Lásd az elébbeni Czikkelyre az *i*) alatt mondottakat.

e) Mai időben a' Határ-járásokba sem használtatnak Hiteles-helyhéli-személyek. Lásd az I. R. 85. Czimjére az *a*) alatt mondottakat.

f) Itt azt kelletik érteni, hogy minden Káptalan vagy Konvent csak a' maga törvényes határában munkálkodhat törvényesen.

g) Mostan ez kivált a' Beiktatásra nézve annak törvénytelenségét vonná maga után.

h) Ezen Káptalan a' Törökök által eltöröltetvén, az 1556. 39. T. Cz. értelménél fogva annak szabadsága az Esztergomi Káptalannak adatott által.

i) A' Bosnyáki, vagy is Diakóvári Káptalan régenten az egész Országra, 's annak Részeire nézve tehetett törvényes munkálodásokat; Ulászló Király 1498diki

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 110 von 170

tok' Konventjét. *a)* Kiknek az egész Országba, 's ahoz tartozandó Részekbe vagyon hatalmok törvényes Kiküldettetéseket véghez vinni.

3. §. Egyszerű (simplices) Tanuvallatások pedig a' hatalmaskodásbeli dolgokba más közelébb lévő Káptalan', 's Konventek' Kiküldötjei által is megtörténhetnek. *b)*

22. CZIM.

Annak büntetéséről, ki ugyan egy ügyes bajos dologban Királyi embernek, 's egyszer'smind Prokátornak is lenni találtatik.

Azt pedig tudni kell; hogy a' *Királyi*, vagy *Nádor-Ispányi*-ember ugyan azon ügyes-bajos dologba, mellybe Törvénybe-idézést, vagy más egyéb Végre-hajtást vitt véghez, Prokátor, vagy Ügyvéd nem lehet.

1. §. Mert ha valaki ugyan egy dologban Királyi-, Nádor-Ispányi-embernek, 's egyszer'smind Ügyvédnek is lenni találtatnék, az ellen, ki ellen Ügyvédséget visel, vagy viselend, a' maga *díjjába marasztaltatnék*.

2. §. És ennek az az oka, mivel valamelly törvényes Végrehajtásnak megtételére Hiteleshelybeli, tudniillik: Káptalan vagy Konventbeli Bizonyságokkal egyetemben kiküldött Királyi-, vagy Nádor-Ispányi-ember ollyá tekintetik, mint a' maga Főbb-Birájának személyét viselő Biró; az Ügyvédő pedig Felperesnek lenni tekintetik; mivel ő a' munkálódó, 's ellenvető, következésképpen Biró, 's egyszer'smind Ügyvédő is lenne. *Már pedig ugyan egy dologban senki Bírónak, 's egyszer'smind Ügyvédőnek lenni meg nem engedtetik*, és azért az ollyan a' maga díjjába méltán marasztaltatik.

23. CZIM.

Annak büntetéséről, ki a' már meghalt Embert, vagy Gyermeket Törvénybe-idézendi, vagy ki a' Nemest nem különösen személyében, hanem Ura által állatja Törvénybe.

Azt sem kell elfelejteni, hogy ha valamelly Perlekedő-Fél, valamelly már meghalt *Nemes embert* maga ellen Törvénybe idéztetend; vagy valamelly Praelatusnak, Bárónak, 's az Ország' Nemesseinek Udvari (familiaris) *birtokos*, 's *Nemes emberét* a' Törvénybe-idézés' alkalmával az Ura eleibe, vagy az Ura által kívánja Törvénybe állatni, *c)* vagy valamelly *törvénytelen korú Gyermeket* hatalmaskodásbeli dologba *d)* maga ellen Törvénybe idéztetendi; akkor az ollyan Felperes (ha az e'féle törvénytelen idéztetés ellen kifogást téendenek), mind a' meghalt Nemesnek, mind a' törvénytelen korú Gyermeknek, mind az Udvari Nemesnek, törvénytelen idéztetésekért, a' hány személy, annyi *ötven Márka* büntetésbe marasztaltatik azonnal.

1. §. Mert a' Nemeseket nem Törvénybe-állatni (*juri statui*) hanem idéztetni (*evocari*) kelletik.

2. §. A' Törvénybe-állatás pedig csak a' Parasztokat, vagy is Szántó-vetőket, 's Jobbágyi-állapotba-lévőket, valamint szinte a' Nemtelen Cselédeket, vagy is Udvari embereket (Familiaris) illeti. Kiket tulajdon Földes-Urok, de nem ezeknek Tisztjei, tartoznak a' Biró eleibe Törvénybe-állatni.

24. CZIM.

A' Zálogos-jussokra, 's az Özvegyi-jutalomra nézve előre bocsájtandó Megintésekről, 's az azt követő büntetésekről.

A' Zálogos-jussoknak vissza-bocsájtása, vagy az Özvegyi-jutalom', Meny-asszonyi-ajándék', vagy Leány-negyed', 's más e'féléknek 's a' t. kiadása eránt való Megintést, ha az Megintendőt személyesen meg lehet találni, ugy személyesen; különben pedig annak szokott lakhelyén, vagy Házánál véghez lehet vinni. *e)*

1. §. A' Megintés után következő Törvénybe-idéztetésnek azonban nem személyesen, hanem annak örökös, vagy Zálogos-népes birtokába, a' honnét tudniillik a' Törvénybe-idéztetés az Idézendőnek tudtára eshetik, kelletik megtörténni.

2. §. Mert máskép' ha valakinek Jobbágyai nem volnának, az ollyat Nemesi-Kuriájába, 's szokott lakhelyébe is meg lehet intetni, 's szinte Törvénybe idéztetni.

3. §. Ha azonban az ollyannak Jobbágyai lennének azok által kelletik a' Törvénybe-idéztetésnek megtörténni, (vagy is azoknak kelletik a' Törvénybe-idéző-levelet kezekhez szolgáltatni.) Mert különben ha személyesen, lakházánál menend véghez, akkor a' Felperes az Idéztetett' díjának lefizetésében marasztaltatik. *f)*

4. §. A' holott is tudni kell, hogy ha valamelly Nemes ember, vagy Asszony az által, kihez a' birtokos-jószág tartozik, a' pénznek, vagy az Özvegyi-jutalomnak, 's a' Menyasszonyi-ajándéknak felvétele, 's a' Zálogos jusnak, vagy a' meghalt Férj' birtokos-jussainak kibocsájtása eránt megintetik, és a' Megintés után a' pénz fel nem vétele', 's a' birtokos jusnak ki nem bocsájtása' esetében Törvénybe-idéztetés következnék, 's az ollyan az arra rendelt Ünnep-nyolczadi, vagy Rövid-törvénykezés' határnapjára vagy maga személyesen, vagy más által meg nem jelenend, akkor több határ-időre nem várakozván az a'féle birtokos-jussok a' Biró által minden

Ok-levele által azonban ezen hatalma Tóth Országra nézve megsemmisittetett, 's ugyan azért lehet csudálkozni, hogy Verbőczy ezt ezen Czimjébe nem említette, holott azt szükség lett volna említeni.

a) Ezen Konventnek hatalma az 1559. 39. T. Czikkelynél fogva szinte az Esztergomi Káptalannak adatott által.

b) A' Tanu vallatásokat mai időben Szolga-Birák, 's Esküttek, vagy a' Királyi Tábla' Hites-Jegyzői viszik véghez.

c) Tudniillik midőn a' hatalmaskodás nem csak a' Tulajdonos által, hanem ennek parancsolatjából más Hozzá-tartozandóknak segítségével, kik között Nemes emberek is találtatnak megyen véghez, és az ollyan Nemes-emberek nem külön, hanem csak Urok által olly formán idéztetnek Törvénybe, hogy az Ur azon embereket is, kik a' hatalmaskodásba részt vettek, Törvény eleibe állitsa. Mostani időben azonban ha a' Kereset-levélbe bele tétetik ezen Közbenvetés: „*exmissis de jure exmittendis*" az az: „*kihagyván a' törvény szerént kihagyandókat*" a' fellebb mondott büntetést, ha mindjárt a' Nemes embert Törvénybe-állatni kérendi is, kikerülheti.

d) Ebből a' következik, hogy más egyéb ügyes-bajos dolgokba nem áll az itten rendelt büntetés a' Gyermekekre nézve.

e) Mostani időben mind egy akár miképpen megyen véghez a' Megintés, csak hogy különben törvényesen menjen az végbe.

f) Ezen 3dik §nak mai időben semmi ereje sincsen, minthogy abba mostan nincs különbbség akár személyesen, akár Alattvalói által menjen végben a' Megintetés, 's Törvénybe-idéztetés.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 111 von 170

pénz' fizetés nélkül, által adattnak a' Felperesnek, 's a' Törvénybe-idéztettek a' magok jussát birtokon kivül (extra dominium) keresni tartoznak. *a)*

5. §. Sőt az ollyan Uzsorás, ki a' pénzt felvenni, 's a' jószágot vissza bocsájtani nem akarta, Közönséges-Törvény-Könyvünknek rendelése szerént még ugyan annyi summa pénzben, a' mennyiben a' nálla lévő jószág el volt zálogositva marasztaltatik.

6. §. És ez akkor igaz, ha a' Megintést, 's Törvénybe-idéztetést az tételi meg, ki a' jószágot Zálogba adta, vagy pedig annak Fia; vagy Atyafia, kire a' Zálogos-jószágnak háromlani kellene. Mert a' Szomszédok', 's Vidékiek' kérését a' mondott büntetés nem szokta követni.

7. §. A' Megintetett, 's az Özvegyi-jutalom, 's Menyasszonyi-ajándék' felvétele eránt Törvénybe idéztetett Asszony pedig ha mindjárt az Idéztetésre megjelenend is, mindazáltal, ha holmi kigondolt szin, 's kifogás alatt a' Pernek másik Törvényes-határ-időre, vagy is Törvény-folyására (Terminus) való halasztását ki-eszközlendi azért, hogy az alatt a' birtokába lévő jószágnak jövedelmét szedhesse, 's a' következő Törvényfolyáson magát védelmezni, vagy is az ellenvetését jó móddal bebizonyitani nem tudandja, akkor az ollyan Asszony Özvegyi-jutalmát, 's a' Menyasszonyi-ajándékát, (minthogy sok Asszonyok az Árváknak jószágait az e'féle törvénytelen kifogások mellett utolsó pusztulásra juttatják) azonnal elvesztendi, 's az illető Biró által azon jószágok, 's birtokos jussok minden Özvegyi-jutalom' kifizetése nélkül a' Felperesnek által adattnak.

25. CZIM.

A' Törvénybe-idéző-levelekbe előforduló ezen közbenvetés „litis pendentia" mire való légyen?

Ismét a' Törvénybe-idéző-levelekbe foglalt ezen közbenvetésről „*Litis pendentia si qua foret inter ipsos non obstante*" az az: *Ellent nem állván, ha valami Per-folyás volna is közöttök*" tudni kell, hogy azon közbenvetést a' Per-patvarkodás' (Calumnie) büntetésének elkerülése végett, mellyet a' kétszeresen, vagy néha többszörösön is kezdett, 's folytatott Per szokta maga után vonni, szokták az Idéző-levélbe bele iktatni. *b)*

1. §. Ne hogy a' Fel- 's All-peres között bizonyos Peres dolog folyván, 's idő közbe, vagy is a' Per' folyamatja alatt valamellyik Fél hatalmaskodást követvén el, 's a' miatt Perbe idéztetvén, ezen újj Idéztetés az elébb indított Pernek valamikép' akadályára légyen, vagy a' Perlekedő-Felekre valamelly büntetést vonjon. *c)*

2. §. És ezen közbenvetés csak az első Idéző-levélbe iktattatik; a' Per' folyta alatt következő második, vagy harmadik Idéző-levélbe pedig azt bele iktatni szükségtelen.

a) Jól meg kell jegyezni, hogy Verbőczy ezen §ba csak arra az esetre rendeli a' Zálogos-summának kétszeres elvesztését, ha a' Törvénybe-idéztetett, a' Törvénybe meg nem jelenend.

b) Ezen közbenvetés a' mai Kereset-levelekből elenyészett, 's mostan csak az ugyan egy dolognak kétszeri való követelése von maga után Per-patvarkodás' büntetést, mellyet szinte a' Per-letétele (Depositio) által el lehet kerülni. Láss erről többet a' következő 70. Czimbe.

c) Mostanában egyik Per a' másikat nem szokta törvényes úton akadályoztatni.

26. CZIM.

A' Törvénybe-idéztetésekbe kiváltképpen hármat kelletik megjegyezni.

Ismét minden, kiváltképpen pedig a' hatalmaskodások eránt történhető Törvénybe-idéztetésekbe, 's a' Vád-leveleknek feltételébe különösen három megjegyezni való dolog kivántatik meg.

1. §. *Először.* A' Személy, a' ki által, 's a' ki ellen a' Vád-, vagy Kereset-levés előadatik.

2. §. *Másodszor.* Az idő, vagy is azon időpont, a' midőn valaki másnak kárt, vagy sérelmet okozott.

3. §. És *Harmadszor.* A' Hely, 's Vármegye, a' hol tudniillik a' kár, vagy sérelem történt, vagy véghez vitetett.

4. §. Ismét ha valamelly birtokos jusnak elfoglalása végett indittatott valamelly per; akkor szükséges, hogy az elfoglalt birtokos-rész is jól kijegyeztessék, vagy is fejeztessék.

5. §. Mert ezeken a' Feltételeken kivül a' Biró a' Felek között egyenes, 's igasságos ítéletet nem hozhat, 's nem szolgáltathat; leginkább ha a' Perbe a' Feleknek feleletjeikhez képpest Köz-tanu-vallatás rendeltetett. Mellybe hogy az elkövetett sérelemnek ideje, helye, 's a' Vármegye, valamint szinte az elkövetett dolognak rendje, foglalatja, 's az elfoglalt jószágnak nagysága, vagy mennyisége kitétessék, elmulhatatlanul szükséges léend. *d)*

27. CZIM.

Mi a' köz-tanuvallatás? 's minő, vagy hány feltételek kivántatnak meg annak véghezvitelére?

Továbbá tudni kell, hogy a' Köztanú-vallatás nem egyébb, mint *a' Peres-Feleknek a' Biró eleibe adott Feleletjeikből eredett kétségeknek a' Tanuk' bizonyitásai, vagy is vallatásai által lett megvilágositása, vagy is megfejtése.*

1. §. Mellyekre nézve azon Helységbe lakó Szomszédokat, 's Vidékieket, a' hol a' kérdésbe lévő hatalmaskodás történt; 's azon Vármegyebeli Nemeseket, a' mellybe azon Helység fekszik, szokták használni, 's ennek ugyan azon Vármegyének Törvényszéke előtt kelletik végbe menni. Ha csak ne talán jószág, vagy is birtokbeli elfoglalás volna kérdésbe, mivel ezen esetben nem mindenkor a' Törvény-szék előtt, hanem sokszor a' Peres-hely' szinén is meg szokott az e féle Tanuvallatás történni.

2. §. Hogy pedig a' Köz-Tanu-vallatás jó, 's igaz módon vitessék véghez, arra nézve öt Feltételek kivántatnak meg. Tudniillik; *Szabadság, Kor, Mód, Állapot, 's Hit-letétel.*

3. §. *Először* mondám, kivántatik *Szabadság.* Hogy tudniillik a' Bizonyságot-tevő szabadon, önként, minden félelem 's erőltetés, vagy kénszerités nélkül, egyedül törvényes megkeresés' után valljon, vagy is tegyen bizonyságot. *Mert a' fegyver' zörgés között a' Törvény halgatni szokott.*

d) Mostan az 1723. 30. T. Cz. értelménél fogva megkivántatik, hogy a' Kereset-levélbe kijegyeztessék; *Kicsoda, mit, ki előtt, mi jusson, 's kitől kiván keresni?*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 112 von 170

4. §. *Másodszor* kivántatik a' *Kor*, hogy tudniillik a' Tanú ollyan korba való legyék, hogy a' kérdésbe lévő történt dolgokról emlékezhessék. Mert a' véghez vitt e'féle Tanu-vallatásokba magam is olvastam, sőt nem csak olvastam, hanem láttam is adományok, 's kedvezés által megvesztegetett Tanukat, kik alig voltak tizenhat, vagy legfellebb húsz esztendősök, 's még is a' huszonöt esztendővel az előtt történt dolgokról, mintha akkor jelen lettek volna, álhatatosan vallottak. És mivel az e'féle Tanuk az Ország' Rendes-Birái eleibe személyesen nem állittatnak, egyedül a' Királyi, vagy Nádor-Ispányi emberek, 's a' Káptalan, vagy Konventbeli Kiküldöttek által halgattattnak ki, azért azoknak mind a' Tanuk' koros voltára, mind a' történt dolgok' idejére szorgalmatosan figyelmezni, 's azokról igaz tudósitást adni tartoznak. *a)*

5. §. *Harmadszor* szükséges a' *Mód*, hogy tudniillik a' Tanu a' kérdésbe lévő dologról nyilván, 's egyenesen valljon? ha tudniillik a' kérdéses dolgot hallásból, vagy a' maga tudományából tudja e'? vagy pedig annak szájából, ki a' dolgot elkövette, hallotta-é? Mert a' puszta hallásnak hitelt adni nem szoktak, 's nem is kelletik. De fájdalom! mostani időbe, *a' midőn elterjedett az álnokság, 's nem csak meghült, sőt el is aludott a' Felebaráti szeretet*, a' Tanuk nem ugy, 's nem azon móddal, a' mint tudják a' dolgot, hanem megfertéztetett lelki-esmérettel, a' Felperesnek kénye, kedve, 's kivánsága szerént vallanak. *És hogy az a'képpen történik, önnön magam is tapasztaltam.*

6. §. *Negyedszer* figyelmezni kell a' Tanuknak *Állapotjára*. Ha vallyon Nemes-é, vagy Paraszt, a' ki bizonyságot tészen? Mert a' Parasztoknak Nemes személy ellen való bizonyságtétele, (kivévén a' Prelatusoknak, Bárónak, 's az Ország' más Nemesseinek szomszédba lakó, 's Uroknak személyjét viselő Tisztjeit, kik a' régi szokás szerént e' részbe Nemes-személyeknek lenni tekintetnek), semmibe sem vétetik. *b)* Ha csak a' Per' veleje azt hozván magával a' Biró által nyilvánvaló szóval az rendeltetik, hogy Nemes, Nemtelen egy formán hallgattassék ki. Ez azonban igen ritkán, 's csak a' Peres-Feleknek megegyezésével szokott megtörténni.

7. §. Mert a' Parasztokat, 's Nemtelen-embereket hol ajéndékokkal, hol ijeszgetésekkel hamarább el lehet az igaz útról vonni, mint a' Nemeseket.

8. §. 'S különben is illetlennek, 's helytelennek látszik lenni, hogy a' Parasztnak, mint alábbvalónak vállásánál fogva a' Nemes, mint előbbkelő személy fejvesztésre itéltessék. A' mint az Országnak ezen régi, 's helybe-hagyott Szokás-törvénye majd minden Birák, 's Ügyvédők előtt esméretes *c)*

9. §. *Ötödször* 's utoljára a' Köz-Tanuvallatásban megkivántató dolog a' *Hit letétel*.

10. §. Mellyet jóllehet a' Tanuknak mindenek előtt le kelletik tenni, 's az előbb mondottak között első helyet is érdemel, minthogy azonban ezen feltétel a' legközönségesebb, 's legnyilvánságosabb, 's a' Biráknak a' Köz-tanuvallatásról készített Itélő-leveleikbe (Adjudicatoriae) ez nyilvánságosan feljegyeztetik, 's különben is minden Köz-tanuvallatás, (a' mint alább is meg fog tetszeni), hit-letétel által végeztetnék be, azért azt az utolsó helyre iktattam. *d)*

28. CZIM.

Hogyan kelletik kikérdezni a' Köz-tanuvallatásban a' Tanukat, 's azoknak büntetéséről, kik a' bizonyság-tételre meghivattatván, arra megjelenni nem akarnak.

Szükségképpen megkivántató dolog tehát, hogy minekelőtte a' Tanú kikérdeztetnék, Hitet tegyen arról; hogy ő félre tévén minden félelmet, gyülölséget, szeretetet, 's Peres-Feleknek ajándékozásait, az igasságot el nem titkolja, a' hamisságot nem igazolja, 's az igasságot meg nem hazudtolja, vagy is hamisítja; hanem a' mint a' kérdésbe lévő dolgot tudja, igazán ki mondandja.

1. §. És ne hogy valaki ne talán a' másik Félnek kedvezése, vagy jutalom' adása, avagy félelem, 's gyülölség miatt az e'féle bizonyságtételekből magát kivonhassa mind Közönségestörvényeinknek, mind pedig régtől fogva kelethe lévő régi Szokás-törvényünknek rendelése 's értelme szerént azon Vármegyének Fő, vagy All-Ispányja, a' hol tudniillik a' Köz-tanuvallatás végbe menend, az Ország' Rendes-Birájának Itélőlevelénél, vagy pedig máskép' is, csak egyedül azon dologtól készült Tanu-vallató-parancsolatjánál fogva megkérettetvén, azon Vármegyének akár melly Nemesseit, ugyan csak azon Fő, vagy All-Ispányok' által, a' bizonyságot tenni nem akaró Félen azonnal, 's megmásolhatatlanúl *e)* megveendő hat nehéz Márka büntetés alatt, *minden Markát négy forintjával, vagy is száz denárjával számlálván*, a' Bizonyság-tételre erőltetheti, 's a' Köz-tanuvallatást végre is hajthatja.

29. CZIM.

Hányféle okból szokták a' Tanuvallatásról szólló Tudósító-levélbe a' Tanuknak neveit beiktatni?

A' Tanuknak pedig Vezeték, 's Kereszt neveit, 's hogy kik légyenek azoknak Szomszédjai, Vidékiei, vagy kik légyenek ugyan azon Vármegyebeliek? *f)* a' Káptalanoknak, 's Konventeknek Tanu-vallatásokról szólló Tudósító-levelekbe *g)* mindenkor fel kelletik jegyezni. És ezt két okból kelletik megtenni.

1. §. *Először*. Mivel két vagy három Szomszédoknak, 's Vidékieknek vallásai többet érnek a' Törvény előtt, mint husz Vármegyebeli Nemeseknek vallásai. Kik közel laktok miatt a' do-

a) Mostani időben a' mint a' Tanu vallja, hogy menyi idős légyen, a' szerént irattatik az be a' Tanú-vallatásba, ha csak ellenkező nem tudatik felőlle.

b) Az 1729. 26. T. Cz. szerént most már a' Nemtelenek is tehetnek bizonyságot a' Nemesek ellen azon T. Czikkelybe ki tett módositások alatt.

c) Egyezt. Sz. István II. T. K. 50 Fejez.

d) Szükség tudni, hogy az e'féle Köz-tanuvallatások már nincsennek kelethe.

e) Az 1655. 49. Törvény-Czikkely' erejénél fogva már csak az All-Ispány szokta azon büntetést, és pedig minden törvényes óvásoknak félre tétele mellett a' bizonyságot tenni nem akaró Félen a' Felperes' kérésére megvenni.

f) Miuekutánna az itt előadott Köz-tanuvallatás mai időben megszünt volna, mostan a' Tanuvallatásba nem teszik ki, hogy kik legyenek Szomszédok' 's Vidékiek, 's Vármegyebeliek mint régenten; egyedül a' Tanuknak neveik, vallásaik, 's lakóhelyeik jegyeztetnek fel.

g) Most már nem a' Káptalan, 's Konventbeliek viszik ezt véghez, hanem a' Szolga-Birák, 's Esküttek, vagy pedig a' Királyi-Tábla' Hites-Jegyzői.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 113 von 170

logról, 's annak folyásáról bizonyosabban valhatnak, mint a' Vármegyebeli Nemesek.

2. §. *Másodszor.* Hogy a' Perlekedő-felek a' Tanuk' neveinek, 's vallásainak feljegyzéséből szükséges kifogásaikat, tudniilik: a' Tanuknak *ludasságok, rosz bizonyságtételek, rosz, 's becstelen hirek nevek*, 's *korok* ellen, méltán megtehessék, 's annak ellene mondhassanak. *a)*

3. §. Ne hogy a' *Hitszegés*, melly a' bizonyság-tételekbe gyakorta megeshetik, büntetetlen maradjon. Mert a' Bölcs' mondása szerént is „*a' hamis Tanu büntetetlen nem maradand, a' ki az Isten ellen nagyot vét, eltagadván annak igasságát, és Felebarátjat megkárositja hamis tanu-bizonsággal ótet megcsalván.*"

30. CZIM.

A' Hitszegőknek, kik Ludasoknak is neveztetnek büntetéséről.

Méltó azért, hogy Isten', 's ember' Itélete szerént minden Hiteszegő, kit közönségesen *Ludasnak* nevezünk, keményen megbüntettessék.

1. §. Mert ki a' hitszegésben marasztaltatik, elveszti minden néven nevezendő, 's akár hól találtató ingó bingó, 's ingatlan jószágait.

2. §. Sőt a' jószágának sajátságától is örökre megfosztatik.

3. §. És nem csak ezektől megfosztatik, hanem személyére nézve is (elvesztvén az emberiség' becsületét) olly gyalázattal illettetik; hogy a' többi Keresztények közül mint minden emberiségtől megfosztatott, számkivettetve, különböző ruhákba fel öltöztetve, 's kender kötéllel körül övedzve, mezitláb, 's hajadon fővel tartozik járni. *b)*

4. §. A' Törvény előtt pedig ő senki ellen, de ő ellene akár ki is kereskedhet. *c)*

5. §. És ezen büntetésnek akkor vagyon helye, ha a' hitszegés az Ország' Szent Koronájának jussaira nézve 's a' Király ellen követtetett volna el. Mert a' Felperes ellen a' Hiteszegettet egyedül dijjában, 's Fejváltság' büntetésébe, melly *két száz forintot* tészen, szokták marasztalni.

6. §. A' holott is tudni kell, hogy a' hitszegés' el követése kétféle képpen értetődik. *Először* mondatik *a' szabad esküvés' által hágásának* midőn tudniillik valaki hit letétel mellett kötelezi magát valaminek megadására, vagy megtételére, és még is az e' féle igéretét nem telyesiti. És ezen esetben az elébb mondott becstelenségnek (infamia) 's jószág' elvesztésnek nem mindenkor vagyon helye. *d)* Mert sokszor az Igérő a' nagy betegség, a' rosz, vagy veszedelmes út, 's az időnek mostohasága miatt arra mentséget találhat. Mindazáltal az igéretet tartozik telyesiteni.

7. §. *Másodszor* a' hitszegés mondatik: *esküvéssel erősitett, 's másnak megcsalására, 's jussának veszedelmére elkövetett hazugságnak.* És ezen esetben a' fentebb érdeklett Ludasság' büntetésének helye vagyon.

31. CZIM.

Hogy valamelly dologról Köz-tanu-vallatást kétszer tétetni meg nem engedtetik.

Figyelmezni kell pedig, hogy ha a' Köz-tanu vallatás mind a' két Fél által már egyszer megtétetett, 's abba semmi nyilvánvaló zavar nem történt, annak többszöri megtétele ugyan azon Peres dologra nézve meg nem engedtetik: Mint némellyek minden ki gondolt szin, 's ellenvetések által azt ismét megtétetni gyakorta igyekeznek.

1. §. A' Köz-tanu-vallatásnak végbe viteléről, 's azoknak véghez vitelében történhető meghábóritásokról, 's zavarásokról szólló egyéb Czikkelyek pedig a' Közönséges-Törvény-könyvbe elég világosan le vagynak irva. *e)*

32. CZIM.

Hogyan kelletik a' Perlekedő-feleknek a' Köztanu-vallatás után, vagy az előtt is hitletételt itélni?

Tudni kell továbbá, hogy minden Köz-tanu vallatás hit-letétellel végződik.

1. §. Mert ha a Felperes a' maga Keresetét elegendőképpen, az az: *hat Szomszédoknak, ugyan annyi Vidékieknek, 's tizenkét Vármegyebeli Nemeseknek* vallások által be bizonyitandja, vagy ha éppen annyi Somszédokat, 's Vidékieket nem találhat is, mindazáltal az e' féle hibát a' Vármegyebeli Nemeseknek vallások által kipotolhatja, és ha a' Perbe-vett, vagy is az Allperes, semmit bizonyitani nem tudna, vagy ha valami keveset probálna is, akkor a' Felperes az Alperes' fejére annak Dijja szerént tudniillik *ötvened magával mind Nemesekkel* a' hitet le téendi. *)

2. §. Ha pedig mind a' két Fél a' maga keresetét, 's feleletjét elegendőképpen bé bizonyitandja, akkor az Allperesnek a' Köz-tanu vallatás' el rendelése alkalmatosságával a' Felperes által elő mutatott Tanu-vallató-Levél' erejénél fogva, hit letétel itéltetik; olly formán, hogy ha *Hármas*-tanu-vallatás (trinae litterae Inquisitoriae) mutattatott elő, akkor az Alperes *ötvened* magával, ha *Kéttős*-tanu vallatás, akkor *huszonötöd* magával, ha pedig csak *Eggyes*, vagy is Egyszerű-tanuvallatás, akkor *tizenketted* magá-

a) Mai időben szokásba vagyon, hogy a' Tanuk ellen való kifogásokat a' Felek' egyetértéséből a' meghitelesités (authenticatio) után is meg lehet tenni.

b) Az ezen §ba emlétett büntetés végett rendelt öltözet, 's járásmodja mostani időben nincs kelethe.

c) Kelemen *Instit. Jur. priv. Hung.* Lib: III. pag. 1521. azt állitja, hogy a' Hiteszegett csak tulajdon személyében nem állhat Törvénybe, de törvényes Szószóllója által igen is. Ezen különböztetést azonban Verbőczy ezen Czimjébe sehol fel nem találhatni. holott Verbőczy ezen munkájába a' Mandatariusokról értekezvén, bizonyosan ha Kelemen szeréni értette volna a' dolgot, azon különböztetést megtenni el nem mulasztotta volna.

d) Mostani időben sokakat kellene büntetni, ha mind azokat megakarnánk büntetni, kik esküvéssel is igérnek valamit, 's azt még sem telyesitik.

e) Lásd Mátyás IV. T. K. 14. Cz.

) Régenten szokásba volt az, hogy ha valakinek hitletétel itéltetett, még a' mellett szükséges volt annak a' dolog minéműségéhez képpest az Itéletbe szám szerént ki tett Vármegyebeli Nemes-személyeket maga részére keriteni, kik ismét az eránt esküdtek meg, hogy a' Hitét-letett-fél igazán, 's nem hamisan esküdött légyen meg, 's ezek a' régi Oklevelekben *Conjuratoroknak* neveztetnek. Az ezen T. Czikkelybe elő forduló ezen kitételek tehát, p. o. *duodecimo se Nobilibus jurabit*, vagy *vigesimo quinto se Nobilibus debet deponere juramentum*, nem egyebet tettek, mint azt, hogy tizenkét, vagy huszonöt Nemes-embernek kellett a' Bíróság előtt arra megesküdni, hogy a' kérdésbe lévő Fél hitét igazán tette légyenle. Egyezt. az I. R. 37. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 114 von 170

val, mind Nemesekkel téendi le a' hitet, 's a' Felperes' keresetétől feloldoztatik. **)

3. §. Ha pedig a' Tanuvallatás inkább az Allperes', mint a' Felperes' részére lenne kedvező, de azonban a' Felperes is valamit probálna, akkor az Allperes a' *Hármas*-tanu-vallatás mellett *huszonötöd* magával; a' *Kettős*-tanuvallatás mellett *tizenketted* magával; az *Egyjes*-tanuvallatás mellett pedig *hatod* magával mind Nemesekkel *kéz-reá-téve a)*, a' hitet letéendi, 's magát a' Felperes' keresete alól felmentendi.

4. §. Ha pedig a' Felperes éppen semmit sem bizonyitana, vagy Köz-tanu-vallatást tétetni elmulasztaná, akkor az Allperes a' Felperes' keresetétől általjában felmentetik.

5. §. És viszont ha az Alperes Köz-tanu vallatást tétetni elmulasztand, vagyha tétetett volna is, de azonban abból a' maga részére semmi tanuságot, vagy probát elő nem adhatna, akkor az Allperes ellen a' Biró által azonnal végső Itélet hozattatik. És a' többi Perbe-idéztetésekbe is azt kelletik tartani, 's cselekedni.

**) A' *Trinae, Binae*, 's *Unica Litterae inquisitoriae* nevezetet máig is homály boritja Hazánkba; de nem is csuda, mivel ezek igen ritkán fordulnak meg olly formán kezünkbe, hogy azokra reá esmérhetnénk, 's ezt egyedül csak az igen régi Birói-Itéletekből, 's pedig figyelmetes olvasas által lehetne legjobban megmagyarázni. Olly szerencsés magam sem lehettem hogy illyen forma eredeti Oklevél akadhatott volna kezembe, mellyekből ezen Tanu vallatásnak mi voltát tökélletes világosságra hozhattam volna, mind azáltal a' mennyire nyomába akadhattam ezen dolognak, ugy vettem észre, hogy a' *Trinae-litterae-inquisitoriae* Levelek nem egyebek voltak, mint ugyan egy dologban három felé véghez vitt Tanu-vallatások, mellyek ha midőn mind a' három Tanuvallató-felekezet öszve jöven a' Tanu-vallatás együtt meg egyezett, akkor a' Tanu-vallatásnak a' legnagyobb ereje volt, mellyből következik, hogy a' *Binae* és az *Unica-litterae-inquisitoriae* Levelek ismét azok voltak midőn a' Tanu-vallatók két felé, vagy csak midőn egyfelé, vagy is együtt mentek ugyan egy dologba Tanukat vallatni, 's ugyan azért olvassuk némelly régi Tanu-vallatásbeli Tudositó-Levelekbe ezen szavakat „*in Comitatu T. simul procedendo*" melly annyit tesz, hogy akkor együtt, 's nem többfelé mentek a' Vallatók Tanukat vallatni. Véghez vihették pedig ezt a' Káptalan, 's Konventbeli Bizonyságok a' Királyi, 's Nádor Ispányi Emberekkel együtt; valamint a' Vármegyéknek Fő, 's All Ispányaikkal, 's Szolga Biráikkal egyetemben. A' *Trinae-litterae-inquisitoriae* Levelekről mondott ezen állitásomat pedig némű nemükép' láttatik bizonyitani a' *Formulae Styli Solemnes* Czimü Könyv' 142 lapján találtató 's I. Lajos Kiraly' Kanczelláriáján keletbe levő Okleléles-formák között a' 227dik mellybe ezek olvastattnak: „*Ubi praelibati Filii D. de medio aliorum Causatorum exsurgentes tria paria litterarum Inquisitoriarum, videlicet unam annotati Capituli Ecclesiae T. et aliam Religiosi Conventus, et Praepositi de T. tertiam Vice Comitis et Judlium Comitatus T. inter caetera continentes quod*" etc. ezután következik a' dolognak elő adása melly ugyan egy, a' honnét is nyilván való, hogy azon három Inquisitiok, minthogy különben is *Pároknak* neveztetnek ugyan egy dologról szollottak, következésképpen három ugyan egy dologról szólló Inquisitiok voltak légyen. — A' kiknek több módjok lesz a' Régiségekben keresgélni, ezen állitásomnak valóságára reá fognak találni. En örülök, hogy csak figyelmetessé is tehettem Nemzetemet ollyan dolog felől, mellyet mind ekkoráig homály boritott. Egyéb eránt egyeztesd erre nézve a' következő 34 Czimnek 1. §. is.

a) Az *adhibita manu* vagy is *kéz reá téve* ki fejezésnek megértésére nézve szükség tudni, hogy régenten szokásban volt a' hit-letétel' alkalmatosságával a' Szentek' tetemeinek, a' Szent Keresztnek, 's az Evangeliumnak kézzel való illetése. Igylehet olvasni a' ** jegy alatt emlitett Könyv' 104. lapján a' 164dik szám alatt ezeket „*Qui quidem Testes prius universaliter praesentibus dictis partibus, tacto Codice S. Evangelii jurati.* etc.

6. §. Ha a' Felperes *Hármas*-tanu vallatást elő mutatand, 's az Allperes az ellene feladott Vádat egy általjában tagadja, ez akkor ötvened magával mind Nemesekkel hitet teénd le. És azon kivül ha jószág el-foglalás eránt inditatott volna a' Per, a' Felperes az elfoglalt jószágot azonnal vissza kapja.

7. §. Ha pedig az Allperes tagadandja, 's a' Köz-tanu-vallatásnak előre bocsájtatása után magát ártatlannak lenni mondandja, a' Felperes pedig azon Tanuvallatást elfogadni nem akarandja; akkor az Allperes csak *huszon ötöd magával* mind Nemesekkel magát ki mentheti. És igy következőleg lejjebb szállván, hogy tudniillik: *Kettős*-tanu-vallatás ellen *tizenketted* magával, *az Egyes* Tanu-vallatás ellen pedig *harmad* magával mind Nemesekkel a' hitet le téendi. Mert ezen Egyes-tanu-vallatásnak sem lészen ereje, ha a' Felperes a' Köz-tanu-vallatást elfogadni nemakarja.

8. §. Ismét ha az Allperes a' feleletnek első határ-idején a' Felperes által az Ország' Szokástörvénye szerént az Allperes' fejére le téendő hit letétel alá magát adandja, 's ezt a' Felperes elfogadni nem akarja; akkor az Allperes csak harmad magával mind Nemesekkel, (ha mindjárt a' Felperes' részére Hármas Tanu-vallatás ment volna is végbe) hitet le tenni tartozik.

9. §. Ha pedig az Allperes egyedül a' Felperes által le téendő hit letételt elfogadandja, és a' Felperes azt le tenni nem akarandja, akkor az Allperes a' Kereset alól azonnal fel oldoztatik.

10. §. Egyéb kissebb dolgokba pedig a' hol a' Felperes által semmi Tanu-vallatások elő nem adattak, az Allperes mindenkor *harmad* magával mind Nemesekkel; Az adosság', vagy költsönözés' esetébe azonban midőn a' Felperes által semmi bizonyságok elő nem adattnak, az Allperes csak a' maga személyében téendi le a' hitet.

11. §. A' midőn pedig az adósság, vagy költsönözésbeli, vagy más eltulajdonitott pénz' dolgában, adatott ugyan elő Tanu-bizonyság, mindazáltal a' pénz' mennyiségéről semmi bizonyságot elő adni nem lehetne, akkor a' Felperes a' maga pénzét hitletétel által, tudniillik: minden négy forintot tévő Márkát egy egy Nemesnek hitletétele által vissza nyerheti.

12. §. Mert a' Parasztnak, és Szántó-vető embernek csak száz denárt érő egy forintra vagyon szabadsága hitet le tenni. Melly a' Nemesek' dolgaiban meg nem engedtetik. ***)

33. CZIM.

Ha vallyon a' kár-tétel' vissza-szerzésében a' Nemeseknek a' Paraszt mellett, és viszont ennek amazok mellett való hit-letételek ér e' valamit, vagy sem?

Mellyre nézve kérdés ha vallyon a' kártétel', vagy adósság' vissza-szerzése eránt kezdett Peres dologban a' Nemesnek a' Paraszt, vagy Nemtelen ember mellett le téendő hitle-tételének vagyon e' annyi ereje, mint a' Nemes mellett letett esküvésnek, vagy pedig az csak a' Paraszti hitletétel' sorába számláltatik?

***) Ezen Törvény-Czikkelybe kitett Tanu-vallatás' modja mostani időben egészen el enyészett, mivel mostan csak Juratus, vagy pedig Vármegye' Szolga Birája, 's Esküttje által vitetik ez véghez. Különben az ezen Törvény-Czikkelybe emlétett, 's a' Peres-felek által letéendő hit letétel' módjára némelly részben most is figyelmeznek Törveny-székeink, ámbár ezen T. Czikkely az 1729: 26. és 27. T. Czikkelyek' rendelése által nagyobb részben megváltoztatott. Lásd az elébbeni 27. Czimet a' *b)* jegy alatt.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 115 von 170

1. §. És viszont; Ha vallyon a' Nemes ember a' Parasztok által javainak mennyiségéhez képpest le téendő hit-letétel mellett az okozott kárát, 's az ötet illető adósságát vissza nyerheti e'?

2. §. Felelet: hogy a' Nemes embernek hitlététele mind a' Nemes mind a' Nemtelen ember mellett mindenkor foganatos, és mindenkor ugyan azon ereje, 's foganatja vagyon, egyedül igazán, 's törvényesen történjen az meg. Mert az igaz móddal le tett esküvést becstelenség nem követi. És ez által a' Nemes a' maga Nemesi méltóságáról le nem mond.

3. §. Mindazáltal a' Parasztnak mint alább való sorsú embernek megnem engedtetik sem a' Nemes-ember mellett, sem az ellen hitet tenni. *a)* Jóllehet ellenben a' Nemes-embernek a' Paraszt mellett, 's a' többi Parasztokkal egyetemben hitet tenni meg engedtetik.

4. §. És a' Paraszt is az általa valamelly Nemes-ember ellen adósság, vagy más a' féle dolog eránt inditott Perében, a' Biró' Itélete szerént, más hasonló Parasztokkal együtt hitet tehet. A' Nemesek' dolgában rendelt hitletételre nézve azonban, mindenkor az elébb említett módot kell tartani.

34. CZIM.

Az Irományok' dolgában le téendő, 's meg itélendő hit-le-tételről.

Továbbá tudni kell, hogy az valaki által el titkoltatott, vagy másképp is le tartóztatott Irományoknak dolgában, az Allperes-félnek erősebb maga-kimentése rendeltetik, mint a' hatalmaskodásbeli dologban.

1. §. Mert ha a' Felperes ezen dologról csupán *egy*, vagy legfellebb *két* Tanu-vallatást *b)* adand elő, akkor az Allperesnek *ötvened* magával; ha pedig semmit elő nem mutatand, hanem csak szóval vagy törvényes Megintés által erősitendi azt, hogy valakinél ötet illető Levelei, vagy is Irományai vagynak; akkor *huszon ötöd* magával mind Nemesekkel le téendő hit-letételt kelletik itélni. *c)*

2. §. Ki ha az e' féle hit-letételben megfogyatkozand; akkor azon jószágoknak, 's birtokos-jussoknak, mellyeket illető Levelek, vagy Irományok dolgában hitét le nem tehette, örökös Oltalmazója léend. És a' Felperest, 's annak Maradékit, 's Örökösseit azon jószágoknak' birtokában megoltalmazni tartozik. *d)*

3. §. Mindazáltal a' Törvénybe-idéző-levélbe nevezetesen ki kelletik tenni, hogy mellyek, 's millyenek, legyenek azok, az Irományok, mellyek kivántatnak. *e)* Ne hogy a' Felperes által a' Törvénybe-idéztetésbe csalfaság követtessék el.

4. §. És ezt akkor szükséges tenni, ha a' Felperes nem állitja azt, hogy valamelly jószágot, vagy birtokosjussokat illető minden Irományok az Allperesnél lennének. Mert különben ezen esetben nem lészen szükséges az Irományoknak számát, 's minéműségét, egyedül csak az a' féle birtokos-jussoknak neveit, 's hol létét kelletik meg nevezni. Mert a' hol mindnyája emlittetik, ottan semmi kivétel nem találtatik.

5. §. És ha a' Felperes mindnyáját emlitené, vigyázzon, ne hogy az a' féle birtokos-jussokat illető Irományok közzül utóbb valamellyi ket elő adja. Mert ezen esetbe azonnal a' Perpatvarkodás' bűntetésébe marasztaltatik.

6. §. Továbbá tudni kell, hogy ha több Testvérek, 's osztozatlan Atyafiak lennének, kiknek (mint sokszor megtörténik) a' Törvény előtt a' Leány-ág ellen Irományokat kellene elő mutatni, akkor nem minden Testvérnek, egyedül a' legidősöbbnek, a' kihez tudniillik az Irományokra való felvigyázat, 's a' Peres-dolgoknak kormányozása tartozik, kelletik *ötvened* magával mind Nemesekkel le téendő hit-letételt itélni.

35. CZIM.

Minő esetekbe kelletik az Együttesküvőknek (conjurator) *neveiket feljegyezni?*

Meg kell továbbá jegyezni, hogy a' hit-letétel' dolgában négy esetben tudniillik: a' származat' bé bizonyitásában; az Irományok'; és a' Határ-járás' dolgában; nem külöuben midőn valakinek fejére kell esküdni, az Együttesküvőknek neveiket a' Tudósító-Levelekbe (Litterae Relatoriae) mindenkor fel kelletik jegyezni *f)*

1. §. Hogy a' Birónak rendelése szerént, az e' féle hitnek valóságos Nemesek által való letétele bizonyittassék.

2. §. A' többi hit-letétel' esetében pedig, az Együttesküvők' neveinek fel jegyzése, nem szükségképpen megkivántató dolog.

36. CZIM.

Annak büntetéséről a' ki valamelly Nemes-embert Nemtelennek, vagy Becstelennek kiáltand. És a' hit-le-tételnek többféle ki-meneteléről.

Ismét ha valaki az elébb mondott négy esetekben az Együttesküvők, vagy azok közül valamellyik ellen kifogást téend, hogy az Öszve-esküvők közül valamellyik nem valóságos *Nemes*, és Nemesi szabadsággal biró ember, vagy másképpen *Becstelen*, vagy *Hiteszegett* légyen, akkor a' Nemességnek be bizonyitására, vagy a' Becstelenségnek meghazuttolására a' Felperesnek csak egy Törvényes-határ-idő rendeltetik.

1. §. A' midőn is ha magát valóságos Nemes, vagy külömben *becsületes* embernek lenni elegendőképpen be bizonyitandja, *g)* akkor a' ki-fogást tevő Allperes azon Együtt-esküvőnek, ki ellen kikelt, két száz arany forintot tévő Dij-

a) Lásd az elébbeni 32. Czimet a' ***) jegy alatt.

b) Lásd a' mit az elébbeni 32. Czimre a' *Trinae-litterae-inquisitoriae* Levelekre mondottunk a' **) jegy alatt.

c) A' *Conjuratorok* mellyekről az elébbeni 32. Czimbe az *) jegy alatt is emlékeztünk mai időben nincsennek kelelbe.

d) Ezen büntetésen kivűl az 1659: 43. T. Czikkely mást is rendelt, tudniillik; hogy az a' féle Irományok' Letartóztatója ellen a' Vármegyebeli, Birák előtt öt száz R.ft. bánat-bér' megvételét lehet követelni, 's ezen büntetés mindannyiszor megujjitatik, a' mennyiszer meglagadja annak kiadását a' Letartóztató; fent maradván mind a' mellett Verbőczy' ezen Czimjébe emlétett büntetésnek követelése annak, a' kinek azon Per' utján munkálódni tetszeni fog.

e) A' *Commissio Systhematica* erre azt a' megjegyzést teszi, hogy elégséges ki tenni: hogy *éngemet*, *'s ezen*, *'s ezen jószágaimat illető Leveleket kivánom.*

f) Mostan minekutánna Conjuratorok nem használtatnak, csak a' Tanuknak neveiket szokták, és pedig mindenkor feljegyezni.

g) A' legujjabbi 1827diki 20. T. Czikkely szerént a' csupán személyes ügyes bajos dolgokba a' Nemességnek megmutatására nézve elegendő a' Vármegye' valamellyik All-Ispánya, 's Járásbeli Szolga-biró, 's Esküll Urak' nevei alatt költ arról szóllo Bizonyság-levél.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 116 von 170

jába, melly egyenesen az Együtt-esküvõt fogja illetni, azonnal marasztaltatik.

2. §. Mellyekből az Ország' azon Rendes-Birája, ki elõtt az a'féle dolog megforduland, az Ellenvetõnek ingó-javaiból, és a' szükség ugy hozván magával annak akár hol találtató birtokos-jussaiból is az Együttesküvõnek azonnal 's mingen késedelem nélkül eleget tenni tartozik.

3. §. Ha pedig az ollyan Együtt-esküvõ a' kérdéses dolgot bé nem bizonyíthatná, az Ellenvetõ az ügyét megnyerendi.

4. §. Olly formán, hogy ha Perbe-vett-Fél volt, Fejét megmenti, 's a' Felperes' keresetétől feloldoztatik. Ha pedig Felperes, akkor az Allperes (a' mint elébb is mondatott) azon birtokos-jussokra nézve, mellyeket illetõ Leveleket, vagy is Irományokat letartoztatott, vagy elrejtett Örökös-megoltalmazója léend. Vagy ha Határjárás eránt folyt az Ügyes-bajos-dolog, a' Perbe vett földet örökre magáévá téendi. Ha pedig a' származat' bebizonyitására tartozó dologban vesztend; akkor azon birtokos-just, melly eránt perlekedett, elvesztendi, és viszont is.

5. §. A' többi esetekbe pedig, ha a' Felperes a' tulajdon Hit-letétele' dolgába megfogyatkozand, keresetét elveszti; Ha pedig az Allperes fogyatkozand meg, a' Felperes által elõadott keresetbe marasztaltatik, 's a' Biró által azonnal megitéltetik.

37. CZIM.

Hogyan származik által a' Hit-letétel a' közbe meghalálozott Atyáról a' Fiura, 's az Atyafiakra?

Azt sem kelletik elfelejteni: hogy ha valamellyik Fel-, vagy All-peres, kinek Hit-letétel itéltetett volna, a' Hitnek letétele elõtt e' Világból kimulandana, és ne talán Feleségét teherbe hagyandaná, akkor a' Hit-letétel a' már elébb szülött legidõsebb Fiura, azoknak nem létében pedig azon Fiura, a' ki azután születendik, (mert az Asszony' lebetegedését meg kelletik várni), különben pedig, ha nem Fiu, hanem Leány születnék, a' meghaltnak legközelébb lévõ Testvérére, vagy Atyafiára, a' kire tudniillik a' birtokos-jus szálland, származik. *a)*

1. §. És a' Fiunak, 's Testvérnek, vagy Atyafinak a' Hit-letételre a' Biró által ujj határ-idõ rendeltetik. A' midõn is azon Fiu, vagy Testvér, vagy Atyafi a' Hitet letenni tartozik.

2. §. És ha a' Fiu, vagy Testvér olly gyenge idejû volna, hogy a' Hit-letételre alkalmatlan lenne, akkor a' Biró a' Hit-letételt addig elhalasztani tartozik, a' midõn elérvén a' törvényes idõt azt helyesen, 's annak rendi szerént le teheti.

3. §. És a' Testvér, 's osztozatlan Atyafiakról is azt kelletik tartani. Hogy idõ közben egyik meghalálozván, a' Hit-letétel a' másik életbe lévõre háramoland.

38. CZIM.

Ha vallyon az Együttesküvõk közül egy személy Hit-le-tétele által több személyeket kimenthet-e'?

Ismét kérdés, hogy ha ugyan azon egy keresetre nézve többen lennének Törvénybe idéz-

c) Ha a' jószág Leány-agot is illetne, akkor ezt méltán a' Leányokra is lehet érteni.

tettve, és a' Biró által azoknak mindnyájának, különbözõ idõkben (a' mint sokszor a' helynek messzesége, 's más környülállások miatt is meg szokott történni), leteendõ hit-letétel itéltetnék, 's valamelly Együtt-esküvõ az elsõ határ idõre az egyik Alperes mellett hitet téendene, vallyon az illyen Együtt-esküvõ ugyan azon kereset eránt, és ugyan azon Perbe, más idõbe, 's más helyen szinte másik Allperes mellett hitet tehet e', vagy sem?

1. §. Mondjad: hogy nem. Mivel egy személy, vagy egy Együtt-esküvõ ugyan egy keresetre nézve nem több, mint egy személyt menthet ki Hit-letétele által.

2. §. Mert ha több személyek mellett is tehetne le hitet, a' Felperes' keresete alól magát akár melly Alperes, vagy Gonosztévõ igen könnyen felszabadíthatná. Mivel ollyas néha pénzért is fogadott ember hit-letétele által ma egyet, hólnap másikat, harmad nap harmadikat, és igy tovább mindnyáját kimenthetné.

3. §. Mellyre nézve ha ollyan Együtt-esküvõ ugyan egy keresetbe két személy mellett téendené le a' hitet, akkor az, ki mellett másodszor, vagy is utóbb tett hitet, a' Felperesnek keresetébe marasztaltatik azonnal. *b)* Mert ez által a' Hit-letételnek elégtelen volta eléggé kijelentetik.

39. CZIM.

Hogy a' mi Fejedelmünk ellen sem Fejvesztõ-Itéletet nem lehet hozni, sem pedig nem tartozik a' Fejedelem tulajdon személyében hitet tenni, sõt a' jussát sem tartozik elõ mutatni.

Ismét meg kell jegyezni, hogy a' Királyi Felség akár melly Ügyes-bajos-embernek kérésére nézve az Ország' Nádor-Ispányja eleibe Törvénybe állani, 's a' Királyi Perek' Kormányozója, vagy is a' Királyi Fiskus által a' keresetekre felelni is tartozik. *c)*

1. §. Mindazonáltal a' Fejedelmet fejvesztés', vagy fejváltság' büntetésébe, 's jószágainak elvesztésébe marasztalni *nem szokták*. Egyedül a' Tisztjei, vagy Jobbágyai által okozott kárt megtéríteni tartozik.

2. §. Ha pedig bizonyos föld erént indított Határ-járást, vagy Határ-igazitást, vagy más egyebeket, vagy pedig hatalmaskodást tárgyazó dolgokba a' Felségnek hit letétel itéltetnék, akkor a' Nádor-Ispányi Itélet' foglalatja szerént a' Királyi Peres dolgok' Kormányozója (Fiscus Regius) tartozik érette hitet tenni. *d)*

3. §. Ugy szinte a' Királyi Koronára akár melly szin alatt szállott jószágokra, 's birtokos-jussokra nézve is az azokat illetõ Irományokat elõ mutatni soha sem tartozik. *)

b) Mostan midõn már a' *Conjuratorok* nincsennek keletbe, ha több Alperes-Feleket a' védelem egy formán illetne, nem áll annak semmi ellent, hogy ugyan egy Tanu-vallatás által magokat többen is védelmezhessék, ha csak különösen a' Tanuk ellen valamelly kifogás nem volna.

c) Most már a' Királyi Fiskus is szinte, mint más Ügyes-bajos-ember az 1723. 26dik, 's 1741. 23dik T. Czikkelyek' értelme szerént a' törvényes Biró elõtt Törvénybe állani tartozik.

d A' Felség maga személyében az Országra nézve csak megkoronáztatása alkalmatosságával tartozik hitet tenni.

*) Az 1687. 7dik T. Czikkely következésében hozott 1715. 9. 60. és 65. Törvény Czikkelyek' értelménél fogva némellyek (Lásd *Elem. jur. prud. Hung. P. I. pag.* 140.) ugy vélekednek, hogy az 1715. esztendõ elõtt Hüségtelenség' vétke miatt a' Fiskus által el-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 117 von 170

40. CZIM.

A' Prelatusoknak, Báróknak, Apátoknak, és Püspök-süveggel biró Prépostoknak (Praepositi infulati) *Hit-letételek' módjáról.*

Tudni kell pedig, hogy minden Prelatusnak, hivatalbeli Bárónak, Apátnak, és Püspök-süveget, 's gyűrűt viselő Prépostnak Hit-letétele méltóságok nagyságához képpest tiz Nemeseknek Hit-letételével fel ér.

1. §. A' Prelátusok, Apátok, 's Prépostok pedig lelkek' esméretének tisztaságára a' magok Megyés-Templomokban a' Biró által rendelendő valamelly Káptalan, vagy Konventbeli Bizonyságok előtt. *a)* A' többi Együtt-esküvők pedig valamint szinte minden Bárók, 's Nemesek *az Istennek tartozó hitekre* a' Biró által rendelt helyen tartoznak hitet tenni.

2. §. És ugyan azért a' Prelatusoknak, Báróknak, Apátoknak, és Püspök süveggel biró Prépostoknak Dijjok négy száz forintot tévő *száz Márkát* tészen.

41. CZIM.

Mi a' Szemmel-való-vizsgálat (Occulata Revisio), *és hogyan kell annak végbe menni?*

Megmagyarázván az előbbeniekbe mi légyen a' Köz-tanuvallatás, és az ebből következendő Hiteltétel? most már a' szemmel-való visgálatról (Oculata Revisio) fogunk rövideden szóllani.

1. §. A' *Szemmel-való-vizsgálat* pedig nem egyéb *mint az erőszakkal elfoglalt némelly birtokos-jussok' birtokába való lételének látás által való megmutatása.*

2. §. Melly szinte azon módon, mint a' Köztanuvallatás, tudniillik az elfoglalt jószágok' Szomszédjainak, Vidékieknek, 's azon Vármegyebeli Nemeseknek, a' hol a' jószágok helyheztetve vagynak öszvehivások, 's hiteltételek által megyen véghez.

3. §. Ezen kivül a' Felperesnek hit alatt, 's szemmel való látás által kell a' Királyi, vagy Nádor-Ispányi-ember, 's a' Káptalan, vagy Konventbeli Bizonyságok előtt azt megmutatni, hogy az Allperes a' hamissan elfoglalt jószágoknak birtokában legyen, és azt a' Szomszédoknak, Vidékieknek, és a' Vármegye' Nemesseinek bizonyságok által meg is kell erősiteni. *b)*

foglalt jószágokra nézve mindenek előtt szükséges a' Felséghez folyamodni, 's azután a' Rendes-Törvényútján kereskedni. Némellyek ismét (Kelemen. *Inst. Jur. Priv. Hung.* Lib. I. pag. 518.) ezen rendszabást az 1715. előtt történt minden néven nevezendő caducitásokra nézve kiterjesztik. Én pedig részemről az elébb említett 1687. 7dik Törv. Czikkely 1. §nak, mellyre a' következő 1715. 9. 60. és 65. T. Czikkellyek vagynak épitve. e' következendő szavaiból: „*praeter justitiae administrationem, clementiam quoque, et pietatem suam Caesareo Regiam cum effectu experiri valeant*" nem a' fellebb előadattakat értem, hanem azt, hogy egyedül a' Hüségtelenség' vétke miatt azon időben elfoglalt jószágoknak kinyerhetése végett, a' Királyi Felség' kegyelméhez is lehetett folyamodni, ki is azokat a' jószágokat, ha a' Keresetnek igazságát megesmérendi, a' Törvény-utján kivül is kiadhatja.

a) Ezen Törvény' 1. §nak Rendelését már ma más Főbb Egyházi-személyekre nézve is értik; jól lehet itt a' törvény elég világosan szóll.

b) A' ki a' Szemmel-való visgálatnak magát ellene szegezi Ulászló V. T. K. 5. Cz. szerént Nagyobb-hatalmaskodás' büntetésébe marasztaltatik, a' ki pedig egyszer'smind Vissza-üzéssel is (Repulsio) él, a' fellebb

4. §. A' Szemmel-való-vi'sgálat, 's megmutatás után pedig a' Szomszédok', Vidékiek', 's a' Vármegyebeli Nemesek' bizonyság-tételeinek, szinte mint a' Köz-tanuvallatásba, leginkább a' Törvényszék előtt, 's gyakran a' hely' szinén is, a' mint tudniillik a' Per' veleje hozza magával, kelletik megtörténni.

5. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' Szemmel-való-visgálatnak *(mivel a' mi a' látás által megesmértetik, az legbizonyosabb tanubizonyság által bizonyíttatik be)*, sokkal nagyobb ereje, 's foganatja vagyon, mint a' csupa Köz-tanu-vallatásnak.

6. §. Mert a' Köz-tanuvallatásnak végrehajtása után, a' mint mondatott, hit-letétel következik. A' Szemmel-való-visgálat után pedig, ha a' Felperes a' maga keresetét a' Szemmel-való-visgálat által bébizonyítandja, 's azt a' mondott Nemeseknek bizonyságtételeik által megerősítendi, a' Biró által egyik Peres-Fél' részére sem rendeltetik Hit-letétel. Hanem az Allperes ellen *azonnal* 's *késedelem* nélkül fejvesztő, vagy fejváltó Itélet hozattatik, 's az Dúlás (Executio) által végre is hajtatik.

7. Ha azonban a' Felperes a' maga próbájában megfogyatkozand, e' részben, szinte mint a' Köz-tanuvallatásban az Allperesnek Hit-letétel itéltetik. *)

42. CZIM.

A' Birói-értelmeknek, vagy is Itéleteknek (Sententia) *többféle Nemeiről, külömbféleségeiről, 's a' Megdulásról* (Executio.)

Minthogy pedig a' Főben-járó-Itéletről emlékeztünk, ugyan azért a' Birói-Értelmeknek, vagy is Itéleteknek *megfejtéséről, nemeiről, külömbféleségeiről, 's a' Megdulásról* (Executio) fogunk e' helyen szóllani. *c)*

1. §. A' Birói-Értelem, vagy Itélet tehát, a' mennyiben czélunkra tartozik, nem egyéb, *mint az ügyes-bajos dolognak, vagy villongásnak, a' Biró által léendő, 's vagy valamibe való marasztalást, vagy valamitől való felmentést magában foglaló elhatározása, 's elvégzése.*

2. §. Melly jóllehet gyakorta másféle értelembe is vétetik, 's többféle módon is hozattatik, minthogy mindazáltal azok czélunkkal nem egyeznek, azokat halgatással elmellőzni helyesnek lenni véltük.

3. Különbözik pedig a' *Birói-Értelem*, vagy *Itélet a' Vélekedéstől* abba; hogy az Itélet kétségen kivül való, 's erős Felelet; De a' Vélekedés bizonyos kétségeskedést (jóllehet helyest), magában foglaló Felelet. Mellyre való nézve, ha valamelly Ügyes-bajos-dolog felöl többféle vélekedések forognak fent, akkor a' hoz kell ragaszkodni, melly a' józanabb, 's elmésebb okokon épül.

4. §. A' honnét az Itéletnek némellyike:

említett büntetésen kivül Ügyét is elveszti Mátyás VI. T. K. 16. Cz. szerént.

*) Az *Oculátát* mai időben minden ollyan dolgokban használják, a' hol csak a' szemmel-való visgálat szükséges, mint a' Határ-járásokba, marhák által tett hároknak megvisgálásába 's a' t. a' Vármegyéken folyó dolgokba az All-Ispány, Szolga-Biró, 's Esküttel együtt, a' Királyi Táblától pedig egyik kiküldött Itélő-Mester, vagy Királyi Tábla-Biró szokták azt megtenni.

c) Ezen Törvény az 1655. 26. Törv. Cz. által megerősitetett.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 118 von 170

Főbenjáró, mások *Fejváltságbeliek*, mások a' *Hűségtelenség-vétkét* tárgyazzák. Mások *Egyszerűek*, vagy is *Együgyüek*, (Simplices) *a)* és mások *Nyelvváltságot*, 's *Perpatvarkodást* jegyeznek.

5. §. A' Főben-járó-Itéletet tehát egyedűl a' Nemesek' házaira erőszakosan Reá-rontók, azoknak Gyilkossai, Megverői, 's ok nélkűl való Letartóztatói; azon kivűl akármi néven nevezendő birtokos-jussoknak, 's azokhoz tartozandóknak Elfoglalói ellen szokták mai időben hozni. *b)*

6. §. És az e féle Itélet egyedűl a' Világi-embereket, még pedig a' Férjfiakat, 's a' *Vérségen-kivűl-valókat* illeti. Mert a' Papi-, 's Fehér-személyekre, nem különben a' vér szerént való Atyafiakra nézve, (kivévén az alább előadandó eseteket), nem Főben-járó, vagy is Fejvesztő, hanem az Ország' régi Szokás-törvénye szerént csak Fejváltságbeli-Itélet hozattatik. Mindazáltal külömbbféle személyek eránt való tekintetből külömbbféle módon, a' mint alább ki fog tetszeni.

43. CZIM.

A' Főben-járó, vagy is Fejvesztő-itélet miben különbözik a' Fejváltságbeli-Itélettől?

A' Fejváltságbeli-Itélet csak abban különbözik a' Fejvesztő-Itélettől, hogy ha valaki ellen, ha mindjárt a' Perbe való meg nem jelenés miatt is hozattattnék Fejváltságbeli-Itélet, azért az ollyant azon Itélet' erejénél fogva személyében letartóztatni, megfogatni, 's lefejeztetni nem lehet.

1. §. Hanem szinte azon módon, mint a' Fejvesztő-Itélet által a' Megitélt-Fél minden néven nevezendő, 's egyedűl ötet magát illető ingó, 's ingatlan jószágait, 's birtokos-jussait azonnal elvesztendi, mellynek két része a' Biróé, egy része pedig a' Felperesé léend, kik által közönséges becs mellett által vétetvén a' kiváltásnak határ idejéig Zalogképpen fog birattatni.

2. §. Azon kivűl Fejváltságba, az az: Fejének dijjába a' Prelatus, és a' Hivatalbeli Báró *négyszáz*, a' Nemes pedig *kétszáz* forintot tartozik fizetni, és pedig egyedűl a' Felperesnek, akár Férjfi, akár Asszony-személy légyen az.

3. §. 'S ezen dijjat a' Biró által először is a' Megitéltettnek ingó javaiból, és ha azok nem találtatnának, a' mennyire szükséges, annak birtokos-jussaiból kelletik megvétetni; a' megmaradandó, ingó 's ingatlan javakat pedig a' Biró, 's a' Felperes között három részre kelletik osztani, melly birtokos-jussokat, a' mint mondatott, a' Kiváltás' idejéig fogják birni; az ingó javakat pedig arra fordithatják, a' mire akarják.

4. §. Az Asszonyok, 's Fehér-személyek továbbá, azon Itélet által nem csak az ingó, 's ingatlan javaikat, hanem az Özvegyi-jutalmokat, 's Leány-negyedeket is elvesztik.

5. §. Tudni kell azonban, hogy azon esetekbe, ha az Asszonyok Férjeiket, vagy tulajdon Gyermekeiket gonoszúl meggyilkolandják, vagy meggyilkoltatják, minthogy ezen esetek a' Hűségtelenség' vétke közé tartoznak *c)*, az Asszonyok ellen szinte ugy, mint a' Férjfiak ellen Fejvesztő-Itélet hozattatik. *d)*

44. CZIM.

Azon esetekről, a' midőn a' Papi-személyek ellen is Fejvesztő-Itélet hozattatik.

Továbbá tudni kell, hogy három esetek vagynak, mellyekbe az Egyházi, 's Papi-személyek ellen is Fejvesztő-Itélet hozattatik. Mellynél fogva az ollyan Papi-személy nem csak tulajdon ingó, 's ingatlan javait, hanem egyszer'smind *Fejét* is elveszti, és pedig

1. §. *Első* eset az, ha valaki azok közül Felség'-sértést (Crimen laesae majestatis) követend el. *e)*

2. §. *Második*. Ha nyilvánságos Hűségtelenség' vétkébe esend. *f)*

3. §. *Harmadszor*. Ha azok közül valamelyik szántszándékos gyilkosságot, vagy rablásokat (latrocinium) követend el, vagy vitet véghez.

4. §. Mellyért Papságokból elébb kitétetvén fejeket szokták veszteni.

5. §. Melly esetekbe jóllehet az Egyház' jószágait, mellynek jövedelmét huzzák, el nem vesztik, mindazáltal saját tulajdon ingó, 's ingatlan javaikat, mellyekkel birnak, 's minden Egyházi jövedelmeket mellyeket szednek, el szokták veszteni.

6. §. De a' harmadik esetbe, tudni illik: a' szánt-szándékos gyilkosságba, 's rablásokba a' tulajdon jószágaiknak sajátságát, 's örökösségét el nem vesztik, hanem azok az osztályos Atyafiakra, kikre különben is az örökség háromlana, szállanak. Mert e' részben *fejet fejért* adni elegendő. *g)*

7. §. A' többi esetekbe, 's Ügyes-bajos dolgokba pedig mind az Egyházi-személy a' Világi ellen; mind a' Világi Egyházi ellen *egy forma büntetésbe, 's teherbe*, tudniillik: Fejváltság' büntetésébe, vagy Dijj', és okozott kár' vissza térítésében marasztaltatnak. Mellyekből a' Biró a' Felperesnek, és Kárt-szenvedettnek, a' fellebb megírt mód szerént eleget tenni tartozik. *h)*

8. §. És ezen Szokás-törvény leginkább Albert Romai, 's Magyar Ország' Királyának, 's Austriai Herczegnek Törvény-könyvéből vagyon kivéve, *i)* melly a' mi mostani Törvény-könyvünk által is meg vagyon erősítve. *k)*

a) Verbőczy a' Simplex, vagy is Egyszerű Itéletek alatt a' Kissebb-hatalmaskodás eránt hozott Itéleteket értette, mint ezt a' következő 67dik Czimbe világosan kimondja.

b) Mostan ezt úgy értik, ha valaki másnak minden birtokos-jussát, nem pedig annak csak valamelly részét, vagy csak a' hozzá tartozandókat foglalná el. Lásd Kelemen. *Inst. Jur. Priv. Hung.* L. II. V II. pag. 1207. A' Nemesi Kuriákat elfoglalók azonban szinte illyen büntetésbe marasztaltattnak, Lásd 's egyeztesd erre nézve az 1723. 10. T. Cz.

c) Most már ezen esetek sem tartoznak a' Hűségtelenség' vétkei közé. Lásd az I. R. 14. Czimjére mondottakat.

d) Ezen Törvény-Czikkely a' Nagyobb-hatalmaskodást tárgyazza, 's szinte megerősítetett az 1655. 26 Törv. Czikkely által.

e) Lásd az 1715. 7dik T. Cz.

f) Lásd az 1723. 9dik T. Cz.

g) Láss több eseteket a' Papi-személyek' degradatiójára nézve a' *Tyroc. Jur. Ung.* Czimű Könyvbe Parte I. pag. 480.

h) És ezt kell tartani az Asszonyokról, 's Vérszerént való Atyafiakról is az elébbeni 42. Czim' értelménél fogva.

i) Lásd az 1439. 38. T. R. 's ezen kitételből szinte észre veheted Érdemes Olvasó! mi a' Magyar Consvetudo? Lásd az Elő-Beszéd' 10dik Czimjére mondottakat.

k) Ulászló VII. T. K. 32. Czik.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 119 von 170

45. CZIM.

Az Egyházi-személyek miképpen térítik vissza az okozott károkat, és adósságokat?

Ismét ha akár melly állapotba, 's Méltóságba lévő Egyházi-személy adósságnak lefizetésében marasztaltatik, akkor az Ellenkező-Félt kész pénzzel ki elégíteni tartozik.

1. §. És ha nem akarna eleget tenni, vagy nem tudna, akkor a' Biró az Ellen-félnek az Egyházi-jószágnak azon megitélt Egyházi-személy' részére esendő jövedelméből eleget tenni tartozik, addig az ideig tartoztatván le azt, miglen tudniillik az adósság le nem telik.

2. §. A' pénz nevezet alatt pedig e' helyen érteni kell mindenféle arany, ezüst, 's más akkoriban folyó pénzt.

3. §. A' midőn pedig az Egyházi-személy az okozott kárnak vissza-téritésében marasztaltatik, ezen esetbe ha akarja, a' kárt ingó, 's könnyen eladható javak által azoknak igazi értékek szerént kipótolhatja.

4. §. Mivel különben a' Biró e' részben is az Egyházi-jószágból, 's birtokos-jussokból az Ellenfélnek elleget tenni tartozik. *a)*

46. CZIM.

Hogyan kelletik a' Káptalant, 's Konventet öszveségesen, 's hogyan az Egyjes-személyeket külön-külön megitélni?

Ismét ha a' Káptalan, vagy Konvent öszveségesen, valamelly Kissebb, vagy Nagyobb-hatalmaskodás' büntetésébe akár minémű Itélet által marasztaltatnék; akkor ugy, mint Egyjes-személyt, nem pedig minden Káptalan-, vagy Konventbeli-személyt külön-külön kelletik terhelni, 's marasztalni. Kivévén a' fellebb említett szántszándékos gyilkosság', a' Felség sértés', és a' Hűségtelenség' vétke' esetébe, a' midőn az elébbeni mód szerént minden Vétkesek megbüntetettnek.

1. §. Ha mindazáltal nem az egész Káptalan, hanem annak csak némelly Tagjai követendenek el az Egyházi jószágból valamelly hatalmaskodásokat, akkor azon hatalmaskodást elkövető Személyek külön-külön azon helyről, a' hol azt elkövették, szabadon Törvénybe idéztethetnek. *b)* Kiváltképpen ha azoknak saját jószágai nem lennének.

2. §. És ha mindjárt saját vagyonjaik volna is, mindazáltal azon mondott helyről idéztethetnek Törvénybe, és a' Peres-dolog' velejéhez képpest a' Biró ellenek Itéletet is hozhat. *c)*

47. CZIM.

Mit kell akkor tenni, ha csak egy Káptalanbeli személy itéltetnék meg?

Ismét ha valamelly Káptalanbeli személy, kinek sem ingó javai, sem pedig saját örökségei nem volnának Fejváltság' büntetésébe, vagy pedig kár' megtéritésébe marasztaltatnék. Kérdés; hogy honnét, és mi módon kell az Ellenfélnek eleget tenni? Mivel azt azon személy nem a' Káptalan' meghagyásából, vagy rendeléséből cselekedte, következésképpen ugy látszik, hogy azért nem kellene a' Káptalan' jószágából elégtételt szolgáltatni.

1. §. Azt kell mondani; hogy mivel azon személy azon rozszat, mellyre Fejváltság, vagy kármegtérités következett, mint a' Káptalannak egyik Tagja követte el, mellyet, ha azon jószág' jövedelmeibe részt nem vett volna, vagy alkalmatossága nem lett volna azt elkövetni, el sem követte volna; Ugyan azért az megitéltetett Káptalanbeli személyre esendő jövedelemből tartoznak a' Káptalanbeli többi Személyek a' Felperesnek eleget tenni.

48. CZIM.

Az Egyházi-személyek' Tisztviselői által okozott károknak megtérítéséről.

Ismét ha az Egyházi-személyeknek akár Egyházi, akár Világi Tisztviselőjök, akár melly hatalmaskodást Hivatalból követendenek el, azokat szinte Hivatalból a' szerént, mint az Országnak akár melly Nemesseit, vagy Tisztjeit, szabadon Törvénybe lehet idézni.

1. §. És ha a' Törvény előtt valamibe marasztaltatnának az elégtétel mind az Ellen-Félnek, mind a' Birónak a' Hivatalból szolgáltatik ki. *)

2. §. Az e'féle Tiszteknek Urai pedig, (ha a' hatalmaskodás nem az ő meghagyásokból történt volna), azon Tisztjeiket az illető Fejváltság' 's elégtétel' megadására személyek' le-tartóztatása által is erőltethetik. A' mint ez a' Tisztekre nézve Ulászló Király' I. Törvény-könyvének huszonnegyedik Czikkelyébe világossan kiirva találtatik.

49. CZIM.

Hogyan kelletik a' Prelatust a' Káptalannal egyetemben, és hogyan külön-külön megitélni?

Ismét ha a' Prelatus a' maga Káptalanjával, vagy Konventjével egyetemben idéztetik Törvénybe, akkor ha a' Prelatus a' Káptalannal,

a) Tudniillik azon Egyházi személyt illető rész jövedelemből.

b) Tudniillik ki kell tenni a' Kereset-levélbe, hogy hol követett el a' Hatalmaskodás.

c) Ezen Törvény-Czikkely megerősíttetett az 1655. 26. T. Cz. által.

*) Jóllehet ezen Törvény-Czimnek e' következendő szavai alatt: „*occasione quorumcunque actuum potentiariorum*" mind Kissebb, mind Nagyobb hatalmaskodást lehet érteni; mindazáltal a' *Planum Tabulare* 8dik lapján lévő 15dik Decisionak értelme szerént mostanában közönségesen azt tartják, hogy egyedül a' Kissebb hatalmaskodás' esetébe kelletik az Uraság' jószágából a' kárt megtéríttetni, akár az Ura' meghagyásából követte el a' Tiszt a' hatalmaskodást akár sem, fenn hagyatván az Uraságnak Tisztén való keresete arra az esetre, ha a' Tiszt annak parancsolatja nélkül követte el a' hatalmaskodást; a' Nagyobb-hatalmaskodás' esetébe pedig egyedül a' Tisztre, 's annak jószágára megyen a' Megdulás (Executio). Egyéberánt megjegyzést érdemel az is, hogy a' Hazai Törvényekbe nevezetesen pedig 'Sigmond VI. T. K. 6dik, Mátyás' VI. T. K. 33dik Ulászló I. T. K. 2dik Czikkellyeiben említetik bizonyos eset, mellyet Törvény-Tudóink mintegy halgatással elmellőzni látszanak, a' midőn tudniillik valamelly Uraság' Tisztje, az Uraságnak valamelly Várát, vagy más jószágát tartván, 's használván bizonyos ideig hüséges szolgálatjának jutalmául, abból, vagy maga erejéből, vagy az Uraság' segítségével is akár melly hatalmaskodást követne el, melly esetbe azon törvények' értelme szerént mind a' Nagyobb, mind a' Kissebb hatalmaskodás' esetébe az Uraság' jószágából szolgáltatik ki az elégtétel, fenn hagyatván az Uraságnak Tisztjén való keresete.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 120 von 170

vagy Konventtel eggyütt azon jószágot, 's birtokos-jussokat, mellyekből hatalmaskodás követetett el osztatlanúl birják, a' Prelatust azon esetben nem különösen, hanem a' Káptalannal, vagy Konventtel egyetemben kelletik, vagy feloldozni, vagy megitélni. Mivel az osztatlan állapot miatt a' Prelatus a' Káptalannal, vagy Konventtel egyetemben egy Közönségnek lenni tartatik.

1. §. Ha azonban azon hatalmaskodások az elosztott, vagy is külön birt jószágokból követtetnének el, akkor a' Prelatus, és a' Káptalan, vagy a' Konvent külön-külön itéltetik meg.

2. §. Innét vagyon az, hogy ha a' Prelatus a' Káptalannal, vagy Konventtel egyetemben Törvénybe idéztetik, akkor azoknak elosztott, vagy osztatlan állapotjok eránt Hit-letétel is itéltetik.

3. §. Mert ha a' mondott mód szerént a' Prelatus a' maga Káptalanjával, vagy Konventjével osztatlan jószágot birand, akkor a' Prelatus a' maga Együtt-esküvőivel, mind a' maga', mind az egész Káptalan', vagy Konvent' nevében hitet le tenni tartozik.

4. §. Ha pedig megosztozott léend, akkor, mind azon Prelatus a' maga, mind pedig a' *Lektor* vagy *Kántor*, vagy *Kústos*, vagy *Dekanus a)* a' Káptalan', vagy Konvent' képében szinte a' magok' Eggyütt-esküvőikkel a' Bíróí-Itélet' értelme szerént tartoznak hitet letenni.

5. §. És a' Prelatusok alatt értsd nem csak az *Érsekeket b)* és *Püspököket*, hanem mind a' Világi, mind a' Szerzetes *Apátokat*, 's *Prépostokat. c)*

50. CZIM.

Az ujjonnan kinevezett Prelatusoknak esztendei Idő-halasztásokról (Prorogatio.)

Ismét a' Káptalannal, vagy Konventtel megosztozott állapotban lévő Prelatusok kinevezteteseknek idejétől fogva a' *neveletlen*, vagy is *törvénytelen korú Árvák' szabadságával birnak. d)*

1. §. Kiknek, az Országnak Régi törvénye, 's helybe hagyott Szokás-törvénye szerént meg vagyon engedve, hogy az Atyjok' életébe kezdett Perekbe is senki kérésére egy esztendőnek elfolyta alatt felelni nem tartoznak. Hogy az alatt az Atyjai jussokat, 's azokat illető Irományokat megvi'sgálhassák, számba vehessék, és azután a' Perek' folytatását jó móddal elintézhessék.

2. §. Ezt azonban a' birtokos-jussok', 's az Irományok' elő mutatásának, dolgában kelletik érteni.

3. §. Mert a' többi hatalmaskodást tárgyazó Ügyes-bajos-dolgokba, a' hol Irományokat elömutatni nem kell, ezen szabadság me.. nem engedtetik. Melly szabadságot az elébb mondott mód szerént, 's az elébb említett Ügyes-bajos-dolgokba még a' törvényes korú, az az: tizenkét esztendős; a' mostani szokás szerént pedig tizenként esztendős Gyermekeknek is meg szokta a' Fejedelem engedni; 's azt a' Törvénybe meg is szokták tartani.

4. §. Ha azonban a' fellebb említettek osztatlan állapotban léendenek, akkor az a'féle szabadság nékiek nem használhat.

5. §. Mert a' Káptalanok, 's Konventek a' már érettebb, 's tökélletes korú, az az: huszonnégy esztendőt elért Gyermekeknek szabadságával élnek, 's ollyhá is tartatnak; a' kiket ezen szabadság nem szokott illetni.

6. §. Mert képtelennek látszik lenni, hogy minden *Apát*, *Prépost'*, *vagy Lector'*, *Kustos'*, *Kántor'*, vagy *Kanonoknak* kineveztetésével, a' már régen elkezdett Per mindenkor esztendő lefolytáig függőbe maradjon, következésképpen hogy az egynehány esztendeig elintézetlen, 's bevégezés nélkül heverjen.

51. CZIM.

Hogy a' Prelatusokat az elébbeni Prelatusnak vétkéért megitélni nem lehet.

Továbbá, ha valamelly Prelatusnak, Apátnak, vagy Prépostnak birtokos-jussaikból valamelly hatalmaskodások, vagy más erőszakoskodások, követtettnének el, és az ollyan Prelatus, Apát, vagy Prépost minglen életbe volna, azért a' Királyi Kuriára nem idéztetnék, vagy máskép' akármiképpen is Perbe nem vonattatnék, akkor az meghalálozván, a' helyébe következő, tulajdon személyére nézve, azon hatalmaskodás eránt meg nem itéltethetik, sem valamibe nem terheltethetik: Hanem egyedül azon Eklesiának Jobbágyaira, 's Alattvalóira vagy is, Udvari-embereire (Familiares) nézve, mellyek által azon rosz elkövettetett, tartozik a' Felperesnek eleget tenni, 's igasságot szolgáltatni.

1. §. Mivel a' mint mondatott, *a)* semmi Prelatus, Apát, és Prépost vagy más Egyházi-személy is a' maga vétkéért az Eklesiának jószágait 's birtokos-jussait attól el nem idegenitheti.

2. §. Hanem ha azok közül valamellyik *Fejváltság'* büntetésébe marasztaltatnék, akkor az elébb mondott mód szerént, a' dijjára, és az okozott kárra nézve elég-tételt adni tartozik.

3. §. Az utánna következő tehát, a' ki nem örökös, egyedül a' kineveztetés' jussán jön a' jószág' birtokába, az Előtte-valónak Fejváltság' büntetéséért, mellyre Törvénybe nem is idéztetett eleget tenni nem tartozik.

4. §. Valamint szinte a' Gyermekek az Atyjoknak vétkéért, ki a' Fejvesztés, vagy Fejváltság eránt már elébb Törvénybe idéztetett, a' mennyibe a' büntetést illeti, szenvedni nem tartoznak. Hanem ha megitéltetnek, egyedül az Atyjok' jussának becs-árában *b)* marasztaltatnak.

5. §. És ebbe is csak akkor, ha az Atyjok még életébe Törvénybe idéztetett. Mert különben ha a' Törvényben-idéztetés az Atyjok' halála után következne, már akkor nem az Atyjok' vétkéért, a' ki ne talán bizonyos birtokos-jussát, vagy másnak ingó javait elfoglalta, hanem a' tulajdon magok', tudniillik a' Gyermekeknek vétkéért, kik az e'féle helytelenül elfoglalt, 's el vett jószágokat, 's ingó-javakat tartóztatják, kelletik eleget tenni.

a) II. R. 45. Cz. 1. §.
b) Tuniillik közönséges becs árában.

a) Ide kell érteni a' Prépostokat is, a' mint az utolsó §ból kitetszik.
b) Itten meg lehet jegyezni, hogy az Esztergomi Érsek az 1550. 64. T. Czikkely szerént nem maga, hanem Tisztjei által teszi le a' hitet.
c) Itten világosan kitetszik, kit kell a' Prelatus nevezet alatt érteni? Egyezt. az I. R. 2. Czimjére mondottakat.
d) Ide értik mostanában az Özvegyeket is, Özvegységeknek első esztendejében, de csak ugy, ha a' N. M. K. Kanczelláriától *Prorogatorium* parancsolatot nyerhetnek.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 121 von 170

6. §. Ha tehát valamelly Per bizonyos jószágnak elfoglalása végett inditatnék azon Eklesia ellen, kinek az birtokában volna, azon esetben valamelly Prelatusnak Apátnak vagy Prépostnak halála után az utánna következőt mindenkor lehet Törvénybe idéztetni, 's meg itélni.

7. §. És ezt kell tartani, azon Prelatusokról is kik más Eklesiába, 's annak jószágába tétetnek által *)

52. CZIM.

Hogy a' birtokos-jussokat illető dolgok az Egyházi, vagy is a' Szent-Szék' eleibe nem tartoznak, ha mindjárt valamelly fogadás vagy Utolsó-intézet forogna is fent.

Ismét, hogy semmi birtokos-just illető Peres-dolog, ha mindjárt az ollyan birtokos-jusra nézve fogadás, vagy is igéret, a' vagy Utolsó-intézet forogna is fenn: az Egyhazi-személyek', vagy is azoknak Kép-viselőjök' Bírósága alá nem tartozik. Hanem az a' féle ügyes-bajos dolgot a' Királyi Kurián az Ország' Rendes-birái szokták megvisgálni, 's elintézni. *a)*

1. §. Mert akárki igérjen, vagy fogadjon valamit, vagy Utolsó-intézet által rendelkezzen valamiről, mindazáltal mindenkor annak Bírósága eleibe kelletik folyamodni, a' ki eleibe tartozik azon dolog, mellyről a' fogadás, vagy Utólsó-intézet tétetett.

2. §. Már pedig az bizonyos, hogy nállunk a' birtokos-jussok a' Királyi Kuria' Rendes-Bíráinak Itéletei, 's Itélő-levelei által kormányoztatnak.

3. §. A' Vikariusoknak, vagy is Helytartóknak pedig, vagy más Egyházi Bíróknak Itéletei, 's Itélő-levelei e' részben foganatlanok. Mert másképp' is a' *Rész az Egésznek Bíráját követi* (accessorium debet sequi forum sui principalis) 's ugyan azért a' birtokosjussokat illető ügyeket az Egyházi Birák nem visgálhatják, sem nem intézhetik.

4. §. És ugyan ezt kell tartani azon adósságokra, 's más dolgokra nézve is, mellyekre valaki magát *esküvéssel*, *kötelezné*, (in qua fides intervenerit.)

5. §. A' honnét ha az, ki hitére fogadott valamit, minek előtte az eránt Per inditatnék, a' Világból kimúlna, a' Szent-széken azt elintézni nem lehet. *Mert a' hit, és a' büntetés személyes, melly a' személy' elhaltával a' Törvény előtt szinte elenyészik. b)*

*) Több Törvény-Tudok (*Element. Jur. Prud. Hung.* Ismét *Inst. Jur. Prud. Hung.*) sőt a' Királyi-Kuria' Végzései is (*Plan. Tab.* pag. 125. Dec. 2.) azt tartják, hogy ha az Atya ellen Hatalmaskodás végett inditott Per' folytában az Atya *ante contestationem litis* meghalálozna, akkor az e féle keresetnek terhe elenyészik, 's a' Gyermekekre nem háromlik. A' *Contestatio litis* Per' állapotját pedig az említett Törvény-tudók akkor tartják lenni, midőn az Allperes a' Felperes' keresetére már felelt volna. Ha azonban Verbőczy', mind ezen, mind pedig a' következő 61ik Czikkelyét a' hol ez mondatik „*evocatus fuerit*" megolvassuk, abból világosan kivehetjük, hogy mindjárt a' Perbe-idéztetés után az e' féle teher már a' Gyermekekre is háromlik, mellyre nézve méltán lehet ugy vélekedni, hogy a' fellebb említett *Curialis Decisiot* is igy kelletik érteni.

a) Ha a' Testamentomnak külső jelességeire nézve (solemnitates externae) történt volna valamelly hiba, azt az 1647: 15. és 1715: 27. T. Czikkelyek szerént a' Szent-Szék előtt kelletik követelni.

6. §. Ha mindazáltal bizonyos adosság, vagy más egyéb dolog a' fogadásba ki tett hitre nézve fogadtatott volna, azt a' Felperes a' Világi Biró előtt a' meghalt, 's hitére-fogadott Embernek Örökössein, 's Maradékain követelheti.

53. CZIM.

A' Káptalanbeli Jobbágyokat kormányozó Tisztnek, vagy Dekánusnak minő tekéntete vagyon a' Törvény előtt?

Ismét szoktak a' Káptalanok, 's Konventek a' magok Jószágaikban, 's Faluikban ollyas Tiszteket, 's Gazdákat, vagy is Birákat, kiknek a' Jobbágyokon Világi hatalmok vagyon, tartani.

1. §. Kiknek Igasság-ki-szolgáltatások, Itélet tételeik szinte olly erejűeknek, 's foganatúaknak lenni tartatnak, mint ha azokat maga a Káptalan, vagy Konvent szolgáltatta volna ki.

2. §. A' Dekanusoknak is a' Káptalan' személyében szinte azon hatalma vagyon.

3. §. Mindazáltal hivatalos köteleségén kivül a' Káptalanért, azon Káptalannak Prokatori-vallása nélkül nem felelhet. *c)*

54. CZIM.

Az Uránai Perjelről (Prior Auranae) ***annak állapotjáról, 's az eránta hozatandó Itéletekről.***

Tudni kell továbbá, hogy jollehet az *Uránai Perjel* (Prior Auranae) *d)* mind a' kétféle, tudniillik Egyházi, 's Világi Czimmel bir, mind azáltal birtokos-jussait szinte mint más Egyházi-Személyek használja, ugyan azért ő rólla is valami keveset különösen fogunk szóllani.

1. §. Mellyre nézve meg kell jegyezni, hogy a' mint mondatik, az *Uránai Perjelség* valaha ezen Országba Lajos Király által állittatott fel. A' ki midőn Testvérének András' Nápolyi, 's Jerusalemi Király' megöletetésének megbosszulása végett Sicilia, 's Nápoly Országokba hatalmas sereggel bérontott volna, a' Rodusbeliektől nem kevés hajós segitséget nyert. Mellyre való nézve azoknak buzgóságoktól, 's erántok való hajlandoságától inditatván, szerencsés, 's győzedelmes vissza jövetele után a' *Hit*, és a' *Rhodusi* Szerzet örök emlékezetének jeléül az *Uránai Perjelséget* sok jószágokkal felgazdagitva Hazánkba felállitotta.

b) És igy viszont lehetne azt mondani, hogy az illyes dolgot azon hitire-fogadott-embernek éltébe a' Szent-Szék előtt kelletik keresni.

c) Ezen rendelést lehet tartani a' Világi Uraknak Tisztjeikről is.

d) *Urana*, vagy *Aurana* Velenczei Dalmát Országnak egy kis Városa, a' hol régenten Szent Benedek' tiszteletére épitetett Klastrom volt. Mellyutóbb a' XII. Század' felé a' Templariusoknak adatott által. Idővel ez I. Károly Magyar Királyra szállván, ennek Fia I. Lajos szinte Magyar Király által ollan Prioráság állittatott fel, 's által adatott az a' Jerusalemi Szent János' Szerzetesseinek (Equites Jerosolimitani S. Joannis: Crucigeri, Rodii, Melitenses) melly Prioráság Magyar Országon számos jószágokkal megajándékoztatott; ezen jószágok azonban a' Mohácsi veszedelem után Világi Helytartónak jutottak kormányozása alá, minekutánna tudniillik a' Rend 1537dikbe Magyar Országból ki veszett volna; mostani időben pedig az 1803dik 19. August. költ Privilegium' erejénél fogva ezen Prioráság a' Zágrábi Nagy-Prépostsággal örökre öszve kaptsoltatván, annak adatott által.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 122 von 170

2. §. Melly bizonyos időre ki nevezett, 's a' Rodus Szerzetbeliek közül való *Perjel* a' Katholika hitnek védelméért vitézkedni, 's házasúlatlan, vagy is nőtelen maradni tartozik. A' honnét az tiszta életére nézve méltán az Egyházi-személyek közé számláltatik.

3. §. Mint hogy tehát az Uranai Perjel, a' mint mondatott, mind Egyházi, mind Világi Czimmel élne, 's *Tisztelendőnek*, 's *Nagyságosnak* neveztetnék: És pedig Tisztelendőnek az ő tiszta, 's szerzetes életére nézve; Nagyságosnak pedig, mint az Ország' *Bárói* közül való *a)* az ő különös vitézségéért, kinek bátor szivűnek kelletik lenni, azon általa birt jószágok szinte más Egyházi jószágokkal mint egy öszve köttetésbe, vagy is azokkal egyenlőknek lenni tartatnak.

4. §. Azért ha ő ellene Itélet hozattatik, nem csak Fejváltság' büntetésébe (melly az ő Báröi méltóságára nézve az ellenkező Félnek fizetendő négy száz forintot tészen) hanem egyszer'smind az Ekklesiának jószágából az általa okozott kárnak vissza téritésébe szinte mint más Egyházi-személy, és azon kivűl a' Perjelséghez nem tartozó tulajdon jószágainak elvesztésében szokott marasztaltatni, 's terheltetni.

5. §. És ebbe akkor, *ha Nagyobb-hatalmaskodást* követend el; mivel a' Rissebb-hatalmaskodásra nézve ő is, szinte mint más, kevesebbe terheltetik.

6. §. És ezt akkor kell tartani, ha valamelly Világi Magnás, vagy Nemesember ellen marasztaltatnék, 's itéltetnék meg. Mert az Egyházi-személyek ellen ötet sem lehet nagyobb büntetéssel terhelni, mint ha az Egyházi-személy ő ellene terheltetnék.

7. §. Tudni kell azonban hogy a' fellebb említett három esetekben, tudniillik: a' Felségsértés', Hűségtelenség' vétke', 's a' szántszándékos gyilkosság' esetében azon Perjel a' mondott büntetésen kivül fejét is elvesztendi, 's Fejvesztő-Itélet alá vagyon vetve. Azon esetbe tudniillik, ha törvényesen megitéltetik, 's abba marasztaltatik.

8. §. Más egyéb dolgokba pedig az Ország' jussára nézve a' Prelatusoknak szabadságával szokott élni. Mindazáltal a' Hadi-gyakorlásokat az az Ország' védelmére nézve a' Bárók', 's Magnások' módja szerént tartozik megtenni.

55. CZIM.

A' Főben-járó-Itéletről, 's annak Végre-hajtása' rendiről.

Tudni kell továbbá, hogy a' mondott esetekbe Világi-emberek (kivévén a' Vérségi öszvekötteésbe lévőket) ellen hozott, 's kimondott fejvesztő, vagy is Főbenjáró Itéletek, nem csak a' meg itélt ingó, 's ingatlan vagyonjainak, 's jószágának elvesztését hanem egyszersmind fejvesztést is vonnak magok után.

1. §. Annyira, hogy azon Itélő-levélnek erejénél fogva, az ollyan megitélt embert a'hol csak az feltaláltathatik, a' Biró, vagy annak Kiküldőtje által az Itéletnek Vegre-hajtása után mindenkor; annak előtte pedig az Itélő-Levélnek ki adattatásától számlálandó Esztendő alatt személyesen meglehet fogattni, 's a' Birónak a' törvény által rendelt büntetésnek végre-hajtása végett által lehet adni.

2. §. Mert az olly megitélt embert az Ellenfél, csak tulajdon hatalmánál fogva, a' Biró' embere nélkül sem meg nem fogathatja, sem pedig a' Házába, vagy másutt (ha mindjárt az a' Biró embere által le volna is tartoztatva) le nem tartoztathatja, hanem mihelyest lehetséges, azt Birói-kézhez (a' hol tudniillik naponként az olly megitélt-ember a' Biró háza körül, vagy a' hol a' Biró tartózkodik, egy helyről más helyre hordoztatván) *a)* adni, 's be mutatni tartozik.

3. §. A' melly Biró az e' féle le tartoztatatott embert harmadnapig békesség, 's egyjesség-tétel' kedvéért, magánál öriztetni, 's ha az Ellen-féllel az alatt meg nem egyezhetne, az Ellenfélnek kezébe, *b)* büntetés, 's Fejvesztés végett által adni tartozik.

4. §. Kit ha az Ellenfél halállal ki végezend, vagy más a' törvény által (a' mint mondatott) rendelt méltó büntetést rajta végbe viendi; azután annak jószágait, 's birtokos-jussait a' Biró, vagy az Ellen Fél el nem foglalhatják. Hanem annak minden jószágai, 's birtokos-jussai tisztán, 's egy általjában annak Fiaira, ha léendenek, vagy Atyafiaira, vagy más törvényes Örökösseire háromlanak. *)

56. CZIM.

Hogy kelletik az Itéletnél fogva, az elfoglalt Jószágokat, a' Biró', 's az Ellenfél' kezéből kiváltani?

A' midőn pedig a' megitélt ember a' Biró által leendő elfogattatást kikerűlendi, és az e' féle hozott Itélet ellene törvényesen végre hajtatik. *c)* akkor annak jószágait, 's birtokosjussait annak Gyermekei, Atyafiai, vagy más Örökössei, kiket azok illetendenek, a' Biró', 's az Ellenfél' kezeiből közönséges becsár' letétele mellett magokhoz válthatják a' Biró által rendelendő határ idő alatt.

1. §. Sőt a' Fiak', Atyafiak', és más Örökösök' nem létében azon jószágoknak, 's birtokosjussoknak Szomszédi 's Vidékiei (minthogy azon jószágok csak zálognak lenni tekéntetnek, követ kezésképpen ki válthatók is) azokat magokhoz válthatják; *d)* Csupán csak hogy a' Biró' embere,

a) Egyezt. II. R. 13. Czim.

a) A' Fejvesztésre ki tett Bünösnek egy helyről más helyre való hordoztatása már Verbőczy' idejébe is keletbe volt, mint mai nap szoktak cselekedni a' *Statarium* szerént megitélendő Rabokkal.

b) Mostani időben nem adatik az illy Bünös az Ellenfél' kezében, sőt az illyen esetbe a' Fejvesztés már nincsen is keletbe.

c) Ezen Czimnek az I. R. 16. Cz. 3. 's 4. §. Ismét a' II. R. 56. Cz. 1. §. és az 57. Czim. 1. és 7. §nak öszveegyeztetéséből ugy vélekedem, hogy régenten sem volt a' Fej, és jószág-vesztés egyszersmind a' Nagyobbhatalmaskodásnak büntetése, hanem tudniillik: ha a' megitélt Fél Királyi kegyelmet nem nyert, 's az Ellenkező Féllel meg sem békélhetett, akkor csak fejét, és nem jószágait is, vagy pedig jószágait, 's nem fejét is egyszer'smind: ha pedig Királyi kegyelmet nyert, és meg nem békélhetett, akkor vagy fejét, vagy egyharmad rész jószágának becsült árát; ha ismét megbékélt, akkor csak jószágát, ha pedig a' Birói kéztől meg menekedhetett akkor ismét csak jószágát vesztette el.

c) Tudniillik: a' jószágra nézve.

d) A' Deák kiadásban itten az a' megjegyzés tétetik, hogy a' Szomszédok, 's Vidékiek az I. R. 60. Czimjének értelménél fogva az illyen jószágokat nem közönséges becsár' mellett, hanem illendő áron válthatják magokhoz; de ezen állitás nem helyes csak azért is, mivel ennek Verbőczy' következő 63dik Czímje

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 123 von 170

's a' Hiteles-helybeli Bizonyság által a' Dulás' alkalmatosságával a' kiváltásra rendelt határ-idő el ne múljon.

2. §. Mert azon jószágok megitélt dolgokká (in rem judicatam) változnak által, és azok a' Biró' 's az Ellen fel' kezénél addig maradnak, miglen a' megitélt-ember Királyi kegyelmet, vagy a' Per-ujjitásra szabadságot nem nyerend. *a)*

3. §. Mert a' megitélt, 's marasztaltatott ember azon jószágait Királyi kegyelem nélkül a' mondott közönséges becs mellett sem válthatja magához.

57. CZIM.

Minő foganatja vagyon az illyen megitélt ember által nyert Királyi kegyelemnek? és a' Bírói Részekről.

Ha pedig a' Fejedelem az illy megitélt embernek különös Királyi Kegyelmet adandana, akkor azon Kegyelemnek nem a' megitélt *dijjra* 's az a' féle jószágokból az Ellenfél', vagy is Felperes' részére esendő *harmadrészre* nézve, hanem egyedül a' megitélt' embernek fejére nézve, hogy tudniillik azt el ne veszitse, és ismét a' jószágból a' Biró' részére esendő részre nézve lehet foganatja, 's ereje.

1. §. Sőt a' Nádor-Ispány előtt folyt, 's az által meg itélt ügyes-bajos-dolgokba a' Birónak esendő *két részre nézve is* a' Királyi Kegyelemnek semmi foganatja sincsen. Hanem az a' féle Bírói két rész az Ország Szokás-törvénye szerént *b)* egyedül a' *Nádor Ispányé*, vagy az a' kinek a' Nádor-Ispány adandja, léend.

1. §. A' *Hűségtelenség vétke*' esetébe pedig, melly miatt a' Perbe megitélt, 's marasztaltatott ember jószágainak sajátságát, 's örökségét is végképpen elszokta veszteni, azon jószágoknak el ajándékozása, *egyedül c)* a' Felséghez, és az Ország' Szent-Koronájának törvényes hatalmához tartozik. És az e' féle birtokos-jussokból a' hozott Itéletnél fogva sem a' Felperes, sem az Ellen-fél semmit sem nyerhet.

3. §. Másképpen vagyon azonban a' dolog a' *másodszori Vissza véres* (Regulsio) miatt eredett, 's mostani időben hozandó Hűségtelenség' büntetését, targyazó Itéletekre nézve. *d)* Mivel ezen esetbe a' Közönséges-törvényeink' rendelése szerént az a' féle megitélt ember jószágának, 's birtokos jussának harmad része sajátságképpen, 's örökösen az Ellen kező Félnek adatik által.

4. §. És tudni kell; hogy ezen Királyi Kegyelem nem tovább, mint csak *Esztendő elforgása alatt* léend foganatos. Mert különbön ha a' meg itélt Fél a' Királyi kegyelem' nyerése után a' Felperesnek eleget nem téend, vagy azzal meg nem egyezend Esztendő elmultával ismét az Itéletnek azon terhe alá esik, 's meg itéltetik minden további törvénykezés nélkül.

5. §. 'S innét vagyon az, hogy a' Felperesnek az Itélet-levélnek kiadása' napjától számlálandó Esztendő alatt az Itéletet Királyi, vagy Nádor-Ispányi, és valamelly Hiteles-helynek Bizonysága által végre kell kajtattni. *e)*

6. §. Mert másképpen Esztendő' eltőlte után a' Felperes azon Itélet-levél' erejénél fogva, a' megitéltetett embert sem személyében, sem vagyonjaban meg nem károsithatja, sem le nem tartoztathatja, hanem ha akarandja, az Itélet-terhének letételére haladék nélkül, 's Jelentő-Idező-levél mellett (cum Insinuatione) Törvénybe idézheti. Kinek is részéről minden késedelem nélkül ugyan azon egy Törvényes-határ-idő alatt igasságot kelletik szolgáltatni. *f)*

7. §. Azt sem kell elfelejteni, hogy ha valaki Fejvesztésre itéltetvén, a' móndott mód szerént Bírói kéznél fogságba jutna, akkor ő néki a' fogságba adott Királyi Kegyelem fejének megmentésére nézve a' Felperes ellen semmit sem használ. Mivel a' Fejedelem a' megitélt embernek különben nem adhat kegyelmet, egyedül azért, hogy az Ellen Féllel megbékéljen, vagy is megegyjezzen. Az Ellenkező-Fel pedig már a' meg itélt embernek le tartoztatása által az Itéletet végre hajtatta: Az egyjezésre nézve pedig akaratján kivül nem eröltethetik. Ugyan azért a' Királyi-Kegyelem abba az esetbe semmit sem használ, hanem a' Letartoztatottnak *minden szabadulása* az Ellen-féltül függ.

8. §. 'S innét vagyon az, hogy a' letartóztatott ember feje' váltságáért minden jószágait, 's birtokos jussait, Gyermekeinek, 's Atyjafiainak rövidségével is magától örökre elidegenitheti. A' mint ezt az elsö Részben *g)* világosabban megmondottuk. *)

világosan ellene mond, de különben ezen Czim' értelme szerént a' Szomszédok is csak a' Biró által rendelendő határ idő alatt válthatják azon jószágokat magokhoz, azután pedig ők sem, már pedig azon határ-ideig az itélet szerént is mind a' Birót mind pedig a' Felperest egyedül a' jószágnak közönséges becs ára, nem pedig annak illendő ára illeti; hozzá jövén ehez az is, hogy a' Szomszédoktól azon jószágot az alatt az illető Örökösök, vagy a' megitélt ember is kiváltják, kik nem tartoznak azért a' mondott határ idő' elteltéig, sőt a' következő §. értelme szerént, a' Királyi kegyelem' megnyerése mellett azután sem többet fizetni, mint a' jószágnak közönséges becs árát, és igy abba az esetbe, ha a' Szomszédoknak a' jószág' illendő árát kellene le tenniek, töllők pedig az illető Örökösök azokat közönséges Becsár mellett kiválthatnák, a' Szomszédok meg károsittattnának, melly igazságtalan dolog volna.

a) Innét az tetszik ki, hogy a' Biró által rendelt határidőn túl is, ha a' megitélt Fél Királyi kegyelmet nyerend, a' jószágát közönséges becsár' letétele mellett vissza válthatja, de nem egyébként, a' mint a' következő §ból megtetszik; de ez mostani időben nincs keletbe, mivel mostan közönséges becs ár' le tétele mellett akár mikor vissza lehet azt váltani.

b) Lásd az 1485: 9. T. Czikkelyt a' Nádor Ispányi Hivatalról, 's jegyezd meg, hogy Verbőczy ezt is Consvetudónak nevezi, holott ez valóságos hozott törvény, melly szinte azt bizonyitja, mi légyen a' Consvetudó? Egyezt az Előbeszéd 10. Czimjét.

c) Az 1715: 33. T. Czikkely szerént a' Nádor-Ispány is adhatja az e' féle jószágokat Adomány mellett.

d) Mai időben az 1807: 11. T. Czikkely' értelménél fogva a' másodszori *Oppositio*, következésképpen a' *Repulsio* is el lévén törülve, ezen büntetés is, minek utánna különben is az 1729: 34. T. Czikkely' értelménél fogva már csak a' Nagyobb-hatalmaskodás' büntetésére változtatott által, magától is el enyészik.

e) Mostan már az illető Biroság, tudniillik a' Királyi Táblán lévő valamellyik Itélő-mester által.

f) Ezt most Itéletet-meg-ujjitó Pernek nevezzük, 's helye vagyon mindenféle Perekben, a' hol csak az Itélet esztendő elfolyta alatt végre nem hajtatott, csak hogy mostan az e' féle Perek is tovább szoktak folyni mint Verbőczybe parancsoltatik.

g) l. R. 51. és 60. Czim.

*) Meg kell jegyezni, ezen egynehány Czimekre nézve, hogy az 1729. 34. T. Czikkely' értelménél fogva mostani időben már világosan ki vagyon téve, hogy a' Nagyobb-hatalmaskodásért megitélt ember nem egyszer'smind fejét, 's jószágait, hanem vagy egyiket, vagy másikat veszti el, mostanában azonban az e'féle dologban a' Fejvesztés nincs keletbe. Lásd az előbbi 55. Czimre a' *b)* és *) alatt mondottakat.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 124 von 170

58. CZIM.

Hogyan, és mikor kelletik a' Fejvesztésbe marasztalt embert letartóztatni?

Ismét a' Perbe való meg-nem-jelenés (per non venientiam) miatt hozott, 's kihirdetett Itéletnek kiadása, megpecsétlése, 's Birói kézhez való adása előtt semmi Perlekedő-Fél az Ellen-Félt személyében le nem tartóztathatja. Hanem miglen azon Itélet-levelnek Birói-kéznél léendenek, a' megitélt-ember mind a' Birót annak kiadásától, mind pedig a' Káptalant vagy Konventet, kinek az Itélet-levél szóll, annak Végrehajtásától mindenkor eltilthatja.

1. §. Mindazáltal megtévén az eltiltást, a' Birónál az Itélet' terhét azonnal letenni, 's a' Felperes' keresetére felelni tartozik. *a)*

2. §. A' Perlekedő-Feleknek *Szóváltásaiból* 's a' Perbeli próbákból készült, 's a' Biró által kimondott *Fejvesztő-Itélet*' esetébe pedig a' megitélt-ember, ha személyesen jelen léend, a' Felperes', vagy annak Prókátora' kérésére minden Itélet-levél nélkül is a' Biró által azonnal elfogattathatik, 's a' fellebb mondott mód szerént, letartóztathatik, 's meg is büntettethetik, ellent nem állván ebbe Nemesi szabadsága. **)*

59. CZIM.

Mi légyen, és mikor engedtetik meg a' Bíróí-Levelekbe (Judiciales) beiktattni szokott ezen közbenvetés „Rationabilis excusatio" vagy is „hellyes mentség?"

Ismét a' *Bírói-levelekbe* (Litterae Judiciales), mellyeket közönségesen *Birsági* vagy is helyesebben *Birósági*- (Birsagiales) *leveleknek* nevezünk, mindenkor belé szokták iktattni ezen közben-vetést: *„si se rationabiliter non poterit excusare"* az az: *„ha magát helyesen nem tudandja menteni."*

1. §. És ezen közbenvetést a' Bírói Itéletlevelekbe is (Sententionales), mellyek az a'féle *Birósági-levelekből* készűlnek, és az Ünnepnyolczadi, 's az ugy nevezett Rövid Törvényszékek' végezetével a' Nyertes-Félnek adattnak ki, szinte bele szokták iktattni; Ne hogy valamelly Perlekbdő-Fél különben helyes mentségeit előadhatván, hirtelen nyakra főre, jószágaitól, 's fejétől megfosztassék.

a) Az Itélet terhe Szegedi *Tyrociniumának* II. R. 58. Czimje szerént 12 forintot tett régenten, mellyhez a' meg-nemtjelenésért itélt három márka birság is kapcsoltatott. (Lásd a' következő 59. és 86. Czimeket.)

**)* Az *Inhibitio*, mellyet régenten a' *Contumacialis Sententiák*', 's a' Tanu-vallatások, 's Hit-letétel ellen leginkább használtak, igen sokat hasonlit a' mai *Prohibitához*, 's ugy látszik, hogy régenten a' helyett is használtatott, mivel Verbőczy' ezen munkájába különösen a' *Prohibitáról* sehol sem értekezik, holott a' mint Ulászló IV. T. K. 12. Czik. mutatja, már az ő idejébe keletbe volt a' *Prohibita*; azon *Prohibitio* pedig, melly a' II. R. 20. Czimjébe a' Törvénybe-idéztetések között emlitetik, a' mint megmutattuk, a' mai *Prohibitától* egészen különbözött. De különben elég okunk is vagyon arra, mellynél fogva az *Inhibitiot Prohibitiot*, vagy *Prohibitát* egymáshoz hasonlóknak, 's ugy szólván egynek lenni tartsuk, mivel Hazánk' Törvényei azon szavakat egymással ugyan egy tárgyban is gyakran felcserélték. Igy az 1550. 55. T. Cz. a' Tanuvallatás, 's Hit-letétel ellen *Prohibitiót* rendel; az 1569. 53dik T. Czikkely pedig ezt *Inhibitióval* orvosolni parancsolja. Igy Ulászló I. T. K. 51dik Czikkelyének eleje *Prohibitiot* emleget, 's a' 2dik §ba már azt az *Inhibitio* szóval fejezi ki. Igy maga Verbőczy is a' következő 83dik Czimjének 4. §ba ezeket mondja: *„vel per litteras Novi-Juitii cum inhibitione — confectas ab executione sua prohibita fuerit."* Ugy látszik ugyan az 1550. 52dik T. Czikkelyből, mintha az a' *Prohibitiot* meg akarná különböztetni az *Inhibitiotól*, mivel 1ször a' *Prohibitiot* külön Czikkelybe tette az *Inhibitiotól*, de itt viszont az a' nehézség támad, hogy a' mint fellebb mondatott, jóllehet azon Esztendei 54dik T. Czikkelybe szinte külön vagyon a' *Prohibitio* választva az *Inhibitiotól*, vagy is az 55. Czikkelytől, még is az 1569dik 53dik Czikkely a' fellebb említett 54. Czikkelybe használt *Prohibitio* helyett *Inhibitiot* rendel: Ugy szinte mind az 52. mind az 54dik Czikkelybe *Prohibitio* említetik, és pedig egymástól különböző tárgyakra nézve. 2szor. Azon 52dik T. Czikkelyből azon különbbség látszik, hogy azon T. Czikkely a' *Prohibitiot* az Itélet-hozása' napján minden teher nélkül engedi meg; ezen szavakkal: *„trinariam prohibitionem-eodem die quo deliberatio fit sine omni onere facere-possint"*; de ez ellen ismét az 1500diki 15. Törv. Czikkely 3dik §át lehetne ellene vetni, a' hol, illyen rendelés a' *Prohibitio* helyett *Inhibitio* szóval fejeztetik ki illyen formán: *„Ita; quod ipsa die qua Sententia pronunciabitur, absque quolibet onere Causam suam inhiberepossit"*. A' *Prohibitio*, 's *Inhibitio* szavaknak illy elegyes, 's egymás helyett való használásából, vagy is cseréléséből tehát méltán ugy lehet vélekedni, hogy minekutánna régi Törvényeink néha az *Inhibitio*, szó által a' *Prohibitio*, vagy is a' mai *Prohibita* szót, és ez által viszont amaztat fejezték ki, 's minekutánna Verbőczy is a' *Prohibitáról* ezen munkájába különösen sehol sem értekezik, kétség kivűl egyet jelentettek, 's ugyan azon czélra használtattak légyen. Kitonich ugyan (*Directio Methodica Cap. V. Quaestione* 1—15.) azokat magyarázván, mind az *Inhibitiot*, mind a' *Prohibitiot*, mind a' *Prohibitát* egymástól megkülönböztetni kivánja, de a' mint azon Fejezetnek 15dik Kérdéséből kitetszik, az elébb előadattak' ellenére sem nem egészen helyesen, sem pedig világosan. Én részemről a' mi az *Inbibitio's Prohibitio* vagy *Prohibita* között lehető megkülönböztetést illeti, ugy vélekedem, hogy ámbátor a' mint megmutattuk Hazánk' Törvényei azokat egymással felcserélve használták légyen, mindazáltal Törvényeinknek öszve-egyeztetéséből, a' mint tudniillik egyik, vagy másik egy, vagy más esetbe gyakrabban használtatott azok között csak illyen forma csekély különbbséget találtam. 1ször Hogy Verbőczynek ezen Czimje szerént az *Inhibitiot* leginkább a' *Contumacialis Sententiák*', 's a' Tanu-vallatás' és a' Hitletétel' végbevitele ellen használták, a' midőn az 1500. 12, és 1550. 52dik T. Czikkelyek szerént a' Prohibitával más *Sententiák* ellen is éltek. 2szor Hogy az *Inhibitio* leginkább irásba történt meg, a' *Prohibitio* pedig szóval a' Biró előtt, mint ezt Kitonich a' mondott helyen erősíti. 3szor. Az *Inhibitiot* akkor is lehetett használni, mikor már a' *Sententia* az Ellenkező-Fél' sőt az Exequens-Birák' kezeibe adatott; a' *Prohibitioval* pedig, minekelőtte az a' Biró által kiadatott volna, éltek. 4szer. Az *Inbitio* mellett Novummal is éltek, de a' *Prohibitio* csak magánosan használtatott. 5ször. Verbőczy' II. R. 58. Czimje az *Inhibitiot* csak teher-letétele mellett, a' *Prohibitiot* pedig az 1550dik 52dik T. Cz. néha teher nélkül is megengedi. 6szor. Az *Inhibitioval* a' Törvényszéken kivül is lehetett élni, a' *Prohibitio* pedig a' Biró előtt történt meg. Illyen, 's többféle különbbségeket is lehetne a' mondottak használásában találni, de a' mellyeket csekély vélekedésem szerént inkább csak egymással való felcseréléseknek, 's szóváltoztatásoknak, mint különbbségeknek lehetne tartani. Egyébaránt a' mi a' *Prohibitiot* illeti, az 1550dik 52dik T. Czikkely' értelméből az tetszik ki, hogy régenten egyszerre három *Prohibitioval* is éltek, és pedig teher nélkül; a' második *Prohibitio* pedig, melly negyedik *Prohibitionak* vétetett, csak teherrel használtatott; Ezen *Prohibitiok* azonban, a' mint a' 1618. 65. T. Cz. bizonyitja, idővel megszaporodtak, 's több izben használtattak; 's ugyan azért rendelte azon Törvény-Czikkely, hogy a' Királyi Tábla előtt folyó Perekbe csak két *Prohibita* egyik teher nélkül, a' másik pedig teherrel; az Appellált-Perekbe pedig csak egy, és az is teherrel használtassék, melly T. Czikkelyből a' mai *Prohibitára* egyszer'smind világosan reá lehet esmérni. Ezen T. Czikkelyt az 1729. 38diki T. Cz. megerősítette, 's egyszer'smind annyiba megmagyarázta, 's változtatta, hogy a' két

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 125 von 170

2. §. Mellyre nézve hélyes, és megengedhető mentség az; midőn a' Felperes, vagy Allperes, vagy azoknak Prókátora hazúlról az Ünnep-nyolczadi, vagy Rövid Törvénykezésekre megindulván, elmenetele után terhes betegségbe esik; vagy az árvizek az utazását akadályoztatják; vagy lova megbetegedvén, 's mást a' helyett venni, vagy fogadni nem tudván, a' miatt elkésik; vagy ha Ellenségei, vagy az Utonállók által megfogattatik, megfosztatik, megsebesíttetik, vagy talán meggyilkoltatik, az illy, 's hasonló esetekbe *a)* ha valamelly Peres-Fél a' Birói-, vagy Itélet-levelek' kiosztogatása' alkalmatosságával a' Biró előtt meg nem jelenhet, méltán kimentetik, és a' Birsági büntetéstől feloldoztatik.

3. §. Csak hogy a' mentség *hiteles Irományok által* bébizonyíttassék, és ne *csalárdságból*, vagy valamelly *szinlett okokból* láttassék azt a' Peres-Fél elő adni.

4. §. Mert máskép' ha csak a' Birsági-, 's Itélet-levél' terhe *b)* le nem tétetik; az Itélet végrehajtása a' mondott mód szerént következik, és a' megitélt Fél, ellent nem állván, a' mind mondatott, Nemesi szabadsága, Fejvesztéssel is büntettetik. *)

60. CZIM.

Hogyan kelletik a' Fiaknak 's Leányoknak, 's Testvéreknek részeit az Itélet' végre-hajtása alkalmatosságával külön szakasztani?

Ezen kivűl meg kell jegyezni, hogy a' Megdulás, vagy is az Itéletnek Végrehajtása alkalmatosságával mindenekelőtt a' meg-itélt embernek, az Itélet előtt született Fiainak, 's Leányainak, nem különben az osztozatlan Atyafiaknak, 's más akár kiknek a' meg-itélt emberrel osztatlan állapotban lévőknek részeket külön kelletik választani. *c)* És egyedül csak a' meg-itélt emberre esendő rész jószágot kelletik a' mondott mód szerént *d)* a' Biró s Ellen-Fél között felosztani.

1. §. Ugy szinte a' Fiak, 's Leányok, valamint a' megitélt Félnek Felesége az ingó javakból is a' magok részeket az Itélet' Végre-hajtására rendelt Biró' embere által magoknak kiadattni kivánhatják.

2. §. Ugyan is *a' Fiakat az Atyjok' vétkéért, és viszont az Atyát Fiainak vétkéért sem személyekben, sem jószágaikban, sem más vagyonokban marasztalni, vagy megitélni nem szokták. e)*

3. §. A' Leányok mindazáltal a' birtokos-jussokból a' magok részét nem egyébként kivánhatják, hanem ha azon birtokos-jussok világosan Leány-ágot is illetnek, 's azoknak valóságos birtokában vagynak. *f)*

4. §. A' Feleség pedig Férjének halála után az Özvegyi-jutalmát, 's Menyasszonyi-ajándékát mind a' Férjének Fiain, mind pedig azon, ki a' Férjének jószágát birni fogja, követelheti. *g)* A' mint ezt az I. Részben, a' midőn az Özvegyi-jutalom' kifizetéséről szóllottunk, *h)* világosan megjegyeztük.

Prohibitának csak a' Tabularis-Perekbe légyen helye, 's ottan is azok az egész Per' folyamatjára nézve, tudniillik Fundamentalis, Repulsionalis, 's Novi Pereket öszve véve, értetődjenek. A' mi az ezen Czimbe emlitett *Inhibitiot* illeti: azzal mai időben a' fellebb emlitettekbe nem élünk, ugyan is a' *Contumacialis Sententia* ellen más rendelést tett az 1729. 38. T. Cz. a' Tanú-vallatást pedig mai időben nem lehet akadályoztatni; a' Hit-letétel ellen végtére vagy *Appellatával*, vagy *Prohibitával* lehet élni. Többiben egyezt. erre nézve a' II. R. 59. 's 77. Czimjeit.

a) Ezen kivűl adhatják még elő magokat több ollyas elkerűlhetetlen akadályok is, mellyek miatt valaki a' Törvénybe meg nem jelenhet; mint p. o. ha a' Prokátornak szólló Levél Pőstára ugyan feltétetett, de annak hátra-maradása, vagy hibája miatt a' Levél a' Prókátor' kezéhez nem jöhetett. (Lásd Plan. Tab. pag. 4, Decis. 7.) 's a' t.

b) Mi légyen az Itélet terhe? lásd az 58. Czimre az *a)* alatt mondottakat.

*) Ezen Törvény-Czikkelynek megértésére nézve szükség tudni, hogy ezen Törvény-Czikkely a' Törvény előtt való meg-jelenés' elmulasztásából, vagy is makacsságból (contumacia) származott Itéletekről szóll, melly régenten e'képpen ment végbe, t. i. ha a' Törvénybe-idéztetett Fél meg nem jelent a' rövid-folyamatú Perekbe, a' hol csak egy, és együgyű Törvénybe-idéztetésre volt szükség, a' Felperes' keresetébe, 's azon kivűl három márka büntetésbe marasztaltatott. (II. R. 86. Cz. 10. és 11. §.) A' hosszú folyamatú Perekbe pedig, a' hol két (II. R. 86. Cz. 7. 8. 's 9. §.) sőt régenten (1298. 47. *Magyar Diplom.* III. R. 100. lap. a' *c)* jegy alatt) több Törvénybe-idéztetések is kivántattak, a' meg nem jelent Fél ugyan először három, azután a' mint az egyszeri, vagy többszöri idéztetés hozta magával, több márkába is: (II. R. 86. Cz. 9. §.) végtére pedig a' Felperes' keresetébe is marasztaltatott, 's az e'féle büntetésekbe, 's keresetbe való marasztaltatásokról, feltétetett az ugy nevezett *Judicialis*, vagy is Birósági-levél, melly tulajdonképpen még senkihez sem intéztetett végrehajtás végett; ezen *Judicialis-levélből* ismét a' Törvénykezés' idejének vége felé feltétetett az ugy nevezett *Sententionalis*, vagy is *Itélet-levél*, melly már valamelly *Exequens* Biróhoz szóllott, ki az *Executiora* ki ment; *'s ezen Judicialis, 's Sententionalis Levelek* ellen használtatott régenten az elébbeni Czimbe említett *Inhibitio*; minthogy azonban történhetett, hogy a' Perbe-idéztetett Fél bizonyos törvényes akadályok miatt az *Inhibitio*' megtételére az Itélet-hozás után azonnal meg nem jelenhetett, azért rendelte ezen Törvény-Czikkely, hogy a' *Sententionalis Levelek* azonnal az Itélet után ki ne adattassanak, hanem csak a' Törvénykezés' vége felé, hogy ha ne talán az alatt a' Perbe-idéztetett Fél megjelenne, 's elmaradásának törvényes okát adná, akkor minden törvényes tehernek letétele nélkül is, különben pedig csak annak letétele mellett, a' kivánt *Inhibitioval* élhessen, 's ügyét tovább folytathassa. Mostani időben azonban ez másképpen megyen végbez, mivel az 1723. 32. és 1729. 38. T. Czikkelyek' értelméntől fogva mostan a' Királyi, Districtualis, Bánális Táblákon, és a' Horváth Országi Törvény-székeken, ha az Allperes-Fél a' megjelenésre rendelt határ-napon meg nem jelenend, a' Districtualis Táblákon, 's a' Horváth Országi Törvényszékeken más nap azonnal, a' Királyi, 's Bánsági Táblákon pedig negyed napra *Contumacialis* Itélet hozattatik az Allperes ellen, 's ez azonnal a' Felperes' minden keresetébe marasztaltatik; melly Itélet a' lellebb említett Törvényszékeken tizenötöd napig függőbe tartatik, 's ha a' Districtualis Táblán, 's a' Horváth Országi Törvény-székek előtt az Allperes törvényes, 's elegendő okát adja elmaradásának, védelmét tovább folytathatja, ha pedig nem, akkor az előbbi Itélet a' perbeli kölcsegek' hozzáadásával ismét megerősíttetik, 's végre-hajtatik. A' Királyi, 's Bánsági Táblákon pedig ha a' Per hosszú folyamatú, akkor ha elegendő okát adja az Allperes elmaradásának minden okozott kölcség' megtéritése nélkül: ha pedig nem, akkor a' kőlcségek' megtéritése mellett Ügyét tovább folytathatja. A' Rövid folyamatu Perekbe pedig ha elegendő okát nem adja elmaradásának, az Itélet szinte végre hajtatik. Egyébaránt egyeztesd erre nézve a' II. R. 58. és 77. Czimjeit.

c) Lásd az 1659. 104. T. Cz.

d) II. R. 56. és köv. Czim.

e) Az I. Rész 79. Czim szerént is; kivévén az 1715. 9. T. Cz. szerént a' Felség-sértés' esetébe.

f) Ha pedig nem illeti a' jószág mind a' két ágot, akkor a' Leány-negyeddel tartoznak megelégedni.

g) Lásd II. András 1222. 12. Cz. Mátyás VI. T. K. 27. Czik. Ulászló I. T. K. 64dik Czik.

h) I. R. 103. Czim.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 126 von 170

61. CZIM.

A' Perlekedés közben meghalálozott Atyák' vagy Testvérek' birtokos-jussainak megbecsüléséről.

Ismét ha valamelly Nemes-ember más által jószág elfoglalást, vagy más a'féle Nagyobb-hatalmaskodást tárgyazó dolog miatt, (melly Fejvesztés', vagy Fej-váltság' büntetését vonja maga után), a' Királyi Kuriára Törvénybe idéztetnék, 's a' Per' végzete előtt meghalálozand; akkor a' Meg-haltnak Fia, vagy Testvére, kire annak birtokos-jussa háromland, következésképpen az Ország' Szokás-törvénye szerént az Ügyes-bajos dolog is szálland, nem más teherben, mint egyedül az Atyai, vagy Testvéri jussoknak becsült árában, 's azon kivül az erőszakosan elfoglalt jószágoknak vissza adásában, ugy szinte az okozott károknak, (ha annak mennyisége az Idézőlevélben feljegyeztetett, és az Itélet a' meg nem jelenés miatt hozattatott), *a*) egy-általjában, 's mindenekelőtt való megtéritésében marasztaltatik, 's azt a' Felperesnek vissza téríteni tartozik, 's azután a' Meg-halálozottnak azon kivül megmaradott birtokos-jussa a' Biró, 's Felperes között felosztatik.

1. §. Ha mindazáltal az Itélet a' Feleknek *Perbeli Szóváltásaikból* hozattatott volna, akkor az okozott kárt *Hit-letétel* mellett kelletik megvenni. *b*)

62. CZIM.

Hogyan örökösödnek az Atyjok' megitéltetése előtt, és után született Fiak az Atyjai jószágban?

Azt sem kell elfelejtenünk, hogy az Atyja' megitéltetése, 's az Itéletnek Végre-hajtása után születendő Fiak, az Itéletnél fogva a' Biró', 's Ellenfél' kezeikre jutott, vagy ezek által más akár kinél lévő atyjai jószágokból, 's birtokos-jussokból magok' részére semmi részt nem kaphatnak, 's nem is kell őket azzal megkinálni.

1. §. Mindazáltal az Atyjok ellen szólló Itélet'-hozása előtt született Fiak, mind a' magok' részét abból kivehetik, mind pedig az Atyjok' részét a' Biró', 's az Ellen-Fél' kezeiből magokhoz válthatják mindenkor.

2. §. Holott is tudni kell; hogy a' Fiak közül némellyek *Fogantattak* (concepti), mások *Szülöttek* (nati), mások ismét *Árván-szülöttek* (posthumi). *Fogantattaknak* azok mondattnak, kik a' Férj' 's a' Nő' eggyesüléséből az Asszony' méhébe fogantattak, de még nem születtek. Mellynek az a' természete vagyon, hogy azoknak a' fogantatás' idejétől fogva, (mellyet a' születés megmutat), a' már megszületett, 's meglett Fiakkal egy forma jussok vagyon.

3. §. *Árván szülöttek* (posthumi) pedig azok, kik az Atyjok' halála, vagy is eltemetése után *törvényesen születnek*. Mondám pedig *törvényesen*, mivel ha a' születés a' Férjnek eltemetése után *tiz holnap* után történne, akkor azon Csecsemő igazán, 's törvény szerént árván-szülöttnek nem neveztethetnék. *c*) Mivel az nem a' Férjnek magvából, hanem az Asszony' parázna-ságából születnék.

4. §. És ezek mindnyájan, mind a' *fogantattak*, mind a' mint mondatott a' *törvényesen árván* születtek, az atyai jussokba mindenkor egy formán örökösödnek.

63. CZIM.

Ha vallyon az Atyja' megitéltetése után született Fiu az Atyja' jószágát vissza válthatja-e'?

De itten kérdés támad, ha vallyon az Atyja' halála után született Fiu, a' ki, a' mint mondatott, *d*) az atyai jussokból semmi részt nem kaphat; az Itélet' erejénél fogva elfoglalt, 's a' Birónál 's Ellen-Félnél, vagy akár kinél lévő atyai jussokat *közönséges-becs-ár* mellett magához válthatja e'?

1. §. Felelet: hogy igen is. Mivel a' *Vérség*, 's *Atyai-nemzés* azon jószágokra, 's birtokos-jussokra nézve a' *Szomszédság* 's *Vidékiség*' erejével, 's tulajdonságával bir, 's azt képzi.

2. §. Ha tehát, a' mint mondatott, *e*) a' Vidékieknek, 's Szomszédoknak az Itélet' erejénél fogva elfoglalt a'féle jószágoknak magokhoz való váltása törvény szerént megengedtetik; az Itélet' hozás után született Fiaknak is, azoknak magokhoz való váltása szinte törvényesen megengedtetik.

64. CZIM.

Mit kell akkor cselekedni, ha az Atyja a' Fiával egyetemben, vagy pedig minden Testvérek öszveséggel megitéltetnek?

Mit kell akkor cselekedni, ha az Atyja a' Fiával, vagy pedig minden Testvérek öszveséggel megitéltetnek, és senki sem hagyatott ki azok közül az Itéletnek terhe alól?

1. §. Felelet: hogy azon jószágok kiváltásának a' Fejedelem' Kegyelme által, kire az a'féle elfoglalt jószágok a' Meg-itéltetteknek magva-szakadása' esetébe háromland, lehet, 's kelletik megtörténni. *f*)

2. §. És az Egyjes személyről is, kinek se Fiai, se Leányai, se Atyjafiai, kiket a' jószág' kiváltása illetne, nincsennek, ugyan azt kell tartani.

3. §. Holott is meg kell jegyezni, hogy ha az a'féle elfoglalt jószágoknak Szomszédi, 's Vidékiei azokat magokhoz váltandják, a' megitéltetés után született Fiak, vagy pedig az eggyütt megitéltetett Atya és Fiu, vagy Testvérek, vagy az Egyjes személy *Királyi Kegyelem segedelmével* azokat a' Szomszédoktól, 's Vidékiektől; és pedig Rövid-Per-utján, tudniillik: egy Törvénykezés' határ-ideje (Terminus juridicus) alatt, 's előre bocsájtandó törvényes Meg-intés után magokhoz válthatják.

4. §. És a' Szomszédokról, 's Vidékiekről mindenkor abba az esetbe kell azt érteni, ha valamelly megitéltetett embernek semmi Örökösse, Maradéka, vagy Atyjafiai, kiket a' jószágnak vissza váltása illetne, nem lennének. Mert azoknak léttében a' vissza váltás, (ha akarják), inkább hozzájok, mind a' Szomszédokhoz fog tartozni. *g*)

a) Egyeztesd ezt az 1. §ba mondandókkal.
b) Egyezt. Mátyás VI. T. K. 14. Czim.
c) Az Orvosok azt tartják, hogy a' fogantatás után némelly Gyermekek tizenegyedik holnapra is születnek.
d) Az elébbeni 62. Czim szerént.
e) Lásd az 56. Czimre a' *a*) alatt való jegyet.
f) Eggyezt. a' köv. 3 §.
g) Lásd az 56. Czimre a' *a*) alatt mondottakat. Egyébaránt a' *Commissio Systhematica* azt tartja, hogy

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 127 von 170

65. CZIM.

Ha vallyon a' Királyi Kurián megitélt ember elveszti e' a' Tóth Országba, vagy Erdélybe ne találtán lévő birtokos-jussait, és viszont?

Kérdés továbbá, hogy ha valamelly Nemes ember, kinek mind Magyar, mint Tóth Országokba, és Erdélyben fekvő javai, 's birtokos-jussai lévén, Magyar vagy Tóth Országokba, vagy akár Erdélyben, az Ünnep-nyolczadi, vagy más Törvény-székeken a' *Nagyobb-hatalmaskodás' büntetésében;* következésképpen Fejvesztésbe, vagy Fejváltságba marasztaltatnék; vallyon az ollyan ember mind a' két nevezett Országokba, 's Erdélybe találtató jószágait, 's birtokos-jussait mind öszveséggel elvesztendi e', vagy pedig csak azon Országba lévő jószágait, a' hol az Itélet reá hozattatott?

1. §. Mondjad: hogy jóllehet némelly Törvény-Tudók ugy vélekednének, hogy az ollyan csak egy helyen meg-itéltetett ember a' mondott Országokba, akár hol találtató vagyonját, 's birtokos-jussait elvesztendi, Mindazáltal azon vélekedést nem kell tartani.

2. §. Mivel *minden Birónak Birói hatalma egyedül a' Birói hatalma alatt lévő helyekre nézve terjed ki.*

3. §. Már pedig annyi igaz, hogy a' Dalmát, Horváth, és Tóth Országi Bánnak, vagy az Erdélyi Vajdának *a)* nincsen Birói hatalma a' Magyar Országi Vármegyékre, egyedül a' Hivatala, vagy is Tisztsége alatt valókra nézve. És szinte viszont az Ország' Rendes-Birái sem avathatják magokat más Bírónak Birói hatalmába. Mert különben semmi különbbség nem volna az Országok, 's Bíróságok, vagy is Törvénykezések között; mellyeket mindenkor külön 's különbözö időkbe szokták tartani. *b)*

4. §. És ugyan azért a' Birói Itélet-Levelekbe is mindenkor bele szokták ezen Közbenvetést iktattni: *Intra ambitum hujus Regni Hungariae, vel hujus Regni Sclavoniae, aut harum Partium Transylvanarum*"; vagy is Magyarul: „*Ezen Magyar Országnak, vagy Tóth Ország-*„*nak, vagy pedig Erdélyi Részeknek határában, vagy is kerületében.*"

5. §. Mindazáltal a' *Hűségtelenség' vétke esetében c)* csak egyetlen egy *Itélet*, vagy *Királyi Adomány d)* által is, (csak hogy az Adomány különben törvényes légyen), a' Magyar Szent Korona alatt akár melly Országokba, vagy Részekbe találtató, vagy fekvő jószágait, és birtokos jussait azonnal akár ki is elvesztendi. Mivel a' Szent Koronának törvényes-hatalma, melly ellen a' hűségtelenség elkövettetett, minden alatta lévő Országokra, 's Részekre nézve kiterjed.

az illyes-esetekbe a' Leányoknak, 's Leány-testvéreknek, ha mindjárt azokat nem illetné is a' Bíróiképpen elfoglalt jószág, a' Szomszédok felett elsőségek vagyon; a' mi valóban igassá gosnak is látszik lenni.

a) Erdély Ország, minekutánnak Magyar Országtól megkülönözött volna, dicsőséges Mária Therezia Királynénk által Nagy Fejedelemséggé (Magnus Principatus) tétetett, 's most már ottan nem Vajda, hanem Királyi Kormányozó (Gubernator) vagyon.

b) Egyeztesd Ulászló I. T. K. 41. Cz. Ismét 1572. 7. 1575. 3. 1659. 87. T. Cz.

c) Ide kell érteni a' Felség-sértést is.

d) Innét tehát következik, hogy a' Hűségtelennek minden jószágait egyetlen egy Adomány mellett is fel lehet kérni; következésképpen a' hasonlatosság miatt a' Magva-szakadottnak jószágait is.

6. §. Mindazáltal azon jószágoknak elfoglalása, 's Megdulása egyedül azon Biró által, ki előtt az e'féle hűségtelenség' vétkének büntetését tárgyazó Itélet hozattatott, mindenütt meg nem történhet; hanem a' Birói hatalmán kivül való jószágoknak elfoglalását, az Ügyes-bajos dolgoknak Birája, Levele által más Bíróra, kinek a' jószágok Birói hatalma alatt vagynak, bizza. *e)*

66. CZIM.

A' Hűségtelenség' vétke miatt hozott Itéletről.

Ismét a' Hűségtelenség-vétke' dolgában, 's Itéletében szinte azon szerént kelletik munkálódni, mint a' Fejvesztést tárgyazó Itéletekben.

1. Mi légyen mindazonáltal a' Hűségtelenség-vétkét, 's a' Fejvesztést tárgyazú Itéletek között a' különbbség, azt az I. Részben, a' hol a' Királyi Adományokról általjában szóllottunk, *f)* megtalálod.

2. §. Háromféle módon szokták pedig hozni a' Hűségtelenség' vétkét tárgyazó Itéletet. De ezeket alább a' Vissza-verés' (Repulsio) rendiben fogjuk elö adni. *g)*

67. CZIM.

A' Kissebb-Hatalmaskodásokról, 's azok eránt hozandó Itéletekről.

Tudni kell továbbá, hogy az Itéletek közül némellyek *Egyszerűek* vagy is *Együgyüek* (simplices), mellyek sem büntetésre, sem Fejvesztésre nem czéloznak, egyedül a' *Fejváltságnak felét, az az, száz forintot* tesznek. *h)*

1. §. És az e'féle Itéletek a' Közönséges-törvények, 's a' mostani Ulászló Királynak Törvénye szerént *i)* mind a' Prelatusokat, Bárókat, Magnásokat, mind pedig a' Nemeseket egy formán illetik; és a' mint mondatott a' hatalmaskodásért nem többre, mint száz forintra terjednek.

2. §. Azon felül a' Felperesi Kereset-levélbe foglalt, 's okozott károknak vissza pótolását eszközlik.

3. §. És ezen száz forintnak fele a' Birót, más fele pedig a' Férjfi, vagy Asszony Felperest illetik. A' kár' visszapótolása mindazáltal egyedül a' Felperes', vagy Felperesné' részére jutand.

4. §. Az e'féle Itéleteknek erejénél fogva pedig semmi Nemes embert, (kivévén az alább megirt esetet) személyjébe letartóztatni nem lehet. Hanem a' mondott száz forint teherre, 's az okozott kárra nézve a' meg-itélt embernek ingó javaiból, ha azok találtatnának; különben pedig annak birtokos-jussaiból is kell a' Felperes' részére a' Biró által elégtételt szolgáltatni.

5. §. És ezen Itéletnek neme alatt a' mi időnkben általjában *minden hatalmaskodásbeli tettek*, (kivévén az elébb mondott eseteket, mellyek *Főbenjáró*, 's *Fejváltság* büntetését vonnak magok után) foglaltatnak. És ugyan azért *Kissebb-hatalmaskodásbeli-tettekneh*, vagy is *Kissebb-Itéleteknek* szoktak neveztetni.

6. §. Jóllehet győzhetetlen Fejedelem Mátyás Király' Ezer négyszáz nyolczvanhatodik esztendőben költ Törvény-Könyvének születése

e) Az ugy nevezett *Compassusnak* már itt is vagyon nyoma.

f) I. R. 16. Czim.

g) Utóbb II. R. 73. 74. 75. és 76. Cz.

h) Lásd erre a' Koron. után 1608. 4. 1609. 29. 1613. 23. Törv. Cz.

i) I. T. K. 55. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 128 von 170

előtt, *a*) (mellyet Ulászló Királyunk is e' részében megerősített) *b*) minden Világi-Urak, Nemesek, 's *Birtokos-emberek* akár melly hatalmaskodásért is közönségesen, 's általján fogva a' Nagyobb-hatalmaskodas' büntetésébe, következésképpen Fejvesztés', vagy Fejváltság' Ítéletébe marasztaltattak.

7. §. Melly dolgot, hogy világosabban megértessük, az arról szólló Törvény-Czikkelyt *c*) szóról szóra ide iktattam, melly e'képpen következik:

8. §. „Ismét az okozott károk, 's más ártalmok, 's boszuságok, 's Kissebb-hatalmaskodások eránt inditott Ügyes-bajos dolgokba; ha mindjárt azt a' Vétkes a' Biró előtt maga szájával megvallaná is, jövendőben senki se itéltessék hatalmaskodás' büntetésére, hanem egyedül a' Felperesnek, okozott kára', 's költségei' megtérítésére. Azon kivül pedig a' Hatalmaskodó azon mondott hatalmaskodásokért a' Biró, 's Felperes közt elosztandó száz arany-forintot tévő huszonöt nehéz márka' büntetésbe marasztaltassék. Mellynek lefizetésére a' Biró által azonnal kénszerittessék.

9. §. „A' Nagyobb-hatalmaskodásért indított ügyekbe pedig, *d*) tudniillik a' Nemesi Házakra, vagy is Lakhelyekre minden igaz ok nélkül való reá-rontásért, vagy is azoknak megtámadásáért, a' birtokoknak, 's ahoz tartozandóknak elfoglalásáért; a' Nemes-embernek minden igaz ok nélkül való le-tartóztatásáért, megverésééért, megsebesitéséért, vagy meggyilkolásáért; a' Biró a'képpen munkálódjék, hogy ha a' Felperes maga részére a' fellebb mondott mód, 's rendszerént véghez viendő Tanúvallatást adand elő, a' dolognak nagyobb világosságára nézve, az Ügybe, ha a' Felek ugy akarják, Köz-tanu-vallatást rendeljen.

10. §. „Ha pedig az Allperes a' Köz-tanuvallatást ellenzené, akkor a' Felperes vádjának nagyobb bebizonyitása végett az Ország' e' részben keletbe lévő Szokás-törvényének értelme szerént az Ellen-Fél' fejére megesküdni tartozik.

11. §. „Ugy mindazáltal ha az Ellen-vagy is Perbe-vett-Félnek azon Vármegyében, a' hol a' hatalmaskodás elkövettetett, tulajdon személyes, 's folyvást való lakása vagyon.

12. §. „Ha pedig az ollyan Perbe-vett-Fél személyesen az Országnak más Részében lakozna, 's a' hatalmaskodás az ő távul léttébe volna, akkor az Irományoknak foglalatja szerént ártatlanságát Hit-letétel által fogja be-bizonyitani.

13. §. „A' Hozzá-tartozandó Udvari-emberek (Familiares) 's a' Jobbágyai eránt pedig a' jelenvaló Törvény-Czikkely erejénél fogva, szolgáltassék igasság az Ország' Törvényeinek rendelése szerént.

68. CZIM.

Azon esetről, midőn valakit a' Kissebb-hatalmaskodás eránt hozott Itéletnek erejénél fogva is le lehet tartóztatni.

Ismét mivel vagynak többen az Országba *egy Házhelyjel biró* Nemesek, 's más Birtokos-emberek, *kik valóságos Nemesi szabadságba élnek ugyan*, mindazáltal henyélésnek, 's tunyaságnak adván magokat, Világi javaikba annyira megszükülnek, vagy is olly szükséget szenvednek, hogy nem csak száz forintot, de száz denárt is alig tudnak fizetni: de azonban gonoszságokat elkövetni meg nem szünnek: Leginkább midőn magokat számos Magzatokkal megáldva lenni szemlélik, 's tudják, hogy azoknak birtokos részeket el nem veszthetik; sem pedig személyes letartóztatásoktól nem rettegnek.

1. §. A' honnét mintegy szokásba jött: hogy szegénységekhez való biztokban, minthogy nincs, mit elveszitsenek, gyakorta a' Tehetősebbeken, 's Gazdagabbakon a' legnagyobb gonoszságokat elkövetni nem általják.

2. §. Mellyre való nézve kérdés; hogy ha valaki a' mint mondatott száz forintot tévő Kissebb-hatalmaskodásba, 's az okozott károknak *e*) megtérítésében marasztaltatván, a' Meg-itéltetettnek részére esendő ingó, 's ingatlan jószágokba annyira szükölködne, hogy az a'féle száz forintokat, 's az okozott károkat az ingó, 's ingatlan jószágaiból meg nem téríthetné, vallyon azon esetbe a' megiteltetett-ember, miglen eleget tehetne Nemesi szabadságának ellenére is tulajdon személyében le-tartóztathatik e' a' Biró által, vagy sem?

3. §. Felelet: igen is. Mivel a' Nemesi-szabadság, kivétel, 's elsőség a' fogságtól nem szabadit meg, sem a' rosz cselekedetnek büntetésétől nem ment fel senkit is; sőt inkább azt kárhoztatja. Mert a' jó erkölcs, mellyen az igazi Nemesség állapíttatik, arra int: *hogy mindenki becsületesen éljen, és mást meg ne sértsen.*

4. §. 'S a' Nemeseknek a'féle személyes letartóztatása az Ország' Közönséges-rendeléseivel sem ellenkezik. Melly egyedül azt tiltja, hogy a' Nemesek el ne fogattassanak, minekelőtte Törvénybe nem idéztettek, 's a' Törvény' rendes utján meg nem itéltettek.

5. §. Ebbe az esetbe pedig a' letartóztatás, a' Törvénybe-idézés, 's a' Biró által a' Törvény' útján hozott Itélet után következik: Mellyet a' közönséges Rendelés sem tilt. A' honnét azon Nemes-ember a' mondott esetbe a' Biró, vagy annak Kiküldötje által méltán elfogattathatik, 's letartóztathatik. *f)*

6. §. Kit e'képpen Meg-fogattat a' *Biró tizenöt napig*, *(mint az adósságbeli dologba szokás)* egyezés végett magánál tartóztatni; és, ha e'képpen azon idő alatt az Ellen-Féllel meg nem egyezend, azon Biró az Ellen-Félnek kezébe által adni, 's szolgáltatni tartozik.

7. §. Kit az Ellen-Fél addig tartóztathat magánál miglen a' Letartóztatott vele meg nem békéllend, 's neki, 's a' Birónak a' mondott *száz forint teherre* 's az okozott kárra nézve eleget nem téend.

8. §. Az alatt pedig a' Felperes azon Letartóztatottat személyében meg nem büntetheti, sem nem akadályoztathatja.

9. §. Mindazáltal azon Letartóztatott szinte a' szerént, mint akár mellyik a' Felperes *Alattvalói* vagy is Udvari-Cselédjei (Familiaris) közül, nékie szolgálni tartozik.

a) Mátyás VI. T. K. 15. Cz.
b) I. T. K. 55. Cz.
c) A' most említett 55. Cz.
d) Ezen dologról ismét Ulászló Király I. T. K. 56. Czikkellye szóll.

e) Ide kell mostan érteni az okozott költségeket is.
f) A' 6. §. szerént tehát a' letartóztatás ezen esetben ugy történik, mint az adósságbeli Perekben, lásd erre Mátyás VI. T. K. 29. Ulászló I. T. K. 92. Czik.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 129 von 170

69. CZIM.

A' Biró', vagy is a' Törvényszék' megsértésének büntetéséről, és a' Kissebb-Itélet' terhének megfizetéséről.

Minthogy a' *Biró*, vagy is a' *Törvényszék* sértés is *száz forintal* elégíttetik ki, ugyan azért mint hasonló büntetés, ez is a' Kissebb-Itéletekhez tartozik. *a)*

1. §. Azonban némellyek ugy vélekedtek, hogy mind a' Királyi Táblának, vagy is Királyi Törvényszéknek, mind akár melly Vármegyék' Fő-Ispányi-Törvényszékeinek meg-sértéséért, (melly a' Törvény-szék előtt kimondott *tilalmas*, 's *becstelenítő*, vagy is *gyalázó* szavak által szokott elkövettetni), mind pedig az e'féle Kissebb-Itéletekért, (melly huszonöt nehéz márkába számláltatik), egyedül huszonöt forintokkal eleget lehet tenni azért, mivel a' Királyi-Táblán, vagy Törvényszéken, midőn a' Birságok terhei fizettetnek, minden márkát egy forinttal, vagy is mostani pénzben száz denárral szokták megváltani, a' mint ezt alább, *b)* a' hol a' Birságoknak ki-elégítéséről szóllandunk, világosabban elő fogjuk adni.

2. §. Mindazáltal ezen vélekedést nem kell tartani. Mert az e'féle Itéletek' terhének, 's a' Birságoknak lefizetése között nagy a' különbbség, 's azok különbözö módon, 's végből vétettnek meg, a' mint azt alább a' mondottak szerént meg fogjuk magyarázni.

3. §. Rövideden tehát tudni kell; hogy akár a' Királyi Táblán, akár ezen Kissebb-Itéleteknek Végre-hajtása' alkalmatosságával, vagy azután is, ha valaki azon terheket lefizetni akarja, nem másképp mint száz forintnak letétele által tehet eleget. *c)*

4. §. Mindazáltal ha készpénze nem volna, azon büntetést ingó javakba is a' valódi értékek szerént le teheti.

5. §. Másképpen vagyon azonban a' Királyi Tábla' megsértéséért a' dolog. Mivel a' büntetésbe marasztaltatott, addig onnét ki nem eresztetik, miglen a' megsértésért valóban eleget nem téend. *d)*

70. CZIM.

Mi a' Perpatvarkodás (Calumnia) *hányféle módon követtetik el, 's mi a' büntetése?*

Jóllehet a' Perpatvarkodás' (Calumnia) ügye, főben járó büntetést nem von maga után, minthogy azonban mint egy Fejváltság' büntetését tárgyazni látszik, azért az Itéletek' sorába arról is illik valamit szóllani.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' *Perpatvarkodás* nem egyéb, mint *valamelly Pernek valaki ellen két szín alatt, 's különbözö útakon csalárdúl lett inditása.* Melly jóllehet többféle Ügyekbe, 's esetekbe a' Perlekedöknek csalárd fortélyoskodásaiból, néha ismét a' Közönséges-törvénybe kitett büntetésből *e)* származik, mindazáltal főképpen *háromféle módon* követtetik el. Mellyekre nézve az elébbeni magyarázat is alkalmaztatott.

2. §. *Először* elkövettetik tehát a' Perpatvarkodás, *midőn valaki ugyan azon egy dolgot, vagy keresetet két szín alatt, és két úton egyszersmind követeli.* Mert ha valamelly Peres-Fél ugyan egy Helységet vagy is Birtokot ugy is mint zálogot, és egyszersmind ugy is mint örökös-just követelend, az két szinnek lenni mondatik. *f)* Ha pedig ugyan egy dolgot ugyan azon egy Per utján, de azonban két különbözö Biró előtt követelend, *g)* két útnak lenni mondatik.

3. §. *Másodszor* pedig; midőn valaki a' másikat a' Leány-negyed', vagy Zálogos-jus', *vagy akár melly más dolognak h)* ki-elégítése felöl megnyugtatja, 's az alól feloldozza, még is ugyan azon dolog eránt az Eleget-tevöt, vagy is Megnyugtatottat, vagy annak Örökösseit, 's Maradékit, maga a' Megnyugtató, vagy ennek halála után annak Fiai, vagy más Örökössei Perbe véendik. Mihelyest ez eránt próbálhato, 's elégséges bizonyságokat elő lehet mutatni, azonnal az ollyan, Per-patvarkodás' büntetésébe marasztaltatik.

4. §. *Harmadszor* pedig; midőn valamelly Ügy vagy Per a' Törvénynek rendes folyamatján elvégzödik, és az másodszor a' Fejedelem' Kegyelme, 's az Per-ujjitásnak megengedése nélkül ismét ujjra kezdetik; *i)* akkor a' Per-patvarkodás azonnal elkövettetik.

5. §. Melly miatt a' *Fő*, vagy *Anya*-per (Causa principalis, vel fundamentalis), az az: azon dolog, melly követeltetett; légyen az Vár, vagy Mezö-város, vagy birtokos-jus, akár pedig summa pénz, vagy Özvegyi-jutalom, vagy Leány-negyed, azonnal örökre elvész. És azon felül a' Per-patvarkodó *kétszáz arany forintot* tévö *ötven Márka* dijjba, mellynek két harmada a' Biróé, egy harmada pedig a' Felperesé léend, szinte azonnal marasztaltatik. *k)* *)

a) Lásd erre 'Sigmond VI. T. K. 7. Cz. Mátyás VI. T. K. 58. Cz. Uiászló I. T. K. 67. Cz. 1635. 89. 1649. 94. 1723. 57. T. Cz.

b) II. R. 86. Cz.

c) Megerősíttetett ezen Törvény-Czikkely az 1723. 57. T. Czikkely által, a' hol egyszersmind mondatik, hogy a' Vármegyék' Fő 's All-Ispányainak, nem különben más Vármegye Biráinak a' Törvény-tevés alkalmával való megsértéseket csak száz forintal lehet megváltani.

d) Szegedi *Tyrociniumának* I. R. 560 lap elő hoz egy esetet ezen §ra nézve, melly 1695. esztendőben Nagy-Szombathba a' Rövid-Törvényszék' alkalmával történt, midőn is N. Péter ki nem bocsájtatott addig a' Törvényszék' helyéről még a' 100 forintot le nem fizette. Egyéberánt egyezt. ezen Czimre nézve Kitonich' 78dik Dubietássát.

e) Lásd erre Mályás VI. T. K. 39. Cz.

f) Egyezt. a' II. R. 25. Cz.

g) Ide lehet érteni, ha mindjárt ugyan egy dolgot két Per utján, ugyan egy Biró előtt követelend is; mivel ez a' Törvény' lelkével nem ellenkezik, sőt azzal meg egyezik.

h) Illyen lehet p. o. a' kifizetett adósság, vagy Interes eránt kezdett Per is.

i) Egy szóval, ha törvényes orvoslás (*Remedium juridicum*) nélkül valamelly elvégzett Pert valaki ujra kezd.

k) A' Deák kiadásban a' *H*) jegy alatt, és ismét Szegedi *Tirociniumába* az mondatik, hogy a' kétszáz forint helyett a' Vármegyéken csak száz forint büntetést szoktak itélni; de ezen állításnak ellene mond a' *Planum Tab.* 35. lapján lévő 5dik *Decisio* a' hol világosan mondatik, hogy ezen büntetésbe az alsóbb Birák is kétszáz forintot itélhetnek.

*) Némellyek (lásd *Inst. Jur. Hung. Priv. Lib. III.* pag. 1601.) azt tartják, hogy az is Perpatvarkodást von maga után, ha valaki egyszerre két össze nem férhető törvényes orvoslásokkal (Judica Remedia incompatibilia) él a' Perbe: p. o. Apellatával, vagy Prohibitával, és egyszermind Novummal; de én ezen állitást nem tartom helyesnek, mind azért, hogy erről Törvényeink, 's Decisioink halgatnak, következésképpen a' büntető törvényt nem kelletik igen ki terjeszteni; mind azért, hogy Verbőczy' ezen Czik-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 130 von 170

71. CZIM.

Megjegyzésre, 's figyelemre méltó Kérdés a' Per-patvarkodásról.

Ismét a' Perpatvarkodás' dolgában meg kell jegyezni; hogy gyakran megtörténik, hogy a' Felség bizonyos Várat, Várost, Mezö-várost, Falut, vagy más a'féle birtokos-just, melly örökség, 's tulajdonképpen világosan a' Felséghez tartozik, mindazáltal az másnak zálogképpen, vagy csak bizonyos meghatározott ideig vagyon által adva, valakinek hüséges szolgálatjáért Királyi Adomány mellett örökösen oda ajándékozandja. Ki is az a'féle birtokos-jusnak Uradalmát nem másképpen, mint a' rajta fekvő summa pénznek letétele mellett tulajdonithatja magának. *a)*

1. §. Az pedig, kinek kezénél azon birtokos-jus vagyon, azon rajta fekvő summa pénzét törvényes Meg-intése után is nem másképp', mint az az eránt kezdendő Pernek az Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' határ-idejére való halasztása után többnyire kénteleníttetve veszi fel, és e' szerént a' perlekedés alatt többnyire egy esztendő elszokott telni.

2. §. Már pedig akár kinek örökösen adott Királyi Adományját esztendő' elfolyta alatt törvényes Beiktatással kelletik megerösíteni; mert különben az erő, 's foganat nélkül maradand. *b)*

3. §. Ha tehát a' Felperes, vagy is a' jószágnak Felkérője, ne hogy a' Királyi Adomány erő, 's foganat nélkül maradjon, magát azon jószágnak birtokába esztendő alatt törvényesen beiktatandja, más részről ismét a' jószágon fekvő pénznek felvétele eránt az akkori Birtokost, akár a' Beiktatás előtt, akár azután törvényesen meg intendi; a' Perbe-vett-Fél azt fogja erösíteni, hogy a' Felperes ugyan azon egy Ügyes-bajos dolgot egyszer'smind két szin alatt, 's két Per' utján követeli.

4. §. Hasonló környülállás adja elő magát szinte bizonyos Kötelezés' (Contractus) *c)* és Királyi Helybe-hagyás' erejénél fogva háromlandó birtokos-jussokra nézve is. Mellyeket mi nekelötte a' törvényes Örökös, a' kire tudniillik azon birtokos-jus törvényesen háromlana, magához vehetné, gyakorta valamelly hatalmas Ur, vagy alábbvaló sorsú ember is erőszakosan magához foglal.

5. §. És ha azon Örökös az a'féle Kötelezés' (Contractus) erejénél fogja, mellynek Adomány természete, 's ereje vagyon, magát az a'féle jószágokba, 's birtokos-jussokba esztendő' elfolyta alatt beiktatandja, akkor az Elfoglaló, vagy más által közben tett Ellenmondás miatt az Ügyes-bajos dolog sok ideig elszokott húzódni; annyira, hogy néha egy ember' éltéig alig lehet bevégezni.

6. §. Melly ha mindjárt elébb, vagy akkor elvégzetetnék is, mindazáltal a' Felperesnek az idő közben vett haszonra nézve semmi elégtétel nem szolgáltathatnék, mert az Allperest ugy mint Hatalmaskodót, az az: azon jószágnak vagy is birtokos jusnak erőszakos, 's hatalmas Letartóztatóját megbüntetni nem lehet: Azért mivel a' Per nem Jelentő (Insinuatoria), hanem csak Egyűgyű-Törvénybe-idéztetés mellett, (mellyet mi a' hosszú folyamatú Perre nézve használunk) elkezdve lenni mondandik: Jóllehet kötelezésből indított Pert szinte azon mód, 's rend szerént rövid úton kellene bevégezni, valamint akár kinek magva-szakadtából a' Királyi Felség' Adományára szállott jószágok eránt kezdett Pert.

7. §. Ha pedig a' Felperes azon jószágoknak erőszakos, 's törvénytelen elfoglalása eránt a' Pert Jelentő Törvénybe-idéző-levél mellett kezdendi, 's azon jószágba való Beiktatást is az Idéztetés előtt, vagy utánna végre hajtandja, az Elfoglaló azt fogja erösíteni, hogy a' Felperes azon birtokos-jussokat két szin alatt, 's Perpatvarkodóképpen követeli.

8. §. Az előbbeniekből tehát Kérdés támad, ha vallyon a' mondott Ügyeknek két szin alatt, 's két úton való elkezdései, vonnak e' magok után Perpatvarkodás' büntetését vagy sem? Melly kérdésecskére rövideden azt feleljük: hogy nem.

9. §. Mivel a' követelés rosz lelkü Birtokos ellen indittatott: Ki minekutánna meg nem bizonyithatja azt, hogy azon jószágokat; 's birtokos jussokat, törvényesen, 's igasságosan birta légyen; következkezésképpen a' Felperesnek sem vetheti azt ellenére, hogy általa azon birtokos-jussokból két szin alatt, 's két úton igasságtalanul háborgattatott volna. Mivel azon jussok nem ö hozzá, hanem a' Felpereshez tartoztak; mellyeket Törvény-szakadtáig csak hatalmasúl birt, 's kormányozott. ***Már pedig a' mondottakat csak a' jó, nem pedig a' rosz lelkü Birtokos feleselheti.***

10. §. Ha pedig valaki azt vetné ellen; hogy ***a' ki Királyi-Lekötés*** (Inscriptio-Regia) ***mellett birja az e'féle jószágot, jó lelkü Birtokosnak lenni tartatik.*** Arra azt lehet felelni, hogy az, addig az ideig igaz, miglen az ollyan Birtokos pénzének felvétele eránt meg nem intetik: Minekutánna azonban a' törvényes Megintetése után pénzét fel nem véendi, hanem a' Pert haszontalan, 's kigondolt kifogások' örve alatt az Ünnep-nyolczadi Törvénykezésekre halasztandja azért, hogy az alatt a' jószágnak hasznát vehesse, *d)* ***már nem igaz, hanem rosz-lelkü Birtokosnak lenni tartatik.*** És ha csak az a'féle Uzoráskodók ellen, kik megintetések után is pénzeket fel venni nem akarják, Közönséges törvényeink *e)* más büntetést nem rendelnének, az ollyan Uzoráskodót az a'féle jószágoknak örökös becsüjébe kellene marasztalni; kiváltképpen akkor, mikor a' pénze' fel nem vételének törvényes okát nem adhatná.

11. §. Mert különben ha a' jószágoknak erőszakos, 's csalárdúl való letartóztatása megengedtetnék, 's az büntetetlen maradna, valóban akár ki is igaz jussához igen nehezen, 's későn juthatna.

12. §. Ugyan azt kell tartani azon esetekről is; ha valaki a' megholt, 's magva szakadott embernek zálogba, vagy más akármelly kiváltható módon nálla lévő jószágait az Örökbevett-Atyjafinak vagy a' magva-szakadott ember' más Örökössének kérésekre a' törvényes Megintés, 's pénz' letétele után is kibocsájtani nem akarná, 's más felől azon Örökös, ne hogy az

kellye egyedül az elvégzett Pernek Törvényes orvaslás nélkül ujjonan való elkezdését tiltja; mind pedig végtére azért is, mivel ezen dolog a' Peres-Fél' tudta nélkül 's egyedül a' Prokátor' vigyázatlanságából történhetik meg: következkezésképpen a' *Plan. Tab.* 35. lap: lévő 4dik *Decisio* is az e'féle esetben a' Peres-embert mintegy felmenteni látszik.

a) I. R. 27. Cz.
b) I. R. 4. 's 32. Cz. Ismét II. R. 12. Cz.
c) A' kötelezésen itten az Örökbe-fogadást, 's az Inscriptiokat kell érteni.
d) I. R. 25. Cz.
e) Ulászló I. T. K. 65. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 131 von 170

esztendõ el teljen, a' szükséges Beiktatást a' maga részére megtétetné: Hogy tudniillik az ollyan Örökös mind a' Meg-intést, mind a' Beiktatást minden Perpatvarkodás' büntetésének következése nélkül törvényesen, 's igasságosan véghez vitethette.

72. CZIM.

A' Nyelv-váltságról (Emenda lingvae) *'s annak büntetéséről.*

A' Nyelv-váltság pedig *száz arany forintot* tevõ *huszonöt Márkával* e'gíttetik ki.

1. §. Melly büntetés a' Felség', vagy az Országnak Rendes-Birái eleibe bé adott igasságtalan, 's hamis panaszért *a)* 's gyakran a' jó hirû nevü, 's becsületes ember ellen mondott mocskos, 's rágalmazó beszédért, rendeltetik, vagy is szabatik a' Birák által. *b)*

2. §. Mindazáltal az e'féle iga-ságtalan panaszért, s' kitételért a' Fõ-, vagy is Derék-kereset, melly miatt a' Per indíttatott, örökösen el nem vész, mint a' mondott Perpatvarkodás' bûntetésébe.

3. §. Hanem a' Per leszállittatván 's a' mondott büntetés' két része a' Birónak, egy harmad rész pedig a' megsértett Peres-Félnek letétetvén, azon Pert ha a' Felperes akarandja igaz, 's törvényes úton ismét újjra kezdheti. *c)*

73. CZIM.

Mi a' törvényes Vissza-üzés, vagy is Visszaverés (Repulsio) *és annak módjáról, 's büntetéséről.*

Minthogy a' Birói-Itéletek' végre hajtásakor az Ügye-fogyott-Felek mint egy *erõszakos Visszaüzéssel* (Violenta Repulsio) szoktak élni, ugyan azért azon Vissza-üzésrõl itten rövideden valamit kelletik szóllani.

1. §. Mellyre nézve tudni kell; hogy a' Vissza-üzés' nem egyéb: *mint a' Nyertes Félnek a' Birói Itélet' végre hajtásától, az Ügyefogyott-Fél által való mintegy erõszakos elüzése. d)*

2. §. Melly Vissza-üzés, jóllehet a' szónak értelmére nézve, nem az Ügynek törvényes folyását, sõt inkább annak nyilvánságos akadályoztatását jelenti. Mivel az a' Pernek végzetével, 's a' Biró által hozott végsõ Itélet után kivont kard', vagy más fegyvernek elõ mutatása által szokott véghez menni. Mint hogy azonban ez a' leg régibb használásból 's huzamos szokásból származott közinkbe, ugyan azért azt, mint régi Helybe-hagyott Szokásink által be hozottat, *e)* Törvényeink egyik részének tartjuk lenni.

3. §. És annak használása *akármelly* Pernek *f)* bevégzetével *nem többször mint egyszer* engedtetik meg.

4. §. Melly ha használtatik *hetvenkét forintot tévõ arany Márkát*, és pedig annak két részét a' Biró'; harmad részét pedig a' Nyertes-Fél' részére kelletik le tenni. *g)*

5. §. Ha azonban az ugyan egy Ügyben másodszor is használtatnék, azt Hûségtelenség-vétkének büntetése követné *h)* Közönséges-törvényeinknek rendelése szerént. *i)*

74. CZIM.

A' Törvényes Vissza-üzésrõl szólló Közönséges-törvénynek magyarázatja.

De figyelemre kell venni, hogy mivel a' Közönsegés-törvény között a' Törvényes Vissza-üzésrõl szólló Czikkelybe az foglaltatnék: Hogy a' Vissza-üzés *a' kihuzott mezitelen Kardnak fel mutatása által történjen meg*, és az Itélet' Végre-hajtás a' alkalmatosságával jelen lévõ Szomszédoknak, 's Vidékieknek, valamint szinte a' jelenlévõ Királyi, vagy Nádor Ispányi Embernek, 's az ottan levõ valamelly Hiteles-helybeli Bizonyságnak neveik a' Vissza-üzésrõl ki adandó Tudositásokba bele iktattassanak.

1. §. Azért némelly Perlekedõk között az a' kárhozatos vissza-élés jött keletbe, hogy az Ügyenyert, 's gyõzedelmes Felet a' Meg-dulás' alkalmatosságával kihuzott mezitelen Kardnak elõmutatásával vissza üzni nem akarják, hanem a' Vissza-üzést kigondolt fortélyoskodással *fa-bot*, vagy *buzogány* néha pedig ijjeszgetések 's fenyegetések, 's sereg embereknek öszvegyüjtése által viszik véghez, és a' Birói-Itéletet végre hajtani nem engedik.

2. §. Azután pedig a' Birónak azt adják elõ, hogy a' Vissza-üzés nem történt meg, mivel az, a' Közönséges-törvények szerént meg kivántató *kihuzott mezitelen kardnak elõ-mutatása által* nem ment végbe.

3. §. Gyakorta ismét a' Szomszédok a' Vidékiek ellen is ki fogásokat tesznek, hogy tudniillik ez nem Szomszéd, ama pedig nem Vidéki, és sok e'féle tétovázások által az igaz Itéletet kijátszani, a' Törvény-folyását megakadályoztatni igyekeznek.

4. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' Közönséges-Törvény-könyvbe sehol sem találtatik az meg irva, hogy a' Vissza-üzés másképpen ne mehessen végbe mint a' kihuzott mezitelen kardnak elömutatása által: Hanem egyedûl az foglaltatik, hogy a' Vissza-üzés nem sereg emberek, vagy erõszakoskodás által, hanem egyedûl a' ki kuzott mezitelen kardnak elõ mutatása által történjen meg.

5. §. És ez azon okból, mivel régi idõkbe az Itéleteknek Végrehajtása', vagy is a' Megdulás' alkalmatosságával mind a' két Peres-fél tudniil-

a) Egyezt. Mátyás V. T. K. 13. VI. T. K. 7. 1655. 53. Cz.

b) Innét kitetszik, hogy a' Nyelv-váltság' büntetését mind irás, mind szóbeli rágalmazásért is lehet követelni.

c) Ezen T. Czikkelynek utolsó §. azt mutatja, hogy ha valaki bizonyos Perbe Nyelv-váltság' büntetésébe marasztaltatott, a' Per, mellybe illyes Itélet hozattatott, leszállittatott, 's azt ujjra kellett kezdeni, mostan azonba ezen Törvény' rendelését nem követik.

d) Lásd, 's Egyezt. az 1729. 33. T. Cz.

e) Az az: mint már Törvény által is helybe-hagyattat. (Lásd a' következõ 74. Czimnek elejét.)

f) Ezen Törvény nem tesz különbbséget ennek használásában a' Perekre nézve, mindazáltal az 1729. 33. T. Cz. az azzal való élést csak a' hosszú folyamatú Perekbe engedi meg. Erdélyben ez most is mindenféle Perekben használtatik.

g) A' mondott 1729. 33. T. Cz. szerént ezen büntetést, vagy is terhet mostan csak akkor kell letenni, ha a' Vissza-üzésnek helyes oka nem adatik. Erdélybe azonban a' Vissza-üzés' terhét minden esetre tartozik az le tenni, ki azzal élni akar, sõt némelly esetbe a' tehernek felét mindjárt a' Per' kezdetekor kelletik letenni.

h) A' másodszori Vissza-üzés az 1807. 11. Cz. értelménél fogva el vagyon törülve. Lásd erre a' II. R. 57. Czimjére a' *d)* alatt mondottakat.

i) Ulászló V. T. K. 4. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 132 von 170

lik: mind az Ügyenyert, mind az Ügyevesztett Fél nagy sereg emberekkel, gyakorta pedig egész hadi készülettel mentek egymás ellen, mellyből sokszor a' Felek között versengezések, 's kegyetlenkedések következtek el annyra, hogy ha történetből a' Fel-peres győzedelmeskedett, magát a' vissza nyert jószágnak birtokába helyheztette; Ha pedig az Ügye-fogyott Fél a' Felperest meg győzte, 's a' Megdulástól erőszakkal elkergethette, ezen erőszakos, 's vakmerő Vissza-üzésért czak egy Arany Markába büntettetett.

6. §. Hogy tehát ezen romlotság számkivettessék, rendeltetett: Hogy nem szükséges valamelly Meg dulást sereg emberekkel 's hatalmaskodással végbe vinni, hanem a' Vissza-üzésre nézve egyedül a' ki huzott mezitelen kardnak elömutatása elégséges légyen.

7. §. Akár tehát a' mezitelen kardnak, akár botnak, vagy buzogánynak elömutatása; akár pedig sereg emberek, vagy csupa fenyegetödzések, és ijjeszgetések által akadályoztassék meg a' Birói-Iteletnek Végrehajtása, az mindenkor Visszaüzésnek lenni tekéntetik. *a)*

8. §. A' Szomszédoknak, 's Vidékieknek nevei pedig azért jegyeztettnek fel, *b)* ne hogy a' Vissza-üzés terhének fizetésében valamelly csalárdság történjen. Mert régenten minden Visza-üzö, vagy is Vissza-üzéssel élt személyek, egy egy Arany Markába marasztaltattak. És gyakorta a' Vissza-üzésről Tudósító-Levélbe mind a' Fiaknak, Atyafiaknak, Feleségnek, 's Leányoknak nevei feljegyeztettek, a' honnét a' Vissza-üzésnek terhe néha anyira ment, hogy az a' Fö, vagy is Derék-keresetet is sokkal felül haladta.

9. §. Melly visszaélés a' mi időnkbe eltörültetett, 's mostan akár hány személyek legyenek is a' Vissza-üzés' büntetésébe marasztaltatva, vagy akár hányan legyenek is jelen a' Vissza-üzés' alkalmatosságával; az egy Birió-Itéletnek Vissza-üzéséért öszveséggel csak egy arany Márkát fizetnek.

10. §. Mindazáltal a' vissza nyert birtok' Szomszédjainak, 's Vidékieinek nevei mai időbenis feljegyeztetnek azért; ne hogy a' Királyi, vagy Nádor-Ispányi Emberek, 's valamelly Hiteles-helybeli Bizonyság, kedvezés, vagy ajándék által, megvesztegettettvén, az Itélet' Végre-hajtását Vissza-üzéssel (ha mindjárt az nem történt volna is) meg akadályoztatva lenni mondhassák, 's a' miatt valakit Hüségtelenség' Vétkének büntetésébe keverhessék. *c)*

11. §. Az e' féle csalardság, 's ki keresett elmellözések által tehát a' Törvény' folyását, 's az Itéletnek Végre-hajtását megzavarni, vagy is megakádályoztatni nem lehet. Mert a' Szomszédok, 's Vidékiek mindenkor othon nem találtatnak, 's a' Megdulás' alkalmatosságával jelen nem lehetnek.

12. §. Ha tehát az Ügye-nyert-Fél a' meg nyert jószágoknak birtokán kivül maradand elegendő bizonyságúl fog szolgálni arra nézve, hogy az Itéletnek Végre hajtása Vissza-üzés által akadályoztatott légyen meg. *d)*

13. §. Ha pedig valamelly Perlekedö-Fél a' Királyi, vagy Nádor Ispányi, 's a' Káptalan, vagy Konventbeli Embereket, igasságtalan, 's törvénytelen Tudositástevésssel vádolandja; azokat azért Törvénybe veheti ugyan, mindazáltal azért azon Per nem akadályoztathatik. *e)*

75. CZIM.

Hogy a' Hüségtelenség' vétkébe valakit háromféle módon lehet marasztalni.

Figyelmezni kell pedig, hogy a' Hüségtelenség' vétke miatt inditott Perekbe a' Vissza-üzés nem mindenkor engedtetik meg. Mert Hüségtelenség' vétkébe három módon lehet valakit marasztalni.

1. §. ***Első módon:*** a' mi *Fejedelmünk*, *'s Királyunk* által olly formán, hogy ha valakit a' Királyi Felség Hüségtelenség' vétkébe marasztalni akarand, akkor minden Prelatusoknak, Bároknak, 's az Ország' más Lakossainak bizonyos határ időre Ország-gyülést hirdettet; Mellyre azis, ki Hüségtelenség' vétkével vádoltatik, valamelly Káptalan, vagy Konventhez intézett Királyi Idéző-parancsolat által személyesen, *f)* nem pedig Prókátora által Törvénybe idéztetik.

2. §. Ki ha eljövend, és magát kimentheti, jó, különben pedig akár nem jövend, akár pedig ha el jövend is, de magát ki nem mentheti, a' Hüségtelenség' vétkének büntetésébe marasztaltatik: És az ollyannak azután a' Felség által sem Menedék-, vagy is Oltalom-levél (salvus conductus) nem adatik, sem pedig Per-ujjitás nem engedtetik. Következésképpen azon Hüségtelennek, jószágába való Beiktatása, vagy annak elfoglalása alkalmatosságával sem *Ellentmondás* (Contradictio) sem pedig *erőszakos Vissza-üzés* nem engedtetik. Hanem a' Királyi Adomány e' részben általjában végre hajtatik. *g)*

3. §. ***Második módon*** marasztaltatik valaki Hüségtelenség' vétkébe a' *másodszori Vissza-üzésről szólló Tudósításnak foglalatjából. h)* És ebbe az esetbe a' Vissza-üzés szinte meg nem engedtetik. Melly Hüségtelenség' vétke különben is a' vakmerő Vissza-üzésből származottnak lenni esmértetik. És *nem lehet azt harmadszor is megujjitani, a' mellynek másodszori elkövetése is tilalmas. i)*

4. §. ***Harmadik***'s utolsó módon marasztaltatik valaki Hüségtelenség' vétkébe, a' *Király*

a) Mostani időben mind a' Vissza-üzés, mind az Ellentállás (Oppositio) valamelly botnak, vagy pálczának feltartása által szokott többnyire megtörténni, a' midön a' Vissza-üzönek, vagy Ellentállónak ezen szavakat szükség mondani: *En repellálok*, vagy pedig: *opponálom magamat.* Mostani időben azonban nem példa nélkül való dolog, hogy a' Repulsióra nézve, nem is mennek ki a' hely' színére, egyedül a' Prókátor a' Perbe iktatja, hogy az Allperes Repellál. Igy tettek nem régiben Gróf Stharembergnek Herczeg Grassalkovich ellen indított Perében is.

b) Lásd Ulászló IV. T. K. 19. 1729. 33. Cz.

c) Ezt a' másodszori Repulsio' esetében érti Verböczy, melly mai időben eltörültetett. Lásd a' 73. Czimre az *h)* jegy alatt mondottakat.

d) Ez mai időben nem látszik elégségesnek lenni, mivel arra, vagy a' Perbe való kinyilatkoztatás, vagy a' Végre-hajtó Birónak Tudósító-levele szükséges.

e) Lásd erre az 1681. 31. 1729. 33. és 34. T. Cz.

f) Ezen §. Ulászló II. T. K. 3. Czikkelyéből vagyon kivonva, 's mint észre vehetni inkább a' Felség' sértést, mint a' Hüségtelenség' vétkét tárgyazza, melly esetbe az 1715. 7. T. Cz. értelme szerént mostani időben törvénybe-idéztetés sem kivántatik. Lásd erre a' II. R. 20. Czimjére az *) alatt mondottakat.

g) Ezt is leginkább a' Felség-sértés esetébe kelletik érteni, melly dolog a' most feljebb érdeklett 1715. 7. T. Czikkely' értelme szerént másképpen megyen véghez.

h) Az az: ha a' Repulsioról szólló Tudósító-levélből az másodszori Repulsio tetszik ki.

i) Ezt ugy kell érteni, hogy a' másodszori Repulsio végett inditott Notorius Perbe ismét ujj *Repulsio* nem engedtetik, a' mint azt ezen §. utóbbi szavaiból is meg lehet érteni.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 133 von 170

Adomány következésébe az Ország' Rendes-Birái által hozott Itéleteknél fogva; midőn tudniillik valaki' szemének kitolása, tagjában való megcsonkitása, hamis pénz csinálás, hamis levél koholás, 's más e'féle Hűségtelenség vétkét tárgyazó esetek miatt, az olly Hűségtelennek jószága Királyi Adomány mellett más valakinek adatik. *a)*

5. §. Melly Birói Itélet minthogy a' Peres-Feleknek szóváltásaiból, midőn tudniillik: az egyik Fél tagadja, másik erősíti a' Hűségtelenséget, hozattatik. Ugyan azért a' Feleknek e'féle Feleseléseikből, vagy is Szóváltásaikból, vagy ne talán valamelly Félnek *a' Perbe elmulasztott megjelenése miatt* hozott Itéletnek Végre-hajtása alkalmatosságával, a' mondott Vissza-üzés megengedtetik. *b)*

6. §. És ez azért, (minthogy különben is az mondatik, hogy leginkább ezen okból jött keletbe nállunk a' Vissza-üzés, 's azért szenvedtetik is meg), hogy a' Vissza-üzésről szólló Tudósitás' határ idejének eljövetelével, ha az Ügyevesztett-Félnek gondatlansága miatt valami a' Perbe helytelenül elkövettetett, vagy elmulasztatott volna, a' *Perujjitás-Kegyelme* (per gratiam Novi Judicii) *c)* vagy a' *Prókátori munkálódásnak megmásolása által* (per Revocationem Procuratoris) *d)* kipótolhassa, 's megjobbithassa.

7. §. Ugyan is kárhozatos, 's veszedelmes dolog lenne, valakit a' Feleknek szóváltásaiból hozott Birói Itéletnél fogva jószágainak békességes birtokából azonnal kizárni, és arra kötelezni, hogy azután igazát birtokon kivül követelje.

8. §, Mert a' Biró a' két, vagy több Feleknek szóváltásaiból, 's ellenvetéseiből, 's az elömutatott Irományoknak vagy Ügyleveleknek foglalatjaiból *tartozik itéletet hozni. e)*

9. §. Már pedig nyilvánvaló dolog, hogy a' Peres-Feleknek Prókátorai, vagy is Ügyvédjei szóváltásaikba néha *restségből*, néha *tudatlanságból*, néha pedig *álnokságból is hibázhatnak*, *'s hibát ejthetnek.*

10. §. Gyakorta ismét a' Peres-feleknek Irományai, 's Oklevelei eltévednek, 's azokat a' Biró által rendelt időre elő nem mutathatják. A' honnét a' Biró által ugy hozattatik Itélet, a' mint a' Perlekedő Feleknek Szóváltásaik, és az Irományoknak, 's Ügyleveleknek foglalatjai kivánják.

11. §. Mellyre való nézve, ha valamellyik Fél *f)* észre véendi, hogy vagy maga, vagy Prókátora által a' Perbeli szóváltásokba hibázott, 's a' szükséges Perbeli Irományoknak hijjával légyen, ne hogy a' hozott Itélet által jószágának birtokából azonnal kirekesztessék, a' Meg-dulás' alkalmatosságával *(jóllehet a' Birói-hatalomnak megvetésére czélzó, mindazáltal nállunk megszenvedett)* erőszakos Vissza-üzéssel kéntelenittetik élni. És az e'féle Vissza-üzés' okának előadására az illető Biró előtt való megjelenésre még egy törvényes határ idő rendeltetik.

12. §. Melly törvényes határ-idő' alkalmatosságával, azután az elkövetett hibát, vagy a' hijjánosságot a' Fejedelem által kegyelmesen *meg engedett Per-ujjitás*, vagy *a' Prokátori szóváltásoknak megmásolása* által megjobbithatja, 's kipótolhatja. *g)*

13. §. Ugyan is a' Per-ujjitás használása, 's a' Prókátori szóváltásoknak megmásolása mindenkor valamelly hibát, vagy hiánosságot tárgyaz. Mivel szükségtelen lenne Per-ujjitásra engedelmet kérni, vagy a' Prókátori szóváltásokat Visszahuzni, ha a' Per-folyamatjába valamelly hibát észre nem vennénk.

14. §. Azután pedig további határ idő meg nem engedtetik, hanem az Itélet végképpen, 's valósággal végre hajtatik.

15. §. És ha a' Vissza-üzés másodszor is vakmerően használtattnék; azt, a' mint fellebb is mondatott, Hűségtelenség' vétkének büntetése követné. *h)*

76. CZIM.

Ha vallyon Vissza-üzéssel élhet e' az, ki a' Perbe nem állott?

De minthogy szokásba vagyon minden Birói-El-itélő-, 's Itélet leveleknek (Litterae Adjudicatoriae, et Sententionales) végezetjein ezen közbenvetést: „*Contradictione talis, et talis, ac aliorum quorumlibet praevia ratione non obstante*", melly annyit tesz: hogy „*nem állván ellent ennek 's ennek*, (meg nevezvén tudniillik az Ügye-vesztett Felet) *'s más akár kinek e' részben teendő ellentmondása*" beiktatni; melly közbenvetés ellen Vissza-üzéssel is szoktak élni. *i)*

1. §. Ugyan azért kérdés; ha vallyon az, ki a' Perbe nem állott, Vissza-üzheti e' a' Felperest az Itéletnek Végre hajtásától? És ugy látszik, hogy nem, mivel azt nem illeti a' Birói Itéletnek megakadályoztatása, 's nem is avathatja magát a' Peres dologba, ki azon Perbe sem nem nyert, sem nem vesztett. *k)*

2. §. De ellenkezőleg többnyire megtörténik: hogy az Ügye-nyert Fél a' Birói Elitélő-, 's Itélet-leveleknél fogva ollyan birtokos jószágra megyen Megdulás végett, melly nem az Ügyevesztett-Félnek, hanem más embernek birtokába vagyon, 's az által, meg lehet, igasságos jussal is birattatik.

3. §. Gyakorta ismét a' derék birtok mellett ollyan jószágokat is igyekeznek elfoglalni, mellyek azon derék birtoktól igazi 's törvényes mó-

a) Mostani időben mik tartoznak a' Hűségtelenség' vétke alá, meglehet látni az 1723. 9. T. Czikkelyből, melly eránt kezdendő Perek az 1723. 26. T. Cz. szerént mostan a' Királyi Tábla' Bírósága alá tartoznak.

b) Tudniillik ha valaki *impetrálván* a' Hűségtelennek jószágát, azt Törvény' útján követelni kéntelenittetnék; akkor az Allperesnek a' *Repulsioval* való élés megengedtetik.

c) Ezen szavakból az tetszik ki, hogy régenten, ha valaki Repulsiot használt is, tartozott a' mellett néha a' Fejedelemtől *Novum cum gratia* Per-ujjitást is kérni, vagy pedig a' *Prokatori allegatiot revocálni*, mellyet a' következő 12. §. is bizonyit, 's csak akkor engedtetett meg a' további védelem. Mostan azonban, ha valaki *repellál*, az ugy tekintetik, mint a' *Novum simplex* Per' utja, 's nem szükség a' *Novum cum gratia* Per' utjára engedelmet kérni.

d) Ugy látszik, hogy régenten a' Prókátori allegatiók' revokálásának annyi haszna volt, mint a' Novumnak. (Lásd tovább a' 79. 80. és 81. Czimeket.

e) Ezt csak *in quaestione facti* kell érteni; mert *in quaestione juris*, vagy is a' törvényes kérdésekbe a' Biróság, ha mindjárt azok a' Felek' szóváltásaiba nem érdekeltetnének is, hozhat Itéletet a' törvények' értelme szerént.

f) Ezen szavakból. „*Si quam Partium*" az tetszik ki, mintha régenten Repulsioval nem csak az Allperes, hanem akár melly Ügye-vesztett Fél is élhetett.

g) Lásd a' *c)* és *d)* alatt mondottakat.

h) Lásd a' *h)* alatt mondottakat.

i) A' Sententiákba mostani időben azon közbenvetés nem használtatik.

k) Mai időben legnagyobb ok akár az *Oppositiora*, akár a' *Repulsiora* nézve az, ha valaki a' Perbe nem állván, még is az Executio ellene intéztetik.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 134 von 170

don már régtől fogva el vagynak választva: Példánakokáért: valaki valamelly Várat, Kastélyt, vagy Mező-várost, minden hozzá tartozandókkal, tudniillik ahoz törvényesen tartozandó Falukkal, Pusztákkal, rész-jószágokkal, 's birtokos-jussokkal egyetemben Királyi Adomány, vagy más Szerződes által szerezvén, azt törvényes úton követeli. Melly Vártól, Kastélytól, vagy Mező-várostól annak törvényes Ura, vagy Birtokossa, a' ki ne talán magva-szakadásba vagyon, egy vagy két hozzá tartozandó Falut, vagy Pusztát, vagy földet még életébe másnak pénzért, vagy hűséges szolgálatért, vagy más szin alatt is eladott, 's által ruházott, és az, kinek azon Faluk, vagy Puszták, 's Földek eladattak, vagy ajándékoztattak, azon jószágoknak birtokában Királyi Helyben-hagyás, és törvényes Beiktatás által magát már régen meg is erősítette.

4. §. Meg-nyervén tehát már a' derék jószágot tudniillik: a' Várat, Kastélyt, vagy Mező-várost a' hozzá tartozandókkal együtt, 's az, kinek részére, a' mint mondatott, az eladás, vagy ajándékozás tétetett, a' Perbe nem állván, (meg lehet, hogy azon okból is, hogy a' derék jószágba való első Beiktatás' alkalmatosságával, maga az, ki akkor a' derék jószágnak Uradalmába, 's birtokába volt, az egész Beiktatásnak ellene mondott), a' Felperes azon említett módon már más kezénél lévő Falukat, 's Pusztákat, vagy földeket, mint a' derék jószágnak hozzá tartozandóit magának tulajdonitani, 's elfoglalni igyekszik.

5. §. Az illyen, 's hasonló esetekbe tehát *a*) az is, ki a' Perbe nem állott, a' Vissza-üzést használhatja. És ezt a' „*Praevia ratione*" be iktatott közbenvetés' tekintetéből. *b*) Mellynek erejénél fogva az ollyan a' Vissza-üzésnek terhét sem tartozik le tenni, *c*) ha a' győzedelmes Fél minden igaz ok nélkül azon jószágnak elfoglalására menend.

6. §. Ismét a' Zálogos birtokos jussokról is ugyan azt kelletik tartani: Hogy ha tudniillik valaki a' Törvény' utján valamelly birtokos-just örökség, 's sajátság-képpen meg nyerend, és azon birtokos-jus másnál Zálogba léend, (ha t. i. az bizonyittatik, hogy az elzálogositás jó, 's törvényes úton módon, és nem a' Per' folyta alatt *d*) ment végbe) a' Felperes azon sajátságról hozott Itéletnél fogva a' jószágot annak kezéből, ki azt zálogképpen birja, általjában el nem foglalhatja: Hanem szükség, hogy a' zálogos summát elébb le tegye. *e*) Mert különben ha csak általjában el akarná foglalni, a' Vissza-üzesnek helye lészen.

7. §. És ha a' jószágnak Birtokossa az Itélet' végrehajtása' alkalmatosságával pénzének felvételére nézve kész léend, akkor az a'féle Vissza-üzésnek büntetésébe sem marasztaltatik. *f*)

8. §. És ezt ugy értsd, ha akkor a' zálogos summának menyisége, és az elzálogositásnak miben léte, 's valosága világosan tudva vagyon. *)

a) Lásd a' hasonló eseteket lejebb az *) alatt.

b) Mostan ezen közbenvetés sem használtatik.

c) Ebből kivehetjük, hogy a' *Repulsio*' terhének Itéletétől leginkább az mentetett fel régenten, ki annak egyszer'smind ollyan forma okát adta, mint mostanában az *Oppositiora* nézve megkivántatik.

d) Innét kitetszik, hogy a' Per' folyta alatt végbe ment ollyas ujjabb szerződések foganatlanok.

e) Mellyből következik, hogy ha p. o. valaki valamelly Pert *ex Jure* megnyerne, 's azon jószág másrál Zálogba lenne, az e'féle *Sententiával* a' Nyertes-Fél semmit sem érne, hanem szükség volna a' Zálogos-birtokos ellen ujjra Zálogos Pert kezdeni.

f) Ha azonban az *e*) alatt említett Zálogos birtokos *Repellálna*, jól lehet a' keresetre nézve ezen az úton felmentetnék, mindazáltal ezen Czikkely 7. §. szerént mind a' mellett a' *Repulsio* terhét fizetni tartozna.

77. CZIM.

A' Per-ujjitásról, annak módjáról, rendéről, 's folyásáról.

Mivel a' Vissza-üzés, vagy a' Prokátori hibás szóváltásoknak megmásolása után a' Felségtől gyakorta Per-ujjitást, vagy is Ujj-törvényt (Novum Judicium) szoktak kérni azért, hogy azon Perbe, mellybe valaki vesztett, vagy is valami Itéletbe marasztaltatott; ellent nem állván az abba elkövetett hibák, vagy hijjánosságok mellyekkel valaki magát terhelve lenni érzi, és ellent nem allván a' Birni Itélet, ujjonan magát védelmezhesse, ujj feleleteket, szóváltásokat, kifogásokat 's ellenvetéseket tehessen, a' talán elő nem mutatott Okleveleket, vagy Ügyleveleket elő mutáthassa, az elmulasztott hiánosságot kipotolhassa, egy szóval mind azokat meg tehesse, mellyeket a' törvény, 's igasság szerént Ügyének védelmére 's segedelmére czélozóknak lenni látand.

1. §. Tudni kell tehát hogy a' Fejedelem e'féle Kegyelembeli Perujjitást (Novum cum gratia) vagy is Ujj-törvényt; azon kivül a' helyesen, 's törvényesen kelt Privilegiumoknak megerősítését; nem különben minden jószágokról, 's birtokos jussokról való Ujj-adományt, Fejedelmi, 's Uralkodói méltóságánál fogva akár kinek tartozik adni, 's meg tenni.

2. §. Mindazáltal az Ujj-adomány csak ugy adatik, ha az igaz, és nem szinlett okból kéretetik, az az, ha a' jószágoknak Felkérője, vagy annak Elei azon jószágoknak szerzése' idejétől

*) Ezen Törvény Czikkelynek értelméből vitágosan kitetszik, hogy Verbőczy a' *Repulsio* nevezet alatt egyszer'smind az *Oppositiot* is értette, 's nem is tesz azok közt különbséget, mivel különösen az *Oppositioról* sehol sem beszél. Ugy szinte a' *Repulsioról* szólló ezen Törvény-Czikkelyekből az is világosan kitetszik, hogy régenten a' *Repulsio* mellett néha *Novum cum gratia* Per-utja, vagy *Prokátori Revocatio* is használtatott, 's az Ügye-vesztett-Fél e' nélkül ujjonan magát nem is védelmezhette. (Lásd az előbbeni Czimre az *c*) alatt mondottakat.) Mostani időben azonban ollybá tartják a' *Repulsiot*, mint a' *Novum simplext*. Továbbá valamint Verbőczynek ezen Czikkellyei, ugy Ulászló I. T. K. 57. Czikkellye is azt bizonyítják, hogy a' *Repulsio* régenten nem is ugy használtatott, mint az mai időben használtatik, mivel akkor ezzel a' *Statutio*', 's a' *Communis Inquisitio*' végbe vitele. 's más e'félék ellen is éltek Mostan azonban ezen *Repulsioról* szólló Törvény-Czikkelyeket, valamennyire megmagyarázta, az 1729. 33. T. Cz. 's egyszer'smind azt rendelte, hogy a' *Repulsio* csak a' Királyi Tábla előtt folyó hosszú folyamatú, 's különösen csak a' Fundamentalis Perekbe engedtetik meg. Egyéberánt mostan azon kivül, hogy a' Repellens a' Perbe magát *meritorie* is védelmezheti, és ha nyertes léend, a' *Repulsio*' büntetésétől is felmentetik, szinte azon okok is törvényesitik a' *Repulsiot*, a' mik az *Oppositiot*, 's a' Törvény-Tudók ezekre nézve közönségesen négy törvényes okokat tartanak lenni. 1ször. Ha a' Perbe nem állott Fél ellen intéztetik a' Megdulás 2szor. Ha azon jószágokra nézve is kiterjesztetik a' Megdulás, mellyek az Itéletbe nem foglaltatnak. 3szor. Ha a' törvenyesen megengedett Fellebb-vitelét valamelly Pernek a' Biró meg nem engedi. 4szer. Ha a' Peres-tárgy nem azon Biró' eleibe, tartozik, a' hol az kezdetett, 's ez ellen az Allperes annak idejébe kifogást tészen, de azonban a' Biró mind a' mellett abba Itéletet hozand. Ezekhez ugy vélem, hozzá lehetne tenni még azt is 5ször Ha a' Biró többet itélend, mint a' Felperes' Kereset-levelébe kéretetik. Lásd ezen okokra nézve *Planum Tabul. de Oppositione, et ad reddendam Oppositionis rationem* Czimjeit Ismét Lásd egyéb környülállásokra nézve az 1729. 33. 34. és 1681. 31. T. Czikkelyeket.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 135 von 170

fogva, a' Felkérés' idejéig azoknak mindenkor valoságos birtokába voltak. Valamint erről az elsö Részben elő adott Ujj-adomány' rendiben világosabban szóllottunk. *a*)

3. §. Továbbá tudni kell, hogy a' Per ujjitás' vagy is Ujj-törvény' utján kezdett Pert, egyedül egy törvénykezés' határ-ideje alatt, *b*) 's minden más Perek előtt be szokták végezni, 's fejezni. Ne hogy a' már egyszer Birói Itélet által el végzett ügyes bajos dolog bizonytalánul függőbe tartassék.

4. §. Melly Per-ujjitás', vagy is Ujj-törvény' rendjének, 's módjának magyarázatja, minthogy a' mi Közönséges-Törvény-Könyvünkbe világosan foglaltatik, azért az arról szólló Czikkelyt, a' mint következik, ide iktattam. *c*)

5. §. „ Ismét szoktak némelly Hazafiak az „ ellenek leginkább birtokos-jus eránt kezdett Pe„ rekbe, megtartván, 's a' ki szabott Törvény' fo„ lyásán a' Peres dolgot által menni engedvén, „ 's az Ügyes-bajos dolgoknak bevégzésére 's elin„ tézésére szükséges Irományoknak, 's Oklevelek„ nek elő mutatását is meg tévén, a' Törvény„ kezésnek utolsó határ idején, midőn tudniillik „ már az Ország' Rendes-Birái, 's Itélő-Mesterei, „ 's azon Itélő-széknek Eskütt-Tábla-Birái az „ Ügyes-bajos dologról Birói Itéletet hoztak vol„ na; és azon Perlekedő Felek közül valamellyik „ észre venné, hogy ügyét elvesztendi, és arról „ a' Birói Elitélő-levelek már ki is adattak volna, „ vagy az Itélet hozás után azokat ki kellene ad„ ni, a' *Prokátoraiknak szóváltásokat megmá„ solni*, 's a' Pert le szállittattni, vagy is Ujj„ törvényt kérni, mellynél fogva a' másik Peres„ Félt az Itéletnek végre hajtásától gyakran el„ tiltják, következésképpen azt Törvényes-igazá„ tól megfosztani kivánják.

6. §. „ Ugyan azért rendeltetetett; hogy „ mostantól fogva ezután, az a' féle Perlekedő-Fe„ lek nem különben, *mint a' Per' folyamat„ jában, 's a' Peres dolognak bevégzése előtt „ d)* másolhatják meg Prokátoraiknak szóváltá„ saikat, 's a' Pert nem különben szállithatják le.

7. §. „ Ujj-törvényt, vagy is Per-ujjitást pe„ dig mindenkor kérhetnek ha akarnak. Mind „ azáltal annak erejénél fogva a' másik Félt az „ Itéletnek végrehajtásától; 's az arról kelendő „ Birói Elitélő-levélnek kiadásától az Ország' „ Rendes-Biráit, vagy azoknak Itélő-Mestereit el „ ne tilthassák.

8. §. „ Sőt ellent nem állván abba az Ujj„ Törvényre, vagy is Per-ujjitásra adandó enge„ delem, az Ügye-nyert-Fél az a'féle Birói El„ itélő-leveleket törvényesen végre is hajtatthas„ sa; a' Per-ujjitást kérő Fél pedig az Itéletnek „ végrehajtása után a' maga Ügyét Ujj-törvény' „ utján folytathatja, 's végrehajtathatja. *e*)

9. §. „ Ha pedig ne találtán valamellyik Fél „ akár a' birtokos-jussokra, akár másféle dolgok„ ra nézve, némelly dolgai miatt akadályoztat„ ván *f*) a' *Perbe meg nem jelenés végett* Ité„ let által marasztaltatnék; akkor a' meg nem „ jelenés miatt a'képpen marasztaltatott Fél *g*) „ mind Ujj-törvént kérhet, mind az Ország' Ren„ des-Biráit, 's az Itélő-Mestereket az Elitélő„ 's Itélet-leveleknek ki adásától, mind pedig az „ Ellen-Félt azon Leveleknek kivételétől, min„ denkor mikor akarandja, meg tilthatja. *h*)

10. §. „ És hogy minden Perek, mellyekbe „ a' Királyi Felségtől Per-ujjitás kérettetik, az „ első Ünnep-nyolczadi Törvénykezés' idején min„ den más Perek' előtt felvétessenek, és elitél„ tessenek. *)

a) I. R. 37. Cz.
b) Régenten a' *Novum* egy *Terminus* alatt elvégeztetett.
c) Ulászló I. T. K. 51. Cz.
d) Lásd a' következő 81. Czimet.
e) Innét eredett az, hogy a' Novum csak birtokon kivül engedtetik meg az ollyan Perekbe, a' hol a' Prókátori szó váltásokból hozattatott végső Itélet; a' midőn pedig valaki, a' meg nem jelenés végett *convincáltatott*, akkor *Inhibitio* mellett *via novi intra dominium* Per' utjával élhetett. Lásd a' II. R. 58. Czimjére mondottakat.)
f) Lásd a' II. R. 59. Cz.
g) Lásd a' II. R. 58. 's 75 Cz.
h) Egyezt. az 58. Czimre a' *) alatt mondottakat.

78. CZIM.

Ha vallyon kérhet e' az Ujj-törvényt, a' ki a' Perbe nem vesztett?

De itt ismét a' Vissza-üzés' magyarázatjába feladott kérdéshez hasonló megfejteni való kérdésecske adja elé magát. *i*)

1. §. Ha vallyon kérhet e' az Ujj-törvényt, vagy is Per-ujjitást, a' ki a' Perbe sem nem állott, sem nem munkálkódott? Azt kell mondani rövideden, hogy miglen az Ügye-vesztett életbe léend; senki más, mint egyedül ő kérhet kegye-

*) Minthogy a' *Novumnak* vagy is a' Per-ujjitásnak régibb állapotját mind régibb, mind ujjabb Törvény-Tudóink (Lásd Kitonich pag 83. *Quaest.* 15. Ismét Szegedi *Tyrocinium* P. II. T. 77. Kelemen *Inst. Jur. Priv. Hung.* Lib. III. pag. 1593. nem egészen világosan magyarázzák; szükségesnek tartottam arról rövideden valamit szóllani. Mellyre nézve tudni kell, hogy jóllehet sem Verböczy, sem régibb törvényeink a' *Novum simplexről*, vagy is az első Per-ujjitásról nem emlékeznek, 's tudtomra Törvényeinkbe csak az 1588diki 29. T. Czikkely emlékezik erről legelőször világosan, mindazáltal régenten is kétféle *Novum* t. i. *simplex* és *cum gratia* használtatott, 's az 1609diki 32. T. Cz. 15 és 16. §ból, 's más Törvény-Czikkelyekből is az tetszik ki, hogy régenten mind a' *Novum simplexet*, mind a' *Novum cum gratiát* kérni kelletett; ezt azonban az 1723. 33. T. Cz. megváltoztatta, 's azt rendelte, hogy ezután a' *Novum simplexet* nem szükséges kérni. A' mi a' *Novum simplexet* illeti, az régenten nem egyéb volt mint *Novum intra Dominium*, mellyet az *Inhibitioval*, 's *Prohibitioval* egyetemben, 's az *Appellata* helyett használtak, 's ezt, a' mint az 1552. 23. T. Cz. 4. és 5. §ból kitetszik, régenten tulajdonképpen *Novumnak* sem tartották, 's ugyan azért mondatik azon Törvény-Czikkelybe; „*de novo Judicio semel tantum concedendo*", mivel az alatt *Novum cum gratia* értetődött. A' *Novum cum gratia* pedig az volt, mellyet az Ügye-vesztett 's *Executiot* szenvedett Fél mindenkor birtokon kivül használt; kivévén azon két esetet, tudniillik a' *Repulsio*, és Prokátori *Revocatio*' egyik esetébe, mellyekről Verböczy II. R. 75. Cz. 6.'s 12. §. és a' 81. Cz. 6. §. emlékezik, mivel ezen esetekben a' *Novum cum gratia* birtokon belöl használtatott. Neveztetett pedig *Novum cum gratiának* azért, mivel az egyszer már elitélt, vagy exequált dolgot Királyi Kegyelem nélkül nem volt szabad ismét megújjitani; azért olvashatjuk a' régi *Sententionalis* Levelek' végein ezen szavakat: „*perpetuum silentium ipsi imponentes*". Mostani időben azonban a' *Novummal* való élés nagyobb részben megváltozott, mivel 1ször mostan sem a' *Prohibitták*, sem a' *Repulsio* mellett egyszer'smind *Novumot* használni nem szükséges. 2szor Mind a' *Novum simplex*, mind a' *cum gratia* csak birtokon kivül engedtetik meg; Kivévén a' *Plan. Tab.* 52. lap. 6dik Decisioban említett esetet. 3szor A' ki Repulsioval már élt, annak csak *Novum cum gratia* Per-utja engedtetik meg, úgy szinte annak is a' ki Perét az egész Királyi Kurián keresztül vitte. (*Planum Tab. pag.* 54. *Decis.* 13.) Egyéberánt egyeztesd erre nézve a' II. R. 58. Czimjére mondottakat.

i) II. Rész 76. Czim.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 136 von 170

lembeli Újj-törvényt. Mert nem illik a' magunk sarlóját másnak gabonájába vágni.

2. §. Mindazáltal az Ügye-vesztett-Félnek meghaltával az, a' kire Országunk' Szokás-törvénye szerént annak folytatása háromoland, azt azonnal szabadon kérhet.

79. CZIM.

Mi a' Prokátori Megmásolás (Revocatio Procuratoris) 's hol kelletik annak megesni?

Minthogy a' Perujjitás' ügyébe, 's esetébe *a' Prokátori-Megmásolás* (Revocatio Procuratoris) gyakran következik. Azért tudni kell, *hogy Prokatort megmásolni annyit tesz: mint valamelly Prokátornak, vagy Ügyvédnek a' Peres-Fél' hire 's tudta, 's akaratja nélkül a' Perbe iktatott, vagy a' Biró előtt előadott feleletjét megmásolni, 's azt a' Biró előtt ujj felelettel felváltani.*

1. §. Minden Prókátori-másolásnak pedig azon Biró, vagy annak kinevezett Embere előtt kell végbe menni, a' ki előtt azon megmásolt felelet elő adatott.

2. §. Mindazáltal ha a' Per, vagy Ügy, más Biró' eleibe küldetett által, akkor a' Prókátori-másolásnak azon Biró, vagy annak Embere előtt kelletik megesni, a' kihez a' Per által küldetett.

80. CZIM.

A' Prokátornak Feleletjét mi módon, és mi teherrel lehet megmásolni?

Meg kell tehát jegyezni; hogy akár melly Prokátori Felelet' megmásolásának a' *hosszú folyamotú Perekbe*, mellyekbe tudniillik a' felelet-adás után is a' Törvénykezés folytattatik, 's Közben-szólló Itéletek is (Sententiae inter locutoriae) szoktak hozattatni, egyedül a' Per' folytában (lite pendente) és a' végső Itéletnek hozása előtt kelletik megtörténni.

1. §. A' *kurta folyamatú*, vagy is a' Jelentő-idéztetéssel kezdett, 's más a'féle Perekbe is, mellyekbe a' feleletre csak egy Törvénykezés' határ ideje engedtetik meg, a' Prókátori-szóváltásokat akár melly Perlekedő-Fél a' Birói Végső-itélet után is megmásolhatja. *a)*

2. §. Mert a' mint mondatott a' Prokátori-szóváltásnak megmásolása mindenkor valamelly elkövetett hiba, vagy hiánosság miatt következik. Melly hiba, vagy hiánosság mindenkor *felelet*, *ellenvetés*, vagy valamelly *kifogás* által történik meg.

3. §. Azutan pedig az elébbeni feleletet megmásolván, azt ujj felelettel kell megjobbitani, 's megujjitani, olly formán; hogy az Itélet' hozásának napján akár melly Peres-Fél minden teher nélkül, *b)* azután pedig az Ünnep-nyolczadi 's Rövid Törvénykezésnek folyamatja' alatt, (kivévén ezeknek utolsó napjait) mindenkor *kissebb teherrel*, tudniillik: *hat arany forintal. c)* Uttóbb pedig azon Törvényszékeknek vége-szakadta után a' *nagyobb teherrel*, tudniillik *kétszáz forintot tevő ötven Marka dijjal* a' Prokátori-feleletet meg lehet másolni. *d)*

4. §. A' *mondot utolsó napot* pedig kivéve lenni akkor értsd, ha a' Meg-másoló csalárdúl, 's perpatvarkodóképpen munkálódna; Hogy tudniillik a' Megmásolás' örve alatt az egész Törvénykezés' idejét kihuzná, 's a' másik Félt további perlekedéssel nyughatatlanitaná. Mert másképpen szükséges, hogy a' Prókátori felelet azon napon másoltassék meg, midőn az Itélet hozattatik. **)*

81. CZIM.

A' Prókátori Feleleteket kétféle módon szokták megmásolni.

A' Prokátori, 's Ügyvédi Feleleteket pedig kétféle módon szokták megmásolni.

1. §. *Először* a' Per' folyamatjában a' Per' bevégzete, vagy is a' Végső-itéletnek hozása előtt (ha mindjárt a' felelet megtétetett volna is), ugy mint, ha valaki azt állitaná, hogy azon dolog eránt, mellyet az Ellenkező-Fél rajta követel, Levelei, 's Irományai volnának, mellyeknél fogva magát a' keresettől felmenthetné; vagy pedig tagadná, hogy azon tettet, melly eránt Perbe idéztetett, valaha elkövette volna, vagy pedig ne talán a' Biró a' Peres-Felek' feleletjeiből Szemmel-való vizsgálatot, vagy Köz-tanú vallatást rendelne; hogy tehát ekkor a' felelet már megtétetett ki ki által láthatja.

2. §. Minekelőtte azonban az Irományok' elő-mutatására, vagy a' Hit-letételre, vagy a' Szemmel-való-visgálatra, vagy a' Köz-tanuvallatásra nézve a' Biró által rendelt határ idő elkövetkezne, valamellyik Fél Prókátorának feleletjét ártalmára lenni tapasztalván, 's a' Biró által rendelt azon határ időt be nem várván, Prókátorának feleletjét a' Biró, vagy a' mint mondatott, annak különösen kinevezett Embere előtt, megmásolhatja.

3. §. És ezen Prókátori-megmásolás (jóllehet a' nagyobb tehernek, tudniillik, ötven Márka dijjnak letétele által) *e)* a' Fejedelem' Perujjitó Kegyelme nélkül is megtörténhet.

4. §. Másodszor a' Prókátori-Megmásolás' megtörténik a' már kimondott Végső-itélet után. És ez csak azon Ügyekbe, mellyekbe a' Felek-

a) Ezt ugy kell érteni, hogy a' Rövid folyamatú Perekben a' Végső-itélet után régenten megengedtetett *Revocationál* fogva a' Pert tovább is lehetett folytatni, a' mint ez a' II. R. 77. 's a' következő 81 Czimekből világos; mostan azonban az 1729. 39. T. Cz. ezt szűkebb határok közzé szoritotta, 's azt rendelte, hogy a' Végső-itélet után tett *Revocatio* csak az *Executio* után kezdendő *Novumba* használható, 's azért a' *Fundamentalis-Per' Executiója* fel nem függesztetik.

b) Kelemen *Inst. Jur. Priv. Hung.* Lib. III. pag. 1552. azt állitja, hogy mostani időben a' teher nélkül való *Revocatio* meg nem engedtetik, mivel ugy mond azt az 1729. 39. T. Cz. halgatással elmellőzi. De részemről ugy vélekedem, hogy éppen azért, hogy azon Czikkely arról hallgat, következésképpen azt el nem törölte, annak mind addig állania kell, miglen az ellenkező Törvény által meg nem semmisittetik.

c) Ezen kissebb teher a' Vármegyebeli Birák előtt három forintal elégíttetik ki a' III. R. 6. Czimje szerént.

d) Mostan a' nagyobb teherrel való Prokátori megmásolást nem ugy értik, mint Verbőczy értette, mivel az 1729. 39. T. Czikkely szerént azon nagyobb teherrel akkor kell *revocálni*, midőn az Itéletnek foganatja valamelly más törvenyes Orvoslással, mint Prohibitával 's a' t. fel nem függesztetett, 's a' Per a' Peres-Fél miatt más *Terminusra* halasztatott.

**)* Itten szükség megjegyezni, hogy jóllehet Verbőczy ezen Czikkelyének 3 § szerént a' Prokátori-Megmásolás mindegyik Félnek megengedtetik, mindazáltal a' *Plan. Tab.* pag. 28. *Decisio* 2. a' Per ujjitás' esetébe a' Fundamentalis-perbe lévő Feleselésekneк megmásolásától az Allperest eltiltja.

e) Mostan az illyen esetbe való Prókátori Megmásolás csak kissebb teherrel szokott véghez menni.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 137 von 170

nek elsõ feleletek után azonnal Végsõ-itélet hozattatik. *a*)

5. §. A' midõn is ha az egyik Fél' Prókátora másképpen felelt volna, azon Ügybe, a' dolognak törvény szerént más folyamatja következhetett volna. És ezen eset igen ritka, 's leginkább a' Jelentõ-idéztetéssel kezdett Ügyekbe szokott elkövettetni.

6. §. Mellyre nézve ezen második módon az Ünnep-nyolczadi, vagy a' Rövid-törvénykezéseknek vége szakadta után akár-melly Prókátori feleletnek megmásolása, egyedûl Királyi-Kegyelembeli Per-ujjitás mellett mehet véghez.

7. §. Mindazáltal a' Prókátornak Bevallását, melly szerént a' Prókátor valamelly Ügyes-bajos-emberét ötven nehéz mértékü Márkáig, vagy alább is lekötelezi, mindenkor Királyi Per-ujjitókegyelem nélkûl is, de azonban a' nagyobb teherrel lehet megmásolni. *b*) *)

82. CZIM.

Hogy a' Per-leszállitás (Condescensio Causae) ***kétféle módon szokott megtörténni.***

Minthogy a' Prókátori-Megmásolás után gyakran Perleszállitás (Condescensio Causae) következik.

1. §. Azért tudni kell; hogy a' Per-leszállitás kétféle módon szokott megtörténni; És pedig: *Először* a' *Biró által*, midõn tudniillik az Ügy' Birája megolvasván a' Felperes' keresetét, 's egyszer'smind az abból következett Törvénybe-idéztetést jól megfontolván az Idézõ-levélbe ollyan valami hibát, vagy fogyatkozást veszen észre, melly miatt azon Kereset-levélbõl jó móddal iteletet nem hozhatna.

2. §. Ugy mint; ha ki nem jegyeztetett abba, hogy azon Falu vagy birtok, melly keresetbe vétetett, mellyik Vármegyébe légyen? *c*) Mert több ugyan egy nevü, 's különbözõ Vármegyékbe fekvõ Faluk is találtatnak az Országba, mindazáltal egyiket a' másiktól valamelly ragaszték névvel szokták megkülönböztetni. És ha azon Falu a' ragaszték névvel egyetemben ki nem jegyeztetik, azonnal kétség támad arról, mellyik légyen az a' Falu, mellyet a' Felperes magának igyekszik tulajdonítani?

3. §. Példánakokáért: két Falu vagyon *Nándor* nevezet alatt ugyan egy Vármegyébe, mindazáltal egyik azok közûl ragaszték nevezetjére nézve különbözik a' másiktól, mivel egyiknek *felsõ*, vagy *nagyobb*, a' másiknak *alsó* vagy *kissebb* ragaszték nevezetje vagyon. Mellyek közûl egyik engemet, másik tégedet illet.

4. §. Ha tehát az Idézõ-, 's Kereset-levélnek foglalatjába meg nem magyaráztatik, mellyik követeltetik, a' Biró nem tudhatja mellyikre nézve hozzon azok közûl Itéletet? Mellyre nézve az ollyan Per méltán leszállittatik, 's meg erõtlenittetik, 's a' Felperesnek ujjra kelletik azt kezdeni.

5. §. Feltévén mindazáltal elõre azt, ha az Allperes Fél vagy maga, vagy Prokátora által azon hiba eránt kifogást téend: Mert máskép; ha a' keresetre önkényesen felelend, 's az eránt semmi kifogást nem téend; tulajdon maga a' Biró Ellenvetõ, 's egyszer'smind Biráskodó nem lehet, hanem a' Per' velejébõl tartozik a' Perlekedõk közt Itéletet tenni.

6. §. Ugyan azt kell mondani arról is, ha valaki a' hatalmoskodás' elkövetésekor Perbe idéztetik. Hogy tudniillik az ollyan Per is le szállittatik, és semmivé tétetik. Minthogy a' *határidõnek kitétele nélkûl* sem a' Felperes nem gyözedelmeskedhet, sem az Allperes meg nem gyözettethetik. *d*)

7. §. Mert minden hatalmoskodásból indított Ügy, 's Per, következésképpen az abba foglalt Kereset is az Allperes által vagy erõsíttetik, vagy tagadtatik. Ha erõsíttetik; szükség, hogy erõsítésének okát adja: Mert másképp az Állító, vagy is Allperes meg gyözettetnék.

8. §. De ha tagadtatik, leginkább azért tagadtatik, hogy a' Szomszédoknak, 's Vidékieknek tanu-bizonyságaik által az Allperes azt akarja bebizonyitani, hogy tudniillik a' hatalmaskodás' elkövetésének idején jelen nem volt, sõt ne talán akkor Hazájába sem volt légyen. És e' miatt ha a' Kereset-levélbe a' történt dolgoknak határ-ideje fel nem jegyeztetik, az Allperes magát igen nehezen mentheti.

6. §. Azt mindazonáltal megjegyezzük, 's jól eszünkbe tartsuk, hogy a' hatalmoskodásról szólló Idézõ-levelek, 's az abba foglalt Kereset-levelek különbbféle közbenvetésekkel szoktak kiadattni. Mert néha, és leggyakrabban (midõn a' Kereset a' Fõ-személyt tárgyazza) illyen közbenvetés iktattatik abba: „*Quod talis vel talis* (*assumptis secum talibus, et talibus Familiaribus, ac Jobbagionibus suis*) *ad domum meam irruendo, hoc et hoc patravit.*" Melly ma-

a) A' rövid folyamatú Perek tehát egy felelettel is bé végzõdtek.

b) Innét nyilván való, hogy ha a' Prókátor a' maga Principalissát a' törvény által megengedett summáig lekötelezi, azt is meg lehet másolni.

*) Ezen Törvény-Czikkely 3. és 6. §nak értelméből kivehetjük, hogy a' *Procatori Revocatiók* az elébbeni Czimben mondottakon kivûl régenten kétféleképpen mentek végbe, tudniillik *Novum cum gratia* nélkûl, mint a' 3dik §ba említetik, és ismét azzal együtt, a' mint a' 6. § mutatja. Mostan ezen utóbbi alatt a' *Novumba* a' *Fundamentalis-Perbe* mondottaknak *Revocatioját* értik, és azt is csak a' Felperes' részére. (Lásd az 1729. 39. T. Czikkelyt. Ismét *Plan. Tab.* pag. 28. *Decisio* 2. és a' 80. Czimre mondottakat.) Egyéberánt az említett 1729. 39. T. Cz. 's a' Kurialis Végzések' értelménél fogva mostan e' következendõ Rendszabásokat kelletik megtartani. 1ször. Hogy ha a' *Revocatio* abba a' *Terminusba*, midõn az Itélet hozatott, történik meg, akkor a' Kissebb-teherrel lehet *revocálni*. 2szor. Ha a' Per a' Biró által más *Terminusra* halasztatott, a' *Revocatio* szinte kissebb summával történik meg. 3szor Ha mindjárt a' Peres-Felek lennének is okai a' Per' halasztásnak, de azonban valamelly törvényes Orvoslással, mint p. o. *Prohibitával* éltek volna, szinte a' kissebb teherrel vagyon helye; ellenkezõ esetbe pedig csak nagyobb teherrel történhet meg a' Prókátori-visszahivás. 4szer A' Prokátori *Revocatio* megtörténhet mind a' rövid, mind a' hosszú folyamatú Perekbe a' végsõ *meritorialis Sententia*' hozása elõtt, azután pedig semmiféle rövid folyamatú Perbe sincs annak helye. Kivévén nagyobb teherrel az 1729. 39. T. Cz. 2. 3. 's 4. §. említett esetbe, midõn tudniillik birtokon kivûl a' *Novi Perbe* a' *Fundamentalis Perbe* mondottakat akarjuk *revocálni* Kivévén továbbá a' 3dik pontba mondott esetet, ha valamelly Itélet *Prohibitával* lenne felfüggesztve 5ször A' hosszú folyamotú *Fundamentalis*, *Repulsionalis*, vagy *Simplex novum* mellett kezdett Perekbe, a' midõn is a' *Meritorialis Sententia* után is lehet a' Prókátori szóváltást megmásolni; a' *via Novi cum gratia* kezdett Perekbe pedig egyedûl a' végsõ *Meritorialis Sententia*' hozása elõtt történhet az meg. Egyéberánt egyeztesd ezen Czimre nézve a' II. R. 77. 's 80dik Czimjébe mondottakat.

c) Fgyezt. II. R. 26. Czim.

d) E' szerént a' §. szerént a' Hatalmaskodás eránt készült Kereset-levelekbe a' megtörtént hatalmaskodásnak idejét, 's helyét ki kelletik nevezni.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 138 von 170

gyarúl annyit tészen: „*Hogy ez 's ez (magához vévén illyen, 's illyen udvari embereit, vagyis Cselédjeit 's Jobbágyait), a' lakó házamra rohanván, ezt, 's ezt tette.*"

10. §. Néha ismét az Idézõ-levélbe illyen Közbenvetés tétetik: „*Missis, et destinatis T., et T. hominibus suis, ad talem villam, vel Possessionem meam, ibique tot, et tanta damna Jobbagionibus meis irrogavit, et intulit.*" Melly anyit tészen magyarul: hogy „*Ezeket 's ezeket az embereket, ezen, 's ezen Falumra, vagy birtokomra küldvén, 's rendelvén, ottan az én Jobdágyaimnak ennyi, 's ennyi kárt tett, vagy okozott.*"

11. §. Gyakran ismét az Idézõ-levél illyen közbenvetéssel adatik ki: „*De commissióne, et mandato talis vel talis, T. et T. Familiares et Jobagiones sui, talem Famulum meum in tali loco repertum, aut constitutum, dire, et acriter verberarunt, et hujusmodi.*" etc. Melly ezt teszi: „*Ennek 's ennek rendeléséből 's parantsolatjából, annak T. és T. Cselédjei 's Jobbágyai, illyen Cselédemet, vagy szolgámat, illy 's illyen helyen találván, kegyetlenül 's keménnyen meg verték, 's illyen 's a' t.*"

12. §. Mellyre nézve mindenkor jól meg kell fontolnunk, azon közbenvetéseket, mellyeket e' Kereset-levélbe tenni akarunk; Mivel más valakit *maga mellé venni*, más valakit *küldeni*, *vagy rendelni*, 's ismét más valakinek valamelly dolog elkövetését *meg hagyni*, 's *parancsolni*.

13. §. Mert a' *maga mellé vétel* mindenkor személyes' jelenlételt is kiván.

14. §. A' *küldés* vagy *rendelés* pedig, mind a' Küldõnek, mind a' a' Küldetettnek személyes jelenléteket kivánja. Jóllehet a' Cselédekre, vagy is Hozzá-tartozandókra (*Familiaris*) nézve, az e' féle küldés messziről is meg történhetik; de nem a' Jobbágyokra nézve, kik közel laknak. Ha csak ne talán azokat Cselédjei, vagy is Hozzá-tartozandói (Familiaris) által küldené valaki. És ezt is csak abba az esetbe kell érteni, ha azt valaki elõre fel tett rosz szándékból, nem pedig véletlenûl, vagy is történetbõl tenné.

15. §. A' *parancsolás* 's *meghagyás* pedig távúl, vagy is jelen-nem-lételt foglal magában. Mert ha mindjárt valaki elutazna is, minek elõtte elmenne, a házába levõ Cselédjeinek, 's Jobbágyainak illyen 's illyen dolognak elkövetését parancsolhatná, 's meghagyhatná.

16. §. Mellyre való nézve a' *küldés*' 's *meg hagyás*' esetébe, mindenkor az elkövetett dolognak rendére, 's annak történetbõl, vagy feltett szándékból való véghez vitelére kelletik figyelmeznünk.

17. §. Mert a' *véletlen*, vagy *történethõl való esetbe*, úgymint; ha valaki az én Jobbágyomnak marháit a' széna fübe, vagy élethe tett kárért be hajtatná, 's az istállójában záratván addig ki nem eresztetné, méglen azért nékie elégtétel nem szolgáltattnék: Az én Cselédjeim (Familiares) 's Jobbágyaim pedig, azon marhákat azon, vagy következõ napon erõszakkal vakmerõen kivennék, 's haza hajtanák. Vagy az én Jobbágyom, vagy Cselédem a' Csapszékben úlvén, 's a' többi Ivókkal õszve veszvén, egyik a' másikat megverné, vagy ne talán meg ölné, 's ottan azért le tartoztatnék, de az én többi Cselédjeim, vagy Jobbágyaim által azon, vagy következendõ napon erõszakkal ki szabaditlatnék; a' *küldést*, vagy *meg hagyást* mindenkor meg kell vi'sgálni.

18. §. Mert ha én akkor meszsze földön vágyok, bizonyos, hogy sem nem küldhetek, sem nem rendelhetek senkit is; a' kinek tudniillik az e'féle véletlen eset olly hirtelen tudtára sem eshetett.

19. §. Ha pedig azt mondanád, hogy Cselédjeimre, 's Jobbágyaimra *minden esetre* már régen biztam; hogy ha ne-talán il yen eset ádná elõ magát, ezt, s ezt cselekedjek, meg kell vallanom, hogy ezen eset meg történhetett, de csak a' *Meghagyásba*, vagy is *Megbízásba*, nem pedig a' *Rendelésbe*. Mellyet (minthogy a' jövendõben történendõkre nézve nem lehetne semmi bizonyost meg határozni) nem kelletik meg engedni. Mert különben is ha az e'féle eset meg engedtetnék, (fel tévén a' Meghagyónak elébbeni szándékát) azt, nem mint a' Barmoknak erõszakos kihajtását, vágy a' Gyilkosnak meg szabaditását, hanem inkább mint kár-tételt kellene tekénteni, 's követelni.

20. §. *Nem véletlen esetnek* tartatik pedig az, midõn valakire kész akartva, 's elõre fel tett rosz szándékból bizattatik valamelly dolognak végbe vitele. Illyen a' valaki házára való reárontás, erdõknek kivágása, Faluknak kirablása, és hasonló erõszakos tettek, mellyek valamelly hatalmas embernek meszsze földre vagy Országba való elmenetele után, száz, 's több napok mulva is elkövettethetnek, ha tudniillik aztat parancsolta volna, hogy azt az õ távúl-léttében kövessék el.

21. §. Ezen különbözõ közbenvetések pedig nem azért használtatnak, hogy a' Perlekedõknek a' Perpatvarkodásra út mutattassék, hanem inkább azért' hogy az Ügynek igasságos vagy igasságtalan kezdete világossára jõjjön. Mert miképpen az igaz keresetet mindenkor pártfogolni kell, ugy az igasságtalan, 's Perpatvarkodó szándékból inditottat, nem kell meg engedni.

22. §. *Második módon* a' Pernek *Le-szállítása*, vagy is *Letétele* (Depositio *a*) a' Felperes által *hat kissebbmértékû*, vagy is *hat forintot tevõ* Márkának, mellynek két része a' birásкodó Biróé, egyrésze pedig az Allperesé léend, letétele által szokott végbe menni. A' midõn tudniillik: a' Felperes látván Kereset-levelét a' maga', vagy Irójának tudatlansága, vagy akármelly más elõ adható hiba miatt is magának inkább kárára, mint hasznára lenni, minekelõtte az megvisgáltatnék, azt vagy maga, vagy Prokátora által a' mondott teher' letétele mellett *letéteti*, 's *le szállíttatja*.

83. CZIM.

Hogyan szállíttatik le a' Per az Itélet' hozása előtt, 's azután?

A' Per-leszállitás pedig a' Birói Itélet' hozása elõtt mindenkor meg engedtetik: Az Itélet' hozás, 's kimondás után pedig annak helye nincsen.

1. §. A' hozott Itélet alatt pedig értsd a' *Végsõ*, nem pedig a' *Közben szólló* Itéletet, mellyet *Interlocutoriának* is neveznek.

a) A' második leszállitás neme a' mi idõnkbe is használt *Depositio*. Ezt mostani idõben a' Királyi, a' Banalis' 's a' Districtualis Táblák elõtt *hat forint*; a' Vármegyéken pedig *három forint* teherrel szokták véghez vinni. Különben ennek helye vagyon minden Perekben a' Végsõ-Itélet elõtt, (Lásd a' következõ Czimet), és a' Perpatvarkodás', 's az *Indebita*' büntetésének kérése elõtt.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 139 von 170

2. §, Mert az e' féle Közben-szólló Itélet után a' Per-leszállitásnak, vagy is inkább Letételnek, gyakran helye vagyon, 's meg is engedtetik, de *nem mindenkor*.

3. §. Mert ha valami Per a' Feleknek feleletjeiből, a' Köz tanuvallatás' meg tétele, vagy a' Szemmel-való-visgálat, vagy az Irományoknak, 's Perbeli Leveleknek elő mutatása végett Itélet alá bocsájtatik: akkor ellent nem állvan az e'féle Közben-szólló Itélet, a' Felperes a' Pert, a' Köztanúvallatásnak, vagy Szemmel-való-vi'sgálatnak, vagy a' Perbeli Irományok' előmutatásának meg vi'sgálása alkalmatosságával is, ha mindjárt a' Perbeli Irományok a' Biró előtt elé mutattattak is, *a*) mindazáltal a' Tanu-vallatásból, 's az elö mutatott Perbeli Irományokból hozandó Végső-itélet előtt, a' mondott *hat Márka* teher mellett le teheti.

4. §. Mondám azonban megjegyzésképpen, hogy *nem mindenkor*. Mert azon esetben, ha valaki bizonyos birtokos-jusnak elfoglalása miatt az Ellen-Fél által az illető Biró elébe idéztetnék, és az Idéztetett azt felelné: Hogy ő azokat el nem foglalta, hanem már az előtt is azoknak békességes birtokában volt légyen, 's hogy ezt hiteles, 's alkalmatos Leveleknek előmutatása által be is bizonyítandja: Azon Leveleknek előmutatására a' Biró által rendelt határ-idő pedig eljövén, és az Allperes bizonyos ne talán közben jövő akadályok miatt a' rendelt határ-időre meg nem jelenhetvén, 's az Irományait elö nem mutathatván: ellene a' *meg nem jelenés miatt* (tudniillik, minthogy a' Leveleit elö nem mutathatta), a' Biró által Fejvesztő, vagy Fejváltságbeli büntetés hozattatnék, és ne talán az végre is hajtatnék, 's a' Végre-hajtás' alkalmával erőszakos Vissza-üzés következnék, vagy pedig az Ország' régi Szokás-, 's Közönséges-törvénye szerént, Eltiltással készített Uj-törvényt, vagy is Per-ujjitást engedő Levél által az Itélet végrehajtásától eltiltattnék; 's továbbá az Itélet' végrehajtásáról, vagy annak eltiltásáról szólló Tudósitásnak megvi'sgálása alkalmával, a' Felperes a' Vissza-üzés', vagy csak egyedül az Itélet', 's Birói Birság' terhének rá esendő részét, a' megitélt Allperestől felvéendi, 's azután a' megitélt Fél a' Biró által parancsolt, de elébb elö mutatni elmulasztott Leveleket, a' Biró előtt előmutatandja, melly Leveleknek foglalatjánál, 's erejénél fogva, a' Felperes magát a' Perpatvarkodás', vagy Nyelv-váltság' büntetésébe, vagy más teherbe marasztalandónak lenni érezvén, 's által-látván, minekelőtte a' Biró által a' Perpatvarkodás, vagy Nyelv-váltság eránt Itélet hozattatnék, a' Perét a' szokott hat Márka teherrel le tenni, 's leszállitani akarandja; akkor az illyen esetbe az Itélet' hozása, 's kimondása előtt *sincs helye a' Per-letételnek*. *b*)

5. §. Mivel a' Felperes a' Vissza-üzés', vagy a' Birói Itélet', és Birságok' terhének felvétele által, melly miatt az Ellen-Félt megkárositotta, maga megesmérte azt, hogy az Allperes' meg nem jelenése miatt hozott Birói Itélet Végső-itélet volt légyen. *Már pedig a' csalárdság, és ravaszság nem használ senkinek*. És a' többi hasonló esetekről is ugyan ezt kell tartani.

a) Az 1729. 40. T. Cz. azt rendelte, hogy a' Perpatvarkodás' büntetése' esetébe, csak az Irományoknak elömutatása előtt lehet a' Pert letenni.

b) Ezen §. megerősíttetik szinte az 1729. 40. T. Cz. által.

6. §. A' mi idönkben azonban a' Perek, nem csak a' mondott, hanem több más módokon is, a' Prókátoroknak sokféle, 's különböző, (de azonban haszontalan) kifogásaik, szóváltásaik, 's ellenvetéseik által szoktak leszállittatni.

7. §. Mellyeket, ha a' Birák az igassággal, 's a' törvénnyel ellenkezőnek lenni tapasztalandják, el ne fogadják, 's meg se engedjék. *Nehogy mint Cselekvők, 's Helybe-hagyok ugyan egy forma vétkeseknek lenni tartassanak*.

8. §. Mert ugyan is *ez az a' két élü kard, melly az Árváknak, Özvegyeknek, 's más Szegény-embereknek szíveit keresztül szúrta*. Ez a' *fájdalom*, melly a' Lenyomattattaknak lelkek' gyökeréig hatott. És ez végtére a' *tör*, melly sokakat az örök kárhozatnak mélységére taszitott: Tudniillik a' Pereknek *sokféle igasságtalan leszállitása*, Mellyet mint a' *vétkeknek táplálóját* mindenkor kerülni kell.

9. §. Mert emlékezem, hogy egy *betűnek*, vagy *egy mondásnak elhagyását* a' Prókátornak ellenvetése, 's szóváltása miatt, (a' Biró' megegyezésével) sokszor Per-leszállitás, 's az Ügynek felforgatása követte.

84. CZIM.

Azokkal kik magakat más Perébe avatják, mit kell cselekedni?

Mivel sokan szokták a' Felek között folyó Perekbe, leginkább a' Pereknek végezetekor, midön tudniillik: már a' Biró előtt, a' Felek által, a' Per' velejét érdeklő Levelek', 's Privilegiumok' elömutatása után, Végső-itélet hozattatik, a' *harmadik*, 's sokszor a' *negyedik részről* is magokat bele avatni.

1. §. Azért tehát tudni kell, hogy az *örökség* (haereditas), és *birtokos jussoknak erőssége* (perpetuitas) eránt folyó Perekbe, a' Végső-itéletnek hozása előtt, akár ki akarand, és azon birtokos jussokhoz akár örökség, akár zálogképpen, avagy más szin alatt just tartand, (a' Felperes által tett, 's a' Béavatott' részére esendő Per kölcségnek megtéritése mellett), magát bele avathatja.

2. §. Mindazáltal az Allperes az illyen Perbe-avatkozó ellen különösen, 's azonnal az Irományait, 's Leveleit elömutatni nem tartozik.

3. §. Kiváltképpen ha valaki a' felkért Királyi-igaz mellett azon birtokos-jussokat magának tulajdonítani igyekszik: Mert az a'féle Királyi-igazzal elő álló embernek, a' Pernek szokott folyását, 's abba való avatkozását meg helletik engedni. *c*)

4. §. Mindazáltal az ollyan Perbe-avatkozó, a' maga vérségi-származását, (ha az Perbe-vett Fél tagadandja), *azonnal* tartozik bebizonyítani. *d*)

5. §. Mivel ha mindjárt csak azon Törvénykezés' határ-idején avatta is magát a' Perbe, azért mindazáltal magát Felperessé tette. *Már pedig a' Felperesnek mindenkor készen kell lennie*.

6. §. Mert másképp azon Perbe való avatkozástól, 's azon Pernek folytatásától elvettetik, 's azután keresetét más Per' folyása által tartozik keresni.

c) Egyezt. az I. R. 31. Cz.

d) Itt a' Perbe-vett Fél alatt a' Felperest kell érteni, mivel annak vagyon jussa a' Perbe-avatkozótól vérségi-származás' bebizonyítását kivánni.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 140 von 170

7. §. Ha azonban vérségi származását megpróbálandja, vagy talán a' Perbe-vett Fél sem tagadandja azt; mindazonáltal ha azt erősitendi, hogy ellene valamelly kielégitő Nyugtatványai (Expeditoriae), vagy más Levelei volnának, akkor a' Fel-, 's Allperes között az elömutatott Irományok' foglalatja szerént Itélet hozattatik.

8. §. Mindazáltal a' Perbe-avatkozó ellen szólló Leveleknek elő mutatására nézve, a' Biró által még egy törvényes határ idő rendeltetik.

9. §. Meg kell pedig jegyezni, hogy a' *Zálogot*, vagy *Birtok-foglalást* tárgyázó Perekbe, senki ollyas nem avathatja magát, a' ki azon birtokos-jussokat örökség képpen ötet illetöknek lenni állitandja. *a)*

10. §. Mert a' törvényel, 's igassággal ellenkezönek látszik lenni, hogy, az, ki talán helyes szükségtől kénszeritetvén birtokos-jussát valakinek zálogképpen bizonyos időre le kötötte, a' perlekedés közben más által, kivel elébb semmiféle özsveköttetése sem volt, örökösen ki rekesztessék: Vagy pedig, hogy valakinek más által elfoglalt joszága, melly eránt Pert inditott, azon Per' folyamatjában nem annak, kitől az elfoglaltatott, hanem másnak birtokába adassék.

85. CZIM.

Ha vallyon a' Felperes által abba hagyott Pert, a' Perbe-avatkozó, folytathatja e'?

De minthogy gyakorta meg történik, hogy midőn már a' két Felek között kezdett Pert a' Biró vi'sgálat alá venni akarná, 's gyakran a' Perbeli Leveleknek, 's Privilegiumoknak elő mutatása után, midőn már *harmadik*, vagy *negyedik* részről is valaki magát a' Perbe avatta volna, minekelőtte a' Felek között végső Itélet hozattatnék, a' Fő-felperes, s' az Allperes, vagy csak önnön akaratjokból, vagy pedig Atyokfiainak, 's Barátjaiknak tanácsából jó móddal meg egyeznek, 's azon Ügyes bajos dolgot abba hagyják.

1. §. Mellyre nézve kérdés; Ha vallyon azon Perbe-avatkozó, ellent nem állván a' Felperes, 's Allperes között végbement egyesség, azon Pert az Allperes az ellen tovább folytathatja e'? 's tartozik e' az Allperes az ő kérésére felelni, 's Leveleit elő mutatni? vagy pedig azon Levelekből, mellyek az Allperes által a' Felperes ellen már elő mutattattak, várhatja a' végső Itéletet?

2. §. Felelet; ha a' két Fő Peres-felek között, tudniillik: a' Felperes, 's Allperes között a' mondott egyesség *a' Végső-itélet' hozása előtt* (ha mindjárt az Irományok már mind a' két részről elő mutattattak volna is), ment volna végbe, többé a' Perbe-avatkozó azon Pert nem folytathatja, 's nem is tartozik az Allperes ö ellene többé a' Perbe feleletet adni.

3. §. Mivel *az Allapnak* (tudniillik a' Fő-felperesnek) *le roskadásával, hogy a' többi reá épittettek is le roskadjanak, el kerülhetetlen dolog.*

4. §. Mindazáltal ha az egyesség minden Perlekedő-felek, tudniillik: a' Felperes, és a' Perbe-avatkozó között az Itéletnek hozása, 's kimondása után *b)* történt volna meg, midön tudniillik már a' Perbe vett Birtokos-jussokból a' Perbe-avatkozónak esendő rész is, vagy Özvegyi-jutalomba, vagy Leány-Negyedbe, vagy ne talán Zálogos joszágba meg itéltetett volna, akkor ha mindjárt a' Fő-felperes a' Pernek folytatását abba hagyandja is, mindazáltal a' Perbe-avatkozó a' Birói Itélet' rendelésénél fogva is azon Pert tovább folytathatja.

86. CZIM.

Hogyan kelletik a' Perbe öszve gyülni szokott Birságokat valakin megvenni?

Minthogy a' hosszú folyamatú Pereknek elvégzetével, minden Per' folyamatjában öszvegyülni, 's tódulni szokott terheket, mellyeket közönségesen *Birságoknak* nevezünk, *c)* megszokták venni.

1. §. Tudni kell tehát, hogy ha valaki akár melly Perbe ellene meggyült terheket a' Per' végezetével kész pénzbe le tenni, 's lefizetni akarandja, *minden Márka büntetést egy forintjával megválthatja. d)*

2. §. És az e'féle terheknek, 's Birságoknak két része mindenkor a' Biróé, egy része pedig a' Felperesé léend. *e)*

3. §. Ha pedig a' Birságokba Marasztaltatott, azokat a' Biró előtt le tenni nem akarja, vagy nem tudja, mindazáltal az eránt a' Bírót megkérendi, 's megintendi, hogy küldje el a' Biró a' maga emberét, kinek a' Marasztaltatott, tulajdon jószágából, nem várván bé a' Megdulást, azon Birságok eránt eleget tenni magát ajánlja, 's az eránt eleget is téend, akkor *minden Márkát két forintjával* lehet mégváltani, 's letenni.

4. §. Ha pedig az eránt sem Megintés, sem pedig jószágbeli elégtétel nem tétetett, hanem a' Per a' megitélt Birságokkal egyetemben általjában Megdulásra hagyatik; akkor nem egyébképpen, mint minden Márkát négy forintjával lehet megváltani, 's letenni.

5. §. Mellyekre nézve előbbször is a' Marasztaltatottnak ingó javaiból, ha azok találtatnának, különben pedig annak birtokos-jószágaiból is elégtétel szolgáltatik.

6. §. Hogyan pedig, 's minő renddel szoktak azon Birságok a' Perekbe öszve gyülni, nem látom szükségesnek azt itten hosszason előadni. Azért mivel a' Pereknek azon hosszú folyamatja, mellyekbe a' régieknek szokások szerént a' Birságokat, 's Birói-terheket néha *kétszereztetni*, néha ismét a' *kétszereztetettet ismét kétszereztetni*, 's a' Pert egy törvenyes határ-időről a' másikra halasztani szokásba volt; a' mi Közönséges-törvényünk által eltörültetett. *f)*

a) Ezt ugy kell érteni: hogy ha valamelly Perbe-avatkozó, a' Felperes' jussánál erősebb, vagy elébbvaló, 's a' Felperessel nem közös just kivánna magának tulajdonítani, mivel ekkor külön Perre igazíttatik.

b) Tudniillik a' Végső-itélet után.

c) A' *Birság* mint már mondatott, a' *Biró* 's *Bíróság* szótól veszi eredetét.

d) Egyezt. II. R. 69. Czim.

e) Lásd és egyeztesd Ulászló I. T. K. 66. ismét II. T. K. 12. 'Sigmond VI. T. K. 3. és Mátyás VI. T. K. 52. és 69. Czikkelyjeit.

f) Ezen büntetésről az elébbi 58. és 59. T. Czikkelybe már szóllottunk. Itten csak egy 1411diki e'féle büntetésnek megkétszereztetéséről szólló Oklevélnek szavait kivántam közleni, melly igy szóll: „*Nos Nicolaus de Gara Regni Hungariae Palatinus etc. damus pro memoria etc. Qui juxta continentiam litterarum nostrarum Evocatoriarum, et Capituli Ecclesiae Csanadiensis rescriptionalium super factis in eisdem contentis, literalia sua Instrumenta exhibitur. Nostram in praesentiam non venit neque misit, nec Judicia triginta trium Marcarum nobis, et trium Marcarum Parti adversae, ac alia Judicia triginta duarum Marcarum nobis, et duarum Marcarum Parti adversae persolvere debens persolvit, unde ipsum pro sua non venientia in Judiciis consvetis, et pro non solutione dictorum Judiciorum in dupplo*

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 141 von 170

7. §. Mert a' mostani Törvény, 's Szokás szerént minden hosszú folyamatú' Pereket négy Ünnep-nyolczadi Törvénykezések' ideje alatt elkelletik végezni. Mellyekbe a' Birói-terhek csak *egyszeresen* gyűlnek meg. És azok csak a' harmadik Törvénybe-idéztetéskor, melly az Egyszerü-Megintés, vagy Idézés után szokott következni, kettőztetnek.

8. §. Ugyan is, ha az Allperes az első Ünnep-nyolczadi Törvénykezésre meg nem jelenend, *három Márka Birságba marasztaltatik*. És a' Felperes által mind azon Márkáknak letételére, mind a' Per' folytatására nézve ismét Törvénybe idéztetik. És ez második Idéztetésnek neveztetik.

9. §. A' honnét is ha az Allperes a' második Törvényes-határ-időre is meg nem jelenend, akkor a' második Törvénybe-idéztetésért ismét *három Márkába*, és a' már elébb megitélt három Márkának le nem fizetéséért, abba kétszeresen marasztaltatik. *a)*

10. §. Az Egyszerü jószágbeli Beiktatásokba, vagy Határ-járásokba pedig, a' Birságok mindenkor csak egyszeresen gyűlnek öszve.

11. §. A' Rövid-folyamatú Perekbe is az Allperes magáért hasonlóul három Márkába, és ha Nemtelen Cselédjeinek, vagy Jobbágyainak Törvénybe-állatása is kivántatott; *akkor mindenikért egy egy Márkába*: Ha pedig a' Felperes meg nem jelenend; *hat Márkát tévő Királyi Birságba* marasztaltatik.

12. §. És az e'féle Birói-terhek', 's Birságok' fizetésébe a' Biró, vagy is Törvény-szék előtt, a' mint mondatott, minden *Márkát egy forintjával*, vagy is száz denárral lehet megváltani. *b)*

13. §. Ha mindazonáltal Megdulásra menend a' dolog, *akkor minden Márkát négy forintjával*, vagy is négyszáz denárral lehet megváltani.

14. §. Mindazáltal ha az Allperes, 's Perbevett akarandja, 's ingó javakkal bövelkedend, az I. Rész' vége felé leírt ingó javak' megbecsülése' módja szerént, azon Birságokat az Ellenfélnek leteheti.

eorundem commissimus fore convictum, si se rationabiliter non poterit excusare. Datum etc.

a) Régenten a' Törvénybe-idéztetések ugyan egy keresetre nézve, ha a' Perbe-idéztetett-Fél meg nem jelent, többször is vitettek véghez: Így a' *Tüzesvaspróbáról szólló Regestrum*' 178. §. olvashatni ezeket: „*Joannes et Mischa Filii Buchiku — — citaverunt filios Hylary — ante Simeonem Bilotum de Bekes pro furto, qui cum ad Septem terminos non venissent; praedictus Judex nunciavit Palatino Comiti. etc.* Lásd az II. R. 59. Czimjére mondottakat.

b) Lásd erre Ulászló I. T. K. 99. és Mátyás VI. T. K. 52. Czimjét.

(Vége a' Második Résznek.)

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 142 von 170

NEMES MAGYARORSZÁG'

TÖRVÉNYES-IGAZÁNAK, 'S SZOKÁS-TÖRVÉNYEINEK

HARMADIK RÉSZÉRŐL ÁLTALJÁBAN.

1. CZIM.

Elvégezvén Isten' segitségével a' Királyi Kuriánál elöadandó Peres dolgoknak folyásait, az Itéleteknek nemeit, 's különbbféleségeit; Ezen Könyvnek *harmadik* 's *utolsó* Részében szükség még szóllani a' Királyi Kuriára felküldendő Ügyeknek, 's Pereknek Fellebb-viteléről (appellata.)

1. §. És ennek következésében a' Magyar-Ország' Szent Koronája alatt lévő, 's ezen Országhoz már régen kapcsolt Dalmát, Horváth, és Erdély Országnak a' mi Törvényeinktől némelly részben különböző Szokás-törvényeikről. Melly Országokból több elvégzett Perek a' Királyi Kuriára *bővebb megvi'sgálás végett* által küldetni szoktak. *a)*

2. §. Ugy szinte a' Királyi Városok' Törvényeiről.

3. §. Nem különben a' Jobbágyok', 's Parasztok' Törvénybe-állatásának (impensio) módjáról. A' mint a' következő Czimekbe meg fog tetszeni.

2. CZIM.

Szerezhet e' vallyon minden Nép, vagy Vármegye magának Helybeli-törvényeket?
(Statuta.)

Minthogy a' mondott Dalmát, Horváth, Tóth, és Erdély Országoknak már régen helybe hagyott Törvényei, 's Szokás-törvényei némelly részben, 's Czikkelyekben a' mi Országunk', tudniillik ezen Nemes Magyar Országnak Törvényeitől, 's Szokás-törvényeitől; ugy szinte némelly Vármegyéknek is a' más Varmegyékbe keletbe lévő Szokás-törvényeitől különböznének, sőt a' Királyi Kuriánál is némelly már *valahogy* (utcunque) bevett Szokás-törvények Törvény gyanánt tartatnának. *b)*

1. §. Azért kérdés: ha vallyon szerezhet e' különösen magának Állapított, vagy is Helybeli-törvényeket minden Nép, vagy Vármegye, vagy Város? Felelet: Hogy semmi Nép, vagy Egyetem, vagy is Község, mellynek tulajdon igazgatásbeli Törvényes-hatalma (Jurisdictio) nincsen, hanem csak másnak Uradalma alá vagyon vetve, nem másképp', mint *Fellebbvalójának engedelménél fogva* szerezhet magának tulajdon Helybeli-törvényeket. És akkor is csak ollyanokat, mellyek *az Isteni*, *'s emberi Törvényekkel* ellenkezésbe nem lennének, olly formán: hogy az Állapitott, vagy is Helybeli törvények valamelly igasságtalan, 's üdvösség ellen való dolgot magokba ne foglaljanak, sem pedig mások' Törvényes-igazának ártalmára, 's kárára ne légyenek.

2. §. A' honnét jól lehet a' Dalmaták, Horvátok, Tótok, és Erdélyiek a' Dijjaknak, 's Birságoknak fizetésében, 's némelly Pereknek folytatásában, 's a' Törvénykezésnek határ-idejére nézve (mint alább világosabban elő fog adattni) más, más, a' mieinktől sokkal különböző Szokás-törvényekkel élnének, 's azzal szabadon élhetnek is, 's magok közt azokhoz hasonlókat a' Fejedelem' helybe-hagyásával rendelhetnek is. Mindazáltal Magyar Országnak Közönséges Ország-gyülési Törvényeivel, és a' Királyi Kurián az Ország' Rendes-Birái által hozott, 's a' jószágokat, 's birtokos-jussokat érdeklő, Itéletekkel ellenkező saját törvényeket magoknak nem szerezhetnek. *c)*

3. §. És ezen dolognak nagyobb bizonyságára nézve a' közöttök kezdett, 's folytatott birtokos-jussokat érdeklő Pereket, midőn azok elvégeztetnek a' Királyi Kuriára, mint tudniillik bővebb megvi'sgálásnak, 's elintézésnek helyére a' Fellebb-vitel' útján által szokták küldeni.

4. §. A' hol is a' mit itélendenek, 's elvégezendenek, ellent nem állván annak a' *Báni*, vagy *Vajdai* Széknek Itélete, törvényes erőben fog maradni.

5. §. Ugy szinte a' Vármegyék is a' szántóföldek', mezők', erdők', és vizek' dolgában, vagy a' malmok' állapotjára, 's azoknak jövedelmére, 's más illyes dolgokra nézve, sőt a' Törvénykezések', 's Perek' folytatására nézve is, hogy tudniillik: a' Vármegyék' Törvényszékein a' Fő-Ispányok előtt indított Perek egyik rövidebb, másik hosszabb úton elvégeztetnének, magok között előre bocsájtandó hasznos tanácskozások után többféle rendeléseket tehetnek, mindazáltal azok az egész Ország' Közönséges-Törvényével, 's a' Királyi Kuriának régi 's helybe-hagyott, 's a' Törvénykezésbe keletbe lévő Szokás-törvényeivel, soha sem ellenkezhetnek.

6. §. És azoknak e'féle Állapított, vagy is Helybeli-törvényeik egyedűl ő közöttök foganatosok. A' más helyütt, 's más Vármegyékbe lakó Nemesekre nézve azonban, kik közöttök jószágo-

a) Miolta Erdély Ország Magyar Országtól elszakadott azolta Erdélyből a' Fellebb-vitel' utján által küldendő Perek, nem a' Magyar Országi Királyi Kuriára, hanem az Erdélyi Királyi Táblára, onnét az Erdélyi Kormányszékre (Gubernium), onnan ismét az Erdélyi Hanczellária, vagy is a' Felség eleibe küldetnek által bővebb megvisgálás végett.

b) Jól meg kell jegyezni Verbőczynek ezen kitételét, hogy megtudhassuk, melly *Curialis Decisiók* szabnak törvényt, 's mellyek nem?

c) Az az, ha a' Király, 's az Anya-Ország abba meg egyeznek. Lásd az 1681. 66. 1715. 120. T. Czikkelyeket; nem különben Tóth Országnak Országos Törvényeit a' Törvény-tárba.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 143 von 170

kat, 's birtokos-jussokat nem birnak, azok ki nem terjedhetnek.

7. §. És illyen módon a' Szabad-városok is; nem különben a' Kereskedők, Kalmárok, Szabók, Szücsök, Vargák, 's más Mester-emberek a' magok Czéhekbe, 's magok között, a' *Fejedelem' engedelmével* Állapitott, vagyis Helybeli-törvényeket szerezhetnek. *a*) Csak hogy az e'féle Állapitott-törvények *igasságosak*, *'s tisztességesek*, 's másoknak, 's mások szabadságainak ártalmára ne legyenek. Mellyeknek, a' mint mondatott, csak közöttök vagyon foganatjok.

8. §. Az e'féle Helybeli-rendeléseket, 's Állapitott-Végzéseket pedig, csak a' nagyobb, 's okossabb része a' Népnek állapithatja meg. Mivel másképpen nem mondattathatnának a' Nép', vagy Község' Rendeléseinek. Hanem ha a' Nép kétfelé oszolna, akkor az okosabb, 's hatalmasabb, Résznek Végzései állanak meg. Az okosabb, 's hatalmasabb Résznek pedig az neveztetik, melly a' Népnek tudományosabb, 's előkelőbb részét teszi.

3. CZIM.

Toth, és Erdély Országoknak különös Szokás-törvényeiről.

Tudni kell tehát, hogy a' Toth, 's Erdély Országi Nemesek némelly Czikkelyekbe különös, vagy is a' miénktől különböző Szokás-törvényekkel élnek. Leginkább pedig a' Dijjnak fizetésében.

1. §. Mivel a' Toth Országiak a' magok Dijjokat *száz*, az Erdélyiek pedig *hatvanhat* forinttal szokták meg váltani.

2. §. *A' Prokátori Szó-váltásnak meg másolása* közöttök, az Ünnep-nyolczadi Törvénykezések' idején, szinte hasonló teherrel megyen végbe.

3. §. Ugy szinte minden Meghaltak' Feleségeinek Özvegyi-jutalmok, (kivévén a' Bárói hivatalba Levőket, vagy voltakat) Toth Országba szinte *szaz*, Erdélyben pedig *hatvanhat* forinttal elégittetik ki.

4. §. Ezt mindazáltal ugy kell érteni, ha a' meghalt Férjeknek jószágok, 's birtokos-jussok annyi Márkára becsültetnének. Mert különben ha kevesebbet érők lennének, ottan szinte mint Magyar Országon, *b*) Özvegyi-jutalom' fejébe kevesebb adatik.

5. §. A' *Bárók' Feleségeinek* Özvegyi-jutalmok pedig szinte a' szerént adatik ki, mint Magyar Országon. *c*)

6. §. A' Birtokos-jussok, 's más nevezetes, 's terhes dolgok eránt, az Ünnep-nyolczadi Törvénykezéseken indított Ügyek pedig, mind a' két Országban, a' végső Itélet után, akár melly Peres-Félnek kérésére, egyszer a' Királyi Kuriára, tudniillik az Ország'Birája eleibe *d*) bővebb megvi'sgálás végett által küldettnek, a' honnét ismét a' végső bevégzésre, 's az Itéletnek végrehajtására nézve, az elébbeni Biróhoz, tudniillik a' Bánhoz, vagy Vajdához utasíttatnak vissza. *e*)

7. §. Egyéberánt az Erdélyi Nemesek, a' Kissebb-hatalmoskodásért *ötven Arany forintokat* tevő *Ötven Márkába* marasztaltatnak. Az All-Ispányok, 's Szolga-Birák pedig kétszer annyiba.

8. §. Az Eleven-dijj (Homagium vivum) pedig nállok *harmintz három forintokkal* elégittetik ki.

9. §. Ismét az Özvegyi-jutalomnak két harmad részét kész pénzel, egy harmad részét pedig ingó' 's könyen eladható javakkal szokták kifizetni.

10. §. Ismét a' Király, vagy az Erdélyi Vajda által rendelt Ország Gyülésének Meg-sértői *száz*, a' Törvényszékeknek Meg-sertői pedig *ötven*, *egy egy forintos Márkába* marasztaltatnak.

11. §. Ismét az okozott károk, 's adósságok eránt támodható Ügyekben, a' Nemes Felperesnek, vagy Allperesnek *három forintig* hitet tenni meg engedtetik. A' többi Nemes Együtt-esküvők pedig, mindegyik csak *egy forintra*, tehetnek le hitet. *f*)

12. §. És jollehet a' mondott Perek' folyásában az Erdélyiek' szokása szerént *egy egy Márka* csak *száz denárra* becsültetik. Mindazáltal az Ünnep-nyolczadi Törvénykezéseken folyó Perekben öszve-gyülni szokott Birságokat, Itéletbeli-terheket, a' Magyar Országi Nemesek' szokása szerént négyszáz denárt tévő Márkákkal (azon szerént a' mint az első Részben meg-jegyeztük) szokták mindenkor kielégeteni.

13. §. Ismét a' Vármegyék' Törvényszeke, az All-Ispányok, 's Szolga-Birák előtt *három forintnál* kevesebb keresetet magokban foglaló Perek, az Ünnep-nyolczadi Törvénykezésekre a' Vajda' eleibe nem küldettnek által.

14. §. Ismét az Erdélyi Parasztoknak egész Dijjok *huszonöt*, fél Dijjok pedig (melly Eleven-dijjnak is neveztetik), *tizenkét forintokkal*, *és ötven dénarokkal*; Az emberi tagoknak megcsonkitása, mint a' kezeknek, füleknek elvágása, szemeknek ki-vájása, 's az ábrázaton tett sebek *husz*, a' fogaknak kiütése pedig *hat forintokkal* elégittetnek ki.

15. §. Ismét ha a' Paraszt a' gonoszságtétel' helyéről, a' nélkül, hogy őtet megfoghatnák elszaladhat; akkor az általa elkövetett Kissebb, 's Nagyobb hatalmoskodásért esendő büntetés nem a' Meg-sértettet, hanem a' Paraszt' Földes Urát illeti. A' megsértett ember pedig csak a' nékie okozott kárért, 's a' meg sebesitésért nyerend elégtételt.

16. §. Ismét a' Parasztok a' kárból behajtott marháknak erőszakos kiszabaditásáért, 's elhajtásáért, vagy más valamelly dolognak helytelen letartóztatásáért, azon marháknak, 's letartóztatott javaknak becs árába marasztaltatnak.

a) Tudniillik a' Czéhek a' Fejedelemtől kérendő Czéhbeli Privilegiumok mellett.

b) I. R. 94. Czim.

c) I. R. 93. 's 94. Cz. Itten szinte a' Hivatalbeli Bárókat kell érteni.

d) Innét látszik, hogy az Ország' Birája valaha a' Kir. Kuriába, a' Király' személyébe ítélt; 's ugyan azért régenten a' *Personalis Praesentia Regia* nevezet őtet illette. (Lásd 1819. *Tud. Gyüjt.* IX. Köt. 86. lap.) Különben ha valamelly Per régenten egyenesen a' Király' eleibe, nem pedig az Ország' Birája eleibe vitetett, akkor az Oklevelekbe azt többnyire ezen szavak fejezték ki: „*Specialis Praesentia Regia.*" (Egyezt. az 1459diki T. K. 35. Cz. *in Sylloge Decret.* pag. 171.)

e) Lásd Ulászló IV. T. K. 6. Cz. Ismét Lásd az I. Czimre az *a*) alatt mondottakat.

f) Ezen 11. valamint szinte a' 18. §ba lévő kitételeket ugy kell érteni, hogy régenten meg volt határozva, hogy egy Nemes, vagy Paraszt, vagy Fél-, 's All-peres ember' esküvésének hány forintig lehet hitele a' Törvény előtt, a' mennyire ment tehát a' Perbe vett kereset, szinte annyi *Conjuratorokat* kellett öszvegyüjteni, különben nem boldogult a' Kereső-Fél; p. o. ha valamelly Nemes ember husz forintot kereset régenten, akkor az ő esküvése *három forintot* érvén, a' többi meg megmaradott *tizenhét forintra* nézve még *tizenhét Conjuratorokat* kellett öszve szerezni, kik arra megesküdjenek, hogy azon pénz őtet illeti. Ezen szokás azonban mostani időben már elenyészett.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 144 von 170

17. §. És e' részbe a' Nemesekről is azon Itéletet kell tartani.

18. §. Ismét az okozott kárt, vagy adósságot kereső Paraszt Fel- vagy All-peres' Hit-letétele által csak *egy forintot* nyerhet vissza. A' többi Paraszt Együtt-esküvőivel pedig *három személynek* Hit-letétele által lehet *egy forintot* vissza szerezni. *)

4. CZIM.

Az Erdélyi Székelyekről (De Scythulis seu Siculis.)

Vagynak azon kivül az Erdélyi Részeken a' *Scytháktól*, vagy is *Szittyákhól* származott, 's azoknak Pannoniába való első bejövetelek' idejétől fogva itten maradott *Privilegiált Nemes Székelyek*, *a)* kiket elromlott Deáksággal *Sículi* nevezettel neveznek. Ezek a' mieinktől különböző Törvényekkel élő, 's a' hadakozásban igen gyakorlott emberek, kik a' régi szokás szerént az örökségeket, 's hivatalokat mostan is Osztály, 's Nemzetség, 's Nemzetségi-ágazat szerént osztják fel magok között. *b)*

1. §. Ezeknek díjjok *huszonöt forintot* tészen.

2. §. A' Nyelv-váltságot pedig *tizenkét forint*, *'s ötven dennárral* szokták megváltani.

3. §. A' Székely ellen az Ispányok előtt hozott Főben-járó Itélet pedig *huszonöt egy egy forintos Márkára* terjed, 's a' Meg-itéltetett örökségét el nem veszti, hanem az az Örökösseire, 's osztályos Atyafiaira háromlik. A' fejét sem veszti el, kivévén a' Hűségtelenség, 's a' Felség sértés' vétkei miatt.

4. §. Az ő Törvényszékeiken pedig *minden Márkát ötven denárral* szoktak megváltani.

5. §. Ismét minden Ügyes-bajos dolgokba a' Végső-itéletnek hozása, 's kimondása után a' Fő-, 's All-Ispányaik a' magok részeket, ha mindjárt a' Megitéltetett-Fél az Ellenféllel megbékélne is, kivehetik.

6. §. Ismét az örökségek eránt *három forint* summán felül közöttök indított Perek a' Fellebb-vitel' utján bövebb megvi'sgálás végett a' Királyi Kuriára küldettnek által. *c)*

7. §. Ezen Országnak pedig, 's Nemessejnek többi Állapitott, vagy is Helybeli-törvényeiket, mellyek csak ő közöttök vagynak keletbe, nem szükség itten említeni. **)

*) Az Erdélyieknek Törvény-Könyvek *Verbőczy'* ezen munkáján kivül az ugy nevezett *Approbata és Compillata Constitutiokból*, *'s Novellaris Articulusokból* áll. Mostani időben törvényes dolgaik némelly részben Királyi *Resolutiók* által is kormányoztatnak.

a) A' Székely szép szabadságokkal biró Nemzet, kik között az ugy nevezett Ló-fejük teszik a' Fő Nemesi Rendet, 's azok Magyar Országba is szinte valóságos Nemeseknek lenni esmértetnek. Lásd *Approb. Const.* P. III. Tit. 76. Art. 3.

b) A' Székelyeknek régi Magyar eredetekről lásd T. T. Horvát István Urnak *Rajzolatját* a' 21. 's több lap.

c) Mostan már ezeknek Pereik sem küldettnek a' Magyar Országi Királyi Kuriára Fellebb-vitel végett. — Lásd az I. Czimre az *a)* alatt mondottakat.

**) Az Erdélyi Törvény Könyvbe a' Székelyekről több Törvény-Czikkelyek szóllanak. Lásd a' megnevezett *Approbata 's Compilata Constitutiokat.* Egyéberánt Erdély Országot lakják még a' Székelyeken kivül a' Szászok is, mellyek szinte különös Szokás-, 's Megállapított Törvényekkel élnek, 's a' *„Statutum Jurium Municipalium Saxonum in Transylvania"* Czimü Könyvbe foglaltatnak, mellyeket is Báthory István akkori Erdélyi Fejedelem különös Privilegiuma által 1583dik esztendőbe megerősített. Ebbe a' többi közt foglaltatik: 1ször Hogy a' Szászok között a' *Díjj negyven*; az *Eleven-díjj* pedig *husz* forintjával váltatik meg. 2szor A' Nyelv-váltság büntetése *husz* forintot tészen. 3szor A' Perek Fellebb-vitele e'képpen megy végbe, tudniillik: a' Birájok előtt kezdett Perek, a' Senatushoz, onnét a' Szászok' Fgyetemához (Universitas), onnét pedig a' Királyi Gubernium-ra, 's a' Felség eleibe küldetnek bövebb megvi'sgálás végett. 4szer A' Fejvesztésben marasztaltatott embernek jószágai az Örökösseire, 's Osztályos Atyafiaira háromlanak, kivévén a' Felség-sértés' esetét, a' midőn fejével együtt jószágát is elveszti. Lásd ezeknek egyéb Törvényeit Szegedi *Tyrociniumának* III. R. 680. 's köv. lap.

d) Mostani időben a' Díjj több esetekben ezen §. előadott értelemben is vétetik, mivel mostan a' gyilkosság' esetében, nem a' Gyilkolónak, hanem a' Meggyilkoltnak Díjja tétetik le: p. o. ha valamelly Paraszt-ember gyilkoltatik meg, akkor annak Díjjába csak negyven forintot, ha pedig Nemes, akkor száz forintot kelletik fizetni.

e) Ezen kitételből az tetszik ki, hogy a' Díjjfizetésnek csak a' véletlenül nem pedig kész akartva történt gyilkosság' esetébe volt helye.

f) Verbőczynek ezen szavai azt bizonyítják, hogy a' Vármegyék' Törvényszékein a' Fő-Ispányok voltak az Elölülők, melly néha most sem szokatlan dolog.

5. CZIM.

Mi légyen a' Díjj, 's hányféleképpen kell azt érteni?

De minthogy a' Díjjról, 's a' Díjjbeli Márkákról gyakorta tettünk emlékezetet, azért tudni kell rövideden, hogy a' Díjj kétféle értelembe vétetik.

1. §. Egyképpen vétetik a' Törvények szerént mintegy *az ember' lekötelezésének.* És nem egyéb, mint az *Alattvalónak Fellebb-valója eránt tartozó hűsége.* Vagy pedig másképp' jelent *hűséget*, *mellyel minden más eránt tartozó hűségünk felett egyedül a' Fejedelem eránt viseltetni tartozunk.*

2. §. Másképpen vétetik a' Díjj a' közönséges szokás szerént; és illyen értelemben tészen a' *Gyilkosoknak váltság büntetését* (mulcta), *vagy is becs árát:* Melly ollyan forma, hogy a' Gyilkosok a' ne talán gyilkossággal történt hatalmaskodás' esetében, a' szokott büntetésen kivül, váltsák meg magokat azoktól, kiket az illett, fejek' becs ára' szerént.

3. §. Némellyek azonban a' *Díjjat a' megöletett, vagy gyilkolt ember' árának lenni nevezik.* Jóllehet azt képtelenség ugy nevezni. Mivel a' Meggyilkolt embert sem valamelly áron megváltani, sem pedig hallotaiból feltámasztani nem lehet. Hanem hogy a' Gyilkos hasonló büntetést ne szenvedjen, szükség, hogy a' maga, nem pedig a' meggyilkolt ember' fejét váltsa meg. *d)*

4. §. És ezt akkor, ha a' Biró', vagy az Ellen-Fél' kezeit kikerülendi. Mert ha személyében letartóztathatik, 's a' gyilkosság kész-akartva *e)* követtetett el, akkor a' Gyilkos nem a' Díjját teszi le, hanem fejét veszti el.

5. §. Második módon tehát mi a' Díjj nevezet alatt közönségesen Fej-váltságot értünk.

6. CZIM.

Hogyan küldettnek által a' Fő-Ispányi [Törvényszékek előtt folytatott Perek a' Királyi Kuriára? és azon Törvény-Székek előtt történendő Prókátori Szóváltság' Megmásolásáról (Revocatio Procuratoris.)

Minthogy pedig a' Vármegyék' Fő-Ispányainak Törvényszéke előtt *f)* kezdett Perek, azon

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 145 von 170

Fő-Ispányok, All-Ispányok, 's Szolga-Birák által a' Peres-Felek' szóváltásaiból hozott Itélet után, azon Itéletnek helybe-hagyása, vagy megmásolása végett az Ország' régi Törvénye, 's Szokás-törvénye szerént többnyire a' Királyi Kuriára küldettnek által; és onnét ismét az Ország' Rendes-Birái által léendő megvi'sgálás, 's helybe-hagyás, vagy megmásolás után azok az Itéletnek végrehajtása, 's véghezvitele végett gyakorta a' mondott Ispányok, 's Szolga-Birák eleibe küldettnek vissza, 's a' visszaküldés után az Ügyevesztett-Felek a' Fejedelemtől Per-ujjitást szoktak kérni, 's annak ereje mellett Prokátoraiknak szóváltásaikat meg is szokták másolni.

1. §. Mellyre nézve tudni kell; hogy ha a' Pernek a' Királyi Kuriáról való vissza-küldése, 's az Ország' Rendes-Birái által való helybe-hagyás, vagy megmásolás után az Ügye-vesztett-Fél Per ujjitásért folyamodand, vagy a' Prokátori szóváltást megmásolandja; a' Fő-, 's All-Ispányok, 's Szolga-Birák által azután akármelly Itélet hozattatik is, többé a' Pert bővebb megvi'sgálás végett az e'féle Per-ujjitás erejénél fogva a' Kir. Kuriára nem kelletik által küldeni. *a)*

2. §. Hanem ha azon Fél vesztené el ügyét, ki azon Pernek a' Királyi Kuriára való Fellebbvitelét még nem kérte volna; azon esetben azon Fél a' Pernek a' Királyi Kuriára bővebb megvi'sgálás végett léendő Fellebb-vitelét követelheti.

3. §. A' Vármegyék' Fő-Ispányi Törvényszéke előtt pedig a' Prókátori-szóváltásoknak megmásolása gyakorta előfordul; holott is az *három forint*' letétele mellett megyen végbe, mellynek két harmada a' Biráké, tudniillik a' Fő-, 's All-Ispányoké, 's Szolga-Biráké; egy harmada pedig az Ellenfélé, ki ellen a' Prókátori Megmásolás végbe menend lészen, és azon Fő-, és All-Ispányok, 's Szolga-Birák, vagy közüllök valamellyik előtt a' Prókátori szó-váltást az Itélet' hozása után is meg lehet másolni.

4. §. Mindazáltal a' Pernek a' Királyi Kurián való helybe-hagyása; vagy megmásolása, 's annak ugyan azon Fő-, vagy All-Ispányok, 's Szolga-Birák eleibe való vissza-küldése után, azon Fő-, 's All-Ispányok, 's Szolga-Birák előtt a' Prókátori Megmásolásnak terhe, (ha valamikor az megtörténik), mindenkor megkettőztetik, 's *hat forinttal* elégittetik ki.

7. CZIM.

Minő Perek küldettnek ismét vissza a' Királyi Kuriáról, a' Fő-Ispányi Székek' eleibe?

Vallyon pedig a' Vármegyék' Törvényszéke előtt indított 's a' Királyi Kuriára Fellebb-vitt Perek, a' Fő-, 's All-Ispányok', 's Szolga-Birák' Itéletei' helybe-hagyása' esetében, a' Királyi Kuriáról, az Ország' Rendes-Birái által hajtatnak e' végre, vagy pedig ismét a' Fő-, 's All-Ispányok 's a' t. eleibe küldettnek vissza? sokan különböző vélekedésbe vagynak.

1. §. Mindazáltal azt kell tartani, hogy azokat a' Pereket, mellyekbe Birói-terhek, 's Birságok fizettetnek, mint minden Kissebb-hatalmaskodásbeli, Nyelv-váltságbeli, 's más e'féle Pereket, mellyekbe tudniillik a' Birák is részt vesznek, azon Birák' eleibe kelletik vissza küldeni, a' honnét azok a' Kir. Kuriára által küldettek. *b)*

2. §. Mert különben az elébbeni Biráknak igen nagy rövidségek történne, ha az e'féle Fellebb-vitel által az ő Birói Birságbeli részek más Birónak hatalma alá esnének.

3. §. Más Perek azonban, mellyekbe semmi teher, vagy Birságbeli fizetés nem történik, hanem inkább a' törvényes Végre-hajtást kiván ák meg, ugymint: az Özvegyi-jutalom, Menyasszonyi-ajándék, 's Zálogos jussok eránt inditott Perek, 's más e'félék, a' Királyi Kuriáról végrehajtás végett mindenkor által küldettnek, 's végre is hajtattnak.

4. §. Másképpen vagyon azonba a' dolog a' Kir. Kurián az Ország' Rendes-Birái előtt indított Perekre nézve. Mert ottan a' Perek minden következhető, 's következett Birói terhekkel egyetemben egyik Birótól a' másik eleibe küldettnek.

5. §. Az Özvegyi-jutalom, Menyasszonyi-ajándék, és Zálogos jussok eránt indított, 's indítandó Perek, mellyekbe a' kereset *száz forintot* meghalad, a' Vármegyék', 's Vármegye' Ispányai előtt sem nem folytattathatnak, sem meg nem ítéltethetnek. *c)* *)

8. CZIM.

A' Királyi Városokról, és azoknak Állapotjokról általjában.

Minthogy a' Szabad-városokról szükség keveset szóllani, ugyan azért tudni kell; hogy a' Város mint egy a' Polgárok' egyesülésének lenni mondatik azért, hogy ottan a' Népnek többsége egybe gyülekezett.

1. §. A' Város pedig *házaknak, 's utszáknak szükséges bástyákkal, 's erősségekkel körül kerített, 's a' jó, 's becsületes élet-módjára szabadságokkal felruházott többsége.*

2. §. De minthogy a' Polgároknak e'béli többsége egy Közönséget szokott tenni. És az e'féle eggyesült Közönségek valamint helyhezetésekre, ugy Privilegiumaikra, 's Szokásaikra nézve egymástól különböznek; Ugyan azért a' Szabad-városoknak némellyike a' *Personalis*, vagy is a' Királyi-Személyes-Jelen-lét' törvényes-hatalma alá tartoznak, mint Fehér-Vár, Esztergam, és Löcse; *d)* némellyike ismét az Ország' régi Szokas-törvényei szerént a' Királyi Tárnok-Mester' törvényes hatalmát esmerik, mint Buda, Pest, Kassa, Posony, Nagy-Szombath, Sopron, Bártfa, Eperjes. *e)*

a) Ezen Törvény-Czikkely azt mutatja, hogy abba az időbe a' *Novi*-Perekbe a' Fellebb-vitel meg nem engedtetett annak a' Félnek részére, a' ki a' *Fundamentalis*-Pert már egyszer a' Királyi Kurián keresztül vitte; mostan azonban az 1729. 30. T. Cz. értelménél fogva a' különben *appellálható Novi* Perbe az *Appellata* csak akkor nem engedtetik meg, ha *Fundamentalis* Pert valamelly Fél minden Törvényszékeken elvesztette, 's a' *Novi* Perbe az Első Biró előtt ismét kedvetlen Itéletet nyert.

b) Mostani időben minden Perek az első Bíróhoz küldettnek *executio* végett vissza

c) Ezen 5dik §nak értelme az 1715. 28. és 1729. 35. T. Cz. által megváltoztatott.

**)* Melly Perekbe vagyon helye az *Appellatának*, 's mellyekbe nincs? az 1729. 28. 29. és 30. T. Czikkelyek clég világosan elő adják, azért szükségtelen azt itten bővebben magyarázni.

d) Ezekhez mostani időben lehet még számlálni e' következendő Városokat, ugymint: Kis-Szeben, Késmárk, Bazin, Kapronczа, Ruszt, Posega, Szent-György, Trencsin, Varasd, Ó-Zolyom, Zágráb, Körösd; és minden Bánya-városokat, u. m. Bakabánya, Belabánya, Breznobánya, Kremnitz, Libetbánya, Nagybánya, Selmetz, és Ujbánya.

e) A' Tárnok-Mester' eleibe pedig tartoznak még e' következendők, u. m. Harpona, Debreczen, Győr, Kőszeg, Kis-Marton, Uj-Palánk, Modra, Szakoleza, Szathmár-Németi, Szeged, Temesvár, Zombor, Szabatka, Pécs, és Eszék.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 146 von 170

9. CZIM.

Hogy a' Szabad-Városok' Polgárainak Díjjok a' Nemesekével egyenlő.

Melly Királyi Városok' Polgárainak, 's Lakossainak dijjok a' Nemesekével egyenlő; egyéb szabadságokra nézve azonban az Ország' Nemesseitől különböznek, 's azoknak Privilegiumaival nem élnek.

1. §. Mert a' Polgároknak tanu-bizonyságok a' Városon, 's határjaikon kivül a' Nemesek ellen bé nem vétetnek. A' károk', 's adósságok' vissza térítésére nézve pedig a' Városon kivül, fejenként egy forinton felül hitet nem tehetnek. *a)*

10. CZIM.

Hogyan küldettnek által a' Királyi Városok előtt indított Perek a' Királyi-Tárnok-Mester eleibe?

Ezen Királyi Városok közül pedig némellyek Polgár-Mester, némellyek ismét Biró, és Esküttt emberek, vagy is Senátorok, 's Consulok által kormányoztatnak. Kik előtt nem csak a' Város' Polgárai, 's Lakossai, hanem más idegen emberek által is valamelly Város' Polgárja, 's Lakossa ellen indított ügyes-bajos dolgok kezdetnek, megvi'sgáltatnak, 's elintéztetnek.

1. §. Onnét pedig, ha valamelly Fél az Itélettel meg nem elégedne, a' Perek Fellebb-vitel' utján a' Tárnok-Mester eleibe küldettnek.

2. §. A' honnét ismét, ha valamelly Fél az Itélettel meg nem elégedne, a' Perek a' Királyi-személyes-Jelen-lét' eleibe küldettnek, a' hol egyedül a' Városok', 's a' Tárnok-Mester' Itéletei vi'sgáltattnak meg: Ha vallyon igasságosan, vagy igasságtalanul, törvényesen, vagy törvénytelenül hozattak az Itéletek? helybe hagyván az igasságosokat, a' törvénytelenéket pedig meg jobbitván, vagy általjában meg változtatván, a' Feleknek minden ujjabban teendő ki fogásaik' elmellőzésével. *b)*

3. §. Ha csak ne talán ollyanok mondattnának, 's adattatnának elő, mellyek a' Per' velejéhez tartoznak, 's az Itéletnek meg világositására, 's konyebb meg-értésére szükségesek. Mert ezen esetben mindenik Peres-Félt meg kelletik halgatni.

11. CZIM.

Hogyan kelletik Per-ujjitást kérni a' Szabad Királyi Városok' Polgárainak Pereibe?

Ismét ha meg történne, hogy a' Királyi-Személyes-Jelenlét' visgálatja alatt lévő valamelly Per, némelly közben jövő, 's a' bővebb vi'sgálatra tartozó kérdések miatt az első Bíróhoz visszsza küldettetnék, akkor ha valamelly Fél az ujjabb visgálattal, 's elintézéssel meg nem elégedne, többé a' Per nem a' Tárnok-Mester', hanem egyenesen a' Királyi-Személyes-Jelenlét' eleibe küldettetik.

1. §. Ha azonban a' második; vagy harmadik Itéletnek nyerése után valamelly Fél az Itélettel meg nem elégedend, akár a' Per' folyamatja alatt a' Királyi Személyes Jelenlét' által hozott második; akár pedig a' harmadik Itélet' hozása után, Kegyelem', 's Per-ujjitás' nyerése mellett Perét ujjra kezdheti, de csak azon Biró előtt, a' ki előtt a' Per legelőször kezdődött.

2. §. És ha már az elébb Itélet által marasztaltatott, 's Fellebb-vitelt kérő, 's Per-ujjitást nyert Fél ellen ismét kedvetlen Itélet hozattatik; a' Per-ujjitás' erejénél fogva azon megitélt Félnek örök halgatás parancsoltatik, 's azon Pert többé a' Felsőbb Biró' eleibe nem is kelletik által küldeni.

3. §. Ha azonban az elébb győzött, 's Ügynyert-Fél vesztend, akkor szinte ez is magának Per-ujjitást kérhet, 's szinte azzal a' szerént élhet.

4. §. Mindazáltal ha ezen Fél ellen is akár helybe-hagyó, akár némelly részben, vagy egészen is megváltoztató Itélet hozattatnék, többé a' Per' folytátása meg nem engedtetik. Hanem ezen Fél' részére is örök halgatás által a' Per elvégeztetik, 's továbbá' egyik Fél sem kérhet Per-ujjitást, sem pedig Perét fellebb nem viheti.

5. §. Mivel már mindenik Fél kért egyszer Per-ujjitást, 's azt ugyan azon Perben többször nem kérhet. *c)*

6. §. Minden Pereket pedig az azokban hozott Végső-itélet után Privilegiumaiknak foglalatjok szerént a' Tárnok-Mester, és a' Királyi-Személyes-Jelenlét' eleibe fellebb lehet vinni. Mert másképpen ha a' Fellebb-vitel meg nem engedtetnék, a' Szegények a' Gazdagok ellen folytatott igasságos Ügyeikben, 's jussaikban, ajándékok, 's kedvezések által gyakorta fogyatkozást szenvednének.

7. §. Másképpen vagyon a' dolog a' Büntető-Perekre nézve, mellyek tudniillik: Főbenjáró dologra, vagy halálra czéloznának. Mert azokba a' Fellebb-vitel meg nem engedtetik. Ha csak ne talán valamelly ártatlan embert hirtelen, 's vakmerő Itélet által halállal büntetni igyekeznének. Melly esetbe az ártatlan embernek Atyjafiai, 's Sógorai, a' Királyi Felség' eleibe folyamodhatnak, 's a' Pert a' Királyi Kuriára fellebb vihetik.

8. §. Ismét ha az é'féle Polgári Perekbe a' Pernek vissza küldése után, vagy előtt, szükség volna a' Prokátori Szóváltásokat megmásolni; azon esetbe azon Biró' Törvény-széke előtt keletbe lévő szokásra, a' hol a' Prokátori Szóváltás megmásoltatik, kelletik figyelmezni.

12. CZIM.

Az Idegen-ember' tanu-bizonyságának a' Polgárok között való be nem vételéről

Ismét az ősi, 's ingatlan javak eránt a' Város' Birái, 's Senatorai előtt kezdett Perekbe idegen embernek tanu-bizonysága bé nem vétetik. *d)*

1. §. Mindazáltal az adósságokra, 's a' Város' határán kivül történt dolgokra nézve akármelly ember is (csak hogy az jó hirü, nevü 's

a) Ezen Törvény-Czikkely' 1. §nak értelme az ujjabb időben megváltoztatott, 's mostanában a' Polgárok; szinte mint más Nemtelen emberek tanu-bizonyságot tehetnek akár melly dologba is. Lásd az 1729. 26. T. Cz.

b) Mostan már a' Tárnok-Mester' eleibe tartozó Perek nem küldetetnek által bővebb megvi'sgálás végett a' Personalis' eleibe, hanem a' Fő Méltóságú Hét-személyes Táblára, mindazáltal a' Törvénybe-idézőLevél a' Personalistól adatik ki, 's a' *Levata* a' Királyi Táblán olvastatik fel.

c) Egyezt. erre nézve a' II. R. 77. Cz. a' *) alatt mondottakat.

d) Mai időben ezen Törvény-Czim az 1729. 26. Törv. Czikkely' értelménél fogva szinte némelly részben változást szenvedett.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 147 von 170

tisztességes állapotú légyen) tanu bizonyságot tehet.

13. CZIM.

A' Város Birája, 's Eskütt-emberek előtt végbe menendő Örök-Bevallásokról.

Ismét a' Város Birája, *a*) vagy két Eskütt emberei előtt akármelly, a' Város határában lévő ingó, vagy ingatlan javak eránt teendő Bevallások foganatosaknak lenni tartatnak.

1. §. 'S nem is foganatos a' Polgárok között az e'féle javak eránt az Ország' más Birái, vagy valamelly Hiteles-hely előtt teendő Örök-bevallás. *b*)

14. CZIM.

Hogyan kelletik a' Polgárok között a' Jószágnak birtokába menni. ?

Ismét, ha a' mondott Biró, és két Eskütt-emberek előtt a' javak, vagy örökségek, mint házak, majorságok, kertek, halas-tavak, vagy szöllők eránt valamelly Bevallás menend véghez; Akkor megkivántatik, hogy a' Vevő a' jószágot (midőn tudniillik annak birtokába kiván menni), az erre nézve kiküldött két Eskütt-emberek előtt vegye által.

I. §. És ha ez alkalommal valamelly Ellentmondó találkozand, 's *Ellentmondást téend*, az ollyan Ellentmondó, a' Biró, 's Eskütt-emberek előtt tizenötöd nap alatt Ellentmondásának okát adni tartozik.

2. §. Ha pedig semmi Ellentmondó nem találkozand, akor az, ki a' jószágot megvette, azon javaknak, 's örökségeknek birtokában bátran be mehet.

3. §. És ha azután valaki azon javakhoz valamelly just tartana, vagy reméllene, esztendő, 's egy nap alatt, *c*) ha akarandja, akár *nyilván*, akár *titkon* ellentmondhat. Mert különben jussának ereje, 's foganatja elenyészik.

4. §. *Nyilván* való ellentmondásnak tartatik pedig, ha az Ellentmondó a' javak', 's örökségek' Vevőjét a' végett Perbe véendi, 's a' mondott esztendő' elfolyta alatt Ügyét az illető Biró' eleibe terjesztendi.

5. §. *Alattomos* ellentmondásnak neveztetik pedig az, ha az Ellentmondó a' Biró, vagy Eskütt-emberek előtt azon javak, 's örökségek eránt a' szokott, 's törvényes Megtiltást esztendő, 's egy nap alatt megtéendi, 's azt a' Város' Könyvébe, vagy is *Protocollumába* béiktattatja, ne hogy az eltiltásnak elmaradását Idő-mulás kövesse.

15. CZIM.

A' Polgárok között keletbe lévő Időmulásról?

Mert jóllehet a' Városiaknál az eladott vagyonokra nézve *tizenkét esztendő* kivántatnék az Idő-mulás' tökélletes betelésére nézve; mostani időben mindazáltal vissza-élésből a' Falusiak' szokása szerént az Időmulásra csak *esztendő 's egy nap*' eltölte kivántatik.

1. §. Midőn pedig a' Felperes, vagy is az Ellentmondó megtévén a' mondott megtiltást, azon örökségek, 's vagyonok eránt az Ellen-Félt esztendő alatt Perbe venni elmulasztandja; akkor a' Megtiltásnak napjától bézárólag számlálandó ismét minden esztendő, 's egy nap alatt a' mondott megtiltást a' fellebb írt mód szerént tegye meg. Hogy midőn akarandja, 's jónak látandja azon vagyonok eránt Pert indíthasson.

2. §. Ha pedig a' Biró ne-talán gyülölségből, vagy valamelly ellene forralt rosz szándékból, vagy más akár melly okból az előtte, vagy az Eskütt-emberek előtt tett a'féle Megtiltást a' Város' Könyvébe, vagy *Protocollumába* feljegyezni, 's az arról szólló Megtiltó-levelet kiadni nem akarandja, akkor az ellen akár ki az Ország' Rendes Birái, vagy valamelly Hiteles-hely előtt szabadon *protestálhat*. Csak hogy a' *protestatiot*, (a' midőn arra szükség léend) nyilván bebizonyíthassa. *d*)

16. CZIM.

Hogyan kelletik a' Polgárok között az örökséget a' hozzá-tartozandókkal együtt által venni?

Ismét ha valaki a' Városba valamelly ingatlan jószágot, vagy örökséget véend, akkor elégséges léend magát a' derék, vagy is a' Fő-jószágot által venni, 's abba magát bele iktatni. *Mert annak általvétele alatt a' hozzá-tartozandóknak általvétele is értetődik.*

1. §. *A' hozzá tartozandók* alatt pedig értetődnek mind azok, mellyek a' derék, vagy is Fő-jószághoz a' Város' törvénye, 's szokása szerént tartoznak.

2. §. Ha csak az eladás', és vevés' alkalmával a' hozzá-tartozandók közül valami *nevezetesen* ki nem vétettetnék, 's meg nem tartatnék.

17. CZIM.

A' Polgárok' adósságairól, a' midőn azokról semmi bizonyság, vagy próba nem találtatik.

Ismét: ha valamelly Polgár bizonyos adósság végett valaki által Perbe vétetnék, 's a' Felperes által ellene semmi próba elő nem adathatnék; akkor azon Polgár az egyedül általa leteendő hit által magát a' kereset alól felmentheti, a' Szabad-városoknak régi Szokás-törvények azt hozván magokkal. *e*)

18. CZIM.

Azon Polgárokról, kiknek mások' földjén Örökségek vagyon.

Ismét mind a' mondott, mind pedig akár melly Városok' Polgárai, kik mások' földjén, 's jószágaiban örökséget birnak; az azon örökségtől a' Földes-Uraságnak járandó jövedelem' fizetéstől, (a' Földes Uraságnak hire 's akaratja nélkül) magokat fel nem szabadíthatják. *f*)

a) A' tapasztalás azt mutatja, hogy némelly Városokban egyedül csak a' Város' Birája előtt teendő Bevallások, erőtelenek; különben pedig erre nézve a' helybeli szokáshoz kell magunkat alkalmaztatni.

b) Valamint az ideig, vagy Zálogképpen való Bevallás sem.

c) A' Bevezetés' napjától, ezt is bele értve, számlálván.

d) Ezt pedig bebizonyíthatja az Ország' Rendes-Birától, vagy a' Hiteles-helytől kiveendő, 's arról szólló Bizonyság-levél által.

e) Az *Auszugalis* Perekről 's adósságokról lásd az 1723. 53. 1729. 44. T. Cz.

f) Hogy az e'féle jövedelem'-szedés feleslegvaló ne légyen, arra nézve az 1655. 89. és 1681. 44. T. Cz. némelly részben rendelést tettek.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 148 von 170

1. §. Söt inkább a' Földes Uraság' Birósága előtt az örökségekre nézve, akár melly Panaszló-Félnek kérésére megjelenni, 's törvény szerént engedelmeskedni tartoznak.

2. §. 'S ha azon Polgárok azon örökségbe, vagy azon határban, a' hol az őrökség fekszik, valamelly vétkes tettet követnének el, azon vétkes cselekedet eránt ugyan ott itéltetnek meg.

19. CZIM.

Hogyan kell a' Városoknak birtokos-jussaikra nézve Törvénybe állani?

Ismét, hogy minden Szabad, 's más akár melly Városok, kik birtokos-jussokat akár melly szin alatt birnak, azon birtokos-jussokra nézve az Ország' Rendes Birái' bíróságának, szinte mint a' Nemesek, mindenkor engedelmeskedni tartoznak.

1. §. És ha az a'féle birtokos jussokból a' Nemeseknek, vagy azok' Alattvalóinak, kárt, ártalmat, vagy másféle rosszat téendenek, akkor azon elkövetett rosz tettek, 's hatalmaskodások végett, a' Biró, 's az Eskütt-emberek a' Választott-Községgel egyetemben, a' Kár-vallott-Fél által a' Királyi Kuriára idéztethetnek. Vagy ha a' Fél ugy akarandja, azon Vármegye' Törvényszéke eleibe, holott jószágot birnak; mindenkor Perbe vétethetnek.

2. §. Hogyan kelletik pedig az e'féle Ügyekbe munkálódni, 's minő Itéletet kelletik hozni; a' mi Közönséges-Törvény-Könyvünkben *a)* világosan megmondatik, melly dolog, hogy ezen helyen is nyilvánvaló légyen, az arról szólló Törvény-Czikkelyt szóról szóra ide iktattam, melly így kezdődik:

3. §. „Ismét hogy a' Szabad-Városok, ugy„mint: Buda, Pest, Kassa, Po'son, Sopron, „Bártfa, Eperjes, Nagy-Szombath, Lőcse, „Zágráb, és minden más Szabad Városok, 's „azoknak Lakossai, kik a' Nemeseknek, 's Bir„tokos embereknek kárt, 's megsértést okoznak; „ha az a'féle Városnak, vagy annak Lakossának, „'s Polgárjának, jószága, 's birtokos-jussa léend „valamelly Vármegyében, 's azokból valamelly „Nemest megsértend, vagy meg kárositand, ha „tudniillik az a'féle megsértések, vagy kárositások Kissebb-hatalmaskodást vonnak magok után, „tartozzék azon Vármegye' Törvény-széke előtt, „mellybe jószágot bir, Törvénybe állani.

4. §. „Ha pedig az e'féle Városnak, vagy „Polgárnak valamelly Vármegyébe semmi birtokos-jussa nem léend, és valamelly Nemesnek, „vagy Birtokos-embernek, csak ott lakozó egyes „ember, vagy némelly személyek, 's nem az egész „Község, vagy Város ellen léend keresete, ak„kor tartozik az a'féle Nemes, vagy Birtokos„ember, a' maga ügyét a' Város' Birája előtt el„kezdeni, 's folytatni. *b)*

5. §. „Ha pedig az a'féle Nemes, vagy Bir„tokos-embernek az egész Város, vagy viszont a' „Városnak Nemes, vagy Birtok-ember ellen, Na„gyobb-Hatalmaskodás, vagy birtokos jus eránt „léend ügye; akkor az ollyan Pert a' törvényes „Idéztetés mellett a' Királyi-Személyes-Jelenlét' „(Personalis) előtt kell elkezdeni, 's a' Törvény' „rende szerént elvégezni. *c)*

6. §. „És ha valamelly Fél a' Királyi-Sze„mélyes-Jelenlét előtt kezdett a'féle Perbe vala„mi módon vesztend, 's a' Per birtokos-just ille„tend, akkor az ollyan Peres-Fél nem nagyobb „teherben, mint egyedűl kétszáz arany forint „büntetésben marasztaltatik.

7. §. „Ha pedig az e'féle Ügy Nemesek' há„zára való reá rontást, nem különben Nemesek„nek letartóztatását, megverését, megsebesité„sét, 's megölését foglalná magában; akkor az „e'féle Hatalmaskodást-követők főben-járó bün„tetésben, 's minden ingó, 's ingatlan jószágok„nak elvesztésében marasztaltassanak, a' mint „eddig is szokásba volt.

8. §. „Azon esetbe pedig, ha valamelly „Polgár az Országban, valamelly Ur', vagy Ne„mes embernek jószágában szőllőt, vagy más „örökséget birand, és azon jószágnak határában „valamit vétend, vagy valakit megkárositand, „azon Polgár azon Földes Ur előtt, kinek hatal„ma alatt örökséget bir, tartozik Törvénybe „állani."

20. CZIM.

A' nyilvánvaló Gonosztévőket miképpen büntethetik meg a' Városiak?

Ismét a' Városiak a' Tolvajokat, Latrokat, Gyilkosokat, Gyöjtogatókat, 's más a'féle Gonosztévőket érdemek, 's a' Törvények' rendszabása szerént megbüntethetik, *d)* de tagjában senkit meg sérteni nem szabad: A' Nemeseket pedig a' gonosztétel' helyén kivül se le nem tartóztathatják, sem pedig gyanuságból kinzó eszközre nem vonhatják.

1. §. Ha tehát valamelly Város, mint Közönség, valamelly Nemest minden igaz ok nélkül halállal büntetend; akkor nem minden Polgárok egyenként, hanem csak a' Biró, 's az Esküttemberek, Fejvesztés' büntetésében marasztaltatnak, 's egyszersmind minden őket illető, 's részekre esendő vagyonjokat, 's örökségeket elvesztik. Mellyeknek két része a' Királynak, mint Földes-Uroknak, egy része pedig az Ellen-Félnek adatik által.

2. §. A' Városoknak többi Szabadságaik, Törvényeik, Felmentéseik, 's Szokás-törvényeik az ő Privilegiumaikban foglaltatnak. Mellyeknek foglalatjain, és tulajdon határaikon kivül, ezen Magyar Ország' Törvényei, 's Szokás-törvényei alá tartoznak.

21. CZIM.

Valaki által a' maga védelmezésében elkövetett gyilkosságról.

Minthogy itten a' gyilkosságról emlékeztünk, 's több gyilkosságokat tapasztalunk büntetés nélkül maradni, mivel sokan azt állítják, hogy azokat a' magok' védelmezésébe követték el; ugyan azért a' *személyes védelemről*, *'s sérelemről* rövideden illik valamit szóllani.

1. §. Holott is tudni kell; hogy ezen állitást: *hogy tudniillik valaki a' maga védelmezésében követte el a' gyilkosságot*, általjában nem kell mindenkor elfogadni, hanem szükséges megbizonyitani, hogy más által fegyveres kézzel támadtatott meg, 's e' miatt élete veszedelem között forgott légyen. Mert a' ki kivont karddal mást megtámad, arról azzonnal fel lehet tenni,

a) Ulászló III. T. K. 38. Cz.
b) Egyezt. erre nézve az 1653. 62. és 84. 1647. 81. 1649. 18. 1659. 48. T. Cz.
c) Mostan a' Városok is e'félékre nézve ott tartoznak Törvénybe állani, a' hol más Nemes.
d) Ide kell érteni, hogy egyedül a' Város' határában.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 149 von 170

hogy mást meg akar ölni, vagy valakin halálos sebet akar ejteni.

2. §. Már pedig nyilvánvaló dolog, hogy nem csak a' Nemeseknek megöléséért, hanem egyedül azoknak megverettetéséért, 's megsebesittetéséért is Föbenjáró-Itélet hozattatik. A' Megtámadó tehát akár öljön, akár sebesitsen, egyiket sem tartozik a' Megtámodtatott elszenvedni.

3. §. És innét vagyon az, hogy ha valaki a' maga helyes, 's igasságos védelmezésében ellenségét, ki ötet mezítelen karddal magtámadta, megölendi, az olly megölettetett ember méltán vész el, 's annak dijja, 's megölettetése, senki által sem követeltethetik.

4. §. Másképp vagyon azonban a' dolog a' lelki-ismeretre nézve. Mivel ha a' Megtámadtatott, a' Megtámadót becsületesen, 's a' maga személyének megmentésével, kikerülheti, akkor tartozik azt kikerülni, *ne hogy a' kissebb rosszszat nagyobb kövesse.*

5. §. Az elébbenickre nézve pedig meg kell jegyezni: Hogy a' ki mást megöl, vagy nem volt még megütve a' Megtámadó által, vagy már meg volt ütve, vagy meg is verve. Az első esetbe, ha tudniillik: nem volt megütve, de már abba a' pillantatba volt, midőn az Ellenfél ütni készült, akkor a' Megtámadott akár mit tett, az ugy tekintetik, mint maga védelmére tett dolog.

6. §. Ha pedig már megüttetett, de az ütéstől kis időváratig az Ellen-Fél megszünt, akkor nem szabad a' Megtámadottnak az ütést visszonozni. Mivel az illyen módon tett ütés' visszonozása nem védelemnek, hanem inkább bosszúállásnak lenni tekintetik, 's itéltetik. Ha csak ne talán azért visszonozná az ütéseket, hogy az Ellen-Félnek többi ütéseit, mellyeket az ujjonan folytatni akart, magától elháritsa. És e'képpen különbbség vagyon a' védelem, és bosszú-állás között. *Mivel a' védelem folyvást, a' bosszúállás pedig idő vártatva megyen véghez.*

7. §. Ha pedig a' Bizonyság-levelekből, vagy más-honnét ki nem tetszene az, mellyiknek ütése előzte meg a' másikát, akkor a' vétek' súlyja arra háromlik, a' ki a' másikat viszálkodásra, 's ütésre késztette.

22. CZIM.

A' Védelemet hogyan, 's hányféleképpen kell érteni?

Továbbá tudni kell, hogy az oltalmat kétféleképpen lehet érteni. *Először*: a' test', és személy' megoltalmazásra nézve. *Másodszor*: az ingatlan jószagok', vagy is örökségek' megtartására nézve.

1. §. A' mi tehát a' test, és személy oltalmát illeti; annak folyvást a' méltatlan meg bántásnak, vagy sértésnek végrehajtása előtt, ugyanazon viaskodásban, 's tusakodásban, az első megbántásnak tüzében, minekelőtte tudniillik: a' Meg-támadó, vagy is Megütő azon helyről el távoznék, kelletik megtörteni. Mert ha azután történne, a' mint mondatott, nem oltalomnak, hanem bosszú-állásnak lenni mondattnék.

2. §. A' mi pedig az ingatlan-javaknak, 's birtokos-jussoknak oltalmát, 's megmentését illeti: a' Megfosztatott Nemes, vagy más akármelly Birtokos ember, a' mint az I. Részbe is megmondatott, *a*) az Ország' régi Szokás-törvénye szerént, a' hatalmas Elfoglalót, 's Meg-fosztót esztendő alatt az elfoglalt jószágból kikergetheti. A' midőn is az Elfoglalótól, 's Megfosztótól magát védelmezheti, 's az Elfoglalót annak tetemes kárával is az elfoglalt birtokos jusból, 's örökségből szabadon kiverheti.

3. §. És e' részben a' Megfosztónak, 's Elfoglalónak akár melly oltalma sem szolgálhat mentségül nékie.

4. §. És onnét vagyon az, hogy ha a' vagyonnak, 's jószágnak megtartására nézve, illik magát akárkinek oltalmazni, annál inkább szabad testét, 's személyét (midőn az veszedelembe vagyon), kinek kinek védelmezni.

5. §. Mindazáltal az Isten, 's Lelki esméretünk szerént minden védelemnek, a' vétketlen oltalomnak mérsékléssével kelletik megtörténni. Melly vétketlen oltalomnak az tartatik lenni, midőn valaki magát vagyonjának, 's személyének veszedelme nélkül másképpen nem védelmezheti; mint ha aztat, ki ötet megtámadja, vagy meg ölendi, vagy meg sebesitendi.

23. CZIM.

Vallyon a' csupa fenyegetődzésért lehet e' valakit bántani?

De kérdés; ha valaki mást hálallal fenyegetend, vallyon a' Fenyegetőt lehet e' azért bántani?

1. §. Felelet; jollehet az Ország' Törvénye, 's helybe hagyott Szokás-törvénye szerént, (*kivévén a' gyujtogatással Fenyegetőt*, a' kit, ha Városnak, Falúnak, vagy más' házának felgyujtásával fenyegetődzik, halálra szokták itélni), nem volna szabad senkit is a' csupa fenyegetődzésért bántani, mindazáltal a' Közönséges-törvény szerént, (*de lege communi*) ha azon ember, ki mást hálállal fenyeget, fenyegetéseit végre is szokta hajtani; különösen, ha azon ember hatalmas egyszer'smind, 's különben is szokásba vagyon nálla a' veszekedés, (mint hogy ugyan azt lehet itten is rólla feltenni), a' halálnak eltávoztatására nézve, a' védelem, 's megbántás megengedtetik.

2. §. De ha különben máskor nem szokott verekedni, sem fenyegetéseit nem szokta végre hajtani; akkor szóval ugyan nékie ellent-állani, 's ellent-mondani megengedtetik, de fegyverrel, 's karddal nem. Ha csak netalán a' Fenyegető, Társaira várakozna, 's a' késedelem veszedelmet vonna maga után.

3. §. Mindazáltal ezen esetben jobb, 's hasznosabb azt ki kerülni, 's onnét más helyre távozni.

24. CZIM.

Vallyon egyik ember a' másikát segitheti e'?

Kérdés még továbbá; vallyon egy ember a' másikát segitheti e'?

1. §. Felelet igen is: Mert ha vagyonomnak, 's örökségemnek oltalmazására nézve szabad Barátjaimat, 's Atyámfiait segitségül hivni, annál inkább szabadabb testemnek, 's személyemnek védelmére nézve.

2. §. A' honnét akár melly Idegen-ember is, midőn segitségül hivattatik, aztat, kinek élete veszedelem között forog, mindenkor segitheti.

3. §. Mindazáltal Úton-állót, 's más nyilvánvaló Gonosztévőt, annak meghivására, nem tartozik, 's nem is kell más kezeiből kiszabaditani.

a) I. R. 68. Cz.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 150 von 170

A' Falusiaknak, kiket Jobbágyoknak nevezünk, Állapotjokról, 's Törvényeikről.

25. CZIM.

Többiben megmagyarázván a' Szabad-Városoknak jussait, 's mi légyen az oltalom, mi a' megbántás? most már a' Falusiakról, kiket Jobbágyoknak hivunk, szükség valamit szóllanunk.

1. §. Azok pedig többféle állapotúak. Mert azok közül némellyek *Magyarok*, mások *Szászok*, és *Németek*, mások *Csehek*, és *Tótok*, Keresztény-vallást követők. Ezen kívül vagynak *Oláhok*, és *Oroszok*; mások *Rátzok*, vagy is *Serviaiak*, és *Bolgárok*, Görög-hiten lévők. Vagynak ezeken kívül még *Philisteusok*, (*Jászok*), és *Kunok*, kik Királyi Földeken laknak, *) 's szinte Keresztény hitet követők. Az Oroszok, 's Bolgárok közül pedig, némellyek a' mi hitünket, mások a' Görögökét követik.

2. §. És jóllehet mind ezen Nemzetek, *a)* (kivévén a' Királyi Philisteusokat, Kunokat, Oroszokat, 's Bolgárokat), mind ekkoráig ollyan szabadsággal éltek légyen, hogy letévén a' törvényes adót, 's megfizetvén adósságokat, lakhelyekről akkor, a' midőn nékiek tetszett, más, tetszések szerént való helyre mehettek, mindazáltal ezen szabadságokat a' mult időben bizonyos gonosz Latornak *Székely Györgynek* vezérlése, 's *Keresztesek* (Cruciati) *b)* nevezete alatt, az egész Nemesség ellen támasztott pártűtés, 's feltámadás, 's abból következett örökös Hüségtelenség' vétke miatt, azon szabadságokat végképpen elvesztették, *c)* 's Földes Uraiknak *tökélletes 's örökös szolgasággal* (rusticitas) lekötelezettek. **)

3. §. Kiket ezen Ország' törvénye, 's régen helybe hagyott Szokás-törvénye szerént, akár melly dologra nézve, (kivévén a' mellyek nyilván az Egyházi Törvényszékre tartoznak), sem az Ország' Rendes Birái, sem az Eklésiáknak Vikáriussai, vagy más Világi Birák, sőt a' Vármegyék' Fő-Ispányai eleibe se lehet egyenesen, 's általjában Törvénybe idézni, hanem azoknak részéről tulajdon Uraik, akár Egyháziak, akár Világiak légyenek azok, minden Peres, 's Folyamadó-Felnek törvényt, 's igasságot szolgáltatni tartoznak.

4. §. És ha azután valamelly Fél az e'féle Itélettel meg nem elégedne, a' Pert más fellebb való Biró eleibe, a' ki eleibe tudniillik a' Peres dolognak megvi'sgálása tartozik, bővebb megvi'sgálás végett által viheti.

5. §. Olly formán tudniillik: hogy ha a' Peres dolog az Egyházi Törvényszékre tartozónak lenni látszanék, a' rendes Megyés-Püspök, vagy annak Vikáriussa; ha pedig Világi Törvényszéket illetne, a' Vármegye' Fő-Ispánya, 's a' Szolga-Birák eleibe kelletik azt által küldeni.

6. §. És ezen törvény', 's igasság' kiszolgáltatásának, akár a' Királyi Kuriara, akár a' Vármegye' Fő-Ispányai', vagy az Eklésiáknak Vikáriussai eleibe való idéztetés mellett kezdetett az ügyes-bajos dolog, midőn az, az illető Földes Ur' eleibe vissza küldetik, mindenkor egy, vagy

*) Ezen kitétel „*in terris Regalibus residentes*" mintegy azt jelenti, hogy azok a' földek, mellyeket a' Kunok, 's Jászok lakták és lakják, valaha az Árpád' Királyi-Házhoz tartozó földek voltak, mellyeket az Árpád Királyi-Ház, a' Nemzetnek ezen Országon való első elosztozása' alkalmával szinte a' szerént, mint a' többi Magyar Nemzetségek, osztályba nyert. 'S ugyan azért fordulnak elő a' Jászok 's Kunok *Jobagiones Regales* 's *Jobagiones Regii* nevezettel is a' régiségekben (Lásd Ulászló VII. T. K. 23. 's 29. Cz. 's a' t.) Ezt azonban általjában nem kell tartani, mivel a' mint László Királynak 1279diki Oklevele bizonyítja, a' Kunok, 's Jászok, a' Várakhoz tartozó Földeken kívül, valóságos Nemesekről maradott Földeket is kaptak lakhelyül, 's éppen azzal a' Jussal, mint a' Magyar Nemesek, megjegyezvén azonba azt, hogy a' Kunoknak is voltak szinte Rabszolgáik, 's Szabadossaik. Azon Oklevél pedig a' többi közt e képpen szóll: „*Et quia copiosa multitudo Comanorum copiosum terrae spatium capiebat, statuimus, ut hi, qui cum Generatione sua, inter Danubium, et Tibiam, aut juxta flumina Cris (Körös), vel inter flumina Moruz (Maros), Themus (Temes), et Moruz, aut circa eadem descenderant — ibi et nunc descendant, et resideant modo praemisso, tanquam Nobiles Regni nostri, conferendo, et dando eis, tarras Castrorum, Udvarnicorum Reginalium, et alias terras Conditionariorum, aut hominum Nobilium sine haerede decedentium. — Dedimus in super, et contulimus eisdem vacuas terras Nobilium Jobagionum — quae a tempore Tartarorum vacuae perstiterunt. — Praecise expressimus, quod Domini et Nobiles Comanorum universi, et singuli ad nostrum exercitum, ad quem nos personaliter accesserimus, venire teneantur, sicuti caeteri Nobiles Regales Servientes.*" 's a' t.

a) A' Deák kiadásba a' *Notationes* szó hiba a' *Nationes* helyett, a' mint a' dolog értelme is mutatja. 's az *erratak* között fel is találtatik.

b) Innét származott a' *Kurucz* nevezet is Magyar Országba.

c) Ezen Szabadságokat a' Jobbágyok bizonyos feltételek alatt idővel vissza nyerték. Lásd erre 1547. 26. és 27. 1550. 34. és köv. 1566. 27. 1608. Koron. után 13. 1715. 101. | 1723. 60.

**) A' *Jobbágiaknak*, vagy is mostani kimondás szerént a' *Jobbágy* szónak régi értelméről, következő munkába, a' mennyire csekély tapasztalásom engedi, más helyen fogok tenni emlékezetet. Itten egyedül arra kívántam az érdemes Olvasót figyelmetessé tenni, hogy jóllehet idővel, midőn kivált már a' Magyar Nemeseket más Czimmel ruházták fel, a' Jobbágy nevezet egyedül az alsóbb rendű, 's állapotú emberekre származott által; mindazáltal még sem kelletik azt tartani, hogy ez, a' később időkbe is, a' legalsóbb rendű embereket illette volna az Országban. Bizonyítják ezen állításomat több régiségeink, 's Törvény-Czikkelyeink, nevezetesen pedig 'Sigmond II. T. K. 6dik Czikkelye, a' hol ez mondatik: „*Sanximus praeterea ut a modo in antea Cives, Hospites, seu Jobagiones nostri Regales, de nostris Civitatibus, Possessionibus, Oppidis, et Liberis Villis, Castrorumque tenutis, ad Ecclesiarum, Nobilium, et alterius praeeminentiae hominum Possessiones, et e converso earundem Ecclesiarum, nec non Nobilium, et alterius praeeminentiae hominum Jobagiones in praefatas nostras Possessiones, Castrorumque nostrorum tenutas, et generaliter quilibet liberae Conditionis homines etc.* Ugyan ezt bizonyítja 'Sigmond III. T. K. 14. Czikkelye is. Minthogy tehát ezen Törvényekbe, a' Jobbágyok *liberae Conditionis homines* névvel nevezteténck, természetesen következik, hogy *non libere Conditionis homines*eknek is kelletett ezeken kívül lenni. Ugyan illyen formát bizonyít Bela Királynak egy 1263diki Oklevele is, melly a' Fehér-Vári Káptalan 1348diki másolatjába foglaltatik, holott is mondatik: „*Quod fidelis noster Magister Jacobus Ensifer noster, nos instanter supplicavit, ut ob merita suorum servitiorum, quamdam terram Castri Vesprimiensis Totrada nuncupatam, nominanter terram, vacuam Banchoni filio Ibrachini Jobagioni ejusdem Castri Vesprimiensis, Servienti suo conferre dignaremur*" 's a' t. Az én csekély vélekedésem szerént tehát, a' Jobbágyok, valamint a' régi, úgy a' későbbi időkbe is bizonyos szabadsággal bíró emberek voltak, következésképpen nem ok nélkül maradott rajtok a' *Jobbági* Czim is, 's csak akkor vétetett el tőkélletesen szabadságok, mintkután Ulászló Király alatt a' Nemesség ellen fegyvert fogtak volna. A' midőn úgy szólván a' Rabszolgasághoz hasonló sorsra jutottak. Egyébaránt a' kiknek a' Régiségek' kuttatásába több módjok léend, ezen észrevételemet kellő világosságra hozhatják jövendőben.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 151 von 170

két Szolga-Birák előtt kelletik annak megtörténni, 's véghez menni. *a)*

26. CZIM.

A' Jobbágyok' részéről téendő Törvény-szolgáltatás' módjáról, 's rendéről.

Mindenekelőtt tehát a' Jobbágyok' részéről téendő Törvény-szolgáltatás' módjáról, 's rendéről szükség szóllani.

1. §. A' holott is kérdés'; ha vallyon a' Földes Ur, valakinek kérésére, tartozik e' a' Jobbágyai' részéről azonnal Törvényt szolgáltatni? és ha szolgáltatni nem akarna, vallyon azért marasztaltatik e' valamelly törvényes teherbe. És ha vallyon azután, midőn már a' Földes Ur, azért idéztetett meg, hogy Jobbágyait a' Vármegye' Fő-Ispánya, 's Szolga-Birái eleibe Törvénybe állitsa, igérheti e' a' Jobbágyai' részéről a' Törvény-szolgáltatást, vagy pedig már ekkor a' Vármegye' Fő-Ispánya a' Szolga-Birákkal egyetemben tartozik azok' részéről Törvényt szolgáltatni?

2. §. Felelet: hogy jóllehet az Isteni, 's Világi Törvények, 's a' Közönséges-törvények szerént, minden Földes-Ur a' maga Jobbágyai, 's Parasztjai, 's *Nemtelen Cselédjei*' (Familiares ignobiles) részéről, akár melly panaszolkodó Félnek, vagy megsértett, vagy kárositott Embernek csak barátságos megkérésére is tartozna Törvényt, 's igasságot szolgáltatni; Mindazáltal minekelőtte arra nézve törvényesen, az az: ideztetés által, annak kiszolgáltatására meg nem kerestetik, 's meg nem intetik, (ha mindjárt a' Törvény-szolgáltatást elmulasztaná is), azért semmi büntetésbe nem marasztaltatik: Azért, mivel az ügyes-bajos dolgok' folyamatjába, a' Bírói parancsolatnak Általhágóit, 's Megvetőit szokták büntetésbe marasztalni.

3. §. E' szerént tehát azután is nem a' Vármegye' Fő-Ispánya a' Szolga-Birákkal, hanem maga a' Földes Ur tartozik Törvényt szolgáltatni.

4. §. Mellyre nézve tudni kell; hogy ha valamelly akár Egyházi, akár Világi Nemes, vagy Birtokos-ember (a' Királyi Kuriára, vagy a' Fő Ispányi Törvényszékre olly formán idéztetik Törvénybe, hogy maga is megjelenjen, 's a' Jobbágyait, 's Nemtelen Cselédjeit is Törvénybe állitsa; akkor ha az a'féle Nemes, vagy Birtokos-ember meg nem jelenend, tulajdon maga személyére nézve három Márka büntetésbe marasztaltatik; a' Törvénybe állatni kért Jobbágyok, 's a' Nemtelen-Cselédek pedig, akár hányan léendenek, fejenként egy Márkába, az az: minden Törvénybe állatni kért személy, szinte egy nehéz Márkába, 's azon kivül a' Felperes' keresetébe marasztaltatik.

5. §. Olly formán tudniillik, hogy ha a' Per a' Királyi Kurián Nagyobb-hatalmoskodásért inditatott volna, mind a' Nemes, vagy Birtokos ember, mind pedig annak meg nevezett, 's Törvénybe állatni kért *b)* Jobbágyai, 's Nemtelen Cselédjei, Fejek', 's a' magok' részére esendő minden némű ingó, 's ingatlan jószágaiknak elvesztésében marasztaltatnak.

6. §. Ha pedig valamelly Per a' Vármegye' Törvényszékén Kissebb-hatalmoskodásért inditatott volna; akkor a' Nemes részszerént a' Birónak, részszerént a' Felperesnek fizetendő száz forintba, a' Jobbágyok, 's Cselédek pedig külön külön negyven forintot tévő, 's egyedül a' Felperest illető Dijjokba marasztaltatnak. Mert a' Vármegyék' Törvény-széke, az elő forduló hatalmoskodást tárgyazó Peres dolgokban csak száz forintig itélhet.

7. §. Ha mindazonáltal meg-jelenend, 's az e'féle Jobbágyai', 's Nemtelen Cselédjei' részéről, a' keresetbe vett dologra nézve Törvényt szolgáltatni igérend; akkor azon Helységben, a' hol azon Jobbágyok, 's Nemtelen Cselédek laknak, a' Rendes-Biró által rendelt határidőre (a' mint mondatott), azon Vármegyének, a' hol a' jószág fekszik, egy vagy két Szolga-Birája előtt, akár maga, akár Tisztje vagy Birája (Villicus) által, Törvényt szolgáltatni tartozik.

8. §. Ha pedig a' Biró által arra rendelt határ időre Törvényt, 's igasságot szolgáltatni elmulasztaná, vagy azt szolgáltatni nem akarna, akkor azon Nemes, vagy más akármelly Birtokos-ember, a' Törvény-nem-szolgáltatásért, 's a' Birói-parancsolatnak meg-vetéséért, minden Jobbágyra, 's Nemtelen Cselédekre nézve, (kikre nézve Törvényt 's igasságot szolgáltatni, tartozott volna), ugyan annyi három Márkába, mellynek két harmada a' Birót, egy harmada pedig a' Felperest illeti, marasztaltatik. És más ugyan csak három Márká büntetés alatt a' Biró által rendelendő határ időre, ismét a' Törvény' szolgáltatásra kénszerittetik.

9. §. Midőn pedig a' Törvény-szolgáltatás alól másod izben is kivonandja magát, 's azt szolgáltatni nem akarand, akkor mindnyájának Dijjában azonnal marasztaltatik. És azon Dijj' fizetésekre nézve, az ollyan Nemesnek, vagy más Birtokos-embernek ingó jószágából, ha azok találtatnak, különben pedig annak birtokos-jussaiból is, a' Biró elégtételt szolgáltatni tartozik.

10. §. És ezt a' Dijjra nézve igaznak tartsd akkor, ha azon tettek, mellyek eránt a' Per kezdetett, Kissebb-hatalmaskodást tárgyaznak. Mert ha főben-járó Itéletet foglalnak magokban, akkor mind azok, kik eránt Törvényt kellett volna szolgáltatni, nem a' Dijjokba, hanem fejek', 's jószágaik' elvesztésében marasztaltatnak, 's azoknak minden ingó 's, ingatlan jószágaik a' Bírónak, 's Ellenfélnek itéltetnek: És azon felül az Itélet-Levél' erejénél fogva, akár hol megtalálthathatnak, akár Uraiknak, akár másoknak jószágaiban, (hogy érdemlett büntetéseket elvehessék) az Ellen-Fél, 's Felperes által szabadon elfogattathatnak.

11. §. Mindazáltal, ha a' Földes Ur' igérete, 's a' Biró' meghagyása szerént, a' rendelt időben, 's helyen, az a'féle Törvény-szolgáltatás megtörténend, 's a' Jobbágyok, 's Nemtelen Cselédek Nagyobb-hatalmoskodásba vétkeseknek lenni találtatnak, 's azért főbenjáró Itéletben, 's ingó, 's ingatlan javaiknak elvesztésében marasztaltatnak. Akkor az e'féle Jószágnak két része a' Földes-Urra, mint Birára, egy harmadrésze a' Felperesre, 's Ellen-Félre háromlanak. És azon kivül tartozni fog azon Földes-Ur a' Meg-itéltetteket büntetés végett az Ellenfél' kezeibe adni.

12. §. Mellyet ha a' Földes-Ur nem akarna, vagy másképp is nem cselekedne, akkor mindnyájának Dijját, a' maga tulajdon vagyonjából, 's jószágából megfizetni tartozik.

13. §. És ez akkor igaz, ha azon határ-időre

a) Ezen kitétel azt jegyzi, hogy már régenten is szükség volt az Uriszékeken a' Szolga-Birák' jelenléte.

b) Meg kell itt jegyezni, hogy a' Törvény csak azokról szóll, kik különösen 's név szerént Törvénybe állatni kérettek.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 152 von 170

a' mikorra Törvény szolgáltatást igért, azon Megitéltettek hatalma alatt voltak.

14. §. Mert ha időközben azon Jobbágyok, 's Nemtelen Cselédek közül valamellyik elillantana, 's a' Földes-Ur' hatalmát valami módon kikerülné, akkor azon Földes-Ur azért semmi teherbe sem marasztaltatik.

15. §. Ha azonban valamellyik azok közül az igéret után, 's a' Törvény-szolgáltatás' határ idejének eljövetele előtt, a' Földes-Ur' akaratja ellen nyilván, vagy alattomba el szaladna, 's illantana; akkor annak, minden a' Földes-Ur' jószágába találtható holmiját, ingó, 's ingatlan vagyonját, azon Földes-Ur szabadon magának elfoglalhatja.

16. §. Mindazáltal azokból (ha a' dolog Nagyobb-hatalmoskodást foglal magában), annak Dijját, tudniillik: negyven arany forintot tevő tíz Márkát elébb a' Felperesnek megfizetni, ugy szinte a' megmaradott ingó javaknak is egy harmad részét az Ellenfélnek adni tartozik, azon javaknak két részét magának megtartván. Hasonlóul azon Parasztnak, 's Nemtelen Cselédnek örökségét, 's ingatlan vagyonját megbecsültetni, 's a' jószág' becsü-árának egy harmad részét szinte a' Felperesnek kiadni tartozik, két harmad részét szinte maga részére elfoglalván, 's letartóztatván.

17. §. És azon felül az Ellenfél az elillantot embert, a' hol feltalálhatja, szabadon letartóztathatja, 's érdeme szerént főbenjáró Itélettel megbüntetheti.

18. §. Ha pedig az elkövetet tettek Kissebbhatalmoskodást tárgyaznának; akkor egyedül annak Dijját a' Felperesnek meg fizetni, 's azzal együtt, a' Paraszt, vagy Nemtelen-cseléd által okozott kárt (ha az *a' Kereset-levélbe fel jegyezve volna*) a' Parasztnak, 's Cselédnek jószágából viszsza teriteni, 's az Ellenfélnek elégtételt szolgáltatni tartozik. *)

27. CZIM.

Hogyan itéltetik a' Jobbágyoknak, 's a' Nemtelen Cselédeknek a' Hit-letétel?

Ismét ha a' Jobbágyoknak, vagy Nemtelen Cselédeknek, Törvénybe-állatása végett a' Királyi Kurián, vagy a' Fő-Ispányi-székeken megidéztetés által Per indíttatván, azon Per a' Földes-Ur' eleibe, az Ellen-Félnek részére léendő Törvény', 's Igasság' szolgáltatás végett, a' Biró által vissza küldettnék, 's a' Felperes a' Törvényszolgáltatás' alkalmával az Allperesek ellen Hármas-tanu-vallatást *a*) mutatand elő, 's azok az ellenek feladott vádat egy általjában tagadandják; Akkor minden Perbe-vett, 's Törvénybeállattni rendelt Jobbágynak, vagy Cselédnek, a' maga mentségére, dijjokhoz képpest megkivántató negyven magokhoz hasonló, az az Paraszt, 's Nemtelen, de azonban jó, 's becsületes hirű nevű emberekkel való Hit-letétel itéltetik. *b*)

1. §. Mert minden Paraszt, 's Birtoktalanember a' maga Hit-letételével nem többet, mint száz denárt érő egy forintot nyerhet, következésképpen többet érő dolgokba ollyannak Hitletétele által senki, se fel nem mentethetik, se valamibe nem marasztaltathatik.

2. §. Másképpen vagyon azonban a' dolog a' büntető Perekbe, midőn valamelly Gonosztévőnek fejére esküsznek. Mert az illyen dologba nem a' Dijjnak menyisége, hanem a' vétkes tettnek mivolta jön tekéntetbe.

3. §. Ha pedig a' Felperes Kettős-tanuvallatást mutatand elő, akkor huszad, ha pedig csak Egyes-tanú-vallatást, akkor tized magával, a' mint mondatott, hasonló Paraszt emberekkel való Hitletétel itéltetik. És ezt a' Nemesek, 's más Birtokos-emberek ellen folyó ügyekben. Mert ha Nemtelenek, 's Parasztok között szolgáltatik igasság, akkor azon a' helyen keletbe lévő szokást, módot, 's rendszabást, a' hol az Allperes tartózkodik, kelletik tekénteni.

4. §. A' Tanu-vallatások alatt pedig mindenkor ollyanokat érts, mellyek irásbeli Királyi Parancsolatra, vagy az Ország' Rendes-Biráinak irásbeli kérésekre Hiteles Helyekbe, vagy az Ország' Rendes-Birái által, az Uraknak, 's Nemeseknek Közönséges-Gyülésébe készültek.

5. §. Mert a' Közönséges, vagy is Egyszerű, tudniillik valamelly Perlekedő-Félnek törvényes, 's folyamodó kérésére, a' Fő-Ispányi-szék előtt készült Tanu-vallató-levelek nem egészben, hanem csak bizonyos részben foganatosok.

6. §. Mindazáltal meg kell jegyezni, hogy ha a' Törvény-szolgáltatás' alkalmával, a' Perbevett-Felek a' Felperesnek, 's Ellenfélnek ellenek elő adott keresetét, 's vádját tagadandják, 's a'

*) Ezen Törvény-Czikkelyre nézve a' Törvény-Tudók az 1609. 29. 's 1613. 23. T. Cz. értelméből fogva azt tartják, hogy az ezen T. Cz. 4. 's 8. §ba rendelt Marhalis-büntetés már megváltozott, 's mostani időben, ha a' Földes-Ur csak egyszer is a' Jobbágyai' részéről Törvényt szolgáltatni nem akarna, akkor ellene, 's Jobbágyai ellen azonnal a' Vármegye' All-Ispánya előtt Per indíttatik, a' holott is a' Földes-Ur száz forintba, 's azon Parasztoknak, kikre nézve Törvényt szolgáltatni nem akart, Dijjába, nem különben az okozott kárnak, 's költségnek megtérítésében marasztaltatik; és ez a' kissebb hatalmaskodás' esetébe helyesen is történik: de kérdés, hogy a' Nagyobb-hatalmaskodás' esetébe a' Jobbágyok' részéről való Törvény-szolgáltatásra nézve mit kelletik tartani? és ez annyival is inkább kérdést szenved, mivel a' fellebb említett Törvény-Czikkelyeknek az *Impensiorol* szóló §. világosan csak a' Kissebb-hatalmaskodásról szóllanak. Erre nézve az *Elementa Jur. Prud. Hung.* Czimü Könyvnek Kiadója (Par. II. pag. 413.) azt tartja, hogy a' Földes-Ur ellen a' Vármegye' All-Ispánya előtt száz forint büntetést, a' hatalmaskodó Jobbágyok ellen pedig a' Királyi Tábla előtt Nagyobb-hatalmaskodás' büntetését kelletik követelni, vagy pedig a' Földes-Ur ellen mind annyiszor száz forint büntetés' megvételére kelletik menni, valahányszor Jobbágyai eránt Törvényt szolgáltatni nem akar. Ugyan az elébbeni módot tartja az *Inst. Jur. Priv. Hung.* Czimü Könyv' Irója is. (Lib. II. vol. II. pag. 1238.)

Én részemről, mivel az ujjabb Törvények, 's különösen az 1729. 41. T. Cz erre nézve világos rendelést nem tészen; 's Verbőczy' ezen Czimjének 10. §ban érdeklett rendelést világosan el sem törli, helytelennek nem tartanám, 's a' Nagyobb hatalmaskodás eránt kivánt Törvény-szolgáltatás' megtagadásának esetében, mind a' Földes-Urat, mind a' Jobbágyokat a' Királyi Kuriára idéztetni, 's e' részben Verbőczy' ezen Czimjét az ujjabb Törvények' rendelésével egyeztetőleg követni. — Egyéberánt Törvény-szolgáltatás' megvetését jelentik e' következendő esetek is: 1ször Ha a' Földes Ur a' törvényes Megintéstől számlálandó tizenöt napok alatt a' Jobbágyok' részéről Törvényszolgáltatásra határ-időt nem rendelend, 2szor Ha a' Törvény-szolgáltatásra rendelt határ-időt kétszernél többet elmulasztja, 's a' második határ-idő' elmulasztásának helyes okát nem adja. 3szor Ha elhalasztván az egyik határ-időt, másikat nem rendel, vagy azt hirül nem adandja. 4szer Ha kelletinél hosszabb határ-időt rendel. 5ször Ha a' leszállitatott Pert, Szolga-Biró' kezéhez nem szolgáltatja, vagy a' Vármegye' Törvényszékéről vissza küldött Pert nem folytattatja.

a) Lásd a' II. R. 32. Czimjére a' **) alatt mondottakat.

b) Lásd a' II. R. 32. Czimjére az *) alatt mondottakat.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 153 von 170

Szomszédoknak tanu-bizonyságok, vagy más hitelt érdemlő Bizonyitó-levelek által magokat ártatlanoknak, 's vétketleneknek lenni vallandják, és a' Felperes az a féle Bizonyság-tételeket elfogadni nem akarja, hanem csak általjában a' Tanu-vallató-levelek' foglalatja szerént kér magának törvényt, 's igasságot szolgáltatni; az illyen esetbe azon Hit-letétel, mellyet azon Tanu-vallató-levelek' erejénél fogva az Allperesnek kellett volna kötelességébe tenni, felényire leszállitatik. *a*) A' mint ez a' Nemesek' ügyében is szokásban vagyon.

7. §. Mindazáltal közönséges vélekedés szerént a' mennyi személlyel való Hit-letétel itéltetik a' Nemesnek, vagy Földes Urnak a' Királyi Kurián, vagy a' Fő-Ispányi Székeken, ugyan annyi személyekkel leteendő Hit-letétel itéltetik a' Jobbágyoknak, 's Nemtelen-Cselédeknek is.

8. §. És ha a' Nemes ember a' Közönséges-tanu-vallatás után hitét letéendi, a' Jobbágyai, 's Cselédjei is felmentetnek a' Kereset alól; ha pedig a' Nemes ember ügyét vesztendi, akkor szinte azok is Ügye-vesztetteknek lenni értetődnek. *)

28 CZIM.

Hogyan kelletik a' vagyontalan, 's örökségel nem biró Parasztok által a' károkat, 's adósságokat megtéritteini?

Azt sem kell elmellőznünk, hogy ha valamelly Paraszt a' maga dijjába, vagy az okozott kárnak, vagy adósságnak megtéritésében, a' Törvény' rende szerént marasztaltatik, 's a' Marasztaltatottnak ingó javai, 's örökségei, mellyekből eleget tehetne, nem volnának. Akkor tartozik a' Földes Ur azon Parasztot az Ellenfélnek kezébe adni. Melly Ellenfél, vagy is Felperes a' megitélt embert tizenötöd napig, (ha az alatt vele meg nem egyezend), a' maga fogházába tarthatja: Mindazáltal testében, annak Dijja' megfizetése' büntetése alatt semmi kárt nem tehet: Hanem az alatt kenyeren, 's vizen őtet tartani tartozik.

1. §. Ki ha azon idő alatt sem szabadithatja meg magát azon fogságból, tovább az Ellenfél azon Parasztot szolgaságra nem vetheti. Hanem hit alatt tett fogadást vévén tőlle, (hogy a' mit csak munkája, vagy kóldulása által szerezend, annak egy harmadát minden héten, miglen az adósságot le nem fizetendi, hűségesen által adandja); azt szabadon bocsájtani tartozik.

2. §. Ki ha hitet tenni, 's azon terhet magára vállalni nem akarná, vagy pedig szabadságban helyheztetődvén, az Ellenfélt megcsalná, akkor az Ellenfél azon Parasztot, a' hol csak megfoghatja, ismét fogságába teheti, 's ottan tartóztathatja mind addig, miglen az, a' tartozó Dijj, vagy kár, vagy adósságra nézve eleget nem téend, 's azon Paraszt tartozik fogságában eleget tenni azért, mellyért szabadon eleget tenni nem akart.

3. §. És ugyan ezt kell tartani a' Nemesek között indított adóssági, 's kártételt tárgyazó Perekre nézve is. Hogy tudniillik, ha a' Nemesnek az adósság, 's általa okozott kár' lefizetésére, semmi ingó javai, 's örökségei nem volnának, szinte a' Parasztokról most mondott mód szerént, a' Biró által elégtételre kénszerítethetik. A' mint erről a' Második Részben az Itéletek' rende között rövideden szóllottunk. *b*)

4. §. Az adósságok' kétszeresztetésének pedig abban az esetben, ha az Adós a' Biró által a' fizetésre rendelt határ időt elmulasztotta volna, (mint a' Régieknél szokásba volt), mostani időben annak nincs helye. *c*)

29 CZIM.

Hogyan osztatnak fel a' Parasztoknak ingó, 's ingatlan javaik, a' Fiak, 's Leányok között?

Ismét ha a' Parasztnak Fia, 's Hajadon-Leánya léend; akkor azok mind ketten, mind az ingó, mind az ingatlan javakba egy formán örökösödnek.

1. §. Ha mindazáltal a' Leány az ingó javakból Férjhez adatik, akkor figyelmezni kell, ha azon javak Ősiek, vagy Atyaiak voltak e'? Ha Ősiek, *d*) akkor a' Férjhez-adásért a' Leány rövidséget nem szenvedhet, mivel nékie szinte hasonló részt kellett azokból adni. Ha pedig a' javak Atyaiak lennének, akkor az Atyja a' maga tisztességes állapotja, 's értéke szerént a' Leányt Férjhez adhatja, 's azután azon javakból a' Leány semmi részt nem nyerend, hanem az Atyja' halála után a' Fiura szállandanak, 's ez is kihalván az azon törzsökből származott Férjfi-atyafiakra, 's Vér-szerént való Rokonokra szálland.

2. §. Ha mindazonáltal az Atya a' maga részére nézve Utolsó-intézetet tenni akarna, azt ugyan tehet, mindazáltal Feleségének rövidsége, vagy megcsalattatása nélkül. Mert a' Feleség a' Házasság' ideje alatt Férjével keresett vagyonokra nézve, mindenkor részes, 's osztályos léend. Olly formán: hogy a' Férjének Utolsó-intézet nélkül való magva-szakadásával minden együtt keresett vagyonok a' Feleségre háromlanak.

3. §. A' midőn pedig a' Férj első Feleségének elhaltával, második Feleséget véend, akkor ha az első Feleségtől született Fiu, az Atyjával az ingó, 's ingatlan jószágokra nézve megosztozott, a' második Feleség azon Fiunak részéből, magának semmi részt nem várhat; 's abba ezen második Feleségtől született Fiak sem avathatják bele magokat. Hanem azokról azon Fiu, a' mint akarand, szabadon rendelkezhet. *)

30. CZIM.

Hogyan szállanak az Utolsó-rendelkezés nélkül magva-szakadott Parasztnak a' javai a' Földes-Urára.

Ismét az egyes, 's magános Paraszt-ember, ki semmi Örököst nem hagy maga után, *ingó*

a) Az az, felényi személyekkel kell Hitet letenni, mint az ezen Törvény-Czim' elején, 's a' 3. §. rendeltetik.

b) II. R. 68. Cz.

c) Egyezt. ezen Törvény-Czikkellyel az 1807. 12. Törvény-Czikkelyt.

d) Tudniillik akár Atyáról, akár Anyáról maradottak légyenek azok.

*) Ezen Törvény Czikkely a' Parasztoknak örökösödéseket egészen ki nem meríti, ugyan azért a' következő 30dik Czim' 6dik §. értelme szerént e' részbe a' helybeli szokással kell a' hiánosságot kipótolni. És pedig nem határozza ezen T. Czikkely világosan, p. o. 1ször Ha vallyon az ingatlan ősi-javakból osztozik-e' a' Leány a' Fiuval? 2szor Ha vallyon az kereset-javakból a' Hajadon-leány egyeránt osztozik-e' a' Fiuval, 's ha osztozik, 's mag nélkül meghalálozand, vallyon azon Leánynak része egyedül a' Fiura, vagy pedig

a) Az az, felényi személyekkel kell Hitet letenni, mint az ezen Törvény-Czim' elején, 's a' 3. §. rendeltetik.

*) Ezen Törvény-Czikkely az 1729. 26. 's 27. T. Cz. által már ugy szóllván egészen megváltoztatott. — Egyezt. erre nézve az 1609. 16. 1613. 23. 1636. 16. és Mátyás VI. T. K. 14. Czik. Lásd a' II. R. 32. Czimjére a' ***) mondottakat.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 154 von 170

javaira nézve szabadon tehet Utolsó-intézetet; Mindazáltal az *Örökségei* ha azok *Ossiek* lécndenek, a' Földes-Urra szállanak.

1. §. Ha pedig azok tulajdon szerzeményei léendenek, akkor azok kétfelé osztatnak, 's fele azoknak a' Földes-Uré, fele pedig azé, a' kinek Utolsó-intézet által hagyandja, lésznek.

2. §. Ha pedig Utolsó-intézet nélkül halálozand meg, minden ingó, 's ingatlan vagyonja a' Földes Urra szálland.

3. §. Ki is abból mindenekelőtt a' Parasztnak eltakarittatásáról, 's eltemetéséről gondoskodni, 's azután a' Hitelezőket, 's a' Parasztnak adósságait kielégíteni tartozik, 's csak az azokból megmaradott javakat tarthatja meg magának.

4. §. Ha mindazáltal a' Paraszt törvényes Örököst hagyand maga után, 's az Örökös olly kicsiny léend, hogy még a' tizenkettedik esztendejét el nem érte volna, akkor az Atyja nem csak a' magára esendő részéről tehet Utolsó-intézetet; hanem még azon felül a' ne talán tizenkettedik esztendejének eléréséig elhalandó kisded Örökösének helyébe más Örököst is, (a' kit akar) rendelhet, olly formán; hogy há azon idő előtt azon törvényes Örökös meghalálozand, a' helyébe választott Örökös örökösödjen a' jószágba.

5. §. Ha azonban az igazi Örökös azután a' mondott kort elérendi, vagy azt meghaladandja, az a'féle Örökös-választás el-enyészik, 's a' jószágnak megtartása, 's az arról való rendelkezés annak hatalmába mégyen által.

6. §. Mindazáltal valamint a' Jobbágyoknak többféle az állapotjok; ugy szinte többfélék az őket illető *Szokás-törvények*, 's ezekre nézve a' régi helybeli szokást, vagy használást kelletik megtartani. *a)*

7. §. Mind ez alatt pedig nem kell azt érteni, mintha a' Paraszt által valakinek hagyott, vagy eladott Örökségek a' Földes-Urtól örökre elidegenítetnének. *Mert a' mi az örökséget illeti; a' Parasztnak, munkájának bérén, 's jutalmán kivül, a' Földes-Urának földjén semmi jussa, vagy is igaza nincs. Hanem a' földnek sajátsága a' Földes-Urhoz tartozik.*

8. §. Az a'féle hagyomány, vagy eladás által tehát a' Jobbágy egyedül csak munkájának bérét, 's jutalmát, tudniillik: a' földnek, rétnek, malomnak, vagy szőllőnek illendő (condigna) becs árát hagyhatja, 's adhatja valakinek, a' sajátság, 's örökség a' Földes-Uraságnál maradván. Ki is, midőn akarandja, a' földeket, réteket, 's malmokat köz becsárok, (communis aestimatio), a' szőllőket pedig illendő (condigna) becsárok szerént magokhoz vehetik. *b)*

31. CZIM.

Hogy a' Parasztok a' magok' személyében a' Nemesek ellen nem perlekedhetnek.

Ezen kivül meg kell jegyezni; hogy a' Parasztok az ő Földes-Uraiknak annyiba alája vagynak vetve, hogy magok személyében a' Nemesek ellen akár melly dolog eránt sem perlekedhetnek.

1. §. Midőn tehát a' Paraszt, *c)* valamelly Nemes-ember által méltatlanúl megverettetik, megsebesíttetik, vagy megsértetik, vagy akár melly vagyonjában hatalmaskodás által megkárosíttatik; és a' Földes Ur az e'féle Nemest Perbe vévén, bűnösnek lenni találandja, 's itélendi; *d)* akkor azon Nemes a' Földes Ur ellen Kissebb-hatalmaskodás' büntetésébe, 's azon kivül a' megsebesített, vagy megveretett Parasztnak Dijjába, *e)* 's az okozott kárnak megtérítésében, *f)* a' dolog' minéműségéhez képpest *g)* marasztaltatik.

32. CZIM.

Hogyan büntessék meg a' nyilvánságos Gonosztévőket a' Fő-Ispányok, 's a' privilegiált Nemesek.

Azt is kell tudni, hogy minden Nemesek, ugy szinte Mező-városok, 's Faluk, kiknek a' Gonosztévőknek, 's rosz embereknek megbüntetésére, 's kivégeztetésére Királyi-Levelek nincsen, *h)* minden általok, 's közöttök megfogattatott, 's letartóztatott Tolvajokat, Fosztogatókat, 's más nyilvánságos Gonosztévőket azon Vármegyében lévő Fő-Ispányoknak, vagy All-Ispányoknak, 's Szolga-Biráknak tartoznak büntetés végett által adni, mellybe az a'féle Nemesek laknak, vagy a' mellybe azon Mező-városok, vagy Faluk helyheztetve vagynak, a' letartóztatott Gonosztévők' Dijjának lefizetése' büntetése alatt; 's tovább *harmad napnál* magoknál nem is tartóztathatják.

1. §. Mert ha harmad napnál tovább magoknál tartóztatnák, a' mondott Fő-, 's All-Ispányok, 's Szolga-Birák ellen, (minthogy azoknak törvényes-hatalmakba vakmerően avatkozni bátorkodtak), minden napra ugyan annyi három nehéz Márkába méltán megbüntettetnek.

2. §. Mindazáltal a' gonosz-tétel' helyén, vagy is azon Mező-Városnak, vagy Helységnek határában, a' hol az e'féle gonoszság történt, elfogott, 's letartóztatott *Gyilkosokat, Gyújtogatókat, 's erőszakos paráznaságba találtattakat*, szinte a' Mező-Városok, Faluk, 's a' Privilegiummal nem biró Nemesek is, a' törvények' rendelése szerént letartóztathatják, 's meg is büntethetik. *i)*

3. §. Azoknak azonban szabadon való eresztésére hatalmok nincsen. Mert ha szabadon eresztenék, a' Fő-, és All-Ispányok, 's Szolga-Birák ellen, minden eleresztett Gonosz-tévőnek Dijjában marasztaltattnának.

4. §. Hasonlóképpen a' Nemesek, 's más ere nézve különösen privilegiált emberek, min-

Férjhez adott Leány-testvérére is háromland? 3szor Mennyiben részes, vagy osztályos a' meghalt Parasztnak Felesége Gyermekeivel a' Köz-keresményébe? 's a' t.

a) Egyezt. erre nézve az 1729. 18. T. Czikkelyt.

b) Mostani időben a' Parasztnál lévő Földekre nézve a' tett munkának, tudniillik irtásnak, vagy hasznos árkolásnak 's a' t. igazi árát, a' malmokra, 's házakra nézve pedig, az azokon találtató materiáléknak, 's munkának becs-árát igazi értékek szerént tartozik a' Földes Ur lefizetni. Lásd ezekre nézve az Urbarium' dolgába adott több rendbeli Királyi Rendeléseket.

c) Vagy a' Nemtelen Cseléd.

d) Ugy látszik, hogy ezen Törvény-Czim az Uraság-széket érti azon kitétel alatt, mostan azonban a' Nemesek' törvényes Bíráját kell az alatt érteni.

e) Melly Dijj, 's az okozott kárfizetés a' Paraszté léend.

f) Lásd erre az 1638. 27. 1659. 31. T. Cz.

g) Ezen kitételt a' Deák Kiadó úgy magyarázza, hogy néha csak a' kár, néha ismét az, a' Dijjal együtt téríttetik meg. En azonban részemről azt tartom, hogy azon kitétel alatt egyedül csak a' kárnak mennyiségét 's minéműségét kell érteni, mivel a' megverettetett, vagy megsértetett Parasztnak a' Dijját, minden esetre meg kell ítélni.

h) A' Királyi-Levelek alatt az ugy nevezett *Jus gladii* Privilegiumokat kell érteni.

i) Mostan, ha csak Fejvesztő hatalma nincsen, senki sem büntethet, hanem a' Vármegyének kelletik a' bünösöt által adni.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 155 von 170

den, jószágaik' határában elfogott, 's letartóztatott Gonosz-tévőket, vétkek' minéműsége szerént megbüntethetik, 's ki is végeztethetik, mindazáltal soha szabadon el nem eresztheti. *a*) Mert különben azoknak Dijjokat megfizetni tartoznak. *b*)

33. CZIM.

Hogyan kelletik a' Barmok, 's Marhák által okozott károkat vissza térittetni?

Ismét ha valamelly Nemes, vagy Paraszt-ember lovakat, ökröket, juhokat, sertvéseket, vagy más marhákat az életből, vagy is vetésről, rétről, vagy füves helyekről, vagy megtiltott makkos erdőkről, az elkövetett kár miatt, 's annak megvétele végett behajtandja, 's az a'féle marháknak Ura makacsságból azokat kiváltani nem akarja; Akkor a' Kárvallott azon marhákat magánál nem tovább, mint *három napig* tarthatja.

1. §. Melly három napok eltelvén, tartozik azt azon Vármegyébe lévő Fő-, vagy All-Ispánynak, vagy ha azok jelen nem lennének egyik Szolga-Birónak, *c*) mellybe azon birtokos-jószág fekszik, által adni, 's kezéhez szolgáltatni.

2. §. Mert másképpen, harmad nap' elmultával, a' Béhajtó-Fél mindennap, mellyek alatt azon marhákat magánál tartóztatandja, *külön külön három nehéz Márkába*, mellynek két része a' Biróé, egy része pedig az Ellenfélé léend, marasztaltatik.

3. §. Az okozott kárt pedig a' Birónak, 's helybeli Esküttteknek, a' hol a' kár történt, lelki esméret szerént való megbecsülések szerént meg kell tériteni.

4. §. Mert a' különös, 's kinevezett teherrel való megtiltás, hogy tudniillik: az életbe, kaszállókba, 's Erdőkbe kár ne tétessék, csak a' helybeli Jobbágyokat, a' hol tudniillik: azon életek, kaszállók, vagy erdők vagynak, illetik. Mert az Idegenek, vagy is más Helységbe-lakók, nem a' megtiltás' terhét, hanem a' kárnak mennyiségét fizetni tartoznak.

5. §. Ha pedig a' Jobbágy alattomba, vagy nyilván erőszakkal valamelly erdőt ki vágand, vagy annak fáit le gallyazandja, 's ottan rajta kapattathatik, minden magánál találtató holmiját, 's jószágát elveszti, 's azonkivül az erőszakoskodásért, Dijjának meg-fizetésébe marasztaltatik. *d*) *)

34. CZIM.

Az ellopott, 's a' Táborban, vagy azon kivül meg talált lóról.

Ismét ha valami ló a' Birtokossától, vagy is Urától tolvajságképpen ellopattatik, 's a' közönséges Táborban megtaláltatik, akkor nem kelletik a' Felperesnek Törvényt szolgáltattni: Hanem a' lovát hiteles Személyek által a' Hadi-Vezér', vagy Kapitány' parantsolatjára meg kelletik becsültetni, 's a' Táborozásnak vége-szakadtáig kezesség mellett annak kezénél kelletik hagyni, kinél az meg találtatott.

1. §. 'S a' Tábornak Vezére, vagy Kapitánya bizonyos határ-időt rendeljen, mellyre a' Táborozásnak végezetével, mind a' két Fél valamelly megnevezett Rendes-Biró, vagy Királyi Lovász-Mester előtt Itélet' nyerés végett megjelenni tartozik. *e*)

2. §. Ha pedig az ellopott, 's a' Táboron kivül megtalált lovat, vagy ökröt, vagy más marhát a' Perbe-vett-Fél magáénak lenni hitelesen be nem tudja bizonyítani, akkor a' Felperes mindenkor magához hasonló három személyeknek Hit-le-tétele által az e'féle marhát vissza nyerheti.

3. §. Ha mindazáltal a' Tolvaj azt mondandja, hogy ő azon marhákat közönséges helyen, vagy Vásárba vette légyen, 's arra nézve Szavatost, vagy is Tanu-bizonyságot elő nem állithat, sem pedig annak Gazdáját, vagy valamelly más embert, ki a' Felpénz-adáskor, szokás szerént a' Vásárlást megáldotta volna, elő nem mutathat; akasztófára méltónak lenni itéltetik.

35. CZIM.

A' Pereknek által küldéséről, 's az Által-küldő-levelekről.

Tudni kell végtére; hogy minden ügyes-bajos dolgokat, vagy is Pereket, mellyek a' Katedralis Eklesiák' Vikariussai', és a' Vármegyék' Fő-Ispányai' Törvény-székei előtt kezdettek, (kivévén azon Pereket, mellyek a' Vármegyék' Törvényszékén egyedül a' Felperes által letéendő Hit-letétel által végződtek), bővebb megvizsgálás végett a' Királyi Kuriára, tudniillik az Ország' Rendes-Birái eleibe küldettnek által.

1. §. Azon Perek pedig, mellyek az elébb mondott mód szerént, a' Parasztok, 's Jobbágyok között előfordulható Ügyes-bajos dolgokra nézve a' Földes-Urak előtt kezdettnek; az Itélettel meg nem elégedett Félnek kérésére, előbbször a' Vármegye' Fő-, 's All-Ispányai, 's Szolga-Birái eleibe, *f*) onnét ismét, ha valamelly Fél az Itélettel ismét meg nem elégedne, a' Királyi Kuriára küldetnek által.

a) Mostani időben a' Főbenjáró, vagy ehez hasonló Itélet után az *Appellátát* meg kell engedni.

b) Mostan az illyes visszaélésért a'beli szabadságokat elvesztik, 's a' megsértet Félnek kárát megfizetik, az 1715. 48. T. Cz. szerént.

c) Mostan egyedül a' Járásbeli Szolgabirónak kelletik által adni.

d) Egyezt. az 1715. 94. 1729. 42. T. Cz.

*) Ezen Czimre nézve az 1729. 42. T. Cz. némelly világositást, 's módositást tett, ugyan azért ezen Marhalis-Perre nézve meg kell jegyezni, hogy ha a' behajtott barmok harmad nap alatt Bírói kézhez nem adattnak, tizenöt napig foly a' Márkális büntetés, azután pedig csak abba az esetbe, ha az, kinek marhája behajtatott, a' marhák' Letartóztatóját Biró által á' marháknak Bírói kézhez való általadására meg-inteti, melly megtörténvén, ha a' Letartóztató ezen megintésnek nem engedelmeskedne, ismét folyik a' Márkális büntetés. És pedig olly formán: hogy ha a' Behajtó egy Közönség volt, akkor a' Márkális büntetés' esetébe, egy büntetést; ha Nemesek, vagy valamelly Szabad-emberek voltak, akkor a' mennyi személy, annyi Márkális büntetést; ha Jobbágyok, a' hány Földes-Urnak Jobbágyai, annyi Márkális büntetést szenvedni tartoznak. Ismét ha több Földes-Uraké, vagy több Földes-Urak Jobbágyaié voltak a' marhák, annyi Márkális büntetés folyik, a' mennyi Földes-Urakat illetnek a' behajtott marhák, vagy a' mennyi Földes-Urai vagynak azon Jobbágyoknak. Egyébaránt lásd erre nézve a' fellebb említett Törvény-Czikkelyt.

e) A' Katonai szolgálatba lévőket az 1723. 11. T. Cz. értelméngl fogva, mostan is a' Katonai *Jurisdictio* itéli meg, még pedig azonnal, nem pedig a' Táborozás' végezetével.

f) Az az: a' Vármegye' Törvény-széke' eleibe. Egyébaránt a' Fellebb-vitel' dolgába itten megjegyzést érdemel Pest Vármegyébe lévő Körös Mező-városának azon régi szokása, melly szerént a' Város előtt folyó Perek Fellebb-vitel végett elébb a' Járásbeli Fő-Szolga-Biró', 's onnét a' Vármegye' Törvény-széke' eleibe vitetnek által.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 156 von 170

2. §. És a' fellebbvitelt kérő Fél, a' Vármegye' Törvényszékén indított mind e'féle, mind pedig akár melly Perekbe is, az Itélet, 's Által-küldő Levelet, a' Végső-itélet után először tartandó Törvényszéken, ha az lehetséges, különben pedig a' másod izben tartandó Törvény-szolgáltatáskor kivenni, 's a' Biró által rendelt határidőre a' Királyi Kuriára által vinni tartozik. *a)*

3. §. Mert ha azt elmulasztandja, a' *Per megitélt dologgá válik*, 's a' harmad izben tartandó Törvényszéken az Itélet-Levél a' hozott Itélet szerént a' nyertes Félnek kiadatik, 's az Ügyes-bajos dolog Dúlás által végre hajtatik.

4. §. És ez akkor, ha az elmulasztás nem a' Biráknak, vagy a' Törvényszék' Notáriussának, hanem a' fellebbvitelt kért Félnek hibája miatt történt. *)

36. CZIM.

A' Zsidóknak Keresztény ellen letéendő esküvések, vagy is hitletételek.

Ismét jól lehet a' Zsidók' részéről valamit megjegyezni nem ide tartozandó dolog volna; minthogy a' Zsidóknak törvényeikre nézve több különbbféle, 's némelly helyeken az üdvösséggel ellenkező Privilegiumok vagyon, 's különben is veszedelmesnek látszik lenni az Usoráskodásról ítélni. *b)* Minthogy mindazáltal gyakorta megtörténik, hogy a' Zsidónak Keresztény ellen Hitletétel iéltetik; a' Zsidók' Hit-letételének formáját ezen munkának hátuljára ragasztani jónak láttam.

1. §. Mellyre nézve tudni kell, hogy a' Zsidót, kit eskettetni akarunk, a' Nap felé kelletik ábrázattal fordítani, mezitláb állítani, valamelly köpenyeggel, vagy ruhával fejét betakarni, a' Zsidó kalapot fejébe tenni, 's a' Zsidó Törvénykönyvet, (mellyet Mojzes' Táblájának neveznek), hogy azt kezébe tartsa, 's kezével illesse, kezébe kelletik adni, a' midőn is esküvését e' szerént mondja:

2. §. „Én N. N. esküszöm az élő Szent és „igaz mindenható Istenre, a' ki Menyet, Földet, „Tengert, 's a' mi azokba vagyon, teremtette, „hogy én azon dologban, mellyel engem ezen „Keresztény vádol, általjában ártatlan, 's vétek „nélkül való vagyok. És ha vétkes vagyok, nyel„jen el a' föld, melly *Dathant* és *Abyront* el„nyelte. És ha vétkes vagyok, a' szél-ütés, és „bélpoklosság, mellytől *Eliseus*' kérésére *Na„man-Sirus* megszabadult, 's *Jeziusba Eliseus*' „gyermekét meglepte, lepjen meg engemet. És „ha vétkes vagyok, nehéz nyavalya, vérfolyás, „hirtelen való gutta ütés, és hirtelen való halál „lepjen meg engemet, 's vesszek el testestől lel„kestől, 's az Ábrahám' kebelébe soha se jussak. „És ha vétkes vagyok, a' Sinai hegyen Mojzes„nek adatott Törvény törüljön el, és mind azon „irás, melly a' Mojzes' öt könyvébe találtatik, „szégyenítsen meg engemet. És ha ezen esküvé„sem nem igaz, az Adonai Isten, 's azon Isten„ségnek hatalma törüljön el engemet." **)

a) Mostani időben az Vármegyétől *appellált* Perek, a' mint vagynak, szóról szóra leirattatván, a' Vármegye' Pecsétje alatt az azt kérő Félnek kiadattnak, 's ez szolgál mostan Itélet-, vagy is Által-küldő-Levél helyett.

*) Meg lehet jegyezni, hogy mai időben az a' szokás uralkodik; hogy az *Appelláló* az *Appellátát* a' Perbe hozott *Sententia* után a' *Sententia*' hozás' napján bele irja, 's ha az *Appellata* megengedtetik, akkor tartozik a' *Kurialis Decisiók*' értelme szerént három holnap' elfolyása alatt az *Apellátát* követelni, vagy is az Ellen-Félnek megidéztetése által a' Pert fellebb vinni, mivel különben azután az *Apellata* foganat nélkül marad, 's az Itélet végre hajtatik. Egyébaránt ezen Törvény-Czikkelyre nézve lásd az 1729. 28. 29. 30. és 32. T. Czikkelyeket.

b) Egyezt. az 1715. 51. 1723. 120. T. Cz.

**) A' Tanu-bizonyságra nézve pedig ezen esküvést e'képpen lehet alkalmaztatni, előre bocsájtván az előre bocsájtandókat: „hogy én félre tévén minden emberi tekintetet, adományt, haragot, félelmet, és barátságot, mindeneket, a' mellyeket a' töllem kérdendő dologban láttam, tapasztaltam, vagy cselekedtem, igazán, és jó lélekkel megvallok, semmit el nem tagadok, 's ha valamit eltitkolnék, vagy meg nem vallanék, nyeljen el a' föld, melly Datant, és Abyront elnyelte. 's a' t."

(Vége a' Harmadik Résznek.)

Némelly észre vett nevezetesebb Nyomtatásbeli hibák.

Lap	Czim	Colum.	Jegy	Sor.	Hibák	Olvasd
VIII.	—	—	—	20	fegyvért	fegyver
23	—	—	*c)*	9	Mind a' kétféle	a' Czimeres
25	13	—	—	—	31. Czim.	13. Czim.
37	—	—	*b)*	3	fognak	fogunk
48	—	—	***	5	felkérésére	felkérése
53	78	—	—	8	különbbféleségekről	különbbféleségeiről
58	—	2	*	7	Servicus	Serviens
59	92	—	—	5	Magvaszakadástól	Magvaszakadásból
59	94	az 1sö §ba		1	Bárók	Bárói
60	—	—	*c)*	2	Lecartalitium	Quartalitium
60	96	a' 3dik §ba		4	követelendeni	követelendené
61	98	a' Rubrumban		3	javaktól	javakról
75	—	2	*)	24	ítélbe	ítélte
78	—	—	***)	8	irahuntur	trahuntur
80	12	az 1sö §ba		3	cselekedent	cselekedend
80	12	a' 2dik §ba		14	Ujj-adomány	Ujj-adományt
83	—	—	*)	26	constituerit	constiterit
84	—	a' 19dik §ba		4	Uzurd	Uzurae
84	—	a' 24dik §ba		utolsó	revocato	revocatio
91	—	—	*)	4	kezébe	képébe
112	66	az 1sö §ba		2	tárgyazú	tárgyazó
113	67	12. §ba		3	az ő távóllétébe után	követtetett
119	77	2	—	9	Birni	Birói
120	—	2	*)	35	bum	cum
125	85	az 1sö §ba		4	az ellen	ellen
129	4	—	—	2	Szittyákhol	Szittyáktól

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 157 von 170

A' MUNKÁNAK BEVÉGZÉSE.

Ezek azok legbölcsebb, 's legjobb Fejedelem, mellyeket a' Te Nemes Magyar Országodnak, mellyen annyi Esztendőktől fogva szerencsésen uralkodol, Törvényeiről, Intézeteiről, 's Honyi-Szokásairól, a' Te Parancsolatodra, 's a' Te kormányozásod alatt irhattam.

Melly dologba nem kevéssé kellett figyelmeznem a' Te előtted *uralkodó Fejedelmeknek Törvény-Könyveire, a' honnét tudniillik ezen mi munkánkat nagyobb részben költsönözve lenni tapasztalandod.* Ismét eszembe juttottak a' mi Hazánkfiai is, kiknek oktatására ezen munka szolgáland. Az első okból tettem azt, hogy ezen munkába éppen azon szavakkal éltem, mellyekkel a' Fejedelmeket élni tapasztaltam; ugyan is balgatagságnak tartottam volna, nem azon szavakat használni, mellyeket a' Fejedelmek Törvény-Könyveikbe is használtak.

Semmi Törvény-Tudó nem kételkedik abba leg értelmesebb Fejedelem! hogy azon Romai Törvény-hozók a' Régiség eránt való tiszteletből szinte azon szavakat keverték Törvényeikbe, mellyekkel azon legrégibb *Decem viralis* Törvények az akkori idő' szokása szerént irva voltak.

A' legtudósabb Latinok szinte gyakorta irásaikba iktattak némelly idegen, 's külföldi szóllás-módokat, mint *Ciceronál Mastruca*, melly esméretlen, 's merő idegen szó. Ismét *Gaza*, melly Persiai szó: *Fabius Quintilianusnál* több illyenekre találhatsz azon a' hellyen, a' hol az idegen szavakról elég bőven értekezik.

Ezen kivül *Máro*, a' legnevezetesebb Látin Vers-szerző, gyakorta azon régi Hazai, 's az ő idejébe az ös-régiség miatt inkább elavúlt mondásokat, mellyekkel a' többi között *Livius Andronicus. Q. Ennius, Furius, Bibaculus, Gn. Naevius, Varius, M. Actius, Pachuvius, Q. Cornificius, Lucretius*, mint leg esméretesebbek éltek; gyönyörű verseibe belé kevert.

Phavorinus, Filosofus', mondása szerént *Curius, és Fabricius, és Coruncanus*, régi embereink, 's ennél még régibb azon három egyhasi *Horatiusok* a' Hazabeliekkel nyilván, 's világosan szóllottak, 's nem az *Auruncusok'*, *Sicanusok'*, vagy *Pelasgusok'* nyelvén, kik Olasz Országot kezdetben lakták, hanem az ő korokba keletbe lévő szavakkal éltek, mellyet hogy ezen munkában mi is cselekedtünk, nem sajnáljuk.

Eszembe jutottak ismét a' mi Hazánkfiai, kiknek hasznokra irtam mind ezeket. Mert tudva lévő dolog, hogy Hazánkfiai inkább a' fegyvert, és azokat, melly nélkül sem nem vethettek, sem nem arathattak, mint *Cicerónak, Liviusnák, Salustiusnak*, vagy *Aulus Geliusnak* munkáját forgatták kezekbe. Az értelmesebbek tehát meg engedjenek nékem, ha a' mi Magyarjainkal beszélvén, magam is érthető, 's Honyi szavakkal éltem.

Palladius Rutiliusnak elmés mondása, mellyet ő a' földmivelésről szólló első könyvébe irt, minket leginkább inditott arra, hogy Hazánkfiaival szokott, 's világos szavakkal beszéljünk. Mondván ő: *az okosságnak egy része becsülni azon személyt, a' kit tanitani akarsz. Mert a' Földmivelő-Tanitónak nem kell a' mesterséges, 's ékesen szóllásba, az Ékesen-szóllókkal vetélkedni, mint sokak cselekedtek, kik midőn a' Parasztokkal ékesmondásokkal beszéltek, azt nyerték vele, hogy tanitásokat a' legértelmesebbek sem érthettek.*

Ezen kivül *Lactantius* a' Vallásról irt harmadik Könyvébe igy szóll; „*Az Isten*, ugymond *ollyan természetet akart, hogy az együgyű, 's mezitelen igasság légyen könyen érthetőbb, mivel* ugymond: *az már magába is elég ékes, 's ugyan azért ha külső ékességekkel bémázoltatik, megrontatik. A' hazugság pedig más szin alatt tetszik, mivel mint magában rosz, különben elenyészik, 's eloszlik, ha csak másunnan költsönözött ékességekkel fel nem ékesittetik.*

Marcus Tullius, ki csudálkozásra méltó ékesen szollással birt, a' főbb jóról, 's roszról irt első Könyvében ezt mondja: „*A' Filosofusba* ugymond: *ha vagyon ékesen szóllás, nem útálom, ha nincsen, olly igen nem kivánom. Mert*: ugymond, *a' Filosofusba elégséges, ha a' mit mondani akar, szavakba foglalja, 's olly világosan elő adja, hogy meg érthetem.*

Aurelius Augustinus ezen elmés mondást gyakran elő hozta. *Minthogy a' dolog érthető, vagy is tudva vagyon, a' szavakra nem kell annyira figyelmezni.*

Ezen kivül ki hiheti azt el, hogy a' Persák, Egyiptomiak, Arabsok, Szittyák, Parthusok, (Partosok) és Hirkánok, más szavakkal éltek volna a' törvény-hozásba, mint azokkal, mellyek nállok közönségesen keletbe voltak.

A' Görögökről is, kik leginkább a' magyarázat' ügyét magokra válalták, az mondatik, hogy a' mindennapi közönséges szóllás' módját leginkább kedvelték. *Lycophronnak dogmáit* kevesen olvassák azért, mivel azt kevesen értik. Az *Efesusi Heraclitus* munkájának elvesztét nem más okból hiszik; minthogy az igen érthetetlen szavakkal élt. És azért a' későbbiek által *Scotinusnak*, az az homályosnak neveztetett.

Nem dicserém a' Törvényeknek, vagy más egyéb dolgoknak azon Magyarázóit, kiknek munkáit nem lehet érteni, ha csak mások által ujjra nem magyaráztatnak. *Epicurus* a' ki Hazájába Főbb-embernek tartatott, *Ciceró'*, 's mások' tanu-bizonysága szerént, munkáiban közönséges, 's ügyetlen beszéd-módjával élt.

Plotinus ki a' *Plátót* követők között a' legelsők közül való volt, az ékes-beszédet olly kevéssé használta, hogy a' midőn valamit irt, azt kétszer által nézni, sőt néha csak egyszer is által olvasni restellette, sőt a' helyes-irás' Rendszabásaira sem, egyedül az érthetőségre vigyázott. Ugyan ezen irásba való gondatlansággal némellyek *Aristoteles Filosofust* is vádolni nem általlották.

Ehez járul meg az is; hogy az Istennek azon parantsolatja, melly az Isten' szájából Mojzes által a' Zsidóknak kinyilatkoztatott, olly együgyű szavakkal vagyon irva, hogy abba a' Szerző az ékesenszóllásra figyelmezni éppen nem látszatik. Mivel a' mi mindenek által megtartatni parancsoltatik, azt ugy kelletik elő adni, hogy az Olvasók könyen meg érthessék a' parancsolatot.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 158 von 170

Ezen kivül tudva vagyon, hogy az Evangelium, 's a' Krisztus' Szent-Törvényei, mellyek nélkül senki sem üdvezülhet, minden kiczifrázott szavak nélkül vagynak irva.

Ismét az is eszembe jutott, hogy mind azok, mellyek ezen Hármas-könyvbe irva vagynak, egyedül Hazánkfiai által fognak használtatni. Nem ok nélkül tehát ezen munkában inkább a' Hazában keletbe lévő, mint tiszta Látán szavakkal éltem. Mert *Aristoteles*' mondása szerént: ugy kell beszélleni, mint a' Többség beszél.

Ezeket azokra nézve kivántuk elő adni, kik mind azokat megvetik, mellyek vagy *Ciceroi*, vagy más előkelő Irónak ékes-szóllás-módjaval nincsenek irva. Mi nékünk azonban ezen munkánkban, mellybe mindenek az igasság' kiszolgáltatására, 's a' Honyi-törvényekre, 's Törvénykezésekre czéloznak, világos, 's nyilvánságos, 's mindenek előtt esméretes szavakkal kellett élnünk. Mert mi nékünk itten nem is annyira az ékesen szóllás, a' mi bennünk különben is kevés mértékbe találtatik, mint inkább a' közönséges használás, 's a' Haza' csendességének előmozditása volt czélunk.

Arra leginkább figyelmeztünk, ne hogy ezen irásunkban, ezen Nemes Országnak helybehagyott Szokásaitól, 's Szokás törvényeitől, 's a' Királyi Törvény-Könyvek' foglalatjától valamiképp eltávozzunk, 's hogy minden ebbe foglaltattaknak hitelek, 's tekéntetek légyen.

Ha pedig ne talán elmémnek csekély tehetsége miatt, vagy pedig tévedésből, valamit elmulasztottam, vagy is ki hagytam volna, azt Felséged Kegyelmessége meg fogja nékem engedni, 's azt egyedül az emberi gyarlóságnak, melly a' Világon semmi tökélletest nem szül, fogja tulajdonitani.

Ugyan is én, méglen ez életben lészek, minden erőmet, igyekezetemet, 's gondolatimat arra fogom forditani, hogy ne csak Felséged' parancsolatinak, hanem intéseinek, 's gondolatainak is engedelmeskedjek. A' ki is akkor hiszem, hogy a' Közönséges tetszést elértem légyen, midőn Felséged' tetszésének csak némelly részben is eleget tehettem.

KIRÁLYI HELYBE-HAGYÁS

Mi tehát, kik ezen Magyar Országunkat, 's más Uradalmainkat is, nem kevésbé Törvények, 's Rendelések, mint békesség, 's fegyver által kormányozni, 's igazgatni kivánjuk, révén ezen könyvet, 's az említett Prelátusoknak, Szabad-Zászlósoknak, 's Országunk' Nemesseinek kéréseket meghalgatván, 's kegyesen megengedvén; minthogy azon könyvbe irt, 's foglalt 's ezen Privilegialis-levelünkbe szóról szóra minden elvétel, vagy hozzá-adás nélkül beiktatott minden Fejezeteket, Czimeket, 's Czikkelyeket igasságosoknak, 's tisztességeseknek, 's a' mi említett Magyar Országunknak, 's ahoz tartozó Országoknak Jussaival, 's Törvényeivel megeggyezőknek lenni, sőt a' csupa szavak' kitételéből is, azokat magában foglalni megesmértük volna; ugyan azért aztat, 's azokat megdicsértük, elfogadtuk, megerősittettük, 's helybe-hagytuk, 's azokat az említett Magyar Országunk', 's ahoz tartozó Részek' Prelátussainak, Báróinak, 's minden Nemesseinek, 's azoknak minden Örökösseiknek, 's Következendőiknek részekre, mint örökké tartó Törvényt, Törvényes-igazat, 's Szokás-törvényt, Királyi hatalmunknak tökélletességénél fogva megerősitettük. Sőt azokat dicsérjük, elfogadjuk, helybe hagyjuk, megengedjük, 's megerősitjük, ezen Irásunknak erejénél fogva, azokat minden Fejezetjeire, Czimjeire, 's Czikkelyeire nézve megtartani, 's megtartatni igérjük.

Mellynek is nagyobb állandóságára, 's örökké-tartó erejére nézve ki adtuk ezen Privilegiális-Levelünket Titkos-pecsétünk alatt, (mellyel mint Magyar Ország' Királya élünk), megerősitve. Kiadatott Budán Özvegy Szent Erzsébeth' Ünnepén, tudniillik a' mondott Ország' Közönséges-Gyülésének harminczadik napján. Ezer ötszáz tizennegyedik Esztendőben, a' mi Országlásunknak, 's pedig Magyar Országi 's a' t. Uralkodásunknak huszonnegyedik, Cseh Országi Uralkodásunknak pedig negyvenötödik esztendejében.

Fő Tisztelendő Tisztelendő Atyák: Tamás, a' Romai Szent-Egyház' Kárdinálissa, Konstantinápoli Patriarcha, az Apostoli Szent-Szék' Követje, 's Esztergami Érsek; Frangepán György, a' Kalocsai, 's Bácsi törvényesen egyesült Eklesiák' Érseke. Nem különben Méltóságos, és Fő Tisztelendő Aragoniai Esten Hypolitus, szinte a' Romai Szent-Egyház' Követje, 's Egri; Erdődy János választott Zágrábi; Várday Ferencz Erdélyi; Perényi Ferencz választott Váradi; György Pécsi, 's a' mi titkos Kanczellariusunk; Beryzló Péter Veszprémi, 's Fő Kincstár Mesterünk, 's Dalmát, Horváth, 's Tóth Országaink' Bánja; Gosztonyi János Győri; Zalkano László Váczi; Chaholy Ferencz Csanádi, Podmanyny István Nyitrai; Guthy Ország János Szirmai; Gybarthy Keserű Mihály, választott Bosniai; és Egervári Briccius, választott Tinniniai, Istennek Szent Egyházait szerencsésen kormányozó Püspököknek.

Ismét Tekintetes és Nagyságos Perényi Imre, Abauj Vármegye' Örökös Fő-Ispánya, mondott Magyar Országunk' Nádor-Ispánya, 's a' Kunjaink' Bírája: Péter, Szent Györgyi, 's Bozini Gróf', mi Ország-Bíránk; Zápolya János, a' Szepességnek örökös Fő-Ispánya, Erdélyi Vajdánk', Székelyeink' Fő-Ispánya, 's a' mi Fő-Kapitányunk; Ugyan azon Zápolya János, és Bélay Barnabás, Szörényi Bánok; és Báthory István, Temesi Fő-Ispány, és Alsó Magyar Országunknak Kapitánya; Reskai Balás, Tárnok; Gergelylaki Buzlay Mojzes, Ajtón-álló; Béltheki Drágffy János,

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 159 von 170

Asztalnok; Lyndvai Bánffy János, Pohárnok; Báthory György, Fő-Lovász; Paloczy Mihály, Szoba-Mestereink; és Berzenczei Bornemissza János, Pozsonyi Gróf, 's sok másoknak a' mi Vármegyéinket, 's azoknak jövedelmeit (honores) Kormányozóknak jelenléttekben.

VERBÖCZY ISTVÁN
KIRÁLYI SZEMÉLYES-JELENLÉT' HELYTARTÓJA
AZ OLVASÓNAK BÉKESSÉGET.

Minthogy Felséges, 's Kegyelmes Ulászló, Magyar, Cseh 's a' t. Országoknak Királya, a' mult esztendőkbe mind önként, mind pedig mindenféle Alattvalóinak gyakori kéréseik által indíttatván, azon Törvényeket, 's Szokás-törvényeket, mellyek által ezen Országba a' Törvénykezés' dolga annyi külső, 's belső háboruknak zivatarjai között is már huzamos időtől fogva elég erős lábon áll *Irott-törvény* formába *a)* szerkeztetni elhatározta volna; Azok közül, kik Ő Felségéhez Jobbágyi hűséggel, 's engedelmességgel viseltetnek, azon kötelesség' tellyesítése végett engemet kiválasztani méltóztatott, hogy ezen Magyar Országnak annyi széjjel szórott 's hányott Honyi Szokás-törvényei, 's Törvény-könyveinek Czikkelyei mint egy testbe öszve-szedve, 's öszve irva a' később Korra által származtatnának.

Ezen hivatalt pedig, jóllehet gyengeségemet eléggé érzettem, mindazáltal nem annyira tehetségembe való bizodalomból, mint inkább az engedelmesség' kötelességéből magamra vállaltam, és a' mennyire erőm engedte, elmémnek csekélységéhez képpest huzamos ideig való munkálkodásom után elvégeztem.

A' midőn az alatt Ő Felsége' parancsolatjából a' többi Itélő-Mesterek is azon időbeli Törvényes-társaim, azon kivűl a' Királyi Törvényszék'Tábla-Birái, 's mind az Egyházi, mind a' Világi Törvényekben sok más jártas Személyek is, mind ezeknek megvi'sgálására, megrostálására, 's megitélésére mellém segédül adattak.

Mellyeket e' szerént elvégezvén, 's azután az ezer ötszáz tizennegyedik esztendőbe, Szent Lukács Evangelista' Ünnepére rendelt, 's tartatott Ország', 's a' Prelatusok', Bárók', Nemesek, 's az Ország' Proceresseinek Közönséges-gyülésében, minekutánna a' kevéssel ez előtt támadott belső Paraszt-háború lecsillapíttatott volna, azon Fejedelem mindeneknek kívánságára, ezen Honyi-törvények' rövid egybe-szedését az ő kormányozása, 's utmutatása szerént kidolgozva, élő szóval helybe hagyta. És Királyi parancsolatja', 's hatalma által megmásolhatatlanul megállapította, 's megerősítette.

Igérvén egyszer'smind, hogy ezen bőr-hártyára irott munkát, az Ország' minden Részeibe ajándék gyanánt elküldendi: de minthogy terhes dolog lenne a' Törvényeknek illy nagy csomóját ötven, 's több Példányokba leiratni, (mert annyi Vármegyék vagynak, kiket ebből részeltetni kellett volna); Az alatt azonban a' Király, a' Posonyba, 's Bécsbe rendelt Ország-Gyülésekbe az Ország' dolgaival foglalatoskodott.

A' holott is Maximilián választott Romai Császárral, 's Testvérével 'Sigmond Lengyel Királyal, a' köz, 's különös dolgoknak elvégzésében, az egész Tavaszt, 's a' Nyárnak nagyobb részét eltöltvén, végre az Országba vissza jövén, jóllehet mindenkor abban az eltökéllett szándékban volt, hogy az Országnak azon Honyi-Törvényei mennél előbb Világot lássanak; mindazáltal más, 's más dolgok adván elő magokat, ezen késedelem között az Isten' akaratjából, e' mulandó Világból kiköltözött.

De ne hogy ezen annyi munkával, 's fáradsággal kidolgozott, 's Királyi Helybe-hagyással, (kivévén a' pecsét' felfüggesztését), megerősített munka, csak rejtekbe maradjon, 's lassan lassan felejdékenységbe menjen, (mellynél ezen Országba, kivált a' Törvénykezésre nézve semmi sem lehet rosszabb 's veszedelmesebb). Ugyan ezen Szokásokat, 's Honyi-törvényeket tulajdon értelmek', 's rendjek' szerént, minden legkissebb változtatás nélkül, éppen azon formába, 's foglalatba, mellybe azok kiadattak, közre-bocsájtani, 's hogy ezt magoknak többen is megszerezhessék, kinyomtattatni kívántam

Ohajtanám pedig, hogy akárki ezen munkámat kezében véendi, erántam igaz Biró légyen, 's jól itéljen. Mert jóllehet középszerű tehetségemhez képpest ennek kidolgozásában fáradságomat, 's igyekezetemet nem sajnállottam legyen, minthogy azonban meg kelletik vallanom csekély tudományomat, 's az ékesen-szóllásba kevés jártosságomat, annyira távul vagyon töllem, hogy azért, ha ki ezen irásomban valamit jobbitand, vagy a' mit elmulasztottam volna, kipótolandja, megnehezteljek, vagy meginduljak, hogy inkább annak, (akár ki légyen az), nagy köszönettel fogok tartozni. Minthogy ember szokott hibázni, 's megesni; 's kevésbbé csudálkozásra méltó dolog valamit elfelejteni, mint mindeneket tudni. Éljetek jó egésségben.

a) Lásd a' Elő-Beszéd 10dik Czimjére mondottakat. Egyezt. az 1519. 41. T. Cz. 5. §.

---

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 160 von 170

MUTATÓ-TÁBLA
A' HÁRMAS-TÖRVÉNY-KÖNYVRE NÉZVE.

ELŐBESZÉD.

Czim — Lap

1. Az Igasságról mi légyen az megfejtve, és annak elosztásáról — — 11
2. A' Törvényes-Igazról (*Jus*), és annak elosztásáról — — ott.
3. Mibe különböznek a' Természeti, Nemzeti, 's Polgári Törvények egymástól — 12
4. A' Hadi-Törvényes-Igazról (Jus-militare), és a' Törvény-tudásról (*Juris prudentia*) 13
5. Mi különbség vagyon az Igasság, a' Törvényes-igaz, és a' Törvényes-tudás között ott.
6. A' Törvénynek magyarázatjáról, 's annak tulajdonságáról — — ott.
7. Miért szerződtek a' Törvények, 's a' Törvénynek négyféle kötelességéről, vagy is természetéről — — 14
8. Az Allapitott, (*Statutum*), és Helybeli, (*Municipale*) Törvényekről — ott.
9. Megálhat é az Allapitott-Törvény, ha az az Egyházi, Természeti, és Isteni Törvényekkel ellenkezik? — — ott.
10. Mi légyen a' Szokás-törvény, (Consvetudo), és mi szükséges annak megerősitésére? 15
11. Mibe különbözik a' Szokás-törvény a' Törvénytől, és a' Szokás-törvénynek háromféle tulajdonságiról — — 17
12. Az egymással ellenkező Törvényről, Allapitott-törvényről, és Szokás-törvényről mit kell tartani? — — ott.
13. Mi a' Biró, mi a' Bíróság, mi a' Peres, vagy Ügyes-bajos dolog, mi a' Fel-, 's mi az Allperes? — — — 18
14. Mi kivántatik meg a' Bírói Itéletbe, hogy az igasság-tételnek lenni mondassék? és a' Bíróihatalomról, kötelességről, 's a' jó Bírónak tulajdonságiról? — — ott.
15. Ha vallyon a' Biró a' Perbeli szóváltásból, vagy is Feleselésből (*Allegata Repplica*), és bizonyságokból, vagy pedig a' maga tudománya, 's lelki-esmérete szerént tartozzék itélni — — — 19
16. A' Birónak kétféle Lelki-esméretéről, tudniillik: a' dologra, és ismét az előadattakra nézve — — — ott.

ELSŐ RÉSZ.

1. Nemes Magyar Ország' Törvényes-igazának, és Szokás-törvényeinek három részekre való elosztásáról általjában — 20
2. Hogy Országunkba, mind az Egyházi, mind a' Világi személyek ugyan egy szabadsággal élnek 21
3. A' mi nemességünk' eredetéről: és arról, hogy miképpen adatott által a' Királyi Kormány Fejedelmeinknek — — ott.
4. Hogy az igazi Nemesség Hadi szolgálat, 's más virtusok vagy is jó erkölcsök által nyerettetik, 's Jószág-adomány által megerősíttetik 22
5. Hogy kiki szolgálatja által szerzett jószágairól szabadon rendelkezhet — 23
6. Hogy Nemességet Jószág-adomány nélkül is lehet nyerni. És hogy a' Nemesi-Czimer a' Nemesség' megpróbálására nézve a' Törvény előtt nem szükségképpen kivántatik meg ott.
7. Hogy a' Nemes Atyától, 's Nemtelen Anyától született Gyermekek, Nemeseknek lenni tartattnak, de nem ellenkezőképpen ott.
8. Hogy Örökbefogadás (*Adoptio*) által is tétetnek Nemesekké a' Hazafiak — 24
9. A' Nemeseknek négy privilegiált, 's főbb szabadságaikról — — ott.
10. Hogy a' mi Fejedelmünk az Ország' Bárőinak, 's Nemesseinek igazi, 's törvényes Örökösse légyen — — 24
11. Hogy a' Pápának az Egyházi jószágok' jövedelmének osztogatásában ezen Országra nézve semmi egyéb, mint megerősítő hatalma vagyon 24
12. Hogy minden Prelatusok, 's Egyházi személyek a' Király eránt hűséggel viseltetni tartoznak. És a' Világi javakra nézve a' Világi Birák előtt tartoznak Törvénybe állani 25
13. A' Királyi Adományokról (*Donatio Regia*), és azoknak nemeiről általjában — ott.
14. A' Hűségtelenség' vétkét magokra vonó esetekről — — 26
15. Hogy a' Latroknak, Útonállóknak, Tolvajoknak, és Gyilkosoknak jószágaik Királyi Adomány alá nem tartoznak — 27
16. Hogy a' Hüségtelenség-vétke, és a' Fejvesztőitélet kétféleképpen különböznek egymástól ott.
17. Kik értetődnek az Örüksük (*Haeredes*) és Maradékok alatt? és melly jószágok illetnek Férjfi-, mellyek Leány-ágot? — 28
18. A' szolgálatért szerzett jószágok miért nem illetik mind a' két ágot? — ott
19. Ellenkezőképp' miért a' pénzen vett jószágok, 's birtokos jussok, a' Leányokat, szinte, mint a' Férjfiakat illetik? — ott.
20. Vallyon a' Hűségtelenség'-Vétkébe-esettnek elvett, de Kegyelem által vissza adott jószága, mind a' két ágot illetendi e'? 29
21. Ha vallyon a' szolgálatért, 's egyszersmind pénzért szerzett jószágok mind a' két ágot illetik e'? — — — ott.
22. Ezen közbenvetésről (*clausula*) *per defectum seminis*; az az: *magvaszakadtával*; És ismét mit kell a' *Semen*, vagy is az *emberi mag*, vagy *magzat* alatt érteni? — — 30
23. Mennyi ideig tart a' Királyi-igaz, (*Jus Regium*), és mennyi idő szükséges az ellene megkivántató Időmulásra (*praescriptio*)? ott.
24. Mi légyen a' Királyi-igaz, és mi a' Birtokos-Jus, vagy is Igaz (*Jus possessionarium*)? ott.
25. Hogy a' Királyi-igaznak igasságtalan Felkérői a' jószágnak Örök-becs (*perennalis aestimatio*) árában marasztaltatnak — 31
26. Hogy a' jószágoknak magvaszakadás' szine alatt találkozható Felkérői, semmi teherben sem marasztaltatnak — — ott
27. Hogy a' Perbe-vett jószágokat magva-szakadás' színe alatt felkérni nem lehet — 32
28. Hogy a' Királyi Adomány mellett szerzett jószág, ha az Ellentmondóknak, (Contradictor) bizonyos summa pénz fizettetnék is, Leányágot nem illet — — ott.
29. Hogyan kelletik a' magvaszakadás' szine alatt felkért Királyi Adományokba munkálódni, vagy is minő lépéseket kell azokba tenni? 33
30. Magyarázatja a' magvaszakadásból felkért jószágok eránt szólló Törvény-Czikkelynek ott.
31. Arról, ki a' Királyi-igazzal magát valaki Perébe avatja — — 34
32. Hogy minden Királyi Adományokat Esztendő' lefolyta alatt törvényes Beiktatással (*Statutio*) kelletik megerősíteni — ott.
33. A' Beiktató, Határjáró, Megintő, 's a' Rövid Idézö-levelekről. Mennyi ideig tart törvényes erejek, 's foganatjok a' Végrehajtásra (*executio*) nézve? — — ott.
34. Mit érnek a' jószágba való Beiktató-levelek kinyilatkoztatással (*cum declaratione*) 's mit a' nélkül? — — 35
35. A' Királyi Helybe-hagyó-levelekről, (*Litterae Consensuales*), mellyekbe a' Bevallás (*Fassio*) szóról szóra nem foglaltatik 35
36. A' Királyi Ujj-adományról (*Nova Donatio*) általjában, és honnét vette az eredetét? ott.
37. Mi légyen az Ujj-adomány megmagyarázva? és kétféleképpen lehet azt tekinteni. ott.
38. Honnét ered a' Vértagadás (*proditio fraterni sanguinis*) — — 37
39. Mi légyen a' Vértagadás megmagyarázva, és annak büntetéséről — — ott.
40. A' Testvéreknek, az Atyai, 's Ősi jószágokba való osztozásokról — — 38

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 161 von 170

Mutató - Tábla az Első Részre nézve.

Czim	Lap
41. Mit kelletik tenni, ha az atyai ház köből, a'vagy nagy költséggel építtetett volna?	38
42. Hogy a' Familia' jussait illető Levelekre, vagy Irományokra, az Öregebb Testvér tartozik felvigyázni. — —	ott.
43. Az osztozó Testvérek által szerzett jószágoknak elosztásáról, és az Adomány-levélnek ezen közbenvetéséről „*Per eum*" —	ott.
44. Mit kell tartani arról, ha valamelly Testvér az általa szerzett jószágokat magának akarná tartani — —	39
45. Hogy az Apáról való Testvérek között történendő jószág-osztálynak nem Per által kell végbe menni — —	ott.
46. Mikor engedtetik meg az Osztályos Atyafiak között az Ujj-osztály, 's mikor nem?	ott.
47. Hogy az Osztályos Atyafiak között megosztott jószágoknak egyik Atyafi' Magvaszakadtával a' másikra kelletik háromolni, ha mindjárt az alatt házasság jött volna is közbe	40
48. Ha vallyon a' Férjnek, 's Feleségnek egyszersmind adatott jószágok egyiknek halálával a' másikra szállnak e' vagy sem? —	ott.
49. Ha vallyon a' Hűségtelenség' Vétkébe' Marasztaltatott Embernek joszága Királyi Hellybehagyás mellett a' Fiuvá- fogadott Testvérre (*frater adoptivus*) száll e'? —	41
50. Mit kell a' két Testvér' külön külön meg Fiusitott (*praefectio*) Leányainak Örüködösödésekről tartani? — —	ott.
51. Az Atyák, 's Fiak közt léendő Osztályról, 's az Atyai-hatalomról (*Patria potestas*)	ott.
52. Azon esetekről mellyekbe az Atya a' Fiát osztályra kényszéritheti —	42
53. Azon esetekről, midőn viszont a' Fiu is tehet az Atyjával osztályt — —	ott.
54. Még az Osztálynak egy esetéről, és a' Fiakat Anyai jusson illető jószágokról —	43
55. Hogy a' dühös bolond, 's esztelen Fiak mindenkor Atyai-hatalom alatt maradnak	ott.
56. Hányféle módon enyészik, 's töröltetik el az Atyai-hatalom — —	44
57. Hogy minden Ur, és Nemes, a' maga tulajdon jószágáról, szabadon rendelkezhet	ott.
58. Hogy az Atya. az Ösi jószágot. Gyermekeinek rövidségével el nem idegenitheti	45
59. Mi légyen a' Teher-felvétel, vagy is felvállalás, és hányféleképpen lehet a' Fiaknak, 's Atyafiaknak terheket felvenni, vagy is felvállalni? — — —	ott.
60. A' Joszág-eladásban előre bocsájtandó törvényes Megintésről — —	46
61. Ha egyik Testvér, vagy Atyafi másik Testvérjének, vagy Atyafiának részét valakinek eladja, vagy elzálogosítja. hogyan kelletik aztvissza venni? — —	47
62. Azon Bevallásokról, mellyeket meg nem lehet másolni, vagy is el nem lehet rontani	48
63. Melly Bevallások kivánják meg a' Beiktatást, (*statutio*) 's mellyek nem? —	ott.
64. Mi légyen a' Királyi Hellybenhagyás vagy is Engedelem(*Consensus Regius*)megmagyarázva?	49
65. Melly Bevalló-levelekre nézve vagyon szükség Királyi Hellybenhagyásra, 's mellyekre nézve nincs? — —	ott.
66. Mi légyen a' Kötelezés, vagy is inkább Örökbe-fogadás (*Contractus*) meg magyarázva? és mikor kiván Beiktatást? —	50
67. Hogy kétféleképpen mondathatik valaki valamelly jószágnak birtokában lenni. És végtére a' Kötelezésekről — —	ott.
68. Hogy tudniillik a' jószágoknak erőszakos elfoglalóit szinte erőszakkal ki lehet vetni a' jószágból — —	51
69. Ezen Közben vetésről *Nil Juris*, 's melly jószágoknak kelletik az Ajándékozóra, vagy Eladóra ismét vissza szállani? —	51
70. Mi légyen a' jószágbeli Csere és miért találtatott az fel? — —	ott.
71. Mit kell tartani a' csalárdsággal történt 's végbe ment Cseréről? — —	ott.
72. Mikor nem lehet a' jószágos Cserét elrontani?	52
73. Ha a' Joszág-cserére egyszersmind pénz is adatik fel, vallyon az ollyan jószág leány ágot illet e'? — —	ott.
74. Mi légyen, 's mit érjen a' szavatosság (*Evictio*) vagyis az Oltalom-felvállalás? —	52
75. Kiket kell a' törvényes Megtámadók, vagyis Jószág-keresők (*Impetitores*) alatt érteni?	ott.
76. Nevezetes kérdés a' Szavatosságról, vagyis a' felvállalt Törvényes-Oltalomról —	ott.
77. Hogy a' jószágoknak Elájándekozói, 's Eladói a' jószág' Birtokossai ellen tulajdon magok nem kereskedhetnek — —	53
78. Mi a' törvényes Idő-mulás (*praescriptio*) meg magyarázva, 's menyi idő kivántatik meg arra, különbb különbb féle tekéntetből?	ott.
79. Mi időben nem folyik az Időmúlás és mikor nincs annak helye? — —	ott.
80. A' Zálogos birtokos jussokról általjában	ott.
81. Mi a' Jószág-elzálogositás, 's hány féle képpen lehet azt érteni? —	54
82. Hogyan kell azt érteni, hogy a' Zálogos jószágokra nézve az Időmúlást nem kell meg engedni — —	ott.
83. Hogy a' birtokos-jussokat közönséges becsáron felül el Zálogositani nem lehet —	55
84. A' határoknak meg különböztetéséről, 's azoknak megujjitásáról általjában —	ott.
85. Hogyan kell azt érteni hogy a' Határ-ujjitásokba, vagyis igazitásokba, nem kell meg engedni az Időmulást — —	56
86. Melly Határ-levelek érnek valamit, 's mellyek nem? — — —	57
87. Mit kell tudni a' Viznek sebessége által elszakasztott földekről? —	ott.
88. Mi a' Leány-negyed, 's kiknek kell azt fizetni?	58
89. A' Leány-negyed' kifizetésének módjáról	ott.
90. Hát ha egyik Leánynak kifizettetett a' Negyed, azért a' másik Leány Örüködödést kereshet e'? — —	ott.
91. Hogy a' Hajadon-leányok Jószág-Bevallást nem tehetnek — —	ott.
92. Hogyan maradnak a' Leányok hajadon korokig az Atyai házba? — —	59
93. Mi az Özvegyi-jutalom, 's mi a' Menyaszonyi-ajándék meg magyarázva? —	ott.
94. Kik légyenek az Ország' valóságos Bárói, vagyis Szabadzászlos Urai, 's kik értetődjenek azon nevezet alatt? —	ott.
95. Hogy az Özvegyi-jutalmak részszerént kész pénzbe részszerént könyen eladható holmikba fizettessenek ki — —	60
96. Hogy a' Feleség az első Férjétől egész, a' másodiktól pedig fél Özvegyi-jutalmat nyerend. Es honnét fizettetik az ki?	ott.
97. Hogyan kell az Özvegyi-jutalmat, 's a' Leány-negyedet egyszersmind követelni?	ott.
98. Hogyan lehet a' Feleséget a' Ferje' jószágaiból kizárni, 's hogyan nem? és az ingó javakról	61
99. A' Férjről maradott ingó javaknak a' Feleség, Gyermekek, 's Atyafiak között való fel osztásáról — —	ott.
100. A' Menyaszonyi-, vagy Menyegzői-ajándékról	ott.
101. Az ötven darabból álló Ménesről	62
102. A' Férjnek Feleségével együtt keresett birtokos-jussairól — —	ott.
103. Hogy a' Feleség Férjének elzálogositott jószágából is követelheti Özvegyi-jutalmát	63.
104. Hogy az Özvegyi-jutalmat a' Férje' vétkéért a' Feleség el nem veszteti —	ott
105. Hogy a' Feleség, ki Férjének ágyát meg fertőzteti, az Özvegyi-jutalmát elveszti, de nem a' Menyaszonyi-ajándékát —	ott.
106. Az Atyafiak között tudva, vagy tudtok nélkül történt házosságról —	ott.
107. Hogyan lehet azt megtudni, ha vallyon az Atyafiak közt végbe ment házasság tudtokkal történt e', vagy sem? —	ott.
108. Hogy az Atyafiak közt tudva végbe ment házasságokból törvénytelen, az Atyafiság' tudása nélkül történt házasságokból pedig törvényes Gyermekek születnek —	64
109. Hogyan engedheti el a' Férjnek a' Feleség Özvegyi-jutalmát — —	ott.
110. Hogyan tehet a' Férj Feleségének, és viszont a' Feleség Férjének Bevallást a' maga jószágáról — — —	ott.
111. A' Gyermekeknek törvényes, 's törvénytelen idejekről, 's azoknak Prokátori-vallásokról	ott.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 162 von 170

A' Második Résznek Mutató - Táblája.

Czim	Lap
112. Kik értetődnek a' magok hatalmába lenni, és a' Gyermekeknek háromféle Gyámságokról	65
113. Az első Gyámságról melly Törvényesnek neveztetik — —	ott.
114. A' második Gyámságról, melly Utolsó-intézetbelinek hivattatik —	66
115. A' harmadik Gyámságról melly Adatottnak (*datiua*) neveztetik —	ott.
116. Hogyan háromlik a' Gyámság a' Fiu-, 's hogyan a' Leány-Agból valókra —	ott.
117. Mit kellessék a' Gyámságra nézve tenni, ha a' birtokos-jussok mind a' két ágot illetnék	ott.
118. Mi légyen az Atyáról, 's mi az Anyáról való Rokonság? — —	67
119. Ha vallyon az Utolsó-intézet által rendeltetett Gyámság megelőzi e'a' Törvényes-gyámságot, 's viszont? — —	ott.
120. Megjegyzésre méltó következtetések a' Gyámság' háromlásáról —	ott.
121. Azon esetekről, midőn a' Férjfi-testvérek, vagy az Atyafiak a' Gyámságból ki rekesztettnek — —	68
122 Hányféleképpen menthetik fel a' Gyámok magokat a' Gyámság' terhe alól —	ott.
123, Hogy a' Gyámok tartoznak a' Gyámsági kötelességeket tellyesíteni. És hányféle módon lesznek a' Gyámok gyanúsok? —	ott.
124. Hogyan kellessék a' Gyámokat bevádolni? 's az esztelen Árvákról —	ott.
125. Hogy a' Fejedelem a' Törvény' rendes folyásán kivül is rendelhet Gyámot, valakinek	69
126. Hogy a' Gyámok az Árváknak mindenféle ügyes bajos dolgaikat folytathatják —	ott.
127. Az Arvák' koros voltának meg visgáltatásáról, és az arról szólló Idölátott-levélről (*Litterae Revisionales*) —	ott.
128. Mi haszna vagyon az Idő-látott-levélnek? 's hogyan kelletik az Árvák által tökélletlen korokba tett Bevallásokat meg másolni?	70
129. Hogy az Árvák törvénytelen koroknak eléréséig, senki kérésére felelni nem tartoznak	ott.
130. Hogy a' törvénytelen korú Árvák az Atyjok' életébe elkezdett Perekbe felelni tartoznak	ott.
131. Némelly esetek a' midőn a' törvénytelen korú Árvák is tartoznak felelni —	ott.
132. Hogy a' kik törvénytelen korú Gyermekeket Törvénybe idéztettnek, azoknak Dijjokba marasztaltattnak — —	71
133. Mi légyen az ingó, 's ingatlan javaknak meg becsüllése, 's hogyan kelletik annak végbe menni? — —	ott.
134. Hány módon, 's mi tekéntetből becsültetnek a' jószágok, 's ingó javak? —	74

MÁSODIK RÉSZ.

Czim	Lap
1. Nemes Magyar Ország' Törvényes-igazának, 's Szokás-törvényének Második Részéről általjában — —	75
2. Hányféleképpen kelletik érteni a' Közönséges Ország-gyülési Végzéseket? —	ott.
3. Kik hozhatnak, vagy szerezhetnek Törvényeket, 's Végzéseket? (*Statuta*) —	76
4. Kik értetődnek a' Nemzet, 's kik a' Nép nevezet alatt? — —	ott.
5. Kiket köteleznek a' Végzések. 's a' Törvények?	77
6. Honnét vette eredetét az Igasság-kiszolgáltatásában használandó Szokás-törvényünk?	ott.
7. Mi a' Privilegium meg magyarázva, 's hányféle?	78
8. Vallyon a' Privilegium eltörli, vagy meg semmisiti e' az Ország-Gyülési Törvényeket és viszont? — —	ott.
9. Hogy a' Privilegium kétféleképpen kelhet. és azt kétféleképpen lehet tekénteni; És pedig először törvényesen —	79
10. Hogy a' Privilegium kétféleképpen sértheti meg másnak jussát. vagy igazát —	79
11. A' Privilegium másképpen is kelhet törvénytelenül — —	ott.
12. Hányféleképpen léend erőtelen a' Privilegium?	80
13. Mi légyen a' Pecsét meg magyarázva, 's hányféle szokott lenni? —	81
14. Melly Királyoknak tartatnak meg Privilegiumaik, 's mellyeknek nem? —	82
15. A' Privilegiumok' Másolatjáról mit kell tartani? — — —	90
16. Azon Privilegiumokról, mellyekbe ezen Közbenvetés „*de cuius, vel quorum Notitia*" az az: „*a' kiknek tudtokra*" találtatik. És az állorczás vagy születt személyekről (*de larvatis*) —	91
17. Mire kelletik figyelmezni a' hamis levelek' meg esmérésében? —	ott.
18. A' Törvénybe-idéztetésekről —	92
19. Hogyan, 's kik által kell az Idéztetéseknek végbe vitetni? — —	93
20. A' Személyes Törvénybe-idéztetésről, Megintésről' és Megtiltásról (*prohibitio*)	ott.
21. A' Káptalan, 's Konventbeli Bizonyságoknak valamelly dolog' törvényes Végrehajtására való kiküldettetésekről — —	94
22. Annak büntetéséről, ki ugyan egy Ügyes-bajos dologban Királyi embernek, 's egyszer'smind Prokátornak is lenni találtatik —	95
23. Annak büntetéséről, ki a' már meghalt embert, vagy gyermeket Törvénybe idézendi, vagy ki a' Nemest nem különösen személyében, hanem Ura által állatja Törvénybe —	ott.
24. A' Zálogos jussokra, 's az Özvegyi-jutalomra nézve előre bocsájtandó Meg-intésekről, 's az azt követő büntetésekről —	ott.
25. A' Törvénybe-idéző-Levelekbe elő forduló ezen Közbenvetés „*litis pendentia*" mire való légyen? — —	96
26. A' Törvénybe-idéztetésekbe kiváltképpen hármat kelletik meg jegyezni —	ott.
27. Mi a' Köz-tanuvallatas, s' minő. vagy hányfeltételek kivantattnak meg annak véghezvitelére? — —	ott.
28. Hogyan kelletik a' Köz-tanuvallatásba ki kérdezni a' Tanukat, 's azoknak büntetéséről, kik a' bizonyság tételre meg hivatatván, arra meg jelenni nem akarnak —	97
29. Hányféle okból szokták a' tanu-vallatásról szólló Tudósító-levélbe a' Tanuknak neveit beiktatni — — —	97
30. A' Hitszegőknek, kik Ludasoknak is neveztetnek, büntetéséről — —	98
31. Hogy valamelly dologról Köztanuvallatást kétszer tétetni meg nem engedtetik —	ott.
32. Hogyan kelletik a' Perlekedő-feleknek a' Köztanuvallatás után, vagy az előtt is hitletételt itélni? — —	ott.
33. Ha vallyon a' kártétel' vissza-szerzésiben a' Nemeseknek a' Paraszt mellett, és viszont ennek amazok mellett való Hit-letételek érc e' valamit, vagy sem? —	99
34. Az Irományok' dolgában letéendő, 's megitélendő Hit-letételről —	100
35. Minő esetekbe kelletik az Együtt-esküvőknek (*Conjurator*) neveiket feljegyezni?	ott.
36. Annak büntetéséről, ki valamelly Nemes-embert Nemtelennek, vagy becstelennek kiáltand. És a' hitletételnek többféle kimeneteléről	ott.
37. Hogyan származik a' Hit-letétel a közbe meghalálozott Atyáról a' Fiura, 's az Atyafiakra	101
38. Ha vallyon az Együtt-esküvők közül egy személy, Hit-letétele által több személyeket kimenthet e'? — — —	ott.
39. Hogy a' mi Fejedelmünk ellen sem Fejvesztő-Itéletet nem lehet hozni, sem pedig nem tartozik a' Fejedelem tulajdon személyében hitet tenni, sőt a' jussát sem tartozik előmutatni	ott.
40. A' Prelátusoknak, Báróknak, Apátoknak, 's Püspök-süveggel biró Prépostoknak (*Praepositi infulati*) Hit-letételek' módjáról	102
41. Mi a' szemmel-való vi'sgálat (*Oculata revisio*), és hogyan kell annak végbe menni?	ott.
42. A' Birói-értelmeknek, vagy is Itéleteknek (*sententia*) többféle nemeiről, különbbféleségeiről, 's a' Megdulásról (*executio*)	ott.
43. A' Főben-járó, vagy Fejvesztő-Itélet miben különbözik a' Fejváltságbeli Itélettől?	103
44. Azon esetekről, midőn a' Papi személyek ellen is Fejvesztő-Itélet hozattatik —	ott.
45. Az Egyházi személyek miképpen térítik vissza az okozott károkat. 's adósságokat	104
46. Hogyan kelletik a' Káptalant, 's Konventet öszveségesen, 's hogyan az Egyes-személyeket külön megitélni? — —	ott.
47. Mit kell akkor tenni, ha csak egy Káptalanbeli személy itéltetnék meg? —	ott.
48. Az Egyházi-személyek Tisztviselői által okozott károknak megtéritéséről —	104
49. Hogyan kelletik a' Prelátust a' Káptalannal együtt, 's hogyan külön külön megitélni?	ott.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 163 von 170

A' Harmadik Résznek Mutató-Táblája.

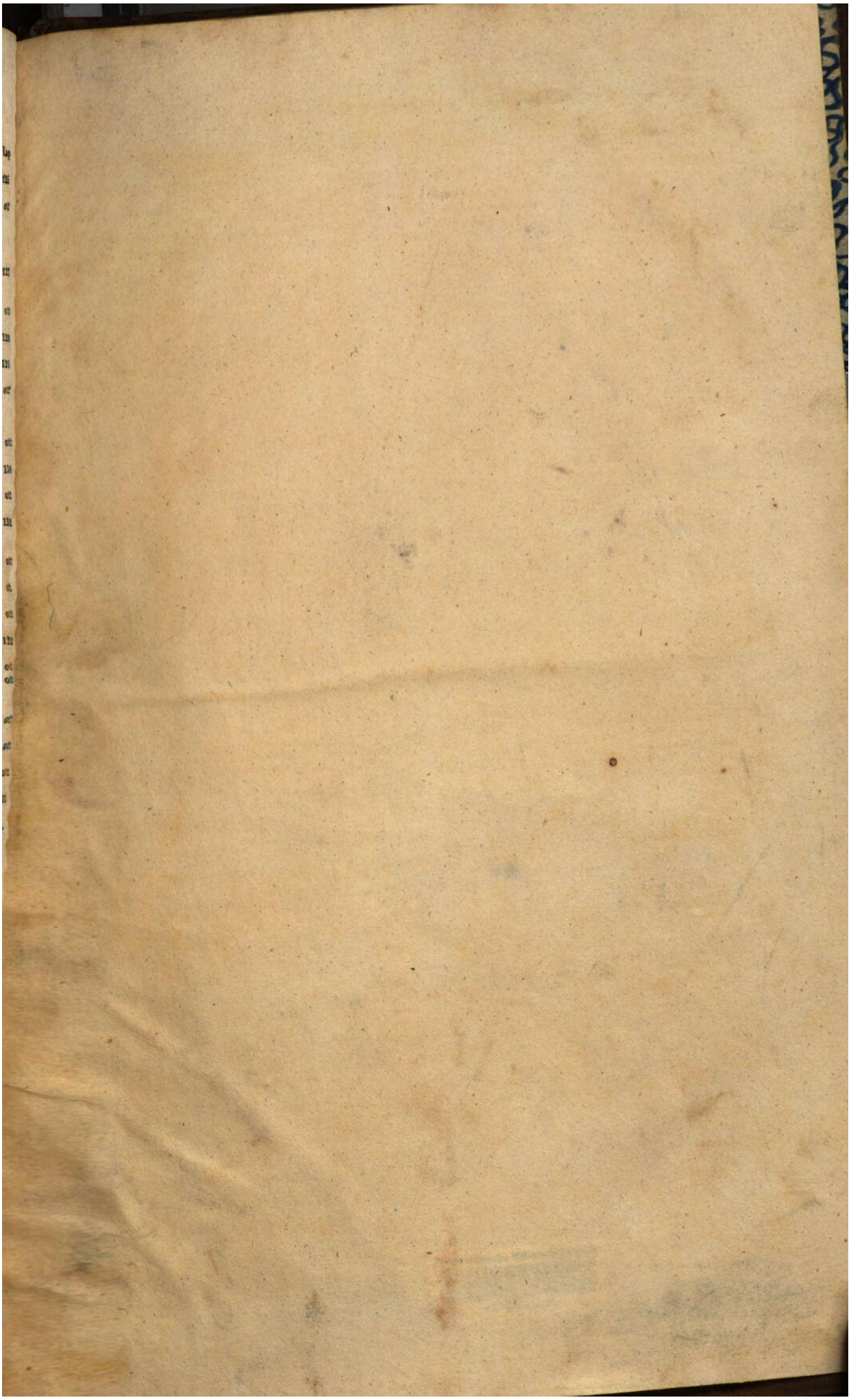
Czim	Lap
50. Az ujjonan kinevezett Prelátusoknak esztendei Időhaladékjokról (*Prorogatio*)	105
51. Hogy a' Prelátusokat az előbbeni Prelátusnak vétkéért megitélni nem lehet —	ott
52. Hogy a' birtokos-jussokat illető dolgok az Egyházi, vagy is a' Szent-szék' eleibe nem tartoznak, ha mindjárt valamelly Fogadás, vagy Utolsó-intézet forogna is fent —	106
53. A' Káptalanbeli Jobbágyokat kormányozó Tisztnek, vagy Dekánusnak minő tekintete vagyon a' Törvény előtt? —	ott
54. Az Uránai Perjelről (*Prior Auranae*) annak állapotjáról, 's az eránta hozatandó Itéletekről	ott
55. A' Főbenjáró-Itéletről, 's annak végrehajtása' rendéről. — —	107
56. Hogy kelletik az Itéletnél fogva az elfoglalt jószágokat a' Biró', 's az Ellenfél' kezéből kiváltani? — —	ott
57. Minő foganatja vagyon az illyen megitélt ember által nyert Királyi-kegyelemnek? és a' Birói részekről — —	108
58. Hogyan, és mikor kelletik a' Fejvesztésbe marasztalt embert letartóztatni? —	109
59. Mi légyen, és mikor engedtetik meg a' Birói levelekbe (*Judiciales*) be-iktattni szokott ezen közbenvetés „*Rationabilis excusatio*" vagy is „*helyes Mentség*"	ott
60. Hogyan kelletik a' Fiaknak, 's Leányoknak, 's Testvéreknek részeit az Itélet' Végrehajtása alkalmatosságával külön szakasztani?	110
61. A' Perlekedés közben meghalálozott Atyák', vagy Testvérek' birtokos-jussainak megbecsüléséről — —	111
62. Hogyan örökösödnek az Atyjok' megitéltetése előtt, és utánna született Fiak az Atyai jószágban? — —	ott
63. Ha vallyon az Atya' megitéltetése után született Fiu' az Attya' jószágát vissza válthatja e'?	ott
64. Mit kell akkor cselekedni, ha az Atya a' Fiával egyetemben, vagy pedig minden Testvérek öszveséggel megitéltetnek? —	ott
65. Ha vallyon a' Királyi Kurián megitélt ember elveszti e' Tóth Országba, vagy Erdélybe ne találtán lévő birtokos-jussait, és viszont?	112
66. A' Hűségtelenség-vétke miatt hozott Itéletről	ott
67. A' Kissebb-hatalmaskodásokról, 's azok eránt hozandó Itéletekről —	ott
68. Azon esetről, midőn valakit a' Kissebb-hatalmaskodás eránt hozott Itéletnek ereje mellett is le lehet tartóztatni —	113
69. A' Biró', vagy is Törvényszék' megsértésének büntetéséről, és a' Kissebb-itélet' terhének megfizetéséről — —	114
70. Mi a' Per-patvarkodás (*Calumnia*), hányféle módon követtetik el, 's mi a' büntetése?	ott
71. Megjegyzésre, 's figyelemre méltó kérdés a' Perpatvarkodásról — —	115
72. A' Nyelv-váltságról (*emenda linguae*), 's annak büntetéséről — —	116
73. Mi a' törvényes Vissza-űzés, vagy verés (*Repulsio*)? 's annak módjáról, 's büntetéséről	ott
74. A' törvényes Vissza-űzésről szólló Közönséges-törvénynek magyarázatja —	ott
75. Hogy a' Hűségtelenség-vétkébe valakit háromféle módon lehet marasztalni —	117
76. Ha vallyon Vissza-űzéssel élhet e' az, ki a' Perbe nem állott? —	118
77. A' Per-újjításról, annak módjáról, rendiről, 's folyamatjáról — —	119
78. Ha vallyon kérhet e' az Per-újjítást, vagy is Ujj-törvényt, a' ki a' Perbe nem vesztett?	120
79. Mi a' Prokátori-meg-másolás (*Revocatio Procuratoris*), 's hol kelletik annak megesni? — —	121
80. A' Prokátornak feleletjét mi módon, 's mi teherrel lehet megmásolni? —	ott
81. A' Prókátori feleleteket kétféle módon szokták megmásolni — —	121
82. Hogy a' Per-leszállitás (*Causae Condescensio*) kétféleképp' szokott megtörténni	122
83. Hogyan szállítatik le a' Per az Itélet' hozása előtt, 's azután? — —	123
84. Azokkal, kik magokat más Perébe avatják, mit kell cselekedni? — —	124
85. Ha vallyon a' Felperes által abba hagyott Pert a' Perbe-avatkozó folytathatja e'?	125
86. Hogyan kelletik a' Perbe öszve gyülni szokott Birságokat valakin megvenni? —	ott

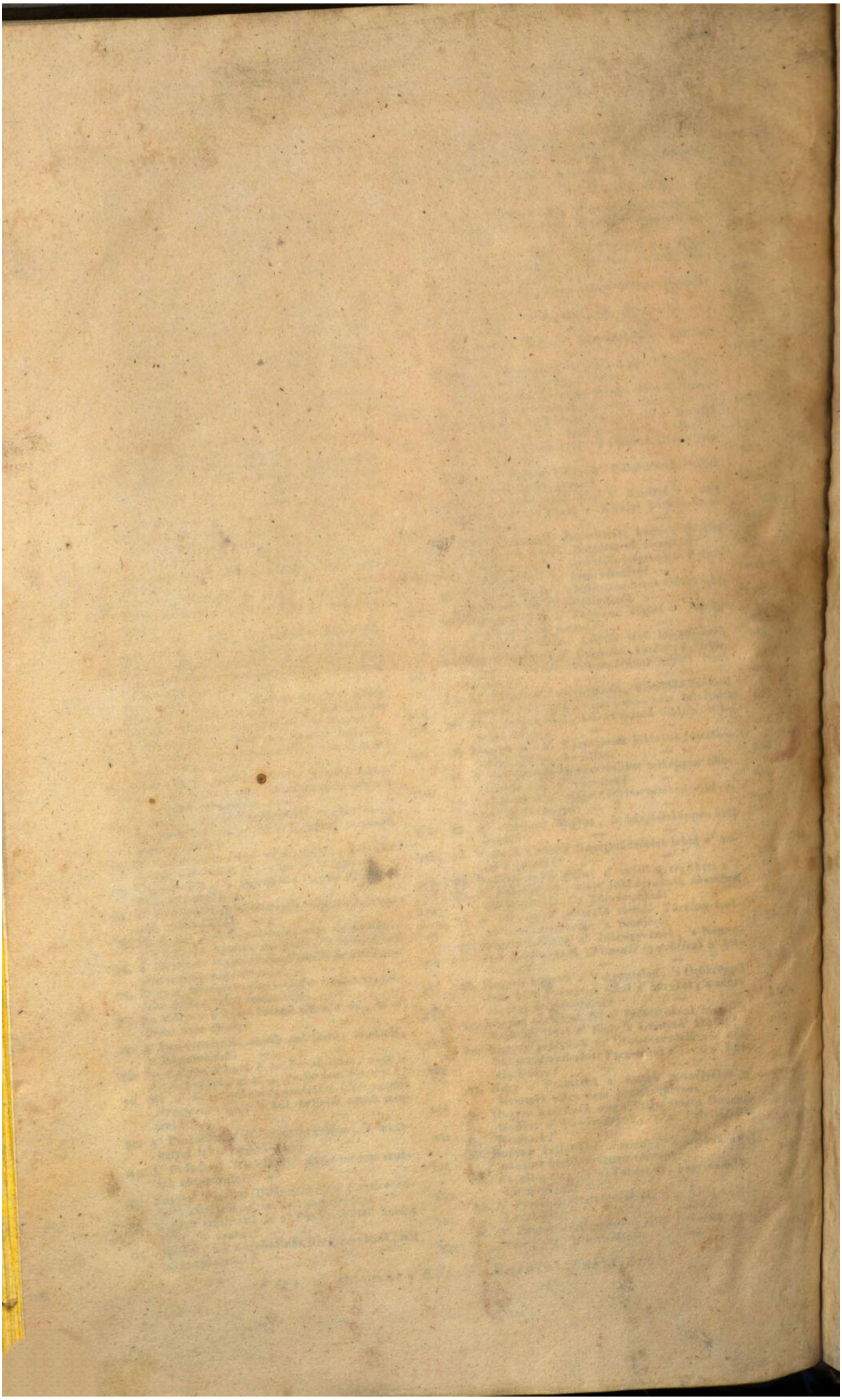
HARMADIK RÉSZ.

Czim	Lap
1. Nemes Magyar Ország' Törvényes-igazának, 's Szokás-törvényeinek Harmadik Részéről általjában — —	127
2. Szerezhet e' vallyon minden Nép, vagy Vármegye magának Állapított, vagy is Helybeli-Törvényeket (*Statuta*)? —	ott
3. Tóth, és Erdély Országoknak különös Szokás-törvényeikről — —	128
4. Az Erdélyi Székelyekről (*de Scythulis*, seu *Siculis*) — —	129
5. Mi légyen a' Dijj, 's hányféleképpen kell azt érteni? — —	ott
6. Hogyan küldettnek által a' Fő-Ispányi Törvényszékek előtt folytatott Perek a' Királyi Kuriára? és azon Törvény-székek előtt történendő Prokátori-szóváltság' megmásolásáról	ott
7. Minő Perek küldettnek ismét vissza a' Királyi Kuriáról, a' Fő-Ispányi-székek' eleibe?	130
8. A' Királyi Városokról, 's azoknak állapotjokról általjában — —	ott
9. Hogy a' Szabad-Városok' Polgárainak Dijjok a' Nemesekével egyenlő —	131
10. Hogyan küldettnek által a' Királyi Városok előtt inditott Perek a' Királyi Tárnok-Mester' eleibe? — —	ott
11. Hogyan kelletik Per-ujjitást kérni a' Szabad Királyi Városok' Polgárainak Pereikbe?	ott
12. Az Idegen ember' tanubizonyságának a' Polgárok közt való bé nem vételéről —	ott
13. A' Város' Birája, 's Eskütt-emberek előtt végbe menendő Örök-bevallásokról —	132
14. Hogyan kelletik a' Polgárok között a' jószágnak birtokába menni? —	ott
15. A' Polgárok között keletbe lévő Időmulásról	ott
16. Hogyan kelletik a' Polgárok között az Örökséget a' Hozzá-tartozandókkal együtt által venni? — —	ott
17. A' Polgárok' adósságairól, a' midőn azokról semmi bizonyság, vagy próba nem találtatik	ott
18. Azon Polgárokról, kiknek mások földjén örökségek vagyon — —	ott
19. Hogyan kell a' Városoknak birtokos-jussaikra nézve Törvénybe állani —	133
20. A' nyilvánvaló Gonosztévőket miképpen büntethetik meg a' Városiak? —	ott.
21. Valaki által a' maga védelmezésében elkövetett gyilkosságról — —	ott.
22. A' védelmet hogyan, 's hányféleképpen kell érteni? — —	134
23. Vallyon a' csupa fenyegetődzésért lehet e' valakit bántani? — —	ott.
24. Vallyon egyik ember a' másikat segíthetí e'?	ott.
25. A' Falusiaknak, kiket Jobbágyoknak nevezünk állapotjokról, 's Törvényeikről	135
26. A' Jobbágyok' részéről téendő Törvény-szolgáltatás' módjáról; 's rendjéről	136
27. Hogyan itéltetik a' Jobbágyoknak, 's Nemtelen Cselédeknek (*Famuli ignobiles*) a' hitletétel? — —	137
28. Hogyan kelletik a' Vagyontalan, 's Örökséggel nem biró Parasztok által a' károkat, 's adósságokat megtéríttetni? —	138
29. Hogyan osztatnak fel a' Parasztoknak ingó, 's ingatlan javai a' Fiak 's Leányok között?	ott.
30. Hogyan szállanak az Utolsó-rendelkezés nélkül magvaszakadott Parasztnak a' javai a' Földes Urára? — —	ott.
31. Hogy a' Parasztok a' magok személyében a' Nemesek ellen nem perlekedhetnek	139
32. Hogyan büntessék meg a' nyilvánságos Gonosztévőket a' Fő-Ispányok, 's a' Privilegiált-Nemesek? — —	ott.
33. Hogyan kelletik a' barmok, 's marhák által okozott károkat vissza tériteni?	140
34. Az ellopott, 's a' Táborban, vagy azon kivűl megtalált lóról —	ott.
35. A' Pereknek általküldéséről, 's az Által-küldő-Levelekről — —	ott.
36. A' Zsidóknak Keresztény ellen letéendő esküvése, vagy is hitletétele —	141

(*Vége a' Hármas-Könyv' Mutató-Táblájának.*)

https://data.onb.ac.at/rec/AC10381088 Seite 164 von 170

Österreichische Nationalbibliothek
+Z167531008

